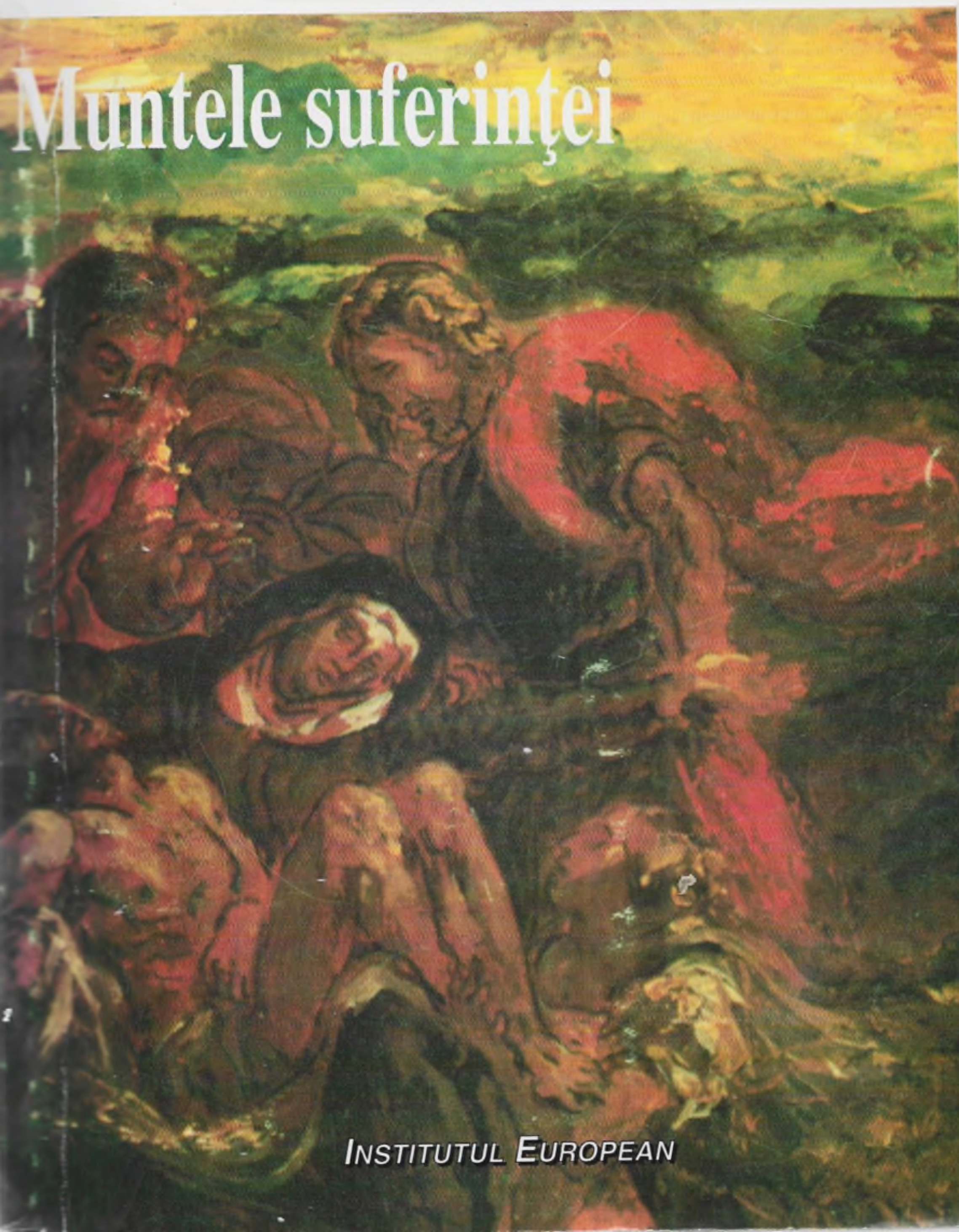
Nicu Păun

I S B N 973-586-077-5 PRINTED IN ROMANIA

NICU PĂUN

MUNTELE SUFERINŢEI

INSTITUTUL EUROPEAN

1997

În sfîrşit, după 45 de ani cortina de fier ce separa România de lumea civilizată, a căzut. Aşteptam acest mare eveniment de atîta amar de ani.

Ani în şir, cei care, în această ţară, s-au opus comunismului au fost aruncaţi într-o adevărată groapă a tăcerii, peste care s-a aşezat o lespede de piatră. Acum a sosit momentul dezvăluirilor, al îndepărtării acestei lespezi, pentru a putea afla adevărul crud, modul în care au fost terorizaţi, batjocoriţi, umiliţi – ca deţinuţi politici – oponenţii sistemului politic instaurat la noi după 1945.

Cu alte cuvinte, doresc să întocmesc un document istoric pentru viitor. Aşadar, voi prezenta opiniei publice suferinţele prin care am trecut. Atrocităţile îndurate vreau să le fac cunoscute tuturor românilor şi în primul rînd tineretului victorios în revoluţia din decembrie 1989.

Scopul urmărit de regimul comunist a fost exterminarea, fie fizică, fie morală, a tuturor adversarilor. Dacă unii, sute de mii, au împînzit ţara cu mormintele lor, alţii, ca prin miracol, au supravieţuit.

Este cunoscut faptul că, înainte de stăpînirea comunistă, deţinuţii politici aveau dreptul la contacte cu familiile lor, prin scrisori, pachete, vorbitor, precum şi acces la bibliotecă sau cărţi, iar în zilele de sărbătoare puteau frecventa biserica. Dar oponenţii comunismului, o dată închişi, nu aveau astfel de drepturi. Şi aceasta pe toată durata detenţiei. Ceva incredibil. Despre familii aveau veşti vagi, cu întîrziere de ani de zile şi numai întîmplător.

Ceea ce ne-a ajutat să rezistăm a fost ancorarea noastră în spiritualitatea creştină, element fundamental de fortificare morală şi sufletească. Speranţa nu ne-a părăsit niciodată. Toate necazurile, toate mizeriile şi batjocoririle la care am fost supuşi nu ne-au clintit din lupta noastră. Căci a fost într-adevăr o luptă: cu noi înşine în primul rînd, şi cu asupritorii noştri, în aceeaşi măsură.

Mi-am intitulat lucrarea *Muntele suferinţei.* Oricine va citi aceste pagini în mod firesc îşi va pune întrebarea: dar înainte de 1945, ce fel de om era, ce poziţie a avut în viaţa publică?

În 1930, terminînd liceul, am luat contact cu viaţa studenţească din Centrul universitar Iaşi. Veneam cu educaţia primită de la părinţi, îndeosebi de la mama şi de la profesori, educaţie marcată de două jaloane directoare: unul, pe linia spiritualităţii creştine, cu acel *summum* de virtuţi morale ale ei, iar altul, al iubirii de ţară, la a cărei unire a contribuit şi tata, în primul

război mondial, iar fratele bunicului, în războiul de independenţă, luptînd la Plevna. Acestea au fost coordonatele cu care am pornit în viaţă, după absolvirea liceului.

La Iaşi, m-am aliniat studentului care, în 1919, în locul steagului roşu comunist, a înălţat drapelul tricolor pe fabrica „Regie" şi pe Atelierele CFR Nicolina. Sesizase primejdia care ameninţa ţara: comunismul. Pe această poziţie am rămas. Gîndurile cele mai nobile, pe care le aveam, le puteam manifesta, datorită libertăţilor înscrise în Constituţia din 1923.

Realitatea dovedea că aşa-zisa „pătură suprapusă", profitînd de acele libertăţi, a adus multe prejudicii neamului nostru.

Împotriva acestor stări de lucruri ne-am ridicat atunci noi, tinerii ţării, care ţineam cu toată tăria la respectarea legilor şi a constituţiei.

Din cauza aceasta, la începutul lui 1938, cînd pătura conducătoare a aruncat poporul român din raportul de drept, înscris în Constituţia din 1923, în cel de forţă impus de Dictatura regală, generaţia noastră n-a acceptat provocarea. Pentru a evita violenţa, a suportat, în tăcere, loviturile ce au urmat.

Personal, mi-am exprimat deschis poziţia, spunînd „Nu" Dictaturii regale care îngropase libertăţile constituţionale. Aceeaşi atitudine am avut-o exact peste trei ani, în 1941, cînd s-a întronat o a doua dictatură, de astă dată militară. Am spus tot „Nu" celui de al doilea plebiscit lansat în România, sfîrtecată de-acum în fruntariile ei.

La toate acestea au contribuit atît convingerile mele cît şi profesia pe care o exercitam – avocatura – strîns legată de noţiunea de libertate. Ele mi-au adus necazurile pe care le-am îndurat.

Îmbrăcînd uniforma militară, ca ofiţer în rezervă, am participat la luptele din Răsărit, cunoscînd greutăţile şi riscurile unui război. Din Capul de pod Cuban, prin încercuirea din Crimeea, m-am întors în ţară în 1944, fiind evacuat pe mare. Primisem decoraţia ordinului *Coroana României* cu spade şi panglica *Virtute militară.*

În acel august 1944, mi-a fost greu să fac alegerea. Eram în mare cumpănă. Îmi amintesc faptul că, din cei trei fraţi aflaţi pe front, doar cel mic scăpase de prizonierat, în urma spargerii frontului de la Iaşi. Venise acasă şi stătea în espectativă.

Mi-am pus şi eu problema încotro să mă îndrept. Puteam pleca împreună cu trupele, foste aliate. Să mă fi orientat altfel?

Văzîndu-mi frămîntările, mama m-a întrebat:

„Ce să faci? Să pleci? Unde? Rămîi aici, să lupţi unde-i drapelul Ţării. Acolo ne este locul. Îţi amintesc o vorbă din bătrîni: fie pîinea cît de rea, tot mai bine-n ţara mea."

Am stat, am meditat prelung şi i-am dat dreptate. Mi-am adus aminte şi de dictonul latin, învăţat la şcoală «ubi patria, ibi bene». Nu trebuie confun-

dată ideologia cu idealul sublim al țării, pe care-l îmbrățișasem. I-am dat dreptate mamei și am ascultat-o.

Fratelui meu, care abia scăpase de urmărirea rușilor și care nu mai voia să audă de nici o luptă, i-a spus:

„Cum să devii un dezertor? Să fii de rîsul lumii? Ce-ar spune tatăl vostru, care a luptat în primul război, sub același drapel ca și voi? Duceți-vă, băieții mei, și faceți-vă datoria față de țară, așa cum și tatăl vostru și-a făcut-o la vremea lui."

În adevăr, ascultîndu-i înțeleptele povețe, în zorii zilei următoare, după ce mi-am pus familia la adăpost, am pornit amîndoi către unitățile noastre.

Fratele meu, Victor, căzînd prizonier, s-a înapoiat acasă abia după război.

În ce mă privește, am participat la eliberarea vestului țării și am continuat lupta împreună cu unitatea mea, pînă-n Budapesta și munții Tatra. Ca urmare, am dobîndit Ordinul *Steaua României* în gradul de cavaler cu spade și panglică de *Virtute militară.*

Întors acasă, am început a urca *muntele suferinței* descris în lucrarea de față. Securitatea mi-a confiscat, în 1984, două manuscrise: *Drumul generației mele* și *Sub faldurile drapelului tricolor.*

Prin urmare, voi face cunoscute cîteva picături din oceanul amar în care-a înotat o întreagă generație, vreme de aproape 20 de ani: în temnițe, în mine sau la canal.

Toate acestea trebuie să fie cunoscute pentru a nu fi uitate niciodată, de nimeni.

1

La începutul anului 1945, mă aflam de șase luni pe front, în Cehoslovacia. Majoritatea ofițerilor își făcea formele pentru înapoierea în țară, la împlinirea stagiului de șase luni, efectuat în zona de luptă. Se proceda astfel fiindcă soseau mereu ofițeri fără stagiu în zone operative. Zis și făcut. După îndeplinirea formelor, îmi venea și mie rîndul să plec în interior.

Cu familia corespondam regulat. Aflasem că bărbatul surorii mele Filița – nea Gheorghiță – fusese împușcat în împrejurări care-mi dădură de gîndit. M-a durut mult pierderea acestui om. Mi-a fost ca un frate, mai ales după moartea tatei. Am găsit sprijin și ajutor ori de cîte ori am apelat la el. Multe întîmplări m-au legat de acest om. Ultima dată cînd m-a ajutat a fost chiar a doua zi după 23 august. Cu căruța lui mi-am dus la adăpost familia, în

comuna Lopătari, la munte, pe valea Slănicului. Cîte peripeţii am înfruntat amîndoi la acest drum dus-întors, strecurîndu-ne printre trupele noastre, la ducere şi printre cele germane, la întoarcere... Ajunşi la Buzău, la mama, ne-am despărţit unul de altul cu asigurarea că va avea grijă şi de-ai mei.

Şi, deodată, iată-l răpus. Rămăsese soră-mea Filiţa, văduvă cu cinci copii, toţi minori. Aveam de-acum o povară în plus, la înapoierea în ţară.

După bătălia pentru Budapesta, fusesem decorat cu *Ordinul Steaua României*, care-mi dădea un atu, în faţa oricăror eventuali adversari, în viitoarele mele acţiuni publice. Aşa gîndeam atunci. Nu oricine se poate mîndri că vine de pe front cu „Steaua României". Distincţia era o garanţie care mă apăra de orice neajunsuri. Mai mult decît atît, credeam că, pe drumul ce urma să-l străbat, voi fi înconjurat cu amabilităţi din partea tuturor. Îmi făceam şi iluzia unor eventuale cinstiri din partea celor ce nu participaseră în nici un fel la luptă, după 1941 şi mai cu seamă după august '44. Dacă pînă în 1944 nu îmbrăcaseră haina militară, pretextînd motive de ordin ideologic, după '44 nu mai aveau nici o scuză.

Sosit la Turnu-Severin, unde era partea sedentară a regimentului, mi se încredinţează diferite sarcini, fără să fiu demobilizat. Între timp, familia mă informează că au apărut, în ziarul local, articole critice la adresa mea. Sunt surprins, dar nu le dau prea mare atenţie. Aşa am dus-o pînă la începutul verii lui 1945. Războiul se terminase şi, vrînd-nevrînd, toţi cei care participaserăm la război, din 1941 şi pînă la terminarea lui, trebuia să ne întoarcem pe la casele noastre. După aproape cinci ani de război, schimb definitiv haina militară cu cea civilă. Bucuria era şi mai mare pentru că nu fusesem nici rănit, şi nici nu căzusem prizonier. Din cei trei fraţi, doi fuseseră prizonieri: Tănase în Est (încă se mai afla acolo) şi Victor-Rică în Vest, întors acasă cam odată cu mine. Acum aflu cum a fost împuşcat nea Gheorghiţă al nostru. Amărîta de soră-mea, cu ochii înlăcrimaţi, printre suspine, în disperarea ei, a început prin a-mi spune doar atît: „L-a împuşcat jidanu", repetînd ultimele cuvinte ale victimei. Într-una din zilele lui octombrie 1944, cumnatul meu, împreună cu fratele său, fuseseră la cîmp şi se întorceau acasă pe jos. Amîndoi aveau ceva pămînt pe Verguleasa. Drumul trecea pe lîngă un izlaz, folosit de sătenii din comuna Ţinteşti drept păşune. Stîna se afla cam la două sute de metri de drum. Ajungînd în dreptul stînei, cei doi fraţi văd patru uniforme ruseşti. Destinul lui tragic face să se abată din drum, să vadă ce se-ntîmplă. Se distingea clar vocea unor săteni care protestau şi-i implorau pe ostaşi să-i lase în pace. Sosit la stînă, cumnatul meu îşi dă seama ce se întîmplă. Ostaşii voiau să ridice cîteva oi de-ale oamenilor. Şi o făceau sub ameninţarea pistoalelor automate. Cînd, ce-i fu dat să vadă? Unul din „ostaşi" vorbea româneşte; era fiul unui negustoraş

sionist care-o făcea pe interpretul. Cumnatul îl recunoaşte numaidecît şi, impresionat de văicărelile sătenilor, i se adresează: „Nu ți-e ruşine? Nu ți-e milă de bieții oameni, să le iei oile, în modul acesta?" Respectivul, văzîndu-se descoperit, fără nici o vorbă, descarcă arma drept în inima lui Gheorghe, spre groaza oamenilor ce priveau neputincioşi. Ruşii n-au intervenit cu nimic, fiind şi ei surprinşi de cele văzute. Cumnatul, într-un lac de sînge, este dus de frate-său cu o căruță, în grabă, la spital. Acolo, între viață şi moarte, întrebat de judecătorul de instrucție şi de procurorul anchetator al faptei, atît a putut răspunde: „M-a împuşcat băiatul jidanului", pronunțînd şi numele respectivului. Oamenii prezenți au relatat pe scurt toate cîte se petrecuseră. Cercetări, acte încheiate, şi-ncolo – nimic concret. Soră-mea aştepta să vadă rezultatul anchetei, dar nici în iunie 1945, după opt-nouă luni de la crimă, nu se ştia finalul. Îşi pusese nădejdea că voi lămuri eu totul, cînd voi sosi.

Sunt împietrit de cele auzite. Socrul meu încearcă să mă linişească, povestindu-mi alte asemenea întîmplări. El, om cu experiența vieții (făcuse primul război mondial) a căutat să mă tempereze, atenționîndu-mă că pot avea surprize. Mai aflu că vecinul nostru, Comănici, mecanic de locomotivă, fusese împuşcat în pragul casei. A doua zi, soția victimei mi-a informat familia că „ruşii" căutau „fascistul", unul din ei vorbind româneşte şi pronunțîndu-mi numele. Greşiseră adresa cu o casă. Pînă să se lămurească, au slobozit armele asupra vecinului. Toate acestea m-au îngrijorat şi mai mult. Stăteam şi mă gîndeam: oare va folosi la ceva faptul că îmi făcusem datoria pe front, mai cu seamă în Vest, că obținusem decorația? Vor ține cont de faptele mele? Începusem a mă îndoi de una ca asta. Dar nu puteam sta în casă. Obligațiile mă făceau să-mi încep activitatea profesională.

Cînd am intrat în tribunal, toți colegii, tineri şi bătrîni, m-au întîmpinat cu bucurie şi simpatie; care mă salută, care mă îmbrățişează cu dragoste. Nimic deosebit, la prima vedere. Observ, însă, că o tînără colegă tresare şi mă priveşte cu oarecare mirare. M-am lămurit imediat ce era cu ea. O chema Horovitz şi se pripăşise la noi, de la Iaşi, în urmă cu cîteva luni. Era stagiară, dar nu ştiu cum se făcea că era deja în consiliul de conducere al Baroului, curtată de unii colegi, dar şi de magistrați. Şeful Baroului era Mihai Popescu, cel care, pe vremuri, făcuse politică liberală dar acum, fiind căsătorit cu o prietenă a colegei Horovitz, avea mînă liberă în conducerea Baroului.

Primul lucru pe care-l fac, odată intrat în Tribunal, este să merg la Cabinetul de instrucție, să mă interesez de stadiul în care se afla ancheta crimei a cărei victimă fusese cumnatul meu. Ancheta o făcuse judecătorul Ganea. Mai întîi mi se comunică faptul că dosarul a fost încheiat, o dată ce instrucția fusese terminată. Doresc să văd dosarul, arătînd gradul de rudenie cu victima. O primă surpriză.

Sînt informat că dosarul a fost predat la arhivă. Insist să-l văd, să mi-l aducă de acolo, dar asemenea dosare nu se pot consulta. Pot afla doar ce scrie în registrul de intrare al cauzei dată spre anchetă. În dreptul datelor privind dosarul, se face o mențiune sumară, fără nici o altă specificație: „crimă comisă de autori necunoscuți". Încerc să-l lămuresc pe bietul om, binevoitor și magistrat integru, însă el îmi spune:

„Este inutil, domnule Păun. Astfel de cazuri se închid, mai cu seamă că-i vorba de ostași sovietici sau de oameni îmbrăcați în uniforme." Am plecat abătut de la cabinetul de instrucție. Mă lămurisem: nu puteam face nimic.

În cîteva zile, încep să-mi înfiripez clientela. Sînt căutat, sînt consultat şi mi se pare că treburile merg către normal. Totul durează pînă-ntr-o zi, cînd văd că un individ cu părul cîrlionțat, blond, pistruiat la față, întreabă în stînga şi-n dreapta „cine este avocatul Păun".

E îndrumat către mine. Individul se apropie și începe să vocifereze, adresîndu-mi cuvinte tari, amenințătoare: „A, d-ta ești cel care m-ai chinuit pe vremea voastră. Ai să mi-o plătești". Colegii intervin și-l domolesc imediat: „Cum zici aşa, cînd nici nu-l cunoşti, de vreme ce ne-ai întrebat pe noi care este? Vezi-ți de treaba d-tale, că n-ai ce căuta aici". Individul pleacă, nu înainte de a arăta amenințător cu degetul înspre mine: „Ai să vezi tu ce-ai să pățești. Nu te lăsăm noi cu una-două".

După un timp oarecare, lucrurile încep a se contura. Concomitent, se redactează două reclamații, una adresată Baroului, alta înaintată biroului de siguranță ce funcționa atunci pe lîngă Poliția locală (cu vremea, se va separa, devenind temuta securitate). Reclamațiile sînt redactate de un grup de cetățeni aparținînd etniei ucigaşului cumnatului meu și a celui ce venise în tribunal cu o avertizare. Respectivii arătau necazurile suferite de ei în toamna anului 1940. Toate erau puse în sarcina mea. Subliniez faptul că în Buzău eram singurul dintre cei care nutrisem sentimente naționaliste şi care se reîntorsese acasă. O făcusem fiindcă nu aveam nici un motiv să n-o fac. Încă de la sfîrşitul lunii ianuarie, începutul lui februarie 1938, nu mai avusesem nici o activitate politică. Fapt știut de toată lumea.

Aşadar, n-am avut vreo activitate politică în toamna lui 1940 şi nici după aceea.

Crima săvîrşită împotriva cumnatului meu, ca și faptul că mă interesam de mersul anchetei deschise pentru stabilirea vinovatului, au fost cauzele ce au declanşat reclamațiile contra mea.

Conducerea Baroului i-a dat curs fără nici o verificare prealabilă. Colegii au căutat să împiedice luarea ei în considerare, dar Horovitz, care devenise tot mai influentă, a stăruit să fie înaintată comisiei de disciplină ce funcționa pe lîngă Baroul de Ilfov, în București. Urma să hotărască epurarea mea, definitivă sau temporară, din exercitarea profesiei.

Cealaltă reclamaţie încăpuse pe mîna şefului siguranţei, un oarecare Ion Sîrbu, fost mecanic de locomotivă, venit în Buzău de la depoul Paşcani, deşi era originar din Oltenia.

Ambele reclamaţii îşi găsesc o rezolvare provizorie în toamna lui 1945. În august sînt internat în lagărul de la Slobozia. Voi reda cîteva amănunte. La biroul de siguranţă fusese angajat un sionist, pe nume Segal. Tinerel, nu avea mai mult de 18-20 de ani. Reprezenta ochii şi urechile Comunităţii în siguranţa locală. Sînt trimis în lagărul Slobozia, escortat de acest Segal. Erau toţi satisfăcuţi de postura în care mă puseseră. Jubilau. Am tăcut şi n-am reacţionat în nici un fel. Pe drum, Segal îmi confirmă că este omul Comunităţii, unde trebuie să raporteze totul. Îl ascult şi înregistrez tot ce-mi spune. De cîteva ori mă face să-i văd revolverul, pe care cred că nu prea ştie să-l folosească. Mi-ar fi fost uşor să-l dezarmez, dar nu am făcut-o, presupunînd că nu voi fi ţinut mult timp în lagăr. Luasem cu mine acte doveditoare că mă întorsesem de pe frontul de Vest. Şi acum îmi vine să rîd cînd mă gîndesc la acest om: mic de statură, pirpiriu, de-l puteai lua sub braţ.

Lagărul de la Slobozia funcţiona în clădirile unei foste cazarme militare, înconjurată de sîrmă ghimpată. Cînd intru pe poarta lagărului, după formalităţile de înregistrare ca nou pensionar, sînt întîmpinat cu bucurie de o mulţime de cunoştinţe din Buzău, dar şi din alte părţi ale ţării.

În lagăr erau aproape o mie de persoane, aparţinînd tuturor orientărilor politice, toţi adversari ai noii cîrmuiri. Lagărul era împărţit în mai multe pavilioane, separate cu garduri de sîrmă ghimpată. Un grup de femei ocupa unul din pavilioane. Sînt luat de grupul de buzoieni, care avea dormitorul aproape de birourile administraţiei. Toţi sînt extrem de atenţi cu mine. Erau acolo de zece, douăsprezece luni. Aşteptau ziua eliberării. Îşi omorau timpul lucrînd la traforaj diferite obiecte, cruciuliţe, troiţe, piese de şah, table. Acolo mi-au confecţionat şi mie un joc de remi. Alimentaţia nu era grozavă, dar oamenii îşi completau necesarul cu pachetele de acasă. Existau şi cărţi care circulau de la om la om.

În lagăr se discuta liber orice şi, mai ales, despre iminenta eliberare. Am fost ultimul adus, ceea ce i-a cam pus pe gînduri pe optimişti.

În jurul datei de 20 septembrie, vine vestea că a sosit „comisia" pentru triere, în vederea eliberării. Sînt chemat printre primii, deşi venisem ultimul. Probabil s-a avut în vedere faptul că tocmai mă întorsesem de pe front. Preşedintele comisiei era un oarecare Mihăileanu, din Ministerul de Interne. După ce-mi citeşte actele, dispune eliberarea cu primul lot. Ca să mă consoleze, îmi spune că se mai fac greşeli.

Iată-mă liber, după aproape o lună de lagăr. Nici nu trăisem cu adevărat viaţa de lăgărist, că mă şi aflu dincolo de sîrma ghimpată.

Bucurie mare în familie, cînd mă vede scăpat de necaz. La Tribunal, colegii mă asaltează. Încă o dată, mi-am dat seama de simpatia lor. Îmi reîncep activitatea profesională, dar surprizele se ţin lanţ, mai cu seamă cele neplăcute. Pentru moment, depăşisem un obstacol, cel care trecea prin securitate.

Mai rămînea să fac faţă celuilalt necaz: dosarul întocmit de Horovitz, prin omul ei, decanul numit în timpul acela. După cîteva amînări obţinute la Consiliul Baroului Ilfov, în toamna lui 1945, spre sfîrşitul lui noiembrie, se dă o soluţie de suspendare a mea, pe timp de 5 ani, din exercitarea profesiunii. Consiliul era prezidat de un avocat de aceeaşi etnie cu Horovitz. Se trimite o adresă către Baroul de Buzău, prin care sînt epurat pentru un termen de 5 ani. Hotărîrea era redactată laconic, pe o pagină şi jumătate. Ea oferea o ultimă şansă de rezolvare: recursul.

Am declarat imediat recurs, judecat de Uniunea Generală a Avocaţilor din România. Sediul ei era tot în clădirea Palatului de Justiţie. De acum voi avea de bătut la alte uşi, de apelat la alţi oameni. Cu toate acestea, eram încrezător, dată fiind dreptatea cauzei mele. Ştiam că totul era o mistificare pe care va trebui să o înlătur. Decizia primei instanţe era executorie. Deci, din acel moment, nu mai puteam profesa. Eram în afara categoriei profesionale al cărei membru fusesem timp de zece ani.

Mă văd într-o postură nouă, la care nu mă gîndisem cu cîteva luni înainte. Fără suportul profesiunii mele, urma să mă orientez şi să acţionez altfel pentru a-mi cîştiga onorabil existenţa. Cu atît mai mult se impunea o acţiune în această direcţie, cu cît aveam şi răspunderea asigurării traiului unei familii pe care o întemeiasem în 1941. Mai era şi mama şi sora cea mică, Emilica, cu fratele Rică, de care trebuia să mă interesez. Trebuie adăugat faptul că sora Filiţa, văduvă cu 5 copii, toţi minori, avea şi ea nevoie de sprijin, ajutor, îndrumare.

Drept e că îmi rămăsese o licărire de speranţă în judecarea recursului. Dar pînă atunci? Şi chiar aşa, prin judecare, nimeni nu-mi putea garanta că voi avea cîştig de cauză.

Hotărîrea am luat-o fără întîrziere. Să mă zbat cu toate forţele, să nu mă las doborît. Să mă menţin pe linia de plutire. M-am gîndit să acţionez în două direcţii. Una, aceea de a-mi pregăti motivarea recursului şi a pătrunde în meandrele culiselor înaltei instanţe de judecată care era Uniunea Avocaţilor, unica pe ţară. A doua, să-mi asigur existenţa, în raport cu ce-mi ofereau vremurile.

M-am consultat cu Rică. Mi-a propus să lucrăm împreună. Aveam o cunoştinţă comună, pe Mitoiaş – Dumitru Albu – fost funcţionar comercial,

specialist în problema articolelor de coloniale. A început prin a mă informa că exista orez sau fidea de plasat, dar nu știa cum. Discutînd toți, am găsit soluția imediat. Marfa o ducem la sate, cu ce avem la îndemînă. Unii își improvizaseră camioane din ce putuseră strînge de pe urma armatelor care se perindaseră pe la noi și erau amatori să facă transporturi contra cost, la prețul zilei. Așa am început-o. Mai întîi cutreieram satele de cîmpie – douăzeci-treizeci kilometri depărtare. Oamenii ar fi putut oferi bani, dar le era mai convenabil să facă înțelegerea prin sistemul trocului. Ofereau din ce aveau: orz, ovăz, porumb. Distribuiam ce aveam și ne înapoiam cu ce strîngeam de pe acolo. Toți erau mulțumiți. Cerealele le vindeam la oborul comunal, o dată pe săptămînă. Veneau mulți oameni de la munte, care căutau așa ceva. Uneori, cînd aveam mai multe cereale, le depozitam într-una din camerele mele, transformînd, pentru cîteva zile, sufrageria în magazie; alteori le duceam acasă la mama, după cum ne venea mai bine. Se mai întîmpla ceva. Trenuri după trenuri transportau spre Brăila sau Constanța mărfurile uzinelor demontate, dinspre Apus, și alimente ce puteau fi de mare folos populației. Trenurile erau sub paza militară sovietică. Pe traseul căii ferate, ici-colo, se puteau găsi de toate, lăsate de ostașii ce le aveau sub pază. Cei ce le procurau erau bucuroși să scape de ele. Așa se face că unele din aceste articole ajungeau și pe la noi. Le distribuiam cu amănuntul și mergea din plin. Bursa neagră procura mărfuri ce lipseau de pe piață. Toți o practicau, iar autoritățile o tolerau, fiindcă n-aveau încotro.

Și iată că, la un moment dat, în piața oborului, găsim un amator care avea presantă nevoie de marfa noastră. Era Eugen Iliescu. Avea o crescătorie de porci, din rasa Edelschwein și, zi de zi, era în căutare de hrană pentru animale. Mai avea zeci de hectare plantate cu vie, livezi cu pomi fructiferi și ceva pădure, toate rămase după marea expropriere. Bucuria ne-a fost comună: el, pentru că și-a găsit un furnizor sigur care să-l aprovizioneze cu cereale, iar noi pentru că ne plasam „marfa". Mai mult, convenim să-i aducem „marfa" direct în comuna Cîndești. Era convenabil și pentru el, și pentru noi. Făceam acest lucru cam de două ori pe săptămînă. Ne extinseserăm activitatea pînă către limita de sud a județului, spre cîmpie, după care am intrat și în județele de dincolo, mai înspre sud, Ialomița și Brăila. De-acum, plăteam în bani cerealele și le vindeam. Prețurile urcau de la o zi la alta. Nu era recomandabil să ținem banii în casă, fiindcă se devalorizaseră. Ne găsim în primăvara și spre vara lui 1946. Eram satisfăcuți de rezultatele negustoriei.

Rică, mai practic, are o idee, pe care o analizăm împreună. El remarcă faptul că oamenii, din ce cîștigă, sau cît cîștigă, nu prea sînt dispuși să strîngă bani, ci să mănînce și să bea. Cu alte cuvinte, să cheltuiască. Așa se naște ideea deschiderii unei cîrciumi. N-am stat mult pe gînduri: am înscris firma pe numele lui Rică, numind-o „Păunașul Codrilor", iar localul l-am

găsit în mahalaua noastră, transformînd două camere închiriate, în prăvălie. Băutură? Pe credit, la Eugen Iliescu. Avea vin din viță nobilă, mult căutat. Pe măsură ce se vindea, îi restituiam datoria. Inițial, am avut nevoie și de ceva capital. L-am găsit și pe acesta. Președintele Camerei de comerț era Bucur Constantinescu, un amic de-al meu. Era negustor de vază în orașul nostru și încuraja elementele tinere în comerț. Banii necesari i-a dat el, eu semnînd polițele, ca girant, pentru Rică. Și treaba mergea de minune. Carne? Mai erau măcelării care-și distribuiau carnea la cerere. Ea se vindea în cîrciuma noastră, sub formă de mititei, mult căutați de consumatori.

Mergeam la prăvălie în fiecare seară. Vindeam și eu cînd localul era aglomerat. Dar ceea ce aveam grijă mai mare era să țin evidența scriptică a negustoriei noastre. Pe una din fetele surorii Filița, Margareta, de vîrsta școlară, o luaserăm la noi. Sta cu sora Emilica și servea și ea la prăvălie, cînd venea de la școală. În vara lui 1946, Rică a găsit un băiat al unei femei văduve din Vadu-Pași, băiat pe care mama sa l-a dat la stăpîn, să învețe negustorie. Deci iată-l pe Rică patron. Băiatul, Nicușor Burcuș, era foarte isteț. După ani și ani l-am întîlnit în Brașov. A fost șef al U.T.C. și apoi primarul orașului Rîșnov. Nu uitase vremea aceea, de început în viață.

Cîrciuma mergea strună. Existența ne era asigurată fără nici o problemă.

Paralel cu aceasta, mă frămînta și evoluția recursului. Nici vorbă să renunț la cîștigarea lui. Întîi mi-am redactat motivarea. După aceea, m-am dus cu motivele la cei mai buni civiliști dintre colegii mei: Alexandru Iacovescu, Leon Stroicescu și apoi Georgică Marinescu. Fără să știe unul de altul, au văzut motivele întocmite de mine, le-au cercetat și fiecare a avut cîte ceva de adăugat sau de scos. Apoi i-am dat forma definitivă, și gata. Motivele recursului le-am depus în termen la secretariatul Uniunii. Acolo l-am cunoscut pe avocatul Vlădescu. Un om amabil. M-a pus în temă cum merg lucrurile; cunoștea toate ițele din culise. M-a informat cine-s membrii Uniunii care vor forma consiliul de judecată al recursului. Raportor al cauzei mele fusese numit Paul Iliescu. Îl știam din citite. Era în vîrstă. Devenise un nume în Baroul de Ilfov și se număra printre fruntașii acestuia.

Ca urmare, am vorbit și cu el. Mi-a arătat o deosebită simpatie și înțelegere. Era convins că voi avea cîștig de cauză. În sfîrșit, a venit și ziua de judecată. Așteptam cu înfrigurare afară, fiindcă se judeca recursul numai pe bază de acte-memorii. Au fost aproape două ore de încordare.

În sfîrșit, îl văd pe primul ieșit, pe Paul Iliescu. Mi-a zîmbit binevoitor și mi-a strîns mîna cu afecțiune. „Ai cîștigat, domnule Păun. Greu s-au lăsat. Am insistat să-mi admită concluziile raportului pe care l-am întocmit. Te felicit din toată inima. Multe măgării se petrec acum, după august 1944.

Astea-s vremurile". Între timp, dispune secretarului Vlădescu să redacteze adresa de comunicare către Baroul Buzău, prin care se anunța că epurarea fusese anulată și că pot profesa din nou avocatura. L-a grăbit s-o scrie imediat, ca s-o poată semna I.Gr. Periețeanu, președintele Uniunii care prezidase Consiliul. Cînd am avut documentul în mînă, am sărit să-l îmbrățișez pe Paul Iliescu. 'Nu m-am putut abține.

Așa s-a terminat unul dintre necazuri. Puteam să-mi reîncep activitatea profesională, după o întrerupere de aproape unsprezece luni.

Sosit acasă, bucurie pe toată lumea, în primul rînd a familiei. A doua zi dimineața, în posesia documentului, îmi fac intrarea în Tribunal. Colegii se bucură. Înainte de a o prezenta lui Mihai Popescu, decanul, înregistrez adresa-comunicare adusă. Mihai Popescu o citește, o recitește, stă locului, după care îmi dă un răspuns care mă surprinde, dar, în același timp, grăitor în ceea ce privește intențiile lui și ale sprijinitorilor lui: „Nu cunosc nici semnătura și nici pe acest om, care semnează adresa. Pentru mine nu-i valabilă." Văzîndu-i îndărătnicia, îi dau replica: „Indiferent ce spui d-ta, eu încep de azi activitatea profesională. Omul care semnează documentul este șeful avocaților pe țară și el te-a numit decan aici. N-aș vrea să mă duc să-i spun aprecierile d-tale la adresa lui". „Aici în Buzău nu poți profesa". „Ba voi exercita profesiunea contrar voinței d-tale și a celor care manevrează din umbră toată această treabă murdară". Și cu asta am încheiat discuția, întorcîndu-i spatele.

Din acea zi, drumul meu în fiecare dimineață ducea spre tribunal sau la alte instanțe. Curînd, vestea se răspîndește și oamenii care mi-au fost clienți revin, unul cîte unul.

La prăvălia lui Rică mă duc cînd și cînd să-i verific scriptele. Uneori, vine el, cu ele, la mine. Scăpasem de necazuri? Nici vorbă. Ele se înlănțuiau. Sîrbu, și el nemulțumit de întoarcerea mea din lagăr, tot agita celălalt dosar, ce-l întocmise la securitate. Mă zbat cît pot ca să-l anihilez. Am reușit, căci ani și ani nimeni nu m-a mai deranjat pe această temă. Dar am avut multe emoții.

Precum se vede, aveam satisfacții după satisfacții, dar și îngrijorări care dăinuiau. Descriu mai jos un episod care mi-a umplut inima de durere.

Încă din 1946, se întrezărea un an secetos, care se intensifică în cel următor, 1947. Seceta din Moldova se extinde și-n cîmpia Bărăganului. Lumea era îngrijorată și stăpînită de spectrul foamei. Se pusese un tren în circulație, pentru adus mărfuri, în Moldova, din zonele mai puțin atinse de secetă. Era cunoscutul „tren al foamei". Cu greu se găsea pîine, mălaiul era greu de procurat. Fiecare sătean își păstra ultima rezervă pentru sine. Se anunța secetă și în 1947. Stabilisem cu Rică să facă și el ceva drumuri, spre a ne asigura și noi un minimum necesar pentru toți cîți eram: două familii, plus soră-mea Filița, cu casa ei de copii.

Oamenii îşi sacrificau vitele, din lipsa furajelor. Lipseau şi sămînţa, şi vitele pentru muncă. La cîrciumă, oamenii discutau. Îşi spuneau greutăţile. Unii aveau pămînt pe Verguleasa, la marginea oraşului, pămînt pe care nu şi-l puteau ara şi semăna. Rică făcu propunerea să arăm noi contra cost sau în dijmă. Oamenii erau bucuroşi să-şi vadă rezolvată problema. Scăpaseră de-o grijă. Dar de unde sămînţa? În privinţa aratului, am rezolvat-o. Am găsit nişte săteni în comuna Ţinteşti, care, cu vitele lor, aşa slabe cum erau, veneau să ne are cele 17 pogoane dobîndite în condiţiile arătate. Pretenţia? Să le dăm mîncare. Carne aveam, aveam şi cîte-o bucată de mămăligă, aşa cum mîncam şi noi. Am rezolvat-o şi cu sămînţa. Eram în bune relaţii cu inginerul Gică Stănescu, directorul Camerei Agricole. Instituţia primise sămînţă de porumb din Argentina, pare-mi-se, pentru a fi distribuită numai cultivatorilor, pe bază de contract. Am încheiat şi noi, cu obligaţia de a semăna cele 17 pogoane. Sămînţa a ajuns în pămînt, însă pe cer nici o urmă de nor. Riscaserăm nişte bani, iar acum ne aflam în voia vremii. Eram cu ochii pe cer.

Am văzut oameni cerşind o bucată de pîine sau de mămăligă. Am văzut un om îndobitocit, care mergea în patru labe, pe bordura trotuarului şi care mînca firicelele de iarbă ofilită. L-am luat cu mine acasă şi am împărţit cu el ce aveam pe masă. M-a impresionat. Ca să fac rost de pîine, mergeam zilnic pînă în comuna Simileasca, unde era o brutărie. Nu ştiu de unde-şi procura brutarul făina de grîu, pe care o amesteca cu cea de orz. Cînd era călduţă, se consuma numaidecît. O dată am făcut mămăliga numai din făină de orz, pentru că mi-am amintit că am mîncat aşa ceva în timpul primului război mondial, la vîrsta de 4 ani. Voiam s-o fac pe copila mea să înţeleagă cît de greu o pot duce oamenii, în vremuri ca acelea pe care le trăiam. Însă fata n-a putut mînca ce i-am oferit eu în ziua aceea.

Din ce semănasem nu răsărise mai nimic, nici un sfert. Sămînţa era uscată, iar ciorile o scormoneau. Primii nori au apărut după 15 iunie 1947. Atunci am luat din sămînţa ce mai rămăsese, am ţinut-o în apă puţin şi am băgat-o în pămînt, cum am putut, cu sapa, cu călcîiul. Era ultima încercare. Am făcut-o împreună cu Rică, soţia mea şi Emilica, sora. La 25 iunie au reînceput ploile, care nu s-au mai oprit pînă-n toamnă. Am prăşit cu toţii şi, în sfîrşit, pe la finele lui august, am început a mînca porumb fiert; pe la finele lui septembrie, alegînd ce era mai copt, îl puneam la soare şi apoi, cu el, la moară. Scăpaseră, odată cu noi, şi alţii.

Făceam această muncă suplimentară, mai cu seamă după amiaza, cînd terminam cu tribunalul; dimineaţa, aveam acolo treburile impuse de profesiune.

În vremea aceea începuseră să se întocmească dosare şi, respectiv, să se deschidă procese unor negustori – numai români – cărora li se imputau

fapte încadrate în legea sabotajului, o lege foarte severă. Motive se găseau. Fapta fiind calificată crimă de sabotaj, se delegau apărători din oficiu, însă omul își angaja avocat ales. Credea că-i mai sigur. E o chestie de psihologie. Au mers lucrurile așa o bună bucată de vreme. Au trecut prin filiera justiției, pentru sabotaj, majoritatea negustorilor români, cunoscuți ca oameni de vază și cu sentimente curat românești. Trebuie să subliniez faptul că nici un negustor din etnia lui Segal n-a apărut ca acuzat în astfel de procese. Fac această remarcă spre a se trage unele concluzii. Sălile de judecată erau pline de public format din sindicaliști, care agitau opinia publică împotriva sabotorilor. Ei, muncitorii, erau scoși din producție pentru ca, astfel, judecătorii, sub presiunea «maselor» venite «spontan», să dea soluțiile dorite de stăpînire. Avocații făceau ce puteau ca să apere corect, dar pe plan local nu reușeau. Doar în recurs, la București, mai aveau cîștig de cauză.

Unul din acești avocați era și V.M.Vasilescu. Mult s-a bucurat de evenimentele din 23 august. Și era sincer cînd spunea așa ceva. Iată însă că într-una din zile tot orașul intră în fierbere. Avocatul V.M. Vasilescu e plimbat pe străzile orașului cu o pancartă mare de gît, și în față, și în spate, pe care scrie: „Așa pățesc apărătorii sabotorilor". V.M. Vasilescu nu scoate nici o vorbă. E livid la față și străbate străzile sub escorta sindicaliștilor care vociferează în urma lui. După aceea este adus în tribunal și obligat să stea lipit de un perete, în văzul tuturor: avocați, public și magistrați. Colegii au fost îngroziți atît de scena ce li se oferea, cît și de acești oameni manipulați de regim. Nici în timpul revoluției franceze nu se punea stavilă dreptului sacru de apărare a celui ajuns în fața judecătorului, chiar dacă drumul lui ducea spre ghilotină. V.M. Vasilescu era un moderat, din punct de vedere politic. Cînd a început războiul, în 1941, a fost de acord, dar numai pînă la Nistru. Frapa la el faptul că, mai tot timpul războiului, aștepta venirea englezilor și a americanilor, ca să pună stavilă rușilor, aici, la noi. Îi aștepta să apară, de parcă ar fi fost la cartierul general al acestora. O spunea răspicat. Bietul nea Sile! Se gîndea el că, peste ani și ani, va vinde bolduri, ace și ață în jurubițe, la colț de stradă și că va fi epurat din avocatură, în martie 1948?

După căsătorie, am locuit în aceeași curte cu socrul meu, Nicu Nicolae, de meserie cojocar. În ultima parte a vieții, își desfăcea produsele proprii într-un magazin pe care-l avea în oraș. Rămăsese văduv, așa că locuiam împreună. În societatea buzoiană se bucura de un frumos prestigiu, ca persoană corectă, onorabilă și de o înaltă ținută morală. Era mîndru că-și făcuse datoria ca soldat în primul război mondial, unde luptase pe frontul de la Oituz. Cînd și cînd ne arăta un inel de argint, pe care era gravat numele său și numele de „Oituz".

Era un bun gospodar. Politică nu făcuse niciodată. Cazul tipic al burghezului care nu voia să-şi creeze vreo problemă, vreo dificultate. Învăţasem mult de la el, mai ales pe teme gospodăreşti. Între mine şi el se realizase o legătură atît de puternică, încît îl consideram ca pe propriul meu tată, iar el ţinea la mine mai mult decît la ceilalţi gineri. Totul constituia un model de convieţuire. Îi sînt şi acum recunoscător pentru că am învăţat de la el cum se gospodăreşte o casă, cum se conduce o familie.

Cea mai emoţionantă revedere a mea cu familia a fost în 1944, cînd m-am reîntors din Crimeea, către sfîrşitul lui aprilie. Eram daţi ca şi dispăruţi, dar consideraţi «eroii» timpului.

Cînd am intrat pe poarta casei, l-am văzut plîngînd de bucurie. Ca semn de preţuire şi de afecţiune, într-un moment de emotivitate, dar şi de nemărginită dragoste, îl văd că-mi oferă inelul lui de argint, pe care era gravat „Oituz 1917", inel pe care-l purta numai la zile mari; de asemenea, mi-a dăruit un inel de aur masiv, pe care avusese grijă să graveze iniţialele numelui meu. În toamna lui 1945, a avut o infecţie banală la degetul mic al unui picior; cum avea diabet, infecţia i-a fost fatală. Ştia că după reîntoarcerea mea de pe frontul de Vest aveam mari dificultăţi, dar nu a mai apucat să vadă evoluţia lor. Ca semn al preţuirii de care se bucura în oraş, slujba înmormîntării a oficiat-o un sobor de preoţi, avîndu-l în frunte pe Episcopul de Buzău, Antim Angelescu. Un lucru extrem de rar ca episcopul să participe la înmormîntarea cuiva. Pe traseul cortegiului, negustorii trăgeau obloanele prăvăliilor, în semn de respect şi ultim salut.

La cîteva luni de la pierderea socrului, în primăvara lui 1946, am pierdut-o şi pe mama. Se mîndrea cu cei trei feciori pe care i-a avut – pe mine, pe Tănase şi pe Rică. Toţi am fost pe front, acolo unde Ţara ne-a trimis. Era în ea ceva cu totul excepţional în această privinţă. Era mîndră de noi, dar trebuia să-şi înăbuşe durerea de a-l şti pe unul prizonier în Răsărit, pe altul în Apus, iar pe mine, într-un timp, încercuit în Crimeea. A tocit pragul bisericii rugîndu-se în tăcere pentru fiecare dintre noi, pentru toţi, pentru ţară. Cu truda ei şi a tatălui meu, cu îndemnurile lor, reuşisem să mă ridic cu o treaptă mai sus decît ceilalţi din familie.

De-acum, o pierdusem şi pe ea. Emoţiile prin care a trecut, eforturile pe care le-a făcut în tot cursul vieţii începuseră să se resimtă, să-şi spună cuvîntul. După primul război mondial, la cîţiva ani, s-a îmbolnăvit de febră tifoidă. A scăpat numai datorită faptului că avea un organism robust. Dar a rămas cu o bronşită cronică. Astfel a dus-o ani de zile, alături de tata. Îmbolnăvindu-se şi el, după 1929, povara muncii a rămas, an după an, pe umerii ei, din ce în ce mai istoviţi. Văduvă, cu şase copii, din care numai sora Mariţa era majoră, nu s-a descurajat, nu s-a lăsat doborîtă de necazuri. Le-a înfruntat, a muncit din greu, unde a putut şi cît a putut, ca să asigure

copiilor o bucată de mămăligă pe masă, cu te miri ce fiertură. Țesea la război, fiindcă se dusese vestea că-i țesătoare neîntrecută; muncea la cîmp, în comuna Țintești, la sora ei mai mică, Șerbana, ceva mai pricopsită. Și era satisfăcută că putea veni de acolo cu un ciur de mălai sau altele de-ale gurii, pentru copii; toamna, intra pe poarta curții o căruță-două cu nutreț pentru vacă, nelipsită din gospodăria noastră.

A participat la tot zbuciumul meu după ce m-am întors de pe front. Și totuși, la 24 august 1944, mama a intervenit cu toată energia, insistînd ca Rică și cu mine să plecăm neîntîrziat pe front, acolo unde-i drapelul țării.

Așa a fost mama noastră. Iar în iunie 1945, cînd ne-am întors, ea a fost din nou părtașă la toate necazurile ce s-au abătut peste capetele noastre. Cînd mă vedea robotind ca negustor de cereale, își înăbușea revolta. O dată însă nu și-a mai putut-o stăpîni: „Uite, mamă, ce-ai ajuns. Tu, om cu carte, care ți-ai tocit hainele în coate să înveți, să ajungi domn, acum vinzi grăunțe cu dubla, la femei. Nu-i rușine să muncească omul, dar parcă nu-i bine ce vedem". Mama era un *summum* de virtuți. Pe toate le întruchipa în firava ei făptură. Mi s-a întipărit în minte chipul ei într-atît, încît, chiar după moarte, mi-a rămas prezent înaintea ochilor. Dar necazurile nu s-au oprit nici în 1946, nici în anii care i-au urmat. Era numai începutul lor. Permanent o aveam pe mama, o simțeam, cu fiecare zvcnitură a inimii. Ea, fiind acolo, imaginar, mă reconforta, mă tonifica. Structura mea sufletească era ruptă, desprinsă din a ei. Era în mine. Cu astfel de convingere mă îndrept mereu spre locul unde-i odihnesc rămășițele pămîntești.

Greu m-am putut deprinde cu gîndul că n-o mai am pe mama. Acum, după trecerea atîtor ani, stau nemișcat cu ochii într-ai ei, privindu-mă dintr-o fotografie și ceva tainic mă înfioară, mă zguduie din străfundul sufletului meu. Destinul a făcut ca eu, copilul la care ținea cel mai mult, să fiu lîngă ea, să-i țin lumînarea cînd și-a dat sfîrșitul.

I-am închis ochii, odată cu sărutul mîinilor calde și al obrajilor, mereu udați de lacrimi. De-acum s-a desprins din viața care i-a fost un permanent zbucium, o permanentă încleștare. S-a ținut cu dinții să nu se lase doborîtă de vitregiile sorții.

Și avea atunci doar 59 de ani. Chipul ei m-a însoțit de-a lungul tuturor anilor de suferință care au urmat. Prin 1954, la securitatea din Ploiești, fiind anchetat, obosit, trebuia să-mi spăl și rufele. Le programasem pentru a doua zi. În somnul din cursul nopții, ea îmi apare spunîndu-mi: „Lasă, mamă, să-ți spăl eu rufele. Tu odihnește-te cît poți. Are mama grijă de tine". M-am trezit cu gîndul la ea. O simțeam lîngă mine. Prezența ei mă reconfortase.

Prin 1958, eram la Zarca. Acolo ni se impusese un regim greu de imaginat de cine n-a trecut pe acolo. De la 5 dimineața și pînă la 9 seara

erai mereu pîndit, să nu faci ceva considerat ca abatere. Ţi se impunea o anumită stare, o anumită poziţie, încît să nu ştii ce-i odihna. Într-una din zile, am aţipit, frînt de oboseală. Deodată am tresărit. Lîngă mine apăruse mama. Simţeam că îmi strînge în mîinele ei picioarele şi mi le apropie de obraz, legănîndu-mi-le, moment în care se uita spre vizeta de la uşă, spunîndu-i gardianului: „Lasă-mi, domnule, băiatul să se odihnească puţin, că-i tare obosit!” Am tresărit speriat, cu ochii spre vizetă şi am povestit celorlalţi, din celulă, tot ce mi se întîmplase în secundele acelea. Unul din ei, avocatul Eugen Dragomir, a ţinut să sublinieze: „Fii sigur că sufletul ei a fost aici cu tine. Te protejează oriunde te afli”.

Fiind în contact cu lumea în care-mi duceam traiul, datorită profesiei, prin relaţiile ce-mi făcusem în decursul anilor, aveam cunoştinţă de tot ce se auzea, de tot ce se vorbea, de tot ce se spera. Dar, pe lîngă acestea, am observat diferite feluri de manifestări, de comportări ale concetăţenilor mei la evenimentele ce aveau loc.

Erau oameni care credeau că, imediat după august 1944, vor vedea pe străzile noastre mărşăluind trupele anglo-americane. Nici unul dintre ei nu putea concepe că s-ar putea să vadă numai trupe sovietice. Nu admiteau una ca asta. Categoria aceasta de oameni credea că ruşii vor face caleantoarsă, îndată ce vor întîlni uniforme anglo-americane. Cel mult dacă se vor opri la Prut! Erau convinşi de subordonarea lor faţă de aliaţii apuseni. Important era că forţa germană fusese doborîtă; restul se rezolva de la sine. Erau naivii care s-au alimentat ani de zile, pînă în august 1944, cu asemenea iluzii şi au continuat să se menţină pe asemenea poziţii pînă ce, unul cîte unul, s-au convins că alta era realitatea.

Îmi amintesc de un coleg, Costel Jitianu. A bătut din palme, îndată după august 1944. Credea că lucrurile se vor întoarce de unde porniseră, începînd cu 1938: că va fi libertate pentru toţi şi că ne vom bucura de libera exprimare, de libera scriere, de libera opinie, ca pe vremuri. Costel Jitianu nu făcuse nici un fel de politică. După 1948, cînd s-a făcut epurarea masivă a avocaţilor, avea satisfacţia să-şi cîştige existenţa prin premii pentru răvaşele de Anul Nou. Mai citez cazul unui alt coleg – Georgică Marinescu, fost primar al oraşului şi mai înainte procuror. Nu accepta în nici un fel că noi nu vom fi ajutaţi de marile democraţii apusene. În convorbiri particulare, oriunde avea ocazia, încerca să te convingă de o asemenea posibilitate. Îşi avea speranţele sale pe plan local. Ca primar, în timpul războiului, dăduse mult ajutor lumii sioniste. O făcea şi din sentiment umanitar, dar şi în baza unor relaţii de culise, cu vîrfurile acestei categorii de protejaţi ai lui. L-am întîlnit mai tîrziu, dezamăgit de protejaţii lui din acele vremuri. Se răspîndiseră unul după altul, plecînd în ţara lor. Nici vorbă să-l fi sprijinit cînd

a fost victima împrejurărilor, imediat după august '44. Și-a cîștigat existența, pînă la adînci bătrînețe, reprofilîndu-se: își procurase o căruță cu un cal și făcea cărăușie prin oraș. Din categoria acestor naivi ar putea fi citați mulți alții. Au fost doborîți de povara vremii, fiind primii decepționați.

Asemănători celor dintîi, dar oarecum mai nuanțați, erau zvoniștii. Această categorie de oameni se înfierbînta, după ce asculta emisiunile de radio străine. Ce se auzea acolo sau ce interpretau, prin completarea informațiilor, devenea de nerecunoscut. La anumite ore dispăreau din tribunal, pentru ca să revină, încărcați cu vești, considerate de ei exacte. Transmiteau discursuri trunchiate sau greșit înțelese. Aveau o încredere oarbă în cîte o convorbire sau întrevedere. O prezentau drept «certitudine» în descifrarea enigmelor politice. Am întîlnit mulți dintre aceștia, care se credeau «siguri informați» și gata să tragă concluzii, mai totdeauna optimiste. Pe cei ce se afișau atașați față de noua orînduire, îi și vedeau, mîine-poimîine, în ștreang, ca să-și plătească „trădarea".

Zvoniștii reprezentau o primejdie pentru mulți dintre cei care se lăsau antrenați în discuții cu ei sau, mai sigur, ademeniți de vorbele lor mieroase. După ce ascultau noaptea posturile străine, dimineața veneau încărcați cu noianul lor de știri. Difuzau cele mai variate și fanteziste peripeții, pe care le denaturau și le multiplicau. Continuau așa, zi după zi, săptămîni, luni în șir.

Zvoniștii aceștia au fost pricina multor necazuri pentru oamenii de bună credință, care, ascultîndu-i, se luau la harță cu oamenii zilei, pentru ca, după un timp, să se vadă angrenați în procese și apoi condamnați la ani grei de osîndă. Fără îndoială, printre acești zvoniști se găseau mulți agenți provocatori care-și recrutau victime din toate categoriile sociale. Pozau în victime, căpătau credibilitate și, cînd apreciau că au depistat o persoană sau un grup oarecare, atunci dispăreau din localitate. În locul lor, apărea o altă persoană sau altele, care culegeau roadele. Implicau pe bieții oameni în diferitele organizații ostile regimului instaurat. Uneori, ei înșiși cădeau în capcane, devenind propriile lor victime. Unii au devenit pensionari ai închisorilor, cu ani grei de condamnare. Se resemnau și rămîneau în așteptare, cu o îndepărtată speranță.

Lumea era deprinsă să știe că în parlament erau trimiși aleșii națiunii, oameni cu o anumită poziție socială, materială și, mai cu seamă, intelectuală. Că era bun sau nu sistemul, e o altă problemă, însă, în mod sigur, atunci cînd se vorbea despre un deputat sau senator, se înțelegea un om cu greutate în rîndul concetățenilor săi. Alesul era considerat a fi un adevărat „cineva".

Și iată că la alegerile din toamna lui 1946 face mare vîlvă prin lume știrea că în Buzău figurează pe lista guvernamentală o țărancă, Ioana Bran, din comuna Padina, din margine de Bărăgan. Pare un eveniment nemaiîntîlnit

pînă atunci. Au mai fost «ţărani» trimişi în parlament de către alegători, însă ei posedau ceva pămînt, erau buni gospodari, aveau o priză în masa alegătorilor, cumva îşi creaseră o platformă. Cam aşa se prezentau lucrurile pe vremuri.

Ioana Bran a fost o ţărancă în adevăratul sens al cuvîntului. Cu palmele bătătorite de sapă, desculţă, era suptă de griji. Avea însă ceva deosebit în ea: era rea de gură, certăreaţă cu multă lume, în primul rînd cu vecinii. Toţi gospodarii o tratau cu indiferenţă, să nu spun dispreţ. Nu se puteau înţelege cu ea, să poată înfăptui ceva concret, durabil. Bătătura ei era vraişte. Fiind rea de gură, după august '44, lumea o tot ocolea, dar o vedea mereu pe la primărie, agitîndu-se şi blestemînd pe „moşieri", pe pricopsiţii de pînă atunci. Consătenii, care ştiuseră să-şi muncească cum trebuie lotul primit la vechea împroprietărire, o priveau chiorîş. N-o interesa părerea lor. Pe limba ei, aşa cum se pricepea, tuna şi fulgera împotriva a ceea ce fusese pînă atunci. Şi iat-o pe Ioana Bran aleasă de „popor", trimisă ca deputat în parlamentul ţării. Prima femeie ţărancă deputată care păşeşte în clădirea din Dealul Patriarhiei, clădire cinstită de oameni ca Brătienii, Maiorescu, Take Ionescu, Delavrancea.

În ajunul deschiderii sesiunii parlamentului, prefectul judeţului, dacă nu mă-înşel, era un Coşereanu, învăţător, trimite maşina prefecturii să-şi strîngă deputaţii, pentru ca, *in corpore*, să fie duşi la Parlament. Telefoanele zbîrnie către primăria comunei Padina: deputata să fie gata, îmbrăcată într-un costum naţional. Un însoţitor îmi relatează primele impresii ale femeii, cînd urcă în maşină. Deschizîndu-i-se portiera, cu toată reverenţa, de către şofer, ea se aşază pe canapeaua din spate, săltîndu-se în sus şi-n jos de mai multe ori, punînd arcurile la proba de elasticitate: „aşa, să mă plimb şi eu cu maşina boierilor. Iată c-am ajuns şi eu să fiu cucoană". Cei prezenţi ascultă, se înţeleg din priviri, dar nu îndrăznesc să scoată vreun cuvînt. Femeia, în simplitatea ei, îşi exprimase suprema-i satisfacţie. Acolo, în parlament, i s-a dat să citească un discurs, pregătit de alţii şi publicat în presa zilei. Era prima femeie parlamentară! Nu s-a mai auzit nimic de ea. A fost folosită doar în această primă ocazie ivită. După aceea, alţii şi alţii i-au luat locul. S-a întors în satul Padina. Cumetrele îşi dădeau coate cînd o vedeau, iar oamenii se făceau a n-o cunoaşte.

În toamna lui 1947, începuse să se agite problema instituţiei monarhice, ca instituţie în sine. Că se vorbea la nivel superior despre utilitatea sau inutilitatea acestei instituţii era un lucru cert. Se recunoştea incompatibilitatea între noţiunea de monarhie şi aceea de „soviete" sau „republică". Ei bine, prin sindicatele abil manevrate, încep a se auzi glasuri împotriva monarhiei. Se ţin şedinţe la care ia cuvîntul cutare sau cutare, în calitate de „activist". Aceştia antrenau, la rîndul lor, pe alţii şi aşa se crea curentul de opinie.

În mahalaua „Gîrlaşi” a oraşului Buzău trăia o femeie, considerată de toată lumea uşuratică şi fără vreun rost. Era poreclită „Cîrnuleasa”, dat fiind că era cîrnă. Într-o zi, este văzută în fruntea unui grupuscul parcurgînd străzile oraşului cu un steag roşu şi strigînd cît putea: „jos maimuţa de pe tron”, „jos maimuţa de pe tron”. Cîrnuleasa era în culmea fericirii că era ascultată şi urmată de manifestanţii ce-i scandau lozinca. Lumea de pe stradă privea cu oarecare jenă. Nu-i venea să creadă că-i posibil să se audă aşa ceva. Şi totuşi s-a întîmplat, anticipînd abdicarea unui rege care jucase un rol hotărîtor în realizarea acelui 23 august ’44. Evenimentele s-au scurs unul după altul, iar oamenii o dată cu ele, aşa cum s-a întîmplat şi cu „Cîrnuleasa” noastră. A plecat cu un rus, la cîţiva ani după aceea, şi s-a întors în ţară cu cîţiva copii. Nimeni nu se mai uita la ea. Cu dispreţ o priveau vecinii şi înaintea manifestaţiei, dar după revenirea ei acasă! Şi-a jucat rolul de simplă marionetă la momentul potrivit, apoi a intrat în anonimat.

Între cele două războaie, oraşul şi judeţul Buzău au cunoscut un singur comu-nist, pe numele lui Chitiş Dobre. Era cizmar şi locuia pe aceeaşi stradă cu mine, Mihai Bravu. Devenise comunist imediat după terminarea primului război mondial, odată cu revoluţia din 1917. Un om simplu, dar ferm convins că are dreptate. A avut mulţi copii, pe care şi-i creştea prin muncă. Avea o căsuţă modestă, cu chirie, unde se putea presupune că-şi ducea traiul un „proletar”. Cînd vorbeai cu el, îşi exprima convingerile, ideile, însă nimeni nu-l lua în serios. Era tratat cu indiferenţă. Organele locale de poliţie îl cunoşteau şi, pare-mi-se, a avut şi ceva neplăceri, dar nu de durată. Nu-şi făcuse aderenţi. Parcă vorbea în pustiu. Ba, odată, în cursul războiului, dîndu-se după curentul zilei, a trimis pe unul din băieţi să urmeze o şcoală militară în Germania. Era ridicol să-i vezi băiatul îmbrăcat în uniforma şcolii de ofiţeri activi germani, în vreme ce el se considera comunist convins. Dar evenimentele i-au surîs lui Chitiş şi, după august ’44, este numit primarul oraşului Buzău. Numirea a surprins pe mulţi, ştiindu-se că postul acesta era ocupat altădată de o persoană dovedită a fi bun gospodar acasă la el. Lumea comenta şi intrase la idei văzînd una ca asta. Ne găseam doar la început, fiindcă multe asemenea anomalii aveau să mai vină. Primul lucru pe care l-a făcut a fost să se mute în casa fostului nostru profesor de limba franceză, Dimitrie Holban. O casă confortabilă pentru tovarăşul primar, dar construită cu multe eforturi de către modestul profesor.

Dar primarul Chitiş nu s-a bucurat prea mult timp, căci peste 2-3 ani a murit. Însă şi acum surpriză mare. S-a aflat că nu i se va face înmormîntare cu preot, aşa cum oamenii se obişnuiseră de generaţii, din tată-n fiu. Ba mai mult, nici cruce nu i se va pune la mormînt. Nevastă-sa se tînguia tuturor, îndată după moartea soţului, că nu-l poate lăsa aşa. Vorbise cu preotul parohiei, Vasile Sibiescu ca, în mare taină, să-i facă toate citirile şi prohoa-

dele creştineşti. Frămîntarea ei ne-a fost împărtăşită şi nouă, ca vecini. La cimitir, l-au dus cu onorurile cuvenite funcţiei sale. I-au aranjat mormîntul, fără ca să-i fie pusă cruce la capăt, după tradiţia noastră creştinească. Vestea s-a răspîndit ca fulgerul printre locuitorii oraşului şi de aici, în lumea satelor. Prin urmare, un comunist e îngropat fără preot şi fără cruce la mormînt. Aşadar, este adevărat că aceşti comunişti sînt păgîni, îşi spune lumea. Fără îndoială, ei sînt anticriştii de care se vorbeşte în cărţile vechi bisericeşti.

Dar lucrurile nu se opresc aici. Mare vîlvă se produce în oraş a doua zi, cînd soţia lui Chitiş, mergînd la cimitir, vede pe mormîntul soţului excremente lăsate acolo în cursul nopţii. Întîmplarea s-a răspîndit mai iute decît aceea că fusese înmormîntat fără preot şi fără cruce. Anonimul care făcuse o asemenea ispravă era exponentul lumii revoltate de cele ce se aflaseră în ajun. Comentariile se înteţiseră şi oamenii îşi exprimau pe faţă aprobarea pentru gest, vecin cu profanarea. Cercetările rămăseseră fără rezultat.

N-au trecut decît vreo cîteva zile de la întîmplare, că se anunţă ceva şi mai neobişnuit. Comandamentul trupelor sovietice, jenat de cele petrecute, nu putea rămîne pasiv. Trebuia să întreprindă ceva ca să împrăştie impresia produsă în localitate de pe urma cazului Chitiş. Ca urmare, au fost strînşi ostaşii sovietici, în mare grabă, de pe unde fuseseră îngropaţi şi aduşi în marginea cimitirului eroilor, pentru a fi înmormîntaţi acolo cu toată cinstea ce li se cuvenea. La solemnitate, au participat toate oficialităţile locale de partid şi sindicat. Reînhumarea acestor ostaşi s-a făcut de un sobor de preoţi, în frunte cu episcopul Antim Angelescu. Întrebarea se pune: s-a şters oare impresia produsă de înmormîntarea lui Chitiş? Nu, toată lumea a rămas la prima impresie: fusese o înscenare, o inducere în eroare a opiniei publice. În realitate, noua stăpînire instaurată după 1944, însemna domnia lui Anticrist în România. Era realitatea pe care începeam a o trăi.

În cei doi-trei ani care s-au scurs din august 1944, multe şi variate păreri s-au manifestat mai făţiş sau mai discret. Unii s-au lăsat antrenaţi de curentul zilei. Au ajuns să colaboreze cu noua conducere. Nu se poate trece cu vederea peste faptul că o grupare importantă a liberalilor, în frunte cu Guţă Tătărăscu, a intrat în guvernul condus de comunişti. În Buzău, fostul prefect Tegăneanu încerca să ne convingă (era şi el avocat) că este bine ceea ce face, fiindcă „acolo", la vîrf, se pot realiza multe cu „băieţii" aceştia. Ei nu ar avea experienţa conducerii, fapt pentru care „noi", respectiv oamenii lui Guţă, vor putea să dirijeze destinele ţării. Am văzut însă cum au evoluat lucrurile.

Unii români, conştienţi de primejdie, au acţionat în felul lor, căutînd să se organizeze pentru o rezistenţă locală sau generală împotriva a ceea ce se instaurase în ţară. În Buzău se înfiripase organizaţia „Pajura neagră", care grupa un număr de tineri doritori să lupte împotriva comunismului.

Aş mai cita grupul format de viteazul maior Dabija, prin munţii Apuseni, şi al colonelului Arsenescu, în munţii Argeşului. Nu pot trece cu vederea rezistenţa celor din Vrancea sau a celor din zona Babadag, în Dobrogea.

De-a lungul anilor, am întîlnit prin închisori şi oameni care fuseseră victime ale instigatorilor securităţii. Trecînd peste aceste excepţii, masa românilor era net anticomunistă. După puterile ei, ea şi-a asumat riscul şi a înţeles să se alinieze pe baricada luptei împotriva noii stăpîniri. Este o realitate peste care nu se poate trece.

Încă din 1939, cînd mă aflam la Budachi, în sudul Basarabiei, pe malul mării, m-am cutremurat cînd am auzit că se încheiase acel pact între Ribentropp şi Molotov. Era botezat pact de neagresiune, avînd un caracter militar, dar, în realitate, ascundea scopuri politice, care au ieşit la iveală ceva mai tîrziu, cum prea bine se ştie. Părea stranie o astfel de înţelegere între două puteri, antagoniste din punct de vedere ideologic, fiecare urmărindu-şi propriile interese. Gîndul m-a dus la alte înţelegeri „bombă" asemănătoare, legate de două localităţi: Brest-Litovsk şi Rapallo, unde s-au încheiat alte înţelegeri, de neconceput la vremea aceea de către oamenii politici.

Sînt surprins încă de atunci, de la Budachi, de încheierea acelui pact zis de neagresiune. Nu numai surprins ci şi îngrijorat, fiindcă mă gîndeam la ţara noastră, situată în zona de interese a două mari puteri.

Mai sesizam, cam tot atunci, că mulţi germani, aflaţi în sudul Basarabiei, în Dobrogea de sud şi în Bucovina, încep să plece în Germania. Că plecau în baza unor înţelegeri, nu pot afirma, cel puţin bănuiam. Au fost primele simptome ale unor viitoare evenimente. Tot atunci mi-au venit în minte două lucrări scoase de doi cunoscuţi ziarişti ai noştri, lucrări pe care le citisem, cu cîţiva ani mai înainte. Este vorba de *Puncte cardinale în haos*, scrisă de Nichifor Crainic, ce condusese cu ani înainte ziarul „Calendarul", şi de *Roza Vînturilor*, scrisă de Nae Ionescu, directorul ziarului „Cuvîntul".

Aceşti autori trasau jaloanele ideologice fireşti ale lumii contemporane europene, în acea vreme de incertitudine, de negură: perioada care a urmat primului război mondial. În haosul care înceţoşase orizontul lumii, ei trăgeau un semnal de alarmă, vestind pericolul ce pîndea cultura şi civilizaţia de două ori milenară a Europei şi, în final, a omenirii. Era vorba, în primul rînd, de un pericol ideologic, care, puţin mai tîrziu, va deveni politic şi apoi va îmbrăca formă militară.

După întoarcerea de la Budachi, evenimentele s-au precipitat. Cataclismul s-a dezlănţuit. Omenirea intrase în hora dementă a distrugerilor. În anul următor, se simţeau primele efecte ale pactului încheiat între cei doi. Ţara ne era sfîrtecată, în toate fruntariile, şi-n nord, şi-n răsărit, şi-n apus, şi-n sud.

Datoria m-a făcut ca, încă din prima zi a războiului, să particip efectiv la eliberarea „moşiei răpită astă-vară", cum spunea un cîntec ostăşesc.

Am mers pînă dincolo de Nistru, hăt departe, şi am cunoscut oameni, am vorbit cu ei. Cînd vedeam într-o locuinţă un obiect sau o mobilă ceva mai bună, localnicul ţinea să-mi facă precizarea că ele sînt „do Nicolae", adică de pe vremea ţarului. Am încremenit cînd am dat într-o comună, pare-mi-se Elenovca, peste un morman de moloz, înalt de doi-trei metri. Era pe strada principală a satului. Atît mai rămăsese dintr-o biserică. Nimic altceva. Locuitorii mi-au explicat că, în retragerea lor, trupele sovietice le-au aruncat biserica în aer. În alt sat, unde am făcut un scurt popas, am văzut biserica transformată în sală de dans. Unde fusese altarul se amenajase scena pentru orchestră, iar din odăjdiile preoţilor se improvizaseră piedestale pentru partiturile muzicanţilor. Pe restul catapeteasmei se vedeau agăţate tablouri cu figurile noilor idoli: Marx, Engels, Lenin, Stalin. Biserica din Balta, oraşul dintre Nistru şi Bug, fusese transformată în magazie de cereale. Ostaşii români îşi făceau cruce de ce le vedeau ochii. Lucrurile nu se opreau însă aici. De-a lungul şi de-a latul spaţiului străbătut, n-am găsit o gospodărie închegată în vreun fel oarecare. Toată agoniseala oamenilor se limita la un fund de sac cu făină sau cîteva boabe cu grăunţe, poate cartofi sau mai ştiu eu ce produse. Era rodul muncii prestate la colhoz. Din timp în timp, îşi primeau merticul lor, bineînţeles, dacă erau pontaţi cu un număr de zile muncite din greu la cîmp. Propaganda ce se făcea pînă atunci se spulberase. Totul se dovedise a fi minciună şi dezinformare. Regimul instaurat se baza numai pe forţă şi constrîngere. După august 1944 începe, încetul cu încetul, să se sape la temelia orînduirii care înfăptuise independenţa naţională, mai înainte unirea principatelor şi, apoi, marea unire a tuturor românilor. Era vizibil că totul tindea înspre dărîmarea a tot ce fusese trainic, durabil şi în continuu progres al naţiei noastre. Se vîntura la răscruce de drumuri, în întruniri şi-n şedinţe, suflul cel nou, complet străin de aspiraţiile noastre naţionale, de năzuinţele românilor. Se pomenea numai de conducători care n-aveau nimic comun cu noi, românii, nume pe care se străduiau să ni le impună ca reprezentînd exponenţii ideii de bine. Se răstălmăceau adevărurile istorice, se interpreta în mod denaturat, fals şi cu ipocrizie tot ce se constituia sfînt pentru noi, intangibil ca trecut naţional sau ca ideal de înfăptuit pentru viitor. Aceasta era realitatea primilor doi-trei ani ce au urmat lui 1944.

Prin mijlocirea acelor sindicalişti, constituiţi în mare grabă din muncitorii depoului CFR, se agitau anumite iniţiative. În lipsa unui proletariat cu tradiţie, el trebuia creat în mare grabă. Era începutul depopulării satelor, printr-o industrializare forţată. Omul de rînd nu întrezărea aceasta atunci, însă noi, care fuseserăm dincolo, în răsărit, eram convinşi că aşa se va proceda şi la noi.

Indiferent ce gîndeau „apusenii", indiferent ce părere aveau ei, în momentele acelea am judecat că trebuia luată o atitudine care să fie a noastră, dincolo de sfera politicului. Trebuia să construim o stavilă, aici la bariera sud-est europeană, aşa cum au făcut-o, în decursul veacurilor, înaintaşii. Aşa judecam în vremea aceea. Şi mai judecam că vocile noastre nu vor răsuna în pustiu. Eu mi-am ales Capitala, unde mă puteam mai lesne strecura, dat fiind că era un centru aglomerat. Acolo mă puteam mai lesne informa asupra evenimentelor.

Într-una din zile îl întîlnesc pe Eugen Iliescu. Avea o sforicică de moşie, din ce-i rămăsese după marea expropriere. Conacul şi terenul erau în comuna Cîndeşti, judeţul Buzău. Pentru a evita unele neplăceri locale, după 1944, a socotit că-i mai prudent să se stabilească în Bucureşti. Închiriase un mic apartament pe strada Ionescu–Gion, unde locuia cu soţia. Era o pariziancă pe care o întîlnise şi cu care se căsătorise în timpul studiilor făcute în capitala Franţei. Cînd şi cînd venea la Cîndeşti, doar pentru a urmări cum merg treburile gospodăriei. Avea acolo un om al său, de încredere.

Ne-am bucurat mult de revedere şi ne-am împărtăşit impresiile. Ne aflam, amîndoi, în postura de fugari.

Avea un optimism exagerat şi căuta să mi-l transmită în toate întrevederile noastre. Considera că totul este provizorat.

Într-una din zile insistă să-l cunosc pe „diplomatul" nostru, pe numele lui, Vică Negulescu. Locuia împreună cu mama sa, undeva în jurul pieţei Galaţi de azi, dacă reţin bine, aproape de strada Aurel Vlaicu. Mai înainte, Eugen Iliescu îi vorbise de mine. Se bucură de sosirea mea. Acolo îl găsesc şi pe Nicolae Petraşcu, sosit în acea dimineaţă de la Sibiu. Nu-l mai văzusem de opt ani. Cînd mă vede, primul lucru pe care îl face este să-mi mulţumească pentru sprijinul ce-l dădusem unei doamne sibience Paulescu, să-şi ridice o parte din mobila cu care se refugiase la Vatra Dornei. La Buzău, cineva încercase s-o confişte. Petraşcu îmi trimisese o carte de vizită cu rugămintea să fac tot posibilul ca respectiva doamnă să-şi reia lucrurile. Soţul ei era încă în Apus, refugiat.

Aici, în casa lui Vică Negulescu, discutăm situaţia noastră la zi, respectiv relaţiile dintre mişcarea condusă de Petraşcu şi oficialităţile guvernamentale comuniste. El încheiase un fel de înţelegere sau pact de neagresiune. Arată că, formal, el voise să legalizeze situaţia oamenilor paraşutaţi după 1944. Avea asigurări că vor fi eliberaţi şi cei din închisori încă de pe timpul lui Antonescu, pe lîngă legalizarea paraşutiştilor. În schimb, se obligase să nu întreprindă nimic ostil regimului comunist. Aparent, ambii parteneri erau mulţumiţi. În fond, Petraşcu a procedat imediat la reorganizarea amicilor săi – a legionarilor – pregătindu-i pentru imediata şi iminenta

acţiune armată. Totul trebuia făcut în mare secret. Pînă atunci reuşise să refacă structura întregii mişcări pe ţară, începînd cu centrele universitare.

Pe de altă parte, regimul comunist, care-şi urmărea şi el ţelurile, îşi consolidase puterea. A epurat armata, apoi a anihilat încetul cu încetul partidele politice cu care dăduse lovitura la 23 august 1944. Pe noi ne-a lăsat mai la urmă. Aceasta a fost realitatea, aşa cum am cunoscut-o.

Atunci, cînd discutam toţi patru, Petraşcu era sigur că în curînd va începe acţiunea armată. Conta pe intervenţia apusenilor. Pentru aceasta urmărea cum evoluează reorganizarea, regruparea şi dotările cu armament. Eugen Iliescu era satisfăcut, entuziasmat chiar de tot ce auzea. Îi împărtăşea total părerile.

Vică Negulescu era mai calculat, mai prudent sau, mai exact, mai ponderat în vorbire. Cînd Eugen Iliescu mi-a spus că ţine neapărat să-l cunosc pe „diplomatul" nostru, avea certitudinea că acesta, în convorbirile cu mai marii regimului – respectiv cu Nicolschi, de care atunci auzisem prima oară – le poate ţine piept. Îl asigura că legionarii nu întreprind nimic, că-şi văd de treburile obişnuite, banale.

Din discuţie a reieşit că în acea zi el trebuia să aibă o nouă convorbire cu Nicolschi. Pentru a stabili ora întrevederii, dă un telefon. Toţi trei sîntem atenţi. Vică era ferm în ton, exprimîndu-şi nemulţumirea că puterea nu respectă unele angajamente faţă de mişcare. Îi reproşa unele măsuri abuzive luate de oamenii regimului, deci de subalternii lui Nicolschi. În fine, după încetarea convorbirii telefonice, Vică Negulescu atît ne spune, revoltat cumva: „... mama lui de rusnac! Noi ne credem prea deştepţi, iar pe ei îi credem prea proşti. Se pare că lucrurile stau altfel, chiar contrariu". Ne uităm unii la alţii şi tragem concluziile. Dacă noi intensificăm reorganizarea, regruparea şi pregătirea pentru o iminentă acţiune armată, să înţelegem că nici regimul nu stă pe loc. Ne urmărea continuu şi culegea date despre tot ceea ce îi era necesar să cunoască.

Petraşcu însă era ferm convins că, în cel mult un an, lucrurile vor lua o turnură favorabilă nouă. Credea că apusenii nu vor întîrzia să intervină şi că nu vor permite colosului răsăritean să rămînă în teritoriile ocupate, ajungînd în centrul Europei. Eugen Iliescu era încîntat de varianta optimistă a lui Petraşcu.

Vică Negulescu, cum am spus, era mai reţinut. A ţinut să-şi tempereze musafirii. Cuvintele lui reprezentau o altă variantă, ceva mai nuanţată. Timpul a dovedit că *el* avea dreptate.

Cu Petraşcu m-am întîlnit de două ori. Fuseserăm invitaţi la masă de familia lui Eugen Iliescu. Acolo, în trei, am continuat convorbirea pe marginea potenţialului nostru uman şi armat. Aflase de situaţia în care mă găseam şi considera că trebuie să mă ocup de o regrupare a noastră, în arcul de curbură a Carpaţilor, pentru momentul acţiunii armate.

La puţin timp după aceea, evenimentele s-au precipitat. Regimul ne-a luat-o înainte, după un plan întocmit din timp.

Ceva mai încolo, în paginile următoare, redau părerea profesorului Şerban Ionescu, unchiul lui Şercăianu. Este părerea unui om matur, cu judecată sănătoasă, chibzuită, cunoscător al problemelor în ansamblul lor, în contextul istoriei, în vreme ce noi eram simpli diletanţi în politică. Nu ştiam că lucrurile se aranjaseră, cu ani înainte, în culisele învingătorilor, noi fiind sacrificaţi la masa tratativelor. O vom afla mult mai tîrziu.

De altfel, n-am fost singurii necunoscători. Aflasem de la Nicolae Anghel, Şeful organizaţiei naţional ţărăniste din Buzău, care avusese o convorbire cu Iuliu Maniu, după întrevederea acestuia cu diplomaţii anglo-americani, că problemele europene se vor rezolva numai după ce şi cele asiatice îşi vor găsi rezolvarea. Cu toate acestea, credeam că-i chestie de timp, că acuşi-acuşi se va întîmpla ceea ce doream. Dar n-a fost aşa. Anghel a luat drumul închisorilor, ca şi noi, ceilalţi.

Am consemnat toate acestea în amănunţime, pentru a se înţelege atmosfera de atunci.

Mai tîrziu, am citit un studiu al lui Mircea Eliade, adresat tineretului. El îl îndemna să studieze problemele tuturor popoarelor, ale celor slave, arabe, asiatice, ca şi comunismul în toată complexitatea lui din punct de vedere social, politic şi economic. Numai astfel se putea face o justă judecare a situaţiilor politice ale lumii. Îndemnul lui Mircea Eliade era dat cam prin 1950.

După ani şi ani, sfîrşitul celor cu care am luat contact în primăvara lui 1948 a fost următorul:

– Vică Negulescu a avut un sfîrşit cu adevărat de martir. Torturat sub toate formele, n-a cedat nici o iotă de la crezul care-l anima. N-a acceptat nici un compromis cu asupritorii lui. Înainte de a-şi da sufletul, am auzit că a fost zidit undeva, în fortul Jilava.

– Nicolae Petraşcu, după ce a suferit chinuri inimaginabile, a ieşit din închisoarea Aiud, aşa cum arată Nistor Chioreanu în cartea sa *Morminte vii*, scrisă în 1992. Şi-a sfîrşit viaţa acasă. Sînt două variante. Cea oficială, sinucidere. Gh. Brahonschi, sibian, bun cunoscător al cazului, susţine şi demonstrează cu argumente logice că a fost asasinat de organele securităţii. E o părere la care subscriu acum, deşi mai spre sfîrşitul acestei lucrări, în necunoştinţă de cauză, afirmam contrariul.

– Eugen Iliescu a murit la Gherla, în chinuri şi umilinţe provocate de elementele reeducate de oamenii lui Nicolschi.

Am rămas eu ca să aştern pe hîrtie toate cîte am cunoscut şi trăit în răstimpul acelor ani grei, înduraţi de generaţia noastră.

Primesc o veste rea: soţia şi fetiţa în vîrstă de şapte ani fuseseră arestate şi ţinute în beciul Securităţii. Erau cercetate cu privire la persoana mea; neputînd afla ce urmăream, le-au reţinut ca ostatece. Vestea aceasta m-a îngrijorat întrucîtva. Totuşi, presupuneam că în două-trei zile vor fi eliberate. După un timp de la arestarea soţiei, sînt informat că au eliberat-o, însă, în locul ei, fusese arestat, Rică, fratele meu. El, bietul, va avea de îndurat regimul sever al Securităţii buzoiene vreme de un an şi jumătate.

Acum, cu arestarea lui Rică, în jurul lui 4 mai 1948, încep să privesc lucrurile cu mai multă seriozitate. Era doar un început al cărui contur nu mi-l puteam imagina. Pentru siguranţa mea personală, ca fugar în Capitală, mi-am ales gazdele în aşa fel încît să mă poată adăposti cîte una din ele, cam la cîte o săptămînă. Deci, la aproximativ patru-cinci săptămîni, veneam la aceeaşi gazdă, ca să nu atrag atenţia vecinilor asupra mea. Eram considerat o rudă, venită din provincie, cu treburi prin Capitală. Dormeam şi mîncam pe unde se nimerea.

În noaptea de 14/15 mai 1948, în toată ţara s-au efectuat masive arestări. Duba neagră, devenită celebră, funcţiona fără întrerupere în cursul nopţii, după procedee necunoscute pînă atunci. Sînt informat că în Buzău fuseseră arestate cam 60-70 de persoane, din toate categoriile sociale: muncitori, ţărani, intelectuali. Fiecare, luat de pe la rosturile lui, cercetat, anchetat în modul cel mai diabolic posibil, zăcea de-acum în beciurile Securităţii sau la penitenciar. Mandat de arestare? Nici vorbă de aşa ceva.

La cîteva zile, mă întîlnesc cu medicul veterinar Cornel Şercăianu, scăpat de primul val al arestărilor din Buzău. Venit în Bucureşti, se stabilise la o gazdă veche de cînd era student, însă avea în Capitală şi o rudă apropiată, pe profesorul universitar Şerban Ionescu, frate cu mama lui. Acesta predase la Facultatea de Teologie din Bucureşti. Era un reprezentant de frunte al Bisericii şi al teologilor ortodocşi români. Reprezenta Ţara noastră la diferite congrese în domeniu, din străinătate. Era, deci, un om umblat în lume, iar acum, la bătrîneţe, suferind, ducea o viaţă liniştită, departe de orice frămîntări politice. Soţia lui, ceva mai tînără, era mai activă, mai în vederile nepotului. Avea discuţii în casă cu soţul ei, privind iminenta dezlănţuire a unor ostilităţi. Cînd aude Şercăianu cum stau lucrurile cu unchiul său, abordează o convorbire pe această temă. Ce-mi relatează medicul veterinar a doua zi?

Unchiul a încercat, fără folos, să-l convingă să nu ne lăsăm amăgiţi de unele voci ale posturilor de radio străine, fiindcă nu se va întîmpla nimic, cel puţin cîteva zeci de ani. De ce?, întreba nepotul. Apusenii sînt obosiţi, egoişti, procupaţi numai de problemele lor. Au greutăţile lor, sînt oameni de afaceri, oameni ai banului, puţin interesaţi să-şi arunce în foc tineretul pentru salvarea ţării noastre. Ruşii nu vor părăsi aceste ţări cu una cu două. Le vor îndoctrina ideologic an după an. Vor crea la frontiera lor europeană

un sistem defensiv din aceste state, înglobîndu-le complet sistemului lor economic, social şi politic. El îl îndemna pe nepot să-şi facă socotelile avînd în vedere şi o asemenea realitate, care se contura destul de bine încă de pe atunci. Ca să-l consoleze îi dădea o speranţă îndepărtată: poate copiii voştri, cînd vor ajunge la maturitate, vor trăi să apuce schimbarea pe care o doriţi voi. Dar schimbarea nu poate veni acum. Cam în felul acesta îi argumenta unchiul nepotului punctul său de vedere. Nepotul, însă, îl trata ca pe un moşneag depăşit, timorat, rămas la unele idei ce nu ţin seama de evenimentele prezentului.

Nici pe Şercăianu nu l-au găsit cînd au venit să-l aresteze. Dar au arestat-o pe soţia lui şi au adus-o în beciul Securităţii, alături de soţia mea. Fetiţa ce trebuia alăptată la sîn i-o lăsaseră acasă. Din această cauză, o vecină, inginera Dida Tătuşescu, s-a dus acasă şi a luat fetiţa spre a o îngriji. Dida Tătuşescu a fost arestată, împreună cu soţul ei, inginer Radu Tătuşescu şi ţinuţi vreme de un an şi jumătate, fără acte de trimitere în judecată.

După eliberare, soţia a venit, pentru o vreme, la surorile ei. Mă întîlnesc cu familia şi, pentru un timp, sîntem găzduiţi la fratele mamei ei. Locuia pe lîngă Foişor, pe Aleea Rumeoară. Avea acolo un apartament confortabil, unde stătea numai el cu soţia, neavînd copii. Ca situaţie materială, dispunea de o avere acumulată între cele două războaie, prin mijloacele oferite de regimul vechi, cel al formulei „îmbogăţiţi-vă”. În Constanţa avea proprietăţi în plin centrul oraşului. La fel şi în Bucureşti, dispunea de multe proprietăţi pe care le închiria şi care-i aduceau venituri substanţiale. În timpul războiului preluase, de formă, mai multe firme evreieşti. O făcuse numai de formă, fiindcă evreii patroni îşi vedeau în continuare de afacerile lor, bineînţeles, sub numele şi protecţia unchiului. După august 1944, a făcut formele de retrocedare, toată lumea fiind mulţumită. Cu alte cuvinte, era omul cu avere, produs tipic al burgheziei de ieri. Ne-a găzduit un timp pînă cînd, într-o seară, pe neaşteptate, ne-a făcut cunoscut că n-o mai poate face. Cu toate stăruinţele nepoatei, să ne mai permită să stăm, măcar o seară, n-a vrut în nici un chip. Cu bocceaua în mînă, toţi trei, noaptea, am trecut pe la gazdele mele, pînă ce am fost opriţi de una din ele.

Atunci şi mai apoi ani în şir, am făcut reflecţii asupra gestului acestui unchi. El, putred de bogat, nu putea face un mic sacrificiu pentru nepoata sa? Chiar şi pentru cauza pentru care mă angajasem, socoteam că avea obligaţia să-şi aibă aportul lui. În definitiv, pentru ce gîndeam noi să ne zbatem? Nu ca să-mi apăr sărăcia, ci să salvez de la pieire proprietăţile lui. Să fac să revină la suprafaţă sistemul economico-politic care l-a ridicat de la un simplu cojocar la rang de mare proprietar. Acest gest m-a zguduit şi m-a făcut să reflectez asupra unor astfel de oameni. Ceea ce era el, în mic, luat ca persoană, erau, în mare, bogătaşii din Apus, spre ale căror popoare naivii îşi îndreptau privirile atunci.

Între timp sînt informat că acasă s-au petrecut alte lucruri, soldate cu măsuri coercitive. Puţin de la plecarea din Buzău, casa ne-a fost ocupată de o familie de activişti, Damian Botezatu şi soţia lui, Tasia. Funcţia şi-o îndeplineau în cadrul organizaţiei judeţene de partid. Sînt anunţat că a produs mare vîlvă în oraş faptul că acest activist a devastat tot. În primul rînd, a scos din bibliotecă toate cărţile pe care le aveam. Cu ele a aprins un foc în mijlocul curţii, pe care l-a alimentat pînă la ultima hîrtie găsită în casă. Şi aveam destule cărţi de specialitate, cumpărate de-a lungul anilor, încă de pe vremea studenţiei. Aveam cărţi de literatură şi, fiindcă urmasem şi Filosofia, posedam şi cărţi din acest domeniu. Respectivul activist, cu soţia lui, se delecta, spre stupoarea vecinilor, pronunţînd sentenţios: „să dispară cărţile astea de care nu avem nevoie". Probabil era un consemn, fiindcă Şercăianu îmi relatase că tot aşa procedase şi unchiul său, care-şi lichidase singur o mulţime de cărţi de mare valoare. Era linia nouă a vremii. Aveam opera politică a lui Eminescu, a lui C. Stere, cărţile care tratau probleme neactuale incomodau. Trebuiau distruse pentru ca să dispară astfel orice urmă a adevărului cunoscut de o generaţie. Generaţia nouă nu va mai lua cunoştinţă de părerile lui Eminescu în materie de ziaristică şi doctrină naţională sau de ideile lui Stere ori Panait Istrati.

Mă gîndesc să plec pentru un timp din Bucureşti, dat fiind că nu mă simţeam în siguranţă. M-am dus în Constanţa, la o mătuşă a soţiei, soră cu mama ei. Ne-a găzduit fără nici o teamă. Era la curent cu tot ce se întîmpla. Şi aici, la Constanţa, funcţiona „duba" neagră. Trebuia să fiu, în permanenţă, foarte prudent.

Într-o dimineaţă, apare în pragul casei sora mea Mariţa, venită de la Buzău. Primul gînd mi-a fost s-o întreb dacă nu-i urmărită. M-a liniştit, asigurîndu-mă că a luat trenul din gara Tabărăşti, cea mai apropiată de Buzău, ca să fie sigură că n-o vede cineva. O văd plînsă. Şi începe să se răcorească, destăinuindu-se în amănunt asupra celor întîmplate în Buzău.

Cu două zile mai înainte, fusese chemată la securitate, unde Sîrbu i-l prezentase pe fratele Rică. A chemat-o să-l vadă. E îngrozită şi acum de starea în care se afla Rică. Plin de sînge pe faţă şi tumefiat, cu o cîrpă peste cap, spre a-i opri sîngele ce se prelingea de undeva, din creştet. L-au pus să-şi scoată cămaşa. Corpul îi era plin de vînătăi, pe spate, pe braţe, pe picioare. L-au descălţat şi i-au arătat tălpile, lovite şi ele. Toate cu sînge rece, sadic, i le-a arătat Sîrbu soră-mi, care de-abia-şi ţinea răsuflarea văzînd starea în care fusese adus Rică al nostru. El, dacă putea lega cîteva vorbe. „Soră, sînt cum mă vezi ca să spun unde-i fratele nostru, Nicu. Nu vor să mă creadă că nu ştiu. Eu nu ştiu nimic de el". Cu asta întrevederea s-a terminat. Sîrbu încearcă s-o determine pe soră-mea Mariţa să facă ce ştie ca să-mi dea de veste să mă predau. Altfel, Rică va fi omorît în bătăi.

Ea atît îi răspunde: „Cum, domnule, să vă purtați cu el așa? L-ați desfigurat. Ce legătură este între el și celălalt frate? Cînd îl veți prinde, o să vă lămurească el. Noi nu știm unde-i fugit”. La plecare, călăul o mai avertizează: „ Să știi că ăsta care-i în mîna noastră, n-o să-l mai vedeți.” Marița, îngrozită, sub impresia celor văzute, nu-mi spune decît: „Faci cum crezi tu, dar pe fratele Rică mă tem că-l pierdem”.

Caut s-o liniștesc, susținînd că acela a fost punctul culminant al torturilor la care a fost supus. Și-i mai arăt că, dacă pe el l-a chinuit astfel, ce-mi vor face mie? La ce suplicii mă vor supune? Își dă seama de toate. Atunci îmi vine în minte ideea să fac o plîngere organelor competente – respectiv Parchetului Tribunalului Buzău, ca să se sesizeze de cele petrecute în beciurile securității Buzău. Aștern pe o coală de hîrtie plîngerea, prin care semnalez brutalitățile săvîrșite de Sîrbu, ca șef al securității, și de echipa lui, brutalități a căror victimă este și fratele meu, Victor Păun. Îi cer primului procuror să se deplaseze acolo, împreună cu medicul legist, să întocmească acte de constatare a stării fratelui meu, și, în baza lor, să dispună deschiderea acțiunii penale împotriva lui Sîrbu și a celorlalți infractori, care, prin abuz de autoritate și teroare, încalcă grosolan legea penală. Mai scriu că, dacă pe fratele meu l-au torturat în halul în care se află, neputîndu-i-se imputa nimic, să-și imagineze ce pot întreprinde împotriva mea. La momentul potrivit, voi avea de dat socoteală celor în drept, în cazul în care se va stabili că am înfruntat legea. Pînă atunci, îl rog să ia măsurile legale, ca să nu mai fie torturați cei luați în locul meu. Plîngerea, scrisă de mine, o semnez și o înmînez soră-mi, cu îndemnul de-a o pune la o cutie poștală în gara Buzău. Știam că trenul sosea în cursul nopții, așa că eram sigur că nu va fi observată cînd va coborî din tren.

După ani și ani, 16 la număr, Rică mi-a dat unele amănunte. Atunci l-au adus și pe Costică Nicolescu, fratele soției, și l-au ținut cîteva ceasuri împreună cu fratele Rică. Au procedat la fel ca și cu sora Marița. Cumnatul i-a spus că va divulga locul unde mă aflam, și anume la „tanti” de la Constanța. Speriat, Rică l-a implorat să susțină sus și tare că nu știe nimic. Deși știa unde mă aflam în momentul acela, fratele meu a suportat chinurile. Este un gest care grăiește de la sine, despre solidaritatea dintre noi. Pe cumnat l-au lăsat să plece, după ce-a declarat ce-l îndemnase fratele meu.

Așadar, rămîn cu o povară în plus pe suflet. Mă chinuie vestea adusă și încep să-mi fac reproșuri. Să sufere atît fratele meu pentru mine? Era prea mult, judecam de unul singur. Dar priveam situația și din alt punct de vedere, sub alt aspect. Dacă mă vor prinde, vor încerca să mă mutileze sau chiar să-mi ia viața prin torturi, așa cum începuseră să vină vești, de ici, de colo. Am ajuns la concluzia, mai apoi, că momentul critic pentru fratele Rică a fost acela cînd au chemat-o pe sora Marița să-l vadă.

Presupuneam că-l vor lăsa în pace. Mă gîndeam că şi plîngerea aceea a mea îşi va face efectul. Nici nu puteam concepe ca primul-procuror să nu ia măsuri.

Rezultatul plîngerii a fost zero, totuşi pe Rică nu l-au mai bătut. Începuse a-şi face loc în judecata mea faptul că intrasem într-o prigoană atît de cruntă, cum nimănui nu-i trecuse prin minte. O asemenea vifornită nu se mai abătuse peste capetele generaţiei noastre. Şi cînd te gîndeşti că ne găseam de abia la începutul unui drum spinos, drum căruia unii îi simţeau, pe propria piele, greutăţile. Eram pregătit să îndur toate silniciile ce-mi vor fi sortite. Constatasem deja că, în faza de cercetări, se foloseşte luarea de ostatici, se tortureaza pînă la desfigurări fizice, ajungîndu-se, aşa cum avea să se întîmple mai tîrziu, la crime. Îmi treceau prin minte toate procedeele folosite de regimurile totalitare pentru smulgerea unor declaraţii sau pentru recunoaşterea unor fapte de care oamenii erau străini. Victimele erau aduse în stare să semneze orice declaraţii. Din familia noastră, fratele Victor a fost primul care a luat contact cu metodele acestea diabolice. Cîţi n-or fi fost în postura lui? Ce mi-a povestit sora mea a fost numai o frîntură dintr-un întreg sistem al supliciului, sortit persoanelor ce aveau neşansa să-şi piardă libertatea sub noua stăpînire.

Mă întorc în Capitală, asigurîndu-le loc de cazare soţiei şi fetiţei, dat fiind că nu se mai puteau duce la Buzău. Casa fusese deja ocupată. Sora Mariţa ne adusese vestea că nu primeau pe nimeni, din familie, nici să deschidă poarta casei.

Soţia stătea la fiica mătuşii din Constanţa. Acolo a venit şi fratele Tănase, întors din prizonierat. Ne revedeam după 6 ani. Cu el am tăinuit multe, o noapte întreagă. Pentru fratele Tănase începea o viaţă nouă; pentru mine un episod nou. Am rămas impresionat de concluziile cu care se înapoiase din captivitate:

„Am întîlnit acolo tot felul de oameni, din toate categoriile sociale. Nu contau diplomele, nici starea socială. Esenţialul era să rămîi om de caracter. Pe scara valorilor, am întîlnit oameni simpli, ţărani sau muncitori, situaţi în vîrful piramidei. Ceea ce ne-a menţinut pe linia de plutire a fost virtutea creştină a «speranţei». Poţi pierde onoarea într-un moment dat, dar o poţi recuceri printr-un alt gest de onoare. Poţi pierde averea, o poţi reface, cu efort şi perseverenţă, dar odată ce ţi-ai pierdut speranţa, atunci te poţi uşor prăbuşi în marele necunoscut. Poţi fi manevrat şi deveni neom".

Am căutat să-mi însuşesc pe deplin virtutea «speranţei». În adevăr, mi-am lipit-o de inimă, de mintea mea, pe tot parcursul celor aproape 16 ani cît am trăit pe celălalt tărîm, către care tocmai mă îndreptam.

Fusesem de acord să părăsesc Capitala şi să mă retrag undeva în munţi, să organizez un centru de rezistenţă. Speram că va fi ales ca preşedinte

al SUA Truman, considerat o persoană în stare să rezolve *manu militari* problemele rămase în suspensie la terminarea războiului. Tot atunci am hotărît ca Tănase să aibă grija familiei mele. M-a asigurat că nu va mînca pînă ce nu va fi sigur că soția și fetița, luate de el în grijă, nu vor mînca ele mai întîi.

Cu aceste asigurări ne-am despărțit. Aveam să ne revedem abia peste 16 ani și să constat că s-a ținut de cuvînt.

Într-una din zile, mă întîlnesc, din întîmplare, în București, unde eram fugar, cu un buzoian. Fusese pe vremuri funcționar comercial la unul din magazinele centrale ale orașului. Îl cunoșteam destul de bine, de mulți ani și-l consideram om serios și de încredere. Bucuroși de întîlnire, înfiripăm o scurtă convorbire. Știa că eram urmărit, că plecasem din Buzău din motive politice. După un timp, își exprimă dorința să ne mai întîlnim, părînd a fi destul de binevoitor. Am ezitat, însă i-am dat a înțelege că m-ar putea vedea într-o zi și la o oră anume, în preajma statuii lui Tudor Vladimirescu. I-am fixat acest loc, deoarece cam pe acolo îl întîlnisem.

În ziua și la ora stabilită cu el evit să vin la întîlnire. Stau cu mult mai departe, să nu fiu observat. În jurul statuii, însă, îl văd așteptînd pe un alt buzoian, George Bîrlea. Îl cunoșteam din copilărie. Era fiul unei văduve din partea orașului în care am trăit și eu cu familia mea. Fusese coleg în clasele primare și la liceul industrial cu fratele Rică. Își făceau lecțiile și se jucau împreună. De multe ori îl ajutam la pregătirea lecțiilor. Așadar, era mai totdeauna în casa noastră. Mă îndrept spre el și ne strîngem mîinile, ca doi vechi cunoscuți. Nu-l mai văzusem de mulți ani și mă bucuram.

George Bîrlea rămăsese așa cum îl știam eu, pe vremuri. Îmi spune că s-a angajat muncitor la una din fabricile bucureștene. Se căsătorise, fiind stabilit în Capitală. Fără să-l iscodesc mai mult, el îmi propune să ne plimbăm pe străzi mai izolate, în vreme ce se uită cu oarecare îngrijoare în jurul nostru. Îndată mă lămuresc de ce această precauție. Îmi destăinuie că este locotenent de securitate și că acționează chiar în ministerul de interne. Venise la acel loc, în jurul statuii lui Tudor Vladimirescu, trimis de celălalt buzoian, despre care am amintit. Era informatorul lui, aici în București. Îi aducea informații și, după selectare, proceda în consecință. George Bîrlea mă asigură de toată sinceritatea lui. Din notele de serviciu știa că sînt urmărit pretutindeni. Eram dat în urmărire pe întreaga țară. Buzoianul cu care vorbisem îl trimisese la întîlnire, să mă aresteze. Bîrlea, ca să fie sigur că nu va apărea acolo, îi dăduse altă însărcinare, în altă parte, dar la aceeași oră. Tot el mă previne să fiu atent, să evit rudele din București și, dacă pot, să plec o vreme din oraș. În cartierul Militari, în care locuia, stătea și o verișoară

de-a mea – Victoria, căsătorită. Verişoara copilărise cu el, ca şi cu fratele Rică. M-a îndemînat să caut s-o văd. Îi părea rău că nu mă poate găzdui la el acasă, din lipsă de spaţiu. Era cam complicat. Îi era teamă de vecini, dar crede că la Victoria lucrurile s-ar putea aranja. Reţin cele ce-mi sugerează băiatul acesta, căruia îi acordasem credit din primul moment. Viitorul a dovedit buna lui credinţă, fiindcă soţia cu fetiţa au stat la Victoria vreme de un an de zile, după ce nu i s-a mai permis să intre în casa noastră din Buzău. După mulţi ani, am aflat că el şi soţia sa contribuiseră la ajutorarea soţiei mele, cît timp a fost găzduită de verişoara Victoria.

Tot el îmi mai spune cîte ceva despre regimul aplicat deţinuţilor în arestul securităţii, unde sînt supuşi cercetărilor. Îmi citează cîteva nume. Mulţi dintre cei arestaţi vorbesc şi despre fapte reale, şi despre fapte imaginare, ceea ce complică situaţia altora, liberi încă sau aflaţi în arest. Din această cauză au foarte mult de lucru, fiindcă nu ştiu să clarifice unele aspecte ale faptelor cercetate. Îmi mai spune că a căutat şi caută să uşureze situaţia unora, înlesnindu-le legătura cu familiile lor. Riscă foarte mult pentru aceste servicii, însă nu poate rămîne nepăsător. Ascult cu multă atenţie tot ce-mi relatează George Bîrlea. Reţin părerea lui să nu mă las prins, insistînd să fiu prudent cu vechile mele cunoştinţe, fiindcă mulţi s-au pus în slujba noii stăpîniri. Pe lîngă aceasta, odată arestat, voi avea multe de îndurat din partea anchetatorilor.

N-a rezistat la securitate. După un timp, au fost depistate legăturile cu familiile unora dintre cei cu care avea contact în arestul securităţii. Primea deseori reproşuri că este prea tolerant cu arestaţii repartizaţi spre cercetare.

După trecerea anilor, am aflat că fusese degradat, dat afară, cu perspectiva de a fi încarcerat. Contractase o boală incurabilă, ceea ce i-a grăbit sfîrşitul.

Consemnez acest caz ca o excepţie printre cei care-şi făcuseră o regulă din torturarea şi umilirea semenilor lor, privaţi de libertate, în vremuri de adevărat apocalips românesc.

2

După convorbirea cu fratele Tănase, în urma celor stabilite cu el, mă mai liniştesc puţin. Un an-doi nu contează în viaţa unui om; totul va reintra în normal. Aşa judecam şi tot aşa credea şi fratele Tănase. El venea din acel imens imperiu răsăritean şi-i cunoştea rezervele uriaşe în oameni şi bogăţii naturale, care i-ar fi permis să se încaiere cu oricine l-ar fi incomodat.

Am convenit amîndoi că este neapărat nevoie să părăsesc Capitala şi să mă stabilesc undeva prin munţii Buzăului, unde cunoşteam mulţi oameni. Prin el i-am trimis vorbă lui Bogza, un amic, despre hotărîrea de a ne duce în locurile unde avea el legături – zona munţilor subcarpatici, sau învăţătorul Ion Constantinescu – pe fundul văii Slănicului, dincolo de Lopătari.

Cu aceste gînduri m-am despărţit de fratele Tănase, în primele zile ale lui septembrie 1948. Soţia ducea fetiţa la şcoala primară Elefterie, unde o înscrisesem. Puteam eu să bănui în momentul acela că voi reveni peste 16 ani, cînd ea va fi profesoară?

Stabilesc cu Şercăianu data plecării din Bucureşti, ora şi trenul. În Gara de Nord ne aştepta Bogza, care ne-a urmărit cu privirea pînă am urcat în tren. În prealabil, ne comunicase să luăm bilet pînă la gara Săhăteni, cea mai apropiată de zona lui. Odată coborîţi din tren, în bezna nopţii, sîntem conduşi de Bogza, cu rol de ghid, pe poteci şi viroage numai de el ştiute, pînă în comuna Năeni. Ca să ajungem acolo, urcăm încet-încet, vorbind în şoaptă şi feriţi de privirile oamenilor. Pe drum, ne pune în temă despre situaţia din zona cunoscută de prietenii lui. Ştiam că mulţi fuseseră arestaţi, însă mare parte se făcură nevăzuţi, plecînd la lucru prin alte părţi. El însuşi era căutat, însă menţinea legătura cu familia. Încă nu se înăspriseră măsurile de identificare a persoanelor. Vorbindu-ne doar în şoaptă, noi mai mult ascultîndu-l, ne apar în faţă primele lumini ale caselor. Ştiam că ne duce la o gazdă sigură, aleasă de el. Mi-amintesc un amănunt. Trecînd pe o uliţă, îmi atrage atenţia, în plină noapte, că vom da peste o cruce de piatră, ridicată în vremuri trecute, în cinstea luptei dată de Mihai Viteazul cu polonezii potrivnici domnitorului român. În adevăr, o văd, înaltă de aproape doi metri, o ating cu mîna în trecere şi îmi fuge mintea cu aproape 350 ani în urmă. Vremuri de restrişte trăite de înaintaşii noştri; şi noi, urmaşii lor, ne vedem siliţi să luăm calea codrului. Sper că norocul ne va urmări pe unde ne îndreptăm paşii, călăuziţi de prietenul Bogza. Iată-ne sosiţi la portiţa unei gospodării modeste, în margine de sat. Căsuţa se afla pe marginea unei rîpe, formată de un firicel de apă, în scurgerea lui spre vale. Sîntem întîmpinaţi de o bătrînică trecută de 60 ani şi de fata ei, Lenuţa, să fi avut peste 25 de ani. Pe bătrînă ştiam că o chema Constantin, ca nume de familie. Aici, în această casă izolată, facem primul popas. Din locul unde era plasată căsuţa, te puteai uita pînă departe, ceea ce ne dădea siguranţă, mai cu seamă în situaţia în care eram noi şi Bogza. Alesese acest loc de refugiu şi pentru alt motiv. Dintr-o vatră, loc de făcut focul şi de gătit, amenajase un mic tunel de cîţiva metri care, prin peretele din spate al clădirii, da într-o rîpă, adîncă de opt-zece metri. Prin urmare, o ieşire nebănuită de nimeni, oferind o siguranţă în plus, în caz că ar fi fost surprins în casă de oameni nedoriţi. Nici cel mai inventiv om nu s-ar fi gîndit la o asemenea ascunzătoare. După

cîte am auzit mai tîrziu, a fost portiţa prin care el şi fata bătrînei şi-au găsit scăparea dintr-o incursiune făcută de organele securităţii, peste doi ani.

Bătrîna ni s-a prezentat, fiindcă pînă atunci Bogza nu ne vorbise mai nimic. Era sora preotului Costică Burducea, fostul ministru al Cultelor. Acest cameleon politic căzuse în dizgraţie şi era căutat peste tot pentru a fi arestat. Era de negăsit. Soră-sa ni se tînguie, arătîndu-şi nemulţumirea ei, expusă sincer şi fără înconjur. Cu două zile înainte, preotul Burducea venise la ea. Noaptea venise şi tot noaptea plecase. Era de nerecunoscut. La faţă era smolit de credeai că-i ţigan, iar hainele de pe el, boţite şi jerpelite, de gîndeai că-i un vagabond. Venise la soră-sa să-şi ia rămas bun. Îşi lăsase familia – soţia şi fata – undeva pe lîngă Turnu-Severin. Era hotărît să treacă Dunărea şi apoi să meargă undeva, înspre Apus. Bătrîna era tare nemulţumită de frate-său: „Ne-a făcut neamul de ruşine, maică".

Aici, la Năeni, am stat cîteva zile. Ne sfătuirăm toţi trei, eu, Şercăianu şi Bogza, încotro s-o luăm. Bogza spunea că alt loc mai sigur decît acolo, în zona pe care o cunoştea el, nu vom găsi. Îşi asuma răspunderea, garantîndu-mi siguranţa. Insista ca eu, cel puţin, să rămîn cu el, Şercăianu preferînd să ne strămutăm în părţile comunei Pleşcoi, satul lui de origine.

Am cumpănit toate variantele posibile. Cunoşteam foarte bine satele, casele izolate, toate coclaurile de pe Valea Slănicului, în partea de sus a ei, aşa că am optat pentru cealaltă variantă. Am trimis pe Lenuţa Constantin în Buzău, să întrebe pe învăţătorul Ion Constantinescu din Vintilă-Vodă dacă-mi poate asigura găzduire în zonă. În cîteva zile, am primit un răspuns pozitiv. Voiam să încep organizarea unui punct de rezistenţă în părţile acelea ale munţilor Buzăului, mai ales că era o zonă situată în partea de curbură a Carpaţilor. Consideram că acolo era necesară formarea unui asemenea punct, în eventualitatea unor confruntări militare, în care mai credeam atunci.

Aşadar, trebuia să ne strecurăm pînă acolo numai pe jos şi, desigur, numai la adăpostul întunericului. Trebuia să traversăm o arteră principală – şoseaua Buzău–Braşov şi apa rîului Buzău şi să ocolim localităţile.

Constantinescu ne-a indicat o gazdă, pregătită din vreme. Era un gospodar în vîrstă, din satul Deleni, ce ţinea de comuna Coca.

Înainte de a povesti mai departe, mă întorc la casa bătrînei din Năeni, să amintesc cîteva cuvinte despre fată. Lenuţa Constantin, pe care o folosisem drept curieră, era un băieţoi, nu altceva. La plecare, ne-a strîns mîna cu încrederea că ne vom revedea curînd. N-am mai văzut-o. După ceva ani, a fost prinsă şi ea, odată cu Bogza şi, cu o condamnare grea, a intrat pe poarta închisorilor. N-a mai ieşit de acolo niciodată. Regimul aplicat la securitate şi în temniţă i-a grăbit sfîrşitul. Această fată voinică şi-a lăsat trupul într-o groapă comună – pare-mi-se la Mislea, dar sufletul ei nobil şi l-a alăturat altora, asemănătoare ei. Plămînii n-au putut rezista şi o boală nemiloasă i-a curmat zilele.

Ca să ajungem la Deleni, ne trebuiau cam patru, cinci zile. Bogza ne-a condus pe poteci și prin codri necunoscuți. Am străbătut valea Nișcovului și, urcînd din culme în culme, am poposit peste noapte în mijlocul carierelor de piatră din Măgura. Sub cerul înstelat, am ațipit cu sau fără voie, dar cu certitudinea că ne îndreptam spre ceva mai bun și mai sigur. Ziua am stat acolo, să ne mai odihnim. La căderea serii, fără Bogza, numai cu Șercăianu, ne îndreptam către satul Gura Aninoasei, comună și zonă pe care o cunoștea foarte bine însoțitorul meu. Fusese medic veterinar în acele părți.

Am fost găzduiți la Diogen Popescu, ce-și avea gospodăria în comună. O zi-două, cît am stat aici, nu i-am ieșit din casă. Nu cunoșteam locurile, însă mă conducea Șercăianu, care se considera acasă la el. Am trecut pe la Pîclele, printre vulcanii noroioși, avînd ca punct final satul Deleni. Acolo era punctul de întîlnire cu Constantinescu. Ajungem sub clar de lună și Constantinescu ne întîmpină.

Ne lăsăm în grija și protecția lui. Ne va fi călăuză și va veghea la siguranța găzduirii noastre. Pe Constantinescu îl cunoșteam de pe vremea studenției. Venea în casa mea oricînd avea treburi prin Buzău, iar eu mergeam la el, în Vintilă-Vodă, cînd mă retrăgeam la odihnă, înspre munte. Avea ca pregătire școala normală și, în tinerețe, fusese învățător.

Constantinescu era vioi în mișcări și-i citeai pe față cînd treburile îi mergeau bine sau cînd ceva nu era în regulă. Sever cu respectarea unor reguli de conduită, era cunoscut sub numele de „Moș Gîrbaci". Biciuia orice abatere de la norme. Era respectat de toți cunoscuții și inspira încredere în ce făcea, în ce gîndea, în cum acționa.

Îmi pare rău că nu mai rețin numele gazdei alese de Constantinescu; doar numele cel mic, Stan. Casa era într-o poiană, înconjurată de-o pădure de foioase. Era izolată, astfel că, îndată intrați, pe întuneric, n-aveam nici o grijă. M-a impresionat înfățișarea bătrînului. Cu plete, îmbrăcat cu costum național, cu ițari și opinci, parcă aveam înaintea ochilor un dac de pe columna din Roma. Am vorbit cu el mult și spera că lucrurile vor merge către îndreptarea lor. Îi era teamă că și la noi se va introduce sistemul din răsăritul țării. Nu starea materială îl îngrijora, mai ales că era în vîrstă.

Teama și-o arăta pentru ziua de mîine a copiilor și nepoților lui. Moșul acesta era conștient de primejdia îndepărtată ce păștea neamul căruia aparținea. Era impresionat că vorbește cu doi intelectuali – un avocat și un medic veterinar – oameni cu știință de carte, după aprecierile lui, care au luat calea codrului, cu intenția de a face „ceva" care să ducă la prăbușirea unui regim neagreat și nedorit de nimeni. Am stat cîteva zile la el.

Noi ne pregăteam pentru o luptă efectivă, armată, care „sigur", credeam atunci, va avea loc anul viitor. Cînd mă despărțisem de Bogza, acesta îmi dăruise un revolver, un Parabellum. Îl purtam cu mine, dar nu era suficient.

Ne trebuia neapărat armament cu putere mai mare de foc. Problema o consideram, într-un fel, ca putînd fi rezolvată, fiindcă Şercăianu avea ascuns în comuna sa, Pleşcoi, ceva armament portabil, cu muniţia respectivă. Îndată ce am ajuns la Deleni, stabilisem ca el să se ducă în comună să aducă armamentul. La căderea serii a pornit la drum. A doua zi în zori, sau a treia zi, într-un anumit loc, urma să fie aşteptat.

Am stat, cu oarecare îngrijorare, pînă ce a apărut Şercăianu cu armamentul strîns în răstimpul de la terminarea războiului. Veni însoţit de un student din Pleşcoi, Iamandi Teodor, şi el hotărît să ni se alăture. Ne aducea şi ceva veşti: după eliberarea soţiei sale, fuseseră arestaţi soţii Dida şi Radu Tatuşescu. Tatăl său, preot în Pleşcoi, era şi el arestat. Avusese aceeaşi soartă ca şi fratele meu Victor, ţinut zălog vreme de un an şi jumătate, fără nici un fel de proces.

Sistemul acesta de „zălog", practicat în acea vreme, îngrozise lumea. Oamenii care-şi manifestaseră într-o oarecare formă aversiunea faţă de noul regim sau care nutriseră convingeri contrare noii ideologii atotstăpînitoare dormeau prin vecini, pe la rude, sau îşi găseau refugiu în alte localităţi, după cum aveau posibilitatea s-o facă.

În urma veştilor aduse, am apreciat că măsurile întreprinse de organele Ministerului de Interne nu cunoşteau limite. Se zvonea că la securitate se comit schingiuiri, atrocităţi şi chiar crime. Era greu de conceput, de crezut aşa ceva, dar toţi ne gîndeam în primul rînd să ne luăm măsuri de asigurare. Ştiam sau presupuneam că eram căutaţi pretutindeni.

Încotro s-o luăm? Mă consult cu Constantinescu. Trebuia să găsim un loc sigur, undeva în munţi, era cert. În prealabil, trebuia să stabilim ce traseu să alegem pînă în acea zonă. După un scurt popas, făcut la un fost client al meu, Ion Aron, din Vintilă-Vodă, Constantinescu ne ia în primire, spre a ne conduce acolo sus, în munţi.

În decurs de o săptămînă de la plecarea din Deleni, schimbaserăm trei locuri, gest imprudent, dar n-am avut încotro. Aveam toată încrederea în Constantinescu, în destoinicia lui în privinţa asigurării locului nostru de găzduire. Eram convins că avea ceva organizat, în prealabil, temeinic, cum procedase şi Bogza. Am constatat, însă, că se vedea pus în faţa unor probleme dificile, cărora se străduia a le face faţă de la o zi la alta. Circula nestingherit prin satul Vintilă-Vodă. Sigur, nu se arăta prea mult în văzul tuturor, însă îşi vedea de treburile gospodăreşti, ca şi cînd nu intervenise nimic în programul său. Noaptea ne vizita, aducîndu-ne ziare şi veşti, atît cît putea aduce de ici, de colo. În ultimele zile fusese prevenit de un binevoitor că este vizat să fie ridicat.

În fine, ne propune şi acceptăm să ne conducă în vîrful muntelui, unde cunoştea o „odaie", abandonată pe vreme de iarnă de către proprietar. Acolo

am fi în siguranță. Oricum, ne va însoți și el, avînd certitudinea că este căutat. Eram deci trei, fiindcă studentul Iamandi, care ajutase pe Șercăianu să aducă la Deleni bagajele cu tot armamentul necesar fiecăruia, se retrăsese la Pleșcoi, unde stătea ascuns.

Sîntem, acum, acolo sus, aproape de vîrful muntelui Măcieșul, deasupra comunei Lopătari. În adevăr, „odaia" prezenta siguranță, în sensul că era înconjurată de pădure și ne oferea posibilitatea de a locui toți într-însa.

Șercăianu mai avea un tînăr de încredere din satul lui, băiat de mare credință, nevizat de securitate, pe care stabilisem a-l folosi drept curier, Petrică Grigorescu. Prin el ne soseau vești din oraș și din țară, precum și alimente. Într-una din zile ni-l aduce și pe studentul Iamandi Teodor, care nu mai putea sta ascuns în satul lui, de unul singur. De-acum sîntem patru în adăpost, în acea odaie abandonată pe vreme de iarnă.

Prin Grigorescu, încercăm să facem legătura cu un grup, în curs de formare în zona de curbură din ținutul Vrancei. Stabiliserăm drept punct de întîlnire un loc cunoscut cu numele Dealul Sării, care dădea spre valea Rîmnicului. Mă duc acolo, în ziua fixată, împreună cu Șercăianu. Era vorba să vină și un învățător, Ghiță Militaru, din comuna Modnău, care tocmai se întorsese din prizonierat. Aflasem că și el avea, în curs de organizare, un grup similar celui pe care încercam să-l facem noi, pe valea Slănicului. În ziua stabilită, după un anumit consemn de recunoaștere, sosește un amic al lui Ghiță Militaru, și el învățător. Avea mandat să vorbim deschis unii cu alții. Cădem de acord să menținem legătura și să ne informăm asupra evenimentelor și eventualelor măsuri comune de luat, în caz de nevoie. Acum îmi scapă numele interlocutorului nostru, însă, după trecerea anilor, Ghiță Militaru, la mina Cavnic, mi-a confirmat cele ce stabilisem cu amicul său, care, după ani și ani, a intrat și el la închisoare.

Era de-acum în noiembrie și începuse să cadă prima ninsoare. E drept, ceva trecător, însă era o atenționare. Mi se adusese de jos îmbrăcăminte groasă, o scurtă îmblănită, cizmele mele militare, căciula. Și ceilalți erau îmbrăcați pentru iarnă. Pe timp de ziuă nu ieșeam din odaie și nici foc nu făceam. Noaptea, încingeam soba, găteam, ne încălzeam.

La căderea serii, în cîteva rînduri, am plecat cu Constantinescu spre nord, în fundul lanțurilor de munți, spre curbura Carpaților. Odată, am rămas și peste zi în mijlocul codrului. Am pătruns în imensitatea pădurii munților Furu, căruia îi călcam poteci umblate numai de fiare sălbatice. M-a înfricoșat muțenia pădurii. Eram atenți la fiecare trosnet de vreascuri sau fîșîit de frunziș. Totuși, acolo, în mijlocul codrului și mai adînc, departe de orice așezare omenească, mă simțeam în siguranță, chiar mai mult decît în «odaia» noastră.

Vorbeam cu Constantinescu de o eventuală dispersare pe vreme de iarnă. O mare problemă era aprovizionarea. Pentru primăvară, ne erau

asigurate toate cele necesare: alimente şi, mai cu seamă, arme. Nu era vorba numai de armele ce le aveam asupra noastră. Contam pe mărirea efectivelor, pe numărul celor care-şi manifestau dorinţa să ni se alăture. Cunoşteam oameni din judeţ şi, prin Grigorescu, reuşisem să iau legătura cu ei. Desigur, contam numai pe cei hotărîţi să lupte efectiv.

Cele discutate cu Constantinescu le împărtăşim şi celorlalţi. Sîntem de acord ca dispersarea s-o facem cu începere de la 1 sau 2 decembrie. Fiecare alesese direcţia şi locul unde să se stabilească pe vreme de iarnă. În primăvară urma să ne regrupăm, mai ales că aşa ni se conturau perspectivele optimiste. Cunoşteam şi rezultatul alegerilor prezidenţiale din America, care dădea speranţe în rezolvarea situaţiei europene, în sensul dorit de toată lumea.

Cum am spus, îl aveam pe Grigorescu, care urma să facă legătura permanentă între noi, precum şi cu restul oamenilor. Voiam să depozităm alimentele şi armele ce trebuiau colectate.

În dimineaţa zilei de 30 noiembrie 1948, treziţi din somn, ne împărtăşim gîndurile ce ne frămîntaseră în cursul nopţii, aşa cum făceam de obicei. Ne-a atras atenţia, în mod deosebit, relatarea lui Constantinescu.

Avusese un vis care l-a pus pe gînduri. Era cuprins de nelinişte şi agitaţie, tulburat cum nu-l văzusem niciodată pînă atunci. Era tulburat că se luptase cu cineva, pe viaţă şi pe moarte şi mai-mai că fusese sau era gata să fie răpus. S-a trezit lac de sudoare. La terminarea povestirii, ne împărtăşeşte hotărîrea lui:

„La noapte trebuie să plecăm de aici, neapărat. Nu mai putem rămîne nici o zi în plus". Era aşa de hotărît încît ne şi anunţă că, dacă noi mai rămînem, va pleca de unul singur.

Mă uit la el cu toată atenţia şi-l privesc în ochi. Îmi apare cu totul schimbat. Se uită la noi. Îl privesc şi mai insistent şi parcă ne avertizează de un iminent pericol ce ne-ar paşte. Cădem de acord că la noapte vom părăsi locul.

Pînă atunci, cu toată izolarea în care ne aflam, făceam, pe rînd, de pază. Ne urcam din pod pe acoperiş şi, de acolo, supravegheam împrejurimile. În acea dimineaţă n-am mai făcut-o şi nici afară nu ieşise vreunul.

Deodată, fără să fi sesizat ceva zgomot, vreo crenguţă ruptă sau vreun fîşîit de frunze, auzim împuşcături trase de aproape şi şuierat de gloanţe. Geamul odăii se sparge, gloanţele pătrund prin grinzile camerei şi le simţim pe la urechi. Rafalele nu se opresc. Vin din toate părţile.

Primul care încearcă să deschidă uşa şi o face, fiind mai aproape de ea, este Constantinescu. Lîngă el sînt eu. În prag fiind, un glonţ îl atinge direct în inimă. Cade în braţele mele. Se uită în ochii mei şi mai poate

scoate doar un „ahhh" prelungit. Și-a dat ultima suflare într-o fracțiune de secundă.

Cînd privesc afară, văd unul, doi, mai mulți trăgînd în direcția noastră. Am țipat la ei, am strigat, înnebunit de mînie, în urma celor întîmplate doar cu cîteva secunde mai înainte. Le fac semn să înceteze și unul din ei strigă să ne predăm, să ridicăm mîinile-n sus. E ceea ce facem, înlemniți de cele petrecute fulgerător.

Îi văd cum se reped spre noi, vreo doi, trei din ei, și încep a ne scotoci de arme. Strig la ei că au comis o crimă pentru că n-au făcut somația legală: „Criminalilor, ați ucis un om, ați tras în plin, fără nici o avertizare. Veți avea de răspuns în fața legii".

Mă opresc, unul din ei se repede la mine să-mi smulgă ceasul de la mînă, dar îl resping cu dispreț. „Borfașilor", le strig, după care încearcă să-mi scoată verigheta din deget. Aceeași opunere, cu aceleași apostrofări.

Glonțul ucigaș, în loc să mă nimerească pe mine, mi-a lovit prietenul cel mai statornic. Momentul acela mi s-a întipărit atît de puternic în toată ființa, încît, de atunci, am auzit o voce lăuntrică șoptindu-mi în urechi cuvintele: „Încă nu ți-a sosit ceasul! încă nu ți-a sosit ceasul!"

Vorbele acestea, rostite neîntrerupt în stare de veghe sau în somn, îmi apăsau timpanele și-mi aduceau în minte clipele trăite în acea zi de sfîrșit de noiembrie 1948. Situația a durat săptămîni, luni, s-a prelungit ani în șir, estompîndu-se, apoi, cu timpul. Rămîneam cîteodată cu gîndul pierdut la ziua și ora cînd acel prieten bun și-a dat sfîrșitul sub privirea mea neputincioasă.

Din acest moment nu mai dispun de voința mea. În viața mea se încheie un capitol. Toate iluziile că voi avea de îndeplinit o misiune activă, că voi juca rolul unei rotițe în angrenajul menit să contribuie la răsturnarea regimului și a sistemului comunist se năruiseră. Mă uitam la trupul neînsuflețit al prietenului lăsat acolo, care lua cu el toate iluziile făcute de amîndoi, și, ca noi, de mulți alții.

Nici nu observ ce se întîmplă cu ceilalți fîrtați. Constantinescu rămăsese acolo unde glonțul ucigaș îl lăsase fără viață, cu visul lui neîmplinit.

Consemnez cîteva constatări:

1. Crima s-a datorat pădurarului, care, în mod cert, a sesizat ceva deosebit în partea aceea a muntelui. Nu l-am putut identifica niciodată. Era înalt, cam pînă-n 40 de ani. Sigur, el a condus, în mare taină, potera comunistă. Ulterior, cei arestați ne-au dat unele informații cu privire la elogiul adus pădurarilor care supravegheau cu atenție sectorul lor, elogiu publicat într-un ziar central.

Așa au început să apară cozile de topor, turnătorii, trădătorii.

2. Recent am fost căutat de fiul prietenului meu, să-i dau amănunte în legătură cu moartea tatălui. A început investigațiile acolo, pe plan local.

Nimeni nu l-a putut lămuri. Muriseră aproape toţi cei care l-ar fi putut informa. Pe atunci era un copilandru, plecat din sat pentru studii. Atît a putut afla: că tatăl său fusese adus de sus, din munte, tîrît de un cal, pe cîteva crengi de brad, mînat de un necunoscut. Atît.

3. Fiul mi-a arătat actul de deces, întocmit în comuna de care aparţinea locul uciderii tatălui său. În actul de deces se arăta la rubrica despre cauza decesului: „prin glonţ". Aşadar, se confirma, printr-un act oficial, că glonţul îi provocase moartea. Încă nu recurgeau la acte false pentru a-şi camufla crimele. O vor face mai tîrziu, după ce vor căpăta experienţă şi vor învăţa la şcolile răsăritene.

Închei aici acest trist episod al drumului parcurs pînă sus, în vîrful muntelui Măceşu, din curbura Carpaţilor.

Aici se opreşte încercarea mea de a organiza un punct de rezistenţă activă împotriva comunismului.

3

Gestul celui care s-a repezit să-mi smulgă ceasul şi verigheta m-a trezit la realitate. Nu pot schimba cu nimic planul lor, astfel că mă văd legat cu mîinile la spate, alături de ceilalţi doi, Şercăianu şi Iamandi. Escortaţi de ucigaşii lui Constantinescu, cu armele automate îndreptate spre noi, sîntem conduşi pe o potecă şerpuind la vale. Pentru siguranţa lor (sau pentru intimidarea noastră), trag focuri în aer, pe deasupra capetelor. Făcuseră „treabă" în ziua aceea şi urmau să fie răsplătiţi. Unul din ei era îmbrăcat în uniformă de jandarmi, avînd grad de plutonier major. Se pare că era şeful grupului, fiindcă îl aud, la plecare, dispunînd ca unul din ei să rămînă pe loc, spre a-l păzi pe cel căzut. Îl văd pe cel numit că încearcă să schiţeze scurt un gest sau o vorbă de opunere, invocînd frica, dar maiorul îi repetă scurt dispoziţia. Nu fac primul pas, aşa legat cum sînt, fără să nu mă uit încă o dată spre cel care, pînă de curînd, ne povestise visul lui prevestitor de rele. El îşi încheiase socotelile vieţii; eu mai aveam încă de parcurs un drum al meu.

Coborînd, încercam să mă pun de acord cu Şercăianu, fiindcă presupuneam că vom fi iscodiţi asupra multor întîmplări şi fapte pe care vor dori să le cunoască de la noi sau să-şi verifice informaţiile. Doream să ne punem de acord asupra eventualelor răspunsuri. Credeam că-i puteam duce pe o pistă care să ne fie mai convenabilă. Şi aşa, încet-încet, coborîm pînă către primele case. Ne găsim în valea Jgheabului. Împuşcăturile din acea dimineaţă alarmaseră întreg satul. Ies bătrînii şi femeile la poartă. Din priviri, uitîndu-se

la noi, înţeleg fără mare greutate cam cine sîntem. După aspect, părem a fi „domni" şi-şi închipuie cu ce rost urcaserăm sus, în munţi. Cu cît coboram, cu atît casele erau mai dese şi, în depărtare, se vedea Valea Slănicului. Intrăm în comuna Mînzăleşti. În locul acesta, unde se varsă firicelul de apă al Jgheabului în Slănic, este un grunj, o mică moviliţă, în mijlocul Văii Slănicului. Localnicii îi spun „grunj" şi, din bătrîni, se spune că aici ar fi stat la sfat Mihai Viteazul cu căpitanii lui. Acum eram condus de jandarmi, în postura de arestat. Aproape de colţul pe care-l fac Jgheabul şi Slănicul, se află o clădire cu etaj: este localul primăriei din Mînză-leşti, unde-şi are sediul postul de jandarmi.

La început, sîntem ţinuţi toţi trei împreună într-o cameră a cărei uşă se zăvorăşte în urma noastră. Pază la uşă, pază la fereastră. Cînd intrăm în clădire, în holul ei, lumea venită cu treburi pe la primărie sau percepţie se uită la noi mirată. O parcurg cu ochii, le dau a înţelege ce-i cu noi. Oamenii ne privesc întrebători.

Şi apoi încep să zbîrnie telefoanele. Majurul care ne aflase numele transmite superiorilor lui cele ce se întîmplaseră. Îndată soseşte un tînăr sublocotenent de jandarmi. Mă priveşte îndelung cînd aude cine sînt şi pentru ce motiv mă aflam sus în munţi. Îi citesc în ochi regretul că am fost prinşi. Poate că şi el a luat drumul închisorilor, ca atîţia alţii sau o fi ajuns vreun securist oarecare. În final, îl aud exprimîndu-şi neputinţa în faţa celor constatate. Îl depăşeau ca atribuţie. Chiar îmi spune că nu-i de competenţa lui să continue a ne iscodi.

Vestea arestării noastre aleargă spre vale, oamenii aflaţi în localul primăriei aud nume cînd se telefonează şi nu pot să tacă. Jandarmul şef de post îi grăbeşte să plece, dar ei află ce s-a întîmplat.

Puţin după miezul nopţii, se aud zgomote de maşini care huruie şi apoi se opresc. Gîndesc îndată că vom avea alţi şefi, curioşi să ştie cine sîntem, să ne vadă, să ne cunoască pe viu (pînă atunci ne aveau în evidenţă numai în scripte, numai din relatările altora). Veniseră să-şi îndeplinească misiunea. Le dăm de lucru celor care aveau astfel de sarcini.

Auzim paşi pe hol, vorbe şi comenzi scurte, repetate formule de „să trăiţi". Nu după multă vreme, se deschide uşa şi sînt chemat. Noaptea aceea nu dormisem, abia dacă aţipisem cîteva clipe, picioarele îmi erau ude. Apa, pe unde am mers, intrase prin cizme. Îmi simţeam gleznele amorţite.

Înalt cum sînt, cu scurta aceea îmblănită, cu cizmele cazone şi căciula tipic românească (vîrful îndreptat puţin într-o parte, uriaş), impresionam pe oricine mă privea. Păşesc încet, cu pasul apăsat, înspre una din camerele ce-mi este arătată. Cîţiva civili, cu puştile în poziţie de tragere, mă fixează cu privirea, pînă ce, intrat în cameră, uşa se închide în urma mea.

Mă aflu în faţa unui bărbat înalt, blond, puţin trecut de 45 de ani. Mă străpunge cu ochii lui albaştri. Ne privim aşa cîteva secunde. În jurul

lui mai sînt alţi cîţiva, cu mult mai tineri, fiecare cu cîte un revolver în mînă, avînd degetele pe trăgaci. Le tot agită, făcîndu-mă să înţeleg că oricînd le-ar descărca. O avertizare pe care am înţeles-o. A fost prima luare de contact cu o altă categorie de oameni, despre care doar auzisem. Într-un colţ, îl observ pe tînărul sublocotenent sau locotenent de jandarmi. Rolul lui părea a se fi încheiat.

Bărbatul blond este primul care-mi pune întrebări. Sînt întrebări tipice de identificare şi orientare asupra persoanei mele, dacă şi cine a mai rămas „acolo" sus. Îl interesa să ştie dacă am fost singur sau erau mai mulţi şi dacă da, unde anume ar putea fi. Fiecare răspuns era notat într-un caiet. Voia să ştie cu ce persoane aveam legături, cine anume ne aproviziona sau ştia de prezenţa noastră în munţi. În final, voia să ştie pentru ce m-am dus acolo. I-am răspuns că am luat calea codrului fiindcă nu eram de acord cu sistemul comunist, şi că, odată arestat, ştiam că voi fi supus la torturi, aşa cum au făcut cu alţi arestaţi. „De unde ştii?", m-a întrebat. „Zvonuri", i-am răspuns. În timp ce mă supunea acestui prim interogatoriu (care era doar de tatonare), ceilalţi tineri mă măsurau de sus pînă jos, aruncîndu-mi fulgere din priviri. Bolovăneau ochii la mine. Unul, ca să-mi întărească spusele privind cauza fugii, zice direct, intervenind: „De ce ţi-a fost teamă n-ai să scapi. Ai să vezi tu". Acest „tu" a fost primul şoc, fără importanţă de altfel, pe care l-am primit. Nu fusesem obişnuit să mi se vorbească astfel. Odată, Sîrbu avusese o ieşire verbală, însă s-a stăpînit repede. Acum, însă, va trebui să mă deprind cu multe şi variate şocuri ce voi avea de îndurat. M-am întors spre el şi, cu privirea încruntată, i-am dat a înţelege că-l desconsider, cu toată arma pe care o agita în mînă. Cam asta a fost ce-a voit să afle de la mine acel necunoscut blond, cu sprîncenele stufoase.

Sînt condus înapoi, trecînd pe lîngă cei cîţiva civili, atenţi cum păşesc. Erau din partea locului, după îmbrăcăminte, sau aşa mi s-a părut. Un soldat jandarm sau doi se aflau şi ei pe hol. După mine este chemat Şercăianu, iar mai apoi, ultimul, Iamandi. Fiecare, la înapoiere, mi-a relatat conţinutul convorbirii avute. Şercăianu îmi şopteşte aşa, ca bănuială: „Ăla blond cred că-i rus, după înfăţişare", „Nu-mi vine a crede. Prea vorbea bine româneşte", îi răspund în şoaptă. Aşa legaţi, sîntem lăsaţi în camera aceea, stînd pe jos. Ne tot întrebăm: pentru ce au venit ei aici şi nu ne-au dus pe noi acolo, la ei? Într-un tîrziu, auzim pronunţîndu-se cîteva vorbe: „Să se pregătească caii, cît mai repede, că nu-i de aşteptat". Înseamnă că vom fi escortaţi călare şi duşi sus, pentru reconstituirea crimei, gîndesc eu. Presupuneri deşarte. Nu-şi complică ei treaba cu asemenea reconstituiri. Trec peste uciderea unui om. Sigur că s-ar fi bucurat dacă eram toţi loviţi mortal.

Şi iată că uşa se deschide din nou. În prag apare unul dintre tinerii aceia. Mi se părea că-l mai văzusem. Uscăţiv la faţă, să fi avut ceva peste

25 de ani, mă privește, în tăcere, mai mult pe mine. Se uită lung, încercînd să-și arate, cu un rînjet, cei cîțiva dinți cu viplă. Mi se adresează sec: „Acu-i acu, domnule Păun, să te ții bine", dîndu-mi a înțelege că hotărîrea fusese luată deja. Nu-i răspund. Mă tot uit, în tăcere, la el, așa cum fac și ceilalți doi.

Auzisem afară tropăit de cai, aduși deja. Mai puteam oare dispune de voința mea, în vreun fel oarecare? Îmi luasem orice gînd de la una ca asta. Cel mult mă străfulgerase ideea unei evadări. Iluzii deșarte. Îmi arunc privirea spre fereastră, în dreptul căreia veghea acel civil sau altul adus în schimb. Îmi spun că nu mai e cazul să gîndesc o asemenea copilărie. De-acum sînt în mîinile lor. Vor dispune de mine, de soarta mea.

Tinerelul e încă în prag și ne anunță: „Să fiți pregătiți". Era un anumit mod de a teroriza omul, de a-i mări tensiunea nervoasă, stressul. Știa cum să procedeze în privința asta. Învățase la instructajul ce-i fusese făcut sau la vreo școală specială. Observam, la acest tînăr, un calm aparent și o siguranță de sine. Ne ridicaserăm în picioare. Așteptam. Eram gata pentru orice și înțelegeam să mă țin bine. Caii, afară, sforăiau și loveau nervos pămîntul pietruit. Și acum gata, haideți. Holul fusese golit de civili. L-am străbătut, iar afară, în dreptul ușii de intrare, am văzut tras un jeep; mai la o parte, patru-cinci cai înșeuați în așteptarea călăreților.

Îl aud pe cel blond, cu o voce baritonală (sau de bețiv răgușit) adresîndu-se tinerelului, ce intrase mai înainte în camera noastră. „Îi iei în primire și știi ce ai de făcut cu ei. Nici un fel de cruțare. Răspunzi de misiunea ce ai". Tot vorbe cu înțeles dublu. Concluzionez că jeepul era pentru noi. Nu ne vor mai duce acolo, sus. Vor urca în părțile acelea, desigur precedați de călăuze din partea locului, în vreme ce noi vom coborî pe vale. Rînd pe rînd, urcăm cîte unul, bine legați de mîini și de picioare, cu funii. Înăuntru sîntem numai noi trei, șoferul și-n dreapta lui, tinerelul cu pistolul în mînă. Ni-l arată cînd închide portiera. „Vreți să faceți cunoștință cu el?"Nu primește nici un răspuns. Rămînem tăcuți și observăm că se verifică prelata, pe din afară, în spate, apoi de pe laturi. Auzim, puțin după aceea: „Gata, dă-i drumul!"

Putem privi înainte, prin parbriz. În viteză, îmi trec prin față case, locuri cunoscute, chiar arhicunoscute. Ajungem în comuna Vintilă-Vodă, comuna lui Constantinescu. Mașina oprește în fața unei cîrciumi, o clădire arătoasă în care trona patronul, poreclit „Chiorul", temut de toți oamenii locului. Coboară șoferul și apare îndată cu o sticlă plină de băutură. Aduce și ceva de-ale mîncării. În absența șoferului, tinerelul nu ne slăbește din ochi. Pe prispa largă e lume multă, ca la cîrciumă, mai cu seamă toamna tîrziu, cînd fiecare și-a strîns recolta sau și-a aranjat totul pentru pregătit țuica la cazane. Era doar regiune bogată în pomi, în special pruni. Șoferul

continuă cursa, adulmecînd, pe rînd, din ce adusese. Sticla şi-o dau dintr-o mînă în cealaltă. Trec satele, unul după altul, în goana maşinii: toate cunoscute de mine, cutreierate de-a lungul anilor.

După Săpoca, în dreapta, ştiam că se afla o luncă formată de furia apelor. Acum e păşune. Maşina opreşte, la un semn al tinerelului, după ce a cîrmit-o vreo sută de metri din drumul naţional, înspre acea luncă. Ne uităm miraţi unul la altul. Tinerelul coboară şi, intrînd prin spate, ni se adresează, din nou, cu aceleaşi vorbe: „Ei, acu-i, acu-i. Să vă văd". Mă leagă la ochi strîns, că nu pot vedea nimic. Așa procedează şi cu ceilalţi, după cîte deduc. Aşadar, legaţi de mîini şi de picioare şi cu legătura aceea la ochi, sîntem aruncaţi în beznă. Atunci n-am înţeles pentru ce au procedat astfel. Mai tîrziu am descifrat enigma. Exercitau, lent şi cu calcul, presiunea psihică asupra sistemului nostru nervos. Aplicau asupra noastră procedeele învăţate la înalta şcoală a vecinilor răsăriteni. Eram un fel de cobai. Încă n-o ştiam.

Nu-mi rămîne decît să mă orientez în ce direcţie suntem duşi, după traseul pe care-l va urma maşina. Cunoşteam prea bine drumul, încît şi cu ochii închişi puteam înţelege încotro o luăm. După ce-am intrat iar în artera principală, ne-am continuat drumul spre podul din comuna Mărăcineni, ce trecea peste apa Buzăului. Aici mă întreb: o luăm spre stînga? Dacă da, atunci sigur ne vor duce la Rîmnicu Sărat, în închisoarea cea temută, unde-au fost executaţi deţinuţii politici. Dacă o vor cîrni spre dreapta, vom trece peste marele pod de fier şi vom intra în Buzău. În şoaptă le comunic şi celorlalţi presupunerile mele. Stăm încordaţi, pînă ce maşina virează către dreapta.

Deodată, ne oprim. Din maşină se aud voci. Cineva strigă: „Poarta". Un scurt tropăit de cizme pe asfalt şi auzim cum zăvorul unei porţi dă voie şoferului să introducă maşina într-o curte. „Gata", ni se adresează tinerelul. După care, rînd pe rînd, legaţi la ochi, conduşi de alte persoane, care ne ţin de mînă, ne îndreptăm undeva. Cîteva trepte de piatră, un lacăt descuiat, un zăvor mare tras şi, deschizîndu-mi-se uşa, sînt introdus înăuntru. Acolo mi se dă la o parte legătura. Văd o fîşie subţire de lumină care pătrunde printr-un oblon de scînduri. Se simte iz de mucegai şi îmi dau seama că mă aflu într-un beci, o pivniţă. Pe jos e duşumea. Iată-mă în pivniţa unde încep o altă viaţă.

Mi-e frig. Simt că apa aceea rece a hîrtoapelor, pe unde am coborît de pe munte, mi-a lăsat o durere de plumb în picioare. Ciorapii îmi sînt lipiţi de laba picioarelor sau de cizme, nu mai ştiu, şi frigul mă cuprinde, începînd de jos, din tălpi. N-am altă soluţie decît să merg, pentru a-mi dezmorţi încheieturile gleznelor, a-mi pune în mişcare sîngele. Încep să-mi adun gîndurile.

Ce gînduri îmi frămîntă mintea, după mai bine de 24 ore de la crima săvîrşită sub ochii mei, cînd un bun prieten şi-a dat sufletul în braţele mele? Încerc a mă reculege, a mă linişti, a-mi căuta un sprijin. Primul gînd este un fragment din convorbirea aceea de-o noapte, avută cu fratele Tănase, cu două-trei luni mai înainte, la Bucureşti. Reţin că echilibrul sufletesc este mare lucru. Să nu te pierzi cu firea în faţa unei greutăţi; dacă ai trecut-o, să fii pregătit pentru o alta. Nu studiile sau poziţia îţi dau dreptul să te pretinzi a fi cineva. Rămîne om acela care are în el suportul sufletesc ce-i dă putere de-a rezista. Cine are în el acest suport sănătos rezistă, se impune în faţa celorlalţi. Cine nu, se prăbuşeşte.

Mă învîrt în jurul camerei şi mă tot gîndesc la virtuţile creştine. Cea care mi s-a imprimat cel mai mult este a „speranţei".

Îmi spun de unul singur: Speranţa în ce? Şi singur îmi răspund: În ziua de mîine, o zi fără constrîngere fizică şi morală. Speranţa în acel ideal pentru care luasem calea codrului. Speranţa că voi reuşi să suport tot felul de privaţiuni, de torturi şi că nu mă voi lăsa doborît. Speranţa că voi reuşi să ies din această grea încercare cu fruntea sus, cu demnitate, fără compromisuri sau concesii jenante.

Mă plimb mereu în jurul pereţilor camerei în care am fost lăsat, gîndindu-mă.

Am întrebat pe un gardian, care mi s-a părut cunoscut, unde mă aflu, unde se află această hrubă. Atît mi-a putut şopti: „În casa lui Dumitroff". Atunci, am început a-mi rememora tot ce ştiam cu privire la această casă.

Despre moartea lui Dumitroff am mai vorbit la începutul acestor evocări. Fusese împuşcat de ruşi, ziua în amiaza mare, chiar în dreptul porţii casei unde locuiam, sub privirile socrului şi ale soţiei mele. Aceasta, prin toamna anului 1944.

Nu ştiu la a cîta generaţie de bulgari se afla în ţara noastră, însă, cert că era, prin ascendenţii lui, originar din sudul Dunării. De altfel nici nu-şi romanizase numele, cum au făcut alţii, veniţi la noi de pe alte meleaguri. Era cunoscut în oraşul Buzău drept cel mai mare comerciant în produse de fier. Găseai la el, de la pluguri şi sape, la bare de toate dimensiunile. Îşi desfăcea marfa şi cu amănuntul, dar şi *en gros,* către micii comercianţi de prin judeţ. Era cunoscut ca fiind om bogat, dar harnic, descurcăreţ şi corect în raporturile cu toată lumea. Era „cineva" printre buzoieni. Avea două fete, pe care le-a dat la pension, să devină „doamne".

Dumitroff s-a gîndit să le facă fetelor lui casă, cum alta să nu fie în Buzău. Şi unde-şi alesese locul? Pe bulevardul Crîngului, artera pe unde protipendada urbei ieşea la aer. Găsise locul cum nu se putea mai bine, nici prea aproape de Crîng, nici prea departe de centrul oraşului. Peste drum

se afla spitalul județean, ce purta numele de „Brătianu". Odată construită, casa a fost apreciată ca fiind cea mai modernă din oraș, cu parter și etaj. Avea instalație de calorifer, cum numai tribunalul avea. Cine trecea bulevardul Crîngului întorcea capul admirativ către casa lui Dumitroff, casă destinată a fi zestrea fetelor, una parterul, alta etajul. În adevăr, și-a căsătorit fetele cu doi avocați, fiecare cu politica lui, amîndoi din familii cu vază. Unul din gineri s-a sinucis; celălalt a căzut prizonier.

În 1948, cînd a luat ființă Securitatea, prin desființarea biroului de siguranță al poliției, primul lucru care s-a făcut a fost să se caute o clădire cît mai potrivită scopului noii instituții. Îi trebuia un local cît mai adecvat și l-au găsit în casa lui Dumitroff.

Pentru ce au ales-o ca sediu? Nu numai pentru că avea încălzire centrală, ci pentru poziția sa și a interiorului curții, ce nu se observa din afară. Casa și curtea erau înconjurate în trei părți de casele vecinilor, fiindcă cea din fund și din dreapta își aveau spatele către curtea casei lui Dumitroff. Nici un fel de geam, ci un zid înalt de cîțiva metri, cît țineau construcțiile sistem calcan. La colțul ce-l făceau, casele acestea se lipeau una de alta. Astfel că, din partea aceea, securiștii se aflau în totală siguranță. Pe latura din stînga, în curtea casei Dumitroff, exista o casă cu două camere și hol la mijloc, închizînd patrulaterul. Sub casă se aflau două încăperi, folosite ca pivniță, una cu ciment pe jos, alta cu dușumea. Și casa aceasta a urmat soarta casei lui Dumitroff, fiind luată de securitate.

Subsolul a fost amenajat ca loc de mărire a chinurilor oamenilor căzuți în mîna lor. Se pătrundea înăuntru – jos – pe o ușă ce se deschidea în două părți. Coborai cinci-șase trepte de piatră și iată-te înăuntru, în pivnița devenită arestul securității. Cînd intrai, te lovea un miros de mucegai, de rînceezeală, specific beciului, la care se adăuga răcoarea ce-ți pătrundea în oase. Aici își instalase Dumitroff cazanul pentru încălzit clădirea. Cum pătrundeai în acest beci, în dreapta, era o cameră cu dușumea, destinată servitorilor sau fochistului. Ce fericire să fi fost deținut aici! N-am avut parte de așa „noroc" în cele zece luni. Urma camera caloriferului, cu instalația respectivă și o chiuvetă. Restul beciului avea numai pămînt pe jos. Tot interiorul subsolului fusese împărțit în „camere", numerotate de la 1 la 8. Cîteva aveau prici, restul nimic, decît pămînt umed și neospitalier.

Acesta-i „arestul" unde am trecut prin toată gama suferințelor omenești. Cea mai friguroasă era mica încăpere de sub scară. Nu demult am văzut o firmă pe peretele dinspre bulevard: sediul „Crucea Roșie", filiala Buzău. Ce s-ar fi întîmplat dacă, pe atunci, „Crucea Roșie" internațională ar fi avut acces în localul „casei blestemate"? Sau să fi existat o aparatură de înregistrat tot ce s-a petrecut în interiorul și-n subsolul acestor clădiri.

Astăzi ar fi constituit unicul document al acelei epoci. În lipsa lui, voi încerca să prezint fragmente ale unor fapte, pe făptași și pe nefericiții ținuți în arest.

Ca să fie prezentarea mai completă, voi mai spune că „programul" (deci necesitățile) ți le făceai de două ori pe zi: dimineața și seara. Atît. Se folosea un closet, instalat într-o nișă a clădirii, dinspre curte. Ca să nu fie probleme, „programul" se executa pe întuneric. Era mai prudent ca arestații să nu vadă și să nu fie văzuți de priviri indiscrete. Pentru spălat, se folosea chiuveta din camera caloriferului. Spălat era un fel de a spune, deoarece te udai în fugă, pe față, pe mîini, fiindcă auzeai comandantul: „Gata, altul la rînd". Totul se făcea în mare grabă. Peste zi era un mare chin pentru bieții oameni. Se țineau cu mîinile de pîntece, plimbîndu-se încoace și încolo. Se mișcau, în speranța că durerile intestinale pot fi atenuate întrucîtva. Cîte unul dintre gardieni era mai binevoitor în privința rigidității „programului", cum vom vedea pe parcurs. „Domnii", care tronau sus, în birouri, erau în postura spînului din poveste, peste trupurile istovite ale nefericiților captivi, de sub picioarele fotoliilor lor.

Masa consta din fiertura adusă de la penitenciar. Dimineața se dădea un aliment de care voi avea parte, aproape fără întrerupere, pînă la eliberare. E vorba de „terciul" din mălai de porumb. Renumitul, nelipsitul și uneori doritul, cînd era cald, „terci". Îți potolea sau aveai iluzia că-ți potolește nesfîrșita foame.

Printre deținuți, cîți am fost la securitate, se aflau doi germani, Iohann și Ștefan. Fuseseră ostași, rămași la noi în urma retragerii și-și găsiseră cîte o romîncă, cu care conviețuiau. Erau ținuți la securitate pentru clarificarea situației. Au fost foarte binevoitori cu deținuții din arest, încercînd să înșele atenția zbirilor, care tot timpul nu-i slăbeau din ochi. Cînd puteau, îți transmiteau un salut, o vorbă sau o informație și asta însemna foarte mult acolo.

Femeile aveau ca loc de deținere camera caloriferului, unde au stat și soția mea cu fetița. Copila sta la geamul dinspre curte și era văzută de ceilalți deținuți, cînd se făcea „programul". Știu de la soția mea că avocatul Nicolae Anghel, fostul prefect, parlamentar și șef al organizației național-țărăniste buzoiene, nu s-a putut abține să nu-i reproșeze lui Sîrbu: „Măi ticălosule, cum de țineți arestați copii, ca fetița lui Păun?". Sigur, o spunea cînd încă nu se rodaseră cadrele care i-au adus la tăcere pe toți. Mai tîrziu și Anghel a intrat în rîndul celor umiliți, terorizați, cu spectrul foamei permanent în față.

Care cum intra în „casa blestemată", indiferent pentru ce motive, credea că, în două-trei zile, își rezolvă treaba și gata, e eliberat sau va fi curînd judecat. Iluzii deșarte își făceau bieții oameni. Mai credeau în procedeele de odinioară, cînd trebuia emis un mandat de arestare de către organul competent, anume însărcinat – procurorul – cînd în nici un caz nu puteai

fi deţinut aşa, după bunul plac al unor persoane cu puteri nelimitate. Ideea de libertate individuală dispăruse cu desăvîrşire. Nici nu se vorbea despre asemenea noţiune. Era scoasă complet din vocabularul acelor zile. Erai aruncat în beciul casei blestemate, fără nici o verificare prealabilă. Acuzele ţi le ticluiau după aceea. Să-şi permită vreun avocat a se interesa de soarta vreunui client al său, sesizînd familia, era de neconceput.

Iată pentru ce au procedat mai întîi la epurarea avocaţilor. Această profesie era şi este strîns legată de ideea de libertate individuală. Avocaţii se zbăteau să apere individul – cetăţeanul de rînd, atins în dreptul sacru al omului. Devenise noţiune anacronică, de care nu trebuia pomenit.

În „casa blestemată" exista un singur drept: al celui care ştia să mînuie bîta, să folosească pumnii, ca să lovească, să umilească, să chinuie omul. Ei, aceşti ticăloşi, erau totul: legea, dreptul, stăpînul absolut; ceilalţi – nimic.

Nu era de conceput să stai în pivniţa umedă, cu iz de mucegai, o zi, două. Simţeai nevoia să respiri aerul curat de afară. Dar să stai acolo, cum am fost ţinut eu, vreme de zece luni, depăşeşte orice imaginaţie.

Pentru aceasta am afurisit casa cu termenul de „blestemată", deşi proprietarul ei nu bănuia ce destinaţie îi vor da slugoii ucigaşilor lui.

Toate brutalităţile săvîrşite asupra oamenilor, în vremea la care mă refer, oameni ce gîndeau altfel decît cei aflaţi la cîrma ţării, n-au precedent în nici o perioadă politică a României. Oricît de dure au fost măsurile luate de fostele regimuri dictatoriale anterioare, ele au fost limitate în timp, la un an, maximum doi şi concretizate prin violenţe, torturi de scurtă durată. Acum se tindea spre distrugerea fizică *imediată* a adversarilor: au fost masacraţi în masă cei aflaţi în lagăre şi închisori.

Timpul a fost de mare ajutor împilatorilor noştri. Cu frînele conducerii în mînă, ei au procedat, lent şi cu tact, la consolidarea puterii. Cu abilitatea învăţată de la instructorii trimişi de suzeranul răsăritean, pe rînd, adversarii care-i incomodau, unul cîte unul, au fost anihilaţi.

Sistemul instaurat a pedalat, mai întîi, pe toată gama de măsuri ce aveau drept scop să dezechilibreze sistemul nervos al omului; apoi posibilităţile de rezistenţă fizică, prin înfometare, frig, torturi; în final, i s-au exploatat celui scăpat încă teafăr ultimele resurse fizice, obligîndu-l la munci, începînd de la cele de suprafaţă – canal, şantiere –, pînă la cele subterane – mine neferoase, din zona Baia-Mare. În primii ani de la acapararea puterii, regimul şi-a întocmit un plan, bine ticluit pentru faza ce începe acum, plan executat întocmai în cei zece, cinsprezece ani viitori. Prin şedinţele ţinute şi-a îndoctrinat oamenii din subordine, oameni fără prea mult discernămînt, pe care i-a manevrat după cum cereau necesităţile momentului. Cînd unul, folosit un timp şi din plin, n-a mai corespuns întru totul, a fost dat la o parte fără

menajamente. În locul lui a fost numit un altul şi apoi altul. Nu exista morală, nici prejudecăţi în a proceda astfel.

Pe tot cuprinsul ţării s-a aplicat un procedeu unitar, dirijat, controlat de la Bucureşti, unde se afla acel creier, diabolic pregătit.

Voi căuta să-i arăt pe ticăloşii din securitatea din Buzău, recrutaţi din timp şi care şi-au executat sarcinile primite. I-am categorisit cu acest termen, apreciind că este cel mai potrivit, raportat la atitudinea lor faţă de semenii ce le-au căzut pe mînă. Unii au suprimat vieţi, prin torturi sau lovituri repetate. Alţii au fost mai curînd inconştienţi, au făcut-o luaţi de curentul apei. Toţi aveau un „ce” comun. Se credeau puternici, de neînvins şi de neînlocuit. Pe lîngă aceasta, toţi erau convinşi că aveau în faţă un adversar care trebuia distrus, indiferent ce procedee s-ar folosi.

Rar s-a găsit cîte unul care a dat înapoi, fie încercînd să-i ajute pe nefericiţii arestaţi, uşurîndu-le suferinţa, cum a fost acel George Bîrlea, fie, sub diferite pretexte, eschivîndu-se de la a merge mai departe. Le rămăsese un grăunte de conştiinţă.

Aproape în unanimitate au fost recrutaţi din rîndul celor fără pregătire temeinică şi care nu-şi aveau o busolă de orientare în viaţă, sau, pur şi simplu, nefăcîndu-şi un rost în societate. Au acceptat mirajul unei cariere ce le surîdea, ca avînd un viitor cert şi de neschimbat.

Dar cine sînt aceşti ticăloşi din securitatea Buzău?

Să încep a le aminti numele, în ordinea gradului sau a funcţiei.

Am vorbit de acel blond, cam în jur de 45 de ani, cu sprîncene stufoase şi voce baritonală sau răguşită de beţivan. Şercăianu, cînd l-a văzut întîia oară, îl asemuise cu un rusnac, părere pe care am contrazis-o la început, fiindcă vorbea perfect româneşte, fără accent străin. Mă înşelasem, însă. Se numea Olofkoff şi era cel puţin jumătate rus, după tată. Avea gradul de căpitan de securitate, numit în această funcţie cu puţin înainte de arestarea noastră, din 30 noiembrie 1948. Tatăl său fusese matelot rus pe crucişătorul «Potemkin», care, cu întregul echipaj răsculat, a ancorat în 1905 la Constanţa, cerînd azil politic la noi în ţară. Matelotul se stabilise pe undeva pe Valea Prahovei, unde şi-a întemeiat o familie. Olofkoff-tatăl devenise petrolist la Moreni, pare-mi-se. Nu cunosc dacă o mai fi avut fraţi sau surori, însă, în mod cert, şeful securităţii din Buzău a fost fiul acelui Olofkoff, rus de origine.

Cînd am aflat această veste, am rămas puţin îngîndurat. Prin urmare, eram pe mîna unui sovietic. Cel care mi-a vorbit primul de acest amănunt a fost un modest gardian – Nistor. S-a scăpat în primele zile după aducerea mea acolo. Toţi căutau să-i îndeplinească dispoziţiile cît mai fidel. Era de temut mai mult prin originea lui. Subalternii îi ştiau de frică, iar deţinuţii, cînd îl vedeau, se şi gîndeau la Siberia. Reprezenta o teroare mută: frica

de o eventuală deportare în U.R.S.S.. Dar se pare că realitatea nu era chiar aşa, deşi a ciomăgit şi el. Fiindcă avea înfăţişarea omului de stepă răsăriteană, cînd mînuia bâţul, credeai că are în mînă cnutul înaintaşilor. Dacă schiţa un gest să lovească, era semnalul ca ceilalţi să se grăbească să aplice lovituri nenorocitului încăput pe mîna lor.

Fusese format la securitatea din Ploieşti, eşalonul superior celei din Buzău. Acolo se afla inspectoratul de securitate regională. Alegerea lui nu se făcuse la întîmplare. A cîntărit mult în balanţă originea sa şi faptul că era cunoscător al limbii. Venise la Buzău, în locul lui Sîrbu, care imprimase în localitate amprenta lui de teroare, dusă la extrem. I-a fost lesne să exploateze în folosul său atmosfera găsită. Subalternii se gudurau, căutînd să se comporte cît mai pe „linie", ca să fie apreciaţi de „şef".

Trebuie să recunosc faptul că loviturile lui, efectiv aplicate, erau ceva mai altfel decît ale celorlaţi ticăloşi. A dat şi el cu sete, dar mult mai apăsat o făceau ceilalţi. Olofkoff a reprezentat teroarea morală, datorită numelui, aceasta în primul rînd; în al doilea rînd, pe cea fizică.

Un alt ticălos se numea Blănaru. După cîte am aflat, nu era din Buzău, dar locuia undeva prin cartierul de sus, dinspre Crîng. Avea gradul de locotenent. Călca ţanţoş în uniforma luxoasă, devenită de temut. Avea nişte ochi pătrunzători care, cînd te fixau, îţi şi imprimau frica, groaza în suflet. Ceea ce îl făcea mai de temut era faptul că „boxa" cu pumnii în stomacul omului. Loviturile lui, aplicate în abdomen, te îngălbeneau. Se ocupa de probleme de filaj şi avea reţeaua lui de informatori, împînzită în oraş şi-n judeţ. Colecta date pe care le plasa altui compartiment, după care se acţiona în consecinţă. A participat activ la torturarea oamenilor, datorită forţei sale fizice. Cînd am dat ochii cu el, prima oară, la postul de jandarmi din Mînzăleşti, tot învîrtea ţeava revolverului şi da a înţelege că oricînd îl poate descărca în mine. Era un sistem al lui, ca şi al altora, să te înfricoşeze, să te îngrozească, după care sperau să te domine.

Nu l-am văzut niciodată zîmbind, de rîs nici vorbă. Era mereu încruntat şi parcă pornit să lovească, să chinuie. Toţi îi ştiau de frică. Fost colaborator al lui Sîrbu, pînă la aducerea noastră în arestul „casei blestemate", a avut rolul principal în torturarea oamenilor. Era îngîmfat de gradul de pe umeri, ca şi de funcţia îndeplinită în securitate. Pentru a şi le păstra, executa cu zel tot ce i se cerea sau ceea ce credea el că-l poate menţine sau avansa. Ca pregătire, nu cred că avea mai mult decît şcoala gimnazială. Poate că, pe parcurs, ca securist, să-şi fi luat cîteva clase în plus. Spun poate, fiindcă, pe vremea aceea, astfel de situaţii erau frecvente. Nu l-am mai văzut niciodată. Prin 1966, ocupa un post de salariat în cadrul IRTA, din Buzău. Toţi îl ocoleau, ştiindu-i trecutul. N-a stat mult nici acolo. S-au debarasat de el. L-au dat afară, la lada cu gunoi a societăţii, de unde-l recrutaseră.

După ani și ani, fratele meu Victor, una din victimele sale, îl tot vedea prin oraș. Ce învîrtea, n-a putut să afle. Mai tîrziu, pe cînd era merceolog principal în cadrul TCMAIA Buzău, fratele i-a semnalat prezența pe un șantier, în Pîrscov. Aceasta, în jurul lui 1975. Era angajat de curînd.

Fratele rămîne încremenit cînd îl vede, dar și Blănaru stă locului cînd dă ochii cu el. Fratele îi aruncă o privire disprețuitoare. Șeful de șantier, un inginer, observă și-l întreabă pe Victor dacă-l cunoaște, fiindcă nu avea referințe despre el. Cînd aude cine a fost, ce are la activul său, bietul inginer n-a ezitat să ia o hotărîre. Îl avea în perioada de verificare. Nici n-a vrut să mai audă de un așa salariat. Cartea de muncă era deja completată, cu supliment de file. Era oglinda scrisă a omului aventurier, care circula din întreprindere în întreprindere: nu izbutise să-și facă un rost temeinic în viață, statornic într-un loc de muncă.

Cît de bine se simțea în cadrul securității Buzău! Avea la picioarele lui oameni care reprezentaseră ceva, care făcuseră nopți albe învățînd carte, să-și croiască un drum în viață. Ce încîntat era! A durat pînă-ntr-o zi, cînd l-au scos afară ca pe-o măsea cariată. Din gunoiul societății fusese cules și tot acolo fusese aruncat. Se folosiseră de el atît cît le-a fost necesar. Veneau alții din urmă!

Tinerelul acela, care rînjise arătîndu-și vipla dinților, era Nelu Dumitrescu. Fiecare din acești ticăloși avea o doză de răutate, pe care o dezlănțuia împotriva victimelor. Nelu Dumitrescu acumulase răutățile tuturor celorlalți. În el se strînseseră: meschinăria cu minciuna, răutatea cu cinismul, prostia cu perfidia. Băgase în sperieți pe toți semenii care i-au trecut prin mînă. El mă escortase cu jeepul pînă la Buzău.

Era originar din părțile orașului de unde eram și eu. Părinții locuiau pe strada Dimineții, prin zona bisericii Sfîntul Nicolae. Făcuse școala primară cu fratele Victor și mai urmase încă vreo cîteva clase de școală de meserii. Pînă-n 17 ani se dusese la Brașov, unde se angajase ca muncitor la IAR. Anii au trecut. Nu știu cum se face că-l găsesc învîrtindu-se pe la siguranța din Buzău, în fruntea căreia se afla Sîrbu, îndată după 1944-1945. Nu i-am acordat nici o atenție ca persoană, pentru care motiv nu i-am remarcat prezența. Trecea prin fața porții mele, în fiecare zi. Îmi da „bună ziua", ca atîția alți cunoscuți sau necunoscuți. Îmi era un necunoscut pe vremea aceea. Nici nu știusem că fusese coleg în școala primară cu Victor. Asta am aflat-o mai tîrziu.

Era brutal cînd se îmbăta sau, mai exact, cînd era amețit de băutură. Ochii-i erau tulburi, roșii și lovea cu ce-i cădea în mînă. În vorbe nu se mai oprea cînd se dezlănțuia. Uza de cuvinte ca „bestii", „animale" sau „fiare", amenințări, pronunțate rece, sec respectivei victime, care îl privea aproape hipnotizată, întocmai ca o biată broscuță aflată în fața unui șarpe.

Jubila, savurînd efectul atitudinii sale. Se considera cu atît mai tare, cu cît îngenunchia mai mult omul, cu cît îl umilea, îl anula ca persoană. Avea în el ceva drăcesc. L-am auzit odată confirmînd propriile isprăvi. Nu putuse obţine o recunoaştere din partea mea, în sensul voit de el. La un moment dat, îl văd că se loveşte cu palma peste frunte şi dă următoarea replică, la rezistenţa mea: „Cum, mă, aş putea eu să neg, mîine, unele fapte ale mele, dacă aş fi strîns cu uşa să vorbesc, cînd eu sînt astăzi un împieliţat şi jumătate, cînd îmi fac de cap aici, cu voi?". Singur şi-a calificat comportarea inumană. Era bine apreciat şi, deşi avea gradul de sublocotenent, totuşi răspundea de anchetele care se efectuau acolo. Atît de bine era cotat, încît, peste patru ani, îl întîlnesc la securitatea din Ploieşti, cu gradul de căpitan. Atunci auzisem că făcuse cursuri de specializare la Moscova. Peste alţi ani, vreo doi, în 1956, aud că devenise şeful securităţii regiunii Ploieşti, sau adjunctul acesteia, cu grad de colonel. O ascensiune cum numai un asemenea element putea avea.

Cînd era de serviciu pe unitate, cîte un gardian mai binevoitor ne anunţa discret să fim atenţi că poate cobori în arest şi se lasă sigur cu necazuri. Atunci, necontrolat, ameţit de băutură, mărea chinurile oamenilor ce zăceau în pivniţă. Era fiara cu chip de om. Un moment de trezire din euforia aceea a lui a avut fiindcă, într-una din zile, îmi vorbeşte aşa: „Ce-nseamnă şi viaţa asta! Ieri, cînd treceam pe stradă, spuneam: «Să trăiţi, domnu Nicu», iar acum, iată ce-am ajuns". Şi-şi vîntura în mînă şapca-i luxoasă de securist. Într-o duminică după amiază, intră beat în arest şi deschide uşă după uşă. Cînd vine la mine, îmi aruncă următoarele cuvinte: „Tu eşti bestie, mă. Am auzit că ne-ai făcut «bestii roşii». Ai să vezi tu cum am să-ţi pun pielea pe băţ. Din mîna mea n-ai să scapi viu, mă. Ai să vezi tu!"

Uneori părea amabil, moment cînd te hrăneai cu vreo iluzie privind schimbarea locului în pivniţă. Dacă-ţi promitea că va face o aşa mişcare (fiindcă uneori locuri libere erau), îţi spunea că peste o săptămînă se va întîmpla o asemenea binefacere. Asta însemna o lună, poate două. Minţea ori de cîte ori încerca să fie amabil. L-am întrebat dacă l-au eliberat pe fratele Victor, din moment ce mă arestaseră pe mine. Întîi a negat că îl au acolo, după care m-a iscodit de unde ştiu eu una ca asta, că-i arestat. Era extrem de bănuitor cu ceilalţi colaboratori sau subalterni. Îi ştiau de frică, se fereau din calea lui.

Nu odată l-am lăsat să înţeleagă că am rămas acelaşi, aşa cum mă ştia el. Îşi dădea seama de asta şi n-avea încotro. Am auzit că mult nu a strălucit steaua lui. De la Ploieşti, unde atinsese apogeul «carierei», a ajuns la Constanţa, ca director al penitenciarului. Frate-meu mi l-a descris, din relatarea cuiva: aplecat mult de spate, gîrbovit şi beţiv notoriu. Prin Buzău n-a mai apărut.

Printre sublocotenenți se mai număra unul cu fața palidă, bolnăvicioasă. Se numea Pop și, din auzite, era din părțile Năsăudului; după unii, ale Aradului. Absolvise școala normală din Buzău, spuneau cei mai informați. El întruchipa, din creștet pînă în călcîie, viclenia. Voia să se arate intelectual, om cu școală, cu alte cuvinte că poate angaja o convorbire la un nivel corespunzător. Însă șiretenia lui îi fusese îndată descoperită de noi. Ticăloșia se manifesta prin sîngele rece dovedit, prin impasibilitatea la suferința oamenilor. Era cinic în modul de a fi, uneori și de a vorbi. Trebuia să fii foarte prudent cînd discutai cu el, fiindcă oricînd îți putea răstălmăci un cuvînt, după care urma necazul.

Într-o duminică după amiază, îi auzim vocea, cînd cobora în arest. Vorbea cu propriul copil, cam de vîrstă școlară sau preșcolară, și-i vorbea tare, de auzeam și noi: „Uite, vezi tu, aici – și arăta cîte o ușă în dosul căreia gemeau oameni – sînt animale sălbatice, care fac rău. Fii atent să nu te sfîșie". Nu-mi venea să cred că un tată poate să-și crească odrasla în felul acesta. Ce-o fi gîndit copilul acela despre tatăl său, mai tîrziu, cînd a devenit conștient și și-a putut exprima în voie propria lui părere, privind noțiunea de bine sau de rău?

N-am mai auzit niciodată de omul acela, decît că s-ar fi retras spre locurile de baștină. Cu toate că încerca să pară intelectual, om cu carte, totuși nu s-a dat înapoi de la a tortura, a lovi, a produce suferință semenului său. I-a secondat pe cei mai răi, ba a căutat să-i și întreacă.

Mai menționez încă un nume dintre cei cinci ticăloși îmbrăcați în uniformă de sublocotenent. Îl chema Voicu. Atunci îl credeam absolvent al școlii normale, ca și Pop, însă fratele Victor mi-a precizat că era muncitor. Nu mai rețin dacă era calificat sau nu. Știam, cu certitudine, că este fratele unui fost coleg al meu de liceu, din cursul inferior, devenit agent de percepție. Mai știam că era din părțile de deal ale comunei Blăjani, căsătorit cu o fată din Izvorul Dulce, de pe Valea Slănicului.

Față de mine s-a manifestat cu extrem de mare reținere. Poate că soția lui, Vetuța, pe care o cunoscusem, cu ani înainte, i-o fi vorbit despre mine, sau poate că fratele lui i-o fi pomenit de fostul coleg. Nu pot afirma, deci, decît că a fost retras. Evita să-mi vorbească între patru ochi, cînd era de serviciu. Atunci o putea face, dar n-a făcut-o. Voicu lovea fără nici o milă, aplicîndu-mi lovituri după lovituri, cu o bîtă, pe care o mînuia cu sîrg, spre a fi văzut de ceilalți. Căuta să fie la același nivel cu ei. Țin minte că Dumitrescu a încercat să mă iscodească despre familia lui, dar i-am dat a înțelege că nu știu nimic.

Prin 1970, mă aflam cu fratele Victor prin tîrgul Drăgaica. Mă face atent: „Uite-l pe Voicu". Într-adevăr, era el. I-am surprins privirea îndreptată asupra mea. L-am tratat și pe el cu același dispreț, pe care îl am față de categoria căreia aparține.

Cei cinci au avut puterea să facă ce-au vrut cu noi. Aveau dezlegare să folosească cele mai drăceşti procedee, ca suferinţa să ne fie cît mai mare, să strivească ultima frîntură de voinţă din noi, să ne umilească, să ne distrugă ca oameni.

Aveau sarcina să ne scoată din normal. Cei consideraţi adversari ai regimului trebuiau dezumanizaţi.

După prezentarea grupului de zbiri, mă întorc cu relatările mele la momentul în care am fost lăsat singur în celulă. Merg în jurul camerei, îndată ce frigul îmi amorţeşte picioarele. Braţele nu le puteam mişca, fiindu-mi legate de cînd fusesem adus. În răstimp, dimineaţa şi seara, mi se bătea la uşă, strigîndu-mi-se: „Aici eşti? Trăieşti?". Un semn de viaţă le era suficient, ca să mă considere „prezent".

În ziua de 2 decembrie, aud paşi apropiindu-se, după care se deschide uşa. „Haide sus, cu mine", îmi şopteşte gardianul. Scurt şi fără altă vorbă. Legat cum eram cu mîinile în faţă, sînt condus prin curtea interioară, peste care se aşternuse un strat subţire de zăpadă. Ridic ochii spre albastrul cerului şi inspir adînc aerul rece şi proaspăt. În tăcere, păşesc rar, apoi urc cîteva trepte, cînd mă izbeşte în faţă căldura care face ca tot corpul să se înviorezе. Aş fi dorit să rămîn aici, dar însoţitorul meu se opreşte în dreptul unei uşi. O scurtă ciocănitură şi gata, iată-mă într-un birou luxos, cu covor moale pe jos. În colţul din dreapta, o masă, birou cu cristal deasupra. Înăuntru, în spatele biroului, în picioare, îl văd pe acel blond, cu sprîncene stufoase, de care am mai pomenit. Alături, un civil, tot în picioare, mă priveşte atent. Aflu că civilul este secretarul organizaţiei judeţene de partid din Buzău. Mi se adresează cu o voce oarecum binevoitoare, punîndu-mi întrebări cu caracter general, din care reţin una: „De ce am fugit acolo în munţi?". Mă asigură că se vor face cercetări, după care se va aprecia ce hotărîre se va lua. Mai spune că nu mi se va întîmpla nimic rău. Numai ce prevede legea. A fost prima luare de contact cu o lume de care eram străin. Aparent calm şi cu înţelegere, prin liniştea vorbelor ce-mi adresase, acest civil m-a surprins. După prima luare de contact, sînt condus înapoi, fără vreo altă discuţie. A fost, cum mi-am dat seama, dorinţa şefului organizaţiei politice a judeţului Buzău, să vadă cum arăt şi să afle ce gîndesc. Atît.

Nu mult după aceea, sînt adus iarăşi în acel birou. De astă dată, pe lîngă Olofkoff, sînt acolo toţi cei veniţi sus, la Mînzăleşti: Dumitrescu, Blănaru, Voicu şi Pop, îmbrăcaţi în uniforme. Voiau să dea momentului solemnitate, spre a mă impresiona. În spatele lui Olofkoff observ o casă de fier, pe care este aşezată o armă de vînătoare. Ceea ce mă frapează în acest moment e prezenţa lui Sîrbu, alături de Olofkoff. Uniforma părea strîmtă pe trupul voinic al muncitorului bine hrănit, ajuns ofiţer de securitate.

Sînt surprins cînd dau ochii cu el. Prin urmare, iată-ne faţă-n faţă, după o perioadă de peste opt luni de zile.

Cel care rupe tăcerea este Sîrbu. El începe întîiul şi va termina, tot el: „A, a, a..., crezuşi că mult îmi vei scăpa?". Un rînjet batjocoritor, urmat de o privire plină de ură. Cu un calm înşelător, vrea să ştie unde anume am fost, din momentul plecării de acasă, adică din martie. Insistă să afle totul. Îi spun generalităţi, dar el o ia altfel. Doreşte să ştie, pe zile şi ore, unde anume am fost, cu cine anume am vorbit, ce anume am vorbit. Calmul era semnul prevestitor al unui torent de înjurături, cum nu mai auzisem în viaţa mea. Îl văd că se înroşeşte la faţă şi, apropiindu-se, începe a-mi aplica lovituri, una după alta, cu pumnii aceia de urs, peste faţă, peste cap. Mă loveşte şi cu cizmele, unde nimereşte, cînd cu un picior, cînd cu altul. Dacă vede că nu vorbesc, se mînie şi iar începe cu pumnii, apoi cu picioarele. E, într-adevăr, turbat. Ochii îi sînt tulburi şi loveşte într-una, fără încetare, sub privirile celorlalţi din haită, care parcă aşteaptă un semn, să înceapă şi ei.

Încasez lovituri după lovituri. Îmi simt sîngele prelingîndu-se din nas, din cap şi schiţez un gest să mă şterg, cu mîinile legate cum sînt. Atît i-a trebuit. „A! Va să zică, vrei să mă loveşti? Legaţi-l cu mîinile la spate". Imediat se şi execută ordinul. Acum am mîinile la spate, în cătuşe. Gîfîie de efortul făcut. Ceilalţi tac, privesc, sînt în aşteptare. Şi, deodată, îl văd că se îndreaptă spre casa de fier pe care se afla aşezată arma de vînătoare. Cum se întîmplase ca tocmai atunci să fie lăsată acolo?

Mă uit spre bruta asta şi-i urmăresc fiecare mişcare, fiecare gest. Nu-mi vine a crede ce văd. Se repede asupra mea, ţinînd în ambele mîini puşca. O apucase de ţeavă şi începe a doua serie a loviturilor, folosindu-se de ea aşa cum te foloseşti de-o bîtă.

Curg loviturile. Peste cap, peste spate, patul armei loveşte, loveşte mereu, în timp ce bruta gîfîie, roşie de mînie, cu broboane de sudoare pe frunte. Şi-şi continuă reproşurile: „Ai făcut reclamaţie împotriva mea! Ai crezut că mă dai gata? Cum de-ai îndrăznit una ca asta, mă, banditule? Ai cerut anchetarea mea, cu trimitere în judecată. Puţin îmi pasă de ce-ai scris tu acolo!".

Toate aceste reproşuri, care se refereau la sesizarea adresată Primului-Procuror cu cîteva luni înainte, sînt însoţite de lovituri ce pun la grea încercare trupul istovit de ultimele eforturi. Subalternii privesc şi ei la scena ce se desfăşoară sub ochii lor. Bruta continuă: „Nu scapi din mîna mea, banditule! Te omor, mă!"

Ascult şi încasez, suportînd durerile provocate de loviturile aplicate fără încetare. Să fi fost oare organismul meu atît de rezistent, încît, cu toate că-mi curgea sînge din nas sau din gură, nu mai ştiu de unde, spre stupefacţia

celor de față, bruta să rămînă în mînă numai cu țeava armei, patul acesteia căzînd, rupt în bucăți? Toți privesc în jos, spre bucățile de armă și spre Olofkoff. Ticălosul se vede descumpănit: „Îți crap capul și te omor, mă!", aruncă el încă o amenințare.

Atunci îl văd pe Olofkoff că se îndreaptă spre turbat, interpunîndu-se între mine și el, cu aceste cuvinte: „Lasă-l, tovarășe Sîrbu. De acest om răspund eu. Se află în mîinile mele."

Îl văd că se oprește. Lasă pe birou țeava armei și-și șterge sudoarea de pe frunte. Continuă cu amenințările: „Te aranjez eu, banditule", în vreme ce Olofkoff dispune să fiu condus în arest, de unde mă luaseră. Sînt sprijinit de însoțitorul meu, care mă conduce în tăcere. De pe sală auzise zgomotele și vorbele din birou. Mă încuie în aceeași cameră. Aud, însă, imediat vocea lui Sîrbu, care se apropie cu pași grăbiți. Coboară și-și continuă amenințările. Cu hotărîre în glas, ordonă să fiu mutat alături, în cealaltă cameră, cu ciment pe jos, golită între timp, încheindu-și dispoziția: „Să nu i de dea de mîncare decît cînd voi spune eu! Aici să zacă, banditul!". După aceea, nu l-am mai auzit, decît după aproximativ 20 de ani, în cu totul altă situație.

Revin din coșmar, cînd mă văd iar singur. Acel „tu", cu care fusesem întîmpinat la 30 noiembrie la postul de jandarmi și care mă impresionase, era un palid început a ceea ce urma să cunosc. Torentul de injurii și incredibilele lovituri aplicate fără nici o reținere de această brută au rupt în mine ceva. Așa este omul? Mă așteptam la orice din partea acestor ființe cu chip de om, dar, în realitate, mai fiare decît fiarele. În copilărie, văzusem un om turbat. Neglijase mușcătura unui cîine și, după un timp, el însuși devenise la fel. Nimeni nu se putea apropia de el. Asta mi s-a părut că văd acum în fața ochilor: un om cu adevărat turbat. Se potolise doar la intervenția hotărîtă a lui Olofkoff.

Mi-am dat seama de cîteva lucruri. În primul rînd, am înțeles-o pe soră-mea Marița, cînd mi-a descris starea în care-l găsise pe fratele Rică, în urma brutalităților îndurate din partea aceluiași turbat. Apoi mi-am rememorat tot ce auzisem de la alții, despre atrocitățile sau crimele săvîrșite de acest om. Prin urmare, mă puteam aștepta la orice din partea lui, o dată ce mă găseam aici. În al doilea rînd, am rămas surprins de rezistența mea. După atîtea lovituri primite, încă nu se produsese o ruptură, o fractură sau un dezechilibru fizic. Trupul meu, nu prea robust, rezistase la încercările violente. Poate s-a datorat și faptului că eram îmbrăcat gros. Scurta îmblănită mi-a servit drept amortizor, un adevărat scut de protecție. Numai așa îmi explic faptul că, rămas singur, mă puteam mișca, reluîndu-mi mersul prin camera aceea cu ciment pe jos. Nu știu cum mă ștergeam de sîngele ce-mi curgea din nas, din gură, mai știu eu de unde. Eram înfierbîntat și trebuia să fac mișcare, cel puțin o vreme. Apoi era și vîrsta. Trecusem puțin peste

36 de ani. Mă jenau mîinile, legate cu cătușe la spate. Era o poziție extrem de incomodă, dar suportam. Mă gîndeam la maltratările suferite de alții, în vremea pe care o trăiam atunci, dar și în alte timpuri. Auzisem de ele. Erau de necrezut. Acum începeam a le înțelege.

Trebuia să mă pregătesc sufletește pentru un drum lung și să fac față altor cazne. Mergeam într-una, în pas cadențat, auzindu-mi doar țăcănitul blacheurilor din tocul cizmelor. Cînd oboseala mă învăluia, mă trînteam jos și stăteam așa, cu fața pe ciment. Stăteam și iar o porneam. Îmi găseam reconfortare în rugăciuni, pe care, cu puțin efort, mi le aminteam. M-am oprit asupra uneia, cîntată cîndva, ca student: „Cu noi este Dumnezeu, înțelegeți neamuri și vă plecați." Vers cu vers, strofă cu strofă, am reconstituit-o pe deplin. În ea mi-am găsit tonicul sufletesc, de care aveam mare nevoie. Echilibrul începu a-mi reveni. Eram pregătit să îndur și alte grele încercări, la care eram sigur că voi fi supus. Cu cîte o vorbă, sau cu fraze scurte am început să vorbesc singur. Era ceva cu care trebuia să mă deprind căci mă aflam izolat de restul oamenilor. Va dura multe și grele luni, aproape un an, cît voi fi ținut în „casa blestemată".

Dar pentru ce s-a năpustit cu atîta furie fiara turbată? mă tot întrebam. Mai tîrziu am putut afla. Îi era ciudă că nu mai era în Buzău, cînd fusesem arestat. Îi scăpase ocazia, pe care ar fi fructificat-o în avantajul său. Altul era cel care-o exploatase. Ciuda o revărsase, sub forma aceea inumană, împotriva mea. În afară de firea lui îndrăcită, mai presupuneam și alte motive. Aici, în Buzău, se căpătuise, pe toate planurile. Ca șef al securității, intrase în grațiile zeilor și se căsătorise cu fata unui măcelar, pe nume Mizileanu. Cîte afaceri făcuse socrul său, la adăpostul ce i-l oferea ginerele! Toată lumea o știa, dar nimeni nu îndrăznea să vorbească: Sîrbu devenise persoană *tabu*.

Au trecut anii, care și-au lăsat amprenta asupra tuturor, mari sau mici, norocoși sau mai puțin norocoși. Îmi terminasem calvarul. Ajunsesem la liman. Începusem deja o nouă etapă a vieții, stabilindu-mă la Brașov. Urcasem greu Golgota, dar acum, cu perseverență, înaintasem și pe scara valorică a profesiunii mele. E drept că o exercitam în ramura permisă a o practica, dar începusem să mă afirm, să fiu cunoscut în oraș.

Cine bănuia că va veni vremea să dau ochii cu Sîrbu, în Brașov? Singur fiind, îl văd venind din partea opusă. Are o reținere cînd mă vede, așa cum am și eu. Mă stăpînesc și-l străfulger cu privirea–ncruntată. Așa trecem unul pe lîngă altul. S-a întîmplat de cîteva ori.

Mai tîrziu, eram cu fratele Victor, venit la mine, în Brașov. El îl vede cel dintîi și-mi atrage atenția: „Uite-l pe Sîrbu!" „Fii pe pace", îl potolesc eu, în pornirea lui de moment. „L-am întîlnit de mai multe ori. Stă undeva, prin părțile acestea".

Eu locuiam pe atunci într-o zonă centrală. În dreptul casei era lume multă, fiind și stație de autobuz. Unii coborau, alții așteptau să urce. Era

un du-te-vino permanent. De multe ori îl vedeam cu o copilă de vîrstă şcolară, ducînd-o de mînă. Într-una din zile se îndreaptă spre mine, zîmbitor, cu mîna înainte, gata să ne-o strîngem, ca vechi cunoştinţe. Cam la doi-trei metri îl aud: „Sînteţi domnul avocat Păun, nu?" Pronunţase propoziţia cu voce tare, încît lumea auzea totul. Îl privesc impasibil şi-i răspund indiferent: „Da, eu sînt". El, apropiindu-se şi mai mult cu mîna întinsă: „Eu sînt, domnule Păun, Sîrbu." Şi atunci, într-o fracţiune de secundă, tare şi apăsat, în văzul şi auzul tuturor, am tăria să-i spun doar atît: „Nu te cunosc". Rămîne perplex, cu mîna întinsă, iar eu păşesc mai departe pe lîngă el, dispreţuindu-l. Lumea se uită, bănuind ceva special.

Dar cine ştia ce se întîmplase, în Buzău, cu peste 20 de ani înainte? Cine ştia ce poziţii aveau şi unul şi celălalt, în vremurile acelea? De atunci l-am mai văzut de cîteva ori, dar mereu încruntat şi vărsîndu-şi ura din priviri. Umilirea, pe care i-am produs-o în staţia de autobuz, n-a putut-o uita.

Nu mi s-a dat mîncare nici în ziua de 4, nici în cea de 5 decembrie. Era a şasea zi de cînd nu mîncasem nimic. Apă mi s-a dat ori de cîte ori am cerut. A doua zi după şocul avut în urma loviturilor aplicate cu atîta sălbăticie de Sîrbu, sînt legat cu mîinile în faţă. Ce uşurat mă simt acum! Pot sta jos, rezemat cu spatele de zid, mă pot întinde în voie pe ciment. A sta culcat însemna să te laşi uşor pe un braţ şi umăr, chinuindu-te pînă ce aveai impresia că dormi moţăind sau stînd între somn şi veghe. Cu mîinile la spate era greu să faci unele mişcări, din cauza cătuşelor care îţi provocau dureri la încheieturile mîinilor.

Şi iată că în noaptea Sfîntului Nicolae, de 5 decembrie, într-un tîrziu, să fi fost după ora opt, se descuie lacătul şi uşa se dă la o parte. În prag, identific o veche cunoştinţă a mea: gardianul Nistor, de serviciu în acea noapte. Cunoşteam trei fraţi Nistor, angajaţi pe vremuri în funcţia de gardieni, în cadrul poliţiei oraşului Buzău. Locuiau în acea parte a oraşului în care mă născusem şi eu. Cel mai mare îndeplinea funcţia de şef al gardienilor, un fel de schimb al lor. Cel care-mi apare în prag este cel mijlociu. Lucrase un timp la biroul de proceduri. Înmîna unele proceduri sau somaţii, făcea diferite încunoştiinţări, concentrări etc. Ca avocat, aveam unele treburi cu el. Cînd te servea cu cîte un asemenea serviciu, îi dădeai, mai întotdeauna, cîte un bănuţ, după moravurile noastre. Era respectuos şi-l consideram un om de treabă. Binevoitor se purtau toţi fraţii Nistor, îndeosebi cel mare şi acesta, mijlociu. Pe celălalt îl cunoşteam mai puţin. Îmi va apărea, un timp, la securitate.

Acum, în noaptea de ajun a sfîntului Nicolae, în prag este acea veche cunoştinţă a mea, gardianul Nistor. Rămîn cu ochii îndreptaţi într-ai lui şi

atîta pot să exclam: „Nistore!" El tace, se apropie de mine, descuie lacătul de la cătușe și-mi șoptește în mare secret: „Veniți cu mine!" Urc cele cîteva trepte și mă văd afară. E ger și aerul rece mă înviorează. Mă conduce sus, în camera de deasupra beciului, cameră unde face el de gardă. Lumina becului mi se pare a fi soarele strălucitor de pe cer pe vreme senină, dar căldura pe care o dă soba de cărămidă în care era încins un foc mă moleșește. Mă consider fericit. Uitasem de mult aceste conforturi. „Domnu Păun, dezbrăcați-vă să vă dezmorțiți la sobă." Nu stau mult pe gînduri și iată-mă rămas în haină, dar și pe aceasta o dezbrac. Îmi cere să-mi scot și cizmele. Neputînd singur, atît de mult se lipiseră ciorapii de picior și de cizme cînd se uscaseră, îl văd pe el că se apleacă și îmi scoate, rînd pe rînd, cizmele. Face un efort, dar reușește. De necrezut, dar iată-mă cu picioarele îndreptate spre gura sobei. Văzîndu-mi ciorapii năclăiți de mizerie, mă îndeamnă să-i spăl la chiuvetă. Nu mă las rugat. O fac în mare grabă. Mă spăl și pe picioare, iar ciorapii spălați îi întind pe soba ce radiază o căldură reconfortantă. Nistor nu se oprește aici. Scoate dintr-un sertar un pachet și-mi întinde pe masă o pîine, ceva mezeluri și brînză. „Mîncați tot, domnule Păun. Sînt singur și nu vine nimeni".

Așa am putut afla amănunte despre cei care reprezentau cadrele securității. Mi i-a descris pe fiecare în parte, în amănunt. De acum înainte știam pe fiecare cine anume este, de unde a apărut și cum își desfășoară serviciul. Aflase de brutalitatea lui Sîrbu. „Ați avut mare noroc că nu mai este aici. L-au mutat la Ploiești. Este avansat acolo. Dacă ar fi rămas tot el aici, ca șef, nu cred că ați fi scăpat cu viață. Dacă-ar avea pereții acestei case gură să vorbească, să poată spune tot ce au auzit și văzut, multe lucruri de necrezut s-ar afla".

După ce am mîncat tot ce-mi adusese acest om, m-am întins de-a lungul sobei. Am ațipit și nu mai știu cît am dormit în căldura aceea calmantă. Ce bine m-am simțit în acele momente, acolo!

Cînd m-am trezit era deja ziuă. El sta pe un scaun și mă păzea, sau moțăia, nu mai știu. Și atunci mi-a venit în minte să-l întreb ce știe despre ai mei. L-am rugat să treacă pe la „prăvălie", unde știam că erau sora Emilica și fratele Tănase. M-a informat că ei aflaseră că-s aici, dar nu erau siguri. L-am rugat să le confirme că sînt în viață și-s sănătos. În același timp, să-mi dea de știre despre familia de la București. M-a ascultat, mi-a promis că așa va face, dar, mai tîrziu, am aflat că nu și-a îndeplinit promisiunea. Poate i-o fi fost frică. Au făcut-o, însă, alți gardieni.

În sfîrșit, se apropie clipa coborîrii în ghețăria din pivnița casei. Mă leagă, precum fusesem pînă atunci, cu rugămintea de a nu vorbi cuiva despre noaptea aceea. Știa că este onomastica mea. „Ăsta este darul meu de ziua dvs.", îmi completează el.

Iată, prin urmare, că am întîlnit primul gest de omenie, în casa aceea atît de neospitalieră cu cei aduşi în beciurile ei.

Picioarele îmi erau acum dezumflate, curate, iar ciorapii spălaţi şi uscaţi. Simt că-mi ţin mai cald. Fusesem pus la curent şi cu ceilalţi „colegi" ai lui, cam cine sînt şi de pe unde. Îi voi cunoaşte pe fiecare, în răstimp. Printre gardieni sînt oameni şi... oameni. Nu toţi s-au arătat binevoitori cu cei ce pe care-i aveau sub cheie. Pentru serviciul de pază interioară fuseseră delegaţi, din poliţia oraşului, un număr de gardieni de profesie. Au recurs la această formulă fiindcă nu-şi formaseră cadre noi.

Unul dintre aceştia, Drăgulin, acru la inimă, pretindea că fusese agent veterinar. Îl auzeam, uneori, adresîndu-se lui Şercăianu cu termenul de „colegule". Avea satisfacţia că medicul veterinar se afla în mîna lui. Nu ştiu dacă am întîlnit la acest om vreun fel de bunăvoinţă, în timpul cît am fost închis la securitate.

Un altul, Mihai, era atît de fricos, încît se uita la mine şi rămînea mut. Mă cunoştea bine, căci locuia în partea oraşului în care mă născusem. Nu rostea nici o vorbă şi nici eu nu i-am adresat vreun cuvînt. Om simplu, se căznea să memoreze fragmente din istoria partidului bolşevic, după cum am putut înţelege din lectura ce făcea, cu voce tare, în timpul serviciului.

Am avut însă norocul să întîlnesc alţi doi gardieni, care au depăşit toate aşteptările mele. N-aş putea trece mai departe, fără a le menţiona numele. Primul dintre ei, Alexe, de atîtea ori mi-a adus veşti de la familie! Aveam un fel de legătură continuă cu cei din afară prin mijlocirea acestui om, cu adevărat nobil. Cu toate că era om simplu, ca pregătire şi poziţie socială, înţelegea sensul strădaniei noastre, a celor aduşi în beciurile securităţii. Era alături cu noi cu toată inima. Prin el am reuşit să transmit lui Bogza un bileţel. Într-una din zile, dimineaţa, vine la mine să-mi împărtăşească emoţia prin care trecuse. Avea asupra lui un mesaj de la sora Emilica. În acea dimineaţă, Dumitrescu i-a convocat pe toţi, ambele schimburi, să le facă un control corporal. Cît timp le-a vorbit, el a luat bileţelul şi l-a înghiţit. Era liniştit, acum, că scăpase. Ştia că-i urmărit, dar niciodată nu fusese prins cu ceva.

Celălalt, Dumitru, îţi adresa o vorbă bună mai totdeauna. Într-o dimineaţă, mă pomenesc că-mi întinde o pîine întreagă cu un borcan de smîntînă. Începuse „programul" cu cei din arest. Atît mi-a şoptit: „Mîncaţi acum totul, pînă termin programul". Şi aşa am făcut. Am înfulecat, hămesit cum eram, tot ce-mi adusese, pînă la ultima firmitură. Nimeni nu-şi poate imagina situaţia unui înfometat, dacă n-a cunoscut foamea. Cînd mi-a venit rîndul la program, i-am arătat borcanul gol. Citeam pe faţa lui mulţumirea, văzîndu-mă sătul. Dar, după aceea, ce dureri am avut în abdomen! Au început să mă supere crampe, de credeam că înghiţisem cuţite. Ce se întîmplase?

Flămînzisem luni de zile, organismul mi-era vlăguit şi, acum, cînd i-am dat o pîine întreagă şi un borcan cu smîntînă, mîncate deodată, l-am supus unui efort care putea aduce o ocluzie intestinală sau altă complicaţie stomacală. M-au chinuit durerile vreme de cîteva ceasuri. Le-am suportat, căci mă văzusem sătul în dimineaţa aceea.

O vorbă bună şoptită în mare secret, o veste adusă pe furiş reprezentau un balsam sufletesc, un pansament pe rana inimilor noastre. Asemenea oameni nu se pot uita niciodată. Contrastau cu ticăloşii, superiorii lor, descrişi mai înainte.

Odată nu ni se face deschiderea. Se întîrzie mai bine de o oră. Brusc, vedem pe Dumitrescu coborînd cu un tînăr sergent, ostaş în termen, care preia arestul. Era noul comandant de gardă. O zi, două şi ne-am familiarizat şi cu ei. Erau de pe la ţară, unii chiar din judeţul Buzău. Auziseră că-s ridicaţi oameni de ici, de colo, dar iată că îi şi văd încarceraţi şi încă sub paza lor. Într-o săptămînă avem şi prin ei legături cu familia. Dumitrescu şi ceilalţi au observat sau au bănuit că ceva-ceva există. Precum îi aduseseră, aşa deodată, într-o dimineaţă, la deschidere, a apărut din nou vechea formaţie a gardienilor.

Legătura s-a datorat şi stăruinţelor familiilor rămase afară. Aş putea oare uita pe Emilica, sora mea cea mică, care, la ai ei 22 de ani, era neobosită? Avea în arestul securităţii doi fraţi. Cîte drumuri n-a bătut, cîte uşi n-a deschis, ca să poată afla o ştire, o veste bună despre fraţii ei. Numai ea ştia cui i s-a adresat să poată obţine o informaţie, să transmită ceva, cît de puţin, despre cei de afară. Într-una din seri i-am auzit vocea la poartă, întrebînd de mine. Mă aflam într-o cămăruţă a beciului cu oberlichtul înspre stradă. Atît i-am putut striga: Emilico!" Ea a tresărit şi, în fugă, riscînd, mi-a răspuns: „Nenică, aici eşti?", şi îndată i-am auzit paşii grăbiţi, la intervenţia gardianului din post: „Ce faci? Fugi că te duc acolo, jos!" Multele şi diversele stăruinţe depuse mi le-a povestit la întoarcerea mea, după 16 ani. Cu cîtă simpatie şi recunoştinţă mi-a vorbit de Alexe. Cu cîte amănunte mi-a relatat modul în care a aflat adresa unuia din ostaşii aceia, aduşi pentru o perioadă în corpul de gardă.

Cîtă linişte sufletească am avut în clipa în care am primit cîteva fraze de la soţie, scrise pe o bucăţică de hîrtie, prin care mă anunţa că fetiţa a terminat cursurile clasei întîi primară, la şcoala Elefterie, obţinînd premiul I. Verişoara Victoria, la festivitate, văzînd-o pe scenă recitînd o poezie a şi exclamat: „Iată-l pe Nicu Păun. Să fie de faţă s-o vadă!" Asemenea veşti sînt bucurii, în aparenţă minore, însă ele au contribuit mult la menţinerea unui anumit moral. Odată mă pomenesc cu Alexe că-mi întinde, în mare grabă, o hîrtiuţă, cît palma de mare şi un creionaş: „Citeşte-l şi scrie ceva pe partea cealaltă. Repede, pînă fac programul". Nu l-am uitat.

În asemenea condiţii am reuşit să spargem tăcerea în care eram ţinuţi.

Şi mai este ceva. Acei oameni, ridicaţi fără nici un criteriu obiectiv, pentru ca, peste un an sau un an şi jumătate, să fie puşi în libertate (unii fără vreun proces), au primit cînd şi cînd pachete. Familiile aveau grijă să le aducă, pe lîngă alimente, şi rufe de schimb. Cei îndreptăţiţi la pachet primeau conţinutul după ce fusese dijmuit de ticăloşii menţionaţi, îndeosebi de Dumitrescu. Ziua cînd se distribuiau pachetele era zi mare pentru „domnii" aceia. Unul procura băutura şi se înfruptau din bunătăţi, pe alese. Nimeni nu îndrăznea să obiecteze. Cel îndreptăţit era mulţumit să primească ceva. Cînd făceau controlul pachetului, îşi alegeau ce-i mai bun. S-a întîmplat ca, de cîteva ori, să văd urmele ospăţului, în camera unde mă adusese Nistor. Fusesem chemat la cercetare, puţin după împărţirea pachetelor. Resturile consumate de ei se vedeau pe jos, pe mese, aşa cum fuseseră aruncate.

Am primit, ceva mai tîrziu după arestare, rufe de schimb. Mi le aducea gardianul de serviciu, luîndu-mi-le pe cele murdare. Biata Emilica, numai ea ştia cît se zbătea să uşureze necazul fraţilor ei. Cînd am devenit liber, mi-a descris, în amănunt, cum a adus, de cîteva ori, pachet cu alimente şi pentru mine, o dată cu al lui Rică. Niciodată nu mi s-a predat vreunul.

Am stat de vorbă cu un lăcătuş mecanic, aflat şi el acolo, în beciul acela. Seara, după ce se încuiau uşile arestului, se puteau schimba cîteva vorbe cu vecinii. Aflîndu-mă mereu singur, simţeam nevoia să comunic cu cineva. Acest muncitor lăcătuş, ce locuia prin apropierea casei mele, şi-a exprimat revolta împotriva unui securist, Niculescu. Era oarecum prieten cu plutonierul sau, mai bine zis, cunoştinţe vechi. Într-una din zile, Niculescu se prezintă la locul de muncă, rugîndu-l să vină la localul Securităţii pentru a face unele reparaţii la o conductă de apă ce se spărsese. Serviabil cum era, îşi ia cîteva scule cu el şi, aşa, îmbrăcat ca pentru lucru, îl însoţeşte pe amicul său. Nici vorbă de reparat vreo conductă. L-au băgat direct în arest, de unul singur. L-a condus chiar aşa-zisul amic, care i-a încuiat uşa cu lacăt. Nu-şi putuse imagina că poate exista un astfel de om. Nu-l durea atît pierderea libertăţii, cît modul cum fusese adus. Faptul grăieşte de la sine, fără nici un comentariu. Trecuseră mai multe săptămîni de la arestare. Fără să-l întrebe cineva ceva. Pentru moment, era ţinut în arest, fiind în evidenţa lor, pentru cine ştie ce anchetă.

Ne dăm seama ce dispreţ aveau ei faţă de noţiunea atît de scumpă omului: libertatea. Nu-i cunoşteau conţinutul, nu-i înţelegeau rostul, nu înţelegeau că e strîns legată de fiinţa omenească. Ştiau un singur lucru: să o nesocotească, să o calce în picioare. O spun acum, îngrozit de cele ce am văzut şi trăit acolo, atunci. Şi cînd te gîndeşti că se ridicau osanale ideii de libertate. Cîtă ipocrizie, cîtă făţărnicie!

Am primit, între timp, o vizită. Fusesem prevenit de prezenţa unui mare şef de securitate. Şi iată-l condus să inspecteze arestul: un tip înalt,

cu alură de atlet. Era însoțit cu tot alaiul mai marilor locali de securitate. Mă privește fix în ochi, în tăcere, după care mi se adresează: „Va să zică, d-ta erai? Ce credeai că poți realiza, încercînd o organizare în munți a unui cuib de rezistență? Îți spun eu ce te așteaptă acum: un pluton de execuție. Va trage fără nici o ezitare. La urmă ți se va trage glonțul de grație în ceafă. Asta s-o știi de la mine, care am luptat în Spania. Ai înțeles, banditule?" Și continuă să-mi împărtășească părerea despre rolul ce-l avusesem eu în Buzău, acolo în munți și mai înainte. „Ai avut rolul de șef de stat major. Tu erai creierul acestei organizații și al întregii acțiuni." Tac, ascult și nu-i răspund nimic. Și, ca încheiere, înainte de a mi se închide ușa, repetă: „Să ții minte ce te așteaptă: plutonul de execuție cu glonțul de grație tras în ceafă".

Unul din gardieni, mai binevoitor, a avut grijă să mă informeze despre acest personaj. Îl chema Cîmpeanu și făcea parte din brigăzile roșii care luptaseră în Spania. Avea gradul de colonel, după cît mai rețin.

Cu unele excepții, cei mici s-au deosebit complet de mai marii lor, îmbrăcați în lucioase uniforme de securiști. Contrasta – diametral opusă – conduita unora față de a altora. Unii, bine instruiți, bine pregătiți pentru a îndeplini un rol clar stabilit, în vreme ce subordonații lor și-au păstrat omenia nealterată.

Din data de 6 decembrie mi se aduc de-ale mîncării, din ce mîncau și ceilalți deținuți. O lingură de lemn constituia tacîmul, iar vesela – o gamelă, din cele reformate de vreo unitate militară, fiindcă avea vreo gaură, ori smalțul din interior spart. La început am strîmbat din nas la mirosul de cazan, în care se fierbeau alimentele, ori fiindcă legumele nu fuseseră spălate. Varza era nelipsită, ca și cartofii; ca proteine, burta de vacă, cel mult o dată pe săptămînă.

Înfometarea era o metodă care lent, pe nebăgate de seamă, storcea de vlagă organismul. Mămăliga, sub formă de calupuri subțirele, neagră și din mălai necernut, începuse a-mi place. „Plăcut" e un fel de-a spune. După atîtea zile de nemîncare, încă nu reușeam să termin tot conținutul; cu vremea, însă, mă uitam prelung pe fundul gamelei, atît de repede se golea. Uneori avea o calitate, ca și terciul: era caldă. Mă încălzea la mîini, în primul rînd, dat fiind că o țineam în palme și apoi întregul organism se înviora. Pentru asta, o așteptam, o savuram și o sorbeam cu nesaț, cu aburi cu tot.

Din studenție, obișnuisem să mă bărbieresc zilnic. Așa procedasem aproape din adolescență. Îmi intrase în programul de dimineață, încît nu puteam concepe să mă spăl pe față decît după ce mă bărbieream. Trecuseră șase, șapte zile și nici vorbă de un asemenea „confort". Fața începuse a se irita și căutam să mă scarpin cu mîinile, așa legate cum erau. Era un

chin la care nu mă gîndisem pînă-n zilele acelea. Fără lumină în pivniță, presupuneam că începusem să capăt culoarea aceea galbenă de ofilire, de care nu voi scăpa decît după 16 ani. Eram ca într-o seră. Încep a prețui soarele, căldura lui, precum și o mîncare gătită afară, cu gust, un pat confortabil, fie el de fier, dar cu o palmă mai sus de pămînt.

Odată, pe la început, mă vede Alexe că fac un gest de nemulțumire, privind gustul mîncării. Îmi spune să mănînc tot ce mi se dă, că nu se știe cît ține necazul, că va trebui să rezist; altminteri va fi cu mult mai greu. Bun sfat.

Încep a mă obișnui cu hrana și doresc să fie mai multă. Dar mi se servește numai merticul stabilit de „domnii” aceia.

Frigul, foamea. Parcă uitasem de umilința și bătaia de la Sîrbu. Trecuse. Nu putem uita însă arma de vînătoare ruptă în două. Aceea mi s-a întipărit în minte pentru toată viața și cui am spus, parcă punea la îndoială veridicitatea amintirii.

Am fața iritată din cauza nebărbieritului, dar, după vreo două-trei săptămîni, nu mă mai mănîncă pielea feței. Netuns cum eram și cu barbă, îmi dau seama că încep să capăt alt aspect. Cînd și cînd, cer să fiu bărbierit. „Nu depinde de noi. Cînd o vrea Dumitrescu, atunci o vom face!” Acesta era răspunsul lor.

În sfîrșit, sînt mutat de acolo în arestul cel mare, de sub casa blestemată. Cum cobor în beci, pe partea stîngă era însemnată cifra „8”. Aici mă aflu acum. Mă lovește un miros de umezeală, de pămînt, de neaerisit, îndată ce pătrund în interiorul camerei. Iată-mă în camera sau celula opt. Prin geamul din partea de sus a ușii, geam acoperit și el cu o hîrtie, pătrunde, totuși, o slabă lumină opacă, de la mijlocul beciului, considerat a fi un culoar. În interior disting un prici, de-a lungul peretelui, din dreptul ușii pînă-n fund. E scîndură goală, nimic altceva. „Ce bine-i aici”, gîndesc. Cum de se poate mulțumi omul cu atît de puțin! Mă deprind și cu mirosul de pămînt umed. Mă adaptez noii situații. Aud voci de prin camerele vecine, aud pași cînd se face „programul” sau cînd este scos cîte unul afară, „sus”. Cu timpul, reușesc să rup un colț din hîrtia ce acoperă geamul și pot avea un contact cu exteriorul. O găurică mică-mică mi-e de ajuns.

Cam după cinci sau șase săptămîni, într-o sîmbătă după amiază, deschizîndu-se ușa, sînt anunțat că este zi de program administrativ. Gîndeam că a sosit momentul mult așteptat al bărbieritului și al tunsului.

Scos pe sală, dau ochii cu o veche cunoștință: frizerul Fănuță Manea. Lîngă el, gardianul Drăgulin. Văzîndu-l pe Fănuță, mă gîndesc „de cînd o fi și el pe acolo?”. Încerc să-l întreb, să-l iscodesc, dar se face a nu mă auzi, iar gardianul intervine. „Lasă vorba, Păune, că aici nu sîntem la tribunal”.

Mă bucuram că voi scăpa de barba aceea, care-mi schimba fizionomia. Dar îl văd pe Fănuță că începe a-și pregăti o mașină de tuns și că schițează primele mișcări. „Ce faci? Nu mă bărbierești mai întîi?" „Am ordin să vă tund", îmi răspunde el, fără altă completare. Mă scol în picioare și refuz să mă las tuns. Drăgulin insistă, amenință, însă nu voi să accept. Atunci se repede sus, în fugă, să raporteze, lăsîndu-mă singur cu Fănuță. Îl întreb de cînd e arestat, unde-i ținut, și cîți și cine. Sînt primele informații pe care le capăt. Aflu că fratele Rică este și el arestat, deținut din mai 1948. Fănuță are ordin să nu scoată vreo vorbă. Atîta pot schimba cu el, fiindcă apare Dumitrescu, autoritar: „Nu ți-a ieșit boieria din cap? Aici noi hotărîm ce program îndeplinim. Întîi te tundem și apoi vedem noi ce facem!"

Sînt tuns chilug. Nu mă mai tunsesem așa din vremea efectuării stagiului militar – 1934/1935. Privesc cum cad firele de păr, în șuvițe. Este o umilire pe care o accept scrîșnind din dinți și oftînd. Atunci, la securitate, a fost începutul unei alte umilințe. Am suportat cu dificultate gestul și ideea în sine. În postura în care mă aflam, trebuia să mă deprind cu umilințe concepute, născocite, după cel mai drăcesc plan. Constat că începe a se mușca din demnitatea, din personalitatea fiecăruia. M-a durut mult măsura luată. Și cînd te gîndești că așa voi rămîne vreme de 16 ani! De spălat pe cap, nici vorbă. Nu făcusem, de la începutul aducerii mele acolo, nici o baie corporală, cît de sumară. Mi-aduc aminte că tocmai în iulie, în plină căldură a lui Cuptor, într-o duminică după amiază, am fost scos afară, în curte. Gardianul de serviciu, un anume Dinu, a pus un furtun la robinetul conductei din curte și a început a mă uda, de sus pînă jos. În acest mod m-am spălat, fără săpun. Mi-a fost greu pînă cînd corpul s-a deprins cu jetul de apă rece. Căldura lui iulie m-a ajutat să nu răcesc. Îmbăierea a durat cam jumătate de oră, după 8 luni de stat în pivniță.

Dar să revin la zilele ce au urmat tunsului. Încep prin a-mi arăta părerea despre uniforma militară. Am respectat-o, încă înainte de-a o îmbrăca. De la tatăl meu am învățat că uniforma reprezintă ideea de onoare, de țară și de bravură. Atunci cînd am purtat-o, mi-era dragă și mă mîndream cu ea. Și au fost ani mulți în care am purtat-o.

Într-una din zile sînt anunțat că va trebui să predau hainele personale, spre a fi păstrate la magazie, fiindcă îmi vor da echipament de-al lor. Ironic, mi-au spus că n-ar vrea să-mi rup hainele, cîtă vreme mă aflu la ei. N-am prea înțeles eu ce vor să spună, însă am replicat că, pînă la condamnare, nu-mi pot da haine vărgate. Au încercat să mă liniștească, asigurîndu-mă că în nici un caz nu voi purta haine vărgate. Sînt nevoit să mă dezbrac pînă la cămașă și indispensabili. Eram gros îmbrăcat, îmbrăcămintea protejîndu-mi organismul împotriva frigului. Acum, deja dezbrăcat, simt că încep a tremura, mai ales că-s desculț, pe pămîntul jilav.

Cei doi nemţi care o făceau pe oamenii de serviciu aduc cu ei, acolo jos, în beci, un braţ de uniforme militare şi, o dată cu ele, un miros pătrunzător de naftalină. Mi se arată grămada de uniforme militare, toate de la reformă. Privesc şi nu-mi vine a scoate o vorbă. Dezgustul mă opreşte să fac vreun pas spre prag. Sînt îndemînat să-mi aleg ce costum doresc din mormanul de reforme militare. Erau ferfeniţă. Cînd mă apropii, observ că-s slinoase şi doar ici-colo au cîte un nasture. Nu pun mîna pe nimic, ci stau şi privesc îngîndurat. Iată, îmi zic, alt procedeu, altă metodă de a-mi ştirbi demnitatea, de a mă umili. Sînt adus la realitate de cerberul însărcinat cu echiparea: „Hai odată, alege, mai faci şi nazuri, după ce-ţi scutim hainele personale? Grăbeşte-te şi alege, nu mă face să aştept atît!"

În scîrbă, încep să arunc pe prici o fostă manta, un veston şi pantaloni; probez o pereche de bocanci, şi ei pe măsura efectelor. Capela era soioasă şi ea. Mi se închide uşa în nas, după care iau fiecare zdreanţă în parte, să văd ce pot face cu ele. Cu migală, examinînd ce am aruncat înăuntru, încep a-mi proteja corpul cum pot. Deja dîrdîiam de frig. Pantalonii n-aveau nici un nasture, descusuţi în fund, iar betelia se încheia cu o copcă metalică. Atît. Un petec aplicat la genunchi fusese desfăcut. Buzunare nici vorbă. Vestonul, soios, cu doi nasturi doar, este şi el rupt, cu peticele scoase. De capelă ce să spun? Era special aleasă. De jur împrejur, ca un guler, se formase mizeria, neagră, cenuşie, slinoasă.

Vor fi hainele mele de acum încolo. De la frumoasa uniformă kaki pe care am iubit-o şi purtat-o cu mare respect, acum mă văd îmbrăcat cu rămăşiţe pe care nici un dezertor nu le-ar fi putut îmbrăca. Şi un cerşetor le-ar fi refuzat.

Păream a fi un vagabond. Nu mai dîrdîi de frig, însă simt diferenţa între ce purtasem şi ce am acum pe mine. E frig afară, zăpadă. Simt că răceala îmi pătrunde în oase. Am un remediu şi acela este mişcarea. Noroc că de cîteva zile mi s-au luat cătuşele de la mîini, dar asta numai provizoriu. Agit mîinile în jurul corpului, fac flexiuni cu picioarele, ca să înving frigul. „Acu-i, acu!", îmi zic de unul singur.

În izolarea în care mă ţineau, nu aveam posibilitatea să văd sau să vorbesc cu alţi deţinuţi. Cînd dădeam ochii cu careva, era mare eveniment. Şi iată că, într-o dimineaţă, la ora programului, în camera caloriferului unde se afla chiuveta cu robinetul de apă, dau ochii cu cîteva femei deţinute. Era soţia lui Constantinescu, în doliu, arestată după împuşcarea soţului ei; mai observ pe soţia lui Bogza, ţinută ca ostatic în locul bărbatului său, care nu fusese prins încă. Mai era o călugăriţă pe care nu o cunoşteam. Pe celelalte două-trei, nu mi le mai aduc aminte. Nu ştiam de prezenţa lor. Neatenţia gardianului a dus la întîlnirea mea cu femeile. Cînd mă văd în ţinuta aceea de dezertor-vagabond, tuns, dar cu o barbă de o lună-două, văd că îşi pun

mîinile la ochii umeziți de lacrimi. Erau de-a dreptul șocate. Mai întîi că mă vedeau în viață, însă cel mai puternic le-a impresionat îmbrăcămintea pe care o purtam. Atît le-am făcut ca semn: o mînă îndreptată spre cer, nimic altceva. Sărmanele femei își balansau capul și plîngeau la ce le-a fost dat să vadă. Totul a durat o fracțiune de secundă, fiindcă a și apărut gardianul, care-și dăduse seama de imprudența sa.

Din cauza frigului îndurat zi și noapte, după o perioadă de timp am și răcit. Eram legat cu mîinile în față. Cu toate marșurile, nu-mi puteam ameliora durerile de spate. Probabil vreo pleurită mă necăjea. Am cerut gardianului să anunțe «sus», spre a-mi da un medicament, sau să fiu văzut de personalul medical. Nici vorbă de una ca asta. Începusem să tușesc. „Ce să fac?", m-am gîndit. Așa legat cum eram, am început a mă sprijini cu spatele de colțul peretelui, din dreptul ușii. Făceam mișcări laterale, într-o parte și alta, apăsîndu-mi puternic spatele. Începusem din regiunea umerilor și pînă în cea a șalelor. Număram pînă la o sută, apoi îmi schimbam locul și așa, fără încetare, pînă oboseam, am continuat vreme de cîteva zile. Nu știu cum s-a făcut, dar durerile au început să cedeze și, pînă la urmă, au dispărut. Era un mod de a face frecție, pentru a pune sîngele în mișcare.

Fiindcă vorbesc de metode și... metode folosite de securitatea din Buzău, să mai pomenesc de una, aplicată unor deținuți înainte de aducerea mea în arest. Mi-a fost povestită de cei în cauză. Printre arestați se numărau și muncitori de la CFR, dintre care îi amintesc pe Bunea Constantin, Nelu Cîmpeanu, ambii mecanici de locomotivă, Manta, fochist, Stavride, impiegat de mișcare. Cu aproape toți am vorbit personal, pe parcursul detenției. În vara lui 1948, erau tracasați fără întrerupere de Sîrbu, colegul lor de breaslă. De la foștii colegi de meserie din depoul CFR, voia să obțină declarații semnate și cu date certe, în sensul voit de el. Folosise toate procedeele. Le refuza pachetele cu alimente, i-a tăiat de pe lista celor care primeau țigări, i-a anunțat că-i trimite în lagăr, fără să mai amintesc de înjurăturile frecvente. Oamenii au refuzat orice concesie. Nu puteau accepta să declare fapte de care erau străini și nici să creeze dificultăți altora. După cîte mi-au spus, Sîrbu voia să-i facă să declare că avuseseră legături cu mine și că intenționam să-i antrenez pe calea unor acțiuni de terorism. Toate presiunile exercitate asupra lor fuseseră zadarnice: n-au vrut să joace rolul de acuzatori sau martori în probleme de o asemenea gravitate.

Și iată că, într-o noapte tîrziu, se văd ridicați din celule, unul cîte unul și legați la ochi. Nu știu nimic unul de altul, doar că sînt duși acolo, „sus". Sîrbu încerca o ultimă formă de presiune. Oamenii refuză. Atunci le se înfățișează spectrul morții: vor fi împușcați într-un loc, de nu va mai ști nimeni de ei. Așa au procedat cu fiecare. I-au legat din nou la ochi și, separat, i-au urcat într-un jeep. I-au scos pe poartă și duși au fost. După

vreo jumătate de oră, jeepurile au oprit în mijlocul unei păduri. Le mai pune o dată la fiecare întrebarea cheie, dar nu obţine nimic. „Ei, acum să vă săpaţi singuri groapa", le spune după ce-i dezleagă şi le dă cîte o cazma. Lopeţile, cu care să arunce pămîntul din groapă, aşteptau. Înconjuraţi de oameni înarmaţi, deţinuţii sapă în tăcere. La un moment dat, li se mai adresează: „Nu vreţi? V-aţi mai gîndit? Atunci iată ce vă aşteaptă", şi, deodată, se aud focuri de armă, trase în rafale scurte. Oamenii nu zic nimic, îşi sapă groapa în linişte, fiecare.

A fost momentul culminant al presiunii exercitate de Sîrbu asupra foştilor colegi. Apoi, orice acţiune încetează şi sînt urcaţi din nou în maşini. Nu mai sînt legaţi la ochi, aşa că pot vedea că pădurea nu era alta decît crîngul de la marginea oraşului. La securitate, se regăsesc toţi, cînd coboară din jeepuri.

Ulterior, am aflat de la Lila Roşu şi Pitrop că, în aceeaşi noapte, pe lîngă ceferişti, a mai fost ridicat şi preotul Puiu Dragomirescu. Slujea în comuna Blăjani. Tot legat la ochi, l-au dus cu un alt jeep, în direcţie opusă. La jumătatea şoselei dintre Buzău şi Rîmnicu Sărat, au oprit maşina, l-au dat jos şi l-au dus cam 20-30 de metri, în cîmp. I-au înmînat o cazma şi o lopată, să-şi facă groapa. Cînd a terminat de săpat, au aruncat peste el pămîntul scos acoperind totul, după ce îl împuşcaseră.

În viaţă, n-am fost un bigot. Educaţia religioasă am primit-o în familie, mama avînd un rol covîrşitor. Eram convins că, prin invocarea forţei divine în vremuri de cumpănă, omul e ajutat să iasă din necazuri. M-am convins în timpul războiului: din toate prin cîte am trecut, am ieşit cu bine, deoarece credinţa în Dumnezeu şi speranţa le-am avut în mine întotdeauna.

De astă dată, lucrurile au alt contur. Sînt izolat într-un beci, legat la mîini, fără vreun contact cu careva, decît întîmplător.

Încetul cu încetul, simt nevoia să refac rugăciunile învăţate de la mama, în copilărie, de la şcoală şi de la biserică. Simt că zi de zi mă interiorizez. Caut rezistenţă în sufletul meu, în inima mea. Îmi dau seama că se întîmplă ceva cu mine. Cu fiecare zi care trece parcă primesc un tonic ce-mi vine din străfundul sufletului. Raţional sau nu, dar observ că, zi după zi, devin mai puternic, mai sigur pe mine, atît fizic cît şi sufleteşte.

Şi iată că, într-o noapte, îmi apare în vis un înger, un adevărat înger.

Încerc să redau scenele pe care le-am văzut, cuvintele rostite şi urmarea.

Sînt trei planuri distincte ca imagine:

– În primul plan apare un parc obişnuit. Pe o bancă, stau soţia şi fetiţa, iar între ele fratele Tănase. Are braţele întinse peste umerii lor, parcă protejîndu-le. Mă despart de ele, întorcînd capul;

– În alt plan, mă văd mergînd după un om care nu-i altul decît Eugen Iliescu. Încet, încet, pornesc după el, pe o cărare. La un moment dat, cărarea

se îngustează şi, în stînga, observ un munte înalt, al cărui vîrf nu-l pot vedea. E numai rocă goală. În dreapta, în jos, e o prăpastie adîncă, pe fundul căreia disting luciul unei ape închise la culoare. Eugen Iliescu merge înainte, eu după el. Cărarea se îngustează. Mă cuprinde teama să nu cad în prăpastia aceea. Încep să întind mîinile spre roca muntelui, pentru a mă sprijini, dar fiecare bulgăre atins cade jos. Privesc spre Eugen Iliescu. Cărarea se lărgeşte înaintea lui.

Îl văd intrînd în al treilea plan. E ceva fantastic ca peisaj. Vegetaţie, poiană, aşa ceva. Aici dansează un grup de persoane în alb. Par nimfele din mitologie. Intra şi Eugen Iliescu în cercul de dansatori. Observ bucurie, satisfacţie pe feţele tuturor. Par din altă lume, nepămînteană.

Eram în momentul cel mai critic. Încă mă aflam pe locul cu cea mai îngustă cărare. Încerc, disperat, să mă agăţ de altă piatră, dar se desprinde, cade în prăpastie. Nu-mi oferă nici un sprijin. Nu-mi pot ţine echilibrul.

Deodată, mă simt apucat de umeri şi ridicat. Nu mai ating cărarea. Văd un înger de o culoare albă, cum nu o pot asemui cu nimic de pe pămînt – zăpada sau altceva. Braţele îi sînt vînjoase, mantia este suflecată pînă mai sus de coate. Pe umeri are două aripi mari, care fîlfîie. Îl privesc. Nu-i pot vedea ochii, fiindcă are o pînză pe ei. Părul e lung, cu cărare la mijloc. Îi străluceşte, ca întreaga-i fiinţă.

Aud doar cîteva cuvinte, spuse cu blîndeţe. «Înapoi, curaj, bine, încă puţin, curaj». În acelaşi timp, observ că mă întoarce din drum. Aud cuvintele şi mi le întipăresc în minte. Fîlfîitul aripilor mă învăluie. Sînt extaziat de tot ce văd, de tot ce aud.

Cărarea se lărgeşte, precum fusese la plecare.

„Gata". Ultimul cuvînt.

Îndată mă văd cu picioarele pe pămînt. Îngerul a dispărut. Nu-i mai simt braţele cu care mă ridicase, nu-i mai aud fîlfîitul aripilor şi nici vocea; numai acel ultim cuvînt.

Din nou mă văd în faţa băncii pe care şed soţia, fetiţa şi fratele Tănase.

Mă trezesc. Sînt transpirat. Inima îmi bate puternic. Nu mai pot dormi. Refac secvenţele visului. Acel munte, numai rocă, prăpastia şi apa lucie din fundul ei, unde urma să mă prăbuşesc. Bucăţile de rocă ce nu-mi oferă sprijin. Eugen Iliescu, primit cu atîta veselie de dansatoarele în alb, adevărate nimfe, care nu ating pămîntul în jocul lor.

Ce să mai spun de adevăratul meu înger păzitor? El mă salvase. Nu-l pot uita. Nu-i pot descrie albul strălucitor, aripile mari fîlfîind, braţele vînjoase cu care mă prinsese de umeri, capul împodobit de părul lung, cu cărare la mijloc.

A fost ceva fantastic şi mi-a rămas în minte pentru toată viaţa. Este prezent în memorie, în inimă. E cu mine.

Visul m-a însoţit pe oriunde am fost dus. L-am povestit fîrtaţilor mei buzoieni, cînd ne aflam la Braşov, în vederea judecării noastre. Le-am spus totul, dar n-am pomenit nimic de Eugen Iliescu. Eram sigur că el nu se va mai întoarce din vîltoarea în care intraserăm cu toţii.

După doi ani, la mină, am aflat tragicul lui sfîrşit. Fusese omorît la Gherla, chinuit de oamenii lui Nicolschi. Am certitudinea că a intrat în rîndul celor care, în visul meu, îl primiseră cu atîta voioşie. Poiana aceea minunată era raiul.

Visul acela, acolo, în beciul securităţii, în singurătate, mi-a fost un sprijin. Şi nu numai la securitate, ci pretutindeni pe unde m-a purtat soarta.

După 16 ani, fratele Tănase, în cadrul unei întîlniri solemne a familiei, a făcut gestul de început: „Frate, mi le-ai încredinţat, acum ţi le dau în primire".

El nu ştia că toate acestea s-au datorat îngerului meu păzitor, care atunci şi mai tot timpul m-a ocrotit, m-a ajutat să ies din tot calvarul. Cuvintele acelea: „curaj, bine, încă puţin", repetate mi-au rămas în minte.

Îngerul a fost îndrumătorul, ocrotitorul care m-a îmbărbătat pe oriunde am fost: în celulă, în mină, la anchetă, în toţi anii de mari eforturi şi de cumpănă.

Din cînd în cînd eram chemat „sus". Îmi dădusem seama că nu pătrunseseră încă în miezul problemei; nu izbutiseră să obţină unele date privind oameni, fapte sau intenţii. Mă ameninţau ori de cîte ori vorbeau cu mine şi mă făceau să înţeleg că regimul de izolare, ca şi restricţiile impuse se datorau faptului că nu corespundeam intenţiilor. La mine, nu găseau uşurinţă în a da nume sau date. Îmi luau cîte o declaraţie şi nici vorbă să se încheie ancheta. Uneori, mă lăsau a înţelege că ancheta e pe sfîrşite. Aveau un mod diabolic de a-ţi vorbi, încît nu bănuiai că, în spatele cuvintelor, se ascundeau minciuna, meschinăria. Învăţat să am contacte cu persoane la care cuvîntul este cuvînt, mă tot gîndeam că ancheta se termină curînd şi că, după 1 ianuarie, vor încheia dosarul şi vom fi trimişi la judecată. Cu asemenea iluzii mă alimentam, necunoscîndu-le metodele, procedeele, învăţate la instructaje, la cursurile urmate acolo, la nivel superior.

Uneori mai sînt aduşi în arest cîte unul-doi. Devin îngrijorat cînd aud vocea lui Aron. Deci, l-au arestat şi pe el. Îl aud gemînd în cămăruţa din colţ, de sub scară. Fără geam, permanent cu pereţii uzi, acolo era locul cel mai friguros. După cinci şase zile de „zăcut" în cămăruţă, chircit cum stăteai, te pătrundea frigul şi umezeala. Era un bărbat robust, crescut în asprimea muncii la cîmp, la pădure. Am încercat să-i vorbesc, dar atît am putut reţine, printre gemete: „Sînt Aron, domnule avocat. M-au snopit în bătaie. Nu mai pot!" Ce-ai declarat? îl întreb. „Tot ce-am ştiut eu, dar nu mă cred.

De-aceea mă bat într-una". Cît timp se auzeau gemetele însemna că mai era jos, în cămăruță. Știam că-i „sus" cînd lacătul se descuia și înceta orice vaiet. Mai era ceva. Nu știam ce declaraseră Șercăianu și studentul Teodor Iamandi. Într-o zi, îl văd „sus" pe Grigorescu, arestat și el. Cum aflaseră de băiatul acela, nu-mi puteam explica. Era bolnav grav. Avea o osteomielită care-i supura. Purta un pansament ce trebuia schimbat aproape zilnic.

Prin urmare, îmi zic, se strînge cercul în jurul meu, al nostru. Cînd mă chemau la interogatoriu, știau anumite lucruri, dar eu nu voiam să le confirm. De aceea îmi adresau ironii și aluzii la eventuale consecințe. „Bine, bineee, ai să regreți toate astea", încheia cîte unul ca Dumitrescu sau ca Blănaru.

În timpul acesta, adunau declarații, indicii. Unii oameni vorbiseră prea ușor, crezînd că-i chestie de luni, nu mai mult. Le furnizau, conștient sau nu, date pe care ei le analizau. Cînd și cînd, așa, ca din întîmplare, îl auzeam pe Drăgulin adresîndu-mi-se: „Ce dracu, mă, nene Păune, te ții așa de tare. Las-o mai moale. Ascultă ce-ți spun eu". Nu-i înțelegeam aluzia. Mai tîrziu, mi-am dat seama că era pus să mă tatoneze, spre a vedea cum reacționez. Avea sarcina să deducă ce gîndesc, cu privire la cercetările în curs. Dintre toți gardienii, numai el avea permis să-mi vorbească în această privință. Nu i-am dat nici un răspuns precis, ceea ce i-a făcut pe șefii lui să-mi pregătească ceva neobișnuit.

Era în plină iarnă 1948/1949. Invizibile semne mă avertizau că se va întîmpla ceva cu mine. E noaptea de sîmbătă 15/16 ianuarie 1949 și-i trecut de miezul nopții. Deodată, aud ușa deschizîndu-se: „Sus". Ieșit afară, sînt condus chiar deasupra, în camera unde, la 5 decembrie, Nistor mă omenise. Pășesc în cameră cu pași mici, tropăind bocancii, neprinși în șireturi. Olofkoff se afla în spatele unei mese, iar în jurul lui, de o parte și de alta, ceilalți haidamaci – e termenul cel mai potrivit – Nelu Dumitrescu, Blănaru, Pop și Voicu. Fiecare se rezema de cîte un băț – un capăt fiind sprijinit pe marginea mesei; celălalt, în mîini.

Olofkoff este cel dintîi care-mi pune întrebări. Încerc să-i răspund, așa cum credeam eu că e mai bine, dar n-apuc să termin, că mă văd întrebat din spate de Blănaru, trecut deja în partea aceea. De-acum începe caruselul întrebărilor sîcîitoare. Vin de jur-împrejur. Toți cinci, cu bîtele agitîndu-le asupra mea, continuă a mă întreba de un nume, de o faptă oarecare, de un amănunt, știut numai de o persoană-două. Răspund, așa cum făcusem și pînă atunci. Pe masă se afla o hîrtie pe care erau cîteva însemnări. De pe această hîrtie se orientau în punerea întrebărilor. Desigur, fusese totul pregătit, pus la punct în detaliu: cum să decurgă interogatoriul și cum să se joace scena. Totul fusese regizat cum trebuie, în interesul lor. Nu știu ce s-a mai întîmplat, nu mai știu care a început să lovească primul și unde

m-a lovit, dar cu toţii au dat cu înverşunare, pe unde au nimerit. Lui Blănaru i-am simţit pumnii, boxînd în pîntecele meu. Nu aş putea preciza cît a durat toată bătaia. Ţin minte ultimele mele cuvinte: „Cornelia, rămîi fără tata", după care nu mai ştiu ce s-a întîmplat nici cu ei, nici cu mine.

Cît am fost conştient, am încercat să parez loviturile, protejîndu-mi capul cu mîinile, dezlegate după intrarea în cameră. Am făcut-o din instinct de conservare, însă, cînd ridicam braţele deasupra capului, apărîndu-l cum puteam, ei mă loveau peste corp, pe sub coaste. Au fost clipe de neuitat, care s-au adăugat celor din primele zile de decembrie, cînd arma de vînătoare a fost întrebuinţată drept bîtă. Acum, toţi zbirii îşi aveau bîta pregătită şi o mînuiau cu ferocitate.

Dacă Sîrbu procedase aşa, atunci, de unul singur, o făcuse spre a se răzbuna pentru afrontul adus în cîteva rînduri şi numai după aceea în calitate de şef al securităţii.

De data aceasta, au procedat după un plan pregătit în amănunţime, cu mult înainte. Au strîns date, confirmate de unul sau de altul din arestaţi, apoi au ridicat ici-colo pe cîte cineva, pînă cînd au considerat că totul este gata, că s-a ajuns acolo unde voiau. M-au chestionat insistent, ca să-şi poată confirma, din partea mea, ipotezele. Numai astfel mă puteau inculpa într-un fel oarecare. Am rezistat tuturor presiunilor făcute cu bîtele.

Căzusem jos, în stare de leşin, şi, să fi fost spre revărsatul zorilor cînd am început să-mi revin. Sesizez că se petrece ceva, în jurul meu. Eram întins cu faţa pe podea, dezbrăcat la piele, pînă la brîu. Încă nu deschisesem ochii. Şi, aşa cum eram, simt că ceva sau cineva este aşezat pe spatele meu. Eram ud complet pe partea de sus a corpului, a capului. Îmi pătrunde pe nări un miros puternic, care mă aduce în stare de cunoştinţă. Era spirt. În acele secunde de revenire, sesizez că sînt frecţionat intens pe cap, pe corp, pretutindeni.

În starea în care eram, aud vocea lui Dumitrescu, căci el era cel aşezat în genunchi, deasupra mea. El mă udase şi mă frecţionase cu spirt. Ce am reţinut în secundele acelea? „Să ferească Dumnezeu să nu scape ăsta cu viaţă, că nici unul din noi nu va scăpa teafăr". Au fost primele cuvinte înregistrate de memoria mea, imediat ce mi-am recăpătat cunoştinţa. Deschid ochii şi fac o mişcare. Toţi ticăloşii erau cu privirile aţintite asupra mea. Văzîndu-mi ochii deschişi, sînt, parcă, uşuraţi. Pînă atunci urmăreau, în tăcere, acţiunea lui Dumitrescu şi efectul asupra unui om adus, în starea aceea, de ei. Erau uşuraţi că m-au readus în simţiri. Îl aud pe Olofkoff: „Hai, hai, scoală-te de-acolo, nu te mai preface". Un altul, Blănaru, îl completează: „Nu ne face figuri de astea, că nu-ţi merge!"

Sînt ajutat să mă ridic. Simt că-mi curge sînge din creştetul capului, fiindcă ceva cald se prelinge pe frunte, pe faţă. Dau cu mîna şi văd că

aşa este. Unul înmoaie o cîrpă în spirtul rămas şi mi-o aşază peste crăpătura făcută în ţeastă. Sîngele nu se opreşte.

N-au trecut decît cîteva momente, după ridicarea mea de jos, cînd, lovitură de teatru: în prag apare Şercăianu, adus de undeva. Ne privim în ochi. Rămîne împietrit, văzîndu-mă în halul acela, iar eu, în tăcere, mă uit fix în ochii lui. Atunci, Olofkoff i se adresează lui Şercăianu: „Vorbeşte, spune-i şi lui, fiindcă a mîncat bătaie degeaba!"

Atît spune Şercăianu, adresîndu-mi-se: „Se ştie totul. Inutil să nu recunoşti. Vorbeşte, nu are nici un rost să taci!" Ce să recunosc? gîndeam eu.

Rămîn uluit de vorbele lui. Va să zică i se dezlegase limba. Declarase şi ce gîndiserăm numai noi doi. Erau amănunte necunoscute de nimeni. Haidamacii mă tot întrebau, dar eu rămăsesem surd la întrebările puse. A fost una din marile mele decepţii. Am rămas mut, încremenit, în faţa intervenţiei lui Şercăianu. Cred că a rămas şi el impresionat de halul în care mă văzuse. După această intervenţie, este luat şi scos afară. N-am cuvinte să pot exprima, n-am calificative pentru asemenea atitudine, însă mă simt descumpănit, văzîndu-mă din nou singur, în mijlocul brutelor, pe feţele cărora observ satisfacţie.

Sînt complet sleit de vlagă şi simt un uşor tremur. Încă nu pot crede că-i adevărat.

În acea noapte de 15/16 ianuarie 1949, s-a rupt ceva în mine: eram descoperit în ce consideram că reprezenta secretul meu.

Sînt mutat din nou în camera 8. Mă întind pe prici şi sînt cuprins de un somn adînc. Mă trezesc tocmai spre seară. Încep durerile. Buzele îmi sînt tumefiate, sîngele încă se vede pe palmele mele, cînd mă pipăi pe creştetul capului. La o mişcare a corpului, simt şi o jenă în partea dreaptă a corpului. O coastă pare că îmi va crea dificultăţi. Ce pot face singur, în semiobscuritatea în care zac încă din zori? Mă gîndesc să mă înfăşor cu un prosop, pe care-l strîng puternic în jurul mijlocului, pe deasupra coastei cu pricina. Şi aşa, oarecum fixată, coasta rămîne imobilizată la mişcări mari. Am ţinut prosopul, drept faşă, vreme de peste o lună şi ceva. Din cînd în cînd, urmăream evoluţia şi mă bucuram că, într-adevăr, durerea ceda. De asemenea, s-a închis şi rana de la cap. Urmările mai persistă. Am rămas cu ele şi astăzi. Aşa ceva nu se poate uita.

În lunile cît m-au ţinut la securitate şi după aceea, am auzit multe despre alte cazuri de violenţe şi terorizări, săvîrşite în „casa blestemată" de ticăloşii care tronau „sus". Spre primăvară, într-una din duminici, am auzit, de jos, cum doi „domni", aflaţi la fereastră, vorbeau între ei. Priveau la lumea care-şi făcea plimbarea pe bulevard, spre Crîng. Probabil văzuseră pe cineva mai aparte. „Uite pe ăla, cum se plimbă. Banditul! Nu ştie ce-l aşteaptă. O porţie de terci şi o primire cum i se cuvine".

În altă zi, aud gemete surde în camera vecină. Încerc să aflu cine-i nefericitul. Tîrziu, îmi răspunde, dar numai după ce-i spun cine sînt. Era un biet călugăr, de la una din mănăstirile noastre din zona deluroasă. „M-au chinuit, domnule Păun, ca pe Hristos!" „Dar pentru ce fapte?", îl întreb eu: „Am dat mîncare şi am găzduit un trecător, o noapte. Nu-l puteam lăsa flămînd şi nedormit. Aşa se cade. Nu plîng pentru că m-au chinuit atît, ci pentru ruşinea ce mi-au făcut aceşti anticrişti. La bătrîneţele mele, m-au umilit, tunzîndu-mă de tot. Sînt la mănăstire de mic copil. Mă doare, taică, fiindcă nu mi-au lăsat măcar o şuviţă de păr, s-o am cu mine. Asta au făcut, domnule". Şi gemetele bătrînului călugăr continuă. Cîteva zile l-au ţinut acolo, după care nu mai ştiu ce s-a întîmplat cu el.

Îmi atrag atenţia nişte zguduituri, vociferări şi zgomote puternice. Sînt neliniştit, nu ştiu ce se întîmplă. Tîrziu, după cîteva ore, văd coborînd o persoană înaltă, sprijinită de braţe de doi gardieni. Persoana de-abia se ţine pe picioare. Mă uit mai atent şi îl identific. Victima era fratele avocatului Alex Găzdaru. Acest tînăr locuia în comuna Mînzăleşti, unde rămăsese în gospodăria bătrînească. Fratele său, avocatul Alex Găzdaru, fusese membru marcant al partidului naţional-ţărănesc şi, cum se întîmpla mai în toate familiile, şi ceilalţi membri l-au urmat pe cel mai răsărit din mijlocul lor. Prin urmare, acest Găzdaru era cunoscut ca militant şi sprijinitor al partidului naţional-ţărănesc, în Valea Slănicului.

L-au bătut crunt pe acest tînăr, ca să recunoască faptul că a avut legături cu noi, cei aflaţi în refugiu, în munţii din zonă. Ca fizic, era voinic, înalt, spătos. Am aflat mai tîrziu, de la unul din gardieni, că nu s-a lăsat cu una-cu două. S-a zbătut în mîinile lor ca un adevărat viteaz. Probabil că-l dezlegaseră şi s-o fi apărat. Atît le-a trebuit ticăloşilor. L-au torturat, l-au maltratat, pînă ce au făcut dintr-un flăcău zdravăn un «obiect» neputincios. Cînd am dat cu ochii de el – la o neatenţie a gardianului – a rămas locului, cu privirea spre mine, necrezînd că sînt şi eu acolo. Avea vînătăi pe faţă şi şchiopăta cînd mergea. Atît mi-a putut spune: „M-au nenorocit, domnule Păun. Dar nu-mi scapă ei din mînă". Au trecut, de atunci, zeci de ani şi ocazia pe care o aştepta n-a mai apărut. Fratele său a murit, ca şofer, undeva în Bucureşti. El cine ştie cum s-o fi descurcat sau s-o fi adaptat vremurilor.

Una din victimele lor mi-a fost vecin: preotul Cocora. Odată arestat, l-au supus unor torturi ca să recunoască fapte de care era complet străin. Au insistat să afle cine anume venea la mine acasă, ce legături a avut cu mine din punct de vedere politic şi multe alte probleme asemănătoare. Voiau neapărat să-l facă să vorbească şi să-l implice într-un fel, punîndu-i în sarcină fapte grave. Omul declara că-i străin de asemenea învinuiri, însă nu era crezut. Procedeul de a-l face să vorbească îmi era cunoscut. L-au pus în aplicare. Preotul Cocora a fost bătut pînă ce l-au lăsat în nesimţire, aşa

cum procedaseră şi cu mine. Cu el, însă, lucrurile s-au mai complicat. Nu şi-a revenit aşa de uşor, oricîtă insistenţă au depus brutele. N-au vrut să ajungă în situaţia creată de Sîrbu, pe vremea dominării acestuia. Olofkoff a fost ceva mai prudent. A luat legătura, imediat, cu spitalul aflat peste drum şi l-au dus acolo pe preot, în stare de inconştienţă. Faptul le-a scăpat de sub control şi cazul devenise oarecum public. Aflaseră mulţi dintre noi. Supus unui tratament intensiv, preotul a scăpat cu viaţă. A fost salvat. A revenit în arest, după mai bine de o lună de spitalizare.

Dar au comis torturi, pînă ce victimele au murit. Pe atunci, stăpîn era Sîrbu, însă avea aceiaşi gealaţi ca subalterni şi colaboratori. Le-am aflat de la mecanicul Constantin Bunea şi de la fratele meu, Rică.

În vara lui 1940, arestaseră un ţăran din comuna Amaru. Nu se ştie ce voiau să-i pună în spate. Era ţinut într-o cameră din fundul beciului, fără altceva decît un prici. Omul făcuse războiul, deci avea sentimentul datoriei împlinite faţă de ţară. Acum, în arest, se vedea umilit şi tratat ca un vagabond oarecare, ceea ce nu putea admite. Odată, gardianul Mihai îl jigneşte cu vorbe pe care nu le poate suporta. Îi replică gardianului că locul lui ar fi la munca cîmpului, nu aici. Gardianul nu se lasă şi-l loveşte. Ţăranul din Amaru nu se poate abţine şi-i răspunde cu cîteva palme. Acesta s-a alarmat şi a urcat sus la Sîrbu, semnalîndu-i cele petrecute. Atît i-a trebuit brutei. A coborît în arest împreună cu Blănaru. Omul nostru se aştepta la o ripostă. Astfel, smulge cîteva scînduri de la prici şi-şi blochează uşa. Cînd vin Sîrbu şi Blănaru, furioşi din cauza raportului şi mai văzînd ce făcuse omul, turbează, în adevăr, de mînie. Îl somează să deschidă uşa, îl ameninţă, dar ţăranul nici vorbă să le deschidă. Cei doi „domni" încep să lovească uşa blocată, pînă ce izbutesc s-o spargă. Apoi trag în el cu ce au la îndemînă. Folosesc bucăţi din uşa spartă, aplicîndu-i lovitură după lovitură. În camerele vecine, se aud gemetele omului doborît şi gîfîielile celor doi haidamaci. Au tot dat, pînă ce nu s-a mai auzit nimic. Îl omorîseră sau era numai leşinat? Nu s-a aflat imediat. Omul acela din Amaru n-a mai apărut însă pe nicăieri, nici în securitate, nici la penitenciar, unde-şi aveau «depozitul» de arestaţi. Nu după multă vreme, s-a aflat că fusese omorît în bătaie. Actele, probabil, vorbesc despre vreo boală. Peste drum era spitalul, iar documentele false se puteau încheia, atunci, cu destulă uşurinţă.

Amănuntele mi le-a relatat fratele meu, Victor, care se afla în timpul acela în beci. La un moment dat, fusese arestat, nu ştiu de ce, de securitatea din Buzău, un fost poliţist. Nu-i mai ţin minte numele. Fusese, pare-mi-se, în poliţie, undeva prin Basarabia. Împrejurările în care a fost ucis de Sîrbu şi de ciracii lui nu le-am putut afla cu certitudine. Însă omul acela a fost cu adevărat omorît acolo, tot în vara lui 1948.

Ceea ce a produs o impresie deosebită printre deţinuţi a fost uciderea lui Botezatu, de către acelaşi Sîrbu. Botezatu era impegat de mişcare, la

Ruşăvăţu, dacă mi-aduc bine aminte, pe calea ferată Buzău-Nehoiaşi. Fusese arestat în primăvara lui '48.

Botezatu era străin de problemele şi faptele pe care Sîrbu voia să le afle. În imaginaţia bolnavă a lui Sîrbu, îşi făcuseră loc numai organizaţii teroriste, cu armament şi material exploziv, într-un cuvînt, tot ce ar fi putut constitui o primejdie pentru aşa-zisa „ordine în stat". Neputînd obţine de la Botezatu nimic din ceea ce urmărea, i-a aplicat acestuia procedeele frecvent folosite. „Ancheta", adică torturarea lui Botezatu a avut loc în clădirea propriu-zisă a securităţii, deasupra arestului. Sîrbu a condus toată acţiunea. Cum a procedat, nimeni nu poate şti. După ce l-au ucis în bătaie, l-au aruncat de la etajul 1, în curtea interioară. Au procedat astfel ca să-şi acopere crima, pretextînd că victima s-ar fi aruncat de la etaj. Nu cunosc vreun caz, ca un om, sărind pe fereastră de la etajul 1 al unei case obişnuite, ca aceea a lui Dimitroff, să moară, odată căzut pe asfalt. Poate şi-ar fi produs vreo fractură, o luxaţie, sau mai ştiu ce leziuni. Însă să moară, greu de admis. Omul acesta fusese omorît în birou, unde-l „anchetaseră" şi, neputîndu-l readuce în simţiri, l-au aruncat, cald cum era, pe fereastră, în curte. Acte, în mod sigur, s-au încheiat imediat, stabilindu-se că a murit pentru că s-ar fi aruncat de la etaj.

Relatarea privind uciderea lui Botezatu mi-a fost făcută de mecanicul Constantin Bunea şi de fratele meu Victor, îngroziţi de cele ce se petreceau în arestul securităţii. Mai pomenesc un nume, care mi-a confirmat crima: avocatul Ovidiu Tomescu, aflat şi el în arest, în timpul acela. Colegul Tomescu a comentat odioasa crimă, chiar în vreme ce era arestat, imediat după săvîrşirea ei. Şi Petre Stavride mi-a povestit, cu lux de amănunte, fapta aceea.

Crima, a cărei victimă fusese Botezatu, a făcut ocolul tuturor celulelor şi în penitenciar, unde le era „depozitul".

Gardienii (cei binevoitori) mă preveniseră, fiecare în felul lui, amintindu-mi de soarta lui Botezatu. La început, nu le dădusem crezare. Nu după multă vreme, mi-au confirmat-o alţii şi m-au convins pînă unde mergeau cu brutalităţile. Norocul m-a salvat, în noaptea de 15/16 ianuarie 1949. Cred că dacă era Sîrbu în locul lui Olofkoff, n-aş fi scăpat cu viaţă.

Într-o zi, prin găurica făcută în uşă în dreptul clanţei, văd pe cineva cunoscut. Mergea încovoiat de spate, se ţinea cu mîinile de abdomen şi gemea de ţi se rupea inima auzindu-l. Gardianul încerca să-l tempereze, să-i mai aline durerile. Mă tot întrebam unde anume l-am mai văzut pe acest om, care şi el împărtăşea aceeaşi soartă cu ceilalţi. De cîteva ori l-am zărit trecînd, mereu în aceeaşi poziţie, crispat de durere.

L-am rugat pe Alexe să mă lămurească şi îndată mi-am amintit de el. Era un preot, cam de vîrsta mea, care-şi avea parohia undeva, într-un

sat de pe malul stîng al rîului Buzău, mai la sud de Scurteşti. În gospodărie, avea doi porci. Îi crescuse de mici şi acum deveniseră mari, buni de tăiat, în plină iarnă. Unul era porc, celălalt scroafă. De cînd i-a cumpărat, a pus fiecăruia cîte un nume. Pe porc l-a numit Stalin, iar scroafa a numit-o Ana Pauker. Asta o ştiau toţi ai casei, dar o ştia şi cîntăreţul bisericii, omul preotului, care mai tot timpul era în gospodăria lui. Toţi făceau haz şi se amuzau că Stalin şi Ana Pauker se îngraşă, cresc mari. Toate bune pînă într-o zi, cînd cei doi colaboratori ai altarului s-au certat. Ca să se răzbune pe preot, cîntăreţul l-a denunţat printr-o scrisoare adresată securităţii. Prilej ca preotul să cunoască beciul.

Aş putea menţiona multe alte victime, văzute de mine acolo, în arestul acela. Îl ştiam pe Ionel Stănescu, un munte de om, dar albit la securitate. La proces, i-a arătat preşedintelui capul: „Ei, domnule preşedinte, cînd am fost arestat părul mi-era negru. Priviţi acum cît am albit!” Era argumentul cel mai vizibil.

Una din victimele lor a fost şi amicul meu, avocatul Ionel Albu, al cărui tată, avocatul Apostol Albu, fusese prefectul judeţului. Prin august 1949, constat că, unul cîte unul, deţinuţii sînt luaţi din arest. Toţi fuseseră duşi în depozit, la penitenciar. După cîteva zile, sînt mutat şi eu şi băgat într-o celulă, în camera cu ciment pe jos, unde fusesem ţinut la începutul arestării. În acea cameră construiseră două rînduri de boxe, de forma gheretelor de la unităţile militare. Erau din scînduri, uşa încuindu-se cu lacăt pe dinafară. Avea o mică tăietură circulară, în diametru de maximum 10 cm, pentru aerisire. Tăietura avea un disc de tablă, care se deschidea din afară, după voinţa gardianului. Cîteva zile am fost ţinut în această carceră. Eram îngrijorat, ştiindu-mă singur în arestul securităţii. Era o linişte generală. Fără aer, şi pe o căldură cum numai la Buzău întîlneşti, stam chircit, gîndindu-mă la ce mă aştepta.

Iată că, într-o noapte, se deschide o boxă vecină cu a mea. În şoaptă, întreb cine este. „Sînt Ionel Albu. M-au năucit în bătaie”. Dar şi el mă întreabă: „Cine eşti?”. „Sînt Nicu Păun”. Atît îl mai aud: „Aici eşti, Nicule? Eu care credeam...”, dar n-a avut vreme să continue, fiindcă uşa mea se deschide în mare grabă şi apare Dumitrescu. Atît îmi spune: „Hai”. Sînt dus la penitenciar, în depozit, şi izolat.

N-a fost om arestat şi băgat în beciul casei blestemate care să nu fi cunoscut umilinţa şi tortura, atît prin lovituri fizice cît şi morale. Cei care au scăpat de acel calvar, cînd se întîlnesc, nu pot să nu-şi rememoreze coşmarul trăit acolo, luni de zile.

Vreau să mai amintesc de alte patru victime ale stăpînirii comuniste, care au trecut prin mîna securiştilor din Buzău. Toate aceste patru victime au fost colegii mei şi anume avocaţii: Ionel Albu, Iancu Constantinescu, Constantin Vrapciu şi Ovidiu Ialomiţeanu. Toţi şi-au găsit moartea la Canal.

Ionel Albu, după ce a fost torturat la securitatea din Buzău, a fost condamnat şi trimis la canal, unde a mărit numărul românilor aruncaţi în gropile comune. Era membru al partidului naţional ţărănesc, înscris după ce ieşise din magistratură.

Cu Iancu Constantinescu era altceva. Colegul acesta al meu, cu mult mai în vîrstă decît mine, dintru început a militat în rîndurile partidului social-democrat. Mereu în opoziţie, s-a bucurat puţin de succesul socialismului, după 1944. N-a vrut să se alăture comuniştilor, prin fuzionarea cu aceştia. A rămas fidel şefului său, Titel Petrescu, pentru care motiv i-a urmat soarta. A cunoscut şi el severitatea regimului securităţii, în beciul casei blestemate, după care, trimis la canal, a sfîrşit acolo.

Constantin Vrapciu era din oraşul în care locuiam şi eu. Cam o lună fusese ajutor de primar. După epurarea din barou în 1948, s-a ocupat cu agricultura, cultivîndu-şi un teren pe care-l avea la marginea oraşului. Trecînd prin umilinţele securităţii, şi el a ajuns la canal, de unde nu s-a mai întors.

Celălalt coleg, Ovidiu Ialomiţeanu, nu făcuse nici un fel de politică. Cine anume i-a purtat sîmbetele, nu am aflat, dar, într-o noapte, ajunge şi el întîi prin filiera securităţii buzoiene, apoi la canal, de unde nu s-a mai întors. Toţi aceşti patru avocaţi buzoieni sînt victime ale aceleiaşi agresiuni comuniste.

Pe atunci, noi ignoram complet conjunctura politică de după terminarea războiului în Europa, în primul rînd, ca şi în restul lumii, de altfel. Judecam lucrurile după criterii depăşite, valabile cu 15-20 de ani mai înainte. Rămăseserăm în urmă.

Adversarii noştri din ţară au pornit pe un drum al lor, avînd sprijin nelimitat din partea suzeranului ideologic, învingător în război. Acesta urmărea atingerea unor obiective proprii, pe plan politic, economic şi militar, calculate din timp. Vîntul le sufla în pînze. Beneficiau de avantajul momentului istoric. Eram în mîna adversarilor, la discreţia lor, neputincioşi în a mai acţiona după cum am fi dorit.

De multe ori am avut convorbiri cu Dumitrescu, convorbiri în afara calităţii lui de anchetator. Uneori, mă chema la el, sus, atunci cînd era de serviciu duminica – mai cu seamă – cînd era sigur că nu-i deranjat. Că făcea asta din proprie iniţiativă sau avea sarcina s-o facă, n-aş putea spune. Poate că o făcea ca să-şi dea importanţă. De altfel, după cum am menţionat, avea ca pregătire doar cursul inferior al unei şcoli de meserii. Atît. După aceea se angajase ca muncitor la IAR Braşov. Prin urmare, orizontul lui politic şi pregătirea ideologică erau destul de limitate.

În calitatea mea de deţinut şi ţinînd cont de agresivitatea manifestată de el, de nenumărate ori, ca şi de inconsecvenţa lui, eram extrem de prudent

în cursul acestor convorbiri. Cu timpul, am realizat că prin gura lui vorbeau superiorii, cei care-i făceau instructajul cu intensitate. Recte, dirijorul întregii acțiuni. Mă refer la temutul nostru adversar, Alexandru Nicolski. „Rusnacul", cum îl pecetluise Vică Negulescu. Să-l auzim pe Dumitrescu.

„Ce credeți voi, că vor veni americanii să vă scoată? Știm că multă lume crede asta și se tot gîndește că vor veni «ăia» să vă scoată din pușcărie. Ei bine, află ce-ți spun eu acum: nu vor veni. Cu roaba dacă ar fi pornit din 1945, și pînă astăzi, tot ar fi ajuns aici. Dar ei n-au pornit la drum și nici n-or s-o pornească. Și chiar dacă ar face-o vreodată, hăt!, cine știe cînd, aici ne vor găsi numai pe noi. Cu voi nu vor sta de vorbă. La voi nici nu se vor uita. Vă vor întoarce spatele. Ține minte asta de la mine".

Mă tot gîndeam la ce-mi spunea acest tinerel, dar nu-l luam în serios. Totuși, reflectam că astfel de păreri nu puteau porni din capul unuia ca el. Erau prea dificile, ca să fie plămădite de creierul lui. Și am găsit singur răspunsul, care cred că era cel just. Cele spuse erau rezultatul instructajului pe care i-l făceau săptămînal mai marii. Noi, cei închiși, ca oponenți ai sistemului lor politic, constituiam o problemă care se cerea rezolvată după un plan bine ticluit. Acolo, sus, la instructaj, erau corifeii suzeranului, corifei cu titulatura de „consilieri". Cu trecerea anilor, întîlnindu-mă cu alți deținuți prin închisori sau mine, ori după eliberare, am aflat că și ei auziseră păreri identice de la anchetatori. Mi-a vorbit, în acest sens, de pildă, avocatul Emil Coșgărea. Făcuse politică național-țărănistă, deci cunoscuse și el regimul închisorilor și al lagărelor.

Prin urmare, era o problemă examinată pe plan central și difuzată, pentru a fi cunoscută de toți executanții. Cei care erau în contact direct cu noi, deținuții, trebuiau puși în temă cu strategia. O întocmiseră pentru viitorii zece–douăzeci de ani sau chiar mai mult. De aceea ne vorbeau cu atîta siguranță în glas, cu certitudinea că vor rămîne la putere veșnic.

Să ne amintim evenimentele de mai tîrziu, trăite de noi. Nu-i vorba de vreun tratat de istorie, ci de ceea ce cunoaștem personal. N-au venit americanii, prin șefii lor de stat, la noi, cu ani în urmă? Cu cine au vorbit, odată sosiți? În nici un caz cu noi, cei care sperasem pe vremuri că ne vor „elibera". Ei au stat de vorbă, au stat la masă, i-au onorat pe urmașii șefilor lui Dumitrescu. Și acolo, la ei acasă, pe cine au primit cu cîntece, cu onoruri, cînd le-au întors vizitele? Oare regina Angliei nu și-a onorat oaspeții, parcurgînd în caleașcă străzile Londrei, cu urmașii lui Dumitrescu? Nu pe noi ne-au onorat acești „eventuali salvatori ai țării" de odinioară, ci pe urmașii anchetatorilor noștri.

Iată, așadar, realizată strategia politică a raporturilor cu „protectorii" noștri de ieri.

Modul lor de a gîndi era ceva de suprafață sau chibzuit cu maturitate? Era de circumstanță sau de fond? Încîlcitele ițe ale culiselor politice, pe

care le vedeam manevrate cu atîta şiretenie, erau greu de descurcat. Noi n-am sesizat esenţialul atunci, mai ales la terminarea războiului. Cînd spun «noi» înţeleg pe toţi cei care au intrat în închisori, indiferent de convingerile lor politice anterioare sau de eventualul salvator în care-şi puseseră speranţe.

Acolo, în celulă, mi-am adus aminte de cartea lui Elliot Roosevelt, fiul preşedintelui olog, *Aşa gîndit-a el*. Pe marginea acestei cărţulii am discutat şi cu Nicolae Anghel, fruntaşul naţional-ţărănist local. Fusese în preajma lui Iuliu Maniu, cînd acesta purtase convorbiri cu liderii occidentali ai ţărilor învingătoare. Toate aceste lucruri erau cunoscute la nivel superior, dar încă nu se făcuseră cunoscute jos, către mase. De ce n-au făcut-o? De ce n-au anunţat în mod franc cele stabilite de cei trei învingători de la Yalta? Au trebuit să treacă treizeci-patruzeci de ani să se poată cunoaşte realitatea. Spusele lui Dumitrescu nu erau ale lui, ci ale mai marilor săi, venite înspre noi prin el, tinerelul încă necopt în ale politicii. Subiecte de natura aceasta voi mai aborda în Zarca din Aiud, cînd voi sta de vorbă cu unul din cei mai autentici reprezentanţi ai rezistenţei româneşti de după 1944: profesorul George Manu.

Iată cum un „minuscul" securist ne-a dat o avertizare, privind strategia lor, în politica externă şi nu numai a lor, ci a tuturor ţărilor cu regimuri roşii, abandonate de foştii amici, într-o anumită sferă de influenţă. Cum am spus, l-am ascultat, i-am înregistrat punctul de vedere, după care am tot gîndit şi răzgîndit la el ani în şir. Erau aceste opinii o viziune politică? O prevestire în ceva probabil de înfăptuit în viitor sau reprezentau un plan diabolic conceput, pe care-l puneau în aplicare?

Într-o seară, cînd era de serviciu, iar am fost chemat „sus". Avea chef să-mi vorbească. N-aveam încotro: trebuia să-l ascult. Trecuseră mai mult de şapte luni de la arestarea mea. Mă invită să iau loc. Am înţeles că are ceva a-mi spune. Caută să-şi ascundă iritarea şi să vorbească fără nerv, calm. Cu cinismul lui caraceristic, îl aud spunîndu-mi:

„Noi vă vom ţine în închisori pînă ce nevestele voastre se vor face curve, iar copiii voştri, cînd vă vor vedea, vor arunca cu pietre în voi". Văzînd o roşeaţă pe faţa mea, imediat face precizarea: „Bineînţeles, nu mă refer la persoanele de faţă. Oricum, nu fac vreo aluzie la d-ta. Eu mă refer la toţi sau aproape la toţi cei care-s acum în mîna noastră. Nu vor vedea libertatea decît cînd vom crede noi de cuviinţă. Pînă atunci, va curge multă apă pe Dunăre. Vom avea noi grijă să se întîmple asemenea lucruri. Ţine minte ce-ţi spun eu, acum. Nevestele multora îşi vor găsi alt bărbat, iar copiii vor fi crescuţi de noi în şcoli şi-i vor combate pe proprii taţi. Aşa se va întîmpla. Să-ţi aduci aminte de vorbele mele". Am încercat să-l contrazic, spunînd că lucrurile nu vor trena atît de mult, încît să se întîmple aşa ceva.

Ceea ce a constituit pentru mulți suportul de rezistență a fost tocmai stabilitatea familiei. Legătura sufletească creată între soț și soție, alcătuind o familie, consolidată prin copii, reprezenta ceva de nezdruncinat. Fiecare om în parte avea ceva al lui sfînt – familia – de care nu admitea nimănui să se atingă. Ei bine, aici, în această instituție țineau să ne lovească. Odată desfăcută această legătură – familia – urma, evident, prăbușirea morală a omului. Și tocmai asta urmăreau. Țelul final era descompunerea morală a noastră. L-am ascultat stăpînit de mînie, iar el a repetat, argumentînd în continuare aceeași idee. „Nu mai vorbesc de drăguțele flăcăilor aflați aici, așa zisele logodnice. Ele vor fi cele dintîi care-și vor abandona adoratul inimii". Și, ca să fie mai convingător, cu un aer de superioritate, mi-a mai spus: „Lucrurile nu stau pe loc, ele merg înainte. Viața își urmează cursul". Rămas singur în celulă, m-am cutremurat de catastrofa sufletească ce se va abate asupra multora dintre deținuți. În război, auzisem de infidelitatea soțiilor unor ostași de pe front sau ale prizonierilor. Și era vorba de un timp relativ scurt, de un an, doi, trei. Însă acum, cînd se punea problema unei absențe atît de lungi, toate puteau fi posibile. Era un aspect la care nimeni nu se gîndise în mod serios. Prietena fratelui Rică – Iordănița – care și ea încercase să afle ceva știri despre el, îl abandonase, la mai puțin de un an după arestare. Pusese ochii pe ea Niculescu, un plutonier de securitate, cu care s-a și căsătorit. Că n-a fost o căsătorie reușită e altceva, însă, cert, s-a rupt legătura dintre deținut și logodnica lui.

Iată ce urmăreau «domnii» să facă din deținuții pe care-i aveau sub anchetă: niște disperați, frămîntați de probleme personale, ca să nu mai aibă vreme de preocupări politice. Măcinarea sistemului nervos, aplicată ani și ani, cu perseverență drăcească, tindea la dezagregarea morală. Că au reușit sau nu s-o facă, este altă problemă, dar obiectivul l-au urmărit.

Cu alte cuvinte, generației căreia îi aparțineam i se rezervase o soartă dintre cele mai vitregi. N-am avut putința să transmit nimănui intențiile lor, fiindcă nu aveam posibilitatea s-o fac, dar nici n-aș fi dorit să afectez moralul oamenilor, și așa de ajuns de necăjiți. Totuși, nu mă puteam abține să nu trec prin filtrul rațiunii intențiile ce tindeau încă a fi transpuse în fapt, pe plan extern și pe plan intern.

Idealul îmbrățișat încă din studenție își avea suportul în concepția creștină a dragostei față de semeni – respectiv, față de neamul căruia aparțineam. El fusese demonstrat imediat după primul război mondial, cînd a fost înălțat drapelul tricolor pe atelierele CFR Nicolina, în locul celui roșu. Unul reprezenta ideea de Neam, de Patrie, de Dumnezeu; celălalt, ideologia urii, a materialismului ateu, străin de concepția de totdeauna a românilor. Cei care au înălțat tricolorul, în vremurile acelea tulburi, și-au asumat toate riscurile. Unii și-au găsit moartea, crezînd în idealul de urmat. Puțini au

gîndit atunci că vor beneficia de fructul strădaniei lor. Mi-am amintit de cîteva cuvinte, rostite în privința aceasta: «Neînvingînd în viață fiind, vom învinge murind». Prin urmare, ei au acceptat ideea de jertfă. Cei ce vor veni după noi sper să aibă eleganța sufletească să ne cinstească memoria.

Cu privire la dezmembrarea familiilor, pe care o doreau realizată cît mai repede, aceasta reprezenta prima lovitură. Ea tindea la zdrobirea moralului fiecăruia în parte. S-au întîmplat multe astfel de cazuri. Însă, după cîte cunosc, pe mulți din cei loviți, faptul i-a îndîrjit și mai mult, i-a întărit și mai mult în credința lor.

Așadar, pe de o parte era idealul bazat pe principiile general valabile pentru umanitate, iar pe de altă parte – o ideologie trecătoare, ca și circumstanțele care i-au favorizat răspîndirea.

Eram încrezător că idealul din cauza căruia fusesem închis, odată și odată, va triumfa. Că vom avea sau nu șansa să trăim pentru a vedea clipa victoriei, era o altă problemă, de mai mică importanță.

Importantă era puterea credinței noastre.

Către finele lui august 1949, înainte de a fi evacuați din arestul securității, mi-au fost predate hainele. Era un semn că mi se apropia sorocul scăpării din mîinile lor. Nu mai trebuia să port reformele acelea militare, soioase și zdrențuite, de dezertor.

Din boxă, unde am putut schimba cîteva scurte fraze cu avocatul Ionel Albu, sînt luat numaidecît și dus, într-un jeep, în „depozit", la penitenciar. Sînt ținut tot într-o celulă. Găsesc aici doi-trei inși, dintre care mi-amintesc doar de unul, Mănăilă sau Manoilă. Știam că este de prin părțile cîmpului și avea proasta reputație de a fi informator. Fusesem prevenit încă de cînd eram în beciul securității. Nu-l cunoșteam, nu-l văzusem cum arată, însă mi s-a vorbit despre existența lui. Comunicare făcută cu riscuri, prin uși. Trebuia, deci, să fiu prudent.

Pentru mine, faptul că mă aflam împreună cu alți doi-trei oameni reprezenta un „eveniment". Aveam cu cine vorbi, cu cine schimba impresii, oricît de inofensive, dar o puteam face. Că eram îmbrăcat cu hainele mele și că fusesem lăsat în prezența altor persoane, erau indicii că menținerea la securitate era pe sfîrșite. De aceeași părere erau și ceilalți, printre care și omul lor, Mănăilă. M-am bucurat că, pe sală, am întîlnit un gardian, cunoscut vag, dar înțelegător, prin care am luat legătura cu fratele Rică, aflat și el undeva, într-o cameră a penitenciarului. Ceva nou pentru mine era și scoaterea la plimbare, zilnic. De prin toate camerele pe lîngă care treceam eram salutat de ceilalți fîrtați, care mă vedeau prin micile lor vizete. Aici, gardienii erau mai toleranți. Mănăilă, mai bine informat, ne asigura că aflase de „sus", că ancheta noastră era pe terminate. Începusem să mă

deprind cu viaţa din penitenciar, trăită acum la suprafaţă. Celulele nu aveau geamurile cu gratii în pereţi. Lumina şi aerul pătrundeau prin tavanul înalt, cam de vreo patru metri. Şi mîncarea era ceva mai multă decît de obicei. Alt semn că se făceau pregătiri pentru trimiterea noastră în altă parte, pentru judecată. Erau trei variante: una pentru Galaţi, alta pentru Bucureşti şi, în fine, a treia, pentru Braşov. Însă era sigur că vom trece prin filiera Curţii marţiale.

Aici, în penitenciar, zilele treceau mai altfel, fiindcă puteam comunica cu celelalte 150 de persoane arestate, înainte şi după prinderea noastră în munţi. Toţi erau din judeţul şi din oraşul Buzău.

Într-una din nopţi, se aud zgomote suspecte, caracteristice mutărilor. Şi iată că, spre ziuă, sînt luat din celula penitenciarului şi transportat din nou în acea casă blestemată. În beciul deja cunoscut, sîntem un număr de 25 persoane. M-au dus tot în camera 8, împreună cu alţi cinci-şase, printre care şi Aron Ion, de care am mai vorbit. Era şi nelipsitul Mănăilă. Am dedus că aceşti 25 formam primul lot care urma să fie judecat; restul, pînă la 150, rămînînd la penitenciar. Foştii noştri anchetatori păreau binevoitori. Zîmbeau de formă, ca să se şteargă impresia lăsată de teroarea practicată timp de mai mult de un an de zile. Se auzea ceva freamăt în celulele beciului. Oamenii discutau, făceau diferite presupuneri. Mîncarea era cam cea de la penitenciar. Am început a mă deprinde din nou cu mirosul de mucegai, igrasios şi umed. Cîte unul era chemat «sus», pentru retuşări de acte. Cînd se înapoia, ne aducea unele detalii. Puţin după sosirea în beciul acela, rînd pe rînd eram chemaţi, pentru a indica adresele familiilor. La cîteva zile, ne lămurim asupra scopului. Unii încep să fie duşi, acolo sus, ca să-şi vadă familiile, respectiv pe cîte cineva de la care să primească un pachet cu alimente şi de-ale îmbrăcămintei. Aflasem că soţia venise în Buzău şi locuia cu fetiţa la sora mea, Emilica. Cam spre sfîrşit, sînt chemat şi eu, să mi se înmîneze un pachet cu îmbrăcăminte, din care nu lipsea pătura pe care mi-o dorisem. Tot atunci mi-au predat şi un pachet cu alimente. Dumitrescu a şi făcut remarca: „Uite că sora ta a avut grijă de tine şi a pus atîtea bunătăţi în pachet". Am întrebat dacă n-a venit soţia sau sora, cineva din familie. Mi-a răspuns semnificativ: „Vin numai pentru cei care au fost cuminţi". N-am insistat, fiindcă era zadarnic. Ştiam însă că pătura primită era una specială, de care numai soţia ştia. Pachetul l-am împărţit frăţeşte, cu ceilalţi din cameră.

Să mai menţionez o remarcă a lui Dumitrescu. Cînd m-a chemat să mă întrebe ce să facă cu stiloul şi cu ceasul (singurele obiecte oprite de securitate la arestare), am cerut să fie încredinţate soţiei. Mi-a făcut precizarea că nu e posibil. Poate doar surorii mele, Emilica, fiindcă a tot venit pe la poartă, din primele zile. Văd ceasul, privesc stiloul, pe care mi le înmî-

nează. Îmi cere să predau și verigheta, ceea ce refuz. Mă avertizează că nu mi se va permite s-o port, oriunde voi fi dus. Chiar și așa, nu renunț la verighetă. Cînd întocmește procesul-verbal de predare, Dumitrescu face remarca următoare: „Cît timp vei trăi, nu vei mai purta ceas și nici stilou nu vei avea". Cînd lucram la mină, stilou îmi era ranga de fier cu care răscoleam minereul, pentru a-l aduna și transporta cu mîna sau cu uneltele către rostogol; ceas îmi era numărul de ture de vagonete care trebuiau încărcate cu materialele din rostogol, într-un șut de peste zece ore în medie, pe schimb. Acolo, în munca subterană, mi-aduceam aminte de vorbele lui. Usturătoare vorbe. Cînd m-am întors în libertate, după aproape16 ani, mi-am regăsit și ceasul, și stiloul. Erau așa cum le lăsasem. Le folosise fata, care devenise, între timp, profesoară.

Eram de-acum în febra plecării. Rămăseseră doar cîteva zile, după care urma să trecem prin rotativa de pronunțat condamnări. Și, iată, a sosit și ziua aceea. De cu seară, se aude huruit de motor. La programul de dimineață, vedem silueta unei mașini elegante, cu care urma să fim transportați. Era tare arătoasă. Fusese vopsită crem, iar geamurile erau asortate. Mai toți gîndeam că voiau să uităm tratamentul inuman ce ni-l aplicaseră, oferindu-ne acum un mijloc de transport atît de luxos. Ne-am lămurit curînd de contrariu.

Am fost anunțați să ne pregătim de plecare. „Domnii" erau și ei cuprinși de febra plecării noastre, fiindcă eram un grup mare, ceea ce crea multe probleme, ca, de pildă, asigurarea securității transportului pe întreg traseul.

Nu mult după aceea, l-am văzut pe Olofkoff coborînd în arest cu o listă în mînă, urmat de cîțiva ciraci. Fiecare, după ce-și aude numele strigat, iese în mijlocul beciului și apoi, printr-un cordon de gardieni, ajunge în curte. Primul strigat este Eugen Iliescu, după care urmez eu, apoi ceilalți, pînă ce al 25-lea încheie lista. Abia în curte, la lumina soarelui, observăm urmele conviețuirii în arestul securității. Mă lovește paloarea feței tuturor – asemănătoare cu ceara de albine. Mulți au alură de slăbănogi. Pînă și cei mai înalți și masivi deveniseră simple siluete. Dar, deși slăbiți, ochii ne erau vioi și, peste toate, domina voioșia revederii. Ne salutăm, ne strîngem mîinile. Pe unii dintre ei nu-i văzusem de ani de zile.

Așteptam să fie hotărît următorul pas, dirijat de ei. Cîte ciomăgeli nu primisem cei care acum ne priveam cu atîta voioșie! Sub bucuria revederii se ascundea o durere înecată în sinea fiecăruia. O înăbușeam, uitînd, pentru moment, umilințele și batjocoririle suferite. Privirile noastre se încrucișau cu subînțeles. Într-un fel, eram bucuroși fiindcă terminam o etapă a calvarului. În față – necunoscutul. Știam că ni se vor deschide ușile închisorilor, care ne vor înghiți, precum balaurul din basme. Am stat așa un timp, pînă ce tăcerea noastră a fost întreruptă de vocea lui Olofkoff. Ținu să ne vorbească vreo cîteva minute, dar nu pentru rămas bun, ci pentru recomandări.

Mai bine zis, avertizări. Ne-a atras atenţia că ne ţinem soarta în mîini. Totul depinde, spunea el, de modul în care ne vom comporta, începînd cu ce declarăm în faţa instanţei de judecată. Depoziţia trebuia să corespundă cu ce-am declarat în faţa lor. Mai departe, pe unde vom merge, ochiul securităţii va veghea asupra comportamentului fiecăruia, din momentul acela şi pînă cînd ne vom întoarce în lume, continuînd şi după aceea. În încheiere, a repetat avertizarea că vor urmări modul în care ne vom comporta în faţa instanţei. De asta va depinde, în mare măsură, soarta noastră. A spus de mai multe ori cuvîntul „disciplinat", cuvînt pe care urma să-l auzim mereu, pe tot parcursul detenţiei. Termenul însemna, în fond, *depersonalizarea* noastră, renunţarea la „eu" şi acceptarea faptului de a deveni obiect, executant al voinţei lor. Ei nu ştiau în ce consta secretul rezistenţei noastre: să nu renunţăm la ce gîndeam, la ce voiam să realizăm, adică prăbuşirea sistemului comunist. Ne-a anunţat apoi că vom călători cu un autobuz modern, adus special.

Unul cîte unul intrăm în maşina atît de luxoasă. Înăuntru, un beculeţ ne arată în ce consta „confortul". Nici vorbă să se observe vreun geam, cum părea pe dinafară. Dumitrescu era lîngă şofer, privindu-ne din cînd în cînd pe-o ferestruică. La plecare, ne-a atras atenţia „să fim cuminţi", după care a închis gemuleţul, şi el dublat de cîteva gratii. În spatele maşinii, o uşă despărţea locul unde ne aflam noi, parte pe canapelele maşinii, parte pe jos, de locul unde erau postaţi doi cerberi înarmaţi, gata să intervină în caz de nevoie.

Cînd a pornit motorul, s-a stins beculeţul şi am rămas învăluiţi în beznă. Era duba neagră, de care se tot vorbea, folosită pentru transportul oamenilor în crucea nopţii, spre marele necunoscut. Iată-ne „plimbaţi" cu duba neagră. În întunericul acela, încercăm să ne orientăm. Curînd deducem că am ieşit din oraş în direcţia Ploieşti, deci excludem varianta Galaţi. Rămîn variantele Bucureşti sau Braşov. Atmosfera devine din ce în ce mai sufocantă. Începem a ne dezbrăca de haine, apoi de cămăşi şi dăm semne de enervare. Oamenii încep să vocifereze, fapt care-l face pe Dumitrescu să deschidă ferestruica şi să ne mai liniştească.

Zăpuşeala creşte din ce în ce mai mult. S-a făcut o scurtă escală la Ploieşti, în curtea securităţii. Acolo ni s-a permis să ieşim afară. Ne răcorim o vreme. O pornim din nou, dar de astă dată ştim sigur că ne îndreptăm către Braşov. Mai facem o scurtă escală într-o poiană de pe valea Timişului, după ce trecem de Predeal. Ne mai înviorăm, permiţîndu-ni-se să mîncăm din hrana rece primită la plecare. Aerul este mai rece. Putem vorbi în voie, deşi cerberii sînt în jur, sub forma unui cordon alcătuit din cei ce ne însoţeau ca escortă, în mai multe jeepuri. Intrăm în oraşul de sub poalele Tîmpei. Îl cunoşteam. Avusesem cîteva procese acolo. Ajungem în curtea închisorii

şi coborîm. Dumitrescu predă dosarul cu actele, activitate care durează cîteva minute. După aceea, îşi ia rămas bun de la fiecare. Cînd ajunge în dreptul meu, mă uit încruntat la el şi îi spun cu fermitate în glas: „Îţi amintesc de un proverb românesc: Munte cu munte se întîlneşte, darămite om cu om. Ţine minte acest proverb”. Sînt vorbe pe care le va reţine căci, peste cinci ani, cînd stăm din nou unul în faţa celuilalt, la securitatea din Ploieşti, mi le repetă el de astădată.

Aşadar, iată-ne la închisoarea centrală din Braşov.

4

Închisorile din Transilvania, construite de trecutele stăpîniri, au forma unor litere. Cea din Braşov are forma literei „L”, cea din Aiud, a literei „T”. Aceasta, din Braşov, are doar pe colţuri camere mari, restul fiind celule. Clădirea are două etaje. La parter – spitalul care, pe-atunci, era folosit de toate închisorile din ţară, pe lîngă cel al închisorii Văcăreşti. Cînd gardianul care ne-a condus pe scări a vorbit cu primii dintr-ai noştri, ni s-a părut că-i mai uman. La primul etaj, pe colţul dinspre nord, ne-a oprit şi a deschis uşa cu una dintre cheile de la cingătoare. Sosirea noastră fusese anunţată în toată închisoarea, imediat ce-am coborît din maşină. Oamenii de prin celule, identificîndu-ne, au început să strige: „vin *buzoienii*”.

Unul cîte unul, cu bagajele în mînă, trecem pragul camerei, unde vom rămîne vreme de aproape patru luni. Găsim alţi deţinuţi, pe care-i recunoaştem. Sînt *prahovenii*. Se fac cunoştinţe, se revăd cei ce se cunoşteau mai dinainte şi, în hărmălaia produsă, sesizăm prezenţa gardianului, pe care-l ignorasem o clipă. Nu intervine, doar ne îndeamnă să ne aşezăm, cum putem, pe duşumea. Cu asta, rolul lui se încheie. Închide uşa, trage zăvorul şi ne lasă singuri. De-acum, sîntem între noi. Ocupăm spaţiul găsit liber. Unul cîte unul, cu bagajele drept căpătîi, ne întindem, relaxîndu-ne. Încă nu ştim ce va urma. Unul din prahoveni presupune că, pînă la judecarea procesului, va mai trece ceva timp. Ne-a mai informat că aproape toate celulele de la parter şi primul etaj sînt ocupate cu deţinuţi politici, etajul doi avînd numai deţinuţi de drept comun. După prima luare de contact, realizăm că aici vom avea o ocazie bună de destindere şi relaxare, de care va trebui să profităm cît mai mult. Ni se dă un amănunt important în privinţa mîncării. Deţinuţii de drept comun sînt scoşi la lucru pe diferite şantiere, iar ei, avînd drept la pachete cu alimente, nu prea se grăbesc să consume ceea ce le oferă închisoarea. Aşa că gardienii se opresc cu hîrdăul în care a mai rămas

mîncare în fața camerelor cu deținuții politici. Avem, deci, șansa să ne refacem din punct de vedere fizic. Prahovenii sînt extrem de mirați de paloarea fețelor noastre, precum și de slăbiciunea trupurilor. Deducem că de mîncare nu ne vom putea plînge. Mai sperăm că vom recupera ceea ce pierdusem în greutate, cel puțin în parte. După un drum obositor, masa ne-a reconfortat pentru moment, astîmpărîndu-ne foamea. Cu toate asigurările prahovenilor că va mai trece timp pînă la judecare, ne-am gîndit să stăm de vorbă noi, buzoienii, mai pe îndelete, pentru a afla direct din gura fiecăruia cam ce a declarat anchetatorilor. Trebuia să știm ce avem de făcut în fața instanței. Am lăsat, totuși, pe-a doua zi. Eram prea obosiți ca să putem începe o asemenea treabă, chiar din prima zi a sosirii.

Fiecăruia i se întocmește o fișă personală cu toate datele, precum și cu nelipsitele amprente. Pentru mulți, formalitatea constituie o noutate și i se supun cu oarecare jenă. Cu vremea, ea devine obișnuință și e considerată fără importanță. Gîndul multora se duce la infractorii de drept comun, cărora li se iau amprentele digitale, fapt de neconceput pentru deținuții politici.

Prima seară am rezervat-o unei informări privind traseul parcurs din momentul plecării din Buzău, din primăvară și pînă la arestarea din 30 noiembrie, precum și prin ce am trecut în cursul anchetei. Fusese cerută de cîțiva, spre a fi puși în temă cu unele împrejurări pe care nu le cunoșteau. Bineînțeles, am trecut peste faptele care nu puteau fi spuse public, mai ales că-l aveam printre noi pe Mănăilă. Au rămas impresionați cînd le-am relatat atrocitățile săvîrșite de Sîrbu. Șercăianu a confirmat tot. Totuși, nu l-am menajat și am dat de înțeles tuturor despre ușurința cu care a vorbit anchetatorilor. Dezbaterea, urmată de întrebări și de clarificări, ne-a răpit seara, pînă aproape de miezul nopții, mai cu seamă că vorbeam încet, spre a nu fi auziți de prahoveni.

Am hotărît să ne punem de acord, mergînd numai pe linia adevărului, indiferent cum fuseseră smulse declarațiile multora. Oamenii începeau să vadă deosebirea dintre realitățile existente și panta pe care voiseră anchetatorii să ne situeze. Una era realitatea, cu totul altele concluziile ce se desprindeau din declarațiile smulse cu atîta brutalitate. Stabiliserăm ca în timpul zilei să ne punem de acord unul cu altul, iar seara să continuăm convorbirile în comun.

Aveam preocupări noi în penitenciarul din Brașov. Prima – și cea mai importantă – o constituia rugăciunea în comun, dimineața și seara. Simțeam nevoia unui suport sufletesc și a unei reconfortări spirituale, pe care nu le puteam obține decît în momente de meditație, de rugăciune. Aveam printre noi cinci preoți, toți cu studii teologice. Îi enumăr pe toți: Iancu Popescu din comuna Văcăreasca, Constantin Stoicescu din comuna Lopătari, satul Terca, Iacob Tănase, Iorgu Ciomag și Cocora Gabriel. Printre cei mai activi

se numărau preotul Iancu Popescu, pe care-l cunoşteam din vremea studenţiei, şi preotul Constantin Stoicescu, om de mare valoare sufletească.

Rugăciunea în comun o vom practica în toţi anii grei ce aveau să urmeze. Ne-am adaptat noii stări de lucruri, dar n-am renunţat la rugăciunea noastră. Deseori participam la convorbiri cu caracter religios iniţiate de preoţi sau la dezbaterea unor teme dorite. La cîteva zile, ni s-au alăturat şi prahovenii. Prin urmare începeam a ne redresa, a ne reveni din închistarea în care fuseserăm ţinuţi. Deveneam din nou ceea ce fuseserăm cîndva. Ne redresam şi fizic, deoarece mîncarea era suficientă din punct de vedere cantitativ. În plus, de a doua zi, am cerut să fim duşi la vizita medicală, la sugestia celor trei medici: Ştefan Păiş, Adrian Petrescu şi Constantin Letea. În adevăr, cine a cerut a fost scos pentru consultaţie şi apoi pentru tratament. Medicii de aici – Borşan, coleg cu doctorul Păiş Ştefan, şi doctorul Pap – au fost amabili, examinîndu-ne cu atenţie. Ne-au prescris medicamente tonifiante, de mare folos, fiindcă se adăugau alimentaţiei, deci ajutau la fortificarea organismelor noastre.

Cu toate acestea, spiritual, trebuia să evadăm dintre zidurile închisorii. În acest scop am stabilit un program zilnic, cu participarea fiecăruia la o activitate oarecare. Eugen Iliescu preda lecţii de limba franceză sau povestea cîte ceva din viaţa sa la Paris. Inginerul Drăgan preda lecţii de geologie. Fiecare avea contribuţia sa. Printre cei de acolo eram trei avocaţi şi aveam destule subiecte de tratat.

Ceea ce a reprezentat o încoronare a programului a fost cîntecul şi poezia. Circulau multe poezii din temniţă în temniţă. Nu pot uita cîntecele, un mijloc minunat de a ne ridica moralul. Unul dintre ele („Cîntaţi, cîntaţi, ai noştri ani frumoşi, / Al tinereţii crez spre viitor") era executat în surdină, pe două voci şi ne ducea în alte sfere. L-am considerat a fi cîntecul generaţiei aflată în închisori, oprită să-şi exprime simţirea, gîndul, crezul. Cîte o vorbă adăugată textului făcea ca acesta să fie gustat şi mai mult de cei prezenţi. Nu mai vorbesc de sărbătorile Crăciunului, care ne-au oferit prilejul de a retrăi copilăria cu toate datinile strămoşeşti. Cîte colinde nu s-au cîntat în acea seară, în închisoarea din Braşov!... Şi cîte obiceiuri n-am auzit povestindu-se acolo!...

Cum am spus, la parter se aflau şi alţi deţinuţi politici, unii cu o situaţie neclară. Erau acolo profesorul Victor Jinga, avocatul Emil Cosgărea. Era şi un buzoian, Baicu Petre, prin care am luat legătura cu cei de jos. Nu după multă vreme, au fost aduse acolo încă două loturi de buzoieni, fiecare de cîte 25 de persoane. Aveau să fie judecaţi îndată după lotul nostru.

Scoaterea la „plimbare" în fiecare zi a contribuit la refacerea noastră fizică. Sorbeam cu nesaţ aerul rece de sub poalele Tîmpei, aflată la o aruncătură de piatră de noi. Cu fiecare zi, prindeam puteri şi lăsam în urmă perioada neagră trăită în bezna beciului securităţii. Din programul săptămînal, mai

făceau parte baia corporală şi spălatul rufelor. Baia se afla la subsolul clădirii. A fost una din minunăţiile după care jinduisem vreun an de zile. Cînd am fost anunţaţi să ne pregătim pentru baie, fiecare în parte am simţit că participam la un adevărat eveniment. Atunci am avut prilejul să ne vedem cum arătam în costumul lui Adam şi să ne dăm seama de starea jalnică în care fuseserăm aduşi. Îmbrăcat, păream a fi un uriaş, un adevărat voinic, asemeni unui haiduc. I-am dezămăgit pe mulţi cînd m-au văzut dezbrăcat. Tot aşa se prezentau şi ceilalţi, mai ales Eugen Iliescu, cu mult mai în vîrstă decît mine. Inginerul Drăgan, cînd ne întoarceam în cameră, nu s-a putut opri să nu-şi exprime părerea: „pe îmbrăcate, păreţi a fi un voinic din legendă, dar dezbrăcat păreţi a fi slăbănogul din Capernaum".

Unii simţeau nevoia să-şi programeze timpul aşa fel, încît să fie mai tot timpul ocupaţi. Părintele Stoicescu, de exemplu, s-a numărat printre primii care au învăţat să croşeteze. În cîteva zile a şi prins meşteşugul şi iată-l împletind. Desfăcea ciorapi şi împletea te miri ce, un pulovăraş sau alţi ciorapi, mai buni. Un alt mijloc era jocul de şah, ocazie de destindere atît pentru parteneri, cît şi pentru cei din jur, chibiţii. Aici supravegherea gardienilor era mai slabă.

Nu ştiu dacă am izbutit să prezint aşa cum a fost atmosfera de la închisoarea din Braşov, însă perioada cît am stat acolo, în toamna-iarna 1949/1950, ne-a prins de minune. Ceva tainic ne îndemna să acumulăm energie pentru mai tîrziu. Parcă ne găseam într-o perioadă de refacere, în vederea unor eforturi viitoare. Oricum, săptămînă după săptămînă, lună după lună, ne simţeam tot mai bine. A fost un prilej binevenit de a ne sprijini unul pe altul, în drumul spre necunoscut. Dar cîţi dintre noi vor avea şansa să ajungă la liman, să-şi vadă visul împlinindu-i-se?

Scopul pentru care fuseserăm aduşi în Braşov era bine cunoscut. Trebuia să trecem prin filiera unei instanţe militare, cu rol bine definit în acele vremuri. Astfel de instanţe au fost folosite întodeauna de regimurile dictatoriale, pentru a scoate adversarii politici din arenă. Instanţa militară urma să pecetluiască, printr-o condamnare penală, pe potrivnicii regimului comunist.

Prahovenii aveau sursele lor de informaţii, pe tema cuantumului ce se pronunţa. Citau unele cazuri, de prin alte judeţe, în care maximul condamnării se ridica la cinci ani. Sub această condamnare, se cobora pînă la acoperirea termenului deţinerii în arestul securităţii. Pe mulţi i-a impresionat termenul de cinci ani. O zi pierdută sau ştirbită din libertate este o rană, pe care o suporţi cu greu. Dar o lună sau mai multe? Cînd te gîndeşti la un an sau la mai mulţi, te cutremuri. Să fii privat de acest drept sacru – libertatea – drept cu care te naşti, este înfiorător de greu. Singura consolare era că riscasem pentru o idee, pentru un ideal, care includea noţiunile de Neam, Credinţă, Lege, Datină.

Am luat cunoştinţă de informaţia prahovenilor cu oarecare înfrigurare, unii; cu resemnare, alţii. Ştiam că va fi greu să trecem bariera de la om liber la deţinut. Dar ne-am asumat responsabilitatea în faţa noastră, a familiilor, a colaboratorilor.

Din prima zi, am căutat să aflu prin ce au trecut oamenii veniţi de la securitate. Voiam să ştiu ce declaraseră la anchetă, sub presiunea violenţei, a silniciilor. M-am convins că declaraţiile smulse sub presiune nu reflectau adevărul. Au declarat ce li s-a cerut, ca să scape din mîna lor, gîndindu-se că, mai tîrziu, vor vedea ei cum se vor descurca sau cum vor evolua lucrurile.

În trecutul exercitării profesiunii, am avut multe procese de dezbătut înaintea instanţelor militare. Cunoşteam procedura de urmat şi întreg mecanismul judecării unui proces, din prima oră a dezbaterilor şi pînă la pronunţare. Aveam, aşadar, ceva experienţă. În primul rînd, reţinusem că, în faţa acestor instanţe, dezbaterea era orală. Cu alte cuvinte, instanţa era legată de ce declarau oamenii, de cele aflate de judecători în urma instrucţiei orale şi numai după aceea de probele aduse de martori, indiferent că erau ai acuzării sau ai apărării. Ştiam că persoana adusă înaintea unei asemenea instanţe nu era absolut legată de cele declarate în prealabil anchetatorului. În instanţă, se puteau dezvălui numai fapte reale şi nimic altceva. Mai mult, oamenii puteau declara toate violentările la care fuseseră supuşi. Puteau formula chiar acuzaţii împotriva celor care le comiseseră, fără rezervă sau teamă. Pentru asta trebuia puţin curaj, era necesar să iasă din constrîngerea morală în care fuseseră ţinuţi. Numai aşa îmi explicam insistenţa lui Olofkoff, la plecare, că totul depinde numai de noi, de modul cum ne vom comporta în faţa judecăţii. Le era teamă, mai ales că una era realitatea şi altceva ceea ce stabiliseră ei, ca urmare a anchetei. Erau îngrijoraţi ca nu cumva să răsturnăm aşa-zisele „probe" strînse împotriva noastră.

Prin urmare, mi-am propus să supun discuţiei celor douăzeci şi cinci o eventuală retractare a declaraţiilor şi prezentarea, în instanţă, a realităţii. Ba chiar să dezvăluim tratamentul inuman îndurat şi atrocităţile săvîrşite de anchetatorii care întocmiseră actele dosarului. M-am gîndit la asta, în primul rînd pentru a uşura situaţia celor trimişi în judecată. Voiam să fie cît mai puţin privaţi de libertate.

Zis şi făcut. În seara următoare, le-am împărtăşit ideea mea, sugerîndu-le să gîndească bine asupra ei şi după aceea să luăm o hotărîre, într-un sens sau în altul. Pentru a nu lua o decizie pripită, am propus să reluăm discuţia a doua zi. Spre bucuria mea, toţi, chiar şi Mănăilă, au acceptat imediat. Le-a surîs tuturor o asemenea iniţiativă care, sperau ei, va da altă turnură procesului şi, desigur, va duce la alt verdict decît cel scontat de anchetatori. Începînd din acea seară, ne-am apucat de lucru. A fost ceva muncă să pătrunzi cu meticulozitate în amănuntele fiecărui caz. Mi-am luat

întreaga răspundere. Am conceput un proces considerat mai aproape de adevăr, stabilind ce să declare fiecare, în raport cu implicațiile sale în cauză. Am ignorat cele ce fuseseră puse în sarcină de către anchetatori. După punerea în temă, am procedat la desfășurarea procesului. Am început cu Eugen Iliescu, fiindcă el figura primul pe lista de la securitate și presupuneam că va fi cel dintîi audiat. I-am dat jaloanele, în limitele cărora se se menţină în instanță, după care i-am pus întrebări cu privire la aspectele rămase neclare.

Așa am procedat cu fiecare în parte, pînă la ultimul. Le-am cerut să memoreze cele mai mici amănunte și să nu se abată de la ele. Bineînțeles, mai întîi am pus pe fiecare să-mi reproducă întocmai cele consemnate în declarația dată la securitate și pusă la dosar. A fost o muncă nu tocmai ușoară și, în același timp, riscantă, fiindcă putea ajunge la urechile securității. Atît ar mai fi trebuit! I-am mai asigurat că nimeni din cei prezenți nu va avea de suferit vreo neplăcere. Începînd de a doua zi, am început să stau de vorbă cu fiecare și, cînd era necesar, puneam de acord pe cei care avuseseră convorbiri sau întîlniri în anii precedenți. Reconstituirea faptelor petrecute înainte de arestare a durat cîteva zile. Îi vedeam pe oameni vorbindu-și, punîndu-se de acord, întocmai cum stabilisem. Cînd am apreciat că totul s-a terminat, am procedat la judecarea cauzei, așa cum trebuia să aibă loc, după normele procedurale. Oamenii au fost extrem de înțelegători, au acceptat totul fără rezervă, fiind încrezători în obiectivitatea judecătorilor chemați să facă dreptate.

Mi-am asumat rolul de a prezenta problema, așa cum nu reușisem s-o fac în fața securiștilor. N-am voit să se dezvăluie scopul real – lupta noastră împotriva stăpînirii comuniste – fiindcă am crezut că astfel pot ușura situația oamenilor și-i pot ajuta să scape cît mai repede din închisoare. Pe lîngă toate acestea, le-am arătat că fiecare are dreptul să-și pună martori pentru susținerea punctului de vedere stabilit. Mă temeam doar ca Mănăilă să nu facă notă discordantă, așa cum i se recomandase de către securiștii care-l anchetaseră. Dar s-a convins că nu are cale de scăpare decît aceea de a fi de comun acord cu restul oamenilor. Așa ne-am petrecut zilele de așteptare.

Într-una din zile, sîntem duși la grefa închisorii, unde găsim un magistrat militar. Ne citește actul de acuzare, apoi semnăm de luare de cunoștință. Totodată, ne anunță și termenul de judecată. Mai precizează că fiecare își poate pune martori în apărare, după cum prevede procedura. Fiindcă faptele puse în sarcina noastră se încadrau în *crima de uneltire contra statului*, ni se fixau avocați din oficiu. Unii și i-au ales după preferințe. Personal n-am făcut-o, mulțumindu-mă cu acela din oficiu. Mă bizuiam pe apărarea formulată în interogatoriul pregătit. La întoarcerea în cameră, toată lumea era

agitată, cuprinsă de emoţie. Pentru mulţi era primul proces, primul contact cu actul de acuzare. Şi aveau dreptate: luaseră cunoştinţă de acuzaţii grave, ce prevesteau condamnări grele. Totuşi, acuzaţiile citite i-au îndîrjit şi mai mult, după ce-a trecut prima impresie.

Şi iată că a sosit ziua mult aşteptată. În ajun, de cu seară, Fănuţă Manea, frizerul nostru, în lot cu noi, a primit cele necesare să ne bărbierească. În ziua respectivă, o voce de afară striga tare : „Tribunalul!", ceea ce însemna să fim gata pregătiţi. În mare grabă, sîntem adunaţi în curtea penitenciarului şi, de aici, încolonaţi, parcurgem străzile spre tribunalul militar. Nu ştiu cum se face, dar pornim în cadenţă, păşind rar şi apăsat. Parcă mărşăluiam. Răpăiala încălţămintei noastre în contact cu piatra străzilor atrage atenţia trecătorilor, care se opresc, se aliniază de-a lungul trotuarelor şi ne privesc, făcînd gesturi de îmbărbătare şi de solidarizare cu noi. Privim drept, ca pe vremuri. Pe ambele trotuare, cunoştinţe. Unii, din familiile noastre. A fost peste orice aşteptare.

Sîntem conduşi într-o clădire, pe uşa laterală şi introduşi într-o cămăruţă de aproximativ 3/4 m. Cu noi intră cîţiva gardieni. Deschidem geamurile, căci e prea cald. Imediat apare un magistrat, parcă tot cel care ne vizitase la penitenciar. Magistratul este urmat de încă patru-cinci civili. Erau avocaţii. Încep să-şi strige clienţii, să poată vorbi cu ei. Mă aud strigat: „Care este domnul Păun?" Răspund şi-l văd că se prezintă: „Sînt avocatul Vasu, numit apărător din oficiu." Ne strîngem mîinile: „Domnule Vasu, te rog să urmăreşti ce voi spune la interogator. Apărarea mi-o voi face eu, iar d-ta să te orientezi după ce vei auzi. Te rog să transmiţi celorlalţi avocaţi să procedeze la fel." Îmi promite că se va conforma, adăugînd că, în dosar, nu există decît declaraţiile inculpaţilor. Alte probe nu sînt. Studierea dosarului n-a durat mai mult de un sfert de oră. Se începe strigarea, primul fiind, aşa cum prevăzusem, Eugen Iliescu. Urmez eu, apoi ceilalţi.

Cînd pătrund în sală, observ în bănci cunoştinţe, iar printre ele, pe sora Emilica şi pe soţie, cu fetiţa. Ocup loc în faţă, în prima bancă şi, pînă să fie strigat ultimul, nu-mi ridic ochii de la familie.

În faţa noastră, se aflau cinci magistraţi, trei de carieră, doi de front, în mijloc, un maior, care era preşedintele. Voi mai reveni asupra lui. Încă nu-mi luam privirea dinspre sală. Vorbea preşedintele, cînd îmi face semn, din spate, colegul Dem. Iliescu: „Ce faci? Fii atent!" În adevăr, preşedintele, constatînd că procedura ar fi îndeplinită, anunţă că dezbaterea poate începe. Nu-l las să termine, că îl şi rog să-mi dea cuvîntul. Intervenţia surprinde pe cei cinci magistraţi, pe procuror şi pe avocaţi, mai puţin pe Vasu, care ştia consemnul.

Mi se dă cuvîntul.

Rdic incidentul lipsei de procedură şi cer amînarea judecării cauzei, pentru următoarele motive:

– n-am studiat nici unul dosarul, ci doar ne-a fost arătat cîteva minute, înainte de a fi introduşi în sala de judecată;

– lipsa unor martori ai apărării, dintre cei mai importanţi, care vor putea aduce instanţei preţioase şi esenţiale lămuriri privind soluţionarea cauzei;

– nu s-a luat contact cu avocaţii, pentru a se stabili apărarea la care avem dreptul;

Ca ultim argument, insist să ni se admită cererea de amînare fiindcă, dacă pînă acum am fost trataţi cu dispreţ, torturaţi şi chinuiţi, azi avem dreptul să cerem a fi ocrotiţi de prevederile legii. Să fim judecaţi aşa cum stă înscris în lege.

În sală e linişte de mormînt. Cînd termin, preşedintele dă cuvîntul procurorului. Se opune, cum era de aşteptat. Instanţa deliberează, după care, pronunţîndu-se, uneşte incidentul cu fondul: ni se permite să studiem dosarul la prima suspendare, cînd vom lua legătura cu avocaţii. Se face menţiunea că procurorul renunţă la martorii acuzării. Prin urmare, ne vom judeca. După citirea rechizitoriului, preşedintele suspendă şedinţa, apoi ne pune la dispoziţie dosarul, avocaţii putînd lua legătura cu clienţii.

Înainte de asta, cer instanţei să ne permită a lua legătura cu familiile din sală, pentru a ni se înmîna, eventual, pachete cu alimente. Cererea este respinsă, ceea ce era de aşteptat. Sîntem mulţumiţi că ne-am văzut, că ne facem semne şi că primim de la ai noştri un zîmbet ce ascunde durerea.

După interogatoriul lui Eugen Iliescu, care a durat cam o oră, mi se dă cuvîntul, deoarece eu vin la rînd. În genere, caut să îndepărtez gravele acuzaţii de uneltire contra statului, sperînd că pot uşura situaţia oamenilor. Încerc să arăt că activitatea s-a redus doar la ajutorarea familiilor celor din închisori. Atît. Interogatoriul a durat pînă la orele 9 seara, dar a continuat şi a doua zi dimineaţa. Observ pe feţele publicului o liniştire, o uşurare. Le-am arătat calm şi cu hotărîre că declaraţiile din dosar au fost luate în condiţii de constrîngere fizică şi morală exercitată de grupul de anchetatori, că s-a folosit teroarea, sub toate formele ei. Am căutat a-i face să înţeleagă că la securitatea din Buzău s-a practicat violenţa într-un mod neînchipuit de brutal. Au rămas surprinşi cînd le-am vorbit de arma de vînătoare ruptă în două, de cît am fost lovit cu ea. Publicul din sală a început să murmure, ceea ce l-a făcut pe preşedinte să ameninţe cu evacuarea. Întrebat de ce am fugit în munţi, am explicat cazul fratelui meu Rică, cel torturat în locul meu. Am vorbit şi de sesizarea făcută contra şefului securităţii din Buzău – Sîrbu Ion. Toate aceste fapte, necunoscute publicului şi nici instanţei sau avocaţilor, au făcut ca dezbaterea procesului să fie privită sub alt unghi. Mi-am exprimat surprinderea că nu se află printre acuzaţi adevăraţii criminali, adică cei care l-au împuşcat pe Ion Constantinescu, la 30 noiembrie 1948. Întrebam cine are interesul să-i ocrotească pe ucigaşi, căci legea este lege, iar cine o încalcă ar trebui să suporte rigorile ei, indiferent cine-ar fi.

La terminarea interogatoriului, nu semnez cele declarate decît după ce verific fiecare cuvînt în parte.

Pe această linie se desfăşoară şi restul interogatoriilor. Cînd vine rîndul lui Ion Stănescu, preşedintele îşi exprimă nedumerirea. „Cum de spui d-ta acum aşa, cînd iată ce ai declarat la anchetă?" Răspunsul lui Ion Stănescu, venit prompt, a fost fără replică: „Ehei, domnule preşedinte! Cînd m-au arestat aveam părul negru şi iată cum am albit. Nu ştiţi dumneavoastră ce grozăvii am trăit noi acolo!" Exclamaţiile din sală nu se mai opresc. Mă uit la soţia lui – Anişoara – care plînge, plînge neîntrerupt. Răspunsul lui Ion Stănescu a fost, cred, cel mai convingător argument cu privire la cele petrecute în securitatea din Buzău. Eram sigur că toate acestea vor fi cunoscute şi dincolo de pereţii tribunalului.

Audierea martorilor a contribuit şi ea la crearea unei atmosfere de simpatie faţă de întregul grup. Se împrăştiasc pîcla produsă de actul de acuzare şi de dosarul încheiat de anchetatorii securişti. Mi-aduc aminte de Gavrilă, muncitor CFR, care fusese, un timp, secretarul judeţenei de partid. Era martorul mecanicului de locomotivă, Bunea Constantin. Depoziţia lui l-a iritat pe procuror, care a încercat să-l întrerupă. Nu s-a lăsat intimidat şi i-a dat replica imediat. Reţin că procurorul l-a avertizat că, după audiere, va fi invitat la cabinet, pentru cercetare. Intimidarea martorilor era un sistem practicat cu neruşinare. I s-a dat astfel ocazia lui Gavrilă să dovedească şi el instanţei comportarea inumană a organelor de anchetă ale securităţii. Această depoziţie a reprezentat ultima piesă favorabilă grupului nostru. Optimismul era general, atît printre noi,cît şi în rîndul publicului din sală. Se dă cuvîntul apărării. Nu mai reţin decît faptul că Vasu a fost magnific. A depăşit toate previziunile mele. A vorbit pentru mine, dar pledoaria lui a fost o apărare făcută tuturor celor douăzeci şi cinci de oameni, cărora li se mărise speranţa într-un verdict echitabil, chiar blînd.

Preşedintele amînă pronunţarea pentru data de 30 noiembrie 1949, adică după aproape o săptămînă. Un gardian mai bătrîn, care asistase la multe alte procese, nu s-a putut abţine să nu-şi spună părerea. Era o îngrijorare, o bănuială: „Dacă voiau să termine treaba, cum am văzut că merg lucrurile, pentru ce nu s-au pronunţat ei astăzi, în cîteva ceasuri, aşa cum au făcut în atîtea procese?" Şi a continuat: „Cred că aşteaptă dispoziţii de sus, de la altcineva. Nu scăpaţi dumneavoastră cu una, cu două."

După cîteva zile sînt chemat la poartă, mai precis la grefă. Faptul provoacă agitaţie în întreaga cameră. Plutonierul Dinu, de la securitatea din Buzău, fusese trimis să ia un număr de declaraţii privitoare la cîteva persoane rămase în arest, printre care şi fratele meu, Rică. Voiau să-i elibereze şi aveau nevoie de confirmarea mea că nu au nici o legătură cu faptele pentru care eram judecaţi noi. I-am cerut unele informaţii cu caracter politic. Mi-a

dat cîteva răspunsuri, dar cu multă frică. Știa de proces și că se amînase pronunțarea. L-am întrebat ce crede. M-a încredințat că, după spusele mai marilor săi, voi mai avea de stat în închisoare cel puțin cinci ani. O spunea cu toată convingerea, făcîndu-mă să înțeleg că nu pot să mă gîndesc la mai puțin.

La înapoierea în cameră, i-am găsit pe toți îngrijorați. I-am liniștit, relatîndu-le scopul chemării, dar și părerea plutonierului Dinu. Aproape toți au căzut pe gînduri. „Cum, atîția ani" se întrebau unii, „după modul în care s-a desfășurat procesul?" Zarurile fuseseră aruncate. Nu mai puteam schimba nimic. Destinul ni-l vor hotărî alții. Începusem să cred că sentința fusese pronunțată încă din Buzău sau București, că tribunalul nu va face decît să dea o formă juridică celor stabilite deja. Aveau nevoie de zile, să fixeze soarta fiecăruia, în parte.

La data anunțată de președinte – 30 noiembrie – sîntem chemați cu toții la grefa închisorii. Acolo, procurorul dă citire sentinței pronunțată de tribunal. O ascult în tăcere. Păun și Șercăianu, cei din munți, primesc condamnări de 15 ani. Prahovenii rămîn înmărmuriți: cea mai mare condamnare pronunțată, pînă atunci, la Brașov. Eugen Iliescu și Dem Iliescu primesc fiecare cîte zece ani de temniță grea. Termenele următoare coboară pînă la un an. De pildă, pentru colegul meu Napoleon Bogdănescu, care mai avea o lună și se elibera. Au pronunțat și cîteva achitări, printre care a lui Mănăilă.

Ni se anunță că putem face recurs, ceea ce am și făcut imediat, cei ce ne consideram nemulțumiți. Am rugat să ni se permită să vedem dosarul, ca să putem studia sentința, în vederea motivării recursului. Cererea ne-a fost aprobată fără rezervă, dispunîndu-se să fim duși cîțiva – unul sau doi – să-l studiem, la grefa tribunalului.

Îl văd pe preotul Iorgu Ciomag că se apropie de mine, încercînd să mă consoleze: „Dumneavoastră, domnule Păun, vă este dat s-o duceți pînă la capăt. Să vă întărească Dumnezeu, că într-un an-doi scăpați sigur". Așa credea el. Am primit dușul rece în liniște. Nu puteam da glas revoltei. Nu voiam să produc prăbușirea morală a celor cu condamnări mari, mai cu seamă după visurile pe care și le făcuseră. După cîteva zile, sînt condus la grefa tribunalului să studiez dosarul pentru recurs. Aveam certitudinea că ne va fi admis, după motivarea făcută. Urmează îmbrățișări, rămas bun și încurajări.

Bucuria unora și durerea înăbușită a altora. Se puseseră speranțe deșarte în integritatea unor judecători. N-au fost la înălțime.

La cîteva zile după pronunțarea sentinței, aflăm că la parter au sosit alți buzoieni, tot în loturi de cîte 25 de oameni, ca și noi. Auziseră de judeca-

rea noastră şi de condamnările primite. Urmau să treacă şi ei prin faţa morii de pronunţat condamnări. Ne-au rugat să-i ajutăm. Ca urmare, le-am recomandat să procedeze întocmai ca şi noi. Apoi, m-au solicitat să depun mărturie. Am acceptat, bineînţeles, dacă urma să fiu citat.

Şi prahovenii ne-au rugat să-i ajutăm să procedeze ca noi, buzoienii. Au fost foarte receptivi în timpul convorbirilor, la care au participat toţi ai lor. Voiau să susţină adevărul, nu ce reieşea din dosarele întocmite.

Într-una din zile, Eugen Iliescu vine la mine şi-mi cere o consultaţie juridică. E prima oară cînd îl aud vorbind într-o perspectivă sumbră cu privire la rezolvarea situaţiei din ţară. Recunoaşte că totul este de durată. Mi se adresează, pentru calitatea mea de avocat, dar şi pentru că, fiind mai tînăr, voi putea rezista mai mult. El, mai în vîrstă, se îndoieşte că va scăpa. Mă roagă să-i redactez un testament pe care el să-l scrie, să-l semneze, iar eu să fiu executor. Am încercat să-l liniştesc, însă el a insistat. Atunci am procedat cum i-a fost dorinţa. După ciorna întocmită de mine, conform dorinţelor sale, a scris totul, întocmai. Îi citesc mulţumirea pe faţă.

Exista o formă, înscrisă în lege, pentru a-ţi face testamentul în condiţii de deţinut, însă el nu alesese această cale (şi nici eu nu i-am sugerat-o), deoarece bunurile menţionate, în mare parte, îi fuseseră deja confiscate de noua stăpînire. Am luat unul din exemplare şi l-am cusut în vatelina scurtei, astfel încît să nu poată fi descoperit. De locul acesta ştia numai el.

După ce-au plecat cei eliberaţi, am început a ne pregăti pentru noile destinaţii. Eliberaţii au lăsat în cameră obiecte de îmbrăcăminte, de care cei cu condamnări mari aveam nevoie. Fiecare încredinţase un comision pentru familiile de afară. Transmisesem alor noştri să fie tari, să se descurce onorabil, să aibă grijă de copii şi de ei. Îi încurajam noi pe ei, făcînd abstracţie de postura în care ne aflam.

Cum am spus, aici, la Braşov, am cunoscut un gardian mai binevoitor. Cînd avea ceva timp liber, deschidea uşa şi ne vorbea. Venea de la Ocnele-Mari. Acolo erau închişi cei cu situaţie neclară. Erau aşa-zişii lăgărişti. Aveau, cînd şi cînd, drept la pachete cu îmbrăcăminte şi alimente. Ne-a mai spus că toţi deţinuţii vor fi transferaţi la alte închisori, după profesiuni, după cuantumul condamnării şi după organizaţiile politice din care făcuseră parte. Ştiam, deci, cu oarecare aproximaţie, unde ne vor trimite. Aflasem că muncitorii vor fi transferaţi la Gherla, studenţii la Piteşti, iar la Aiud, intelectualii cu condamnări mari.

Deocamdată, căutam să beneficiem de micile avantaje de aici: mîncarea şi aerul rece de la poalele Tîmpei. Crăciunul l-am făcut acolo. Era al doilea Crăciun departe de familie.

Şi iată că vine gardianul şi întocmeşte un tabel nominal. Pe acest tabel era o rubrică aparte, în care fiecare trebuia să declare ce profesie practică

doreşte să-şi aleagă. Devenise o certitudine că ne vor pune să muncim, că ne vor obliga la asta şi că făceau pregătirile. Începem presupunerile. Ne frămîntam zilnic, fiindcă nu puteam rămîne impasibili la ce avea să ni se întîmple.

Cei de la parter, buzoienii din lotul următor, mi-au comunicat termenul fixat pentru judecare şi că m-au propus ca martor. În ziua stabilită, sînt dus la tribunal, alături de grupul lor. Pe stradă, îl văd pe fratele meu, Rică. Aşadar, l-au eliberat. Prin semne şi cîte o vorbă, îmi comunică veşti. Soţia şi fetiţa stau cu sora Emilica şi cei doi fraţi: Rică şi Tănase. Fetiţa e la şcoala primară, în Buzău. În legătură cu ea, fac aici o paranteză.

La proces, într-o suspendare, gardianul ce ne supraveghea a îngăduit fetiţei să vină la mine. Am ţinut-o în braţe şi ne-am vorbit. Atunci i-am dat verigheta, s-o păstreze soţia. Am întrebat-o cum merge cu şcoala şi unde stau. „La Emilica", mi-a răspuns. „Pe acasă aţi fost?" o întreb. „Nu ne-au primit să intrăm în curte. Dar, tătelule, hai să nu mai vorbim de asta!" şi fetiţa începe să lăcrimeze.

Acum, Rică îmi confirmă cele auzite. Mă mai liniştesc. Nu-l mai văzusem de un an şi nouă luni. Şi cît suferise pentru mine!

După audiere, am rămas în spatele oamenilor din lotul care mă pusese martor, timp în care am putut privi în sală, în toată voia. Am văzut-o pe soţia lui Eugen Iliescu, care nu putuse veni la procesul nostru. I-am făcut semn că soţul ei este cu mine, că-i sănătos. I-am citit pe faţă satisfacţia că avea, în sfîrşit, o ştire. Multe din familiile celor aflaţi în boxă erau în sală. Audierea mea a durat mai bine de o oră. Acuzaţii mi-au pus întrebări care tindeau să le uşureze situaţia. Am căutat să-i ajut cît mai mult cu putinţă şi cred că am reuşit. Prezenţa mea, în faţa aceluiaşi complet de judecată, l-a cam jenat pe preşedinte, mai cu seamă că, prin răspunsurile mele, răsturnasem întreaga anchetă despre lot. La înapoiere, am mai putut schimba cîteva vorbe cu Rică şi cu soţia lui Eugen Iliescu. Pe aceasta n-am mai văzut-o de atunci. Am auzit că, după o vreme, aflînd de moartea soţului ei, s-a reîntors în Franţa, ţara ei de origine. Nu şi-a revăzut soţul niciodată.

În aceeaşi seară, am şi aflat sentinţa pronunţată pentru lotul al doilea al buzoienilor. Maximum de condamnare a atins patru ani, mulţi primind cam cît făcuseră în beciurile securităţii, aproape un an şi jumătate, poate mai mult. Am fost citat ca martor şi pentru lotul următor, al treilea. De astă dată, preşedintele nu m-a lăsat să vorbesc mult, aşa cum făcusem anterior. Mi-a limitat extrem de mult depoziţia. Nici nu m-a mai lăsat în sală, ca să am posibilitatea să vorbesc sau să fac vreun semn publicului. M-a trimis imediat la penitenciar. Şi pentru acest lot s-au dat condamnări sub patru ani, majoritatea fiind eliberaţi îndată după proces.

Eram siguri că multă vreme nu vom mai sta în Braşov. Aşteptam. Fuseserăm puşi la curent cu mijlocul de transport: un vagon special, ce

se numea dubă. Era o închisoare mică, amenajată pentru transferarea deținuților de la un penitenciar la altul. Majoritatea primiserăm condamnări la „muncă silnică”, condamnări care, înainte, se aplicau numai celor de drept comun, nu și politicilor. Dar totul se schimbase.

Eram, deci, în așteptare. Cam pe la jumătatea lui ianuarie, vine din nou gardianul, să întocmească un alt tabel, de astă dată cu o rubrică specială, rezervată profesiei. Îndată am făcut legătura cu informațiile gardianului de la Ocnele-Mari. Știam că intelectualii erau concentrați la Aiud, muncitorii și țăranii la Gherla, studenții la Pitești. Deja ne vedem grupați pe profesiuni. Eugen Iliescu se trece țăran. Avea pămînt, vie, pădure, etc. Se credea că regimul acestei categorii sociale va fi mai blînd, mai uman, dat fiind că aparținea clasei aflate la cîrma țării. Știam că ne vor împărți pe la diferite închisori. Era doar o chestiune de timp. Cei vechi ne-au pus în temă că vom pleca, atunci cînd va trece duba prin gara Brașov.

Am mai rămas acolo cîteva zile, după plecarea lui Napoleon Bogdănescu. Ne-am despărțit emoționați. El a căutat să-mi insufle curaj, pentru încă un an-doi, după care ne vom revedea, cu flori la pălărie, chiuind. Așa credea pe atunci.

Retras în colțul meu, încep a face o recapitulare a timpului petrecut pînă aici. Venisem istovit fizicește, slăbit. Nu mai aveam pic de vlagă în mine. Acum, în cele cîteva luni cît am stat la Brașov, mă simțeam refăcut, revenit pe linia de plutire, în stare să suport alte privațiuni. Mă credeam capabil să fac față viitorului necunoscut. Mă gîndeam că, pe unde voi fi dus, nu voi mai avea de înfruntat umilința, violența sau tortura.

Faptul că am stat toți buzoienii împreună, în aceeași cameră, a contribuit mult la ridicarea moralului, la recăpătarea încrederii în noi înșine; ne simțeam întăriți sufletește. Discuțiile dintre noi ne-au fost de mare ajutor.

Cînd a venit ziua despărțirii de fîrtați, am simțit mai grea povara din inimă – condamnarea la 15 ani de muncă silnică. Apăsătoare povară. Despărțirea de Eugen Iliescu a fost cea mai grea. Ceva lăuntric îmi șoptea că nu-l voi mai vedea; într-adevăr, a fost primul dintre noi care a plătit cu viața cutezanța de a crede într-un ideal.

5

Ajunși cu duba în gara Aiud, se fac unele formalități. Principala este numărătoarea. Acum, în Aiud este moină și zăpada începe să se afîneze, amestecîndu-se cu noroiul dezghețat, călcat în picioare de noi.

Întreaga coloană cu osîndiți pășește încet. Cei în lanțuri nu se pot ține de coloană. Merg greu, gîfîie. Îi privesc, în efortul ce-l fac de a se ține de ceilalți și-i admir.

E seara tîrziu. Localnicii ne privesc cu indiferență. Ce știu ei ? Nu se gîndesc la ceea ce ne frămîntă pe noi, „ăștia" din coloană. Urcăm o pantă ușoară și, dincolo de șirul de plopi, pe o colină, apare masiva clădire, luminată de jur împrejur. Aud pe unul: „Iată-l. Acolo-i Aiudul!". Un fior mă străbate, din creștet pînă în tălpi. Așadar, pe colina aceea îmi fi sortit să execut osînda de 15 ani? În momentul acela parcă nu-mi vine a crede una ca asta. Atît îmi trece prin minte, fiindcă vorbele gardienilor: „Hai, mă, grăbește-te!" mă aduc la realitate.

Pășim cu greu, unul după altul, înșirați din cauza oboselii, a urcușului și a celor în lanțuri. Trecem peste un pod, aruncat peste un firicel de apă, după care intrăm în lumina puternică a becurilor. De-a lungul drumului se întinde zidul înalt, de peste 4 metri. Din loc în loc, vedem cîte un ostaș cu arma în mînă, scrutînd zarea. Și ei sînt indiferenți la zbuciumul inimilor noastre. Ce știu ei, acești flăcăiandri? Cu timpul, ca urmare a instructajului, ei sau alții se vor uita la noi cu dușmănie, cu ura proprie sistemului pe care-l susțin.

Ajungem și, la o comandă scurtă, „Stai!", ne oprim în fața unei porți, deasupra căreia scrie: „Penitenciarul Aiud". Îmi vin în minte Dante și cuvintele inscripției de deasupra „Erebei": „Lăsați orice speranță, voi care intrați". Mă cutremur. Acum nu mai e vorba de imaginație, ci de ceva real: pășesc pragul teribilei temnițe care, cu adevărat, avea să fie un infern pentru generația noastră.

Ajungem într-o curte ceva mai mare. În fund, drept în față, observ un grup de clădiri, numai cu parter: e secția. Însă ceea ce ne izbește privirea este cu totul altceva: în dreapta noastră se înalță, impunătoare, o clădire masivă. De acolo se aude un fel de zumzet uniform, asemeni celui dintr-un stup de albine. Vedem nenumărate ferestre, deschise sau închise, barate cu drugi groși de metal: gratiile. Este Celularul. Ni se ordonă să luăm o formație. În tăcere, ne conformăm. Încep primele luări de contact. Sîntem numai urechi. Înconjurat de o suită de subalterni, apare un căpitan care-i trece în revistă pe noii sosiți. Ulterior, am aflat că se numește Dorobanțu. Era directorul închisorii și fusese muncitor în Ploiești. Directorul cere de la fiecare cîteva date: nume, profesie, ce condamnare are, motivul, de unde este, etc.

Un bătrîn, țăran după înfățișare, își spune condamnarea: 5 ani. Este întrebat pentru ce a fost condamnat. Cînd aude motivele: „omisiune de denunț" și „favorizarea infractorilor", directorul se oprește mai mult în fața omului, care continuă: „Chiar cinci ani, pentru o nimica toată?". Ca să-l consoleze pe bietul om, directorul îi dă replica următoare: „Tu te văicărești

pentru o bagatelă de 5 ani? Ce să mai zică ăla, mă, care a primit 25 de ani sau viaţa? Aşa că mulţumeşte-te cu ce ai."

Nu-mi vine a crede. Cinci ani de libertate pierduţi din viaţa unui om sînt o „bagătelă" în mintea directorului acestei închisori. Nu credeam să văd manifestat un dispreţ mai brutal aruncat noţiunii de libertate. Tac şi mă gîndesc pe ce mîini am ajuns. Este prima impresie şi mă întreb în ce măsură se deosebeşte atitudinea acestor oameni de aceea a anchetatorilor securităţii.

Sînt trezit la realitate de o comandă adresată primului gardian: „La secţie cu ei!"

Şi, încet, pornim spre grupul de clădiri fără etaj, din faţă.

Am ajuns.

Toţi cei aproximativ 60 de oameni sosiţi sîntem introduşi într-o cameră mare, în care nu este nici un pat. Ne aşezăm pe jos, pe bagaje, care cum putem, înghesuindu-ne unii în alţii. E frig înăuntru, dar, cu timpul, începem a ne încălzi. Într-un tîrziu, adormim. Dimineaţa, ni se distribuie gamele sau blide din lut ars, multe dogite ori sparte. Începem a face cunoştinţă cu cei din jur, persoane cu diferite convingeri politice, ca Frasin Munteanu-Râmnic, fiul politicianului cu acelaşi nume, publicistul Carianopol, doctorul Brancovici, veniţi de la Jilava. Oamenii fac tot felul de presupuneri despre soarta ce ne-o pregăteşte stăpînirea.

Cu siguranţă, vor stoarce ultima picătură de vlagă din noi, obligîndu-ne să muncim. Este sistemul aplicat şi-n Răsărit. Se fac auzite zvonuri, privind construirea unui canal între Dunăre şi Mare. „Mulţi vor fi trimişi acolo şi îşi vor găsi sfîrşitul", conchide cineva, cu îngrijorare în glas. Şi doctorul Brancovici îşi spune părerea: „Eu nu vreau să mă gîndesc ce vor face cu noi mai tîrziu. Trăiesc în prezent. Mă interesează ce ne vor da să mîncăm azi sau mîine. Atît şi nimic mai mult".

Pereţii sînt zgîriaţi cu tot felul de nume ale oamenilor care au trecut prin cameră. Doctorul Adrian Petrescu, din grupul nostru, scrie şi el două cuvinte: „Lotul Păun". Aici îl întîlnesc pe Vasile Blănaru, bucovinean. Ne depănăm firul amintirilor din perioada de studenţie, de la Iaşi. Pe sală era un planton, evreul Lindau, condamnat pentru fapte de drept comun. Cînd putea, ne mai scăpa cîte o informaţie. După un timp, ne anunţă că sîntem aici doar în carantină şi că urmează să fim repartizaţi prin alte încăperi.

Printre cei sosiţi am mai întîlnit o veche cunoştinţă: preotul Marinescu, aromân din Dobrogea. Ne-am amintit fapte din trecut, le-am analizat pe cele prezente, ne-am gîndit la viitorul românesc. Era numai nerv cînd vorbea, cînd exprima un punct de vedere. Îl vedeam cum închidea ochii auzind cuvintele grele, adresate de gardieni. Era ca un vultur ţinut în colivie.

Pînă-ntr-o zi, cînd i se strigă numele împreună cu al altora din grupul lui. Li se pun lanţuri la picioare şi se dă ordinul de a-şi face bagajele. E surprins, ştiindu-se condamnat pe viaţă. În mare grabă, ne luăm rămas bun. Nu l-am mai văzut. Mai tîrziu, am aflat că au fost plimbaţi cu duba prin ţară, fără o destinaţie precisă, apoi au fost împuşcaţi, înscenîndu-li-se o fugă de sub escortă, înspre frontiera cu Yugoslavia. Visurile le-a dus cu el în groapa comună anonimă, aproape de graniţa Yugoslaviei.

În fine, sîntem mutaţi din carantină. Noi, buzoienii, stăteam grupaţi, în ideea că vom rămîne împreună, cînd ne vor muta. Din acest moment însă, ne-au împărţit. O parte – preotul Iacob Tănase şi doctorii Adrian Petrescu şi Ştefan Păiş – sînt separaţi de lotul nostru. Dintre buzoienii rămaşi cu mine, menţionez pe Ionel Stănescu, Dem. Iliescu, preoţii Constantin Stoicescu, Iancu Popescu şi Diogen Popescu, medic veterinar Şercăianu şi Gh. Popescu.

Camera în care sîntem mutaţi este pentru 8 persoane, dar sîntem înghesuiţi 36. Avem însă paturi suprapuse, pe trei rînduri. Cîte doi în pat, fără saltele, fără pături. Ne lungim pe grătarele paturilor. Ionel Stănescu face remarca: „Sîntem ţinuţi ca peştii pe grătar, gata pentru frigare". Întîlnesc oameni noi, dintre care îi amintesc pe judecătorul Nicolau din Constanţa şi pe inginerul Nicolescu, din Argeş. Cel mai mult m-a impresionat Mărgărit, modest funcţionar la şantierul naval din Galaţi. Era copleşit de dorul familiei şi al celor 4 copii. Fusese condamnat la 20 de ani. Se mîngîia cu iluzia unei eliberări iminente. Nu concepea să execute toată osînda, nici măcar 2-3 ani. Ca mulţi alţii, şi el se hrănea cu iluzia unui provizorat. Peste ani şi ani, am aflat că acest Mărgărit şi-a dat sfîrşitul la Aiud. Tot timpul, înainte de moarte, şi-a strigat copiii. A murit cu gîndul la ei. Se tot întreba de ce atîta ură şi nedreptate pe lume şi, mai ales, la noi, românii.

În camera cu nr. 12 persista atmosfera unei grabnice eliberări. Într-un moment de euforie generală, creată de majoritatea celor cu condamnări mici, s-a lansat iniţiativa unei revederi a tuturor celor aflaţi în această cameră. Se crease o ambianţă extrem de intimă. Unii au propus să ne revedem peste cinci ani, alţii peste 10. În final, s-a căzut de acord pentru ultima variantă. Iluzia s-a spulberat ca puful de păpădie, luat de vînt.

Dacă violenţa morală a fost prezentă mai tot timpul (şi la ea am devenit, oarecum, indiferenţi), cea fizică ne-a şocat. Ocaziile cele mai frecvente pentru aplicarea acestor metode erau în timpul „programului" în curte. Cele cîteva minute cît dura executarea acestuia, ne aflam sub o ploaie de invective, de ameninţări din cele mai variate şi de trivialităţi, adresate de gardianul de serviciu.

Cînd se deschidea uşa pentru „program", cîte 2-3 ţîşneam afară să ocupăm primii locurile pentru acele momente prozaice, ştiute de fiecare om.

Era o chestie de sincronizare a necesităţilor, la orele „programului", astfel încît să nu fii nevoit a folosi tineta din cameră. Se întrebuinţa numai în caz de nevoie presantă, fiindcă într-o cameră aglomerată, aşa cum era a noastră, s-ar fi suportat greu mirosul. Cu mare greutate concepeam a ne face nevoile unii în văzul celorlalţi, în aceeaşi cameră.

„Programul" îl făceam zilnic. Timpul ne era extrem de limitat. De-abia ne trezeam, că gardianul ne şi anunţa sentenţios: „Afară la program, fuga!" Cu astfel de cuvinte începeam ziua. Odată trecuţi pragul, vocea gardianului ne urmărea neîncetat: „Haide, haide, ce mai stai?" Parcă am fi fost oi ieşite din ţarc, aşa se purtau cu noi. Afară, în curte, erau cîteva closete şi un jgheab cu cîteva robinete. Aici, în mare grabă, trebuia să-ţi satisfaci toate necesităţile: cele intime şi spălatul. Dar de-abia ajungeam, că şi auzeam vocea gardianului: „Haide, haide, n-ai terminat?"

La closete oamenii îşi aşteptau rîndul, dar asta cerea timp şi noi nu-l aveam. Atunci, văd că alţii, aşezîndu-se în jurul unor guri de canal, de pe care se luase capacul, cîte patru-cinci îşi fac necesităţile deodată. Nici un fel de jenă, nici un fel de sfială. Important e să reuşeşti numaidecît, după care, în fugă, să te clăteşti cu apa care curge în jgheab şi gata, înapoi, în cameră. În acele cîteva clipe, ne puteam şopti scurte informaţii, dar numai cînd scoteau mai multe camere deodată.

Într-o zi, observăm că apare un gardian nou pe sală. Era înalt, smead la faţă. Ne străpungea cu privirea încărcată de ură. În mînă avea o bîtă, pe care o tot agita. Cînd deschidea uşa pentru „program", atît îl auzeam că zice: „Într-o secundă să vă întoarceţi". Cum nu se putea aşa, apărea în pragul uşii ce dădea în curte şi lovea cu reteveiul în cine şi unde nimerea. Făceam tot posibilul să nu primim loviturile. După un timp, părintele Stoicescu îmi spune: „Îl cunosc pe gardian. Se numeşte Bălţatu. A fost sergent în termen la postul de jandarmi din comuna Lopătari, de care aparţine satul meu, Terca. L-am omenit de multe ori în casa mea". Se întreba cum de ajunsese aici şi încă gardian. S-a hotărît să-i vorbească, poate-l va mai îmblînzi.

Astfel, într-o zi, preotul rămîne ultimul. Cînd se apropie gardianul cu bîta, se uită fix în ochii acestuia, care rămîne cu bîta ridicată. Văzîndu-l pe preot zice: „Şi dumneata, părinte, aici?" La care preotul îi dă replica pe loc: „Cum de-ai ajuns în locul ăsta? N-ai găsit altcumva să-ţi cîştigi pîinea? Ce faci?" Îl vedem, apoi, pe preot intrînd încet în cameră, urmat de bestie, care ţine reteveiul lăsat în jos.

Dar sălbaticul a continuat să bată fără nici o milă.

Într-o zi, unul a rămas în urmă. Era mai neputincios. Lovit, se prăbuşeşte pe culoar, plin de sînge. Oamenii încep să vocifereze, să ţipe, sărind în ajutorul celui căzut. Îl aduc înăuntru. Sîngele nu se opreşte. Omul este

galben, străveziu. I se leagă rana cu un prosop, dar sîngele trece prin el. Se produce o agitaţie şi mai mare. Se bate în uşă cu pumnii. Totul se transmite altor camere, care şi ele se agită. Puţin după aceea se deschide uşa, dar nu apare Bălţatu, ci un altul, care se face a nu şti ce-i cu zgomotul. Îl ia pe cel plin de sînge şi îl scoate afară. După o jumătate de oră, omul revine, pansat şi cu copci prinse în locul spărturii. Bălţatu n-a mai apărut pe secţie. Am înţeles, totuşi, că nimic nu-i poate opri pe zbirii stăpînirii să ne distrugă, să ne extermine.

După scoaterea din „carantină", odată instalaţi în camera 12, noi, buzoienii, luăm iniţiativa de a face rugăciunea împreună, dimineaţa şi seara. Îi avem cu noi pe preoţii Costică Stoicescu şi Iancu Popescu. Toţi au primit iniţiativa cu satisfacţie. Dincolo de mizeriile cotidiene, voiam să menţinem strîns legătura cu cele spirituale, oferite de rugăciune. Duminicile se tratau subiecte cu caracter religios-teologic, preoţii fiind mult solicitaţi. Era începutul unei activităţi care s-a continuat, cu unele adaptări, în tot timpul detenţiei. În preocupările cu caracter religios găseam un suport moral, de mare folos de-a lungul anilor trăiţi între gratii.

Cînd ne scoteau la baie, ne întîlneam mai multe camere. Era un prilej de-a schimba impresii cu vecinii, cu ceilalţi din lotul nostru, printre care cu preotul Tănase Iacob şi cu doctorii Adrian Petrescu şi Ştefan Păiş.

Într-una din zile, plantonul Lindau se apucă de întocmit un tabel cu datele personale ale oamenilor din secţie: numele şi prenumele nostru, al părinţilor, profesia, vîrsta. Mai trebuia să precizăm cuantumul condamnării, precum şi natura ei: muncă silnică, detenţie grea, închisoare corecţională. Ca urmare, vreme de cîteva zile ne agităm, făcînd tot felul de presupuneri. Se vorbeşte insistent că vom fi obligaţi să muncim pe diferite şantiere. Despre Canal, unii ziceau că ar fi o şansă, că mîncarea va fi mai multă, poate mai bună, că vom avea dreptul la scrisori, pachete şi vorbitor. Cei cu condamnări mari nu ne hazardam în presupuneri.

La cîteva zile, auzim paşi pe sală. Zăvoarele uşilor sînt trase. Cineva rosteşte cuvîntul „mutări". Ca la un semnal, ne strîngem bocceaua cu lucrurile personale şi ciulim urechile. Se deschide şi uşa noastră. În prag apare gardianul şi citeşte o listă. Pe coridor, vedem o coloană de oameni cu bagaje în mînă. Printre ei, îl zăresc pe avocatul Anghel Nicolau, fostul meu coleg de barou, fost prefect şi parlamentar. Eram vecini. Îl ştiam elegant, pedant. Acum părea un vagabond. Ne facem semne de salut şi încurajare. De-atunci, nu l-am mai văzut niciodată. De la noi este strigat Ionel Stănescu. Avea o condamnare de 7 sau 8 ani. Preoţii Stoicescu şi Iancu Popescu, deşi aveau aceeaşi condamnare, nu sînt chemaţi. Ne dăm seama că trierea fusese stabilită de la securitate. Nu sînt scoşi nici doctorii Adrian Petrescu şi Ştefan Păiş,

cu pedepse de 2 ani, şi nici preotul Iacob Tănase, cu 7 ani. Un fel de explicaţie ne dă gardianul: „S-a făcut separarea oilor de capre".

Din cameră, rămăseserăm cam o treime. Pe sală, vînzoleală. Îl zărim pe Bălţatu care-şi mîna „oile", agitînd nelipsitu-i retevei. Deci asta era. Rămăseserăm noi, „caprele". Pe cei plecaţi îi consideram privilegiaţi, crezînd că se vor bucura de un regim mai bun.

Au trecut zile, poate săptămîni. Unele loturi au plecat la Canal. De la Lindau aflăm că mult nu vom mai fi ţinuţi în secţie. Poate vom fi duşi în celular sau, ferească Sfîntul, cum zicea el, să nu ajungă vreunul la temuta „Zarca".

Nu trece mult timp şi gardianul ne anunţă: „Bagajele şi afară, încolonarea cîte şapte în rînd". Ieşim din secţie şi în faţă ni se profilează impresionanta clădire a celularului. Nu are decît o intrare, celelalte fiind blocate. În noaptea întunecoasă, intrarea mi se pare a fi gura unui balaur gata să-şi înghită victimele. Deasupra uşii văd o cifră: 1912, anul naşterii mele.

Îi trecem pragul, cu un fior care ne străbate şira spinării.

Aflasem, în mare, cum era viaţa de celular. Ştiam că celulele sînt mici, mult mai mici decît camerele de la secţie, şi că supravegherea era extrem de severă. Şi gardienii sînt mai exigenţi, în comparaţie cu ceilalţi.

Clădirea celularului o asemănam cu un balaur uriaş, cu 312 guri, gata să ne înghită.

Odată ajunşi în faţa lui, un gardian ne arată cu mîna, în sus, spre scări. Ca primă impresie, cînd pătrund pe uşa de la parter, simt că intru într-o hrubă care duce pe alt tărîm. Parcă te apasă ceva, să te strivească. Urcăm pînă la ultimul etaj al celularului, trei. Forma clădirii este aceea a unui imens „T". Braţele sînt cunoscute sub denumirea de „lunga" şi „scurta", asemănîndu-se cu braţele şi coada balaurului. Plasele de sîrmă, întinse de-a lungul şi de-a latul „T"-ului, care izolează orice legătură posibilă între etajele superioare şi cele inferioare, te copleşesc. Sus, la trei, ne întîmpină un om masiv, cu faţa pătrată, cu maxilare puternice. Un adevărat uriaş. Este renumitul Maier, de serviciu în seara aceea. Cu un gest marţial, ne arată încotro s-o luăm, atenţionîndu-ne să nu scoatem o vorbă. Mergem pe latura scurtă a „T"-ului şi ne oprim la capăt. Ne deschide uşa, pe care citim cifra „312". Este ultima gură a balaurului. Încăperea e cu mult mai mică decît la secţie. Înspre fundul ei, lipit de peretele cu fereastra, se află un prici din scînduri. Nimic altceva, decît nelipsitele tinete. Constatăm imediat că sîntem pîndiţi în fiecare clipă printr-o gaură făcută în uşă şi acoperită pe dinafară cu un căpăcel: vizeta.

Cînd sîntem scoşi la „program", încercăm, în mare grabă, să ne satisfacem necesităţile la closet, aşa cum se tolera în secţie.

Nici vorbă de una ca asta. Aici, în celular, gardianul ne însoțește pe tot traseul, și, văzînd ce am vrea să facem, ne spune răstit: „Ce faci, mă! Aici este celularul. S-a dus cu boieria de la secție”. Ne întoarcem în celulă, cu gîndul să ne acomodăm regulilor. Pînă la ora programului de după amiază, ne ținem cu mîinile de burtă, suportînd crampele. De acum încolo, ne vom regla necesitățile fiziologice în funcție de programul zilei. Cîtva timp ne-a fost greu, dar, vrînd-nevrînd, ne-am adaptat. Primim gamele și linguri fiecare, iar pentru băut apă, ni se dă o singură cană. Cu ea ne turnam și cînd aveam de spălat rufe și cînd ne spălam. Acesta ne-a fost inventarul cît am stat în celulă.

Știam că regimul de celulă aplicat unui condamnat se limita la un număr de luni, după care, cel în cauză era ținut la comun, în camere mai mari; pentru ca, după o perioadă, să fie readus în celulă. Sub regimul comunist, se tindea la distrugerea omului, prin ținerea sa, un timp nedefinit, în celulă. Mulți și-au găsit sfîrșitul aici. Cîtă vreme au fost împreună, Mircea Vulcănescu și profesorul Ioan Petrovici, oameni de cultură cunoscuți, au conceput o enciclopedie a României, în 12 volume. Toți știam de această inițiativă. Din nenorocire, Mircea Vulcănescu a fost înghițit de gura balaurului; profesorul Petrovici n-a mai avut energia să ducă planul la bun sfîrșit. Tot acolo, într-o celulă, și-a găsit sfîrșitul Istrate Mircescu, mare jurist, dotat cu inteligență sclipitoare pe care, cum știm, o folosea, uneori, în sens negativ. Într-un moment de destăinuire afirma: „Am luat examenele cu brio. Acum l-am luat pe cel al prostiei: cu urechile la posturile de radio apusene, n-am sesizat că sîntem sub șenilele tancurilor, cînd am acceptat să particip la o *organizație*”.

Tot în celulă a terminat cu cele pămîntești și scriitorul Constantin Gane, cunoscutul autor al volumelor *Trecute vieți de doamne și domnițe*. La fel, generalul Grigore Negoiescu, fostul meu comandant de regiment. Un viteaz, nu altceva. Mult au ținut la el ostașii aflați sub comanda lui. Cînd l-am văzut în ce mizerie se zbătea și cît de mult se deosebea de cel pe care-l știam pe vremuri, nu m-am putut abține să nu-l îmbrățișez.

Starea de promiscuitate în care eram ținuți ne făcea să contactăm diferite maladii. Cînd procurorul Traian Ambrozie din Iași s-a îmbolnăvit, medicii i-au recomandat un tratament, pentru care era nevoie de consimțămîntul său. Iată răspunsul dat: „Din punct de vedere moral mă opun, fiindcă atunci cînd am fost arestat eram perfect sănătos. Numai condițiile în care sîntem ținuți m-au adus în starea asta. Din punct de vedere medical, însă, sînt de acord cu tratamentul”.

Baia și scuturatul, ce se făceau aproape săptămînal, ca și scoaterea la plimbare, le executam mai multe celule odată. Atunci aveam prilejul să ne vedem vecinii, să ne facem semne. Mai toți ne încurajam unii pe alții

cu „Ţine-te bine! Trebuie să rezistăm!". Odată, la scuturatul păturilor în curte, i-am putut vedea pe ceilalţi buzoieni: doctorii Adrian Petrescu şi Ştefan Păiş, şi pe preotul Iacob Tănase. Bucurie mare. Altă dată s-a întîmplat să ne şi vorbim. Fuseserăm chemaţi la grefă ca să ni se spună că recursul fusese respins. Doctorul Petrescu îmi zice, amărît: „Nici un semn, domnule Păun, pentru anul acesta. Cred că voi face cele 8 luni, cît mai am de făcut. Să dea Dumnezeu s-o duceţi pînă va veni ziua aceea". De cînd s-a eliberat, nu l-am mai văzut.

Cu fiecare zi ne simţeam mai stingheriţi de supravegherea insistentă a gardianului. Şi asta în celularul nou, fiindcă pe celălalt, „Zarca", îmi va fi dat să-l cunosc peste alţi ani.

După o scurtă refacere (cum consideram noi regimul alimentar de la închisoarea Braşov), iată-ne în temuta temniţă a Aiudului unde, mai mult decît orice, ne luptam cu foamea. Nu i te puteai opune, oricîtă voinţă ai fi dovedit.

La baie, am văzut ceva hidos. Schelete mişcătoare. Unii fuseseră graşi şi nu le mai rămăsese decît pielea, care le atîrna în jos, ca un şorţ. Pe ambele şolduri, toţi aveau un fel de crustă, de culoare vînătă. Scîndura pe care stăteam zi şi noapte făcuse să se tăbăcească pielea. Unii erau aşa de slabi, încît te mirai că se puteau mişca. Încă nu ne lămurisem care era pricina.

Pe lîngă bucăţica de pîine sau turtoi şi nelipsitul terci, mîncarea consta dintr-o fiertură de verdeţuri cu cîte o bucăţică de cartof, dacă se nimerea, şi foi de varză.

Nu mai aveam vlagă în mine. Nu mă durea nimic, nu tuşeam, nu aveam nici o meteahnă. Dar mă părăseau puterile. Într-una din zile, îl văd pe părintele Stoicescu, ceva mai tînăr decît mine, că mi se adresează, cu hotărîre în glas: „Vă rog să primiţi din partea mea, la fiecare masă, patru-cinci linguri de mîncare. Eu sînt mai tînăr şi o pot duce şi aşa". Mă uit la el cu cîtă dragoste frăţească îmi oferă din hrana lui, atît de insuficientă, ca să-mi vină în ajutor. I-am apreciat gestul în vorbe cît mai alese şi i-am răspuns că nu pot accepta una ca asta. Aici fiecare are destinul său, fiecare îşi duce crucea cît poate. Gestul preotului nu l-am uitat niciodată.

La un moment dat, observ că gleznele îmi sînt umflate. Le arăt şi celorlalţi din celulă, dar nu descoperim care ar fi cauza. Stăteam întins pe scîndura goală, la orizontală, evitînd mersul şi efortul, oricît de mic.

Sînt îngrijorat. Cer să fiu scos la vizita medicală. Medicul, mărunt de statură, pe care-l chema Raica, după cum am aflat ulterior, consulta om după om, în ordinea celulelor. N-aveam voie să vorbim unul cu altul. O muţenie generală, mai cu seamă că de faţă era gardianul Maier, cel atît de temut. Sînt consultat atent la plămîn. Nimic. Mă palpează la ficat. Nimic.

„Ce te doare?" mă întreabă. Îi arăt picioarele umflate. Cînd le vede, nu mai continuă consultația. Îi spune gardianului: „Uite unde ajungem! Va trebui să umplem un etaj numai cu aceștia. E caz tipic de cașexie". E prima oară cînd aud cuvîntul. Mă anunță că voi fi internat pe latura etajului, alături de cei care suferă de această boală: cașexie.

Întors în celulă, cînd spun diagnosticul, Șercăianu, medic veterinar, tresare. Cașexia este consecința nealimentării. Lipsa de proteine și insuficiența alimentației duc la o mizerie fiziologică, ce se manifestă, la început, prin umflarea picioarelor. Cînd înaintează, e fatală.

Așa se face că sînt mutat pe latura etajului trei, unde sînt numai bolnavi de cașexie. Voi sta aici toată vara și toamna lui 1950. În noua celulă, de la Jean Agapie, veteran al Aiudului, aflu că în fața celulei noastre este camera numită de toți „anticamera morgii" și că acolo ajung cei fără scăpare. Am văzut destui care s-au perindat prin acel loc, de unde erau duși spre morga închisorii, înainte de a fi aruncați în groapa comună.

Odată făcută cunoștința cu ceilalți bolnavi de cașexie, încep acomodarea cu noua mea viață. Dintru început, dispare orice rezervă între noi, dat fiind că auziseră cine-i noul colocatar. Agapie făcea legătura cu vecinii și de pe lunga, și de pe scurta T-ului. Avea ustensile cu care reușea să miște vizeta, ca să poată vedea cine circulă pe coridor. O făcea cu mari riscuri. Știa pe mulți din cei ieșiți la „plimbare" sau la „scuturat" păturile.

Agapie mă anunță că vizavi, în anticamera morgii, este un nou venit, un oarecare Edu. Cînd aud numele tresar și mă alătur lui, să-l pot vedea și eu. În adevăr, este fostul meu coleg de clasă de la liceul Hașdeu din Buzău, pe numele lui de catalog Edu St. Radu.

La cîteva zile, sînt scos la vizita medicală. În camera de consultații, îl întîlnesc pe Edu. Schimbăm în șoaptă cîteva vorbe. Are ceva la plămîn, îmi spune, dar speră că-i trecător. Ar avea nevoie de medicamente, dar de unde. Medicul, cînd mă consultă, îmi spune că pot scrie acasă, să-mi trimită medicamentele pe care mi le va prescrie, dacă familia o poate face. Pune o singură condiție: medicamentele să fie ținute în dulapul camerei de consultații și să dispună de ele, dîndu-mi și mie cît crede de cuviință. Accept condiția, cerîndu-i să distribuie din ele și lui Edu. Primește. Văzîndu-mi îmbrăcămintea jerpelită, spune că pot scrie să-mi trimită și ceva, în locul zdrențelor de pe mine.

În aceeași zi, primesc o carte poștală să scriu acasă după medicamente și după ceva de-ale îmbrăcămintei. Îngrijorarea pricinuită de boala cu care venisem în celulă dispare întrucîtva. Aici se dă o alimentație puțin diferită. Terciul era o leacă mai dulceag, iar de două ori pe săptămînă ni se dădea și felul doi: un ou sau griș. A durat cam o lună. La secția de cașexici, gardienii erau, uneori, ceva mai toleranți. Cînd mergeam la vizita medicală,

întîlneam multă lume de care auzisem. Îi menţionez pe Romulus Dianu şi pe Romulus Seişanu. Îi cunoşteam din articolele şi comentariile publicate în ziarele „Curentul" şi „Universul". Pe Dianu îl voi reîntîlni la mina Baia Sprie.

Acolo l-am văzut pe fostul ministru de finanţe şi om politic, Mircea Cancicov. Mic de statură, slab, numai piele şi os, urîţel la faţă. Ascundea aceste defecte, prin ţinuta vestimentară de o eleganţă fără egal. Îmbrăcat într-o pereche de pantaloni scurţi de vară, în cămaşă albă şi ciorapi trei sferturi, părea a fi un adevărat „domn", cum fusese cîndva. O dată îl aud plîngîndu-se medicului despre neplăcerea ce o are de pe urma unui medicament prescris ca tratament. Doctorul Ranca îi atrage atenţia că, ori de cîte ori are nevoie, să ceară gardianului să-l scoată la vizita medicală. De faţă era Maier. Parcă şi azi îl văd pe Canciov luînd o poziţie de apărare, cu un gest făcut cu mîna. Arătă spre Maier şi vorbi astfel: „Nu pot, domnule doctor, să cer asta fiindcă numai cînd îl văd cum se uită la mine mă bagă în sperieţi". Maier nu spune nimic, ci doar mustăceşte, mîndru de faima lui. Mai avea doi fraţi, gardieni şi ei. Se vorbea, pe atunci, că Aiudul este dominat de „dinastia" Maier.

Dar să revin la colegul meu de clasă. Era originar din comuna Urecheşti, judeţul Rîmnicu Sărat. Absolvise cursurile Facultăţii de drept, s-a căsătorit şi a avut doi copii. Nu s-a eschivat de la îndeplinirea datoriilor de cetăţean şi bun român. A răspuns la toate concentrările şi mobilizările anterioare războiului. Era ofiţer în rezervă, ca şi mine.

L-am întîlnit în două momente importante. În timpul războiului, cînd amîndoi purtam uniforma de locotenent de cavalerie. El venea din spital. Era palid şi suferind. Avea pe piept panglica ordinului „Steaua României". Mi-a mărturisit: „Port în plămîn urmele unei schije. O jenă în piept. Pentru mine, războiul s-a terminat. Nu mai sînt bun de lupta în tranşee. Voi căuta să insuflu copiilor mei acelaşi sentiment al datoriei faţă de Ţară, pe care l-am trăit eu." Acum ne întîlnim din nou, în altă tranşee, dar în inimi arde flacăra speranţei în zile mai bune şi mai sigure pentru neamul românesc. El, însă, zace pe patul de suferinţă, trăindu-şi ultimele clipe.

Din medicamentele pe care le-am primit, medicul i-a oferit şi lui. Mare bucurie i-am produs. Credea, spera încă în efectul miraculos al medicamentelor. Nu ştia cum să-mi mulţumească. Dar ce folos! Ultima licărire de viaţă i se stinge în toamna posacă a acelui an – 1950.

S-a vorbit mult de foamea îndurată de noi prin temniţele comuniste. Chinul provocat de foame era îngrozitor. Visai că te ospătezi numai cu bunătăţi împărăteşti. Te săturai în vis, dar te trezeai strîngîndu-ţi abdomenul cu mîinile. Uneori se purtau discuţii despre tot felul de reţete culinare. O

făceau oamenii, ca să uite zvîrcolirile stomacului, ros de foamea cea de toate zilele.

Într-o celulă alăturată, se aflau mai mulți bătrîni. Erau hămesiți, bieții de ei. Într-una din zile, unul din ei moare. Cînd se făcea numărătoarea, de două ori pe zi, prin schimbarea gardienilor, trebuia să te aliniezi, deci să fii în picioare, ca să se constate că ești prezent la predarea-primirea efectivului. Se întîmpla, totuși, ca vreunul să fie bolnav, sau în neputință de a sta în picioare, pînă se făcea numărătoarea. Atunci, stătea întins pe dușumea sau pe prici. Gardianul îl număra și pe acela.

În celula bătrînilor, mortul a fost ținut ca prezent două zile, vreme în care ceilalți au luat și porția lui. Au stat cu mortul lîngă ei, în celulă, ca să poată mînca o fărîmă de mîncare în plus.

Relatez un alt caz. Într-o seară, ni se dăduse un arpacaș gros cu marmeladă, în cantitate neobișnuit de mare. Toți am mîncat pe săturate. Într-o celulă, datorită faptului că au dat, deodată, așa de mult stomacului, mai toți s-au deranjat, din care cauză au umplut tinetele cu murdărie. Deranjamentul a continuat, totuși. Unul din ei și-a golit gamela plină cu arpacaș, răsturnînd-o pe o cîrpă, după aceea, în mare grabă, și-a făcut nevoile în ea. A doua zi dimineața a golit-o, a spălat-o la robinetul de la closet, după care, întors în celulă, și-a pus arpacașul de pe cîrpă în ea, mîncînd tot conținutul. Ceva de necrezut, dar s-a întîmplat întocmai, în vara anului 1950.

Din celula vecină, înainte de a se închide ușa, după ce s-a servit „masa", am auzit următorul dialog: „Domnule șef, mie nu mi s-a dat nici o felie de cartof. Uitați-vă!" Și-i arată gardianului conținutul gamelei, pe care-l vîntură cu lingura. Aud vocea guturală a lui Maier, aflat de-acum în fața celulei noastre, adresîndu-se bucătarului, un vlăjgan de la drept comun: „Bine, mă, a fost vorba să aibă fiecare măcar un cartof în gamelă. Dă-i ăstuia cît i se cuvine". Cel năpăstuit primește cîteva linguri cu niște felii de cartof.

Spectrul foamei ne urmărea permanent. Chipul oamenilor o dovedea fără nici o îndoială. Cînd se apropia ora mesei, se producea un fel de agitație. Se umbla la punga cu firimituri, la gamelă, după care începeau pronosticurile: „Ce-o fi astăzi?" Unii sesizau – după zgomotul pe care-l făcea polonicul în hîrdău – dacă-i groasă mîncarea sau e zeamă lungă. Și asta dura pînă se apropia hîrdăul de celula noastră. Îi vedeai pe oameni cu privirea fixată într-acolo, spre hîrdăul din care-și primeau așa-zisa mîncare. După aceea, se îndreptau cu gamela strînsă în mînă către prici, care le era și pat, și masă, și loc de odihnă peste zi. Toți tac și sorb lingură după lingură, pînă la ultimul strop de zeamă, pînă la cel din urmă bob de arpacaș. Nici nu știi cît durează muțenia: o clipă, minute, o veșnicie. Știi că s-a terminat după zgomotul pe care-l fac lingurile, care răzuie fundul și pereții gamelei. Atunci, dincolo de uși, se aude „simfonia gamelelor". Un sunet propriu, pe care numai cei care au fost acolo îl cunosc.

Aceasta era realitatea. Scriind, mi-au venit în minte cîteva versuri ale lui Arghezi, din poezia *Cina:* „Livizi ca strigoii şi şui / strîmbaţi din umăr şi şold şi picior / în blidul fierbinte cu abur gălbui /îşi duc parcă sîngele lor." Şi din *Foamea,* a lui Nichifor Crainic, aşa cum mi-o amintesc: „În ţara turmelor şi a pîinii / visez o cină cu ciuperci / Lăsaţi-mă să-acir cu cîinii / la raiul unui troc cu terci. O, Tu, prea bunule. Tu care / din doi ciortani şi cinci colaci făcuşi un munte de mîncare / să saturi gloate de săraci / repetă minunea şi ospătează mii de guri / iar mie ascultă-mi rugăciunea: / dă-mi coşul cu firimituri."

În cursul verii lui 1950, sînt chemaţi la cabinetul medical deţinuţi cu condamnări de la 12 ani în sus. Cînd mă vede Raica, medicul închisorii, fără a mă întreba ceva, mă trimite la celulă, cu următoarea menţiune: „Nu-i de dumneata acolo". Din momentul acela, începem a face tot felul de presupuneri, care de care mai fanteziste.

Prin vizetă, am urmărit cum, rînd pe rînd, au fost coborîţi cei aleşi de medic. Aveau bagajele cu ei. Plecau, deci, din celular. Unde? Mister. Bănuiam că „acolo" o vor duce mai bine, că vor avea posibilitatea să scrie familiilor, să primească pachete, să aibă vorbitor, etc. De un lucru erau siguri: au scăpat de foame, de zidurile strîmte ale celulei.

După o vreme, observăm iarăşi agitaţie în celular. Ne lămurim numaidecît. Cei de la etajele inferioare sînt scoşi în fabrică, la muncă. Deocamdată, sînt mutaţi la parter. Etajul trei este şi el asaltat cu întocmirea de liste, pentru înscrierea celor care cunosc o meserie practică. Din celula mea a fost scos Virgil, un bucureştean. S-a bucurat nespus de mult că scapă de celulă. Vecinii ne puneau la curent cu modul de viaţă din fabrică. Se găsea de lucru şi pentru cei mai neputincioşi, cum mă consideram şi eu. Important era faptul că în fabrică mîncarea era mai bună şi mai multă. Aşa se vorbea. Pe lîngă aceasta, oamenii aveau posibilitatea să stea la aer mai multă vreme, dar nu tot timpul. Tot atît de important era faptul că exista perspectiva unor scrisori, pachete şi alte avantaje, bineînţeles în raport cu randamentul muncii.

Începuse să-mi surîdă o evadare, o schimbare a modului de viaţă. În decembrie, la una din strigările ce se fac, răspund că ştiu să lucrez rotărie, meseria tatălui meu. Deşi se cerea o forţă fizică mare pentru această meserie, m-am încumetat, simţind nevoia să ies dintre pereţii celulei, să respir aer curat. Şi astfel mă văd trecut pe listă, ca rotar. A doua zi mă şi văd mutat la parter. Sînt scos la lucru, în fabrică. Doream să văd cerul deasupra mea, să-mi umplu plămînii cu aer curat. Voiam să profit de prilej ca să recuperez ce pierdusem din punct de vedere fizic. Şi nu numai acesta era scopul pentru care doream să ies din celulă. Era neapărat nevoie să cunosc oameni noi sau să întîlnesc cunoştinţe vechi. Să schimb informaţii, idei, să ne simţim strînşi laolaltă.

Cei ce lucrau mai de mult m-au inițiat în amănuntele de care trebuia să țin seama neapărat. În primul rînd, să nu plec din celulă fără gamelă și lingură. În consecință, le-am prins de betelia pantalonilor, la șold. Masa o luam acolo, în fabrică. În al doilea rînd, să mă feresc a vorbi vreunui necunoscut. Am fost prevenit că erau mulți informatori, fiindcă în fabrică lucrau deținuți aparținînd tuturor curentelor politice.

Înainte de a intra în fabrica propriu-zisă, sîntem numărați unul cîte unul. Mi se înmînează o fișă, pe care, la intrare, trebuie să o pontez. În baza pontajului, oamenii primeau unele drepturi bănești, cu care își puteau cumpăra, de la cantina improvizată, țigări și ceva alimente. Fișa avea un număr care ne reprezenta. Eram de-acum un număr și un lucrător. Nu m-au repartizat la rotărie, văzîndu-mă așa de pirpiriu, ci la secția de tinichigerie, unde se lucrau sobe de gătit din tablă, cazane și altele. Lucram afară, în frig. Mi s-a dat să tai tablă groscioară, cu o foarfecă manevrată manual. Era o muncă brută, care cerea efort fizic. Manevram în tăcere foarfeca, neuitîndu-mă nicăieri. Înainte de masă vine la mine preotul Stoicescu, bucuros că mă vede. Lucra undeva prin apropiere. Îmi propune să vin în pauza de masă la niște butuci de lemn, unde se întîlnesc buzoienii. Am astfel prilejul să aflu vești de tot felul. Nici nu știu cum trec minutele.

În zilele următoare, înainte de a intra pe poarta fabricii, sîntem adunați și, timp de o jumătate de oră, un personaj civil, vorbind românește cu accent maghiar, încearcă să ne facă „educație". Caută să ne convingă că partidul de la putere dorește să ne întoarcem în societate, schimbați din punct de vedere al orientării politice. Pentru a fi mai convingător, dă ca exemple pe celebrii criminali care ne îngroziseră pe vremuri: Sile Constantinescu, ce-și omorîse părinții, și Blazian, medicinistul, ucigașul prietenei sale, pe care o ciopîrțise în bucăți și o expediase, sub formă de colete, în diferite orașe ale țării. Ni s-a vorbit și de odiosul asasin Berilă, din Galați, ucigașul unei familii întregi. Ca încheiere, ne asigură că societatea, prin partidul comunist, intenționează să-i elibereze pe cei menționați, fiindcă vor fi utili clasei muncitoare românești. Îl ascultam, n-aveam încotro, dar opinia ne era alta. Cei prezenți vorbeau încet între ei, fiind aproape absenți la cele ce li se spunea. Rețineau doar frînturi din vorbele străinului. Comentam, totuși, cu toții, procedeul folosit, pentru așa-zisa „educare" politică a deținuților din Aiud.

După plecarea tipului cu educația politică, ne îndreptăm spre locul de trudă. Erau, oare, o realitate sau o simplă iluzie aceste zile de lucru în fabrică? Mă voi lămuri ceva mai tîrziu.

Scoaterea la lucru îmi oferă, așadar, posibilitatea unui contact mai strîns cu mai vechi sau mai noi cunoștințe. Am prilejul să-l cunosc pe colonelul

Sorescu, şeful de stat major al Corpului de Cavalerie, sub comanda căruia se afla Divizia 9 Cavalerie şi regimentul meu, 3 Roşiori, cu care am luptat tot timpul războiului. Am depănat împreună firul amintirilor legate de diferite episoade. Absolvise şcoala superioară de război şi era un adevărat intelectual. Avea puterea să facă abstracţie de locul unde ne aflam.

O altă persoană întîlnită în fabrică a fost Baldovin, care profesase avocatura în baroul de Ilfov. Fusese consilier la Curtea de Apel din Cernăuţi, unde, ca magistrat, se arătase a fi om integru. Era cumnat cu doctorul Liviu Cîmpeanu, cunoscutul chirurg care aplicase, în Braşov, un procedeu propriu de anestezie locală. Pe Baldovin îl cunoscusem pe linie profesională. Ca deţinut politic, avea un moral foarte ridicat. Privea lucrurile cu obiectivitate şi maturitate. Ştia să discearnă un zvon de un fapt real. Era pregătit pentru drum lung şi avea convingerea că, la capătul lui, vom avea satisfacţia îndeplinirii năzuinţelor noastre. Abia peste ani şi ani am aflat că a încetat din viaţă. N-a mai apucat să ajungă la capătul drumului. Drumul lui s-a închis în temniţa Aiud, prin 1960. Chipul şi gîndurile sale le-am purtat cu mine, pe oriunde am fost.

Mă bucuram văzîndu-mi prietenii, ascultîndu-le părerile şi informîndu-i asupra evenimentelor politice, aşa cum le aflam. Dar împrejurările au curmat aceste perspective. Evident, mă simţeam oarecum mai bine în postura de lucrător în fabrică. Limitat la viaţa prezentă, lăsasem într-un ungher ascuns durerea că-mi pierdusem libertatea. Pentru moment eram satisfăcut de revederea cu prietenii. Nu bănuiam că bucuria îmi va fi întunecată de ofiţerul politic al închisorii.

Într-una din zile, la intrare, văd că fişa mea nu mai e la locul ei. Un fior mă străbate prin tot corpul. Cei mai vechi încearcă să mă liniştească, presupunînd că, probabil, voi fi chemat la grefă, în vreo problemă juridică. Alţii emit părerea că s-ar putea să fiu cercetat în legătură cu cineva aflat în anchetă.

Dar lucrurile n-au stat aşa. Sînt oprit şi introdus într-un birou, situat chiar la poartă. Acolo erau doi ofiţeri de securitate. Încep a mă întreba cum mă simt în fabrică, cum am dus-o în celular şi pe unde am mai fost, din momentul arestării. Le răspund în cuvinte măsurate. Văzîndu-mă reţinut în răspunsuri, devin ceva mai insistenţi. Vor să ştie mai multe despre legăturile mele cu Eugen Iliescu, care făcea parte din lot cu mine. Le-am dat a înţelege că relaţiile între noi doi nu aveau un caracter special. Nu sînt satisfăcuţi. Insistă să le spun ce am discutat cu Eugen Iliescu la închisoarea din Braşov. Enervaţi, mă întreabă direct: „Ce-i cu testamentul făcut la Braşov lui Eugen Iliescu?” Neg orice cunoştinţă despre existenţa vreunui testament. „Cum, chiar nu ştii nimic?” „Nu”, le răspund calm, deşi chiar eu îl redactasem. O făcusem în mare taină. Un exemplar îl luase el, altul rămăsese la mine.

Îl cususem în vatelina scurtei. Văzînd că nu pot obține informația dorită, mi se adresează ferm: „Scoate-ți scurta și dă-o încoace, să-ți arătăm că n-ai fost sincer și deschis cu noi". Îmi iau scurta, o descos la umeri și acolo, în vatelină, găsesc exemplarul testamentului. Îl desfac, îl citesc și-mi spun: „Noi știam totul, inclusiv locul unde-l țineai ascuns, dar am vrut să-ți verificăm sinceritatea. Te va costa scump. Aici, în Aiud, s-a zis cu scrisoare, pachet, fabrică. Vei merge înapoi. În celulă ți-e locul". Tac și prin minte îmi trec puținele bucurii din zilele cît am fost scos la lucru dar, în același timp, și perspectivele sumbre. Nu mai e nimic de făcut, sînt la dispoziția lor, ei îmi pot hotărî destinul după plac.

Îmi iau bagajele și-i urmez. Ca să mă impresioneze, unul mă avertizează că locul meu e acolo unde-s cei nesinceri și periculoși.

În tăcere, ies afară, urmîndu-i. Văd că se îndreaptă spre celular. Urcăm pînă la etajul trei. Gardianul, tot Maier, mă întîmpină: „Nu ți-e bine acolo, de vii înapoi?"

Fac cunoștință cu latura de nord a celularului, fără soare și friguros. Gardianul deschide ușa unei celule, după care trage cu putere zăvorul în urma mea.

Doi ani mai tîrziu, la mină, aflu ce s-a întîmplat cu Eugen Iliescu. Dus la Gherla, a fost chinuit, batjocorit în așa hal, încît n-a mai putut rezista și a mărturisit totul. Curînd a și murit, în chinuri groaznice.

În noua celulă, odată încuiată ușa, stau în picioare, cu bagajul în brațe și mă uit la noii conviețuitori. Mă prezint – așa cum este uzanța – și dau mîna cu fiecare în parte. Cel mai în vîrstă este generalul Ionescu Ion, vioi în privire, încă tînăr pentru gradul său. Un altul este Popa, din comuna Tinca, județul Bihor, căruia îi lipsește brațul stîng. Celălalt se recomandă cu numele de Șerban, fost plutonier de jandarmi. Toți trei au condamnări mari. Cînd îmi află profesiunea și că sînt din Buzău, generalul pare și mai vesel. Făcuse și el liceul la „Hașdeu", ca și mine și fusese căsătorit cu sora unui coleg al meu, fata generalului Spirescu. Sta în casa din capătul străzii unde locuiam.

Toți sînt curioși să știe cît mai multe despre mine. I-am rugat să aibă răbdare, să-mi revin. Le-am spus totul, cu oarecare rezervă, ceva mai tîrziu.

Constat că toți trei erau îmbrăcați ca pentru vreme de iarnă, cu paltoane, căciuli. Erau cam zgribuliți. Cerul plumburiu făcea ca celula să fie la fel. Geamurile aveau pojghiță de gheață, mirosul – pestilențial. Cîtă deosebire între ce este aici, în celula aceasta și cum era afară, în curtea fabricii! Cele cîteva zile, cît fusesem scos la lucru, mă făcuseră să uit de mizerie și de promiscuitate. Un suspin adînc și iată-mă coborît în grota pe care milițienii o numesc cameră. Ocup și eu un locșor, alături de ei, pe priciul gol, fără

saltea, de sub fereastra celulei. Îndată simt curentul rece care pătrunde dinspre nord, prin ferestrele cu defecte de închidere. Fabrica, oamenii cunoscuţi, subiectele discutate, atmosfera găsită mi se par ca fiind din cu totul altă lume.

Privesc în jur şi mă forţez a mă deprinde să trăiesc cu aceşti oameni necunoscuţi. Trebuie să mă supun rînduielilor nescrise ale celulei. Mă privesc cu curiozitate, doritori să ştie cine sînt, de unde vin şi ce-i cu mine, aşa cum şi eu gîndesc despre ei.

Feţele sînt străvezii, obrajii supţi de frig şi de foame. Îmbrăcaţi aşa cum sînt, par a fi într-o hrubă, într-un fund de peşteră. Îmi sînt străini la chip. Speriaţi, poate, că le tulbur liniştea şi viaţa, de neimaginat pentru cei de afară.

Îndată după sosire, aud cîteva bubuituri în pereţii laterali. Vecinii cer să li se spună şi lor ce s-a întîmplat şi cine-i noul venit. Li se comunică evenimentul, cu mîna făcută pîlnie la gură. Astfel se transmite, din celulă în celulă, cine i-a tulburat. Sînt curioşi să afle cu ce veşti politice vin. Generalul Ionescu, mai comunicativ decît ceilalţi doi şi mai competent, înregistrează tot ce relatez, iar în final trage concluzii. Este primul care sparge gheaţa „convorbirilor" şi apropierii dintre noi. Poate şi pentru faptul că este originar din Buzău şi că avusesem profesori comuni la liceul „Haşdeu", pe care îl frecventasem în epoci diferite. Şeful de promoţie fusese Eugen Iliescu. Amîndoi ne bucurăm că putem scoate din desaga amintirilor întîmplări, oameni, fapte, care să ne apropie. Mi-a povestit viaţa lui de copil crescut la ţară, de părinţi cu frica lui Dumnezeu şi respect faţă de semeni. Deşi ieşise ofiţer de vînători de munte, îşi petrecea concediile în satul lui. Ţinuse strîns legătura cu glia şi chiar mai tîrziu a făcut-o, cînd devenise ginerele generalului Spirescu. Luptase şi în primul război, pentru Unirea cea Mare, cînd fusese rănit. Mi-a povestit şi amănunte din vremea cînd a fost comandantul unui pluton din garda regală de la palatul Peleş, pe vremea regelui Ferdinand şi a reginei Maria. O dată pe săptămînă, era invitatul perechii regale, la masă. Îi rămăseseră întipărite în memorie clipele trăite în preajma celor doi suverani ai României Mari.

Povestea cum, de multe ori, regele Ferdinand se retrăgea singur prin parcul palatului şi în pădurea apropiată, plimbîndu-se fără vreun însoţitor. Desigur, se luaseră măsuri de supravegherea împrejurimilor, în aşa fel încît regele să nu observe. A rămas cu impresia că doar titlul şi calitatea celor doi suverani îi făceau să fie ceva mai aparte decît o familie obişnuită a supuşilor peste care „domneau".

L-am întrebat pe generalul Ionescu despre motivul întemniţării sale la Aiud. Iată ce mi-a relatat:

Era ofițer de stat major, în ultima vreme lucrînd într-o secție a Marelui Stat Major, cu gradul de colonel (cînd l-au scos din cadrele active ale armatei l-au avansat general). În această calitate, avea acces la cifre, date și informații militare, la care nu oricine putea pătrunde. După august 1944, nu s-a putut împăca deloc cu noua orînduire. Își formase convingerea că dinspre Răsărit s-au abătut, de-a lungul veacurilor, numai urgii pustiitoare peste țară. Cu alte cuvinte, era conștient, ca mai toți românii, de marea primejdie care amenința nația după terminarea celui de al doilea război mondial. Era încredințat că din Răsărit ne amenință două pericole: unul peren, vechi de cînd soarta ne-a așezat, prin naștere, pe aceste meleaguri, la porțile Europei și altul ideologic. Ca militar, ca român nu putea rămîne indiferent. Și-a propus să acționeze cît mai energic. L-a contactat pe profesorul George Manu, om de mare valoare, considerat atunci a fi persoana cea mai indicată să întreprindă ceva pozitiv. Profesorul era nepotul direct al generalului Gheorghe Manu, care comandase una din diviziile române în Războiul de Independență din 1877 și care a fost, apoi, prim-ministru. Străbunicul fusese caimacan al Țării Românești. Generalul Ionescu i se alătură fără nici o rezervă. Îl ascultă cu multă atenție și, încă din primele convorbiri, e de acord cu el.

Odată legătura făcută, are, cu profesorul Manu, mai multe întrevederi. Îi vorbește despre necesitatea înfiripării unei organizații politice (în afara oricărei formațiuni existente pînă atunci), care să constituie un obstacol în calea a ceea ce se instaurase la noi în țară după sfîrșitul războiului), denumită „Mișcarea Națională de Rezistență – M.N.R.”. Organizația urma să se extindă pe întreg teritoriul țării. Generalul a acceptat să colaboreze cu profesorul Manu. Ca urmare, i-a pus la dispoziție o serie de date cu privire la secătuirea economiei naționale, în contextul achitării datoriilor stabilite conform prevederilor convenției de armistițiu. Datele au fost folosite de profesor pentru întocmirea unei lucrări detaliate, ce urma să fie trimisă peste granițā.

În procesul intentat, generalul a recunoscut învinuirea adusă, declarînd că în felul acesta înțelegea să se opună comunismului. Era mulțumit de atitudinea sa în cadrul organizației politice, inițiată și condusă de profesorul Manu.

Îndelung am vorbit și cu celălalt fîrtat de celulă – Popa sau Pop – originar din comuna Tinca, județul Bihor. Invalid de război, fără mîna stîngă (smulsă din umăr), avea o condamnare de douăzeci sau douăzeci și cinci de ani, pentru activitate într-o organizație politică ostilă comunismului. Avea și un frate, inginer, condamnat și el la o pedeapsă mare. Mi-a povestit despre torturile la care fuseseră supuși, în beciurile securității, oamenii căzuți în mîinile anchetatorilor. Fără nici o excepție, loveau nemilos, brutalizau pînă la anihilarea totală a celor ce le treceau prin mînă. Și el a avut de suferit.

Norocul lui (dacă noroc se poate numi) a fost că-i lipsea o mînă. Au ţinut seama de asta şi, într-o oarecare măsură, l-au cruţat. Omul începuse să ia lecţii de engleză, prin perete, de la un vecin. M-am alăturat şi eu acestei preocupări. Scria, sau mai bine zis zgîria cuvintele pe cîte o bucăţică de săpun, pînă ce le memora. Circulau în acest fel, de la o celulă la alta, şi poezii inspirate şi concepute acolo, în închisoare. Modul de transmitere a evoluat, cu timpul. Era un mijloc frecvent pentru menţinerea moralului.

Seara, după închidere, pînă la ora stingerii, fiind siguri că nu vom fi deranjaţi, căutam să evadăm din atmosfera apăsătoare a celulei. Generalul ne delecta cu o mulţime de cîntece, pe care le intona în surdină. Cădeam cu toţii în nostalgia amintirilor.

M-a impresionat mult întîmplarea dramatică desfăşurată sub ochii colegului meu de celulă, Popa, în comuna Tinca.

Era cu un an, doi înainte. Un necunoscut a adus ştirea, dată ca sigură, că regimul comunist, la putere în România, s-a prăbuşit. Că a fost schimbat şi că locul lui a fost luat de o coaliţie alcătuită din adversari ai regimului. Îndată ce a venit ştirea în comună, oamenii s-au îndreptat spre primărie, au dat jos steagul roşu şi în locul lui au înălţat drapelul tricolor. Toate tablourile cu reprezentanţi ai regimului, începînd cu Marx şi Engels, au fost luate de la locurile lor şi arse în centrul comunei. Se cînta „Deşteaptă-te, române" şi „Pe-al nostru steag". Toţi credeau că regele este în drum spre Ţară. Starea de euforie a cuprins nu numai întreaga comună, dar şi satele dimprejur. Au fost snopiţi în bătaie cei ce formau conducerea primăriei şi care nu putuseră scăpa cu fuga. Clopotele bisericilor sunau, anunţînd departe marea bucurie.

A fost prima fază a întîmplării. Seara s-a aşternut, cu întunericul ei, peste comuna fierbînd de vestea mult aşteptată.

A doua zi, aceeaşi atmosferă. Pe la prînz, însă, apare o maşină care trece în mare viteză prin centrul comunei. Era un jeep, care n-a oprit nicăieri. Oamenii erau pregătiţi s-o atace. Aveau asupra lor furci, topoare şi, ici-colo, cîte o armă de foc. Reacţia n-a întîrziat. În seara următoare, comuna este înconjurată de trupe de securitate, aduse cu camioanele pînă la o oarecare distanţă. Au format un cordon, care s-a apropiat concentric, om lîngă om, pînă la periferia comunei. Trupele au luat poziţie de tragere, în direcţia satului. Totodată, n-au permis nimănui să se strecoare afară. La un moment dat, au apărut alte trupe de securişti, încărcate în camioane, care au străbătut comuna. În trecere pe artera principală, securiştii au tras în aer şi pe deasupra caselor. Oamenii, care mai ieri intonau cîntece de vitejie, îşi dau seama că situaţia era alta decît crezuseră.

În cursul aceleiaşi seri, primăria este reocupată de forţele de securitate. Se dezlănţuie măcelul. Trupele parcurg în marş forţat uliţele satului şi trag

asupra oricui le apare în cale, fără nici o somaţie. Femeile, îngrozite, fug cu copiii în braţe să-şi caute un loc ascuns, ferit de gloanţe. Ţipete răsună pretutindeni. Cîinii urlă prin ogrăzile sătenilor. Popa, care a văzut scenele acestea de groază, a scăpat cu fuga, pitindu-se într-un loc de unde a putut urmări toată grozăvia. Cînd vitele se înapoiau de la păşunat şi au dat ochii de sînge băltit pe uliţe, boncăiau. Cu copitele, scormoneau sîngele amestecat cu ţărîna.

Nu se ştie cîte victime au fost. Au stat morţii întinşi pe unde au fost împuşcaţi, pînă a doua zi, cînd au fost luaţi, pentru a fi îngropaţi. A urmat vînătoarea celor care ar fi iniţiat „rebeliunea", cum i se spunea. Necunoscuţii care aduseseră celor din Tinca vestea despre căderea regimului nu au fost de găsit. Cum veniseră, tot aşa dispăruseră. Fusese o înscenare.

Şi cînd te gîndeşti că nimeni în ţară nu avea cunoştinţă de un asemenea masacru. Nu se publicase nimic, nu se dezvăluise nimic. Şi astăzi mă întreb ce-or fi gîndit copiii aceia îngroziţi, care fugeau în şuieratul gloanţelor. Or mai fi rămas în viaţă oameni care au participat la acţiunea aceea?

Oricîtă strădanie am fi depus noi, cei din celulă, să ne îndreptăm gîndurile în altă direcţie, foamea ne obseda zi şi noapte. Crampele care te cuprindeau măreau chinul provocat de pierderea libertăţii şi de celelalte necazuri îndurate în dosul gratiilor. Refugiul, pe care-l căutai în preocupări străine de mizeriile cotidiene, era pentru a îndepărta obsesia alimentaţiei. Dar foamea te întorcea mereu la prezentul vieţii de celulă. Aşa am aflat, printre altele, şi că generalul Ionescu ştia o mulţime de reţete culinare. Dar cu astfel de mîncăruri alese nu ne era dat să ne înfruptăm decît în vise.

Efectele foamei se vedeau la tot pasul. Mă urmăresc şi acum siluetele acelea de slăbănogi. Mîndrii feciori ce fuseseră cîndva abia-abia reuşeau a-şi mişca picioarele. Era dovada elocventă a neputinţei lor fizice. Pentru mulţi, salvarea o reprezenta scoaterea la muncă, în fabrică. Pentru mine, acest miraj se spulberase.

Mi-aduc aminte de doi foşti poliţişti din Buzău: Mihai Duşmănescu şi Gîrjob, pe care i-am întîlnit la vizita medicală. Cînd dau ochii cu Duşmănescu, mai-mai să nu-l recunosc. Îl ştiam un tip voinic. Acum era doar pielea pe os. Atîrnau hainele pe el, de parca erau prinse pe un schelet. În adevăr, arătam ca nişte fantome.

Din cauza foamei, relaţiile dintre noi ajungeau, uneori, să decadă din sfera omenescului. Mi-aduc aminte că, în aceeaşi celulă, se aflau generalul Ghineraru – tatăl – şi fiul său, sublocotenent sau locotenent, ambii foşti jandarmi. Merticul de mîncare era acelaşi, şi pentru unul, şi pentru altul. Şi-au pus la un moment dat problema – era pînă-n 1949 – să se salveze, ajutîndu-se unul pe celălalt. Dar cum? Tatăl, ca să se salveze de la pieire,

l-a rugat pe fiu să-i cedeze zilnic cîteva linguri de zeamă, dat fiind că era mai tînăr, deci mai rezistent. Fiul i-a replicat că nu-i poate satisface dorinţa. Ba ar fi bine ca el, tatăl, nemaiavînd mult de trăit, să-şi primească moartea cu un ceas mai devreme, cedîndu-i fiului, pentru a-l salva, o parte din porţia lui.

În acelaşi timp, traiul – dacă trai se poate numi – în aceeaşi celulă, genera şi simţăminte de înaltă solidaritate umană. Deci, alt mod de a gîndi şi de a făptui. Stă mărturie o întîmplare în care a fost implicat Mircea Vulcănescu. Era în celulă cu doi tineri. Frigul îi chinuia în egală măsură. Ca să-i salveze, Mircea Vulcănescu s-a culcat pe ciment şi le-a cerut să se aşeze pe el, să se lipească de trupul său, spre a se încălzi. Să ia ceva din căldura lui, ca să suporte mai uşor frigul. Se dăruia pe el, ca să salveze viaţa tinerilor. Nu după multă vreme, Mircea Vulcănescu s-a stins; tinerii au rămas în viaţă.

Faptele consemnate spun multe despre comportamentul omului aflat la graniţa dintre viaţă şi moarte.

Sîntem la 1 ianuarie 1951. Se sfîrşeşte un an, cu necazuri, cu suferinţe, cu morţi şi despărţiri, cu iluzii deşarte. Începem alt an cu alte speranţe, cu altă încredere în viitor. Sîntem la cumpăna anilor.

Cînd eram scoşi la plimbare sau ne întorceam de acolo, uşile mai rămîneau deschise cîteva minute. Vedeam defilînd bătrîni care de abia-şi tîrau picioarele, generali de armată sau intelectuali, foşti „cineva”. Îl auzeam pe generalul Ionescu, mai vechi în celula aceea, salutînd cîte o cunoştinţă: „Să trăiţi, domnule general!” sau „Vă salut, domnule profesor!” Iar aceştia, printr-un gest, îi răspundeau.

După savurarea terciului aburind, plantonul ne anunţă în fugă, deschizînd uşile: „Pregătiţi-vă pentru cartofi!” Eram scoşi la curăţat cartofi şi zarzavat. Bătrîneii încep să treacă prin faţa celulei, unul cîte unul, adunîndu-se la parter, unde se formează coloana. Mulţi nu mai ieşeau, căci le era greu să urce scările la înapoiere. Picioarele le erau prea grele. Totuşi, se adunau destui oameni pentru treabă.

În închisoarea Aiud erau trei biserici, pentru fiecare cult separat, ca, în zilele de sărbătoare, deţinuţii să se poată ruga Celui de Sus, să asiste la slujba religioasă oficiată de preoţi anume pregătiţi. Acesta era programul fiecărei închisori pînă la instaurarea regimului comunist. De atunci s-a schimbat totul. Acum, bisericile erau închise, una fiind folosită ca loc pentru curăţat cartofii şi zarzavatul.

Scosul la corvoadă era un prilej de-a cunoaşte alţi oameni şi părerile lor. I-am întîlnit acolo pe generalii Stoenescu şi Paul Teodorescu, cu funcţii politice în trecutele regimuri şi pe generalul Sova, comandantul corpului

7, sub comanda căruia a luptat și Divizia 9 Cavalerie, în care fusesem și eu cu regimentul 3 Roșiori.

Odată trecut pragul fostei biserici, rămîn locului, cutremurat. Bolta interioară a turlelor nu mai are insemnele, scenele biblice și evanghelice pictate cîndva. Doar pe pereți se mai disting figuri pioase și triste de sfinți. Parcă vedeam o lacrimă prelinsă din ochii lor evlavioși. Pe jos, din dreptul ușilor pînă-nspre altar, ne așteptau grămezi de cartofi ce trebuiau curățați și apoi băgați în cazane, pentru fiertura considerată masă.

În ziua Anului Nou, deci, îi văd cîte patru în rînd, așteptînd, în timp ce își strîng mîna, rostind urări de sănătate. Este o atmosferă de încredere în ziua de mîine. De jur împrejur, gardienii ne cicălesc: „Lasă vorba, mă, n-auzi!" Nimeni nu ține seama de observațiile lor.

Vine încet, printre ultimii, coborînd treaptă cu treaptă, un bătrîn înalt, cu o manta albastră, format raglan, iar pe cap cu o șapcă de vînător de munte tip tirolez, cu cozoroc și clape puțin lăsate. Pășește falnic, demn, calm. Cînd ajunge la capătul scărilor, constat că toată coloana amuțește. De unde pînă atunci încă-și șopteau între ei, acum tac și privesc spre bătrînul care coboară. Începînd din capul coloanei, el se îndreaptă, în aceeași cadență, către coada ei. Din loc în loc, aud adresîndu-i-se: „Să trăiți, domnule general! La mulți ani, domnule general!" Îmi pare a fi un comandant de oști ce-și trece trupa în revistă.

Toți îi dau, parcă, onorul, ca pe vremuri. Merge de-a lungul coloanei, înclinîndu-și capul și răspunzînd salutului cu mîna pe cozoroc, ca altădată spre chipiul de general. Faptul nu putea trece neobservat gardienilor, care priveau scena surprinși. Unul dintre ei se adresează bătrînului, pe un ton autoritar: „Ia vino-ncoace, mă! Cum te cheamă și ce semne le faci ăstora?" Toată lumea aștepta cu răsuflarea la gură, să vadă ce urmează. Ochii tuturor se îndreaptă spre bătrîn.

„Sînt generalul Iosif Iacobici, care-am slujit trei regi și doi împărați. Am fost obligat să le răspund la salut."

Nici un cuvînt în plus. Toți cei de față răsuflă ușurați auzind răspunsul, vrednic de un om de caracter, de un adevărat cavaler, cum a fost o viață întreagă. Gardianul rămîne încurcat. Îi mai spune doar atîta: „Vezi, vezi să nu mă faci să iau măsuri. Treci la loc și să nu se mai repete!"

Scena mi-a rămas întipărită în memorie, de parcă s-ar fi petrecut ieri. Dar nu numai atît. Curățam cartofi într-una din biserici, transformată în magazie. Toți dîrdîiam de frig. Din această cauză, mulți băteau cu picioarele în ciment, călcînd și pe cartofii care trebuiau curățați. Văzînd aceasta, generalul Iacobici insista: „Domnilor, să curățăm tot, tot, indiferent ce mărime au, fiindcă asta-i hrana atîtor oameni. Este viața lor."

Curăţa în tăcere cartofii, stînd pe lădiţa lui de lemn. Mulţi se agitau, comentau, pronosticau. Tăcerea i-o tulbura cîte unul, care-i cerea vreo lămurire. Calm, în măsura posibilului, satisfăcea pe fiecare.

Acesta era generalul Iacobici Iosif, pe care l-am cunoscut atunci, la 1 ianuarie 1951. În calitate de şef de stat major al Diviziei 18, în campania din 1919, reuşeşte să respingă dincolo de Tisa ofensiva trupelor maghiare ale lui Bella Kun. Ajunge apoi, cu trecerea anilor, şef al Marelui Stat Major al Armatei Române, pînă ce generalul Antonescu, care nu-i împărtăşeşte opiniile strategice militare, îl schimbă din funcţie.

El, care slujise Ţara şi contribuise la dezvoltarea ei, este aruncat ca un balast la lada cu gunoi a unei societăţi în curs de formare, societate impusă de trupele străine, împotriva cărora luptase. Aici, în Aiud, era un „ăla", dispreţuit, hulit de gardieni şi de mai marii lor, dar respectat, cinstit şi onorat de toţi deţinuţii care sufereau alături de el pentru faptul de a fi români, pe baricada luptei contra comunismului.

Şi-a sfîrşit zilele între pereţii reci ai unei celule, tăcut. Şi-a primit moartea demn, înfruntînd-o cum o făcuse de atîtea ori în viaţă.

M-a impresionat mult acest om: a fost un adevărat român.

Într-una din zile, auzim uşile deschizîndu-se, ceea ce ne face mai atenţi. „Ce vor? Ce-i mai interesează?" Cînd ajung la celula noastră, aflăm că se întocmeşte un tabel. Pe lîngă numele fiecăruia, cuantumul condamnării şi vîrsta.

După cîteva zile, toţi, în afară de generalul Ionescu, sîntem chemaţi la cabinetul medical. De aici primele concluzii şi anume că sînt preferaţi cei mai tineri, mai în putere, generalul fiind în vîrstă, comparativ cu noi. La Popa, care nu avea un braţ, medicul Ranca nici nu se uită. Ulterior, însă, voi întîlni oameni cu astfel de infirmităţi. De exemplu, pe judecătorul Lichenţian, de prin părţile Năsăudului, folosit ca miner deşi avea un singur braţ. Aşadar, rămînem în atenţia lor numai doi: jandarmul Şerban şi cu mine. Cînd dă ochii cu mine, medicul Ranca mă recunoaşte, ca fost pacient, dar, consultîndu-se cu cei din jur, se îndreaptă spre alţi deţinuţi.

La întoarcerea în celulă, încep comentariile. Eram convinşi că vor să alcătuiască un lot pentru muncă, dat fiind că selecţia avea în vedere vîrsta şi starea de validitate.

În final, eram cu toţii de acord că se va produce o schimbare în viaţa noastră. Orice noutate însemna ceva bun: eram scoşi din monotonie.

Puţin după aceea, eu şi jandarmul Şerban sîntem strigaţi să fim gata de mutare. Ne luăm rămas bun, cu urările de circumstanţă.

În celula unde sîntem conduşi, mai vin două persoane. Aflăm că sînt: Scarlet Spirescu-Ică, cum va fi menţionat în relatările viitoare, şi Nelu

Moldoveanu, ambii avocați din Baroul de București. Primul e de vîrsta mea; celălalt, cu mult mai tînăr. Încăperile din acea parte a celularului se umplu de tineri cu condamnări mari. Legăturile dintre celule se fac fonic. Toți sînt de acord că vom forma un lot pentru muncă. Unde anume ne vor duce, încă nu ghicisem. În nici un caz nu era vorba de canal, gîndeam noi, fiindcă acolo fuseseră trimiși deținuți cu condamnări mai mici sau chiar simpli lagăriști.

Deoarece aflasem că deținuții care trudeau la canal aveau drept la scrisori, pachete și vorbitor, speram că și noi vom beneficia de asemenea avantaje. Pe lîngă aceste perspective, mai luam în considerație una: mîncare mai multă și, probabil, mai bună. Speram să scăpăm de chinurile foamei. Ce vom munci „acolo", încă nu ne frămînta. Pînă la acea dată nu știam unde anume fuseseră duși cei scoși în vara trecută din celular. Într-un fel, îi dăduserăm uitării.

Comentam, mai ales, cu cei doi colegi de breaslă. Examinam toate perspectivele. În primul rînd, să fim sătui – spuneam – și apoi vom vedea.

Observăm două măsuri mai aparte în ce ne privește: mîncarea e ceva mai multă, cam la fel cu a celor care lucrau în fabrică; plimbarea, mai lungă, o facem separat de cei din celular.

Într-una din zile, apare în careu un țigan, Căldăraru, fost gardian, acum cu grad de ofițer. Venise de la o specializare. Cu mîinile în șold, ca să-și arate autoritatea, ordonă să facem plimbarea în pas alergător. O tură-două, după care, unul cîte unul din cerc, se așază jos, nemaiputînd continua în ritmul cerut de Căldăraru. Nu puteam face față unui asemenea efort. Eram prea vlăguiți ca să răspundem cerințelor țiganului. N-a mai insistat, nu fără a ne face reproșuri.

Puțin după aducerea noastră aici, constatăm că mîncarea nu mai este ca în primele zile. Oamenii încep să-și facă alte și alte calcule. Unii sînt cuprinși de îndoieli. La asta a contribuit și faptul că, de cîteva zile, ieșirea afară se face pe celule, și nu întruniți, ca pînă mai de curînd. Supravegherea gardienilor devine mai insistentă. Cu alte cuvinte, revenisem la viața obișnuită de celulă. Parcă și uitasem pentru ce ne adunaseră aici, de prin tot celularul.

Așadar, plecarea întîrzie. Încep alte comentarii, cu alte variante, care duc la alte concluzii. Urmăream cu interes schimbarea de opinie a celor cu care rămăsesem în legătură.

Am stat în incertitudine vreo două săptămîni. Începem a fi scoși din nou la plimbare, întruniți. Plimbarea o facem în fața celularului, în intervalul ce-l separa de secție.

Într-una din zile, observăm că un deținut de la secție se ridică la fereastră și ne face cîteva semne, destul de enigmatice. Un semn consta din ridicarea brațului în sus, cu degetul arătător înspre înaltul cerului; alt

semn l-a făcut îndreptîndu-și imediat mîna în jos, înspre noi și un al treilea, cu ambele mîini, face o mișcare rapidă orizontală. Toți privim și rămînem pe gînduri. De-acum toată lumea încearcă să le descifreze semnificația.

Ne întrebam ce-a vrut să transmită acel om. Era știut că cei din secție aveau cele mai recente vești – aduse de noii veniți sau aflate de la plantoanele care circulau oarecum mai libere, fiind deținuți de drept comun.

Pentru mulți, sensul semnelor părea următorul: „În curînd va sosi un stol de avioane americane, care vor face praf și pulbere pe cei de jos, stăpînirea comunistă, după care totul va fi gata. Credeau că, în sfîrșit, a sosit momentul mult așteptat de toată suflarea românească. Cît s-au aprins unii din cauza acestei interpretări euforice și lipsită de bază rațională! Uitaseră scopul pentru care fuseseră scoși de prin celule, uitaseră de mîncarea îndestulată, care ne-ar aștepta. Toate fuseseră îndepărtate. Se ivise o nouă variantă, cu mult mai acceptabilă: ceea ce așteptam cu toții.

Parte din oameni deveniseră, într-un fel, niște copii. Oscilau în opinii, de la o zi la alta. Toate acestea iritau, surescitau la maximum nervii celor care ascultau sau erau obligați să asculte.

N-au trecut decît vreo cîteva zile și iată-ne scoși din celular. Sîntem îndrumați spre secție, deschizîndu-ni-se ușa camerei unde intraserăm cu un an mai înainte. Era camera de carantină destinată noilor veniți sau celor care plecau din Aiud.

Nu mai exista nici un dubiu. Plecam.

Un planton mai îndrăzneț șoptește unuia că a venit ordin de la forurile superioare să ne trimită undeva, la muncă. Deci am scăpat de celulă. Acesta era mesajul omului care făcuse semne misterioase, cîteva zile mai înainte.

Îngrămădiți acolo jos, în cameră, stăm de vorbă între noi. Eram din toate straturile societății, de toate orientările politice. Un conglomerat de oameni cu opinii diferite, din care mulți puteau fi ușor manevrați, spre a deveni instrumente în mîna administrației. Cîțiva au și ajuns informatori înrăiți, recrutați dintre foștii jandarmi sau polițiști mărunți, adunați de prin toată țara. Nu se vor număra printre ei jandarmul Șerban, ci alții, ca fostul plutonier Roman, sau un bucureștean pe nume Alexandru, căruia îi rezerv un capitol aparte.

Aveam siguranța că vom pleca din Aiud și că, în mod sigur, vom fi obligați la muncă. De-acum, oamenii își făceau tot felul de planuri, pe marginea unor avantaje posibile. Prima și cea mai rîvnită era mîncarea din abundență, după care urmau celelalte: scrisori, legături cu familiile și multe altele. Pentru moment, se ignora scopul pentru care eram luați din Aiud: că va trebui să trudim din greu. La asemenea concluzii ajunsesem împreună cu Ică Spirescu și cu Nelu Moldoveanu, după o analiză lucidă și rece a problemei. I-am lăsat pe oameni să-și depene firul iluziilor. Nu-i puteam opri. Dar ce decepționați aveau să fie!

La cîteva zile, ni se serveşte ultima mîncare caldă, după care primim hrană rece, pe două zile. În fine, încolonaţi şi înconjuraţi de cerberii închisorii, facem calea-întoarsă, trecînd prin cele trei porţi. E noapte şi lăsăm în urmă masiva clădire a celularului, cu zumzetul ei, care se estompează cu cît ne îndepărtăm. Mă întreb în sinea mea dacă mă voi întoarce în sinistra clădire. Cîtă suferinţă, cîtă durere, cîte umilinţe las în urmă, pentru simplul motiv că n-am fost de acord cu ideologia comunistă.

Staţia terminus este Baia-Mare. Ne pregătim pentru coborîre şi stăm în aşteptare, pînă ce ultimul călător civil părăseşte trenul. Cînd ni se deschide uşa dubei, trecem direct în camioanele trase la vagon. Înconjuraţi de trupe de securitate, cu armele îndreptate înspre noi, pornim la drum, sub o puternică escortă. După un timp, convoiul opreşte. Auzim comenzi şi ropot de cizme, pe pămînt îngheţat. Ni se ordonă să coborîm şi intrăm pe poarta lagărului. Am ajuns! E Baia-Sprie, mina de metale neferoase şi, în primul rînd, de plumb.

6

În fine, ne-am lămurit unde am fost trimişi: mina Baia-Sprie, de unde se scot minereuri neferoase. Plumb, în primul rînd. Ajunşi aici, sîntem cazaţi într-o baracă. Sosirea noastră constituie mare eveniment în „colonie", cum i se spune lagărului cu deţinuţi politici. Aici, la mină, figurează, în scriptele oficiale, cu denumirea de „braţe–speciale". După primele zile de acomodare, luăm contact cu două opinii. Una oficială, aceea a şefului coloniei, sublocotenent Vanciu şi sublocotenent Alexandru, politicul. Împreună cu oamenii lor, fostul căpitan de jandarmi Petrescu şi Steanţă, deţinuţi şi ei, dar recrutaţi să forţeze oamenii să muncească, ne vorbesc de viaţa în roz ce ne-ar aştepta: mîncare din beşug, 5 000 de calorii şi alte avantaje de felul acesta. La întrebările noastre dacă vom avea dreptul la scrisori, pachete, vorbitor etc. evită să ne răspundă. Îndată, Petrescu şi Steanţă, la cererea politicului, încep să recruteze informatori din rîndul nostru (foşti jandarmi sau oameni dispuşi la astfel de compromisuri).

O a doua părere ne-o facem în urma contactului cu vechii mineri. Toţi ne previn să nu le dăm ascultare. Munca în mină, la peste 300 metri adîncime, este extrem de grea pentru oameni ca noi.

Trebuie subliniat faptul că eram ţinuţi în izolare. Cînd ne scoteau la corvezi, ceilalţi deţinuţi mineri erau obligaţi să rămînă în bărăcile lor. Totuşi, pe ascuns, puteam vorbi unii cu alţii. Pentru moment, gardienii (care aici

aveau grade) erau mai toleranţi. Cu timpul, s-au cătrănit de-a binelea. Puţin după aceea, intrau cu noi în mină şi ne presau să dăm zor, să muncim fără încetare pentru realizarea normelor, devenite din ce în ce mai mari. Deocamdată, nu intrau în mină.

Paza lagărului era asigurată de securitate. De jur împrejur, se vedeau prepeleacuri şi sentinele, cu pistoalele mitralieră îndreptate înspre bărăci. Nici o clipă nu ne scăpau din ochi. Pe o distanţă de aproximativ 20 de metri, din colonie pînă la gura puţului, treceam printr-un cordon de securişti. Toţi ne numărau, atît la intrare cît şi la ieşirea din şut. O făceau şi securiştii, şi miliţienii. Se luaseră măsuri extreme de pază şi de supraveghere.

În lagăr exista un birou tehnic, condus numai de către deţinuţi. Şeful acestui birou era inginerul Gh.Bujoi, fost acţionar la multe mine şi fost ministru; apoi, inginerul Gh. Balş, la fel, specialist în ale mineritului. Mai lucrau acolo inginerul Palada şi Fotiade, remarcabilă personalitate în trecutul mişcării studenţeşti de odinioară.

În perioada de refacere, inginerul Bujoi, care avea o condamnare mare, pentru activitate ostilă comunismului, ne-a făcut o amănunţită prezentare a minei. Ne-a împrospătat cunoştinţele în materie de geologie, vorbindu-ne despre formarea pămîntului, folosind termeni ca magmă, erupţii, elemente minerale, etc. Mina Baia-Sprie se formase instalîndu-se pe un „filon" cu metale neferoase – aur, argint, cupru şi, mai ales, plumb. Filonul era întins pe direcţie Est-Vest.

Exploatarea se făcea pe două sectoare – Est şi Vest, complet diferite unul de altul. Cel de Est era uscat, înspre fund, roca fiind călduţă. Oamenii îl numiseră „Tibet", din cauza dogoarei uscate a aerului. Cel de Vest era şi mai neospitalier. Infiltraţia apei făcea ca, din loc în loc, să „plouă". Apa era acidulată din cauza substanţelor minerale dizolvate. Aerul era umed, sufocant chiar. Între cele două sectoare se afla puţul, prin care se cobora în adînc. Ascensorul se numea „corfă" şi în el încăpeau 12 persoane. Adîncimea minei era de peste 360-400 metri. Acolo, în adîncuri, aerul era viciat, în special cu mirosuri de sulf. Ca să se poată lucra, a fost necesară instalarea unor ventilatoare pentru împrospătarea aerului. Gazele rezultate în urma exploziilor cu astralită, pentru dislocarea rocilor, erau toxice şi puteau provoca moartea, aşa cum s-a întîmplat cu arhitectul Frîncu.

În bezna din subteran, nu ne puteam mişca nici un pas fără lumină. Ea provenea de la lampa cu carbid. Cine intra în mină, obligatoriu avea asupra sa o astfel de lampă.

Inginerul Bujoi ne-a iniţiat în tainele mineritului: de la perforarea rocii – munca de bază – la rularea minereului şi introducerea lui în rostogol; apoi, transportarea lui în vagonete, împinse manual pînă spre gura puţului. Erau necesare şi lucrări de dulgherie şi instalare a conductelor pentru aer şi apă, ca să fie udată roca, înainte de perforare.

În fine, sîntem scoşi din izolare şi începem a lua contact cu prietenii găsiţi acolo. Erau deja consideraţi mineri vechi. La început ne bucuram că, deocamdată, puteam mînca pe săturate. Încep să apară din ce în ce mai multe ţigări, oferite de cei vechi dar şi de Petrescu şi Steanţă, care căutau a-şi recruta turnători. Mare parte o formau foştii jandarmi. Printre aceştia se număra căpitanul Rogojanu, extrem de periculos, poreclit de oameni „Cobra".

Aşadar, iată unde fuseserăm aduşi. Mai mult decît atît: unii au şi auzit, la un colţ de baracă, o convorbire între politicul Alexandru şi şeful lagărului, Vanciu. Redau fragmente din convorbirea lor: „Aţi văzut ce-i acolo? Este îngrozitor. Aici îşi vor afla mormîntul. Nu cred că vor putea rezista mai mult de şase-şapte luni. Numai aşa şi numai aici vom izbuti să-i lichidăm pe bandiţi!" Convorbirea a fost relatată de Gabriel Bălănescu, cunoscutul ziarist şi publicist.

Nefiind buni pentru munca în mină, eram folosiţi, deocamdată, la corvezile de la suprafaţă. În primul rînd, la curăţat cartofi, zarzavat etc. Conducerea lagărului era deja lămurită asupra atitudinii noilor veniţi. Trebuia să acţioneze imediat şi cu promptitudine.

De jur împrejurul lagărului era un gard de scînduri, înalt de 4 metri. Deasupra, se ridicau vreo cîteva rînduri de sîrmă ghimpată. Din loc în loc erau prepeleacurile, unde, permanent, era un securist de pază, cu armă automată. Se putea privi în lagăr ca într-o farfurie.

În ziua respectivă, sîntem scoşi în sufragerie – baraca unde era şi bucătăria – ca să curăţăm cartofi, zarzavat. Cu noi era şi preotul Radu Şerban. Originar din comuna Topraisar, judeţul Constanţa, fusese condamnat împreună cu un lot de săteni dobrogeni, pentru că încercaseră să organizeze o rezistenţă împotriva regimului comunist.

După ce am terminat curăţatul cartofilor, observăm că politicul Alexandru se află urcat într-unul din prepeleacurile gardului împrejmuitor, de deasupra bucătăriei, alături de securistul din post. Faur, cum am aflat ulterior. Alexandru dispare, după care preotul Şerban este luat de miliţianul Corbu să mature spaţiul dintre baracă şi gard. Era în plină zi. Deodată, auzim o împuşcătură, trasă în plin asupra preotului Şerban, care cade întins lîngă geamul bărăcii. Sîntem uluiţi. Ne agităm, dar nu putem interveni în nici un fel. Toţi oamenii care se odihneau ies afară. Faptul se consumase. Pe o targă improvizată, este întins trupul preotului. Îi auzim ultimele cuvinte: „Iertare, iertare!" Curînd, apare în prepeleac politicul Alexandru, dar coboară imediat. Toţi deţinuţii politici din lagăr şi-au dat seama ce se urmărea cu această crimă odioasă.

Cît vom munci acolo, vom avea imaginea acestui martir. Prin jertfa lui, ne-a trasat o conduită în dozarea efortului nostru, ca mineri. Ne-am

menţinut conduita toţi anii cît am trudit în minele de plumb de la Baia-Sprie, Cavnic şi Valea Nistrului.

După o vreme de refacere la suprafaţă, mă văd echipat pentru munca în subteran. Începeam viaţa de miner, viaţă pe care urma s-o trăiesc, alături de ceilalţi deţinuţi, timp de peste trei ani la Baia-Sprie şi, mai apoi, la Cavnic.

Înainte de a începe munca, învăţ să încalţ opincile şi să-mi aranjez obielele, în aşa fel încît să mă pot proteja împotriva a tot ce mi-ar putea provoca dureri sau neplăceri.

Dată fiind starea fizică, se stabileşte intrarea mea în subteran printre ultimii din lotul de la Aiud.

Ştiam că munca este grea, mai ales munca forţată într-o mină ca aceasta. Noi, cei neînvăţaţi a munci fizic, ne întrebăm: oare vom rezista cu firavele noastre trupuri?

Iată-mă, de-acum, într-o postură nouă, căreia trebuia să-i fac faţă, să-i rezist.

Cînd s-a citit ordinea pentru lucru, numele meu a fost strigat ca făcînd parte din echipa perforatorului Titi Coşereanu, un fost ofiţer. Avea ca ajutor de perforator pe Gabriel Bălănescu, publicist şi gazetar. În aceeaşi echipă mai fusese numit Gheorghiu, fost funcţionar superior într-un minister. L-am cunoscut a fi om serios, cu mult bun simţ. Din cei patru componenţi ai echipei, noi doi eram rulători.

Am emoţii cînd mă văd echipat şi ieşit pe poarta lagărului, printr-un cordon de securişti, pe distanţă de cîteva zeci de metri, pînă la gura puţului. Acolo, corfa ne lua în primire, în grupuri de cîte 12 persoane, pentru a ne coborî în adînc, la 350-400 metri. În mînă am lampa de care nici o clipă nu va trebui să mă despart, precum şi traista cu ceva merinde, pentru pauza de masă. Nu lipseşte bidonul cu cafea.

De-acum sîntem un simplu număr pentru miliţienii care ne predau sau ne preiau. Deasupra schelei, unde-i roata pe care se învîrte cablul ce susţine corfa, străjuieşte steaua: simbolul sistemului care ne-a adus aici să trudim.

Odată intraţi, uşile sînt manevrate numai de personalul civil. Dintr-un început, remarc umezeala din corfă. Se accentuează pe măsură ce coborîm. Cu cît coborîm, se varsă peste noi apă, la început sub formă de stropi şi, mai apoi, o adevărată ploaie, cu toată protecţia metalică.

Jos, la orizontul 12, ni se deschide o boltă înaltă şi largă, săpată în rocă. În stînga, e o cameră mare, unde îmi atrage atenţia huruitul unor motoare. Pompează zi şi noapte apa colectată jos, pe canalele de scurgere din galerii şi o împing la suprafaţă. Dacă motoarele n-ar funcţiona, s-ar ivi riscul inundării minei. Deci prima măsură este evacuarea apei. Este drenată pe canale şi dirijată spre puţ. În caz de inundare sau de alte pericole, deci cînd corfa nu funcţionează, evacuarea oamenilor se face pe scări, instalate pe lîngă traseul corfei.

Ni se atrage atenția asupra unui locșor, aproape de camera mașinilor. E o nișă. Acolo, înaintea regimului comunist, era icoana Sfintei Varvara, patroana minerilor. O nișă la fel voi găsi și la Cavnic. Fiecare miner, înainte de a începe munca, îndreaptă capul spre acel loc, solicitînd în tăcere ocrotirea Celui de Sus. Oamenii o fac și acum, deși icoana a fost luată de acolo.

De la gura puțului, trecem printr-un fel de triaj, unde sînt vagonetele pline cu minereu, așteptînd să fie descărcate și duse înspre fundul galeriilor, ca să fie încărcate din nou. Puțin mai departe, este sala mașinilor care acționează ventilatoarele necesare aerisirii minei.

Imediat ce am coborît din corfă, am fost izbit de mirosul caracteristic al sulfului. Locul meu de muncă este sectorul de vest. Îl urmăm pe Coșereanu într-acolo. Cu cît înaintăm pe galeria sectorului, mirosul este mai pătrunzător și aerul mai umed. Trecem prin porțiuni unde, de sus, picură stropi de apă strecurată prin rocă. În unele locuri, plouă de-a binelea. În drumul nostru, cam la cîteva sute de metri, este o băncuță, săpată ceva mai lateral: atelierul mecanic. Aici îl găsesc pe inginerul Ion S. Constantin, șeful de atelier în schimbul nostru. E de origine buzoian, dar stabilit la Timișoara. Este ajutat de cîțiva meșteri, printre care Zeriu Nicolae, originar și el din Timișoara. Inginerul mă întîmpină cu un zîmbet, sfătuindu-mă sa fiu atent, fiindcă în subteran nu-i ca sus. Ajungem la un punct unde galeria se bifurcă. Ne oprim, fiindcă va trebui să urcăm la abataj. Locul pe unde urcăm se numește suitoare.

În sfîrșit, după ce urcăm, uzi, fuscel după fuscel, ajungem sus. E un miros greu, pătrunzător, aerul fiind viciat de sulf și de gazele rezultate din exploziile cu astralită. O pîclă ne lovește capul. Zăpușeală e sufocantă. Sîntem deja obosiți, toropiți.

Cum ajungem, Coșereanu se dezbracă la pielea goală. Facem și noi la fel. Mă simt puțin jenat, dar jena dispare. Privesc în jur, mă uit mai atent și dau cu ochii de gura rostogolului, în partea de sus a abatajului. Are deasupra un grătar de fier, prin care se aruncă înăuntru minereul. De jos, de pe galerie, vagonetarii îl tot descarcă și el tot gol rămîne. Nesătul rostogol! Pulsul de control al muncii rulătorului îl vezi în rostogol.

Prima grijă a lui Coșereanu este să verifice siguranța locului de muncă al echipei. Cu ranga, lovește toți pereții, palmă cu palmă. Nu se lasă pînă nu dă jos ultima coșcoveală, coptura rămasă sau produsă în urma exploziilor sau a trepidațiilor. Îl ajută Bălănescu. Treaba aceasta se numește copturare. Totul durează cam o jumătate de oră, uneori mai mult. Cînd se apropie de noi, Coșereanu e lac de sudoare. Gîfîie de oboseală. Ca să schimbe puțin atmosfera, să se răcorească, deschide ventilul de la furtunul de aer. Ne înviorăm puțin, dar zăpușeala revine îndată. Văd sculele cu care vom lucra. În primul rînd roaba, pe care o duce, încărcată sau nu, un „rob”, lopeți,

tîrnăcop, multe răngi, de diferite dimensiuni. Găsim nelipsita covăţică, din fontă, cu două toarte. Este unealta care ne ajută la dus minereul în rostogol. Umplută, are 15-20 kg.

Truda noastră? Încărcam covăţica cu minereu şi o duceam în mîini pînă la rostogol, unde aruncam conţinutul. După 20-30 de drumuri, ne odihneam puţin, apoi reluam munca. Spărgeam şi bolovani cu barosul. Era o treabă care cerea îndemînare. Scînteile produse provocau arsuri pe corp. Sîngeram. După un timp, palmele ne erau tăbăcite, iar nervurile, tot mai adînci, înnegrite. Covăţica aceea ne punea la grea încercare şalele, deşi ne încingeam strîns, cu o cîrpă sau cu un prosop. În vremea aceasta, Coşereanu, ca perforator, ajutat de Bălănescu, îşi făcea treaba. Zgomotul aparatului, ca şi aburul ieşit din sfredelirea rocii umezite, făceau ca atmosfera să fie şi mai încărcată.

Sus, am avut în faţă o privelişte ce mi s-a întipărit în minte pentru toată viaţa. Undeva, în fundul abatajului, se vedea ceva înalt, ca o boltă, ca o cupolă uriaşă. Acolo, în jurul unui rostogol, se afla o echipă de rulători, toţi maghiari, avîndu-l în mijlocul lor pe Kalay, miner de profesie, din Valea Jiului. Evident, şi aceşti oameni lucrau în pielea goală. Ca să văd mai bine, ceilalţi coechiperi, obişnuiţi cu astfel de scene, propun să stingem lămpile, în afară de una, cu lumina micşorată, după care să privim în direcţia echipei maghiare. Lumina lămpilor proiecta pe bolta abatajului umbre, care, în bezna aceea, dădeau cea mai fantastică imagine. Trupurile, roşii de muncă şi de transpiraţie, erau şi mai roşii, şi mai aprinse, la lumina lămpilor. Mişcările, pe care le făceau lucrînd, făceau ca aceste imagini să capete alte şi alte forme. Constatăm cu toţii că sînt imagini de Iad. Poate în *Infernul* lui Dante să se poată afla ceva asemănător. La varietatea de imagini şi umbre, proiectate de pereţii bolţii imense a abatajului, contribuia şi roca. Lumina lămpilor se reflecta în roca sticloasă (cuarţ şi alte elemente cristalizate), mărind şi mai mult irealul scenei. Am rămas cu imaginile acelea şi astăzi în memorie. Într-un tîrziu, frînţi de oboseală, oamenii s-au oprit din lucru. Strînşi în jurul lămpilor, ne-au oferit imagini cu totul diferite de cele anterioare.

Ca orice miner nou, am învăţat şi eu să le cînt imnul. Este un cîntec al minerilor, ce se aude pretutindeni, indiferent în ce ţară ar fi ei. Ai noştri l-au interzis. Oficial nu se cînta, însă era cîntat de mineri în toate ocaziile, neţinîndu-se seama de restricţii. Dacă mai ţin bine minte, versurile ar fi următoarele: „În fund de munţi,/ noi des intrăm / Cu bun noroc / ne salutăm / iar cînd ieşim / din sînul lor / noi tot noroc strigăm în cor / În mină-i Dumnezeu cu noi, / Afară-i grijă şi nevoi/ Iar cînd de praf cu paşi grăbiţi / ieşim din mină obosiţi / ne doare că-n lumina sa / Pămîntul ţine-o lume – aşa de rea.” Şi ca încheiere, mi-aduc aminte doar de versul de refren: „C-aşa e viaţa de miner”.

Cînd se escava minereul dintr-un abataj, se scotea material pînă ce minerul ajungea la filon cu perforatorul. Se lucra şi cu prelungitorul. În momentul în care nu se mai putea ajunge la filon, fiindcă se forma o boltă înaltă de zece, cincisprezece metri, perforarea, în acel loc, sista.

Atunci, în peretele lateral anume ales de serviciul tehnic, se începea deschiderea unei „mori". Se perfora în pantă. Sterilul se arunca în golul format. Condiţiile de lucru la o moară erau foarte grele. Nu aveai aer, iar apa ce ţîşnea din ţeava perforatorului forma un fel de praf noroios, pe care trebuia să-l rulezi de acolo, mai întîi cu sapele, apoi cu vagonetele. Lucrul se termina cînd rambleul ajungea cam la un metru-doi de celimea viitorului abataj. Cîte unelte nu aruncam sub rambleul acela! Era o acţiune deliberată, un adevărat sabotaj, de care numai noi ştiam.

Munca la o moară şi rambleierea nu cereau tonaj, ci umplerea cît mai grabnică a golului, măsurat în cubaj. Era extrem de greu, mai cu seamă pentru rulători, fiindcă se lucra într-o atmosferă şi mai sufocantă, cu un aer şi mai viciat. Gazele rezultate din explozii se evacuau cu mare greutate. Transpiraţia ne deshidrata. Sifonul care se făcea în mină era o primă soluţie. Ne satisfăcea pentru moment. Inima pompa, pompa mereu, din greu. Ea era cel mai mult solicitată.

Trebuia să îndeplinim normele, care se măreau din zi în zi.

Aşa murdari cum ieşeam din şut, uzi pînă la piele unii, odată la suprafaţă, aşteptam baia binefăcătoare. Acolo ne spălam şi obiectele, opincile şi tot ce ni se murdărea în mină. Baia ne reconforta. Parcă uitam de mizeria în care ne zbăteam lucrînd. Luam masa, apoi, în mare fugă, spre baracă, unde cădeam rupţi de oboseală. Ne cuprindea un somn profund, uneori cu vise, dar, de cele mai multe ori, fără.

Aşa s-au scurs luni, apoi ani – peste trei – de trudă la cele două mine. De multe ori viaţa era tulburată de accidente mortale, care ne îngîndurau mai întotdeauna, indiferent că cel în cauză ne era prieten sau nu. Acolo eram cu adevărat fraţi de suferinţă şi toate ne dureau, lăsau urme adînci în sufletele noastre.

În mină, la muncă, ne găseam în largul nostru. Asta la început. Încă nu ne însoţeau miliţienii-securişti. Aveau doar omul lor, jandarmul Petrescu. Ne dozam efortul pentru o îndelungată rezistenţă. După împuşcarea preotului Şerban, foloseam orice prilej, atît la suprafaţă cît şi în subteran, pentru a ne mări potenţialul spiritual de care aveam atîta nevoie.

Era în aprilie şi se apropia Învierea Domnului. Am luat riscanta hotărîre să sărbătorim Învierea acelui an în mină. Iniţiativa a fost împărtăşită de tot schimbul, ce număra cîteva sute de oameni. Am stabilit amănunte cu preoţii care erau în acelaşi schimb şi care au salutat iniţiativa. Întregul efectiv trebuia anunţat prin dangăt de clopot.

Clopotul l-a format inimosul Ţucă Marin, cu ajutorul său Nizu Dionisie Năstase, ce alcătuiau echipa de topometrişti.

Mulţi tineri am întîlnit în viaţa mea, plini de elan, entuziasm, credinţă nezdruncinată într-un ideal. Dar parcă Ţucă Marin i-a întrecut pe toţi. Fiu de învăţător din Oltenia, nu prea atletic, dar iute ca o zvîrlugă, nici nu băgai de seamă cînd a fost aici, cînd a plecat, pentru ca, apoi, să-l vezi iar. Avea în el credinţa cît un munte în destinele Neamului românesc. Condamnarea mare, ca ofiţer, nu i-a diminuat cu nimic forţa de dăruire. Trebuia puţin temperat, apreciere perfect îndreptăţită, dar făcută prea tîrziu, după acţiunea de evadare, ce i-a fost fatală.

Slujba Învierii, fără toacă şi fără clopot, nu are farmec. Aşadar, trebuia să obţinem nişte sunete care să înlocuiască dangătul clopotelor. Ţucă ne-a venit în ajutor. Experimental, a luat cîteva sfredele pe care le-a prins cu o sfoară întinsă între doi pereţi de rocă, în abataj. Lovite uşor, realizau o desăvîrşită armonie sonoră. Era ceea ce ne trebuia. Deci experimentul lui Ţucă a reuşit. Ei au strîns sfredele, de toate dimensiunile, de la cele mai mici pînă la cele de 2 metri, şi le-au aşezat în fundul abatajului.

În noaptea mult aşteptată, începînd cu orele 23-23^{30}, Ţucă a dat, prin vibraţia sfredelelor, semnalul în toată mina. Oamenii încep să coboare de la locurile lor de trudă, înspre punctul stabilit pentru oficiere. Puţin înainte de miezul nopţii, aproape toţi oamenii schimbului erau prezenţi. Îi aveam în mijlocul nostru pe preoţii Valeriu Antal din Topliţa, Nicolae Grebenea din Răşinari, Ion Ilinescu din Iaşi, Nicolae Pâslaru din Bacău, Teodor Bej din Arad şi Aurel Lazarov din Hîrşov. Preoţii s-au aşezat de o parte şi de alta a părintelui Valeriu Antal. În loc de patrafir, acesta şi-a pus în faţă un ştergar alb, din cel ţesut în casă, din bumbac şi mătase.

La un moment dat, se sting toate lămpile. Este întuneric beznă, cum numai acolo, în mină, la peste 300 metri adîncime, poate fi. Şi iată că preotul, cu vocea-i baritonală anunţă „Veniţi de luaţi lumină!" Fiecare ne îndreptăm lămpile şi luăm lumină de la preot. Ne înseninăm la faţă, în pîlpîirea luminilor lămpilor cu carbid, după care îngenunchem, aşteptînd, într-o tăcere cu adevărat creştinească. Îl auzim pe preot rostind evanghelia Învierii: „La început a fost Cuvîntul şi Cuvîntul era la Dumnezeu şi Dumnezeu era Cuvîntul. Acesta era întru început la Dumnezeu... În El era viaţă şi viaţa era lumina oamenilor. Şi lumina luminează în întuneric şi întunericul nu a cuprins-o". După fiecare verset, Ţucă suna clopotul, întocmai ca la biserică. După ce a terminat rostirea evangheliei, preotul Antal, transfigurat la faţă, se adresează tuturor cu „Christos a înviat!", rostit de trei ori. Îi răspundem cu toţii: „Adevărat a înviat!" Cînd ne uităm unii la alţii, vedem că ochii ne sînt înlăcrimaţi. Ne îmbrăţişăm şi ne felicităm pentru reuşita slujbei. De-acum, în frunte cu preoţii, începem a cînta „Christos a înviat!"

A fost ceva nemaiîntîlnit. Impresionant moment trăit de aceşti oameni care, de atîția ani, nu mai avuseseră prilejul să asculte cuvîntul unui preot.

Spre sfîrşitul slujbei, apare Petrescu, complet surprins. A stat şi el pînă la sfîrşit. În noaptea aceea nu s-a mai lucrat nimic. Nimeni nu a dat curs insistenței sale să lucrăm.

Ne strîngem apoi înspre corfă, în cîntecul „Christos a înviat", înseninați. Cînd ajungem acolo, civilii, care trebăluiau, ne privesc şi ne întîmpină cu răspunsul „Adevărat a înviat!"

În fine, începe scoaterea noastră din mină, la ora terminării şutului. Continuăm să cîntăm, pînă ce ajungem la suprafață. Securiştii şi milițienii, ca şi civilii, aud cîntecul din ce în ce mai tare. Întîi, rămîn năuciți. Apoi se pregătesc să intervină. Cînd corfa ajunge la suprafață, observă doar veselie pe fețele oamenilor, care, acum, nu mai sînt încruntați de trudă, ca de obicei.

Ne îndreptăm spre baie, ca în orice zi de muncă. Intrați în colonie, mergem pe la ferestrele celorlalte barăci şi-i trezim pe fîrtații din celălalt schimb cu „Christos a înviat!" Le povestim cum am sărbătorit Învierea acolo, jos. Oamenii din ambele schimburi, îmbrăcați ca de sărbătoare, se bucură, se salută. Fiecare oferă ce are: biscuiți, bomboane. Toți am trăit momentul cu gîndul acasă, la cei dragi.

Sărbătoarea ne-a răscolit amintirile copilăriei şi ale vieții, legate de Sfintele Paşti. În ziua aceea, a Paştelui 1951, am uitat unde ne aflam. Ne-am simțit şi mai mult uniți sufleteşte, ne-am întărit şi mai mult în credința şi-n trăinicia noastră ca Neam. Ne-am simțit scăpați din corsetul strîns al condamnării. Ne închipuiam liberi, dincolo de gardul înalt, în afara sîrmei ghimpate.

Conducerea lagărului a fost complet absentă. Presupuneam că sînt mînioşi, fiindcă fuseseră luați prin surprindere.

În lotul venit cu noi de la Baia-Sprie, era şi un deținut bucureştean, Alexandru. Pe drum, ne-a tot vorbit de bucuria de a munci şi de a se elibera, astfel, cît mai grabnic. Ca fizic era viguros. În timp ce întregul lot a fost ținut, o vreme, la suprafață, pentru refacere şi acomodare, el a cerut să fie introdus îndată în mină. La început, ca ajutor de perforator, apoi ca perforator.

Inițial, la Baia-Sprie se perfora pe uscat, ceea ce provoca un nor de pulbere de rocă, în care oamenii lucrau cît dura şutul. Era ceva insuportabil. Deținuții şi-au dat seama că, inhalînd această pulbere fină se puteau îmbolnăvi de silicoză. Şi boala asta nu iartă. Pericolul a fost repede sesizat de inginerii Gh. Bujoi şi Balş, ambii foşti conducători de centre miniere. Pentru a se evita silicoza, s-a luat hotărî-rea să se facă o instalație pentru introducerea apei la perforat, pînă în cele mai îndepărtate locuri de muncă. Uneori, însă, apa de la suprafață nu ajungea în abataj. În astfel de situații nu se perfora, fiindcă oamenii voiau să evite producerea norului de pulbere vătămătoare.

Totuşi, unii dintre deţinuţi, printre care se număra şi Alexandru, nu au ţinut seama de recomandările specialiştilor. Alexandru nu mai aştepta să vină apa; începea să perforeze pe uscat. Conducerea lagărului îl da ca exemplu pentru ataşamentul faţă de muncă. Era încîntat, arogant chiar, cînd era scos în faţa frontului şi i se adresau laude. Credea în toate minciunile ce i se debitau. Era convins că prin muncă asiduă se va elibera mai curînd. Nu voia să dea ascultare celor care încercau să-l mai tempereze.

Între timp, se aduseseră măşti de protecţie. Erau purtate de perforatorii cei mai expuşi. Alexandru n-a vrut s-o poarte. După cîteva luni, începe a se schimba la faţă. Nu mai are poftă de mîncare. Pentru el, era de neconceput să se prezinte medicului pentru consult. Dar medicii îl reţin, totuşi, la infirmerie, pentru refacere. Zadarnic. Se stinge pe picioare. Cazul lui pune în încurcătură conducerea lagărului, care voia să-l menţină ca exemplu de om bun pentru muncă. Totuşi, medicii au propus să fie trimis la Baia-Mare, pentru o radiografie. Conducerea lagărului a aprobat, deşi s-a văzut pusă în încurcătură. Se făcea însă mult caz de „grija" faţă de sănătatea celor bolnavi.

Cînd medicii i-au văzut radiografia, şi-au dat seama că nefericitul este definitiv condamnat. Plămînii erau complet compromişi. Nesăbuinţa cu care s-a avîntat în muncă l-a dus în pragul mormîntului.

O vreme, a fost ţinut la suprafaţă şi în infirmerie. Spera să se refacă. Inutil însă. Cu prima dubă, a fost trimis la Aiud, unde, în puţin timp, a sfîrşit cu viaţa.

A fost o victimă a propriei naivităţi, dar şi a minciunilor administraţiei şi turnătorilor, care încercau să ne convingă că, dacă vom munci mai mult, vom fi eliberaţi mai repede.

Munca în mină – se ştie – prezintă riscuri dintre cele mai mari. Evident, nici deţinuţii politici n-au fost scutiţi de accidente, unele grave, altele mortale. Voi menţiona cîteva.

Într-una din zile, produce mari emoţii întîmplarea prin care trece tînărul Vasile Turtureanu, un bucovinean înalt şi chipeş. Este adus pe braţe la suprafaţă, înainte de terminarea şutului. Lucra în abataj, ca rulător. Din senin, de pe celime, se desprinde un fragment de rocă şi-i cade drept pe cap. Este internat de urgenţă în infirmerie, unde i se dau primele îngrijiri. Cu toată stăruinţa medicilor, nu este dus la Baia-Mare, ca Alexandru, unde i s-ar fi putut face un examen amănunţit, s-ar fi stabilit diagnosticul şi tratamentul adecvat. Are dureri în zona creierului mic. Ameţelile îl obligă să stea la pat şi să ţină mereu comprese cu apă rece. I se administrează doar calmante. După o lună de infirmerie, este repartizat la munci de suprafaţă. Trebuie să se ferească de căldură, care-i readuce durerile. A dus-o aşa cîţiva ani, în cele din urmă fiind trimis la Aiud, la celulă.

Victima altui accident este un oarecare Buliga, fost jandarm. O așchie de rocă, în cădere, i-a rupt tendonul unui picior, la gleznă. Luni de zile a fost ținut în tratament, dar a rămas cu o infirmitate. Purta o gheată ortopedică. Deși șchiopăta, a fost socotit bun de muncă.

Îmi vine în minte și cazul altui nefericit, lovit tot de o coptură la cap, prin 1953. Se numea Svitoslav Tăbăcaru și era român basarabean. Din cauza loviturii, și-a pierdut memoria pentru multă vreme. Nu mai știa nimic de el. Pronunța mereu „mina, mina". Atît. Nu putea merge decît însoțit. Nu voia să se despartă de lampa de miner și insista să intre în mină. Medicii au stăruit să fie trimis la un spital neurologic, dar fără succes. A fost ținut, mai departe, în lagăr. Cu mult mai tîrziu, după trimiterea lui la penitenciar, i s-a stabilit un diagnostic: „amnezie retrogradă și epilepsie post traumatică". În 1964, este eliberat odată cu toți deținuții politici, dar cu alt diagnostic. L-am revăzut recent, refăcut întrucîtva, dar cu sechele.

Mare vîlvă a produs faptul că, într-o zi, un deținut n-a mai ieșit la suprafață. Efectivul avea un om în minus. Se dă alarma, se cercetează și i se află numele. Era vorba de Ion Cornea, inginer mi se pare. O echipă de gardieni, împreună cu turnătorul Petrescu, intră în mină și verifică locul unde lucrase omul. Nu era acolo. Într-un tîrziu, aud un țipăt. Omul căzuse într-un rostogol. I se stinsese lampa și, întuneric fiind, a făcut cîțiva pași, după care a căzut în gol, de la înălțimea de zece metri. A avut norocul să cadă pe un minereu moale, mai prăfuit. A fost scos dinăuntrul rostogolului, prin evacuarea materialului.

Ne-am reamintit instructajul făcut de inginerul Bujoi, cînd s-a insistat ca lampa aprinsă să nu lipsească din mînă sau să o fixăm în rocă, alături de locul de muncă. În caz că s-a stins lampa, obligatoriu trebuie să stai locului și să strigi tare: „Lumină, lumină!" Orice pas făcut îți poate fi fatal. Cine aude strigătul vine imediat, indiferent unde ar lucra și cine ar fi.

Sînt doar cîteva din accidentele cunoscute de mine. Ele au fost însă mult mai numeroase, condițiile în care ne obligau să lucrăm fiind total inumane.

Dar cui îi păsa de viața noastră?

După cîtva timp de la trecerea pe post de mineri, am învățat să ne dozăm efortul. Realizasem că acolo, în subteran, primejdiile ne pășteau la tot pasul. Dar de radioactivitate n-aveam cum să ne ferim. Era motivul pentru care, în aceste mine, lucrau atît de puțini civili. Cine-o făcea – probabil pentru un cîștig mai bun – nu apuca bătrînețea. O știam de la specialiștii noștri, dar și din relatările maiștrilor civili. Iată, pe scurt, povestea cîtorva victime ale radioactivității.

După un an de trudă în subteran, Titus Beu începe a da semne de oboseală. Nu mai are poftă de mîncare, se schimbă la față. Fusese înainte

şeful unei gări în judeţul Mureş. Primise o condamnare grea, pentru că participase la mai multe acţiuni anticomuniste, organizate în zonă. Constatîndu-se că, pe zi ce trece, organismul lui e tot mai slăbit, este scos din subteran şi ţinut la suprafaţă. S-a crezut că, după o vreme, îşi va reveni. Muncea pe la bucătărie sau la diferite corvezi. Se spera în recuperarea lui, pentru munca în subteran. În zadar însă. Insistă să fie trimis la Aiud, cu iluzia că acolo va fi tratat cumva şi repus pe picioare. Cu prima cursă, este trimis la penitenciar. Dar, în pofida strădaniilor medicilor deţinuţi, Titus Beu nu mai poate fi salvat. Un cancer la gît îl răpune.

Impresionant a fost şi cazul tînărului inginer Leonida Lupaşcu, originar din Moldova, de peste Prut. Înalt, prezentabil, Lupaşcu tocmai terminase Politehnica la Iaşi. Arestat în 1948, a îndurat cu demnitate chinurile la care l-au supus anchetatorii securişti, la Iaşi şi Suceava. Avea condamnare mare. L-am întîlnit la mina Baia-Sprie, unde, în doar cîteva săptămîni de muncă, învăţase „meseria" de miner. Devenise un perforator desăvîrşit. Ajunsese chiar şi şef de sector, calitate în care s-a dovedit adevărat camarad. Indiferent pe unde trecea, căuta să-i ajute pe cei mai în vîrstă, pe cei neputincioşi, indiferent dacă erau rulători, vagonetari sau perforatori. Pentru generozitatea sa, se bucura de simpatia tuturor. Avînd o constituţie robustă, fiind tînăr, părea că munca în subteran nu-l va zdrobi. N-a fost aşa... Au trecut anii. Sîntem scoşi din mină şi aduşi la Aiud. Rămîn locului, cînd îl văd, pe sala etajului trei, în timpul programului. Era de nerecunoscut. Îl ştiam înalt, cum altul nu-i semăna. Acum, de-abia se mişca. Galben ca turta de ceară, era o umbră a omului pe care-l cunoscusem în urmă cu doar cîţiva ani. Am putut schimba cîteva vorbe. Mi-am arătat consternarea că-l găsesc într-o asemenea stare. Cu vocea stinsă, mi-a şoptit: „Nu ştiu ce am, domnule Păun, simt că mă topesc pe picioare." Prin perete, cer amănunte de la cei cu care era în celulă. Am aflat că avea leucemie. Ceea ce şi bănuiam. Cauza? Nu putea fi decît radioactivitatea din mină. La puţin timp după aceea, aud că nu se mai poate mişca. Nu mai are poftă de mîncare şi îi este tot mai rău. Valul morţii l-a cuprins, pînă la urmă, şi pe el.

Am cunoscut pe tînărul inginer Virgil Procopovici. Originar din Bucovina, făcea parte dintr-o familie de buni români, care, de generaţii, în acea parte a Moldovei, a întreţinut flacăra vie a naţionalismului. Puţin după prezentarea la examenul de absolvire şi obţinerea diplomei de inginer al Politehnicii din Centrul universitar Iaşi, Virgil este arestat şi ia drumul închisorilor, pentru mulţi, foarte mulţi ani. Cînd a fost adus la Baia-Sprie, nu prezenta vreun simptom, care să-l arate suferind. N-a trecut nici un an de zile din viaţa de miner, că încep să-i cadă dinţii, unul după altul. În mai puţin de o lună, inginerul Virgil Procopovici nu mai are nici un dinte. Paradontoza lui a fost cauzată de radioactivitate. Şi-a primit, cu resemnare,

infirmitatea. Nu l-am mai văzut de atunci şi nici n-am mai auzit ceva despre el.

Cine dintre noi nu l-a cunoscut pe preotul Aurel Lazarov, din Hîrşova? Micuţ de statură dar viguros, şi-a însuşit repede meseria de perforator. Stimat de toţi şi iubit, nu numai pentru ajutorul ce-l da celorlalţi deţinuţi, dar şi pentru strădania de-a menţine trează credinţa că Dumnezeu nu ne va lăsa, că pînă la urmă vom ajunge la liman. Mi-aduc aminte cum, într-un an, de Paşte, reuşise, cu ajutorul unui miner civil şi al preotului din localitate, să ne dea creştineasca împărtăşanie. Ce satisfacţie, ce bucurie pentru el, ca şi pentru cei care am reuşit să primim Sfintele Taine!

Impresionantă, cutremurătoare, aş zice, a fost slujba înmormîntării, făcută în mină preotului Codilă, răpus şi el în urma unui nefericit accident. Nu şi-ar fi iertat niciodată dacă ar fi lăsat ca fratele de credinţă şi durere să fie aruncat în groapa comună, ca un cîine, fără slujbă după datina strămoşească.

Nici organismul preotului Aurel Lazarov n-a rezistat. La scurt timp, se stinge asemeni unei lumînări. Împăcat cu sine, pentru că-l slujise cu credinţă pe Dumnezeu şi Neamul căruia îi aparţinea, s-a ridicat la cer cu sufletul curat.

Aceşti adevăraţi martiri ai neamului românesc au urcat cu fruntea sus Golgota suferinţei. Au închis ochii, convinşi că ziua mîntuirii va veni într-o zi.

Cînd intram în şut, treceam printr-o pîclă de fum şi gaze amestecate, cu miros caracteristic de sulf. Ventilatoarele trebuiau să funcţioneze continuu. Aceasta, teoretic; în fapt, de foarte multe ori, motoarele nu funcţionau. Motive se găseau destule: defecţiuni, lipsa unor piese de schimb, etc.

În asemenea situaţii, munca devenea şi mai împovărătoare, prezenta riscuri de accidentări grave, chiar mortale.

Arhitectul Nicolae Frîncu avea o condamnare de 5 ani, fiind implicat în grupul arhitecţilor, organizaţie bucureşteană anticomunistă, în frunte cu Nicolae Goga. Conducea o echipă de dulgheri ce lucra la instalarea schelei, pentru executarea unei suitori. Obligatoriu, Frîncu trebuia să îndepărteze, de pe ultimul pod al schelei, materialul rezultat din explozia schimbului anterior. Fără această treabă, nu se putea înălţa schela şi perforatorul nu putea înainta în înaltul suitorii.

Ventilatoarele nu funcţionau în momentul acela. Aşadar, gazele nu fuseseră evacuate şi stagnau. Nici o adiere de aer. Nicolae Frîncu avea sarcina să se caţere pe schele pînă la ultimul pod, ca să lase loc liber perforatorului. Urcă, dar întîrzie, nedînd nici un semn de viaţă. Fîrtaţii lui se îngrijorează. Unul nu reuşeşte să ajungă pînă la ultimul pod al schelei. Un alt coechiper,

Dimitrie Paceag, publicist, urcă şi el. Izbuteşte să ajungă pînă sus. Acolo, îl găseşte pe Frîncu în stare de inconştienţă, intoxicat. Paceag încearcă să-i dea primul ajutor, sperînd să-l aducă în simţiri, pe loc. Nereuşind, îl coboară pe galerie, în speranţa că-şi va reveni. În mare grabă, îl duce pînă la gura puţului, spre a fi scos la suprafaţă pentru îngrijiri medicale. Zadarnic. Accidentatul se stinge, înainte de-a fi urcat în corfă.

Moartea sa a lăsat o impresie profundă deţinuţilor. Erau revoltaţi pe faţă că aerisirea minei lăsa de dorit. Administraţia lagărului a încercat să treacă sub tăcere accidentul mortal, dar poartă întreaga răspundere. Corpul lui Nicolae Frîncu n-a mai fost adus în lagăr, ci transportat direct în cimitirul localităţii, unde a fost aruncat într-o groapă anonimă.

Un alt accident mortal a fost acela al preotului Codilă. Era originar de pe valea Crişului bihorean. Lucra ca perforator. În această calitate, trebuia să facă asigurarea locului de muncă al coechipierilor. Cu răngi de diferite dimensiuni, începe copturarea pereţilor. Rulătorii privesc, aşteptînd terminarea acestei munci, pe cît de grea, pe atît de necesară pentru ei.

Dar inevitabilul se produce. Ciocăniturile făcute în pereţi fac să se desprindă, din celimea abatajului, o bucată mare de rocă. Din nenorocire, coptura cade peste trupul nefericitului deţinut. Cei din jur îi sar în ajutor. Din rana de la piciorul stîng curge şiroi de sînge. Grigore Pepene încearcă să-i oprească hemoragia. Rupe cămaşa de pe el, îl pansează şi-l scoate pe galerie. Cu un vagonet, îl duce în mare grabă spre puţul de evacuare, la corfă.

Medicii îi dau primul ajutor şi propun administraţiei să-l transporte de urgenţă la Baia-Mare, ceea ce se aprobă.

Pe drum, preotul Codilă îşi dă obştescul sfîrşit. Vestea morţii mult iubitului preot a îndurerat pe toată lumea.

Trupul a fost dus în cimitirul din Baia-Sprie. L-au aruncat în altă groapă, alături de cea a arhitectului Nicolae Frîncu. Amîndoi fără cruce la căpătîi.

După cîteva luni de muncă în subteran, nu mă simt bine, am dureri de cap, îmi zvîcnesc tîmplele, am insomnii. Oboseala mă cuprinde şi nu mai pot face faţă muncii. Sînt nevoit să mă prezint la cabinetul medical. Mă internează în infirmerie. Diagnosticul: tensiune arterială. Riscam un accident vascular. Medicii m-au îngrijit, aplicîndu-mi tratamentul adecvat şi, la scoaterea mea din infirmerie, propun schimbarea locului de muncă şi regim alimentar potrivit bolii. Sînt atenţionat că boala diagnosticată poate recidiva şi că pot face complicaţii.

După aducerea mea în Aiud, boala revine, din cauza încordării în care-mi duceam viaţa în celulă. Şi după expirarea celor 15 ani de detenţie sechelele bolii persistă.

Inginerul silvic Ion Pantaş, de fel din Bihor, conducea o echipă de dulgheri. Lucrările le efectua în pas cu evacuarea excavaţiei şi rularea materialului. Odată, o mică porţiune de rocă desprinsă de sus, îl loveşte în dreptul urechii stîngi. I se dă un tratament sumar şi îşi continuă munca. Lovitura primită i-a sensibilizat nervul auditiv. Cu timpul, sensibilitatea s-a agravat: inginerul Ion Pantaş nu mai aude cu urechea stîngă.

Printre minerii de la Baia-Sprie, au fost şi cîţiva aviatori. Doi dintre ei, tineri şi plini de putere – Vasile Boaru din Sălaj şi Valeriu Cîrligea din Buzău – în scurtă vreme au devenit buni perforatori. Mulţi se bucurau cînd erau repartizaţi în echipa lor, fiindcă îi ajutau în muncă.

Atunci nu-şi puteau imagina urmările efortului făcut în mină, zi cu zi. Organul cel mai afectat era inima. După ani şi ani, Vasile Boaru se menţine pe linia de plutire cu un stimulator cardiac; Valeriu Cîrligea, după infarct, face tratament intensiv şi ţine un regim alimentar strict.

Comandorul de aviaţie Ionică Dumitru, după primele luni de minerit, avea mari neplăceri cu stomacul. Veşnic durerile îl făceau să geamă. Uneori îi acordau regim alimentar, alteori îl suspendau. Indiferent de condiţii, trebuia să trudească în subteran. Parcă-l văd strîngîndu-se cu mîinile de abdomen, cînd avea dureri. Medicamente se găseau cu greu în lagăr. A cerut de mai multe ori să fie trimis înapoi la Aiud, dar, nici vorbă. În starea asta a fost ţinut să lucreze în mină, pînă ce a revenit în celulă, grav bolnav. Puţin după eliberare, Ionică al nostru, comandorul, a murit.

Lucram la montarea unui fragment de cale ferată, la o intersecţie a galeriei. Uneltele necesare tăierii şinei degradate şi înlocuirii ei erau o daltă şi un baros. Mă ajuta Liviu Ciaca, din judeţul Năsăud. Ţinea dalta, iar eu aplicam lovitură după lovitură, pînă ce dalta pătrundea şi reuşeam să tăiem şina. La un moment dat, cînd lovesc, dalta sare şi-l loveşte pe Ciaca la cap. Rămîn încremenit cînd îl văd pe amicul meu căzut în nesimţire, într-un lac de sînge. E dus la suprafaţă imediat şi pansat la postul de prim ajutor. La terminarea şutului, mă duc direct la infirmerie. Ciaca îşi revine. După cîteva săptămîni, e bun de lucru. A rămas, însă, cu mari dureri de cap.

N-aş putea încheia aceste relatări fără să amintesc de încă doi oameni care au murit ca urmare a muncii în mină.

Unul era profesorul de limba română din Focşani, Atanasie Zamfir sau Tase Zamfir, cum îi spuneam. Deşi era slab, fusese considerat bun pentru munca în mină. Dar inima era foarte mult solicitată. După eliberare, un infarct i-a fost fatal.

Celui de al doilea, Luca Dumitrescu, poet, publicist, bine cunoscut, un cancer la ficat i-a curmat viaţa.

M-am convins că accidentările şi îmbolnăvirile cele mai frecvente se produceau în sectorul de Vest al minei Baia-Sprie, la orizonturile 11 şi 12.

Aici gazele mai persistente şi umezeala făceau munca mai grea şi riscurile mai mari, uneori fatale.

Să încerc a prezenta cîteva persoane cu care, stînd de vorbă, am ajuns să avem aceeaşi atitudine în faţa realităţilor pe care le trăiam împreună. Am întîlnit ţărani simpli, dar cu sufletul cît un bulgăre de aur. Nu le-a dispărut înţelepciunea nici în momentele cele mai critice. Aş cita numele lui moş Ion Bunghez, din zona Vrancei. Un om cumpătat în vorbă şi faptă. Era pregătit pentru drum lung şi nu se lăsa ameţit de zvonuri. Moş Bunghez îmi amintea de moş Ion Roată: era tot aşa de reţinut şi tot atît de înţelept. Alături de el l-am situat pe moş Gheorghe Şerban, originar din Dobrogea. Avea pe chip o voioşie caracteristică. Şi el era hotărît să meargă pînă la capăt. Mi-aduc aminte de o convorbire cu el. Cineva încerca să-i insufle speranţa că, peste puţină vreme, vom gusta din fagurele dulce al libertăţii. Moş Gheorghe Şerban i-a dat replica pe loc: „Ei, domnule, lungă-i beleaua, bre!" Era din rîndul acelor români care nu se dau în lături să-şi lase plugul şi să pună mîna pe armă în caz de nevoie. Aşa înţelegea el să-şi apere „moşia". Am fost vecini cu celula, în Aiud, ani şi ani. Circulau zvonuri că oamenii pot face cereri pentru revizuirea proceselor. Mă consultă prin perete cum să facă o asemenea cerere. Ca să-i temperez elanul, îi spun să-şi motiveze cererea în sensul că a ajutat şi el pe cineva, te miri cu ce. La asta, moş Gheorghe Şerban mi-a dat răspunsul următor, plin de haz: „Da, domnule Păun, am să le arăt că am contribuit şi eu cu ceva ajutoare. Ele au constat dintr-o puşcă mitralieră, o ladă cu cartuşe şi o alta cu grenade. Aceasta-i ajutorul dat de mine." Şi, ca încheiere, auzindu-mi rîsul, a completat: „Mă las păgubaş, domnule Păun. Vom ieşi de aici odată cu toată lumea. Nu merită să umblăm cu fuste strîmbe."

Am întîlnit pe profesorul Tanoviceanu. Preda dreptul penal, ca şi tatăl lui. Pe front, fusese un erou, decorat cu ordinul „Mihai Viteazul". Aici era modest şi bun coleg de suferinţă. Niciodată nu a făcut caz de situaţia anterioară, de profesor universitar, nici de faptul că a fost un viteaz pe front. Îndura totul cu stoicism, cum stă bine unui adevărat caracter.

Am vorbit de multe ori cu Romulus Dianu, gazetar şi critic muzical la ziarul „Curentul". Părea un singuratic dar, în realitate, era un om sociabil şi un agreabil interlocutor.

Tot gazetar era şi Ilie Popescu-Prundeni. Deşi în vîrstă în comparaţie cu noi, l-au adus şi pe el la mină. Niciodată nu l-am văzut privind viitorul în negru. Era încrezător în destinul luminos al poporului român, aşa cum se arătase şi-n viaţa de ziarist. A fost eliberat prin 1955, dar nu s-a bucurat de libertate decît puţină vreme. L-au arestat din nou. Toţi l-am întrebat cu ce impresie vine de afară. Ne aflam atunci în celular. Impresia? A spus-o fără ocol: „Dacă s-ar da dispoziţie ca toată lumea să defileze pe Calea Victoriei în genunchi, aproape toţi ar face-o. Cu rare excepţii."

Printre oamenii de litere mai menţionez şi pe Luca Dumitrescu, colaborator la revista „Vremea" şi la alte publicaţii. Avea la bază, ca studii, şi filosofia.

Acolo l-am întîlnit pe Gabriel Bălănescu, şi el ziarist şi publicist, autorul unei lucrări despre Avram Iancu. Veşnic preocupat de probleme politice, Gabi Bălănescu era un adevărat centru de informaţii în domeniu.

Nici militarii nu lipseau dintre noi, indiferent cărei arme aparţineau. Nu pot trece peste numele maiorului Scurtu, despre care voi vorbi într-un capitol aparte. Era din arma vînătorilor de munte. Şi Vali Teodorescu se număra printre militarii mineri, ca şi căpitanul Ion Pantazi, fiul fostului ministru de război. Fusese decorat cu „Mihai Viteazul", aparţinînd armei cavaleriei. Am cunoscut şi pe comandorul de marină Apostolescu. Un adevărat om al mării; dîrz, parcă aştepta să-i apară vînt bun în pînze. Îl avea cu el pe tînărul aspirant, care tocmai absolvise şcoala de ofiţeri de marină, Puiu Virgil, originar din Buzău. Amîndoi plecaseră pe mare cu o mică ambarcaţiune dar, în larg, li s-a defectat motorul şi iată-i mineri, postură pe care au onorat-o. Demni şi foarte buni camarazi de suferinţă. Din punct de vedere politic, nu toţi vedeau problemele cu destulă luciditate; unii se mai lăsau prinşi în mrejele zvonurilor.

Printre noi s-a numărat şi cunoscutul viticultor Ambrozie, de pe valea Tîrnavelor. Deşi mai în vîrstă, lucra tot în mină. Îl arestaseră şi primise o condamnare grea, din cauză că nu-i puteau confisca viile şi instalaţiile viticole. Ştia că mult nu va rămîne miner. În adevăr, peste puţină vreme a şi fost luat din mijlocul nostru. N-am mai auzit de el.

A produs surpriză apariţia, ca miner, a inginerului Crăciun. Era fratele Constanţei Crăciun, cunoscuta fruntaşă a regimului comunist. Micuţ ca statură, pirpiriu şi pricăjit, fusese implicat într-un proces de răsunet. N-a stat mult, fiindcă au fost toţi rejudecaţi şi puşi în libertate. Ştia soră-sa ce se putea face.

Nu trec cu vederea numele unui ţigan: Culică. În ce ocazie fusese implicat într-o cauză politică, nu m-a interesat. Era un tip original şi miliţienii îi permiteau unele ieşiri. Serviciul la bucătărie îl făceam pe rînd, pe bărăci. Odată, Culică, fiind de serviciu, strigă în sala de mese, de faţă fiind şi gardianul: „Domnilor, vă anunţ că a căzut regimul". Toată asistenţa a izbucnit în hohote de rîs. Era vorba de regimul alimentar, al celor bolnavi, însă el o spusese cu celălalt înţeles, cel politic, aşa cum convenea tuturor, sens pe care miliţianul nu-l pricepuse. Ieşirea lui Culică ne-a mai descreţit frunţile.

Am pomenit de prezenţa unei echipe de maghiari, în frunte cu Kalay, miner de pe Valea Jiului. Erau tăcuţi, rezervaţi, dar niciodată nu au făcut vreun gest care să fie etichetat şovin. Au fost corecţi tot timpul. Pe Kalay,

mai tîrziu, l-au folosit ca frizer, la Zarca. Şi aici s-a dovedit a fi acelaşi om corect, ba uneori ne mai şoptea cîte ceva, bineînţeles cunoscuţilor, profitînd de neatenţia gardianului.

Cu noi mai era şi un grup masiv de sîrbi, din Banat. Sub diferite pretexte, fuseseră arestaţi şi, cu pedepse grele în spinare, deveniseră şi ei mineri. Au venit cu un plus de elan, mai ales că i-au arestat după cotitura lui Tito, pe care îl adorau.

Am cunoscut şi doi evrei. Unul se numea Emeric Kupfer şi fusese, după cîte ştiu, cantor la sinagoga din Oradea. Sub ocupaţia Ardealului de Nord, a suferit deportarea în lagărele germane, predat de autorităţile ungureşti. Un al doilea se numea Gruber, originar din Moldova de nord. În vreme ce Kupfer era bruneţel, Gruber era roşcovan la faţă. Ne-au fost buni amici de suferinţă. Niciodată nu s-a făcut caz de originea lor etnică. Din contră, ne ajutam mereu unii pe alţii. Am menţionat numele lor, fiindcă vor reveni într-un capitol viitor. Vreau să demonstrez că acolo, ca mineri, ne comportam ca fraţii. De foarte multe ori l-am văzut pe Emeric Kupfer ajutînd la împins vagonetele pline cu minereu, deşi cobora din abataj obosit şi el de munca de perforator.

După ani şi ani, Gruber a venit din Israel la Braşov, ca turist. Întîmplător se întîlneşte cu un alt fost miner, avocatul Sever Gheaţă. S-au bucurat amîndoi de întîlnire, amintindu-şi existenţa trăită acolo, la Baia-Sprie. Cînd a aflat că sînt şi eu în Braşov, lui Gruber i-a părut bine că mai eram în viaţă şi mi-a transmis salutul său.

Nu pot încheia rîndurile acestea, fără a mai consemna un fapt. A sosit la Baia-Sprie un nou lot de viitori mineri. Surpriza cea mare: printre ei se număra cel mai tînăr „miner". Avea doar 17 ani. Era Ion Pică, din comuna Rîuşor. Din grupul lor, toţi din jurul oraşului Beiuş, menţionez pe Doda Tăşcuţ şi Brînzis, care s-a preoţit după eliberare. Ne gîndeam: „Oare îi vor băga şi pe aceşti copii la munca subterană?" Fără nici o ezitare, conducerea lagărului i-a repartizat să trudească în mină. Fiind aşa de tineri, cei mai în vîrstă i-au considerat ca pe proprii lor copii. Într-un fel, i-au adoptat, ajutîndu-i, după puterile lor, să facă faţă acelei munci atît de istovitoare. I-am întîlnit după ani şi ani, maturizaţi, să nu spun îmbătrîniţi. Trecuseră atîtea suferinţe peste ei... Dar felul cum vedeau problemele curente era acelaşi, de atunci, din mină.

Printre noi erau şi cîţiva turci. Toţi, din Constanţa. Unul din ei, Kizim, era armator şi călătorise cu vaporul său la Constanţa, în interese negustoreşti. Era cetăţean turc. Ce făcuse, nu ştiu, însă fusese implicat într-un proces. E judecat şi condamnat la o pedeapsă mare. De la proces, turcul s-a pomenit adus la Baia-Sprie şi iată-l miner, alături de noi. Nu ştia un cuvînt româneşte. A fost primit cu amabilitate de toţi deţinuţii mineri. Printre amicii pe care

și i-a făcut, se număra și profesorul Nic Tanoviceanu. Cunosc cîteva întîmplări amuzante cu acest turc ce se chinuia să învețe românește. Kiazim devine miner, în salopetă și opinci, aliniindu-se nouă. Căzuse din cer în iad. Nu putea concepe că atîta lume suferă și-i pusă să muncească în asemenea condiții inumane. Îndura, alături de noi, toate privațiunile. Îl priveam cu simpatie; și el era destul de atent și înțelegător cu deținuții în mijlocul cărora își ducea osînda. Cunoștea o limbă de circulație și ne puteam înțelege.

După un timp, iată că turcul Kiazim este chemat la poartă. Mare agitație. Tot susținea că nu va fi lăsat de turcii lui să zacă în temnițele românești, așa că unii puneau chemarea pe seama unei eventuale ridicări din lagăr. După cîtva timp, Kiazim apare extrem de bucuros, cu brațele încărcate cu îmbrăcăminte. Primise un pachet de la mama lui, din Turcia. Cum de aflase unde îi era feciorul și cum obținuse aprobarea să trimită un pachet erau întrebări pe care ni le puneam toți. Realitatea o vedeam cu ochii: un deținut din Baia-Sprie primise pachet. Kiazim era în culmea fericirii. Urmările le vom vedea ceva mai tîrziu.

Am vorbit mai sus despre oameni. Este știut că aproape toți aparțineau unor formațiuni politice diferite. Cu toate acestea, rar am întîlnit cazuri în care să se fi ivit divergențe de opinii. Aici, în mină, toți ne uniserăm forțele ca, împreună, să putem face față umilințelor, silniciilor și privațiunilor. Se crease „ceva comun", care ne lega. Aveam în față același dușman: comunismul.

Indiferent de orientările politice, de divergențele de odinioară, de disputele de la tribună sau din scris, ne uneam eforturile ca să putem rezista, să putem supraviețui. Ne găseam pe aceeași baricadă, în lupta contra aceluiași dușman. Situația impunea să ne unim eforturile, să nu ne lăsăm doborîți. Dovadă că nu a reușit planul drăcesc este faptul că toți cîți am supraviețuit și am apucat ziua cea mare, a prăbușirii lui Anticrist, ne-am bucurat. Ori de cîte ori ne întîlnim unii cu alții ne salutăm, ne îmbrățișăm.

Aceasta era marea minune, marea taină a rezistenței noastre: solidaritatea.

Cînd am fost aduși la mina Baia-Sprie, am fost surprinși văzînd în sala de mese bucăți de pîine, felii întregi, unele de-abia începute și lăsate așa. Eram intrigați, chiar revoltați pe cei care procedau astfel. Noi pretindeam că pîinea trebuie mîncată în întregime. În primele zile de la sosirea noastră acolo, nu înțelegeam ce se întîmpla.

Odată încadrați în lagăr, Vanciu și politicul Alexandru, ca și acoliții lor, Petrescu și Steanță, ne-au informat cu siguranță în glas că vom avea o masă îmbelșugată, de 5 000 de calorii, după cîte-mi aduc aminte acum. Nu ne venea a crede auzului cînd ni se spuneau asemenea lucruri. Voiam să ne convingem. În primele două-trei zile, izolați fiind de ceilalți deținuți

şi văzînd că aveam mîncare pe săturate, începusem să dăm crezare noilor stăpîni.

Dar lucrurile nu se prezentau chiar aşa. După ce-am luat contact cu cei mai vechi, am început să ne lămurim.

Din totalul de 5 000 calorii de care ne vorbeau, cam 3 500 erau reprezentate de cele 1 250 grame de pîine, ce ne revenea fiecăruia, zilnic. Această cantitate de pîine nu ajungeam să o mîncăm: din ea se consuma cam o treime

Ne-am lămurit care era cauza. Pîinea era ori veche, de se fărămiţa cînd începeai s-o tai cu cuţitul, ori acrită. Prin urmare, oamenii nu mîncau pîine în cantitate suficientă. Fiindcă nu putea fi consumată de oameni, ea era scoasă afară din lagăr, constituind hrana pentru caii, porcii şi orătăniile miliţienilor. Uneori se întîmpla să se aducă pîine proaspătă, chiar caldă. Atunci, o luam direct din căruţă, înainte de-a fi dusă la magazie. Această pîine era mîncată pe săturate. Dar asemenea ocazii aveam rar, poate o dată la zece-cincisprezece zile, pentru că interesul conducerii lagărului era să nu se consume întreaga cantitate.

Pe lîngă aceasta, mîncarea era gătită uniform. Felul întîi îl reprezenta supa de cartofi cu paste făinoase, ori borş făcut din pîine pusă la butoi. Primea ceva colorant, boia sau bulion, şi gata felul întîi. Felul doi avea uneori carne: tocăniţă cu cartofi, varză cu carne sau musaca. Cînd şi cînd ni se servea şi felul trei, cîte o gogoaşă sau ceva asemănător. Erau cele mai de preţ. Le mîncam pe nerăsuflate. Un alt fel doi de mîncare îl formau pastele făinoase, gătite sub diferite forme. Erau gustoase, dar insuficiente. Ni se acoperea doar fundul castronaşului. Oamenii ar mai fi mîncat, dar asta ne era porţia.

O vreme, ni se servea ciorbă de zarzavat, de verdeţuri sau de varză. Mîncam din necesitate, fiindcă trebuia întreţinut organismul, să poată face faţă muncii în mină. Se impunea un efort de voinţă să consumăm cît mai mult. Înghiţeam în silă.

Din cauza condiţiilor din subteran, lumea nu mai avea poftă de mîncare. La început, nimeni nu-şi putea explica fenomenul, însă, cu timpul, ne-am lămurit: cauza o constituiau gazele şi atmosfera sufocantă.

Trebuia, totuşi, să facem faţă situaţiei, să completăm într-un fel oarecare alimentaţia, prin procurarea unor specialităţi de la cantina lagărului. Speram să aflăm acolo unt, şuncă şi alte produse strict necesare. Dar aşa ceva nu se putea găsi. Acolo găseam doar marmeladă, biscuiţi, halva, bomboane.

Astfel de împrejurări duceau tot mai des la proteste verbale, adresate bucătarilor şi lui Steanţă în special, fiindcă el stabilea meniul şi componenţa alimentaţiei. De multe ori ne manifestam şi faţă de gardieni: le arătam zeama aceea lungă şi mîncarea inconsistentă ori fără gust.

Singurul „aliment", dacă se poate numi astfel, era porția de cafea, pe care o luam cu noi în mină. Fiecare umplea cam un bidonaș. Luam și pîine, dar, fiind veche, ne mulțumeam doar cu o feliuță-două. În completare, primeam o bucățică de marmeladă, rar una de slănină.

Cam asta ne era hrana cea de toate zilele. Pînă într-o zi, cînd trebuia să luăm o hotărîre. Și am luat-o: *declanșarea grevei.*

Spiritele încep să se înfierbînte. Cînd mergeam la masă, primul lucru pe care-l făceam, era să întrebăm ce mîncare este. Unii, cînd aflau ce anume se pregătise, nici nu mai intrau în sala de mese, mulțumindu-se cu două-trei felii de pîine cu cafea.

Se adăuga faptul că cineva din lagăr, Kiazim, primise pachet. Turcul plîngea de bucurie, plimbîndu-se prin curtea lagărului, îmbrăcat în haine noi.

Ideea declanșării grevei începe a fi discutată și analizată sub toate aspectele. S-au emis mai multe variante. Unii erau de părere să facem grevă, rămînînd în mină pînă ce ne vor îmbunătăți mîncarea și cantitativ, dar și calitativ. Ideea n-a întrunit aprobarea majorității. S-ar fi interpretat că facem sabotaj economic, ceea ce ar fi fost un bun pretext pentru represalii aspre.

S-a adoptat ideea unei greve cu brațele la piept. Vom refuza masa, dar vom intra în mină. Acolo, vom lucra cît ne vor ține puterile. Știam că producția va scădea, ceea ce avea să ducă la sesizarea conducerii civile a minei, în subzistența căreia ne aflam.

Așa am procedat. Mergeam la masă, dar nu mîncam nimic. Luam doar cafeaua, cînd intram în subteran. Cazanele cu mîncare rămîneau pline.

Mare agitație în întregul lagăr. Primii care stăruie să renunțăm la această acțiune sînt Steanță și Petrescu. Oricîtă insistență au depus ei, am rămas fermi în hotărîrea luată. Nu deranjam pe nimeni, din punct de vedere al executării programului de muncă. Acolo știam să ne crușăm forțele. Ceream să vină cineva de la București, să examineze doleanțele noastre. Nu era în discuție doar problema alimentației, ci și legătura cu familia – scrisori, pachete, vorbitor. În lagăr se creasе precedentul cu Kiazim. Aveam un motiv în plus să insistăm.

După prima zi de grevă, conducerea administrației încă mai spera că nu-i nimic serios și că totul va intra în normal. Pentru că nici a doua zi nu mîncăm, încep să se îngrijoreze. Rezultatul activității noastre se vede la conducerea civilă a minei, care înregistrează cantități reduse de minereu scos de „brațele speciale". Prin oamenii lor află care-i cauza. Civilii ne comunică știrea că direcțiunea este intrigată de faptul că nu ni se distribuie alimente în cantitățile pe care ea le plătește.

Se convoacă ședință și se examinează situația creată. Un maistru civil ungur, Condor, ne-a povestit cum s-a desfășurat ședința. Directorul lagărului,

Vanciu, a primit severe reproşuri. Conducerea civilă a minei era pusă în temă cu adevărata stare de lucruri din lagăr. Nu interesa, însă, decît alimentaţia, nu şi legăturile noastre cu familiile, deşi se cunoştea vitregia stăpînirii.

După şedinţă, Vanciu şi politicul Alexandru intră mai des în interiorul „coloniei", vin la bucătărie şi îndeamnă oamenii să mănînce, dar oamenii le arată zeama lungă şi fără gust.

Într-a treia zi, se sună adunarea generală. În faţa frontului stau Vanciu şi Alexandru. Ambii caută să demonstreze că mîncarea este suficientă, că ne dă numărul de calorii prevăzut în barem. La un moment dat, unul din deţinuţi, nu-i mai ţin minte numele, îi spune: „Domnule director, nemţii ne-au hrănit cu vitamine, dumneavoastră, acum, ne daţi calorii. Vă întreb cînd vom mînca pe săturate?" Intervenţia lui produce o vociferare aprobatoare. Vanciu nu se lasă şi caută să ne convingă de faptul că hrana nu-i mai altfel decît a muncitorilor civili, care mănîncă la cantină. Atunci o altă voce îi dă următoarea replică: „Asta înseamnă că şi muncitorii o duc greu cu mîncarea. Vai de ei!" Vanciu nu ştie cum să iasă din încurcătură. Ca măsură supremă, se adresează întregului efectiv al frontului. Cere să facă un pas înainte cei care refuză masa. Ies foarte mulţi, dar nu toţi.

Atunci el îi întreabă, pe cei care făcuseră un pas înainte, ce nemulţumiri au în privinţa mesei. Oamenii încep a-i spune: inconsistenţa alimentaţiei, insuficienţa ei şi uniformitatea felurilor de mîncare. S-a insistat asupra faptului că pîinea este atît de veche, încît aproape nu e consumabilă.

Un altul vorbeşte despre lipsa legăturilor cu familiile. I s-au amintit lui Vanciu vechile promisiuni, nerespectate. A fost subliniată diferenţierea făcută între noi. Deşi aveam acelaşi regim de muncă, pachet s-a aprobat numai unuia. Făcea aluzie la turcul Kiazim. Vanciu ne-a răspuns că e o problemă care nu depinde de el, dar ne-a dat asigurări că va face demersuri la organele superioare. Se vor da astfel de drepturi, dar numai în raport de randamentul fiecăruia.

Emeric Kupfer ia cuvîntul. E o linişte totală. În reproşurile lui, Kupfer nu menajează pe nimeni. Arată că regimul aplicat de stăpînirea comunistă deţinuţilor politici este de neconceput. Mîncarea proastă, nesubstanţială, munca istovitoare. Scopul aducerii noastre aici nu-i munca, ci exterminarea fizică. Aminteşte că a fost deportat din Ungaria şi internat în lagărele germane. Şi acolo au fost supuşi la munci. Pentru confirmare, îşi arată braţul: „Iată unde am fost dus: în lagărul de la Auschwitz. Şi nemţii ne puneau la muncă, dar nu în subteran şi nu în condiţiile de aici. Aşa cum au fost ei, şi era vreme de război, ne-au asigurat un minimum de trai. Aveam în fiecare zi, pe masă, un castronaş cu o bucăţică de carne. Aici, la Baia-Sprie, nu avem aşa ceva, sau dacă există, mîncarea este prost gătită. Asta-i problema, domnule director. Luaţi măsuri de îndreptare cît mai este vreme şi pentru binele nostru, dar şi pentru al dumneavoastră."

Vanciu și politicul sînt în mare încurcătură. Pe loc, găsesc o ieșire. Îi ordonă lui Șteanță să ia imediat măsuri. Vanciu dispune ca el să asiste personal la primirea alimentelor și tot el să fie de față cînd se introduc în cazan, la gătit. Va fi făcut răspunzător dacă mai permite intrarea în lagăr a pîinii vechi. S-o returneze și să se aducă numai pîine proaspătă. În fața întregului efectiv, promite că va lua măsuri ca serviciul de aprovizionare să trimită numai pîine proaspătă și alimente conform rațiilor ce ni se cuvin. Mai mult decît atît, va fi prezent și Șteanță în sala de mese, ca să verifice dacă lucrurile se îndreaptă.

În final, adresîndu-se tuturor, întreabă: „Sînteți mulțumiți?"'Oamenii îi mai cer ceva: „Cum rămîne cu cantina, domnule director?"'Va lua măsuri să fie aprovizionată întocmai ca un magazin alimentar. Dar oamenii nu se lasă, îi amintesc și de celelalte revendicări: scrisori, pachete, legături cu familia. La toate acestea, spune că va face demersuri, la forurile superioare.

După trei zile, greva noastră se încheie. A demonstrat că le putem provoca dificultăți, așa cum făcuserăm și sărbătorind Învierea de Paște, în aprilie 1951.

După cele petrecute, se constată o supraveghere mai insistentă. În primul rînd, se fac mutări de la o baracă la alta, cu scopul de a se sparge legăturile create, în timp, între oameni. Se observă o prezență mai activă a politicului în lagăr, unde i s-a rezervat o cameră, special. Acolo, chema pe cîte unul, după criterii numai de el cunoscute. Simțim un suflu nou în rîndurile noastre, o încredere în noi înșine.

Din momentul în care ți-ai pierdut libertatea, deci îți este limitată posibilitatea de-a te mișca, de-a avea contact cu alți semeni, simți o imperioasă nevoie să spargi zidul care te-a izolat, să rupi lanțul în care ești încătușat.

Scopul lor era să fim reduși la animalizare – a mînca porția stabilită, a munci forțat și a sta inactiv între pereții celulei. În această stare voiau să ne mențină. Nici un fel de activitate cerebrală. Nimic.

Așa ceva nu puteam îngădui. Ar fi însemnat să ne îndobitocim. De aceea căutam să ne programăm viața. În lagăr, unde eram adunați sute de oameni, ne venea cu mult mai ușor să ne îmbunătățim traiul de deținuți. Ne transmiteam tot ce cunoșteam și tot ce aflam nou.

Eram deținuți politici. Ne pierduserăm libertatea pentru un crez politic, opus stăpînirii comuniste aflate la cîrma țării. Nu se putea concepe să nu fim informați de mersul evenimentelor politice, interne sau internaționale. De aceea, noul venit trebuia să-și descarce desaga cu vești, după care urmau comentariile și concluziile. Dar nu numai informații cu caracter politic voiam. De la noii arestați aflam și știri despre familii, deși uneori cu întîrziere de ani; ele se transmiteau de îndată ce ajungeau în lagăr.

Lucram în mină, în contact cu personalul civil. Trebuia întreprins ceva, să aflăm ce se întîmplă afară. Astfel, cei care intrau primii în mină scotoceau

locurile de muncă ale civililor. Unii îşi aduceau mîncarea înfăşurată în ziare. Îndată, oamenii noştri le ridicau şi începeam descifrarea lor.

Încetul cu încetul, am intrat în relaţii cu civilii. A fost destul de greu. La început, ne priveau cu multă rezervă. Li se spusese că sîntem cei mai periculoşi oameni pentru clasa muncitoare. Îi avertizaseră că nu trebuie să aibă discuţii cu noi, decît numai cele strict legate de lucrul propriu-zis. Ne-a trebuit multă răbdare, tact şi perseverenţă să ni-i apropiem pe unii dintre ei. O făceau asumîndu-şi riscuri mari. Erau îngroziţi de ce i-ar fi putut aştepta ca represalii.

Un succes al legăturilor cu aceşti civili a fost faptul că, într-una din zile, mi se înmînează un ziar intact, cu data zilei respective. Era inimaginabil de emoţionant să-ţi poţi arunca ochii pe paginile unui ziar, după o întrerupere de trei ani. Pînă atunci, nu citisem decît propriile mele declaraţii, scrise sau dictate de alţii. Mi s-a părut ceva de necrezut. Singura condiţie a fost ca, după ce-l citesc, să-l ard acolo jos, la locul de muncă. Bineînţeles, trebuia să reţin tot ce interesa.

Din acel moment, cît am lucrat la Baia-Sprie, vreme de peste un an de zile, am avut ziare. Mi se înmînau numai mie. Sosit la suprafaţă, difuzam totul. O făceam cu toată prudenţa. Nu transmiteam decît cîtorva şi numai între patru ochi. Îi rugam să fie foarte atenţi cui transmit mai departe informaţiile aduse şi, bineînţeles, nu trebuia să se ştie sursa. De-acum, eram la curent cu ştirile interne şi externe. Ne dăm seama de realitatea crudă, realitate de care luam cunoştinţă din presa oficială. Cînd şi cînd, erau ştiri pe care le puteam deduce, citind printre rîndurile ziarului oficial.

Mi-aduc aminte de două articole scrise de Tudor Arghezi. Unul conţinea constatările lui, în urma unei vizite făcute în URSS şi aducea elogii vecinilor. Un alt articol se referea la o hotărîre a Tribunalului de la Karlsruhe. El protesta împotriva unei hotărîri ce interzicea activitatea comunistă în Germania. Mulţi îl stimau pe Arghezi poetul şi multe din poeziile lui circulau printre noi. Cînd au aflat ce scria în articole, au început să facă net deosebirea dintre poet şi caracterul său. Şi-au amintit că, din acest punct de vedere, Arghezi a fost mereu în contratimp cu Neamul românesc. În timpul primului război, cînd ostaşul român lupta pe Siret şi Oituz pentru înfăptuirea Unirii celei mari, el a rămas în teritoriul ocupat, unde scotea ziarul „Lumina". Desigur, a avut de îndurat ceva închisoare din această cauză. Şi în cel de al doilea război a avut o atitudine similară. De astă dată, îi critica pe germani în articolul *Baroane*, în timp ce românii luptau pentru Basarabia şi Bucovina.

Cu citirea ziarului am vrut să fac o surpriză unui bun prieten din vremea studenţiei, devenit apoi magistrat. Era şi el condamnat şi lucra la Baia-Sprie: Alexandru Popescu din Vrancea. Îi arăt ziarul şi lui. Rămîne nemişcat şi nu scoate o vorbă. Mîinile îi tremură cu ziarul în faţă. Încerc să-l trezesc

din starea ce l-a cuprins, însă nu-i vine să creadă că e posibil să vadă un ziar nou, acolo, în mină, la 360 metri sub pămînt. După ce-şi revine şi-l citeşte, sare în sus de bucurie, exprimîndu-şi surpriza că mai sînt oameni curajoşi, care să ne strecoare ziare. Conţinutul nu-l prea interesa, ci faptul în sine l-a impresionat atît de mult. Omul care a cutezat să coboare în mină cu un ziar îşi asumase un mare risc pentru a ajuta, după puterea sa, pe cei care au luat drumul închisorilor pentru curajul lor de a se fi ridicat împotriva stăpînirii comuniste. Merită a-i fi consemnat numele, chiar după atîţia ani. Este vorba de maistrul civil Lazăr, cunoscut de toată lumea sub numele de „Brazilianul", după pălăria pe care o purta.

Au fost şi situaţii cînd s-au putut face legături directe cu familiile. Astfel, inginerul Virgil Vlădescu a reuşit să trimită pe inginerul Pop la mama sa. A primit şi o veste care l-a întristat peste măsură. Logodnica lui, Sanda, colegă din studenţie, se căsătorise. Am menţionat acest caz cu totul particular pentru a demonstra că zidul izolării putea fi spart.

Am avut şi alte legături cu lumea de-afară. Ne-a fost de mare folos faptul că preotul Aurel Lazarov a putut aduce, printr-un civil, împărtăşania oferită de un preot, pentru noi, deţinuţii din lagăr.

Astfel am putut să privim dincolo, spre lumea la care năzuiam. Fiecare cuvînt scris, fiecare slovă ce ajungea în fundul pămîntului reprezenta o licărire de speranţă: cei liberi nu ne uitaseră, erau alături de noi.

După acţiunea întreprinsă în noaptea Învierii anului 1951 şi după grevă, administraţia lagărului, şi îndeosebi politicul Alexandru, la îndemnul superiorilor, au luat cele mai stricte măsuri spre a fi informaţi despre ce facem, ce discutăm şi, chiar, ce gîndim. Îşi intensificase recrutarea de noi informatori din rîndul deţinuţilor. La suprafaţă, într-o baracă, avea o cameră a lui. Montase la uşă o cutie, unde informatorii îşi puteau introduce notele. Era o *boca di leone*. Venea mai des prin lagăr şi-l vedeam cum ne urmărea şi ne privea duşmănos cînd mergeam la braţ, doi cîte doi, discutînd aprins. Nu ştia ce anume discutam şi dorea mult s-o ştie. Uneori, oprea pe unul şi îl interoga separat; apoi, pe celălalt. Se arăta şi mai mînios cînd răspunsurile coincideau. Nu ştia cum să procedeze să ne prindă în vreun fel oarecare, să aibă pretext pentru luarea unor măsuri. Eram de-acum sigur că recrutaseră mulţi informatori, atît Petrescu şi Steanţă, cît şi politicul.

Ca să creeze o anumită stare de spirit pe care s-o poată exploata în folosul lor, au recurs la cele mai variate procedee. Astfel, pe lîngă informatorii ce-i aveau printre deţinuţi, mai recrutaseră alţii, dintre civilii cu care intram în contact în subteran.

Prin aceşti informatori au întins o cursă deţinuţilor.

Prin vară, pe la sfîrşitul lui iulie 1952 încep să circule zvonuri extrem de optimiste. Cineva pretindea că deţine informaţii certe, de la un artificier,

că, în curînd, regimul politic va fi răsturnat. Alţii confirmau vestea. Se vorbea că „cineva" ar fi citit într-un ziar, predat de un civil, că guvernul se află în mare încurcătură în faţa unor presiuni politice interne şi externe, acestea din urmă, din partea anglo-americanilor. Asemenea veşti adunate circulau, se amplificau şi provocau derută generală. Un oarecare Tavi Rădulescu, înfocat naţional-ţărănist, originar din părţile Făgăraşului, afirma că este cunoscutul personal al lui Iuliu Maniu. Credulii îl ascultau. Asigura că „mîine" îi va recompensa pe cei care i-au fost devotaţi aici. Comentariile nu se mai opresc.

Noi, care deţineam informaţii certe desprinse din ziarul pe care-l aveam aproape zilnic, nu reuşeam să-i temperăm pe entuziaştii îmbătaţi cu ştirile fanteziste ce inundaseră lagărul. În jurul datei de 23 august, se aprinseseră atît de mult, încît unii deţinuţi (printre care şi maiorul Vali Teodorescu), în noaptea premergătoare acelei zile, au stat de veghe la fereastra dormitorului, să vadă momentul solemn cînd va fi dată jos steaua de deasupra intrării în mină. Dar steaua a rămas la locul ei.

Printre noi se afla şi un maior – Ion Scurtu. Fusese ofiţer activ la vînătorii de munte. Se purtase vitejeşte pe front. Avea darul de a fluiera cele mai variate cîntece. Te fermecau cînd le ascultai.

Deşi trecuse 23 august şi nimic nu se întîmplase, mulţi încă mai credeau că sfîrşitul comunismului este pe-aproape.

Ca în fiecare lună, se făcea adunarea generală, cînd se întocmea ordinea de bătaie pentru luna următoare, se forma componenţa echipelor, se indicau locurile de muncă.

Atunci cînd maiorul Ion Scurtu îşi aude strigat numele, iese în faţa frontului şi spune răspicat că el nu mai intră în mină: „Şandramaua voastră este pe sfîrşite. Din zi în zi aşteptăm să se prăbuşească. Voi veţi intra în locul nostru!" Alexandru îl ascultă pînă la sfîrşit, după care, cu un calm calculat, îi răspunde: „Lasă, lasă, Scurtule, tu intră în mină, că dacă va fi cum spui tu, te va găsi momentul oriunde, aici la suprafaţă, sau acolo, în subteran." Maiorul rămîne ferm în hotărîrea sa. Nimeni nu l-a putut tempera.

Din acel moment, încep să se aprindă minţile unora şi mai mult. Lucrurile se desfăşoară normal, o zi-două. Maiorul Scurtu rămîne la suprafaţă, în aşteptarea evenimentului. După cîteva zile vine dispoziţie să fie izolat într-o baracă. Ceilalţi merg pe la fereastra camerei lui, îi adresează cuvinte de felicitare pentru curajul dovedit, apoi îşi văd de treburile lor. Maiorul Scurtu primeşte porţie de mîncare redusă, ca la penitenciar. Acolo, singur, începe a fluiera. Cînta tot ce ştia, de la romanţe şi operete, pînă la cîntece populare. Nu ne mai săturam ascultîndu-l.

Nu ştiu dacă au trecut mai mult de cîteva zile de aşteptare, că maiorul este invitat de miliţieni să-i urmeze. E scos din lagăr.

Revine, dar nu pe picioarele lui, ci adus într-o pătură, de patru milițieni. Îi auzim gemetele și ne sfîșie inimile. E lăsat jos, pe scîndura goală. L-au ținut acolo vreo cîteva zile. I se dădea doar cafeaua, pe care o bea ca să-și revină. Într-un tîrziu, aflăm de la el amănunte, șoptite printre gemete. „Tîlharii m-au snopit din bătaie. Am să le-o plătesc eu odată." Într-o zi nu-l mai vedem. Fusese ridicat și scos definitiv din lagăr.

După o vreme, ne-am lămurit. Totul fusese o înscenare. Au introdus bucăți de ziare, anume tipărite, cu conținut incendiar, ca să poată fi prinși în capcană cît mai mulți dintre cei care le citeau. Am aflat că așa se procedase și la canal.

Ceva mai tîrziu, am aflat vești despre maiorul Scurtu. Căzuse grav bolnav din cauza loviturilor îndurate și, după ridicarea lui din lagărul de la Baia-Sprie, au fost nevoiți să-l interneze la spitalul din Văcărești. Un nou venit fusese în aceeași cameră cu maiorul, pînă și-a dat sfîrșitul. Maiorul Scurtu le povestise și lor prin ce trecuse și care este regimul muncii în subteran. A murit fredonîndu-și melodiile îndrăgite. În semiobscuritatea camerei, sta cu fața în sus și-și fluiera cîntecele. Ultima melodie de-abia se mai auzea. Cu aceasta și-a dat ultima suflare.

Lazăr, care ne înmîna ziarul în continuare, ne-a confirmat mașinațiunile ce se făceau afară. Dar mulți oameni nu voiau să dea crezare și s-au lăsat antrenați pe un făgaș aducător de suferințe.

Din toate acestea, administrația lagărului ieșise și mai stăpînă pe situație, iar noi trudeam în continuare să scoatem minereul acela cu un procent atît de redus de metale neferoase.

Cît am lucrat la Baia-Sprie și Cavnic, s-au făcut numeroase mișcări de personal. Din timp în timp, lagărul își completa efectivul cu elemente noi, care umpleau golurile produse prin accidentări, îmbolnăviri, etc. Sosirea noilor veniți era un prilej de-a afla tot felul de vești, unii fiind arestați mai recent. Deși informațiile erau cam vechi, ele contribuiau la punerea în temă cu ce se petrecea afară. Unii aduceau știri cu privire la familiile celor arestați cu ani înainte, ceea ce contribuia la ridicarea moralului celor în cauză. Au fost și situații cînd astfel de vești erau neplăcute. Cei în cauză se resemnau și-și vedeau de truda lor.

Oamenii noi erau de pe la Canal, de la Gherla, din Aiud sau de la Pitești. Indiferent de unde veneau, munca în mină i-a impresionat.

Din timp în timp, aveam și vizitele unor șefi, vizite numite de noi „inspecții". Erau sau pe linie pur tehnică de la Ministerul Minelor sau din partea Ministerului de Interne. Aceștia din urmă erau cei mai periculoși. Nu aduceau cu ei nimic bun pentru noi. Cînd veneau asemenea oaspeți, eram preveniți să intensificăm munca, pentru ca să vadă că lucrăm și că dăm randament.

Înainte de a relata o asemenea vizită, să amintesc de unul din instrumentele folosite în munca de rulător: covăţica. Umplută cu minereu, cîntărea cam 15-20 kg. Era dusă de o singură persoană pînă la rostogol. Ne punea la grea încercare şalele. Cum am spus, întotdeauna ne strîngeam mijlocul cu o cîrpă sau cu un prosop.

Iată că, în urma unei inspecţii, conducătorul ei, cu grad de maior din Ministerul de Interne, văzînd covăţica, a reacţionat imediat, în defavoarea noastră. I s-a părut că era prea mică şi că nu dă randament: „Asta nu-i o sculă pentru bandiţi. Să se înlocuiască cu altele de mărime dublă. Să simtă greul!"

Vestea s-a răspîndit în tot lagărul şi ne-a nemulţumit pe toţi. Imediat, ni s-au confecţionat alte covăţele, duble ca mărime faţă de cele vechi. Oamenii au mai ascuns din cele vechi, dar covăţica cea nouă s-a generalizat. Era grea şi fără material, dar plină! Nu putea fi dusă decît de doi rulători şi încă umplută doar pe trei sferturi.

Desigur, numele acelui maior era atunci pe buzele tuturor. I se adresau cele mai meritate ocări şi blesteme. Nu lipsea nici urarea să aibă şi el parte de o astfel de covăţică.

Nu ştiu dacă trecuseră vreo şapte luni de la inspecţie, cînd, iată că vine un lot nou, cu oameni care să reîmprospăteze efectivul. Ca de obicei, minerii vechi se duceau pe la ferestrele noilor veniţi, să afle cine sînt şi cu ce veşti vin. Mare surpriză în tot lagărul: o veste se răspîndeşte ca fulgerul: „Fraţilor, ştiţi cine a fost adus cu noul lot?Maiorul cu covăţica!" Toţi am sărit în sus de bucurie, fiindcă ne gîndeam că va folosi, ticălosul, propria-i unealtă. Trecînd peste consemnul miliţienilor, mulţi s-au grăbit să i se adreseze pe la fereastră: „Lasă, lasă, că vii tu jos în mină. Îţi vom pune în mînă covăţica, pe care ne-ai impus-o." Unii erau şi mai categorici, îl ameninţau. El, tăcut, îmbrăcat în hainele vărgate, nu reacţiona în nici un fel. Sta complet izolat, îngrozit.

Cînd i-a venit rîndul să intre în mină, cineva i-a adus o covăţică din acelea noi. Numai o zi a muncit în mină. A stat la suprafaţă cîteva zile, după care a fost scos din mijlocul nostru şi transferat în altă parte.

Altădată, cu un nou lot, au sosit doi săteni din Covasna. Unul se numea Preda, celălalt Bota. Aveau turme de oi prin munţii din arcul de curbură interioară a Carpaţilor. Prin acele părţi, cutreiera un oarecare Lupşa. Se da drept luptător împotriva regimului comunist. Aceşti doi oameni, ca şi mulţi alţii, s-au grupat în jurul lui. Într-o zi n-a mai apărut. În schimb, au venit elementele securităţii, care i-au arestat. Cu condamnări mari, au ajuns la mină. Cel care i-a antrenat dispăruse complet. Erau convinşi că fusese un provocator, care, după ce-şi îndeplinise misiunea în zonă, fusese trimis în alte părţi. Cei doi ţărani nu aveau păreri de rău; din contră, erau conştienţi de buna lor intenţie.

A produs mare vîlvă sosirea a doi tineri. Aveau povestea lor. Erau cei mai tineri mineri la data aceea. Fuseseră elevi în ultimul an, la școala de ofițeri de marină. Sosind un vapor finlandez în portul Constanța, au reușit să înoate pînă la vas și iată-i plecați din țară. Ca specialiști în ale marinei, au fost folosiți de armatorul vasului în toate cursele spre diferitele porturi ale lumii. Toți îi cunoșteau ca fiind cei doi români marinari. Au transportat și armament, dintr-un port oarecare din Europa, pînă în China. Acolo, însă, au fost turnați autorităților chineze și debarcați. Ne-au povestit toate peripețiile prin care au trecut, începînd cu închisorile chineze și continuînd cu cele rusești. În concluzie, ne-au încredințat că, începînd din Shangai și pînă la noi, închisorile erau pline cu adversari ai comunismului. Imensul spațiu era stăpînit prin teroare și groază. Noi îi numeam „chinezii". S-au comportat foarte bine ca mineri. Erau simpatizați de toată lumea. Unul din ei a apărut la televiziune, recent. Era stabilit în Constanța. În interviu a confirmat cele relatate mai sus. Anii și-au pus adînc amprenta pe fața tînărului de odinioară.

Cu un alt lot, a sosit un grec care luptase în formațiunea lui Markos. Se refugiase în Iugoslavia, cu gîndul de a sosi în România, țara visată ca raiul pe pămînt. Învățase cîteva cuvinte românești. Iugoslavii îl trecuseră frontiera, împreună cu alții, în aceeași situație. Fusese anchetat și trimis în judecată, pentru spionaj. Era amuzant să asculți cum decursese procesul lui, la Timișoara. Cînd i s-a anunțat sentința, soldată cu ani grei de condamnare, grecul i-a spus președintelui: „Clumiți, domle președinte. Clumiți cu mine!". La care președintele, calm și sigur pe el, i-a răspuns: „Nu-i nici o glumă. După ce execuți toată pedeapsa, vei fi trimis în țara dumitale!" Grecul era dezolat, mai cu seamă de ce i-a fost dat să vadă în mina noastră.

Am mai vorbit despre inginerul Crăciun, sosit și el cu un lot. Știindu-l frate cu Constanța Crăciun, ne uitam la el cu oarecare curiozitate. Tăcut, pirpiriu, își vedea de-ale lui. Totul a durat pînă-ntr-o zi, cînd a dispărut din lagăr, împreună cu cei care formau lotul său. Ulterior, am auzit că au fost eliberați. Sora nu-și putea lăsa fratele printre „bandiți".

Ne-a sosit și un lot de la Gherla. Majoritatea trecuseră prin închisoarea din Pitești, cunoscută pentru sistemul aplicat deținuților, așa-zisa reeducare. Erau complet răvășiți cînd au sosit. Dînd peste o atmosferă de înaltă ținută morală, încetul cu încetul și-au mai revenit. De la ei am aflat despre chinurile pe care le-a îndurat Eugen Iliescu la Gherla, din cauza cărora și-a găsit moartea. Acum mi-am explicat de unde știau securiștii din Aiud despre testamentul pe care îl întocmisem cu ani înainte. În legătură cu cele petrecute la Pitești și Gherla, mi-am amintit vorbele unui luptător naționalist: „Nu mă tem decît de Dumnezeu, de păcat și de momentul în care forțele mele fizice și psihice mă scot din luptă." Este singura explicație ce se poate da celor întîmplate acolo, la Pitești.

De-a lungul anilor, am întîlnit oameni aparţinînd tuturor straturilor sociale, de la care am aflat amănunte privind diversele metode de tortură aplicate deţinuţilor. Voi prezenta numai ce am aflat la Baia-Sprie.

Aici am cunoscut un bărbat, mai mic decît mine ca vîrstă. A fost rulător în subteran, după care a rămas la suprafaţă, lucrînd la atelierul de croitorie. E vorba de Gheorghe Taban. Era foarte tăcut şi cu greu îl puteai face să vorbească despre viaţa lui. Cu răbdare şi tact, am izbutit să-l fac să povestească.

Gheorghe Taban avea o mare durere sufletească, pe care voia s-o închidă în el. Ce m-a determinat a-i vorbi a fost faptul că, odată, la baie fiind, am observat pe fesa lui un semn încrustat în carne. Era semnul organizaţiei politice căreia aparţinuse pe vremuri. Reprezenta dovada că omul trecuse printr-o grea anchetă.

Fără a fi tăcut din fire, Taban era sub efectul unui şoc. Se afla la securitatea din Bucureşti. Anchetatorii doreau să-i smulgă recunoaşterea unor fapte în care nu fusese implicat. Ba, mai mult, i-au cerut să divulge pe cei în legătură cu el. Unul din anchetatori l-a avertizat că-l va face să vorbească. Şi iată că într-una din zile l-au obligat să se dezbrace în pielea goală şi l-au întins pe podea, cu faţa în jos. L-au bătut cu funii ude peste tot corpul, fără să obţină informaţiile dorite. Atunci, au recurs la un procedeu unic, sălbatic, barbar. Au confecţionat din fier semnul electoral al organizaţiei politice căreia aparţinuse cîndva Taban. Au înroşit fierul în foc, sub privirea îngrozită a celui aflat sub tortură. L-au aplicat apoi pe fesă. Sfîrîitul cărnii i-a rămas întipărit în urechi, ca şi mirosul de carne arsă. Nu mai ştia ce s-a întîmplat cu el din momentul acela. S-a trezit într-un tîrziu, pansat. Aceasta era suferinţa lui Gheorghe Taban, devenit miner la Baia-Sprie.

L-am întîlnit şi pe avocatul Eugen Dragomir, de care voi mai vorbi în evocările mele. Îl cunoşteam de ani de zile. Am stat împreună şi la mină şi în Aiud, la Zarca şi la Periprava, după expirarea pedepsei. Fusese şi el anchetat de organele securităţii şi supus unor chinuri cumplite. După ce, mai întîi, a fost înfometat, i se aduce o bucată de peşte sărat. Nimic altceva. Hămesit cum era, înfulecă tot peştele. Nimic nu mai rămăsese din ciosvîrta primită. După aceea, începe marele chin. Sărătura cerea apă. Insistă să i se aducă o bărdacă cu apă, dar nu este auzit. Mai bine spus, gardienii se fac a nu-l auzi. Îşi potolise el foamea, dar acum îl chinuia setea. Ar fi băut o cofă întreagă, dar n-avea un strop. A bătut în uşă. Nimeni nu i-a răspuns. L-au lăsat aşa, nebăgîndu-l în seamă. Făcuse spume la gură, saliva i se năclăise pe limbă, dar apă n-a primit. A suferit de sete ceasuri întregi. Cînd s-a făcut „programul", a fost obligat să iasă ultimul din celulă. Acolo a băut pe nerăsuflate, să se sature. După aceea, a urmat spuzeala în jurul gurii. Şi ea l-a chinuit o vreme.

La mină, am cunoscut și un inginer agronom, Aristide Manolescu. Avea serviciul undeva, prin jurul comunei Jilava, după cîte-mi amintesc. La Baia-Sprie era mai tot timpul în tratament medical, datorită unei boli mai vechi de plămîni. Mi-a povestit necazurile prin care a trecut, cît timp a fost în ancheta Ministrului de Interne.

Anchetatorii au încercat să-i stoarcă declarații care erau departe de faptele cunoscute de el. Era anchetat de un ofițeraș de securitate care, uneori, venea îmbrăcat în uniformă nouă, luxos și pomădat, să-l impresioneze pe Aristide. Așa amărît cum era, nu cedase presiunilor. Nu-l loviseră încă. I-au adresat, pînă atunci, tot felul de întrebări, mai directe sau doar făcînd aluzie la obiectul cercetărilor. El, însă, nu ieșea din cadrul răspunsurilor date la începutul arestării. Într-una din zile, îl anunță că-i va da termen de gîndire, cît timp va face o plimbare pînă la Pitești. Plimbarea o va face singur, neînsoțit. Va ieși din celulă și va merge pînă acolo. Gîndindu-se pe drum, cu siguranță că vor sta altfel de vorbă la înapoiere. Aristide Manolescu îl ascultă și nu-i vine a crede. Puțin după aceea, securistul revine, ținînd de zgardă un cîine lup. Bine hrănit, cu limba de-un cot, sufla de parcă alergase zeci de km. Javra se postează în mijlocul camerei, în vreme ce anchetatorul se retrage, lăsîndu-i ușa deschisă. I-a spus doar atît: „Poți merge. Din acest moment ești liber să te duci pînă la Pitești. Ne vedem mîine dimineață."

Rămas singur, Aristide încearcă să se apropie de ușa ce-i fusese lăsată deschisă, dar cîinele i se repede cu gura deschisă spre gît. Se întoarce în mijlocul camerei, după care încearcă să se sprijine de un perete. Javra se repede asupra lui. A înțeles că trebuie să meargă. Și a mers, poate o oră, poate cinci, nu mai știe cîte. Atît își aduce aminte, că-și tîra picioarele pe ciment, sub privirile jivinei ce nu-l scăpa din ochi. Cînd se oprea, cîinele punea labele dinainte pe pieptul bietului Aristide. A vrut să se lase pe vine, rezemat de pereți, dar, nici vorbă, dulăul nu-i da pace. A făcut un efort dincolo de ce-și poate imagina un om normal. Știa că orice încetinire a mișcării da cîinelui ocazia să se repeadă, așa cum fusese dresat. Cînd îmi povestea acestea, Aristide se întreba de unde atîta rezistență? Și tot el da răspunsul: „Eram mai tînăr și eram mai cu vlagă. Acum am ajuns o epavă, cum mă vezi. Iată ce-au făcut din mine." Povestește mai departe cum, dimineața, în pragul ușii, apare anchetatorul. Proaspăt bărbierit, voios, odihnit. Îl salută cu un „bună dimineața", de parcă erau doi vechi prieteni. Imediat, un altul a scos cîinele din încăpere. Ironic, cinic, îl întreabă pe nefericitul Aristide – care era slăbit, galben și tras la față, după o noapte nedormită și obosit de mers: „Și cum a fost plimbarea pînă la Pitești? Te-ai relaxat, deci putem vorbi în voie!".

Inginerul Manolescu se uită în ochii ticălosului. Nu poate articula nici o propoziție printre suspine. Voia să găsească înțelegere sau alt sentiment

omenesc la semenul său? Nici vorbă! Îi este semen numai ca aspect fizic. E o fiară, asemeni cîinelui care l-a păzit o noapte întreagă. După ce fusese luat animalul, a rămas cu un altul, negru la suflet, care-l presează psihic să-i smulgă declaraţii semnate. Un procedeu la care o minte normală nu s-ar fi gîndit.

Tot Aristide Manolescu mi-a mai povestit ceva groaznic. Mi-a pomenit de numele unei femei, Vanda dacă nu mă-nşel, considerată a fi sîrboaică. Prin ce s-a făcut cunoscută sadica femeie? Îl ascult pe inginerul Aristide Manolescu.

Femeia asta devenise spaima deţinuţilor care rezistaseră altor anchetatori. Avea metodele ei de a-i face să vorbească. Unii înţepau cu bolduri sub unghii sau puneau ouă fierbinţi la subţiori. Vanda avea metoda ei. Îl aşeza pe anchetat, dezbrăcat de la brîu în jos, cu picioarele întinse, sprijinite pe speteaza unui scaun. Cu cinism, sînge rece şi gest bine calculat, ea, cu un beţigaş în mînă, lovea încet şi continuu testiculele victimei. Acesta se zvîrcolea în poziţia aceea, legat de mîini şi de picioare. Din cînd şi cînd, Vanda îşi întreba victima: „Ei, ce zici, cum stăm? Te-ai mai gîndit?”, după care, neprimind răspunsul aşteptat, o lua de la capăt. Victima, înnebunită de durere, gemea, ţipa, încerca să se zvîrcolească, ţinut aşa, în vreme ce ea continua să chinuie omul întins în faţa ei. Era mai rea decît o căţea turbată.

Doresc să mai consemnez un fapt, semnificativ prin grozăvia lui, petrecut la Tîrgu-Ocna. Aici era un fel de sanatoriu pentru deţinuţii bolnavi de afecţiuni pulmonare. Pe vremea aceea, acolo fuseseră concentraţi elevi. Cu timpul, fuseseră aduşi şi oameni mai în vîrstă care aveau nevoie de îngrijiri medicale.

Printre elevii internaţi, suferind de o boală pulmonară, se afla şi Gafencu. Nu-i mai ţin minte numele complet, nici localitatea de unde era şi nici şcoala frecventată mai înainte. Acest tînăr avea o comportare de adevărată sfinţenie, tot timpul. Axat pe linia directoare a spiritualităţii creştine, Gafencu a trăit fenomenul social-politic al generaţiei sale, prin aprofundarea unor precepte cu valoare de dogmă, destinată tinerilor din vremea lui şi nu numai lor, ci şi celor ce-i vor urma. Aceste precepte circulau nu numai acolo, la Tîrgu-Ocna, ci şi în celelalte închisori. Le-am cunoscut şi eu la Aiud, mai tîrziu. Toţi cei care l-au cunoscut personal l-au respectat şi primeau cu satisfacţie îndrumările sale. Despre atitudinea lui se dusese vestea pretutindeni.

Sosit la Tîrgu-Ocna, politicul sanatoriului l-a luat în primire. Îl urmărea cu ochii lui invizibili. Medicul îi prescrie hidrazidă, singurul medicament eficace atunci pentru a învinge boala de care suferea tînărul. Politicul are altă părere. Se prezintă cu hidrazida la capul bolnavului. I-o arată şi-i vorbeşte

despre efectul miraculos al medicamentului. I-o oferă cu o condiție: să renege, să defăimeze tot ce era sfînt pentru el pînă atunci. Să se desolidarizeze de prietenii săi, de preceptele sale. Dacă o va face, medicamentul îi va fi administrat. A fost condiția pusă de politic. Acest tînăr, curat la suflet ca lacrima, n-a voit să audă de așa ceva, n-a vrut să-și umbrească lumina sufletului său cald. A cerut să i se administreze medicamentul ca unui bolnav ce era, fără nici o condiție. N-au făcut-o. Cînd și cînd, îi arătau flacoanele cu hidrazidă, dar nu primea nici o pastilă. Şi nu i-au dat pînă la capăt. El a refuzat condiția impusă, fiindcă a înțeles să fie consecvent cu sine, cu credința lui. Astfel, Gafencu s-a stins, liniștit și demn, nefăcînd nici un compromis. Un caz care revoltă orice om de bună credință. Oare medicii aceia n-au avut nici o remușcare, auzind despre felul în care erau tîrguite medicamentele prescrise?

Despre cazul tînărului Gafencu mi-a vorbit și avocatul Burducea, trecut și el prin Tîrgu-Ocna. L-am întîlnit anul acesta la Brașov, bătrîn și cu urmele bolilor pe care le contractase prin închisorile comuniste.

După doi ani de minerit la Baia-Spric, observăm că se aduc noi deținuți în lagăr, peste capacitatea de cazare a dormitoarelor. Oamenii veneau din diferite închisori de execuție, pe lîngă cei aduși de la Canal. Cu toate că se completează dormitoarele pînă la ultimul pat, se aduc, în continuare, alții. Vom sta cîte doi într-un pat. Sîntem ținuți astfel multă vreme. Nu se punea problema odihnei. Trebuia să dăm minereu cît mai mult, evaluat la sute de tone pe șut.

Frînți de oboseală, după baie, ne doream un pat în care să ne întindem trupurile istovite de muncă. Vara, ferestrele erau permanent deschise; iarna, numai în parte. În aerul ozonat al munților din jur, organismul își curăța plămînii de toxinele inhalate în subteran. Dar acum nu ne mai puteam bucura de destindere. Capacitatea de cazare a unui dormitor, limitată la un număr de persoane, era solicitată să adăpostească dublul de oameni.

Înghesuiți unul în altul, încercam să ațipim și să recuperăm, în parte, forțele epuizate prin muncă. În vreme ce unul mai avea de completat unele treburi gospodărești, celălalt adormea deja, pentru a fi trezit imediat de prietenul cu care împărțea patul. Începusem a ne deprinde cu noul somn făcut din bucăți, dar, de multe ori, ne sculam mai obosiți decît la culcare.

Intram în mină deja frînți. Unii se așezau pe cîte un bolovan în abataj și, nevăzuți, la lumina lămpii lăsată mică, mai furau o țîră de somn. Așa își mai completau o parte din odihnă.

În vreme de ploaie, n-aveam unde ne usca cele spălate la ieșirea din șut: obiele, opinci, ciorapi. O făceam tot în dormitor, la capătul culoarului, dacă mai era loc. În mirosul de aer ud, completat cu alte mirosuri, inerente într-o așa înghesuială, somnul venea greu. Am avut nopți cînd nu puteam

ațipi, deși luam luminal. Plecam la lucru căscînd, cu regretul că mai trecuse o noapte nedormită. Ni se luase și acel unic prilej: să găsim acolo, în acel pat, momentele de reîntoarcere cu gîndul la cei dragi, de acasă. Îi purtam în gînd. Acum nu ne mai putem concentra, nu ne mai puteam aduna gîndurile. Fiind aglomerație multă, unul sau altul mai avea ceva de vorbit, de transmis; timpul trecea, grăbit și el.

Ne-am pus întrebarea: pentru ce această înghesuială? Ce-i determină să ne țină așa? S-au emis mai multe ipoteze, fiecare cu argumetarea ei. Unii au susținut că „brațele speciale" dau rezultate mai bune. Se lucra intens la adîncirea orizontului 13. Trebuia intensificată exploatarea resurselor minei, deși filonul nu da decît pînă la 2 procente la mia de kilograme. Forța de muncă a deținuților nu costa mai nimic, iar producția trebuia mărită cu orice preț. Condițiile în care eram ținuți nu interesau.

Dar erau și alte opinii. În zona aceea se întindea lanțul de munți Gutin și Țibleș, bogați întrucîtva în metale neferoase. Fuseserăm aduși la unul din aceste filoane, la Baia-Sprie. Posibil să se amenajeze și alte lagăre de muncă, în alte puncte, deja în curs de exploatare. Civilii cu care eram în contact ne-au confirmat.

Așadar, toate variantele erau posibile. De un lucru eram siguri: nu se renunțase la exploatarea noastră, din punct de vedere fizic, deci ne forțau să muncim, să dăm randament. Civilii nu se prea grăbeau să se angajeze ca mineri, știind că acolo, în subteran, condițiile de muncă erau prea grele. Viața minerilor era destul de scurtă. În satele din jur se găseau multe văduve tinere. Pe unele le vedeam lucrînd ca vagonetare. Așa că mîna noastră de lucru era la mare preț în ochii stăpînirii comuniste.

Apelînd la omul care-mi aducea ziarul, acesta ne-a confirmat că se lucrează de zor la finalizarea unor bărăci, grupate tot în zona unde se exploatează minereu, dar cam sărac în substanțe. Știa că se pregăteau două asemenea „colonii" de muncă, pentru alți deținuți politici.

Viața în mina Baia-Sprie decurgea în condițiile arătate, fără a se schimba nimic din munca noastră de mineri.

Într-o duminică, ambele schimburi eram la suprafață, urmînd a se face schimbarea lor pentru luna următoare, cum se proceda în mod obișnuit. Și iată că se ține adunare generală.

Primul strigat acum este un oarecare Hortinschi, venit cu divizia Tudor Vladimirescu. I se spune să se ducă în dormitor, să-și ia bagajele. După aceea, rînd pe rînd, sînt strigați alții și alții, cu aceeași recomandare. Nu mai era nici un dubiu: plecau de la Baia-Sprie. Deci, ne separă. Nu ne mai putem vorbi, ne facem semne doar unii altora. Observăm că sînt despărțiți prietenii, cei între care se stabiliseră anumite afinități. Se văd regrete pe fețele multora. Ne înfrățiserăm în subteran și acum, iată-ne rupți în două.

Cei rămași sîntem îndrumați către dormitoare. Odată intrați, facem semne celor care ne părăsesc. Nu ne vom mai vedea decît peste ani, cînd vom fi aduși la Aiud și aici numai în condiții de celulă.

Rămași singuri, fiecare simte un gol în inimă. Nostalgia amintirilor ne cuprinde pe toți. Ne privim, cei rămași. Ne cunoaștem bine. O prietenie ruptă azi dă prilej celor rămase să se cimenteze. Petrescu și Steanță manevraseră despărțirea și formarea lotului plecat.

Se întocmește noua ordine de bătaie. Aceleași dispoziții privind munca în subteran, pronunțîndu-se cuvinte ca disciplină, randament și altele, devenite banale pentru mulți. Ascultam acestea, dar gîndul fugea spre cei plecați.

Încep iscodirile în rîndul civililor și al gardienilor, care sînt aproape neschimbați. În sfîrșit, se pronunță un nume: „Valea Nistrului". Nu știam unde anume era această localitate. Pentru moment, gîndul ne-a dus spre fluviul din răsăritul României Mari. După o zi, două de presupuneri, sîntem pe deplin încredințați că noul lagăr se află într-o comună, cam la 15 kilometri depărtare de Baia-Sprie. Acolo era un filon de metale neferoase, de mai mică mărime.

Pentru moment, ne-am domolit. Munca se desfășoară normal. Nu după multă vreme, sosește alt lot cu deținuți. Scotoceau toate închisorile și constituiau loturi bune pentru munca la mină. Printre noii veniți sînt mulți tineri. Elevii nu lipsesc. Pe lîngă numele lui Pică, din zona Făgăraș, de care am mai vorbit, mai vine un alt grup de elevi, din zona Beiuș. Citez numele cîtorva, pe care mi-i mai aduc aminte acum. Unul se numea Doda Pășcuțiu, din Dumbrăvița de Codru, altul Borzașiu. Îl voi întîlni, peste ani și ani, ca preot. Nu lipsesc nici studenți: menționez pe Nicolae Boșcaiu. De pe atunci era un savant în științele naturii. Mai tîrziu l-am văzut la televizor, prezentînd subiecte din acest domeniu; recent, a fost ales membru al Academiei Române. Atunci era un tinerel, acum a încărunțit de-a binelea. Mulți ani a suferit și el în temnițe.

Nu mai țin minte cît timp s-a scurs de la plecarea lotului către Valea Nistrului. Să fi fost o lună, poate mai mult cînd, deodată, într-o duminică, se sună iar adunarea generală. Începuse să circule printre noi un nume: Cavnic. Unii auziseră de localitate, însă vag. Strînși în curte, cu bagajele în față de astădată, așteptăm apelul. Același ceremonial sec, fără nici o introducere, ca și data precedentă.

Primul a fost strigat Negrescu, care lucrase la contabilitatea lagărului. Deși fusese implicat în lot cu Steanță, nu era din același aluat, în sensul că nu decăzuse moral. Avea o conduită oarecum rezervată, acceptabilă în acele circumstanțe. În flancul lui Negrescu încep a se alinia, unul cîte unul, cei strigați. Erau minerii vechi, care cunoșteau meserie, dar și din cei veniți recent. Din biroul tehnic, sînt strigați inginerii Ștefănescu, Palade și Fotiade;

de asemenea, arhitectul N.Goga. Printre cei anunţaţi să se alinieze lui Negrescu sînt şi eu.

Alte despărţiri, alte regrete, alte emoţii. Cu alaiul intrat în obişnuinţă, ieşim din curtea lagărului şi urcăm în camioanele aduse special. Nu mai dăm importanţă strigătelor de „Lasă vorba, ţine aproape!" ce se aud din escortă. Simţeam, după zdruncinături, că parcurgem un drum nepietruit, mai bine spus neîngrijit, drum judeţean, cu gropi din loc în loc. După o jumătate de oră, poate mai mult, convoiul se opreşte şi, cînd se dă la o parte prelata, ne vedem într-o curte, cu alte bărăci de jur împrejur. Curtea nu era în întregime netezită şi nici aleile nu erau făcute. Aveam noroc: nu plouase de cîteva zile, ceva neobişnuit prin acele locuri. Miliţienii ne cer să coborîm, după care ne îndrumă spre dormitoare. Aşadar, iată-ne într-o colonie nou înfiinţată. Este Cavnic, localitate minieră cam de aceeaşi importanţă ca şi Baia-Sprie, dacă nu chiar mai mare.

După afinităţi sau la întîmplare, ne instalăm. Puţin după aceea, ieşim în curte şi începem a ne orienta. Împinşi de curiozitate, ne îndreptăm spre o parte a muntelui, unde se deschide un tunel. Deci, din curtea lagărului, putem intra în acel tunel. O vom face zilnic, fiindcă acela era drumul de pătrundere în măruntaiele muntelui. În spatele bărăcilor, pădurea este defrişată, să poată lăsa cîmp de vedere pentru securiştii care, din prepeleacuri, ne pîndesc. Între curtea lagărului şi drumul pe unde am venit, şerpuieşte un pîrîiaş, care coboară grăbit spre vale. E Săsarul, după cum am aflat. Ca să intri în lagăr, treci peste un podeţ. În interiorul lagărului, de-a lungul gardului de scînduri, e sîrmă ghimpată.

Dincolo de pîrîiaşul Săsar, se văd primele case ale localnicilor. Observăm şi pomi fructiferi prin grădinile oamenilor. Ni se pare cu totul altfel decît dincolo, la Baia-Sprie.

Aici ne vom duce traiul de mineri pînă-n 1954. Alte emoţii, alte evenimente, alte cunoştinţe, alte dureri, pe care, succint, voi încerca să le prezint în paginile următoare.

7

Mina Cavnic era mai aparte decît cea de la Baia-Sprie. În timp ce filonul de la Baia-Sprie avea direcţia Est-Vest, aici pare că se întinde pe mai multe direcţii. Oamenii noştri, intraţi primii pentru recunoaşterea viitoarelor locuri de muncă, ne-au informat că şi intrarea în subteran era cu totul altfel decît dincolo.

Deşi intrarea în subteran se făcea direct din curtea lagărului, printr-o galerie, drumul spre locul de muncă era lung şi-l parcurgeam prin măruntaiele muntelui. Încă nu pricepusem destul de bine cum stau lucrurile, însă, imediat ce intrăm, ne lămurim fără dificultate.

Gura galeriei este betonată, probabil tocul unei foste uşi. Pe pereţii galeriei observăm urmele dălţilor de fier cu care, în trecut, oamenii făceau săpături în rocă. De-a lungul acestei galerii, există un canal de scurgere a apei, înspre pîrîul Săsar. Galeria, lungă de aproximativ 1 km, înspre fundul ei este barată de un grătar din fier gros. Aici se deschide o boltă înaltă, scobită în rocă. Este locul unde se află un puţ, pe care circulă o corfă pentru materiale şi oameni. În sus, la cîţiva zeci de metri, este exteriorul minei, cu roata pe care se învîrte cablul de susţinere a corfei. Cînd intram în mină, corfa cobora, se oprea la punctul unde eram noi şi, după ce urcam în interiorul ei toţi 12, cobora mai departe, pînă la o adîncime de aproape 100 metri. Aici era o altă boltă, cu mult mai mare şi o reţea de linii. Un fel de triaj, pentru parcarea vagonetelor pline sau goale. De aici, parcurgeam o altă galerie, de peste 1 km lungime, pe care era montată o cale ferată. Distanţa fiind aşa de mare, vagonetele, formînd un fel de tren, erau tractate de locomotive electrice, adecvate dimensiunilor galeriei. Era ceva nou. Parcurgînd galeria, la capătul ei ni se deschide o altă boltă, care le întrece pe toate cîte le-am văzut. Aici erau mult mai multe linii, cu macaze şi un atelier pentru mici reparaţii. Erau nelipsitele încăperi cu motoare, care ajutau la pomparea apei. Lumina electrică ne făcea să uităm că ne aflăm la 100 metri sub pămînt.

Ce am văzut aici, ca şi la Baia-Sprie, a fost nişa laterală unde, cîndva, fusese montată icoana sfintei Varvara, protectoarea minerilor. Deşi icoana nu mai era la locul ei, vedeam, totuşi, că civilii se înclinau în dreptul locului, aşa cum făceau din moşi-strămoşi.

Mulţi civili forfotesc în acest spaţiu, cu diferite treburi. Nu se feresc a se uita la noi, dar, deocamdată, nu ne vorbim: avem cu toţii consemn în acest sens. La capătul dinspre fund al bolţii se deschid cîteva galerii. Sînt orientate în mai multe direcţii, asemeni degetelor mîinii. Sîntem îndrumaţi spre dreapta, galeria rezervată „braţelor speciale". Îmi arunc ochii şi spre celelalte şi văd civili, împingînd vagonetele cu mîna.

Din acest loc, cînd pătrund pe galeria rezervată nouă, mă loveşte un miros specific de sulf şi aer viciat. De sus, picură apă acidulată. Trebuie să ne ferim flacăra lămpii, să nu se stingă. Galeria este interzisă civililor, cum şi nouă ne sînt interzise galeriile lor. În acest moment, realizez că mina Cavnic este mai mare decît cea din Baia-Sprie: probabil, filonul este mai răspîndit.

După aproximativ 15-20 metri, cu cît înaintăm, atmosfera este mai înăbuşitoare, umedă, caldă. Încep a face comparaţie cu atmosfera de la mina

Baia-Sprie. Aici aerul e mult mai viciat, mai puternic mirositor decît dincolo. Ni se explică faptul că, pe această galerie, aerisirea se face în mod natural, prin cîteva puţuri, care au legătură cu suprafaţa.

Aşadar, vom munci într-un sector umed, unde izul de sulf e dominant. Un timp, am lucrat la montarea, repararea şi întreţinerea liniilor de cale ferată, formînd echipă cu Vasile Man, absolvent al Academiei Comerciale.

Am avut posibilitatea să cutreier atît galeria principală, cît şi diverse galerii secundare. Am văzut, uneori, deschideri laterale, cu filon de minereu încă neexploaat. Civilii ne-au spus că sînt rezerve pentru mai tîrziu. Pe galeria principală, într-o nişă mai mare, era instalat postul de prim-ajutor.

În cîteva zile, ne-am orientat pe deplin asupra locului de muncă. Vagonetele pe care le manevrau oamenii noştri erau luate în primire de civilii de la liniile de triaj, din bolta principală.

Mina avea două mari avantaje. În primul rînd, baia era în incinta lagărului. Care cum ieşeam din şut, ne îndreptam spre baie, unde ne spălam în voie, cît timp era necesar. La Baia-Sprie, trebuia să ne grăbim: acolo făceau baie şi civilii. Un alt avantaj era acela că, pe traseul de intrare şi ieşire, puteam vorbi în voie, fără teamă. Nimeni nu ne putea cenzura, asculta sau întrerupe. Eram numai noi. Angajam convorbiri, schimb de informaţii şi multe alte preocupări cu caracter intelectual. E drept că distanţa atît de mare obosea pe unii, dar, la capăt de galerie, se puteau odihni, mai ales cînd ieşeam din şut şi aşteptam corfa.

Munca în abataj era mai grea decît ne-o imaginam, din cauza lipsei aerului. Aerisirea naturală era prea lentă, gazele persistau mai mult.

Acolo m-am specializat în lucrări de montare şi reparare a şinelor de cale ferată. Mă iniţiase Vasile Man, cu care am lucrat multă vreme, atît aici, cît şi la Baia-Sprie. Într-una din nopţi, în timpul şutului, am fost anunţaţi că trebuie să terminăm montarea unui ac de cale ferată, la o intersecţie, fiindcă circulaţia vagonetelor fusese întreruptă. Am dat zor, sub privirea maistrului civil şi a miliţianului. Cei doi, care vorbeau între ei ungureşte, nu ne-au lăsat din priviri pînă n-am terminat tot. În timpul acesta, Man i-a auzit: „Uită-te la ei. Deşi au alte profesii, aici au învăţat meseria atît de bine, că i-au întrecut pe-ai noştri. Vezi ce treabă bună fac?”

Cu civilii puteam vorbi, mai pe furate, mai pe ferite. Un maistru ne-a relatat că, înainte de 1940, aici, la Cavnic, locuiau cam 60 de familii evreieşti. După ocuparea regiunii de către unguri, toate aceste familii au fost predate germanilor sau au fost ridicate de autorităţile ungureşti. S-au întors doar trei dintre cei ridicaţi. Nu-şi mai puteau face afacerile, ca pe vremuri, cu cîrciumi sau alte negustorii. Sfătuiţi de cineva, sau din proprie iniţiativă, au intrat în mină. În scurt timp, au devenit mineri perforatori. La şedinţele de sindicat, românii nu prea se înghesuiau să ia cuvîntul. Cei trei, însă,

se agitau. Se impuneau mai mult decît în producție. Cu timpul, se fac alegeri de sindicat pe grupe, pe secții etc. Sînt aleși, pentru ca, în curînd, să primească atribuțiuni pe linie sindicală și pe alte direcții, ca activiști, cu scoatere din producție. În cîțiva ani au ajuns în Uniunea generală a sindicatelor, din București. De mult uitaseră de mină, de minerit, de abataj. Într-un tîrziu, se pomenesc minerii cu ei la Cavnic, în calitate de mari șefi sindicali, la București fiind considerați mineri get-beget. Pe unde se duceau, vorbeau în numele minerilor. În realitate, trecuseră prin mină numai să-și facă o platformă.

Din loturile ce sosesc fac cunoștință cu alți oameni și aud întîmplări noi.

Astfel, l-am cunoscut pe avocatul Ghiață Sever din Turnu-Severin. Era un om original în relațiile cu ceilalți, dotat cu inteligență, memorie și competență. Nu avea egal în a discuta chestiuni cu caracter politic îndeosebi, dar și cu caracter cultural. Era un *coseur* neîntrecut. Îți făcea plăcere să-i fii alături. Mai în vîrstă decît mine cu vreo zece ani, avusese neșansa ca, la cincizeci de ani, să fie obligat să muncească în subteran. El, atît de competent în probleme teoretice, era total stîngaci în munci practice.

Ca avocat, nenea Sever Ghiață se evidențiase, fiind stimat și iubit de toți concetățenii. Fiu de învățător din Vînju-Mare, tatăl lui se remarcase în frămîntările din 1907, mai tîrziu militînd în rîndurile partidului liberal, ca adept al Brătienilor.

Vremurile îl loviseră și pe el. Își avea casa în plin centrul orașului Turnu-Severin, casă mare, arătoasă pe care și-o cumpărase și o refăcuse, spre a-i servi ca avocat de faimă. Nădăjduia, ca toți cei din categoria sa, că politicienii apuseni, învingători în ultimul război, politicieni care nutreau aceleași idei liberale, vor exercita în România o influență puternică asupra rușilor. Credea că lucrurile vor reveni ca pe vremuri, din punct de vedere al orînduirii politico-sociale. Pentru aceasta, a și candidat în alegerile din 1946, pe listele liberale în județul Mehedinți, unde, mi se pare, a și fost ales. Crezînd într-un provizorat al regimului, s-a alăturat celor care au acționat ca oponenți ai regimului comunist. Asta l-a costat libertatea. După acțiunea întreprinsă de Tito în Yugoslavia, Sever Ghiață, ca suspect (cum era cunoscut de la o vreme), devine indezirabil în propriul oraș. Și iată că, într-o noapte, este ridicat din locuință, împreună cu soția sa. I-au obligat să-și ia cu ei strictul necesar și așa, cu ce au putut lua în grabă, sînt transportați cu un camion la gară și de acolo, undeva, în Bărăgan. În mijlocul cîmpului, trebuiau să-și construiască o locuință nouă. Cu ce și cum, mai cu seamă că era neîndemînatic? A găsit acolo oameni, i-au făcut chirpici, dar numai el știe cum și cît l-a costat. Oricum, și-a înfiripat patru pereți,

înveliţi cu paie. Aceasta era noua lui locuinţă. E drept că, pentru lucru, a mai dat celor care-l ajutaseră multe din lucrurile pe care le putuse aduce cu sine.

Prezentarea acestor stări de lucruri ne-a pus în temă cu măsurile draconice luate de stăpînire, în vederea izolării persoanelor considerate suspecte. Nici nu era nevoie de o justificare reală ca să fii încondeiat ca adversar al regimului şi trecut pe lista indezirabililor.

Casa i-a fost imediat ocupată de securitatea din Turnu-Severin. Ca să fie siguri că nu vor fi deranjaţi, l-au condamnat la cinci ani închisoare şi la confiscarea averii. Parcă-l văd, îmbrăcat cu salopetă nouă, cum ţinea în mînă lampa şi păşea alături de minerii bătrîni, cum ne consideram. Credea că totul nu-i decît un provizorat. Avea convingerea că apusenii nu ne vor lăsa la discreţia aliatului răsăritean. Dată fiind neputinţa de a face faţă lucrului în mină, a fost trecut pe lista inapţilor şi trimis la Aiud.

După mai bine de patrusprezece ani, îl reîntîlnesc în Braşov. Ocupa un post modest, de jurisconsult. Cînd dăm ochii unul cu altul, ne îmbrăţişăm, legaţi de amintirile şi de suferinţele prin care trecuserăm amîndoi. Şi eu eram jurisconsult. Prima grijă cînd mă vede este să-mi şoptească: „Taci, taci, că ăştia nu ştiu nimic despre mine!” Aşa credea el! În Braşov, mi-a fost un adevărat prieten. A murit în 1982, cu speranţa nestrămutată în ajutorul pe care-l aştepta din Apus.

În lagărul de la Cavnic, am cunoscut şi doi preoţi romano-catolici, originari de prin judeţul Bacău. Pe unul îl chema Vameşiu, pe celălalt Butnaru. Amîndoi erau liniştiţi, retraşi, făcuţi, parcă, pentru a fi preoţi. Studiaseră chiar şi la Roma. Butnaru avea două doctorate, din care unul în ştiinţe naturale. Modeşti, cum sta bine unor feţe bisericeşti, erau stimaţi şi iubiţi de toată lumea. Am vorbit cu amîndoi.

Din discuţiile avute cu preotul Vameşiu, am înţeles că ceva îl nemulţumea, îl frămînta şi, doar mult mai tîrziu, am aflat ce-i apăsa inima. Era cunoscut ca adversar al ideologiei comuniste. Nici nu se putea altfel. Călătorise de multe ori la Roma, în interes religios. Într-una din zile, este chemat de o persoană cu atribuţii externe la Vatican, un fel de secretar cu probleme vizînd situaţia din ţările est-europene. Preotul Vameşiu a fost solicitat să-i trimită date, informaţii şi orice relaţii cu privire la cele constatate de el, personal, în România aflată sub ocupaţia rusească. Vameşiu s-a conformat. Decupa din ziare tot ce credea el că-i interesant şi folositor pentru acel personaj din Cetatea Vaticanului. Conştiincios, îşi îndeplinea sarcina cu toată regularitatea. O făcea atît ca o datorie, cît şi ca o satisfacţie personală, fiindcă nu putea sta pasiv faţă de cele ce se petreceau sub privirile sale. Avea, deci, o dublă satisfacţie cînd i se confirma primirea materialului. Pentru tot ce făcea nu se aştepta la nici o recompensă. După un timp, a

fost depistat şi, în urma unui proces, primeşte o condamnare mare, de 20 sau 25 ani, după care, iată-l miner. Puţin înainte de arestarea lui, a aflat o veste care l-a dezamăgit complet. Persoana care colecta documentele trimise cu atîta risc a spus că omul său de legătură, adică Vameşiu, trimite veşti ireale. Textual, i s-au comunicat următoarele: „Au şi românii ăştia un dar de a exagera, încît nu merită să răsfoieşti ce trimit". Şi, ca să fie mai convingător, îl informează pe omul său din Bucureşti că întreg materialul primit de la Vameşiu este într-un sertar, nedesfăcut. Vestea l-a lovit crunt. De atunci nu mai găsea linişte. Nu se putea împăca cu ideea că cei de la Vatican sînt atît de superficiali în problemele cu care se confruntă răsăritul Europei.

Condamnarea nu l-a durut tot atît de mult cît nepăsarea, lipsa de maturitate a celor puşi să studieze astfel de probleme, vitale pentru o lume atît de umilită şi terorizată.

Printre tinerii aduşi, a fost şi un grup de studenţi. Fuseseră crescuţi în ideologia marxistă şi intraseră în închisoare pentru că manifestaseră atitudini ostile practicilor comuniste. Ajunşi aici şi luînd contact cu realitatea crudă din închisori (iar acum, din lagărul minei Cavnic), îşi manifestau revolta faţă de administraţie. Cereau cărţi să studieze, chiar marxiste, pentru a-şi continua lecturile întrerupte. Dar nimeni nu voia să-i asculte. Li se cerea să se încadreze în procesul de muncă, fiindcă numai astfel îşi pot recăpăta libertatea. Deveniseră cei mai înfocaţi duşmani ai marxismului. Se convinseseră că totul fusese o minciună sfruntată. Credeau că aici vor avea scrisori, pachete, vorbitor, aşa cum li se promisese la anchetă. S-au trezit la realitate. Au rămas consternaţi întîlnind oameni care, de cinci-şase ani, nu citiseră nici o carte.

A sosit şi un lot de la Canal. Printre ei, l-am întîlnit pe învăţătorul Ghiţă Militaru, din comuna Modnău, judeţul Rîmnicu-Sărat. Fusese prizonier şi venise de acolo cu o atitudine fermă împotriva stăpînirii comuniste. Cunoscuse, în lagărele de prizonieri, pe autorul *Colindei prizonierului*. Autor era Tumurug, tot învăţător, dar care studiase şi dreptul, fiind coleg cu mine. Muzica era a lui Zamfiroiu. Fiind un colind care ni se potrivea şi nouă, aici, în Ţară, l-am învăţat.

Sub fereastra amintirii ne-adunăm.
Şi-a cernut un înger florile, tiptil
Cîntecul de altădată-l colindăm
Peste fruntea mea senină de copil.

Mamă, mamă, cresc nămeţii, suferim,
Flori de măr într-o cunună, velerim.

Brazii ard în vatra vechiului cătun
Noi cîntăm colindul unui nou Crăciun
Doamne, ard în focul inimii zăpezi
Fruntea noastră, mamă, iarăși s-o dezmierzi

Mamă, mamă, cresc nămeții, suferim
Flori de gheață'ntr'o cunună, velerim!

Răbufnește'n aer către cer
Brazii își leagănă în vîrfuri, Lerui-Ler!
Trec în caravană magii dorului
Peste fruntea rece-a luptătorului.

Mamă, mamă, cresc nămeții și pierim
Fără nume, fără țară, velerim!

Ghiță Militaru ne-a povestit multe din peripețiile vieții de captiv. Una din ele a fost o tentativă de evadare, din nordul Rusiei. L-au prins tocmai lîngă frontiera cu Turcia.

Din lotul acesta, de la Canal, l-am cunoscut pe Stelian Diaconescu, semnînd ca poet Ion Caraion. Talentat, fără nici o discuție, dar cu un caracter ce lăsa de dorit. Buzoian de origine, a scris poezii și pentru o extremă, și pentru alta, fiind inconsecvent toată viața lui. Ar putea forma un subiect aparte, dar mă opresc aici.

Regulă aproape generală: cînd omul își pierde libertatea, indiferent din ce cauză, se gîndește să iasă, să scape din strînsoarea în care e ținut. Evadarea încolțește în inima fiecăruia. Se gîndește la această posibilitate și cu greu se găsește cineva care s-o respingă.

Condițiile și poziția lagărului de la Baia-Sprie făceau imposibilă astfel de acțiune. La Cavnic, însă, găsim mai multă libertate de mișcare. Lipsește ochiul iscoditor al lui Petrescu sau Steanță.

Fuseseră aduși de la Baia-Sprie oameni mai tineri, pe care începem a-i cunoaște. Veniseră și doi tineri medici: Miltiade Ionescu și Paul Iovănescu. Ei s-au împrietenit cu unii din cei vechi, ca Titi Coșereanu, de care am vorbit mai înainte, ca fiindu-mi primul șef de echipă, și Ducu Ciocîltău. Acesta din urmă, un tînăr avocat din București. Oamenii leagă prietenii bazate pe afinități sufletești sau chiar ideologice.

Cei mai activi, mai zgomotoși par a fi Titi Coșereanu și Ducu Ciocîltău. Par a fi și cei mai simpatizați de oamenii neancorați în vreo formație, înainte de arestare.

A-ți asuma riscul unei evadări presupunea s-o faci în vederea înfăptuirii unui gînd generos, a unei cauze, a unui ideal. Se cunosc cazuri de evadări spectaculoase, soldate cu ieșirea în libertate a unor personalități marcante. De acești oameni s-a auzit imediat ce au ajuns dincolo de sîrma ghimpată.

Dar să urmărim ce s-a întîmplat aici, la Cavnic. Într-o zi ca oricare alta, oamenii intră în mină, în mod obișnuit. Era schimbul de zi. Își îndreaptă pașii spre galeria ce-și are capătul acolo unde corfa îi va coborî la orizontul 100 metri. La sfîrșitul orelor de lucru, facem cale-ntoarsă. Nu după multă vreme de la întoarcerea schimbului în colonie, începem să auzim că lipsește unul sau altul, din cîte un dormitor. Vecinii de pat observă că nu este Titi Coșereanu; altul constată că n-a venit nici Ducu Ciocîltău. Dar vestea, despre absența din dormitoare a unora ce trebuiau să se fi întors din mină, ajunge imediat și la cunoștința administrației. Se văd milițieni agitați, nedumeriți. Încep să numere efectivul. Primul este Negrescu: trecînd prin fiecare dormitor, face apelul, numără și stabilește prezența.

Socoteala se complică. Încep să se pronunțe numele altora care lipsesc. Mai precis, n-au venit din mină. De doi sîntem siguri: Coșereanu și Ciocîltău. Nedumeririle se amplifică. Se aude în lagăr că lipsesc și cei doi doctori. Oamenii circulă de la un dormitor la altul, dar, deodată, ușile ni se încuie. Ni se introduc butoaie, drept tinete. Observăm că milițienii bombăne. Ni se ordonă să nu mai stăm pe la ferestre, să nu mai privim prin curte, nici să ne facem semne.

De acum încep comentariile între cei încuiați în bărăci. Pînă la urmă, găsim un minus de 14 oameni. Ceva fantastic, apreciază toți. Incredibil. Oamenii șutului respectiv rememorează ce anume au observat către sfîrșitul coloanei, care trebuia să se întoarcă de la lucru. Acolo se tot îngrămădea înspre coadă un grup, din care nu lipseau Coșereanu, Ciocîltău, cei doi doctori și alții. Mi-amintesc doisprezece din totalul evadaților. Ei sînt: Titi Coșereanu, Ducu Ciocîltău, doctor Miltiade Ionescu, doctor Paul Iovănescu, Ion Pantazi, cîndva ofițer, fiul generalului. ministru sub Antonescu, Ion Ioanid (după spusele lui Sever Ghiață, ar fi fiul politicianului Tilică Ioanid, azi crainic la postul „Europa Liberă"), frații Cojocaru, Ion și Simion, frații Brînzaru, Ion și Ghiță, toți patru ciobani din Vrancea, Vasile Ungureanu și Gheorghe Chiper. Pe încă doi nu mi-i amintesc.

De la Baia-Sprie vin Vanciu și Alexandru, tare mînioși, ca de altfel toți milițienii. Ne privesc cu dușmănie. La noi e liniște.

Mi-amintesc de romanul lui Dostoievski, *Amintiri din casa morților*, cu evadarea dintr-un lagăr siberian. Se începe prin elogiul gestului celor evadați dintr-un loc așa de păzit. Li se glorifică acțiunea. Fiecăruia i se atribuie calități de mare viteaz, demne de invidiat. Era o euforie generală.

Mulți își închipuiau că Titi Coșereanu, a cărui soră era căsătorită cu un american, va ajunge la ambasadă și că va putea trece dincolo, unde va

povesti calvarul românilor. După care, va urma scoaterea noastră din închisori. Imaginaţia unora nu mai avea limite, înfierbîntată de impresiile momentului. Alţii, însă, reflectau dincolo de cele auzite. Erau siguri că securitatea nu va sta pasivă, că va răscoli toată zona de nord a ţării, pînă ce va da de urma lor. Şi ne mai aşteptam la urmări în lagăr.

Deocamdată, eram în aşteptare. Încă mai persista, printre mulţi, perspectiva unor consecinţe favorabile. Se făceau tot felul de ipoteze. Nu se excludea complicitatea unor civili la această evadare.

A doua zi, aparent, e linişte. Ne dăm seama că miliţienii sînt muştruluiţi şi ei. Nimeni nu circulă prin curte decît însoţit, chiar şi Negrescu. La Cavnic, aveam în barăci şi bagajele personale, deşi primiserăm haine vărgate. Nu exista o magazie aparte pentru aşa ceva. Cînd s-au ridicat bagajele celor evadaţi, s-a observat că lipsea îmbrăcămintea civilă. Aşadar, îşi luaseră cu ei hainele personale. Nimeni nu putea observa asta fiindcă, pe sub salopetă, puteam îmbrăca hainele civile. Mai aflăm că, de la cabinetul medical, cei doi doctori, cînd au intrat în mină în ziua cu pricina, îşi umpluseră genţile cu tot felul de doctorii, vitamine, feşe şi multe altele. Unii observaseră că, la intrarea în şut, luaseră la ei multă pîine.

Vreo două zile ne scot la masă, baracă cu baracă, sub strictă supraveghere. Cîte un miliţian, în supărarea lui, ne spunea cu certitudine în glas: „Lasă, lasă, că vor fi ei prinşi curînd. O să-i vedeţi voi". Îi ascultam, dar nu le dam crezare. Probabil că aşa se vorbea la şedinţele lor. Administraţia începe a face sumare investigaţii, printre vecinii de pat ai celor absenţi. Doreau să constate eventuale complicităţi, din partea celor rămaşi. Rezultatul e nul.

În fine, sîntem scoşi la lucru. Parcă intrăm în normal.

Nu prea tîrziu, ne lămurim cum au reuşit să evadeze în număr aşa de mare. Cei 14 l-au imobilizat pe corfagiul de jos, care dăduse semnalul de ridicare a corfei la suprafaţă. Teoretic, urca fără persoane, respectiv fără „braţe speciale". N-au comis nici o violenţă. Ajunşi sus, celălalt corfagiu – singur – rămîne surprins cînd se vede înconjurat de 14 persoane. Este imobilizat şi el, după care, evadaţii, îmbrăcaţi civil, dispar în pădurile înconjurătoare. Alarma au dat-o corfagii mult mai tîrziu, după ce s-au dezlegat. Fugarii dispăruseră în beznă.

Civilii ne-au informat că, ceea ce a complicat lucrurile a fost faptul că tot atunci evadaseră şi 4 deţinuţi de la mina Valea Nistrului. În fruntea lor, inimosul Marin Ţucă. Erau îngrijoraţi, fiindcă se presupunea că unii n-ar fi străini de ceilalţi. Pînă la urmă s-a pus totul pe seama unei simple coincidenţe. Gardienii ne-au informat că le-au sosit echipe speciale de miliţieni şi securişti, cu cîini anume dresaţi. Aveau asupra lor probe din bagajele fugarilor, care să-i ajute a le da de urmă. Toată zona era împînzită

cu securiști. Lumea era îngrozită de atîtea controale. Toți erau tracasați, mai mult, terorizați. Totuși, urmărirea bătea pasul pe loc.

Printre primii arestați a fost căpitanul Ion Pantazi. Fusese descoperit la Baia-Mare. Pașnic, fără să creeze vreo problemă, s-a predat imediat. Situația lui i-a surprins și pe urmăritori, și pe anchetatori. Odată deveniți liberi, fiecare s-a descurcat cum a putut. Ciobanii ajunseseră în regiunea Vrancei. Cîțiva se rătăciseră și trecuseră frontiera dincolo, la ruși, după care au revenit în țară. După cîte am auzit, Coșereanu fusese prins în București, la o prietenă a sa. De acum, balonul se dezumflase.

Dar cei de la Valea Nistrului? Acolo lucrurile au fost cu mult mai complicate. Țucă încărcase un vagonet cu exploziv și, la ieșirea din mină, s-a produs explozia care a aruncat în aer prepeleacul, cu sentinela din post. Datorită acestui fapt, Țucă a fost judecat, condamnat la moarte și executat.

Cu trecerea timpului, pe măsură ce soseau vești în lagăr cu privire la modul în care a fost arestat fiecare în parte, masa aceea de oameni, care-i elogiaseră inițial și-i glorificaseră în primele momente, începe să le atribuie epitetele cele mai contrarii. Le aruncă cuvinte de blam, de dezaprobare. Întocmai ca în sus-menționata carte a lui Dostoievski.

După privirile milițienilor, după cîte o vorbă aruncată vreunuia, ne așteptam la măsuri împotriva noastră. Intuiam că trebuie să se dea o ripostă care să ne doară și s-o ținem minte. După cîte îi cunoșteam, nu puteau trece cu vederea un afront așa de mare. Oamenii din localitate comentau și-i ridiculizau; noi, cei rămași, îi sfidam, dîndu-le a înțelege că sînt slabi. Nu puteau trece cu vederea toate acestea, nu-și puteau continua programul în lagăr ca pînă acum. Trebuia să se întreprindă ceva care ca să ne taie orice elan, orice încercare de a ne manifesta. Voiau să ne demonstreze că sîntem ținuți sub o cheie pe care *ei* o aveau în mînă. Ne întrebam cum vor reacționa. Îi vedem furioși, bombănindu-ne pe la ferestre. Eram în așteptare.

Și iată că, după ridicarea bagajelor evadaților, cînd s-au convins că faptul s-a consumat, vedem, în plină zi, intrînd în curtea lagărului, cam douăzeci de milițieni, poate mai mulți. Vanciu și Alexandru erau și ei prezenți, ceea ce ne-a făcut să credem că răspundeau și de lagărul Cavnic. Pe lîngă ei, doi-trei ofițerași.

Se sună adunarea generală, dar nu se deschid bărăcile. A fost semnalul de începere a unei acțiuni, pe care o puseseră la cale. Din dormitoare, vedem că, în prepeleacuri, sentinelele sînt duble și au armele îndreptate înspre curtea interioară. Încă nu bănuiam ce intenționau să facă. Se deschide o baracă. Li se ordonă ceva. Sînt două rînduri de milițieni, fiecare în mînă cu cîte un retevei. Gata, începe spectacolul! Ies oamenii din baraca lor, în pielea

goală, cu bagajele în braţe. Care nu fugea sau mergea mai încet era lovit cu bîta de miliţienii printre care trecea. Voci răstite de „Hai, mişelule, să te văd că joci pe sîrmă. V-aţi îngrăşat! Vedeţi voi pe dracu!", le auzeam şi noi. Eram numai urechi şi ochi. Nu puteam protesta, nu ne puteam opune. Celor scoşi afară li se ordonă să ia o formaţie, în linie, cam la un metru-doi interval, bagajul avîndu-l în faţă. Aşa, în pielea goală, li se spune să ridice mîinile în sus, prinse la ceafă şi să stea în poziţie de drepţi. Nemişcaţi cum sînt, privesc doar cum li se face percheziţia bagajelor. Care schiţa un gest, era lovit imediat de supraveghetorul operaţiunii, aflat în apropiere.

Scena, cu oamenii în pielea goală, cu mîinile prinse la ceafă, în poziţia de drepţi, şi astăzi o am în faţa ochilor. La baie ne vedeam aşa, eram bărbaţi, ne ajutam unul pe altul să ne spălăm, însă, în postura aceea, nu ne-am văzut niciodată. Eram supuşi privirilor tuturor gardienilor şi securiştilor din prepeleacuri. Bagajele erau făcute ferfeniţă. Erau desfăcute toate cusăturile, desfăcute toate peticele, după care se aruncau rufă lîngă rufă, în praful din curte. Nu scăpa nimic controlului. Oamenii îşi confecţionaseră cîte un cuţitaş, pe care-l foloseau la masă; cîte un obiect necesar ducerii unei vieţi mai altfel decît în celulă. Toate erau aruncate, devenind prilej de muştruluială pentru cel în cauză.

În timp ce se desfăşura în curte o percheziţie, alţi gardieni efectuau altă percheziţie, în baraca respectivilor. Auzeam trosnind scînduri, paturi desfăcute, saltele aruncate şi scotocite. Noi, care priveam toate cîte se petreceau sub ochii noştri, înfriguraţi, aşteptam rîndul. Cînd ultimul a fost percheziţionat şi au terminat şi cei din dormitor, oamenii, cu bagajele în braţe, strînse de pe jos cum se nimerea, sînt trimişi spre bărăci, cu comanda: „La dormitor, pas alergător!" Dar mai aveau de trecut o barieră: miliţienii îi aşteptau pe două rînduri şi-i loveau unde nimereau, pe pielea goală, transpirată.

Cînd se deschide uşa bărăcii noastre, ştim cum să ieşim. Zadarnic, fiindcă bîtele brutelor lovesc orbeşte. În mare fugă, ne aşezăm în formaţia ordonată şi aşteptăm percheziţia. Cu coada ochilor distingem cum se petrec lucrurile prin vecini. În sfîrşit, am scăpat! Au trecut şi prin dreptul meu. M-au lovit. Cît, nu mai ţin minte. Un lucru e cert, şi anume că am scăpat. Fiecare cu „norocul" lui. La înapoiere, nu sîntem nici noi cruţaţi de ciomăgeala finală. Cînd intrăm în dormitor, nici n-avem unde ne pune bagajele, devenite simple zdrenţe. Pe jos erau paie, saltelele aruncate pe sub paturi şi un nor de praf în care de-abia puteam respira. Primul lucru pe care-l facem este să ne acoperim goliciunea. Fiecare se simţea jenat. Eram roşii de supărare, mînioşi pe cei care ne făcuseră ruşinea, dar şi pe cei fugiţi, lăsîndu-ne în mîna miliţenilor dezlănţuiţi. Ne supărăm cînd vedem lucruşoarele noastre curate, ordonat puse la locul lor, boţite, murdărite, descusute. Şi,

pe deasupra, cum am găsit cazarmamentul! Apoi, noi între noi, ne-am liniştit şi am luat-o de la început. Ne-am rînduit toate, încetul cu încetul. Cîte unul anunţă că şi-a salvat un cuţitaş, un altul un carneţel cu poezii, note şi aşa mai departe. În curînd, ne refacem inventarul.

În vremea asta, alţii stau la rînd pe scena umilinţei şi torturii. Vedem alte brutalităţi, alte ciomăgeli. N-a fost cruţat nimeni, nici cei din biroul tehnic, nici măcar Negrescu.

Dar ce se întîmplă cu ultima baracă? Ne arage atenţia ceva ce nu se mai întîmplase. Miliţienii doboară jos un om şi-l lovesc în continuare. E în curte o agitaţie şi printre deţinuţi, dar şi printre miliţieni. Începe şi restul oamenilor, de prin dormitoare, să-şi manifeste nervozitatea. Se aude o voce, apoi alta şi încă altele: „Ce faceţi acolo? Ce se petrece în curte? Ne ucideţi? Nu terminaţi odată?". Erau strigăte de revoltă, adresate acestor brute care snopiseră din bătaie pe unul dintre ai noştri. Încă nu ne lămurisem ce se întîmplase. Într-un tîrziu, vedem că vin medicii, alţii decît cei fugiţi. Au cu ei o targă şi-l ridică pe cel aflat în nesimţire. Ştim acum cine este victima: e Mircea Marinescu.

Cine era Mircea Marinescu şi ce anume determinase năpustirea miliţienilor asupra lui, mai-mai să-l omoare, voi arăta în continuare, ca să se vadă lipsa de judecată a brutelor.

Era originar din judeţul Olt şi absolvise Academia de Studii Comerciale din Bucureşti. Îl avusese conferenţiar pe Cristian Petrescu, ajuns şi el aici. Printre noi, aveam tot felul de tipuri. Unii mai posaci, alţii mai veseli, din cei mai tineri, mai volubili şi aşa mai departe. Mircea Marinescu, isteţ, comunicativ, era cel mai simpatic dintre toţi deţinuţii pe care i-am cunoscut de-a lungul anilor mei de detenţie. Ca fizic, era înalt şi cam slăbuţ, deşirat aş spune, dar plin de energie. Am stat multă vreme cu el în acelaşi dormitor şi-mi pot permite să-l caracterizez. Ori de cîte ori se înapoia din mină, istovit de trudă, după ce ne îndeplineam programul de suprafaţă, cum am spus, ne îndreptam spre pat, ca să ne destindem şi să ne odihnim trupurile frînte de oboseală. Nu s-a întîmplat niciodată ca Mircea Marinescu, lungit pe pat, înainte de somn, să nu spună întregului dormitor un banc, o glumă pe seama oltenilor. Dacă întîrzia, cine ştie din ce pricină, să spună, era solicitat de unul sau de altul şi el se executa cu o plăcere nedezminţită. Adormeam în gluma pe care el ştia s-o aleagă şi s-o difuzeze, spre desfătarea tuturor. Acolo, în mină, ştia să-şi dozeze efortul, în aşa fel încît organismul să poată rezista cît mai multă vreme. Nu făcea excese, era ponderat. Îl apreciau toţi, indiferent de vederile politice. Era amabil cu toată lumea şi îndrăgit, în egală măsură, de toţi.

În ziua evadării, mă aflam împreună cu el, în momentul pătrunderii în galeria de acces. Deasupra intrării începea panta. El vede sus, de la

distanţă, un fir de trifoi cu patru foi. Se înalţă, rupe firul şi, voios cum era de fel, şi-l pune la bonetă, exprimîndu-şi satisfacţia „Fraţilor, azi îmi merge bine. Am găsit un trifoi cu patru foi, care-mi aduce noroc!" În ziua aceea, nu bănuia că „norocul" pe care şi-l dorise la pătrunderea în galeria de acces va fi neşansa lui, care se va transforma într-un dezastru, gata să-l ducă în mormînt. Cînd va reveni în mjlocul nostru, el ne va spune, cu umorul lui nedezminţit „Fraţilor, ăla a fost norocul adus de trifoiul cu patru foi. Era să dau ortul popii. Ce să-i faci? Asta ne este soarta". Dar ce i s-a întîmplat tot el ne-a spus-o, fiindcă oamenii din preajma lui, la acea percheziţie, ştiau atît: că i s-a găsit în bagaje ceva nepermis.

De emoţie (provocată de păţania celor de dinaintea noastră), mulţi eram transpiraţi şi ne aşteptam rîndul aproape tremurînd, situaţie în care se afla şi el. Miliţianul care-l percheziţiona i-a desfăcut fiecare cusătură, fiecare petecuţ. Avea tot bagajul într-o valiză nouă. Nu s-a lăsat pînă nu i-a desfăcut toată valiza. Cu un cuţit, i-a scos îmbrăcămintea interioară, din hîrtie, întinsă bine şi lipită în fabrică. Valiza fusese confecţionată din deşeuri, respectiv din cartoane care ce nu mai prezentau importanţă. A fost pretextul cel mai potrivit să-l ia la bătaie: „Banditule, eşti regalist şi împotriva republicii. Ai ţinut ascuns, aici, tabloul regelui Mihai". A încercat să le explice, printre loviturile primite, că acela-i tabloul fostului rege Carol II, dar nici nu voiau să asculte. S-au îngrămădit asupra lui, lovindu-l peste corpul gol cu tot ce aveau în mînă. Unii cu ciomegele, alţii îi aplicau lovituri cu cizmele, care pe unde nimerea. În furia lor turbată, nu mai auzeau ce li se spune, sau nu voiau să audă ce le explica victima: că regele Carol II a fost prigonitorul tineretului studenţesc, că, din 1938, odată cu instaurarea dictaturii lui, a introdus şi teroarea în ţară. Nici vorbă să fie ascultat. Au dat în el pînă ce-a rămas în nesimţire, căzut jos, în curte. Medicii, chemaţi într-un tîrziu, l-au ridicat cu targa. Consultîndu-l, şi-au dat seama că inima îi cedează şi, neputîndu-i fi de folos în lagăr, au insistat să fie dus la spitalul din Baia-Mare. S-a aprobat cererea, negăsindu-se altă soluţie.

Cazul ne-a afectat pe toţi în ziua respectivă (mai ales că strigătele noastre nu avesesεră nici un efect), dar şi după reîntoarcerea sa din spital. Atunci ne-am dat seama şi mai mult de bestialitatea miliţienilor. În spital l-au ţinut cîteva săpătămîni, pînă ce l-au pus pe picioare. Cînd vine înapoi, cu lux de amănunte, ne relatează toate prin cîte-a trecut. Ne-am bucurat că revine refăcut.

Am prezentat şi acest caz, spre a se judeca cum au executat represiunea împotriva noastră: Au făcut-o cu discernămînt, ca să ne timoreze, să ne înspăimînte, în aşa fel încît să fie siguri că nu vom mai reprezenta nici o primejdie.

După prima formă de represiune, prin brutalitatea aplicată atît de dur, a doua zi ni se comunică noile măsuri, cu instrucţiunile interne impuse şi

măsurile luate pentru „cuminţirea" noastră. Au dispus ca, atunci cînd mergem prin curte şi vedem un „domn" miliţian, să trecem pe lîngă el în pas alergător şi, de la distanţă, să-l salutăm, descoperindu-ne şi rostind formula „Să trăiţi". Era obligatoriu să procedăm aşa. Umilinţa nu s-a oprit aici. Cînd erai chemat de un miliţian sau de un cadru de conducere, trebuia să te prezinţi descoperit şi să iei poziţia de drepţi. În această poziţie trebuia să stai pînă ce ţi se ordona să pleci sau să faci ceva. Cînd eram la masă şi se întîmpla să vină în timpul acela cineva, trebuia să ne sculăm în picioare şi să-l salutăm cu „Să trăiţi!". N-aveam voie să ne aşezăm, decît dacă primeam dezlegare de la noul venit în sală. Uneori, ne obligau să rămînem în picioare. Aceste dispoziţii le-am cam eludat. Cînd vedeam cîte un miliţian, ne făceam a nu-l observa şi începuseserăm a umbla cu capul descoperit. Ne-au ţinut în tensiune multă vreme. Se dusese vremea cînd ne plimbam, prin curte, destinzîndu-ne în toată voia.

N-a fost numai atît. Curînd după aceea, vedem că se montează în curte două carceri din scînduri. Cei care erau pedepsiţi, pentru zise indisciplinare, erau ţinuţi în aceste carceri. În loc să te odihneşti în pat, după ce te întorceai de la muncă, erai lăsat acolo, pînă îţi venea timpul de intrat în mină. Mîncai în fugă, după care trebuia să faci faţă obligaţiunilor ce-ţi reveneau ca miner. Cu vremea, au înăsprit regimul de carceră. N-aveai voie să iei masa la un loc cu ceilalţi, în sala de mese. Ţi se aducea mîncarea la carceră, în cantităţile regimului de penitenciar. În poziţia chircit, cum erai, mîncai ce ţi se aducea. Cît a fost cald, se mai puteau suporta rigorile carcerii: stăteai ghemuit şi aţipeai ceva timp, dar, pe vreme de frig şi iarna, riscai să răceşti. Atunci, cîte cineva, asumîndu-şi riscul, îţi strecura un pulovăr, o bundă, pe care o îmbrăcai pe sub salopetă. Ceva de neînchipuit, dar un asemenea regim ne-au aplicat. Marin Preda redă o frîntură din aceste măsuri represive, în *Cel mai iubit dintre pămînteni*.

Nu s-au oprit aici.

Începînd din ziua aceea, s-au tăiat drepturile la ţigări. Nu se mai aduceau ţigări la chioşcul din lagăr. A fost cea mai cruntă lovitură dătă fumătorilor. Atunci mi-am dat seama cît de dăunător este viciul acesta. Oameni maturi, cu judecată, deveniseră nervoşi din lipsă de ţigări. Băteau pe la uşile biroului tehnic, implorîndu-l pe Negrescu să intervină a li se da raţia, fie ea redusă. La întoarcerea din mină, blestemau pe Coşereanu, care a lăsat în urma lui mare nenorocire. Îi vedeam cum se tînguiau unul altuia. Lucrau, însă nu-şi puteau reţine revolta împotriva oricui îi deranja. Se adresau miliţienilor cu rugămintea de a le procura cîte o ţigară, cîte un chiştoc, dar nu se întîmpla să aibă un asemenea „noroc". Desigur, nu toţi fumătorii se pretau la aşa ceva. Unii răbdau în tăcere. După o vreme, apărea cîte o ţigară, dată preferaţilor, respectiv celor care aveau reputaţie de turnători. În jurul

lui se strîngeau alţi fumători, în speranţa că li se va da şi lor să tragă un fum. Sistemul a început să se cam repete. Cînd se întorceau din mină, nu aveau altă frămîntare decît dacă vor putea face rost de ceva ţigări.

O altă măsură a fost aceea că n-au mai adus la chioşcul zis alimentar nimic. Nu mai găseam nici hulita marmeladă, nici banalul rahat, nici de-ale îmbrăcămintei. Nimic. Chioşcul era închis. Uitasem că ne doream unt, şuncă şi alte bunătăţi. Măsura luată se prelungea şi nici vorbă să se revină asupra ei. Oamenii sufereau zi după zi şi aruncau anaghia asupra fugarilor, îndeosebi asupra lui Coşereanu.

Măsurile de constrîngere nu s-au limitat numai la cele arătate. Dîndu-şi seama că aveam oarecare libertate de mişcare în subteran, au dispus să intre, cu schimbul, cîte un miliţian. Cu salopeta peste uniformă, ne pisa tot timpul să dăm zor, să atingem norma, s-o depăşim. De multe ori sta lîngă oameni, zorindu-i să arunce minereu în rostogol, să împingă fără încetare vagonetele şi aşa mai departe. Dacă oamenii cutezau să obiecteze ceva, miliţianul îi nota în carnet. Cînd ajungea la suprafaţă, respectivul lua drumul carcerii. Dacă nu mai era loc, îngrămădeau cîte doi înăuntru. Supravegherea miliţienilor în mină o simţeam ca pe o povară în plus, ce ne apăsa pe umeri.

De lovit fizic n-au făcut-o. Probabil că au avut dezlegare s-o facă numai în ziua aceea de percheziţie, care şi-a avut victima în Mircea Marinescu.

Marea masă a deţinuţilor răbda în tăcere măsurile draconice, dezlănţuite după evadare. Cu timpul, se mai făceau şi ei că nu observă unele „abateri" de la disciplina impusă. Aceasta fiindcă ne aduseseră acolo să ne exploateze la maximum forţa fizică. Era scopul final. Cel intermediar, intervenit după represiune, pe parcurs, îşi dăduse roadele, cum am văzut.

Să fi trecut multe săptămîni, poate luni de tensiune nervoasă, creată ca urmare a represiunii de după evadare. Oamenii ajunseseră într-o stare de surescitare atît de avansată, încît erau pe punctul de a-i înfrunta, chiar violent, pe împilatori. Trecînd peste gestul fumătorilor, care abdicaseră, întrucîtva, de la ţinta de deţinuţi politici, în general ei îşi arătau nemulţumirea din priviri, faţă de miliţieni. Ei înregistrau starea de spirit, semănînd cu un jăratec mocnind sub cenuşă.

Din punct de vedere al administraţiei, efectul represiunii consta în aceea că oamenii s-au temperat, îndeosebi după ce aflaseră că evadaţii fuseseră prinşi. Că, deci, nu mai prezentam un pericol, în sensul repetării unei alte evadări.

Faţă de toate aceste motive, era de la sine înţeles că sancţiunile aplicate se apropiau de sfîrşit. Sfîrşitul plutea în aer. Mai observăm că şi miliţienii

nu prea se mai arătau atît de severi ca la începutul represiunii. Toate aceste indicii ne duceau la acele presupuneri. Uneori, se mai înregistra cîte o ieșire nervoasă a vreunuia, dar ea nu mai era urmată de sancțiuni, cu carceră, cum procedaseră în vreme de mare furtună. Prin oamenii lor, turnătorii cercetau care-i pulsul, care-i atmosfera în lagăr. Toate acestea se analizau undeva, sus, la un nivel superior, interesat să știe cum evoluează situația aici, unde se produsese evadarea masivă a 14 deținuți. Ne luaseră totul și oamenii s-ar fi mulțumit cu mai puțin decît la începutul aducerii noastre la mină. Se mulțumeau cu simple paleative: țigări, rahat, biscuiți.

Și, deodată, se abate asupra lagărului un zvon și anume că vom fi vizitați de cineva mare, sau, mai precis, că ni se va face o inspecție aparte. Mai văzuserăm noi inspecții, dar vizau mai mult producția. De astădată, pare că-i vorba de cu totul altceva. La cîteva zile, auzim că unul dintre noi a fost chemat afară din lagăr. Ceva de neconceput pînă atunci. La înapoiere, omul era iscodit de toți, făcîndu-se cerc în jurul lui. Eram surprinși de probelemele care-l preocupa pe misteriosul inspector. Îl întreba de familie, de soție, de copii, cum se simte aici și dacă mai are vești de-acasă. Astfel de amănunte, știute sau pe care dorea să le știe enigmaticul vizitator, au dat loc la multe comentarii. La cîteva zile, este chemat un altul. Aceleași întrebări. Acesta își exprima surpriza că interlocutorul îi știa pe nume soția și unde anume locuiește. Era extrem de contrariat de faptul că omul îi știa o serie de date personale, de familie. Un lucru era sigur : că zvonul devenise realitate.

Începem a ne explica: numitul știa, pe din afară, datele personale de prin dosarele noastre, dar și după informațiile colectate de oamenii securității. Ne dăduserăm seama că „domnii" deveniseră mai rafinați. Trecuseră atîția ani de la arestările noastre și ei se specializaseră în a cerceta oamenii. Sînt mai școliți decît aceia de pe vremuri. Individul acesta tulbură inimile oamenilor și-și urmărește un fir al său. Vrea să știe care-i atmosfera în lagăr, ce gîndim, ce probleme ne frămîntă. Știa Nicolschi, cel atît de sus, cum să procedeze! Voia să afle ce efecte au constrîngerile la care fuseserăm supuși. Oricum, străinul, prin întrebările puse, tatona oamenii ca să afle cît mai multe despre noi în general și despre unii în special. S-a mai tras o concluzie: convorbirile aveau loc între patru ochi. Poate că-l interesa și comportamentul administrației față de noi, deținuții. Mai tîrziu, am aflat că individul făcea astfel de tatonări și la celelalte mine: Baia-Sprie, Valea Nistrului. Deci, îl interesa întreaga lume componentă a lagărelor de muncă. Cei ce l-au văzut ni-l descriau a fi un bărbat cam în jur de 40 de ani, manierat, binevoitor în modul de a vorbi. Ba le-a oferit și țigări fumătorilor. Toate acestea dăduseră loc la multe și variate comentarii.

Și iată că, într-una din zile, se sună adunarea generală. Era într-o duminică. De cînd cu represiunea, cînd se auzea talanga, oamenii se grăbeau

să ajungă cît mai repede în mijlocul curții. Voiam să evităm observațiile pentru așa-zisa indisciplină. După chemările acelea individuale, ne așteptam la ceva în plus. Încadrați în formația lagărului, să vedem cine va veni. În adevăr, apare un civil, urmat de conducerea lagărului. Cel căruia Negrescu îi adresează raportul este acel civil. Toți sîntem atenți la cele ce urmează.

Numai civilul rămîne în centrul careului format. Îmbrăcat într-un costum, croit după ultima modă a timpului, de culoare gri, costum purtat degajat, apoi cămașă albă și cravată în ton. Totul contrasta cu îmbrăcămintea noastră vărgată, tocită, pătată de apă acidulată sau cîrpită. În picioarele lui, o pereche de pantofi lustruiți; noi, cu bocanci peticiți și prinși cu sfoară în loc de șireturi. Dar ceea ce izbea mai puternic era contrastul dintre el, proaspăt bărbierit, cu obraz rumen, de om bine hrănit și atîția oameni cu bărbi țepoase, cu riduri brăzdate adînc pe chipuri, puțin încruntați, care-l privesc cu interes, mai curînd cu curiozitate, pe „domnul" din mijlocul lor. Cu părul aranjat cu cărare, părea gata pentru o vizită protocolară; noi, tunși chilug, semn al umilinții adusă unui bărbat. În tăcere, îl privim și, în șoaptă, spun vecinului: „Parcă-i scos din cutie".

Cu o privire dominatoare, face un tur de orizont asupra mulțimii aceleia – robii lor. Voia să se impună, prin ținută, prin modul de a se prezenta, ca să știm că este „cineva" de care depinde soarta noastră. Se scurg cîteva secunde, în tăcere. Ne măsoară, trecîndu-ne în revistă. Parcă voia să-și vadă vreo cunoștință printre „ăștia", aduși aici să muncească, să le stoarcă ultima energie. Se scurg acele secunde și, cu un gest bine calculat, tacticos, își scoate portțigaretul de culoare alămie. Îl ține în mînă o clipă-două, apoi aruncă o vorbă aparent binevoitoare: „Hei! cum merge treaba!" Pe fața-i observăm un zîmbet, care, mai degrabă, e un rînjet, ce-i ascunde viclenia. E rafinat și ne dăm seama de asta. Oamenii nu-i răspund la întrebări sau nu e grăbesc a-i vorbi. Își dă seama și, într-o fracțiune de secundă, făcîndu-se că-și caută o cunoștință, se adresează cuiva. „Ia spune dumneata, pronunțîndu-i numele, ce ai de răspuns la întrebare?" Mulți par mirați de faptul că-l cunoaște pe cel chemat, care îi dă un răspuns.

Dar individul nu se oprește aici. Încet, mereu calculat în gesturi și în vorbe, își scoate din buzunarul mic al pantalonului o brichetă ce lucea ca argintul, după care scoate o țigară din portțigaret și, cu ea între buze, o aprinde. Întreg lagărul îl cercetează și-l urmărește în tăcere. Pufăie pe nări, scoate un fum pe care-l împrăștie din gură și pe nări, suflîndu-l în vînt. Mă uit și-i văd pe mulți fumători întorcînd și ei nările înspre acolo, spre a-l adulmeca, a simți mirosul specific, după care jinduiau de atîta vreme, de cînd fuseseră privați. Își urmărește victimele, să vadă ce și cum reacționează. Știa ce-i doare pe mulți, dar voia să lovească drept la țintă. Mai pufăie o dată, cel mult de două ori din țigara aceea, de-abia începută, care deja are puțin scrum la capăt.

Se mai adresează încă unuia, apoi altuia. Îi strigă pe nume. E dibaci în meserie și știe cum să procedeze. Are în față oameni pe care-i consideră, pînă la un punct, „cobaii" lui. Oamenii își descarcă sufletele lor amărîte. Unul amintește de faptul că ni s-au tăiat alimentele de la chioșc. Altul, fumător, e doritor să cumpere țigări, de care mulți duc lipsă. Și iată că cineva atinge problema cea spinoasă, a legăturilor cu familiile. I se amintește faptul că de atîția ani nu știm nimic despre ai noștri și nici ei despre noi. Sînt problemele noastre permanente, mereu actuale, dar niciodată rezolvate. El tace, ascultă, înregistrează doleanțele, știute destul de bine de jos și pînă sus, de unde a coborît la noi, în fund de groapă.

Apoi, așa, oarecum indiferent, cu un gest natural, își scoate țigara din gură, de-abia fumată un sfert și o aruncă jos, la cîțiva metri de picioarele lui. Țigara încă fumegă, acolo jos, unde fusese aruncată. Sutele de oameni își au ochii îndreptați spre nada întinsă de vicleanul din mijlocul lor. Se uită și el. Aparent indiferent, vrea să vadă dacă și cine se agață de cursa întinsă. Sînt secunde fără sfîrșit. Ce bucuroși am fi dacă nimeni nu ar cădea în capacana umilitoare, gîndeam. Am fi dorit să-l înfruntăm, să-l sfidăm pe acest individ, care se credea sigur de sine. Secundele se scurg și ne bucurăm, cu fiecare fracțiune, că se va rezista tentației.

Dar vai! Unul din front – Baderca – țăran macedonean, sare din rînd și se repede asupra nenorocitei de țigări-nadă. Iată că unul, un mare pătimaș, a căzut în cursă. Prin Baderca ne-am umilit cu toții. Mai precis, el, filfizonul, a izbutit să se rănească în demnitatea noastră, să ne știrbească din mîndrie. Pînă în clipa aceea, rămăseserăm intacți, pe o anumită linie. Nu ne umilisem, dar acum, în momentul în care trebuia să-l sfidăm pe omul trimis cu o misiune în mijlocul nostru, unul cade la picioarele lui și ridică chiștocul. Toți îl privim cu mustrare, îl săgetăm în lumina ochilor, în timp ce el își pune prada pe după ureche. Părea satisfăcut că va avea de tras ceva fumuri, din capătul unei țigări, pe care o ținuse între buze împilatorul. Baderca era mulțumit în felul său; „domnul" era satisfăcut la maximum. Țintise unde voise, ne rănise în orgoliul nostru, printr-un biet pătimaș fumător. Și azi am în fața ochilor scena, așa cum s-a petrecut. Civilul s-a făcut a nu observa cele întîmplate, a dat a înțelege că este firească o asemenea atitudine din partea unui fumător lipsit de țigară. Ca să pară amabil cu această categorie de oameni, în finalul ședinței, printre binefacerile pe care a vrut să credem că ni le acordă, a fost și aceasta: de a doua zi să se distribuie țigări, ca pînă la evadare. A mai ținut să ne asigure că toate sancțiunile au fost ridicate, datorită faptului că am dovedit „disciplinare". Numai noi știm cît ne-a costat disciplina de care ne vorbea el acum.

Străinul odată plecat din mijlocul careului, rămînem singuri. Primul gest a fost să mă reped la Badercă. I-am făcut o admonestare atît de severă,

o apostrofare atît de necruţătoare, încît, o dată cu recunoaşterea vinei, a şi aruncat jos restul de ţigară, după ce-l rupsese. Îndată vine şi Mircea Marinescu. Mi se alătură, mustrîndu-l şi el. Curînd s-au îngrămădit în jurul lui mulţi, foarte mulţi din amicii săi, unii consăteni. Cu toţii l-am dezaprobat pentru că umbrise comportarea noastră.

În acelaşi timp, se încep presupunerile cu privire la rostul vizitei necunoscutului. Unii au şi început să alunece pe panta iluziilor. Ne continuăm munca. Voiam să vedem consecinţele, mai ales favorabile. Oricum, era un început de destindere, pe care o remarcăm. Nu ne prea explicăm cauza.

Am aflat-o de la civilii cu care intrasem în contact. Murise Stalin. Era ceva incredibil. Mai mult decît aceasta, auziserăm clopotele bisericilor trase, fiindcă, a'a cum am spus, lagărul era în apropierea localităţii. Civilii ne-au informat cu amănuntul tot ce ştiau despre sfîrşitul dictatorului roşu.

Atunci, noi am dedus că promisiunile făcute de inspector, al cărui nume nu l-am putut cunoaşte niciodată, fuseseră urmarea unor măsuri de destindere, luate şi la noi în ţară.

Aşa credeam în zilele ce au urmat morţii lui Stalin.

Moartea lui Stalin, ca şi vizita aceea, au ocazionat diverse comentarii. Credeam că se încheie o perioadă în viaţa noastră politică şi că regimul instaurat în România, cu tancurile ruseşti, îşi va modifica orientarea. De unde, cu ani în urmă, şeful securităţii din Buzău era un rus, Olofkoff, fiul unui marinar de pe „Potemkin", de acum presupuneam că lucrurile se vor schimba în mai bine. Enigmaticul inspector, care făcuse unele promisiuni, plecase, dar viaţa noastră de mineri nu se schimbase prea mult. Masa nu excela. Ne aflam cu ea cam pe linia de plutire. Era aproape ca aceea de la Baia-Sprie, de după grevă.

În ce priveşte procesul de producţie, nu se schimbase cu nimic. Efortul care ni se cerea era acelaşi, poate mai mare. Observăm, însă, că nu se mai aplică sancţiunile cu trimiterea la carceră cu atîta uşurinţă. Înregistrăm o ameliorare a traiului la Cavnic, după inspecţie. Cînd spun ameliorare, fac o comparaţie cu cele prin care trecuserăm în lunile anterioare. Dar munca aceea, muncă silnică era. Nu scoteam sare, dar tot ca în ocnă o duceam.

Miliţienii se forţau să pară altfel decît în realitate. Era o atitudine numai de suprafaţă. Cei de sus procedează metodic, cu răbdare, pentru a salva aparenţele unei legalităţi.

Iată că, într-o zi de duminică, se sună din nou adunarea generală, a întregului lagăr. Nu se admite nici o absenţă. Şi cabinetul medical este prezent, cu cei internaţi în infirmerie. Ne aşteptăm din nou la o surpriză, la vreo comunicare, interesînd soarta noastră. Încep întrebările: „Ce mai vor? Ce gînd au? De ce ne strîng pe toţi, chiar pe cei bolnavi?"

Deținuții au luat formație într-un careu pe numai trei laturi, o latură fiind liberă, dat fiind că așa se dăduse ordinul. Gardienii ocupă ultima latură. Cu toții, formăm careul. Milițienii în rînd cu noi? Ne surprinde cele ce vedem și mulți nu-și ascund mirarea cu voce tare. Îi vedem pe Vanciu și pe Alexandru că pătrund în mijlocul careului. Este o tăcere generală. Sîntem numai ochi și urechi, curioși să-i ascultăm și să vedem ce urmează. E doar un spectacol nou, pentru noi toți.

Cu aparentă solemnitate în glas, Vanciu comunică tuturor motivul unei asemenea adunări generale a deținuților și a personalului de supraveghere, cum le-a zis el milițienilor. Această adunare generală o numește „ședință comună". Prin urmare, aici, la Cavnic, în vara lui 1953, are loc o ședință comună a deținuților politici și a tuturor milițienilor. Să ni se taie răsuflarea de vorbele ieșite din gura lui Vanciu! Cum vedem, mergem din surpriză în surpriză. De-acum nimeni nu mai scoate o vorbă, o șoaptă.

După anunțul făcut, Vanciu, cu voce tare, strigîndu-l pe Negrescu, dispune ca acesta să dea citire „regulamentului de ordine interioară", moment în care îi înmînează o hîrtie scrisă. Dar înainte de a se da citire, Vanciu precizează că acest regulament este obligatoriu pentru toată lumea – deținuți și personal de supraveghere.

De-abia stăpînindu-și emoția, Negrescu începe să dea citire textului scris pe hîrtie. La capitolul îndatoriri, ni se menționează o mulțime de reguli, deja cunoscute de toți, încă din primele zile. Sub forma unor articole, se trec toate sarcinile ce ne revin, ca deținuți. Se subliniază un amănunt și anume că nu avem voie să ne constituim în grupuri sau formații, altele decît cele legate de procesul de producție.

Un punct nou îl constituie stabilirea timpului de lucru, care va fi de 6 ore pe zi. S-a subliniat că acest timp de lucru în subteran este același cu al civililor. Încă ceva nou: se vorbește de aprobarea de concedii, acordate deținuților, după un anumit timp de muncă subterană. Cel îndreptățit la concediu îl va face la suprafață, în „colonie". Ca recompense, se subliniază că, pentru randament apreciat în muncă, fiecare deținut are dreptul și la alte recompense. Ele constau în corespondență cu familiile, pachete, vorbitor. Cînd se aude despre asemenea minunății, oamenii încep să răsufle ușurați. Se și aud, ici-colo, voci aprobatoare. Ne uităm unul la altul uluiți că, în sfîrșit, s-a ajuns și la înfăptuirea unor doleanțe vechi, așteptate de ani de zile. Era un deziderat, care, vedem acum, vor să ni-l acorde. Din tot ce ne citea Negrescu, ni s-a părut cel mai important. Toți l-am aprobat din priviri, fiindcă, deocamdată, ascultam cele ce ni se citeau.

În continuare, se dă citire îndatoririlor personalului de supraveghere. Avea obligația să aibă o ținută de respect față de noi. Era obligat să ni se adreseze cu formula „deținut", cu „D-ta" și apoi numele înscris în acte.

N-aveau voie să ni se adreseze cu „tu”, cu „mă” şi altele, cum ne obişnuisem deja, de atîta amar de ani. Personalul de supraveghere nu avea voie să angajeze convorbiri cu deţinuţii, decît în probleme strict legate de producţia în subteran sau a muncilor la suprafaţă. În caz de nerespectare a acestor obligaţii, se expuneau la sancţiuni disciplinare, în conformitate cu regulamentul de ordine interioară.

Şedinţa se încheie cu solemnitatea semnării documentului. În numele deţinuţilor, semnează Negrescu; în al personalului de supraveghere, nu mai ţin minte cine anume. Cu asta se încheie şedinţa „comună”.

Rămaşi singuri, începem a comenta cele petrecute cu puţină vreme înainte. Uitasem de brutalităţile exercitate asupra noastră, de umilinţele prin care trecusem. Cît de uşor uită omul!

Mulţi, foarte mulţi, credeau în realizarea celor scrise şi citite; alţii erau mai sceptici, neîncrezători în vorbe. Ştiau că regula o constituia minciuna rostită cu emfază, în scopul de a acoperi adevărata stare de lucruri. Nu se puteau dezice de adevăratul lor scop: distrugerea fizică şi morală a adversarilor, adică a noastră.

În adevăr, timpul acela de 6 ore de muncă în subteran a durat cam o lună, formîndu-se trei schimburi. După aceea, s-a revenit la opt ore, care, în realitate, ţineau chiar zece, de la intrare la ieşirea din şut. Mulţi oameni îşi arătau nemulţumirea lor, pentru ca replica miliţienilor să vină îndată: „Aia scrie acolo! V-a intrat regulamentul ăla în cap?” Şi, în continuare: „Vedeţi-vă de treaba voastră!”. Carcera îşi avea şi ea clienţii, încondeiaţi de cîte un miliţian. Cu nimic nu se deosebea atmosfera existentă în lagăr de cea dinainte de duminica aceea. Un număr de zile, poate săptămîni, a fost o perioadă de *respiro*, acolo, la Cavnic, după care lucrurile au intrat în „normal”. Din binefacerile anunţate, începuse a se aplica doar concediul pentru oamenii vechi. Cei ce beneficiau de asemenea avantaje stăteau la suprafaţă şi se odihneau. Atît.

Cum vedem, ei au „prelucrat” un document, prin care se anunţa îmbunătăţirea condiţilor de muncă şi de deţinere. Au făcut-o nu ca să pună în aplicare astfel de măsuri, ci ca să aibă un document îndosariat. Cei ce vin după noi, să-l studieze şi să creadă că cele scrise reprezintă chiar realitatea.

Subliniez faptul că totul a fost o mistificare, o înşelătorie a noastră şi a lumii. În cei aproape 16 ani de detenţie, n-am primit pachet decît o singură dată şi asta întîmplător, aflîndu-mă transferat la o altă închisoare, pentru cîteva luni.

Cum vedem, totul a fost bine calculat, pentru inducerea în eroare a deţinuţilor, mereu minţiţi, de ani de zile.

Am înregistrat acest moment de licărire a unei speranţe în noianul de minciuni în care ne-au ţinut. Pentru unii au fost iluzii spulberate curînd-

curînd; pentru alţii, a fost încă o demonstraţie a înşelătoriei în care se complăceau să se menţină.

După aşa-zisa prelucrare a documentului, ne-am continuat munca silnică la Cavnic, scoţînd, cu palmele crăpate de minereu, tone de aramă, plumb şi alte metale neferoase. Cu tot acest regulament de ordine interioară, nimic nu s-a schimbat în trudita noastră viaţă de mineri.

Voi căuta să prezint, în rîndurile următoare, un subiect care demonstrează că sînt cuvinte ce se exclud unul pe altul. Cuvîntul „tămîie" era atribuit de deţinuţi unuia dintre ticăloşii care ne-a făcut zile grele în perioada cît am muncit la aceste mine, Baia-Sprie şi Cavnic.

Contactul nostru direct, nemijlocit l-am avut cu personalul. Păreau a fi miliţieni. Comportarea lor (sau a unora dintre ei) nu se prea deosebea de aceea a securiştilor propriu-zişi.

Nu le cunoşteam numele adevărat, decît numai al unora şi aceasta numai întîmplător. Îi ştiam mai mult după poreclă, după felul lor de a se purta cu noi. Unul fusese numit „Berbecul", fiindcă avea unele ieşiri ce provocau necazuri deţinuţilor. Era tînăr şi, desigur, mult mai mult ajutor ar fi adus familiei dacă rămînea în satul lui. Aici devenise „domn" şi slujea regimul, lovind în semenii săi. Un altul era foarte cicălitor, fapt pentru care fusese poreclit „Coana Veta". Nu părea a fi om rău, dar faptul în sine, de a ne presa cu corvezi, răpindu-ne din orele de odihnă la suprafaţă, ne făcură să-i dăm această poreclă. Unul care avea multă răutate în comportament, cu o figură de mongoloid, eu îl botezasem „Coreeanul". Numele s-a generalizat. Mulţi erau pedepsiţi în baza rapoartelor sale. Parcă mereu îi tuna şi-i fulgera, de-l vedeam încruntat mai tot timpul. Uneori ne întrebam cum arăta acasă, în intimitate.

Am cunoscut pe unii cu numele lor adevărat. Feher sau Feyer avea gradul de plutonier. Acolo l-am găsit, apoi a mers cu noi la Cavnic. Deşi maghiar, s-a purtat omeneşte cu deţinuţii. Am auzit că nu a rezistat şi, în cele din urmă, a fost băgat în închisoare. Mai era încă unul, tot ungur, ce răspundea de partea medicală. Se ocupa de aprovizionarea cu mdicamente. Lumea îi spunea „Io ember", în sensul că era un om bun, după cîte am dedus din traducerea cuvintelor ungureşti. Despre cei doi conducători, Vanciu şi Alexandru, am mai vorbit. Politicul Alexandru avea acea doză de răutate, consemnată în altă parte. Vinovatul principal de împuşcarea preotului Şerban, în februarie 1951. Era o viespe de om. Celălalt, Vanciu, transferat pe la Jilava, ar fi violat o femeie deţinută, ceea ce i-a atras o condamnare.

Printre miliţienii cunoscuţi la Baia-Sprie mai era unul, cu gradul de plutonier, ca şi Feher, dar cu totul diferit de acesta din urmă. Se numea Şeremet. Era gălăgios, răutăcios şi veşnic nemulţumit. Întotdeauna găsea

ceva de spus, contrar celor ce i se argumentau şi căuta să pară atotştiutor. Mulţi oameni au suferit de pe urma lui. Fiindcă se credea tare deştept, dar dovedea o prostie notorie, lumea îl poreclise „Tămîie". De unde era, nimeni nu ştia precis. Un lucru era sigur. Pronunţa unele cuvinte aşa cum o fac unii oameni şi acum, dar destul de rar. Nu spunea „mie", sau „bine", cum este limba noastră, ci cum se vorbea odinioară.

Se considera competent în toate cele, începînd cu probleme de minerit, cît şi în cele gospodăreşti. Aş cita cîteva. Astfel, dacă discuta cu un inginer specialist în ale mineritului, îi replica acestuia cu: „Lasă, mă, nu mă-nvăţa tu pe mine astea, fiindcă le-am prins mai bine decît tine". Odată, medicul îi dă o listă cu scutiţii medical, avînd anumite boli, care-i făceau inapţi a coborî în mină. I s-a părut că lista este prea mare. Unul avea temperatura 39 grade. Cînd vede cifra asta, îi replică medicului: „Ce mă, faci şmecherie? Cum îndrăzneşti să-l treci pe ăsta pe lista scutiţilor cu 39, cînd eu am 41 de ani şi iată că-s bun de muncă." Doctorul a căutat să-i explice că nu-i vorba de vîrsta omului, ci de febra prea mare, la care Tămîie i-a replicat imediat: „Doctore să nu mă duci pe mine cu d-astea. Eu ştiu mai bine. Intri tu în locul lui în mină". Ceea ce a şi făcut doctorul Sergiu Marcoci, care insistase să-l contrazică pe atotştiutorul „Tămîie".

Cînd ne-au adus la Cavnic, a venit cu noi. Avea rolul de comandant, cam acelaşi pe care-l avea Vanciu la Baia-Sprie. Aici era în elementul lui. Făcea toate numai după bunul său plac. Nici nu ştiai cum de apărea în mină pe la locurile de muncă ale deţinuţilor, mereu nemulţumit şi cu observaţii la tot pasul. Toţi căutam să-l evităm. Aşadar, Şeremet, alias „Tămîie", avea mînă liberă în lagărul nou înfiinţat. Deşi de acelaşi grad cu Feher, fiecare răspunzînd de cîte un schimb, el, „Tămîie", intra şi în schimbul lui Feher şi căuta să facă ordine peste acesta, ceea aducea nemulţumirea mocnită a „colegului" de grad. Feher îşi mai tempera necazul cu un păhărel cu băutură.

După întoarcerile de pe la locurile de muncă ale oamenilor, carcerile erau pline cu cei pedepsiţi. Cînd trecea pe la locul meu, avea ceva să-mi spună: „Hai, hai, avocatule, că aici nu eşti la tribunal, dă-i zor".

Era extrem de orgolios. Cînd era adunare generală, întotdeauna se aştepta venirea lui, ca să i se dea raportul. Odată i s-a părut că Negrescu n-a fost destul de milităros. I-a replicat imediat: „Negrescule, de ce nu dai raportul aşa cum o făcea, dincolo, Petrescu?" Bietul Negrescu i-a putut răspunde doar atît: „Domnule comandant, el era jandarm de meserie, nu economist, ca mine". „Lasă Negrescule, nu te întinde la vorbă". Aceasta era „Tămîie" al nostru de la Cavnic.

Pe galeriile acelea lungi, pe care le străbăteam pînă la locurile de muncă, oamenii, sau unii din ei, făceau pe pereţii laterali anumite semne,

ca peştii din catacombele primilor creştini. Unul scrisese cu lampa „Cine ştie să moară nu va fi rob niciodată” Seneca.

Cînd trece pe acolo „Tămîie”, citeşte, iar citeşte, reţine totul, ca şi numele de Seneca. Ajuns la suprafaţă, ordonă lui Negrescu să sune adunarea generală, ceea ce se şi face imediat. Sîntem toţi în careu, în aşteptarea „domnului comandant”.

După ce i se dă raportul că toată lumea este adunată, el se adresează mulţimii: „Să iasă în faţa frontului Seneca, să-l învăţ eu minte.” Toţi pufnim într-un rîs mocnit. Ne punem mîna la gură. El nu sesizează. Atunci Negrescu intervine: „Domunle comandant, nu avem pe nimeni cu acest nume”. „Lasă mă, nu mă duce tu pe mine. Adu registrul încoace, să controlez eu, fiindcă văd că nu are curaj să iasă în faţă”. Negrescu nu mai poate răbda şi-i dă răspunsul, pe loc: „Domnule comandant, Seneca este numele unui filozof roman, care a trăit peste două mii de ani înainte.” „Ce vorbeşti mă, cum de-şi permite el să mîzgălească pereţii, dacă spui că a trăit atunci”.

„Lasă, lasă, că-l prind eu pe ăla care scrie prostii pe pereţii minei”. Şi cu asta s-a terminat adunarea generală. A fost o descreţire a frunţilor. Încă o probă a incapacităţii unei asemenea persoane care dispunea de soarta deţinuţilor pe care-i avea sub cnut. O nulitate conducea un lagăr, în majoritate intelectuali, cu profesii bine stăpînite. Oameni care fuseseră cineva pe vremuri erau acum la discreţia unei nulităţi.

Au trecut mulţi ani de-atunci. Soarta mă stabileşte în Braşov. Într-una din zile, dau ochii cu el. Stau locului şi-l privesc. Îl văd că face feţe-feţe, dar îşi continuă drumul. L-am străfulgerat cu privirile, încît cred că nu a uitat momentul. L-am mai văzut de cîteva ori. Se prezenta ca un banal civil. Nu mai purta haina cu care se fudulea în faţa noastră. Cred că a simţit dispreţul meu încă de la prima vedere. Fusese un instrument orb al unui sistem, o unealtă inconştientă, folosită pentru exploatarea la maximum şi chiar exterminarea deţinuţilor politici. La Cavnic, a făcut totul ca să-şi slujească stăpînii. Pînă la urmă a rămas un necunoscut, un ignorant. Acesta a fost celebrul „Tămîie”.

Nu pot încheia acest capitol fără a vorbi despre „florile de mină”.

Formele de cristalizare a diferitelor minereuri, alcătuite de-a lungul milioanelor sau miliardelor de ani, sînt atît de variate, atît de frumoase, încît par a fi adevărate minuni.

Am amintit de o formă a rocii, peste care dam uneori: „geodele”. Erau un fel de găuri mai mici sau mai mari, în filon, un fel de băşici, formate în ere geologice, fie datorită căldurii, fie unor cauze inexplicabile. Văzîndu-le, rămîi extaziat. Formele geometrice, luate de la cub, de la prismă, piramidă ori simple fire fine, întocmai ca tijele subţiri ale unor flori, nu ni le puteam

explica. Le admiram doar. Odată în plus, ne-am convins că omul, în artă, nu face decît să copie sau să imite natura.

Altcineva a creat, iar omul se străduieşte, cu talent, să reproducă.

Ceea ce ne-a minunat, într-una din zile, a fost o floare aparte, pe care ne-a arătat-o inginerul Marinescu, geolog de profesie. Fusese cadru universitar şi studiase la Freiburg, mi se pare, această specialitate a geologiei. Ne-a arătat admirativ o formă de cristalizare a cuarţului. Era o cruce, exact aşa cum o ştim. Avea braţele de aproximativ 30/15 cm, iar lăţimea fiecărui braţ, de pînă la cinci centimetri. O priveam şi nu ne venea a crede că vedeam o cruce, acolo, într-o geodă, creată în vremuri imemoriale, de formare a pămîntului. Însuşi inginerul, om de ştiinţă, care o descoperise, nu-şi putea stăpîni emoţia, o dată cu admiraţia. Pentru noi a fost încă un motiv de ne fortifica în credinţa noastră. Inginerul Marinescu o ţinea acolo jos, în subteran – era la orizontul 12 al minei Baia-Sprie – şi cîteva zile am privit-o ca pe o relicvă a cerului, parcă descoperită anume pentru noi. El se ferea să nu o depisteze civilii, mari amatori de flori rare, dar şi miliţienii, care şi-ar fi însuşit-o. Se gîndea s-o aşeze undeva, într-un loc ascuns, de unde, mai tîrziu, să scoată la suprafaţă. Nu mai ştiu dacă a reuşit să-şi îndeplinească dorinţa, fiindcă ne-au dispersat.

Produce mare vîlvă în rîndul nostru, dar şi al civililor, momentul în care, în urma unei explozii, ca urmare a perforării filonului, în abatajul orizontului 12 Vest, se dezvăluie ochilor o privelişte fantastică, mai cu seamă la lumina lămpilor. Geoda era întocmai ca bolta unei biserici. Nu ştiai ce să admiri: jocul de lumini reflectate de feluritele cristale existente sau forma şi diversitatea florilor descoperite.

Erau cristale de calcopirită şi galenă. Asamblate, luaseră forma unor flori. Un singur cristal rămînea independent, atîrnat de fire de plumozită, un compus al plumbului. Erau cristale de cuarţ, în forma a două piamide unite la baza lor, de trei-patru milimetri. Era cea mai apreciată formă de cristalizare a cuarţului, supranumită „Diamantul de Maramureş". Civilii îl căutau mult de tot, pentru duritatea lui.

Spectaculoase erau florile argintii de stibină, un compus al antimoniului. Cînd le priveai, aveai impresia că-s ace subţiri şi lungi de arici. Dacă le ţineai în mînă, firicelele se balansau şi, în lumina lămpii, măreau fascinaţia ce ţi-o produceau.

Cristalele de cuarţ ofereau suprafeţe drepte şi curbe, total acoperite cu prisme hexagonale, terminate în piramide de la 1 centimetru pînă la 10 centimetri şi în diametru de pînă la 3 centimetri. Erau de diferite culori, predominant fiind violetul şi aceasta în funcţie de natura minereului ce-l formase sau pe care-l străbătuse, de-a lungul erelor geologice.

Calcita în forme de petale acoperea suprafeţe imense ale geodei.

Apatita, cu cristalele ei mari, dreptunghiulare, era, de asemenea, o altă formă de floare.

La începutul sosirii noastre, se lucra la deschiderea orizontului 13. La acest orizont, oamenii au dat peste cristale mai grele. Predominant era wolframitul. Erau cristale de pînă la 5 centimetri lungime, subţiri, cu patru feţe, din care două decorate cu un desen, sub forma unei spinări de peşte. Părea un obelisc în miniatură. Culoarea era aproape neagră.

Calcopirita – compus de cupru – era însoţită, uneori, de cristale de malahit, care avea culoarea albastră a cerului. O splendoare, nu altceva. Toate aceste minunăţii ne făceau să mai uităm de mizeriile trăite. Ele ne transpuneau în alte sfere, ale misteriosului univers, din care făceam şi noi parte, mister pe care-l descopeream acolo, în adîncul pămîntului.

Geoda aceea mare, de care am pomenit, a fost vizitată de numeroşi civili, care voiau să-şi îmbunătăţească colecţia personală. Unii dintre deţinuţi şi-au luat şi ei ceva din ele. Le-au ascuns în nişe anume făcute în galerii, cu speranţa că, odată-odată, le vor putea lua de-acolo. Cine ştie dacă nu sînt şi astăzi undeva, prin vreun perete numai de ei ştiut. Sau, poate, au dat alţii de ele, căutîndu-le ori din întîmplare.

8

În primele zile ale lui februarie 1954, la Cavnic fiind, sînt anunţat să-mi fac bagajele, pentru a fi mutat din baracă. Una-două, îmi strîng lucrurile şi-l urmez pe miliţan. Îmi iau rămas bun de la cei din dormitor şi străbat cu el curtea lagărului. Mă conduce spre o cameră mai izolată, aflată lîngă baie şi magazie. Puţin după aceea apare şi Şercăianu, medicul veterinar, cu care fusesem arestat încă din 1948.

Cînd ne vedem împreună, ne exprimăm părerea că vom fi duşi undeva la vreo anchetă, presupunînd că se vor fi descoperit unele împrejurări care trebuiau elucidate. Dar convorbirea ne este curmată de apariţia unui alt gardian. Ne aduce bagajele personale, cu indicaţia să predăm hainele formaţiei şi să le îmbrăcăm pe ale noastre. Totodată, ne anunţă că nu vom mai sta aici, că vom pleca în altă parte.

Facem alte presupuneri. Sîntem gata îmbrăcaţi cu hainele noastre, cînd, deodată, apar doi civili, cu mult mai tineri decît noi. Ne dau „bună ziua", ne strîng mîinile şi pare că şi-au spus şi numele. Ne aduc la cunoştinţă că vom călători împreună, toţi patru, ei doi şi noi, cei pregătiţi în acest scop. Spre surprinderea noastră, ne comunică faptul că vom călători ca simpli

civili, cu trenul de persoane. Ne recomandă să nu angajăm convorbiri cu ceilalţi. Ei vor rămîne cu noi sau în preajmă, observîndu-ne discret. Totul să decurgă ca şi cînd am fi simpli pasageri.

Îi ascultăm miraţi, şi, uitîndu-ne unul la altul, îi asigurăm că aşa vom face. Ne mai anunţă că vom merge cu o maşină mică, pînă la Baia-Mare, iar de acolo cu trenul. După aceea, ne aduce mîncarea pe care o înfulecăm grăbiţi, fiindcă au şi venit să ne ia. În cîteva minute apare un jeep, care trage cu spatele pînă la uşa camerei unde ne aflam. Gata, ieşim din lagăr. Unul din cei doi tineri stă lîngă şofer, iar celălalt se aşază lîngă noi, pe canapea. Este prima oară cînd putem privi în mod liber peisajul pe unde trecem. Deja începuse să se întunece. Străbatem sat după sat, pe drumuri ce au încă urme de zăpadă. Căsuţele acelea, specifice regiunii din Ţara Oaşului, cu acoperişuri înalte, ţuguiate, în care pîlpîie o luminiţă, ne trec prin faţa ochilor şi, într-un fel, ne desfată. Oamenii îşi văd de treburile lor, noi de necazurile noastre. Călătorim într-o maşină pe care doar cîte un cîine o tulbură cu lătratul, cînd huruie prin faţa lui. De la o vreme, intrăm pe un drum asfaltat. În faţă, undeva, mai departe, lumini în întunericul nopţii: sînt constelaţiile omeneşti ale oraşului ce se întrezăreşte.

La un moment dat, maşina opreşte şi claxonează, după care ni se deschid uşile ce alunecă lateral pe rulmenţi. Ne dăm seama că sîntem în curtea Securităţii din Baia-Mare. Auzim vorbindu-se mai mult ungureşte. Cu politeţe în gesturi şi vorbe, sîntem conduşi pe un culoar, într-o celulă. Privim cum arată o celulă, la securitate, în clădire nouă. Ne ducem cu gîndul la cei cinci-şase ani mai înainte, comparînd-o cu ce lăsasem la Buzău, în „casa blestemată" şi în pivniţele ei. Însoţitorii noştri vin îndată, anunţîndu-ne să ne facem comozi şi să ne odihnim. O politeţe inexplicabilă, ştiindu-i cum erau pe vremuri.

Interiorul celulei? Paturi, în număr de două, din beton, între ele o măsuţă, tot din beton, toate lipite de pereţii laterali. Pe pat, saltele şi pături. De necrezut. În colţul dinspre uşă, un closet turcesc şi apă la dispoziţie, ce curge dintr-un robinet cu duş. Ca să se menţină decenţa, closetul e despărţit de restul celulei printr-un perete tot din beton. Deasupra ferestrei, aproape de tavan, o fereastră cu gratii pe din afară, lăsa să pătrundă lumina zilei şi aerul. Totul era dirijat după cum înclinau fereastra sau o închideau pe din afară. Clădirea era nouă şi ne-am dat seama de nivelul ridicat la care s-a ajuns, în cei cîţiva ani de cînd părăsisem securitatea din Buzău. Sesizăm că sîntem filaţi. Deci sîntem pîndiţi clipă de clipă, luaţi în primire de cerberii nevăzuţi de pe culoarul securităţii.

Dimineaţa, apar civilii noştri, cu amabilitate, întrebîndu-ne cum am dormit. Ne aduc un ceai cu marmeladă, ca mic dejun, pe care-l completăm cu ce aveam noi, ca hrană rece.

Sîntem gata de plecare. Îndată am și pornit, cu aceeași mașină. Pe traseu, care-i artera principală, observăm blocuri masive, construite recent.

Ajunși pe peron, stăm, ceva mai retrași, lîngă un stîlp de susținere al acoperișului. Privim în jur unde-i lume multă, toată în așteptarea aceluiași tren ca și noi. Nu-i interesează nimic în ce ne privește. Trec pe lîngă noi. Le părem a fi călători ca și ei. Nu le atragem atenția cu nimic, cine am fi și încotro mergem. Însoțitorii noștri stau deoparte și privesc și ei indiferenți, ca toată această lume pestriță, majoritatea îmbrăcată în haine specifice zonei. Iată că vine trenul. Lumea coboară, în vreme ce restul de pe peron așteaptă să urce. Încă nu știm încotro ne vor duce. Însoțitorii nu ne-au spus-o decît aproape de coborîre. Drumul e lung și obositor, în egală măsură pentru noi, cît și pentru însoțitori. Voim a-i face să ne slăbească din supraveghere și reușim, pe parcurs. Eram ahtiați după știri, să vedem un ziar în mîna cuiva.

Pe parcurs, așteptăm momentul și mai ales omul potrivit să ne apară în cale. S-a întîmplat după ce-am trecut de Oradea. Un tînăr, cam de 30-35 ani, a depistat îndată ce-i cu noi. Și noi și el așteptăm momentul și îl folosim din plin. Însoțitorii erau pe culoar și vorbeau între ei, cu privirea înspre compartimentul nostru. Noi l-am informat pe necunoscut ce-i cu noi, iar el ne-a pus la curent cu ultimile vești politice, interne și externe. Asculta regulat posturile străine de radio. Știa de existența lagărelor de muncă din zona minieră din nordul țării. Despre Eisenhower, în care noi ne pusesem atîtea speranțe, ne spune că nu va întreprinde nimic în Europa, ca s-o scoată din focul în care americanii o aruncaseră. Era concluzia lui și avea dreptate. În fine, omul acesta, atît de binevoitor, ne-a cerut adresele și ne-a promis că va expedia scrisori acolo unde doream. În adevăr, după ani și ani, sora mea Marița m-a informat că primise vești despre mine, că-s la mină și-s sănătos. Atît. Nici nu trebuia mai mult, pentru vremurile acelea. Mai bine de așa nici că se putea. Vreme de aproape o oră necunoscutul ne-a însoțit. Pe parcurs, am vorbit cu o fetiță, care călătorea cu familia ei. Era în ultimul an de liceu. Ne-au oferit de-ale mîncării. Am refuzat, arătîndu-le că aveam și noi. Poate bătrînii bănuiau ce-i cu noi. Fetița ne-a împărtășit marea ei satisfacție, fericirea de care se bucurase nu de mult. Avusese ocazia să ofere un buchet de flori „tovarășului" Chivu Stoica. Era așa de încîntată de momentul acela, încît, atunci cînd ne vorbea, îi lăcrămau ochii. O ascultam pe adolescenta aceasta, cum își povestea momentul ei de satisfacție. În sinea mea, o compătimeam pe copilă, fiindcă nimeni nu îndrăznise s-o lumineze la minte. Mă întrebam, peste ani și ani, ce-o mai fi gîndit această ființă, curată și sinceră în clipele ei de euforie, cînd a auzit condițiile în care a dispărut brusc, de pe scena vieții politice românești, idolul ei. Ce frămîntări și-o fi făcut ea mai încoace, cînd a aflat că, așa, dintr-odată, personajul

care i-a produs emoţie, a fost condus la locul de veci ca un muritor de rînd, fără fast, fără pompă. Desigur, mare i-or fi fost deziluziile copilei în floarea vîrstei. Cam pe la Alba-Iulia familia a coborît. Văd Aiudul, cînd întorc capul înspre direcţia aceea. De trei ani îl părăsisem şi credeam că nu-i voi mai trece pragul. Iluzii. În curînd o voi face şi încă pentru alţi zece ani împliniţi.

Şi iată că urcă o doamnă cu o fetiţă de mînă, în vîrstă de pînă-n patru anişori. Doamna mi s-a părut cunoscută, ca fiind absolventă a liceului de fete din Buzău, cam serie cu mine. Acum era în puterea vîrstei. Trecuseră anii şi peste capul ei. Bunica tresare cînd dă ochii cu mine. Ne-am privit îndelung. Poate că mă recunoscuse şi ea, dar amîndoi am tăcut, privindu-ne. Fetiţa, nepoată-sa, era tare vorbăreaţă. Am luat-o în braţe, am mîngîiat-o, am dezmierdat-o. Mă gîndeam la propria mea fată. La un moment dat, ne privim îndelung în ochi, unul pe altul. Dar în acei ochişori, care mă iscodeau şi ei, parcă mă văd într-o oglindă. În acea oglindă curată îmi văd chipul: aspru, fruntea încruntată, obrajii cu riduri, palid la faţă, înnegrit de suferinţă. M-am speriat de chipul meu, uitîndu-mă în oglinda aceea naturală, pură, a fetiţei, în ochii ei. Simţeam că-mi este sufletul rănit.

La coborîre în Braşov, gara cea nouă, fetiţa mi-a făcut bezele cu degetele pe buze şi apoi cu mîna, semn de „la revedere". Au fost momente de reală destindere, care m-au făcut să uit de poziţia în care mă aflam, în clipa aceea. M-am retras într-un colţ, furat de nostalgia gîndurilor către fetiţa mea, ceva mai mare acum decît ea cu vreo opt ani.

În fine, alergăm în jos pe Valea Prahovei şi iată-ne în gara Ploieşti-Sud. Cînd ne apropiem, însoţitorii ne anunţă să fim gata pentru coborîre. Pe peron, lume grăbită, ca pretutindeni.

Unul din însoţitori se repede spre telefon. Trecem spre ieşire. Recunosc pe una din călătoare. Era Ana Enescu, din comuna Ţinteşti, cu care mă cunoşteam din copilărie. O strig tare: „Ana, Ana!" Lumea întoarce capul spre mine, dar Ana nu aude şi-şi vede de drumul ei. În schimb, însoţitorul a şi sărit la mine: „Ce faci, domnule?" Dar şi intervenţia lui ca şi a mea au rămas fără rezultat. Ana şi-a văzut de drumul ei, grăbită, absorbită de problemele ei, iar eu cu gîndurile mele, cu necazurile ce mă stăpîneau. Mai tîrziu i-am amintit de acest moment, dar Ana nu-şi putea aduce aminte. Ştia doar că dispărusem din lumea aceea a ei.

Îndată a sosit şi jeepul, care trage la marginea trotuarului. Urcăm înăuntru, spre liniştirea însoţitorilor. Maşina goneşte pe străzile oraşului, străzi ce-mi sînt necunoscute, pînă ce ajungem într-un loc, unde auzim un singur cuvînt: „Poarta!" Şi, imediat, un huruit de rotile, semn că ni se deschide. Avem drum liber de intrat.

Un mic viraj şi apoi încă o oprire, după care observăm că maşina coboară undeva. Ni se pun ochelari negri. Intrasem în beciul securităţii din Ploieşti.

Cu ochelarii negri la ochi, nu vedem nimic după ce coborîm din maşină. Sînt sprijinit de un braţ, în celălalt purtîndu-mi bagajul personal. Este o beznă asemănătoare ca cea din mină. Aud doar un fîşîit uşor, făcut de tîrşitura picioarelor însoţitorului. Sînt purtat astfel pe un culoar, apoi pe un altul, încît nu-mi pot da seama unde sînt condus. Mă opreşte într-un un loc, unde aud trăgîndu-se zăvorul unei uşi metalice. Intru într-o celulă şi mi se iau ochelarii. Văd acum celula în care m-au adus. Este ceva mai mare decît cea de la Baia-Mare, dar prezintă acelaşi tip de construcţie, ca toate clădirile Securităţii din ţară. Toate sînt făcute după acelaşi sistem. Becul din tavan este foarte puternic, ceea ce mă face să-mi protejez ochii un moment, după întunericul în care fusesem ţinut. În acelaşi timp, mă loveşte un miros puternic de pivniţă, pe care-l uitasem după plecarea din securitatea buzoiană.

N-apuc să mă orientez, sau mai bine zis să mă dumiresc unde mă aflu, fiindcă aud din nou zăvorul tras puternic. Tresar şi-mi îndrept privirea înspre uşă. Ce-mi fu dat să văd? În prag este Nelu Dumitrescu, tinerelul sublocotenent de odinioară, lăsat cu acest grad la securitatea din Buzău. Este individul acela meschin, cîinos, cinic şi plin de răutate, despre care-am vorbit cînd am evocat momentele de început ale calvarului. Mai să nu îmi vină a crede cînd dau ochii cu el. Îi sesizez zîmbetul, care face să i se vadă un dinte îmbrăcat în aur. Mai mult e un rînjet. Îmi amintesc de ultimele cuvinte pe care i le-am rostit la despărţire în 1949: „Munte cu munte se întîlneşte, darămite om cu om!"

După ce-şi termină rînjetul, mi se adresează el, acum, cu cuvintele mele de odinioară: „Munte cu munte se întîlneşte, darămite om cu om!" Cu siguranţă că ani întregi, de atunci, s-a tot gîndit la vorbele mele pe care i le-am aruncat în faţă, la despărţire, ca avertizare. Ştia asta. Acum, în loc de bun venit, mă întîmpină cu aceleaşi vorbe. Se apropie de mine şi-mi întinde mîna. Drept răspuns la vorbele de întîlnire, fac remarca: „Aaa! Ne-am mărit în grad!" Şi, punîndu-mi mîna drept cozoroc la ochi, mă uit mai atent la umerii lui: „Am înaintat în grad! Ne-a mers bine!" În adevăr, purta pe umeri epoletul cu patru stele: era căpitan în securitatea din Ploieşti. Ca răspuns la afirmaţia mea, cu referire la „mers bine", răspunde: „Văd că te prezinţi bine, voinic!" „Da, se vede!", şi-i arăt palmele bătătorite, crăpate şi înnegrite de minereu: „Iată unde am fost trimis. Să scot plumb. Am ajuns la 58 de kilograme greutate!"

Nu-mi mai răspunde decît că voi primi îngrijiri medicale, tratament şi altele. Şi, ca să-mi înţepe inima cu o grijă în plus, adaugă: „Trebuie să te pun pe picioare înainte de anchetă". Spune apoi miliţianului, din uşa celulei, să fiu lăsat în pat, culcat permanent şi mă anunţă că voi primi masă de regim. Aşa s-a terminat întrevederea cu acest individ. Nu mai ţin minte dacă l-am mai văzut şi nici anchetă n-a mai făcut cu mine.

Sînt nevoit să merg prin celulă, să-mi dezmorţesc picioarele, după aproape două zile de mers cu trenul. Dar nu trece mult, fiindcă se deschide uşa şi mi se aduc două persoane, cu care voi sta împreună pînă aproape de plecarea mea de acolo. Ei se prezintă, cum fac şi eu.

Unul se numeşte Stoian, de meserie fotograf, originar din Ploieşti. Cînd aude numele meu, tresare şi-mi destăinuie de unde a auzit de mine. Pînă de curînd fusese sublocotenent în securitatea din Ploieşti. Nu şi-a ascuns calitatea avută. Din primul moment, a spus-o fără rezervă. Se afla în anchetă de cîtva timp şi spera să i se termine ancheta, pentru a fi judecat.

Celălalt era ţăran din Jitia, sau Neculele, judeţul Rîmnicul Sărat. Îl chema Gheorghe. Era mai în vîrstă decît mine, în vreme ce Stoian era cu mult mai tînăr. Acest Gheorghe (sau „moş Gheorghe", cum îi spunea Stoian), cînd aude de mine, tresare şi el: îşi aminteşte de împrejurările în care fusesem arestat în noiembrie 1948. Vestea s-a răspîndit atunci în toată zona munţilor din curbura Carpaţilor, satul lui fiind în acele părţi.

Ce-am aflat de la aceşti doi oameni? Mi-au dat multe amănunte. Stoian m-a informat despre situaţia lui, ca şi „moş Gheorghe". Astfel, am aflat că Nelu Dumitrescu este *fac totum* în securitatea din Ploieşti. A avansat repede şi e bine apreciat de Securitatea Generală. Răspunde de compartimentul „anchetă". Toţi ştiau de frica lui, atît arestaţii, cît şi personalul securităţii. Stoian, de pildă, mărturiseşte că, de multe ori la ieşirea din serviciu, era controlat la bagajele personale. Se făcea asta şi la intrarea în serviciu. El îndeplinea funcţia de fotograf oficial al securităţii. M-a mai informat că Dumitrescu făcuse instructaj special la Moscova, trimis, în acest scop, de mai multe ori. Îi prevedea o ascensiune în carieră. Stoian era implicat într-un grup aflat în anchetă. Ca fost securist, arunca acum tot dispreţul său întregului aparat, foştilor colegi.

Stînd în celulă, la securitate, am luat cunoştinţă de noile reguli. Astfel, nu era voie să stai rezemat de pereţi, nici să stai culcat pe pat. Trebuia să rămîi aşezat, cu picioarele atîrnate în jos, ceea ce reprezenta un chin, fiindcă paturile erau sus, iar picioarele îţi atîrnau, balansîndu-se. Aceasta dura din momentul deşteptării, orele cinci, şi pînă la stingerea de la nouă seara. Erau ore de chin pentru nefericiţii ce le cădeau în mînă. Nu bănuiam că, ceva mai tîrziu, şi noi vom cunoaşte, în Aiud, un astfel de tratament. Toate abaterile erau sancţionate. De pildă, cel ce încălca regulile era sancţionat imediat, fiind obligat să stea nemişcat în picioare, cu faţa la perete. Era destul de umilitor, pentru un om bătrîn, cum era „moş Gheorghe". Apoi, n-aveai voie să vorbeşti decît în şoaptă. Erai mereu atenţionat de cerberul de pe sală, care fila permanent. Cerberul îţi vorbea numai în şoaptă. Omul era trezit noaptea dacă era văzut că doarme cu mîinile sub pătură. Prezenţa closetului turcesc te scutea, însă, de tinetă.

Oamenii aceştia doi îmi vorbeau deschis, sincer, despre tot ce cunoşteau. Eu înregistram doar, fiind avid de veşti, ce-mi păreau necesare, pentru informarea mea şi a celorlalţi, care mă aşteptau cu noutăţi. În schimb, le vorbeam cu reţinere, eram cumpătat în toate. Le-am povestit cum era munca în mină şi alte generalităţi. Mă interesa felul vieţii de afară. „Moş Gheorghe" mi-a pus o întrebare: „Care este cel mai lung post?" M-am gîndit la postul religios, dar el mi-a dat alt răspuns: este „postul festivalului". În adevăr, în anul precedent, în ţară avusese loc festivalul internaţional al tineretului. Datorită acestui eveniment, au fost mari lipsuri. Nu se găsea nimic prin magazine. Oamenii duceau lipsă de alimente şi de multe altele, concentrate în Capitală, pentru participanţii la festival. În Bucureşti se găseau de toate, dar în restul ţării, nimic. Care voia să-şi procure cîte ceva se adresa tinerilor străini, prin mijlocirea cărora mai puteau face rost de alimente. El era anchetat pentru comentariile făcute în comună pe chestia asta. Şi-a amintit de împrejurările în care fuseserăm arestaţi noi, în toamna-iarna lui 1948. Oamenii încă discutau despre eveniment. Întrebîndu-l despre viaţa satului, mi-a adus la cunoştinţă că toată lumea credea într-un provizorat: ce-i acum nu poate dura, nefiind ceva natural.

Cînd le-am spus că Dumitrescu a luat măsura de a-mi aplica tratament medical, Stoian, care era „omul casei", m-a informat că doctorul securităţii este băiatul librarului Lovin, din Buzău. Am tăcut şi am înregistrat informaţia.

În timpul acela, se afla în cercetări un grup de buzoieni, bănuiţi de sabotaj economic făcut cu piei şi alte produse necesare confecţionării de încălţăminte. Printre ei se afla şi un bătrîn negustor, Ionescu, ce-şi avea prăvălia înspre obor. Îl cunoşteam bine pe bătrîn. Îl timorau, cu toate că le spusese tot ce ştia. În beciul securităţii, closetele funcţionau cu sistemul W.C. sifon. La una din celule, acesta era defect şi, cînd trăgeai de mîner, producea un zgomot puternic. Părea un bivol fioros. Ionescu era terorizat că, dacă nu spune tot, aşa cum „doreau" ei, va fi dus în coarnele bivolului. În momentul critic pentru bătrîn, declanşau mînerul. Zgomotul îl îngrozea pe bietul Ionescu. „Vezi, dacă nu spui tot, te ducem în coarnele bivolului". Şi aşa au ţinut-o pînă la capăt. A declarat ce voiau ei. Stoian ştia toate aceste amănunte.

Să revin la felul în care a decurs vizita medicală, atît de trîmbiţată de Dumitrescu. Auzind cine-i medicul securităţii din Ploieşti, m-am gîndit la tatăl acestuia şi la familia lui. Îl cunoşteam bine pe librar. Îi frecventam des librăria, situată în chiar centrul oraşului. Pe cei doi băieţi îi ştiam foarte bine. Pe vremea aceea, erau tineri elevi. Îmi făceam acum tot felul de iluzii. Speram că, odată în faţa lui, îmi va fi de mare folos. Mă gîndeam că-mi va mijloci o legătură cu familia. Multe iluzii îmi făcusem înainte de-a fi

dus la cabinetul medical. Ideea mi-a încolţit în minte şi de-abia aşteptam momentul potrivit.

Puţin după sosirea în celulă, sînt chemat la vizita medicală. În cabinet – numai eu cu el. Îndată îl şi recunosc. Crescuse, era medic, cu funcţie mare aici. El, la fel, se uită lung la mine, dar tace. Mă recunoaşte, desigur, mai ales după ce mă şi înregistrează în scripte. E rece, distant. Înlemnesc văzîndu-i indiferenţa. Mă consultă, îmi scrie reţeta. Această indiferenţă mi-a tăiat răsuflarea şi elanul. S-au dus toate iluziile despre băiatul lui Lovin.

Începînd de-a doua zi, sînt dus acolo pentru injecţii. Le făcea el, personal. Au fost în număr de şase. Şi astăzi simt înţepătura seringii pe care o mînuia doctorul Lovin, „amicul" din Buzău. Cînd a înfipt acul, am avut impresia că era complet bont. A făcut un efort, încercînd de vreo două ori, pînă ce-a găsit locul. Am crezut că a introdus o sîrmă sau un cui. În momentul acela, am scos un ţipăt şi am avut o zvîrcolire a trupului. Mă durea îngrozitor. Subliniez faptul că, din conţinutul celor două fiole introduse în seringă, numai o treime, nu mai mult, era introdus în muşchi. Restul era împrăştiat în jurul înţepăturii. Deci serul era aruncat în afara organismului. După tot acest chin mă anunţă că-i gata prima serie de injecţii. A doua injecţie a fost normal făcută. A patra şi ultima au fost ca prima. La sfîrşit, i-am replicat: „Dacă ştiam toate astea, aş fi renunţat la tratament." Nu mai vorbesc de durerile pe care le aveam, după revenirea în celulă. De atunci, nu l-am mai văzut pe băiatul librarului Lovin din Buzău. M-a dezgustat gestul unui astfel de medic. Incredibil, dar aşa a procedat.

Către sfîrşitul perioadei în care am stat în celulă, se trage zăvorul şi este introdus un nou venit. Fac o precizare: cînd era adus altcineva, toţi trebuiau să se întoarcă cu faţa spre perete, sau opus uşii. După ce trece intrarea, îl văd pe noul venit: un ostaş îmbrăcat militar, dar fără epoleţi. Era tare speriat. Aproape tremura de frică, nu scotea nici o vorbă. Tace, dar tot el rupe tăcerea: „Ştiu unde sînt. Sînt la Jilava, unde o să ne împuşte". După aceea, cade pe gînduri. Îl lămuresc unde se află. Cînd aude că-i la Ploieşti, se mai linişteşte şi-şi dă drumul la vorbă. Făcea parte din personalul de supraveghere al închisorii Mislea. El, împreună cu alţii, făcea legătura dintre deţinute şi familiile lor. Era din Parîncea, judeţul Bacău. Cînd aud comuna, mă apropii şi-l întreb dacă-l cunoaşte pe preotul Pîslaru. El se uită, luminos la faţă, spre mine, şi-mi zîmbeşte. Îmi confirmă. Îl mai întreb dacă acolo, la Mislea, nu-i şi fata preotului. Îmi confirmă şi asta. Ba, mai mult, mi-a mărturisit că a reuşit să dea de veste părinţilor fetei. I-a şi adus nişte chiloţi de la maica preoteasă. Fata era sora unui coleg şi bun prieten de-al meu, din studenţie. Îl lăsasem la mină. Aşa am reuşit să aflu despre familia prietenului meu, Nicolae Pîslaru şi despre sora lui. Cînd m-am întors în Aiud, i-am transmis ştirile, recente pentru el. N-a durat convorbirea mea

cu tînărul soldat. I-am putut strecura un sfat. Să nu mai spună nimănui despre legăturile cu cei de afară. Nu mult după aceea, mă văd strigat să-mi fac bagajul. Cerberul observase că vorbisem cam mult cu noul venit și raportase celor „de sus". Au și luat hotărîrea să mă mute.

Șederea mea în această celulă m-a determinat să fac distincția dintre regimul aplicat nouă, politicilor, și celorlalți deținuți, nepolitici. Toți erau îngroziți de cele ce aflaseră de la mine, începînd cu regimul de înfometare din Aiud și apoi, munca istovitoare de la mină. Își făceau cruce să nu ajungă pe-acolo.

Mă despart de acești oameni cu convingerea că nu au turnat nimic din cele ce-au aflat de la mine. Am fost prudent. Mai mult, am cumpărat de la ei! Mai țin minte că, din celula aceea, am mai fost dus odată „sus", la zisa anchetă. Nici nu-mi mai amintesc ce anume m-au întrebat. Era ceva banal, fără importanță. Pînă la urmă, m-am convins, ca și Șercăianu, că ne-au chemat să vadă ce gîndim și care ne este moralul. Altceva nu putea fi. Voiau să treacă în acte toate aceste impresii: cum arătăm după șase ani în temnițele lor.

După obiceiul locului, cu ochelarii negri la ochi, parcurg coridoarele labirintului, pînă ce, oprit la un loc, aud zăvorul tras și sînt introdus în altă celulă. Cînd mi se iau ochelarii, mă văd într-o cameră mare. E comunul, cum se spune. Stau la ușă și mă uit spre masa aceea de oameni, care mă privesc și ei, curioși. Este un miros pestilențial. Cei mulți dinăuntru îl degajau, ca și closetul. Dintr-odată, după ce mă prezint, văd că se repede înspre mine un tinerel și mă îmbrățișează cu toată căldura. Este preotul Manolache Dobrescu, cunoscut bine de pe vremea cînd era elev. Imediat vine un altul fără un braț și el face același lucru: învățătorul Nicolescu, din Măgura. Știam că-și pierduse brațul pe front. Acum, iată-i aici, în beciul securității, pentru vini imaginare. Imediat îmi fac loc pe lîngă ei. De acum intru în viața de celulă a securității.

Majoritatea acestor oameni sînt arestați de puțină vreme, unii chiar rearestați, după ce fuseseră eliberați un timp. Așteptau rezultatul cercetărilor. Aproape toți aveau teamă de Nelu Dumitrescu, care-i teroriza. Îl cunosc pe profesorul de Drept Civil al facultății din București, Constantin Rarincescu. Îl știam după lucrările de specialitate. Mult am vorbit cu acest om, care era un adversar al comunismului. Am stat mai tot timpul lîngă el, fiindcă în apropierea lui erau și cei doi buzoieni amintiți. L-am cunoscut acolo și pe avocatul Vasilescu, originar din Rîmnicu Sărat, fiul protopopului cu același nume. Era cumnat cu preotul Ion Potecașu, fugit peste frontieră de mulți ani. Își lăsase soția, preoteasă, cu doi copii, iar el rătăcea peste mări și țări. Recent, am auzit că a murit, undeva, prin Brazilia.

Am fost adus în această cameră, comunul, cam pe la jumătatea lui aprilie. Trec peste surprinderea că-s băgat într-un asemenea loc, cu atîta

lume, atît de diferită, şi ca gîndire, şi ca statut social. Convorbirile cu aceşti oameni mi-au fost foarte utile: pentru documentare, pentru informare şi pentru aflarea unor noutăţi din toate domeniile. Nu le venea a crede că un om, privat aproape şase ani de libertate (din care, trei îi muncisem la mină), se prezintă aşa cum m-am înfăţişat eu înaintea lor. Li se părea nemaipomenit că-mi păstrasem vioiciunea şi ascuţimea minţii. Mă vedeau că am un moral pe care mulţi nu-l aveau. Unii erau apatici, neîncrezători în ziua de mîine. Încă nu se rupseseră de-ai lor. Îi frămîntau problemele personale. Alţii aveau remuşcări pentru necazurile provocate familiilor. Încă n-apucaseră să se ridice deasupra unor asemenea frămîntări, care, de obicei, pun stăpînire pe noii arestaţi.

Învăţătorul Nicolescu (cel care-şi lăsase un braţ pe cîmpul de onoare) mă pune la curent cu ce se petrece în lumea satelor. A citat cazul unei tinere care, cu mare greutate, reuşise să absolve şapte clase. Îi fusese elevă. Acum era „doamna profesoară". S-a avîntat în politica zilei, luată de tumultul vremii. Ajunsese directoarea şcolii unde el fusese, ani în şir, dascăl. În şcoală, nu se putea descurca la tabla înmulţirii; acum, ca directoare, dădea recomandări, îndrumări privind educarea şi instruirea noii generaţii de copii. O considera o catastrofă, şi pe bună dreptate. Compătimea generaţia care va urma, cu astfel de îndrumători.

Convorbirea cu preotul Manolache Dobrescu m-a lămurit în privinţa altor aspecte din lumea pe care el o cunoştea. M-a durut faptul că unul din preoţii care fusese în lot cu mine, Gabriel Cocora, ajuns la Episcopie cu diferite însărcinări administrative, era ştiut de toţi preoţii epatriei ca fiind un rafinat informator al organelor de securitate. Toţi se fereau să stea mai mult de vorbă cu el, spre a nu fi prins cu vreun cuvînt, ce i-ar fi putut fi interpretat ca aducător de necazuri. Am remarcat convorbirea avută cu avocatul Vasilescu, cumnatul lui Potecaşu. Sora lui, cu întreaga familie, au rămas cu speranţa unei revederi cu cel plecat din mijlocul lor. L-am lăsat cu această speranţă, pe care şi-o menţinea şi care era a întregii familii. Era cercetat pentru fapte minore: simple zvonuri pe care le comentase.

Interesante mi s-au părut convorbirile cu profesorul Rarincescu. Era conştient că totul depinde de influenţa şi puterea ruşilor. Mi-a amintit de opiniile unchiului lui Şercăianu, profesorul Şerban Ionescu, de care am vorbit la începutul povestirii mele. El îşi dădea seama că lumea este obosită după al doilea război şi că nu poate acţiona cum am fi dorit-o noi. Poate generaţiile de mîine să se bucure de ziua libertăţii, cea atît de mult dorită şi aşteptată. Am reţinut de la el modul cum se pot descurca unii. Avea două fete. Foarte bune la învăţătură. Una a dat la medicină. A fost respinsă pentru origine nesănătoasă. A repetat examenul de două sau de trei ori. Pînă la urmă, s-a resemnat şi s-a mulţumit cu un post de asistentă medicală. Cea de a doua

a fost mai practică. Văzînd că nu izbutește pe cale directă, s-a angajat ca muncitoare la telefoane. În calitate de muncitoare, a căutat să se facă remarcată și, în adevăr, așa a fost. După cîțiva ani, a fost propusă să urmeze cursurile fără frecvență ale unei facultăți de specialitate. Totul i-a reușit. Ajunsese cu studiile terminate. Deși i se luase toată agoniseala de-o viață, profesorul se resemnase într-un fel, acum, la bătrînețe. L-am apreciat ca fiind un om realist. Credea în eliberarea Neamului, dar trebuia să mai treacă timp.

Iată că, în noaptea de 30 aprilie/1 mai 1954, apare în pragul ușii un om oarecum speriat. Se recomandă. Este inginerul Teodorescu, directorul fabricii de la Valea Călugărească. Atîta ne-a spus: „Și cît le-am făcut eu!".Sta tăcut, deoparte. Cineva a căutat să-l liniștească, arătînd către mine: „Domnule, omul acesta și-a pierdut de șase ani libertatea și nu-i atît de prăpăstios cum pari dumneata". Uitîndu-se la mine, inginerul s-a mai înseninat. N-am putut vorbi cu el.

În după-amiaza acelei zile milițianul mi-a strigat: „Gata, bagajul".

Înainte de-a ieși din cameră, le mai spun tuturor să aibă încredere în ziua de mîine. Îi văd pe preotul Manolache Dobrescu și pe învățătorul Nicolescu repezindu-se spre mine și, cu căldură, mă strîng în brațe. De atunci nu i-am mai văzut. Sînt scos afară, fără ochelari. Văd coridoarele acelea sinistre, pe care le străbat pînă la ieșire. În curte dau ochii cu Șercăianu. Zîmbim cînd ne regăsim și amîndoi privim în jur. Ne minunăm de frumusețea florilor ce împrejmuiesc clădirea și a brădetului ce se întinde de-a lungul gardului. Pe lîngă clădire sînt brazde de flori, de tot felul. Cîtă deosebire față de suferința și de oftatul din spatele brazdelor cu flori, așezate tocmai în dreptul ferestrelor celulelor. Sînt puse anume, să camufleze locul. Totuși, se observă aburii care ies. Parcă ar fi un strigăt de durere al celor dinăuntru. Este duhul celor de-acolo. Dar cei doi însoțitori s-au și prezentat, să ne ia în primire.

Pînă una-alta, vedem că la ferestre apar figuri care se uită după noi. Disting pe Nistor, fostul gardian de la securitatea din Buzău, acum cu grad de plutonier. Mai văd și pe Voicu, ofițer. Ne privesc curioși: sîntem oamenii pe care i-au închis, cîndva, în casa lui Dumitroff. Ne facem a nu-i observa, ba, mai mult, le întoarcem spatele. Ne uităm în sus, spre soare, pe care nu-l mai văzusem de luni de zile. Și ce frumos ne apare! Cît nu știam a-l prețui cînd eram liberi și-l aveam zi de zi deasupra noastră, răsărind, strălucind sau apunînd.

Îndată a și sosit jeepul, în care intrăm imediat. Ni se dăduse hrană rece pe două zile. Aveam drum lung pînă la Baia-Mare. Zăpada se topise. Primăvara era în toi. Pe cîmp, grîul este mare. Timpul grăbește. Acum, nu prea ne mai interesează noii pasageri. Veștile, pe care le acumulasem

vreme de cîteva luni, erau destule. Ne exprimăm surpriza pentru aducerea noastră la Ploieşti. În final, sîntem de acord că Dumitrescu a vrut să vadă cum arătăm. Îi sta în putere s-o facă.

În sfîrşit, ajungem la Baia-Mare. Gara, aşa cum o lăsasem, aglomerată: „planeta se grăbeşte".

Un telefon şi gata! iată-ne, din nou, la securitate. De astă dată, aşteptăm, într-un mic hol, hotărîrea lor. În curtea securităţii intră un camion. Înainte de-a ieşi din curte, este urcat un sac plin cu grăunţe. Ne aşezăm pe bagaje. Sacul este al unui locotenent de securitate, care se aşază pe el. Soţia lui urcă lîngă şofer. Alături de noi, cei doi însoţitori.

După vreo 10 km, camionul opreşte. Sacul cu pricina este dat jos, la un semn al „doamnei" de lîngă şofer. Este îmbrăcată, după rangul ei de ofiţereasă, ca o cucoană: pantofi cu tocul înalt, rochie cu decolteu, pardesiu de sezon. Locotenentul, bărbatul ei, sare şi el din maşină, o dată ce însoţitorii îi dau sacul jos. „Doamna" priveşte către soţ, să se repeadă spre sac, să-l ridice şi să-l ducă înspre satul lor, aflat cam la un kilometru şi ceva. Dar ofiţerul securist se codeşte să ridice sacul. Vedem cum „doamna" o face. Nu plecăm încă. Asistăm la o scenă amuzantă, pe care o consemnez, spre a fi ştiută. Securistul era în talie şi se cam învîrtea în jurul sacului. Se jena, probabil, în prezenţa noastră, să ridice sacul. Vrem să ştim cum vor proceda.

„Hai, pune mîna şi ajută-mă să-l urc pe umăr. Ţi-e ruşine, te-ai boierit. Ai uitat de unde-ai plecat!". Şi ea îşi aruncă sacul, ajutată puţin de el, pe un umăr, cu braţul proptit în şold. După aceea, cu paşi mari, întinşi, porneşte pe-o potecă, urmată, la distanţă, de securist, stingherit de vorbele aspre, spuse de nevastă-sa în prezenţa noastră. Merge bombănind şi aşa o conducem cu privirea pe romînca aceea, care n-a mai putut răbda să nu-i arunce soţului reproşul ei, perfect îndreptăţit. Femeia, plecată de la sapă, a rămas aceeaşi bună gospodină; în vreme ce el, pornit tot de-acolo, poate sătean sau cioban ori pădurar, ridicat de vremuri la rang de „domn", nu mai voia să pună mîna pe sacul cu pricina; în mod sigur, nici pe coasă, sapă sau altă sculă din gospodărie. Însoţitorii noştri, ca şi noi, zîmbesc cu înţeles. Nu se pot reţine să nu spună: „Femeia are dreptate!". Ţăranca, un omoi de femeie, n-a vrut să se dezică de ceea ce era în realitate. Îmbrăcămintea era ca o spoială peste trupul vînjos. A rămas naturală, cu nimic schimbată de calitatea soţului ei, devenit, peste noapte, „boierul" zilei.

Privim satele în plină după amiază. În zare apar primele case din Cavnic. Are aspect de orăşel. Urcăm pe cursul pîrîului Săsar. Mai încolo, barăcile coloniei. Vedem în jurul lagărului gardul de scînduri şi sîrma ghimpată, cu prepeleacuri din loc în loc. Camionul opreşte la poarta lagărului, după care şoferul claxonează. Îl vedem pe Tămîie că apare. Se repede înspre

spatele camionului, să vadă cine-i sînt „noii veniți". Privindu-ne, ne întîmpină cu următoarele cuvinte: „Aaa! voi erați?" Persoana care dispune de soarta noastră se adresează unui milițian ieșit și el în pragul porții, lîngă gheretă: „Vezi că ne-au venit două colete. Du-i acolo!" și-i arată camera de lîngă baie, de unde plecaserăm cu trei luni mai înainte. Însoțitorii noștri vin la noi și ne strîng mîna, bucuroși oarecum că n-au avut dificultăți. Reținem termenul cu care ni se adresează: „Vă dorim sănătate". E ceva neuzitat pentru poziția lor, ca și pentru aceea a noastră. Mai rețin termenul de „colete" atribuit de Tămîie. La acest cuvînt voiau să ne reducă stăpînii noștri de-atunci. Știam noi de ce i-am dat porecla de Tămîie. Pe lîngă prostia care-l caracteriza, era și o doză mare de răutate și de dispreț, manifestate față de supuși.

Camera unde sîntem introduși este neschimbată. Așa cum o lăsasem la plecare. Se cam depusese praf. Nu credeam că vom fi ținuți în carantină prea multă vreme. Deși aveam hrană rece, totuși, milițianul Feher, plutonierul, ne-a adus și hrană caldă, de la bucătărie.

Știam că, peste puțin timp, urma să iasă schimbul din mină. Drumul lor trecea pe sub fereastra camerei noastre și apoi, de acolo, oamenii mergeau la baie. Eram nerăbdători să ne vedem prietenii și cunoscuții. Încep să apară primii mineri. Printr-o găurică făcută în geamul acoperit cu hîrtie, puteam vedea defilarea lor, grăbindu-se către baie. Unul cîte unul întorc capul spre camera noastră, luminată. Aveau probe că aduseseră pe cineva nou. Vestea se răspîndește numaidecît. Curiozitatea îi împinge să afle cine-i în cameră. În egală măsură, prin vizeta aceea a noastră, și noi voiam să-i vedem. Rămînem surprinși: nici unul din amicii cei mai apropiați. Faptul ne intrigă. Mult nu ne-am frămîntat, fiindcă unul mai îndrăzneț s-a apropiat de geamul nostru și ne-a pus în temă cu realitatea din lagăr. Toți minerii din categoria noastră fuseseră strînși și duși la penitenciare. Unde? Încă nu putuseră afla. Și cei rămași se așteptau la o plecare.

Îndrăznețul era căpitanul Burlacu, fost jandarm de carieră, un bun prieten al nostru. Se zvonea că în locul celor plecați și al următorilor vor fi aduși deținuți de drept comun. Asta se vorbea în lagăr. De-acum, eram siguri că ne vom urma amicii.

Nu după multă vreme, în chiar ziua sosirii în acea cameră, se aduce un butoiaș, de folosit drept tinetă. Vom avea, deci, regim de închisoare propriu-zis. De acum încolo, singura persoană care va avea legătură cu noi este plutonierul Feher. El ne aduce mîncare, el ne scoate la aer, și o face mai mult noaptea, să nu fim văzuți de ceilalți. Nimeni altul nu se poate apropia de noi. Trebuie să subliniez faptul că Feher s-a purtat, cît timp am fost menținuți în Cavnic, ca un adevărat „om". După reguli, mîncarea trebuia să fie, cantitativ și calitativ, ca aceea din penitenciar. El, însă, avea grijă să fie ca a celorlalți mineri. Și nu putem uita asta. Regimul aplicat deținuților

în închisori s-a făcut prin oamenii regimului. Dar au fost oameni şi oameni. Feher a fost unul din cei buni. De multe ori, ne îndemna să mîncăm tot ce ne aducea. Ţinea să ne spună că, pe unde vom fi duşi, nu se ştie ce va fi.

De acum, eram siguri că mult nu vom fi ţinuţi la Cavnic. De aceea, începem să ne punem la punct îmbrăcămintea. Ne-am cusut-o, ne-am modificat-o, aşa cum credeam că ne va fi mai folositoare. Ne-au ţinut în izolare aproape o lună de zile.

Şi iată că, într-una din zile, Feher ne anunţă că, în curînd vom părăsi Cavnicul. Ne va însoţi pînă la o altă închisoare, unde ne va preda. În adevăr, a sosit ziua. După trei ani de minerit şi cele cîteva luni de peregrinat pe la securitate, luăm drumul altor închisori.

Călătorim cu un camion. Alături de noi este Feher, iar lîngă cabina şoferului, este soţia lui. Pleca şi ea, probabil la rude. Pe drum trecem printre pomii fructiferi, aliniaţi de marginea lui, pomi în plină floare. Ocolim Baia-Mare şi ne continuăm drumul, mai departe, înspre sud. Primul oraş este Satu-Mare. După ce străbatem cîteva artere, ne oprim în faţa unei clădiri masive, pe frontispiciul căreia se poate citi: „Penitenciarul Satu-Mare”, moment în care Feher se îndreaptă către o uşă de lîngă poarta închisorii. La întoarcere, după ce coborîm, ne strînge mîna, urîndu-ne sănătate. Era ceva neobişnuit pentru un miliţian s-o facă. Încă o dată şi-a dovedit bunătatea faţă de oameni ca noi.

Închisoarea aceasta nu se deosebeşte de suratele ei de pe cuprinsul Transilvaniei. Numai prin asemenea temniţe stăpînirea habsburgică şi maghiară a putut domina populaţia majoritară românească.

După primele formalităţi, de rutină, sîntem conduşi în interior, pînă ce ajungem în dreptul unei uşi. Ni se deschide şi iată-ne într-o celulă. Sîntem singuri. Aici, surpriză: găsim două paturi cu cearşafuri şi pături, cum nici nu ne venea a crede. Păturile erau frumos aranjate, întocmai ca la cazarmă. Mi-am amintit de timpul cînd mi-am făcut stagiul militar.

Ne-am dat seama că sîntem în tranzit. Era o închisoare de pe traseul de cale ferată, pe unde circula duba. Cu ea vom călători către destinaţie.

Tatonăm ce-i în jur. Voiam să ştim cine ne sînt vecinii. Doream să cunoaştem alte noutăţi sau să le confruntăm cu cele ştiute de noi. Zadarnic, fiindcă aici erau majoritatea deţinuţi de drept comun, neinteresaţi de asemenea probleme. Erau cu gîndul la eliberarea lor, nu la ce ne preocupa pe noi, deţinuţii politici.

Pe tabla cu care-i căptuşită uşa, veche de peste zeci şi zeci de ani, poate de cînd închisoarea, am văzut încrustate numele multor români, care au cunoscut rigorile regimului unguresc. Anii trecuţi în dreptul lor: 1914, 1916, 1917. Ce probă mai evidentă se poate aduce, decît numele acestor fraţi ai noştri, care au cunoscut vitregia închisorilor maghiare?

Pînă aici n-am văzut femei supuse regimului de celulă. Un bărbat este mai învățat a îndura necazul, greutățile vieții; femeia, în celulă, impresionează. Le-am auzit țipînd pe la ferestre, bătînd nervoase în uși. Odată, m-am ridicat la geam și le văd cum arată, scoase la plimbare. E grea mizeria bărbatului, dar o femeie în mizerie, îmbrăcată cu cîrpeli, desculță, este dezgustător. Mi-am spus că lor nu li se poate aplica același regim celular ca bărbaților. Acolo erau numai deținuți de drept comun, dar regimul de închisoare aplicat femeilor le făcea de compătimit.

Într-o seară, sîntem încolonați, un grup de cîteva zeci de deținuți, cu destinație gara. După sosirea trenului cu duba, ne urcăm și sîntem repartizați într-o celulă. Trenul mergea spre sud. Deci, către Aiud, ne ziceam. În adevăr, în gara Aiud sîntem singurii care coborîm. Un oftat discret îmi iese din străfundul inimii. Cu trei ani înainte, credeam că nu voi mai face cale-ntoarsă, dar iată că soarta a voit altfel. Un grup de milițieni ne escortează și urcăm încet panta, ca odinioară. Aceeași inscripție la intrare: „Penitenciarul Aiud". Formalitățile sînt mai sumare. Milițienii ne introduc direct spre celular. Începe o altă perioadă de osîndă, o altă fază a suferințelor. Urcăm la trei: „Hai, mă, nu rămîne în urmă". Așa ne vedem sus, de unde coborîsem acum trei ani și ceva.

9

Așadar, iată-mă în interiorul imensei clădiri. Privesc în sus și același fior mă străbate cînd văd coada și scurtele „T-ului", cu plasele dintre etaje. Ne îndreptăm, în urma milițianului, pe latura scurtă, dinspre răsărit, a „T-ului". Este latura pe care, cu patru ani înainte, exista anticamera morgii. Cînd trec pe lîngă ea, simt o strîngere de inimă.

De acum, am intrat în alt joc al destinului, care-i al tuturor celor ce-și duc viața în spatele ușilor zăvorîte. Parcurgînd culoarul, sînt sigur că vizetele invizibile de prin celule iscodesc, să afle ceva mai devreme cine-s noii veniți. Milițianul se oprește în dreptul unei uși. Descuie și trage cu putere zăvorul, după care, iată-ne în noua celulă.

Înainte de orice, surpriză mare. Sînt paturi, în număr de opt, cîte patru pe o parte și sînt suprapuse. Ceva neașteptat față de priciurile lăsate „atunci", sau de dușumeaua goală, pe care le aveam încă în memorie. Și astăzi persistă, fiindcă astfel de situații nu se pot uita niciodată. În intervalul dintre paturi, pe cîte o parte și alta, locatarii celulei ne iau în primire, uitîndu-se curioși la noi. Nu-i cunoaștem, dar, pe loc, ne prezentăm. Lăsîndu-ne jos bagajele,

strîngem mîna fiecăruia. Își spun numele: Berghes, Samoilă, Brudea și Costin. Persistă surpriza „mobilierului". Cîte s-au schimbat din vremea cînd părăsisem clădirea, cu atîția ani înainte! Cîți n-au murit cu gîndul la un pat, pe care să-și odihnească truditele trupuri, hămesite! Atunci cînd își întindeau ciolanele, fără carne, doar cu pielea pe ele, visau să doarmă într-un pat, fie el cu saltele de paie. Au murit jinduind un confort, cît de modest. Acum îl avem. Ca să ajungem aici, am făcut cale lungă, care ne-a costat alte suferințe, cu altfel de umilințe.

Cei din cameră sînt amabili cu noi, din primul moment. Costin auzise de mine și aveam cunoștințe comune, în Focșani, de unde era. Amabilitatea și-o arată oferindu-mi loc într-unul din paturile de jos, al lui. Era mai tînăr. Sesizez că se bate în pereții laterali. Vecinii sînt nerăbdători să afle cine-s noii veniți. Cînd aud cine sînt, ne transmit „bun venit", la care li se spune „bun găsit". Sîntem informați cine ne sînt vecinii. Aici, la etajul trei, mai toți sînt cei aduși de la mine. La celelalte etaje, tot din amicii noștri, care au lucrat în fabrică, la Aiud.

În general, este o atmosferă de bună dispoziție, după cîte ne informează prietenii. Mai toți sînt vioi și încep deja a se deprinde cu viața de celulă. Au ce-și povesti și, mai ales, prilejul de-a se odihni în liniște. Așa presupuneam, după aparențe. Sîntem puși la curent cu relațiile deținut-milițian. Deocamdată, oamenii nu-s deranjați prea mult. Stau pe paturi întinși, ba chiar dorm peste zi. Ne bucură veștile, sperînd că asemenea toleranțe vor dura. Ne vorbesc despre alimentație, care nu-i prea departe de cea știută de pe vremuri. Aflăm că terciul e nelipsit, ca și turtoiul, dat de două ori pe săptămînă. O specialitate a Aiudului. În prima zi, ieșim noi cu tinetele la program, fiindcă voiam să vedem „lumea". În adevăr, l-am văzut pe inginerul Virgil Procopovici, din Bucovina, nepot al profesorului Traian Brăileanu. Zîmbește și ne salutăm în fugă. Fusese dus la mina Valea Nistrului. Cu el e și inginerul Leonida Lupașcu, despre care am mai vorbit.

Dar cine ne sînt fîrtații?

Samoilă și Brudea au fost implicați în același proces și judecați la Brașov, cu un an și ceva mai înainte. În munții Făgăraș, fusese parașutat un grup de români, trimis din Apus. Printre ei – un oarecare Saplacan; de asemenea, Ică Tănase și Samoilă, fratele celui care-i cu noi, acum, în celulă. Parașutații, lăsați în zona Făgăraș, au căutat să ia legătura cu cunoscuți de prin părțile locului. Printre aceștia se afla și Brudea, muncitor din Brașov. După un timp, securitatea reușește să-i depisteze și, după filarea legăturilor, se ajunge la prinderea lor și a celor cu care stabiliseră legături. Procesul s-a soldat cu condamnarea la moarte a parașutaților, care au și fost executați. Restul a primit condamnări destul de mari, pînă la 25 de ani, cît avea Samoilă. Brudea avea o condamnare de 12 ani, dacă mi-aduc bine aminte.

Ne-au pus la curent cu noutățile de la parașutați. De lansarea lor aflasem și noi, încă de la mină, din ziarele aduse de civilul acela. Mulți făgărășeni luaseră drumul închisorilor, îndeosebi cei de la poalele munților. Atît Samoilă cît și Brudea aveau moralul foarte ridicat, fiind încrezători că eliberarea tuturor va veni „pe curînd". Așa îi asiguraseră cei sosiți pe calea aerului. După mai bine de zece ani, l-am întîlnit pe Brudea la Brașov. Deci trecuseră zece ani și mai bine și „ziua aceea de mîine" nu se conturase.

Tînărul Costin studiase dreptul, dar n-apucase să-și fructifice studiile prin diplomă. Era logodit cu fiica unui preot din Focșani, și el arestat pentru mulți ani. Probabil nu s-a căsătorit, fiindcă acum cîțiva ani am citit în ziare anunțul morții, semnat de frații și surorile lui. Cîți n-au fost în situația asta! Costin lucrase în fabrică, o vreme. Ne-a împărtășit impresiile cu care s-a întors. Mi-a dat o mulțime de nume de oameni, de pe întreg cuprinsul țării. Majoritatea, rămași în Aiud, au folosit timpul liber creînd poezii, cei talentați, sau rememorîndu-și-le pe cele învățate cîndva. După care, le difuzau, mai departe, amatorilor. Alții predau și, respectiv, învățau limbi străine. Acolo, în fabrică și în celulă, s-au predat adevărate cursuri de literatură, filosofie, istorie; bineînțeles, printre picături. Exact așa cum procedaserăm și noi, în mină. Poeziile lui Radu Gyr circulau cel mai mult. Și poeziile lui Nichifor Crainic erau cunoscute printre deținuți. Un timp, Costin stătuse cu Radu Gyr la spital. Ne-a povestit cum lucra acest mare poet al nostru. În mod obișnuit, sta întins pe pat, cu fața acoperită cu un prosop sau cu o pînză. După un timp, începea să recite vers după vers, ca să-l audă cei din jurul patului. Îi ruga să-i memoreze versurile, strofele și, pînă la urmă, poezia pe care o compunea. Apoi, recitau ce le transmisese. În tăcere, îi asculta, își corecta un vers ori schimba un cuvînt sau altul. Întotdeauna își alegea o temă, pe care o dezvolta, o trata sub forma unei poezii. Autorul se amuza cînd i se recitau, cu modificări, poezii de-ale lui, revenite după un timp. Considera aceasta o colaborare a anonimilor cu autorul. Totuși, insista ca textele originale, cărora el le dăduse o formă definitivă, să fie reținute exact și, ca atare, să circule în forma creată de el. Costin avea satisfacția că poeziile pe care ni le recita le învățase direct de la autor.

Am lăsat mai la urmă pe-al patrulea om găsit în celulă. Este vorba de Berghes, învățător din fostul județ Tecuci. Ca vîrstă, era cam în jur de patruzeci de ani. Destăinuirile lui le consemnez, fiindcă merită a fi cunoscute, spre a se trage unele concluzii. Era văr primar cu Gheorghe Apostol, mamele fiind surori. Berghes, încă de tînăr, îmbrățișase crezul unei ideologii contrare comunismului.

Mamele lor – surorile – erau necăjite pentru feciorii lor, fiecare în anumite perioade. Mama lui Gheorghe Apostol, în perioada de pînă-n război și pînă-n august 1944; a lui Berghes cunoaște frămîntări și necazuri după

aceea. Surorile se tînguiau între ele, pentru băieţii lor, atunci cînd se întîlneau. Băieţii luaseră drumuri diametral opuse, ca orientare.

Vestea că Gheorghe Apostol ajunsese om mare circula, în primul rînd în satul lui de origine – Tudor Vladimirescu – dar şi în împrejurimi. Familia era încîntată că feciorul ei urcase aşa de repede treptele spre vîrful politicii. Lumea din comuna lui Berghes ştia că învăţătorul lor este văr primar cu omul zilei, care ocupa atunci funcţia de preşedinte al Uniunii Generale a Sindicatelor. Locuitorii aveau o frămîntare a lor, pe care nu o putuseră rezolva de ani de zile. Şcoala satului, unde preda Berghes, era în paragină, ne mai corespunzînd scopului ei, ca instituţie. Au încercat să-şi construiască şcoală nouă, dar n-au reuşit. Vremurile s-au aşezat de-a curmezişul, mai ales după 1938, după care a venit războiul, cu greutăţile şi cerinţele lui. Toate au dus la amînare fără termen, deci la suspendarea construirii şcolii. Îndată după terminarea celui de al doilea război mondial, oamenii satului încep să prindă speranţe. Aflaseră că vărul învăţătorului este cineva la Bucureşti. Şi, în grup, bat la uşa casei lui Berghes, rugîndu-l să-şi calce pe inimă şi să se adreseze vărului său, Gheorghe Apostol, să-i ajute a-şi construi şcoala. Cu toate ezitările iniţiale, Berghes n-a mai putut rezista şi, în cele din urmă, a acceptat să meargă la vărul Gheorghe. Astfel, a luat drumul Capitalei, avînd asupra lui un memoriu adresat preşedintelui sindicatelor din România. Odată ajuns, intră cu oarecare sfială în clădirea mare şi luxoasă. În fine, iată-l în anticamera vărului, unde străjuia o secretară, pusă la punct. O adevărată „domnişoară", cum se cade a fi o „muncitoare" acolo, sus. Pe biroul ei – o mulţime de telefoane. Se uită la străinul vizitator cu oarecare sfidare. „Ţărănoiul", cum părea îmbrăcat, îi strică aerul parfumat al biroului. Cu timiditate în glas, o roagă să-l anunţe pe „tovarăşul" preşedinte că doreşte să-i vorbească. Nu prea era încîntată că o deranja un necunoscut, însă el insistă să-i transmită doar numele, după care va vedea ce-i de făcut. Fîşneaţa domnişoară deschide uşa tovarăşului preşedinte. Spre surprinderea ei, îl vede pe Gheorghe Apostol că-şi îmbrăţişează vărul.

Din momentul acela, Berghes este extrem de mirat de tot ce vede, de ce discută şi cu ce rezultat se întoarce în satul său. Gheorghe Apostol îl invită să ia loc, ceea ce şi face. Se cufundă într-un fotoliu cu arcuri, de să intre cu totul pînă-n parchetul pardoselii. Vărul este nespus de amabil, încîntat că o rudă de sînge îi face o vizită. Înainte de orice, sună secretara, dispunînd că nu mai primeşte pe nimeni în ziua aceea şi cere cafelele. Berghes îi spune scopul vizitei sale. Îl deapănă între două sorbituri de cafea. Oamenii satului îşi puseseră mare nădejde în protecţia acestui om, dar el, Berghes, îşi avea rezervele lui. Cînd aude cu ce problemă a venit în Bucureşti, Gheorghe Apostol îl linişteşte pe loc. În cîteva minute, totul s-a aranjat. A telefonat undeva, a rugat sau, mai curînd, a dat sugestie cum să se

procedeze. Mai mult, a insistat să fie construită școala cu prioritate, în așa fel încît, în toamnă, la începerea noului an școlar, să fie inaugurată. Și-a anunțat și prezența la inaugurare. Nici nu se gîndea Berghes că se poate aranja atît de repede o problemă considerată de el și de-ai lui grea, dacă nu imposibilă. Nu știa cum să se retragă, ducînd vestea cea bună consătenilor. Dar vizita se prelungește.

Imediat, „vărul" dă un telefon și Berghes deduce despre ce-i vorba. Își anunță soția că vor avea musafir important la masa de prînz. Berghes n-a mai putut face nici o opunere. Au mai vorbit de multe alte lucruri, începînd cu cele de familie, dar și cu caracter politic. Reproduc cuvintele lui Berghes:

„Bine, măi vere, cum de te-ai înhăitat tu cu o jidoavcă ca Ana Pauker, care-i străină de Neamul nostru?", la care Apostol i-ar fi răspuns: „Nu vorbi așa, vere. Țin la ea ca la mama. Cît s-a zbătut ea pentru mine și pentru alții ca mine, nu pot uita. E femeie deșteaptă și țin la ea mult".

Convorbirea nu mai continuă, fiindcă el nu intenționa să-l aducă pe Apostol pe alt drum, ci doar discutau liber, ca între veri. În sfîrșit, aproape de ora prînzului, ies amîndoi din sediul Uniunii Generale a Sindicatelor, către care muncitorimea își îndrepta speranțele. Într-o mașină neagră, pe măsura șefului sindicatelor din România, urcă cei doi veri. Mașina îi plimbă prin București, pînă ajung „acasă". Era o vilă, așa, ca pentru „domnii" ce reprezentau muncitorimea cea plină de sudoare, trudind în turnătorii, în mine etc. Berghes este condus cu mîndrie de vărul său. De la ușă, calcă pe covoare groase, de nu li se aud pașii. În hol, îi întîmpină o blondă, înaltă, subțire în talie, ca o viespe.

„Vere, îți prezint pe soția mea!". Încîntat Berghes de cunoștință, dar mai încîntată ea, căci cunoaște o rudă de sînge a soțului. Este radioasă, îmbietoare, plină de farmec, cum i se pare învățătorului nostru, intrat pentru prima oară în casa președintelui Uniunii Generale a Sindicatelor din România, al reprezentantului muncitorimii pe linie sindicală.

Sufrageria unde sînt introduși este de-un lux, cum numai prin cărți citise, sau văzuse prin filme Berghes al nostru. Gazda, zveltă, sare în sus de voioșie, dispunînd slujnicei să fie gata. Fiindcă acolo era o altă tînără, cu rol de servitoare. Și cîte bunătăți nu sînt aduse pe masa celor trei – gazdele și musafirul! Șoferul și-a potolit foamea, undeva, pe la bucătărie. Soția vărului e peste măsură de satisfăcută că are invitat la masă o rudă așa de apropiată. Nu știe ce bucate mai alese și ce băuturi mai speciale să așeze pe masă. La urmă, restrînși într-un salon, toți trei savurează cafeaua gazdei, așa cum știe ea s-o facă mai bine.

Tăcut, musafirul mai mult observă ce-i în jur. Gazda cu părul blond-roșcat are cîțiva pistrui pe obraji, care o fac și mai șic. Timpul trece și

Berghes își manifestă intenția să plece. Are cale lungă de mers cu trenul și apoi, de la gară pînă acasă, în sat, încă ceva. Vărul Gheorghe își manifestă dorința să-l însoțească, dar vor face un mic ocol, pe la Galați. Merg pînă la „aia". Berghes știa cine era „aia". După ce s-au mai relaxat puțin, sînt gata de drum.

Cu vărul Gheorghe, așezați pe canapelele din spatele mașinii, străbat cîmpia Bărăganului în mare viteză. Și iată-i ajunși la Galați, care pe atunci purta semnele devastatoare ale războiului și ale secetei. Străbat mahalaua de intrare în oraș, apoi trec prin centrul și intră în altă mahala, spre altă ieșire. Mașina lasă un nor de praf, iar copiii desculți se agită în urma ei, pe străzile nepietruite. Lumea iese pe la poartă, curioasă, văzîndu-se deranjată de o mașină, mai altfel decît văzuse. Ajunși la o răscruce, vărul dispune ca mașina să oprească și șoferul o parchează după un colț. „Vere, stai aici, că mă reped pînă la „ea". Vreau să-mi iau fata!"

Să fi stat Burghes, în picioare, lîngă mașină, cam un sfert de oră. Nu îi vine a crede ce se aude din partea unde plecase vărul, cam la cîteva case distanță. E mare gălăgie. O voce de femeie se distinge din toată larma, iar vecinii, mai cu seamă vecinele, ies pe la poartă sau privesc peste garduri la ce se-ntîmplă. N-a fost acolo să ne spună cum a decurs întrevederea, dar Berghes îmi redă fragmente din vorbele femeii, care alarmase mahalaua.

„Ieși afară din casă! Nu mai sînt bună acum. Ți-am cărat prin închisori mîncare și îmbrăcăminte. Am muncit spălînd rufe, unde am găsit, pentru un ban, și tu m-ai lăsat. Acum te-ai ajuns, te-ai înhăitat cu jidoavca aia, care ți-a sucit capul! Nu-ți dau fata nici în ruptul capului. Eu am crescut-o, cum am putut. Ieși afară, golanule!"

Îl vede pe Gheorghe Apostol ieșind. Își înjură fosta nevastă, în vreme ce lumea privește aprobator spre vecina lor, cea necăjită. Mînios, vărul urcă în mașină și, cum a venit, răscolește praful de pe ulița mahalalei. Copii cu alai mare fug după ei, apoi liniștea se lasă în partea aceea a mahalalei. „Vărul" continuă să înjure, exprimîndu-și hotărîrea: „Nu i-o las, orice-ar fi. I-o iau cu forța. Îmi trimit oamenii și tot o iau!"

Au trecut anii de la această întîmplare. Fiecare dintre cei doi veri și-a văzut de calea lui. Tîrziu, după mai 1948, Berghes ia drumul închisorilor. Condamnat la închisoare pînă-n zece ani, la început la Canal, muncind acolo în ploaie și vînt, în arșița soarelui de vară, sau pe vreme de viscol și ger. La unul din vorbitoarele ce i s-a aprobat, i-a venit mama. Biata mamă, ce nu face să-și vadă feciorul liber, scăpat de necaz? I-a povestit băiatului ce stăruință a depus în timpul cercetărilor. S-a dus la nepotul Gheorghe, să-l implore a-i salva băiatul din încurcătură. Iată și răspunsul dat mătușii-si:

„Lele (îi pronunță numele), dacă văru-meu ar fi comis zece crime de omor, n-ar fi făcut nici o zi de închisoare, l-aș fi scăpat din orice belea,

dar într-o chestie ca asta nu mă bag". Am redat cazul, prezentat de învățătorul Berghes, ca să fie apreciat sub toate aspectele lui.

În celulă, ne-am creat condiții relativ satisfăcătoare. Cu oarecare prudență, luam legătura cu vecinii. La data aceea, milițienii se limitau a-ți face unele observații, cînd te prindeau în culpă.

Toată vara lui 1954 nu aduce nici o schimbare în mai bine. Eram tot în faza de început, a unei alte perioade de închisoare.

Multă vreme nu ne-am bucurat noi de hainele noastre, fiindcă ne-au dat să purtăm uniforme vărgate. S-a petrecut prin toamnă. Unii care își rupseseră hainele le mai cîrpiseră. Cît de cîrpicite erau, omul se găsea în hainele lui; personal exista, așa cum era cunoscut. De acum, toți aveam aceeași îmbrăcăminte, încît cu greu ne mai puteam distinge unul de altul. Hainele noastre ni le-au împachetat și, preluate, le-au depozitat undeva, printr-o magazie a penitenciarului. Ceea ce ne-a îngrijorat mai mult a fost faptul că nu aveam voie să avem asupra noastră decît două schimburi de rufe, două perechi de ciorapi și un pulovăr. Ici-colo, se scăpa cîte un pieptar sau bundă, dar, la fiecare percheziție, tremurai de frică să nu ți-o confiște.

Încetul cu încetul, pe neobservate, se fac simțite măsurile de constrîngere, restricții din ce în ce mai severe. Încă din aprilie al fiecărui an, pe la început de lună, ni se iau hainele vărgate de iarnă și ni se dau haine de „vară". Erau bluze din petece de doc, cusute între ele. Pantalonii scurți și bluza reprezentau îmbrăcămintea de vară. Cam după octombrie, începutul lui noiembrie, ni se da iarăși îmbrăcămintea vărgată, considerată a fi de iarnă. Din primăvară pînă-n toamnă tîrzie, oamenii își îmbrăcau pe sub bluze tot ce aveau. Cămășile și indispensabilii ne protejau, într-un fel, corpul. Peste toate, acele bluze. Indispensabilii ieșeau afară din chiloții uniformei, situație pe care noi o numeam îmbrăcăminte cu prelungitori. Erau perioade cînd tremuram zi și noapte. Ne chirceam unul într-altul, ne plimbam prin celulă, rînd pe rînd, cîte doi sau cîte unul. Timpul îl măsuram prin tururile făcute într-un fel de cerc, atît cît permitea spațiul celulei. În vremea asta îți memorai ceva, dacă nu participai la vreo discuție. Au fost perioade cînd, pe timp de vară, ți se luau pulovărul sau pieptarul. Ți se restituiau iarna, dacă aveai noroc de așa ceva. Mulți purtau pe spate pături, pe care le foloseau drept pelerine. Așa ne protejam contra noului flagel al vieții din celulă: frigul. Vara, bluza cu prelungitori nu ne era îndeajuns ca să ne protejeze contra frigului, oricît încercam noi să ne ameliorăm situația. Iarna, hainele vărgate, vechi, tocite, nu țineau cald. Aiudul se afla într-o regiune nu departe de masivul munților Apuseni. Dîrdîiam de frig mai tot timpul. Totuși, am rezistat într-un fel oarecare.

Cum? Asumîndu-ne riscuri mari, am improvizat tot felul de completări ale îmbrăcămintei: mînecuțe, glezniere, genunchiere, cotiere, umerare. Cu

ele ne protejam încheieturile, primele expuse răcelii şi, în final, reumatismului şi anchilozării. Cei de pe nordul „T-ului" tremurau tot timpul, vară-iarnă; cei de pe sud mai aveau perioade de *suspense*, pe vreme de vară.

Miliţienii nu mai erau toleranţi ca la început. De la deşteptare şi pînă la stingere, deci de la 5 dimineaţa şi pînă la 9 seara, nu mai aveai voie să stai culcat pe pat. Toţi patru sau, eventual, toţi opt cîţi eram, stăteam aşezaţi pe paturile de jos. Picioarele ne atîrnau. Cei mai înalţi aveau dificultăţi: capul atingea patul de sus. Nici de pereţi nu te puteai rezema. Cei înalţi, cum eram eu, erau nevoiţi să stea puţin aplecaţi. Trebuia mare efort să-ţi corijezi poziţia corpului. Se întîmpla ca noaptea să fii trezit, fiindcă nu-ţi erau aranjaţi bocancii, cum îţi pretindeau, sau pentru că nu aveai mîinile deasupra păturii. Astfel de scene erau tot mai frecvente. Plimbările, respectiv scoaterile la aer, se făceau neregulat şi nu durau decît cîteva minute. Programul de bărbierit, de asemenea, nu-şi avea zile regulate. După două-trei săptămîni, aveam bărbi mari, ţepoase, care ne iritau feţele. Un prilej de nervozitate. Pentru abateri nu se opreau numai la observaţii; începuseră să aplice sancţiuni, constînd în izolarea în camere anume alese din secţie, unde aveam regim sever. Mîncarea era redusă la jumătate de raţie; apa, numai în anumite ore, dacă se întîmpla să fie un miliţian mai îngăduitor sau atent la insistenţa omului pedepsit. La început, izolarea dura un număr de 7 zile, dar ea s-a prelungit la 14. Pentru unii, izolările se ţineau lanţ. Faptul că nu eram scoşi regulat la plimbare (şi că dura un timp aşa de scurt) a făcut ca feţele noastre să devină foarte palide. Aveam culoarea galben-lămîie. Mai tîrziu, am devenit pămîntii. Asta, după ani şi ani de celulă.

Stînd închişi între ziduri, zi şi noapte, săptămîni, luni şi apoi ani, în acea promiscuitate, cu miros permanent de closet, căpătasem un miros greu de suportat de către unul de-afară. Nici miliţienii nu-l suportau. La preluarea schimbului, îşi dădeau pe veston cu apă de colonie, din cele ieftine, cu miros ţipător, ca să anihileze mirosul nostru, cînd ne deschideau uşa pentru numărare şi bătut gratiile cu ciocanul. Alţii pufăiau o ţigară, împrăştiind fumul în celulă înainte de-a trece pragul. Noi ne dădeam seama de starea în care ne aduseseră.

Oamenii se îmbolnăveau sau li se agravau boli vechi. Ca să te consulte medicul, cînd venea pe etaj, era mare lucru. Trebuia să insişti zi de zi la miliţian ca să te scoată. Cei care aveau afecţiuni ale stomacului, ulcer, colite sau afecţiuni ale ficatului, aveau nevoie de regim special. Dacă reuşeai să-l obţii un timp, dădea loc la mari agitaţii cînd ţi se întrerupea. Era o permanentă luptă pentru obţinerea regimului alimentar. Cînd se întrerupea regimul acordat, cel în cauză refuza mîncarea de la comun şi asta dura zile în şir. Atunci se bătea în uşă cu putere, ceea ce irita pe cei din alte celule. În privinţa vizitei medicale, voi relata un exemplu de arbitrariu. Aproape un an de zile,

am stat în aceeaşi celulă cu Bucur Lazăr, Aurel Popa, Eugen Raţiu şi Gogu Iorgulescu. Primul era învăţător din Grigoreşti, de pe Arieş, secundul absolvise liceul comercial, fiind din judeţul Neamţ, Raţiu era din Făgăraş, frate cu Horia Sima, iar Gogu Iorgulescu, din Mahmudia, judeţul Tulcea.

Eugen Raţiu fusese arestat la Arad, în toamna lui 1944. Este predat ruşilor, care-l expediază numaidecît la Moscova. Ne-a povestit că, în avionul care-l transporta, se aflau şi Eugen Cristescu, fostul şef al serviciului nostru secret, şi Maria Antonescu, soţia mareşalului, dacă reţin bine. Acolo, în Rusia, a fost judecat şi condamnat la o condamnare mare. După proces, este trimis dincolo de cercul polar, la Vorcuta, centru minier pentru extragerea cărbunelui. Se înfiinţase un lagăr pentru această muncă, tocmai acolo. Erau aduşi deţinuţi din toate ţările lumii. De la japonezi la germani, fără să mai amintesc de nefericiţii din ţările est-europene. Nu lipseau nici francezii, şi chiar ceva englezi şi americani sau chinezi. Mii de astfel de oameni se găseau aici. La început, erau amestecaţi bărbaţi cu femei. Fără îndoială, nu lipseau românii basarabeni. Ne-a citat un nume: preotul Braga. Cred că Eugen Raţiu va scrie despre viaţa trăită la Vorcuta. Mă limitez să redau fragmente din cele povestite de el. După moartea lui Stalin, primeau şi pachete. Uneori dădeau şi mici petreceri, la care participau toţi, femei şi bărbaţi. Ruşii insistau ca aceia cărora le expira condamnarea să rămînă acolo, să-şi aleagă o deţinută ca soţie. În felul acesta, voiau să colonizeze localitatea şi regiunea. Reţin un aspect de la o asemenea petrecere, care-şi are tîlcul lui.

În lagăr era un deţinut german, omul administraţiei (prin copierea sistemului, aşa se procedase şi la noi). Se improvizase şi o orchestră, din instrumente confecţionate în lagăr. Printre români era un bucureştean, dansator desăvîrşit. Femeile aveau şi ele preferata a lor: o cunoscută artistă germană. Toţi participanţii se îmbrăcaseră cu ce găsiseră mai bun pe la alţii. La un moment dat, se anunţă un *damen-valz.* Nemţoaica alege ca partener pe românaşul nostru. Deschid dansul în admiraţia tuturor. Multă vreme, sînt lăsaţi singuri să danseze. Neamţul, şeful lagărului, era tare mînios pe artistă că nu l-a preferat pe el. La terminarea dansului, s-a dus la nemţoaică şi i-a reproşat că nu l-a ales. Artista i-a replicat în modul următor: „Dacă ştiai să lupţi pe front ca un viteaz, n-am fi ajuns noi aici, să muncim în nordul îngheţat. Ai fost laş acolo, pe front, şi aici trădător. Am preferat să aleg un alt amărît, ca şi mine. Cu el m-am simţit bine". Şi-a întors spatele infatuatului, rămas mofluz.

Cînd Eugen Raţiu a fost eliberat de la Vorcuta, a fost însoţit pînă la Ungheni. Aici l-au predat organelor de securitate române. L-au luat în primire, i-au făcut alte acte şi, cu o condamnare mare, ajunge la Aiud. Iată-l, aşadar, cu mine în celulă. Să povestesc acum ce cunosc din viaţa de celulă cu Raţiu. Este ceva care grăieşte de la sine.

Cam după un an, Eugen Raţiu se îmbolnăveşte. A răcit. Îl necăjea o tuse cu expectoraţie, care nu se mai oprea. Ca amănunt, să mai spun că toţi cîţi eram în celulă, opt persoane, fiindcă ne îngrămădiseră atîţia la un loc, ne serveam de o singură cană. Cu ea beam apă, cu ea ne turnam cînd ne spălam sau cînd foloseam tineta. În promiscuitatea în care trăiam, regulile de igienă cele mai elementare nu erau respectate. Ne duceam viaţa într-un ocean de microbi. Numai un miracol ne-a salvat de la contaminare.

Aşadar, Raţiu, răcit, scuipa flegmă. Avea el o cîrpă folosită drept batistă, însă lua zilnic cana, să bea apă. Flegma aceea, uneori, împrăştia stropi, pe care ceilalţi îi inhalam. În fiecare zi, cere să fie scos la vizita medicală, dar nici un miliţian nu dă curs cererii sale. După vreo zece zile, refuză masa, în semn de protest, insistînd să fie examinat de medic. Nici vorbă de aşa ceva. După aceea, nu se mai culcă în pat, ci se aşază jos, pe duşumea, învelit doar cu pătura. De acolo nu se mai scoală. Singur îşi dădea seama de pericolul unei contaminări pentru noi, ceilalţi. Zăcea acolo şi toţi miliţienii îl tratau cu indiferenţă. La început, bătea în uşă pentru vizita medicală. Acum, cînd nu se mai scula de jos, am început şi noi să batem nervoşi în uşă, cerînd să vină medicul să-l vadă. Argumentam că prezintă un pericol pentru sănătatea noastră. Oamenii de prin celelalte celule ştiau şi ei despre caz. Am cerut să ni se dea o cană în plus, pe care s-o folosească numai cel bolnav. N-au vrut să ne ia în seamă. Atunci l-am auzit pe Raţiu strigîndu-le să-l ducă în Rusia, fiindcă acolo nu se aplica deţinuţilor regimul aplicat nouă, în Aiud. Cînd le vorbea astfel, se auzea şi în celelalte celule.

În sfîrşit, tîrziu de tot, miliţianul vrea să-l scoată la medic. Nu se putea mişca, nu putea merge singur. Atunci l-am aşezat pe pătura lui şi aşa l-am scos din celulă, pînă în prag. De aici l-au luat plantoanele, tot pe pătură, şi l-au dus la medic. Este internat la infirmieria penitenciarului. Scena scoaterii lui din celulă a fost urmărită de toţi oamenii de pe latura opusă nouă şi a circulat în tot celularul. Pe Eugen Raţiu l-au ţinut la infirmierie luni de zile, pînă şi-a ameliorat sănătatea. Nu l-am mai văzut de-atunci.

Cam în vremea aceea, fuseseră aduşi din Rusia şi alţi deţinuţi, condamnaţi la osînde mari. Aici, la Aiud, s-au lovit de acelaşi regim. În Rusia îşi ispăşiseră condamnările prin diferite lagăre sau închisori. Dar nicăieri nu cunoscuseră regimul din Aiud. Nu cereau decît să li se aplice regimul de acolo. Nici vorbă de una ca asta. Atunci auzeam bătîndu-se nervos în uşi. Unii au fost izolaţi în celule separate. De acolo, se ridicau la geam şi strigau cît puteau de tare cînd li se refuzau doleanţele. Li se promitea, pentru moment, dar de acordat nu se punea problema. „Minţiţi cu neruşinare, îi auzeam ţipînd. Mie-mi spuneţi asta, care vin din ţara minciunilor!" Toate sunau strident în urechile noastre.

Din ce în ce, lumea devenea tot mai nervoasă, gata oricînd şi pentru orice să sară la ceartă. Trebuia mult tact, multă răbdare să eviţi o explozie

a unuia sau altuia. Indiferent din ce cauză, porneau certurile, sau, dacă nu, discuții aprinse. Izbucneau din cele mai neînsemnate cauze, fără vreo importanță. Oamenii nu mai suportau contrazicerile sau chiar simplele dispute, pe marginea unor probleme oarecare. Voi cita un caz minor, care a înfierbîntat, pentru un moment, atmosfera celulei. Era în timpul sărbătorilor Crăciunului. Se discutau de toate, de la datini (pe care fiecare și le amintea cum erau în zona lui), pînă la aducerea în actualitate a bunătăților culinare de pe masa gospodarului. Era ceva obișnuit în zilele cînd foamea ne chinuia, să se angajeze convorbiri în jurul mîncărurilor pe care nu le aveam în gamelă.

Bucur Lazăr își etala pe masa cu bunătăți castronul cu sarmale. Își aducea aminte că ai casei mîncau două sarmale de fiecare. Ca să fie în notă, Aurel Popa povestește că se serveau, de fiecare mesean din casa lui, opt-zece sarmale. Între cei doi se angajează o discuție aprinsă, degenerată în ceartă. Popa îi replica lui Bucur că sînt zgîrciți oamenii din partea lui, mulțumindu-se cu o sarma, cel mult două; Bucur îi replica pe loc faptul că exagerează cînd vorbește de consumul a opt-zece sarmale. Discuția, neînsemnată ca obiect, a degenerat în reproșuri violente, extinse asupra atîtor și atîtor probleme, pe care cei doi le aveau în suspensie. Își aruncau tot felul de invective, găsite din te miri ce rezerve mintale. Au continuat așa o bună bucată de vreme, uitînd și de sărbătoarea Crăciunului, și de datini.

Și atunci, Gogu Iorgulescu, după ce i-a văzut epuizați în acuzații și contra-acuzații, obosiți de harță, intervine el între cei doi cocoși. Le dă dreptate amîndurora, spre mirarea lor. A amintit tuturor că în zona de unde este Bucur – pe Valea Arieșului – gospodinele fac sarmalele mari, din carne înfășurată în foi mari de varză. Unele le leagă cu ață, ca să le poată fierbe și păstra în forma în care au fost făcute. Este explicabil că nu se poate mînca decît o singură sarma, rar încă una. A mai amintit faptul că în Moldova, deci și în părțile Neamțului, gospodinele fac sarmale mici, ceva mai mari decît o piersică. E posibil ca un mesean să se ospăteze din asemenea bunătăți, mîncînd șase-opt sarmale. Mă uit la Bucur Lazăr și la Aurel Popa. De unde pînă mai adineaori se încăieraseră pentru o banală dispută, acum îi văd zîmbindu-și. Încep să rîdă, și unul, și altul, și, cu ei, întreaga celulă. Gogu Iorgulescu adusese ramura de măslin în mijlocul nostru. Era și cazul, fiindcă sărbătoarea Crăciunului o cerea. Își strîng mîna, de parcă nimic deosebit nu s-ar fi întîmplat, după care lucrurile intră în normal. Sistemul nervos al tuturor fusese însă iritat. Tensiunea nervoasă a celorlalți, pe lîngă a celor doi, urcase cote ridicate, ceea ce lăsa urme. Astfel de situații erau frecvente în viața de celulă și repercusiunile se vor constata pe parcursul timpului de detenție. Trebuia multă înțelepciune, multă răbdare și tot atîta tact ca să depășim situații care duceau la animozități. I-am întîlnit pe Bucur și pe Iorgulescu recent, la Cluj, cu prilejul unei consfătuiri pe țară a foștilor deținuți

politici. Aveau o incertitudine, încă de pe vremea aceea, cu privire la un subiect. Nu-l lămuriseră nici pînă atunci. Întîlnindu-mă, amîndoi mă iau ca arbitru. I-am lămurit cum stă cazul, nu fără a le aminti că au rămas încă urme ale disputelor de odinioară. I-am văzut acum maturi, într-un fel realizaţi pe linie profesională. Iorgulescu terminase doar liceul; apoi, ambiţios cum era, urmase Dreptul şi era jurisconsult în Tulcea; Bucur, mai în vîrstă, îşi avea şi el satisfacţiile lui.

Îmi aduc aminte de o convorbire cu un ţăran din Dobrogea, de care am mai vorbit pe parcursul acestor evocări, şi anume Gheorghe Şerban. Avea o judecată matură, pornind de la realitatea pe care o trăiam în celulă. O considera ca fiind o stare anormală: „Cînd stai cu nevasta în casă şi trăieşti cu ea o viaţă întreagă se mai întîmplă să te cerţi, pentru unele motive de gospodărie, de familie. Cînd vezi că nu poţi ajunge la o înţelegere, ieşi afară prin curte, îţi mai cauţi de lucru, sau te duci pe la vite, şi supărarea îţi trece. Revii în casă cu altă stare sufletească şi din nou viaţa îşi reia firul ei. Dar aici, în celulă, cînd ajungi să te mai cerţi, nu-ţi poţi regăsi calmul nicăieri, decît tot aici, noi între noi". Cam asta era părerea lui moş Gheorghe.

În adevăr, în celulă, ţinuţi închişi între cei patru pereţi strîmţi ai ei, nervii ni se măcinau, cu sau fără voia noastră. Se adăuga şi permanenta constrîngere, ce venea de dincolo de uşa celulei, din partea miliţianului şi ai şefilor lui. Eram într-o continuă luptă cu ei, în primul rînd, dar şi cu noi înşine.

Voiau să ne ţină total izolaţi, dar nu puteam admite una ca asta. Simţeam nevoia să aflăm veşti, indiferent de ce natură ar fi fost ele. Cînd venea cîte o dubă, după trecerea termenului de carantină, începeau să ne parvină primele ştiri. Scoaterea la aer era unul din mijloacele cele mai uzitate. Asta pe vremea cînd erau scoase mai multe celule odată. Deşi aveam consemn să păstrăm distanţă între celule şi să ţinem mîinile la spate şi capul în jos, izbuteam să înfrîngem restricţiile şi să ne comunicăm tot ce puteam. Încălcarea unor asemenea restricţii era sancţionată prin trimiterea celui în cauză la celulă.

Dar mai erau şi alte modalităţi de a comunica. Se întîmpla frecvent ca cei din celulele rămase în celular să-şi întîmpine prietenii scoşi afară cu diferite saluturi şi să le transmită veşti, fie şi personale. Astfel, Vasile Cîrciu, avocat din Rădăuţi, colegul meu din Facultate, îmi spune că fata e studentă la Cluj. Era cea mai recentă informaţie şi simţea nevoia să mi-o transmită. Un altul, Voicu Coman, tot fost coleg de facultate şi el, cînd mă vede, mă strigă cu toată puterea: „Te salut, Nicu Păun. Aici Voicu Coman. Bine-ai venit printre noi!". Era după sosirea mea în Aiud, în 1954. Le răspundeam cu o înclinare a capului, sau, cu mîinile la spate, le strîngeam

pumnii. La fel şi cu grupul de buzoieni, din celular. Nicolae Creţu, ţăran de pe valea Buzăului, a ţinut să-mi transmită salutul său. La fel, Gheorghe Bogza. Miliţianul, care ne supraveghea plimbarea, striga la cei în cauză: „Dă-te jos, mă, că acu vin la tine".

Ca să contracarăm intervenţiile miliţienilor, foloseam alfabetul muţilor. Cîte unul ştia acest alfabet şi, cu mîinile la spate, transmitea tot ce cunoştea. Cu ocazia sărbătorilor, curgeau felicitările, spre disperarea miliţienilor, care nu mai puteau face faţă prin intervenţiile lor. Îi exasperam. Ţin minte văicăreala unuia: „Nu mai pot, mă. Toată ziua se felicită! Mă fac şi eu că nu aud".

Dar iată că încep să se construiască jaluzele fixe din scînduri, pe la ferestrele celulelor. Soarele pătrundea mai mult furişîndu-se, sub forma unor şuviţe de lumină, strecurate printre jaluzelele acelea. Aveam consemnul să nu ne atingem de ele. N-a trecut multă vreme şi, cu riscuri, oamenii încep să-şi facă o mică gaură, sau să deplaseze o jaluzea, pe unde se putea vedea afară. Cînd erai prins, ştiai că te aşteaptă izolarea. Ne găseam într-o permanentă luptă.

Trebuia să supravieţuim, să ne simţim cotul. Nu voiam să ne sufoce, să rămînem izolaţi şi neştiuţi de nimeni. Uneori, recurgeam la ajutorul vreunui macedonean, care, în dialectul lui, putea transmite cîte ceva mai aparte.

Nu trebuia să ne întrerupem preocupările intelectuale. Nu ştiu cum se face că circulau fascicule sau părţi din diferite romane, scrise în germană sau engleză. Ele serveau la desăvîrşirea celor care studiau aceste limbi de circulaţie. Ne-au fost de mare folos. Reţin fragmente din romanul lui Tolstoi, *Război şi pace,* care a circulat multă vreme în celular. Odată, a pătruns pînă la noi *Noul Testament.* Era nou-nouţ. S-a desfăcut în părţi şi oamenii aveau la îndemînă o sursă directă şi sigură. Era un bun prilej de a studia textele şi de a analiza în amănunt fiecare verset, chiar fiecare cuvînt în parte. Cînd au fost aduşi în Aiud marii noştri teologi – Stăniloaie, Ghiuş sau Popescu –, au rămas impresionaţi de preocuparea noastră pentru probleme spirituale, creştine. Nu ştiu cum pătrunsese un dicţionar francez-român. Era nou. Fusese desfăcut în fascicule şi se transmitea din celulă în celulă, de la etaj la etaj. Se folosea aşa-zisa „pisică" pentru trecerea de la etajele superioare la cele inferioare. Cu o aţă, se lăsau în jos.

Avusesem, un timp, şi o *Istorie a creştinismului,* în manuscris. Autorul era un prahovean, Maxim, care făcea închisoare de prin 1941. Dorea să fie cunoscută de toţi cei ca noi. Circula printre noi. Plăcuţele funcţionau din plin. Cînd ni se făceau percheziţii, miliţienii veneau în haită. Scotoceau peste tot. Spărgeau plăcuţele, ridicau textele găsite. După aceea, începeam munca de Sisif şi, cu răbdare, şi alte şi alte riscuri, refăceam aproape tot ce pierdusem.

Dar măsurile împotriva noastră se înmulţesc. Vedem că se construiesc ţarcuri, în curţile destinate plimbărilor. A durat luni de zile, timp în care

n-am mai fost scoşi la plimbare. Eram extenuaţi din punct de vedere psihic. Literalmente, total izolaţi. Totuşi, izbuteam să spargem şi această izolare, recurgînd la sistemul morse de transmitere, între celule şi etaje. Era un sistem mai primitiv. El se va perfecţiona ceva mai tîrziu, după cum vom vedea. În aceste condiţii ne-am dus viaţa în celular, după 1954.

La acţiunea lor de a ne sugruma, le-am opus rezistenţă, punîndu-ne în valoare toată inventivitatea. Nu ne lăsam cu una, cu două.

10

Primele rîndunele, cele dintîi berze aduceau noi şi noi speranţe în mai bine. Fiecare aştepta o schimbare, într-un fel, a situaţiei. Eliberarea o aveam undeva, acolo, în străfundul inimilor noastre şi, totuşi, parcă n-o vedeam conturîndu-se în primăvara aceasta. Trecuseră şapte spre opt ani de cînd tot aşteptam miracolul eliberării. Speram şi eram încrezători cu toţii în ziua de mîine. Nu deznădăjduiam nici o clipă şi credeam că odată şi odată rîndunelele şi berzele ne vor aduce vestea cea mare. Priveam înainte şi nu băgam de seamă munţii de suferinţă din urmă, pe care-i urcaserăm, că frunţile noastre avuseseră broboane de sudoare şi chiar cîte un strop de sînge, provocat de un ghimpe, înfipt acolo de asupritori. Pînă acum nici o schimbare. Aceeaşi monotonie, acelaşi arpacaş, aceleaşi observaţii. Toate se scurgeau zi după zi la fel.

Şi iată că, deschizîndu-se uşa, miliţianul îmi spune scurt: „Hai, ia-ţi bagajul!". Eram atunci cu Nelu Moldovanu, Ghiţă Unguraşu, Aurel Sandru. Toţi ne cunoşteam bine şi alcătuiam programul zilnic în aşa fel, încît ne uşuram viaţa, fiecare, după posibilităţi. În grabă, îmi strîng lucrurile în traista improvizată şi-mi iau rămas bun. Mă uit în ochii fiecăruia. Pe unii nu-i voi mai vedea niciodată. Pe unul sau doi îi voi mai întîlni în viaţa de celulă, sau chiar după eliberare. Plec cu părere de rău că mă despart de aşa oameni. Din celular sînt condus la secţia prin care numai intrasem în februarie 1950. Parcă ieri eram în camera 12, un grup de deţinuţi care hotărîseră să se întîlnească în curînd. Anii au trecut, dar acel „curînd" nu apăruse. Atunci, eram îngrămădiţi unul într-altul în camera de carantină a secţiei; acum, mă văd singur. Am dedus că mă vor trimite din Aiud, undeva pe la Interne, gîndeam, sau poate iar la securitatea din Ploieşti, ca în 1954. Puţin după aducerea mea, mai vin doi-trei. Ni se aduc şi bagajele personale. Gata îmbrăcaţi în hainele noastre, aşteptăm. Pînă una-alta, primim şi hrana rece pe cîteva zile. Duba trebuia să sosească dintr-o clipă în alta.

Drumul spre gară îl facem pe jos. Ne mișcăm greu, încheieturile ne creează dificultăți. Încet, fără prea mare grabă, facem drumul devenit cunoscut. Cînd ajung pe podeț, mai arunc privirea înapoi, spre clădirea „aceea".

Coborîm pe Valea Prahovei și îndată sînt anunțat să fiu gata: ne apropiem de Ploiești. Cînd cobor, observ că, din cei mai mulți ajunși pe peron, sînt singurul deținut politic, restul sînt de drept comun. În așteptarea camionului, respir aerul curat de primăvară și admir florile copacilor. În fine, iată-ne parcurgînd străzile, cu posibilitatea de a privi case, locuri, trecători, viața localnicilor.

Deduc că nu mă vor duce la securitate. Din spusele celorlalți, aflu că sîntem duși la închisoarea de pe strada Rudului. Se face apelul noilor veniți, în curtea închisorii. Cînd îmi spun numele și că-s politic, milițianul mă întreabă: „De unde vii?" Cînd aude Aiud, completează: „Aici nu-i ca acolo. Ai să vezi!" Separat de ceilalți, sînt condus către o curticică și, de acolo, mă văd într-o cameră mare. Toți cei dinăuntru sînt curioși să știe cine-i noul venit. În pragul ușii, închisă în urma mea, stau și mă prezint, după toate uzanțele. N-apuc să termin prezentarea, că mă și aud strigat: „Uite pe dom' avocat Păun!", cu mirare în voce. Trec pe la fiecare și le strîng mîna, fiecare își rostește numele. Recunosc pe Dumitru Untea, fost proprietar de autobuz, care făcea curse pe Valea Slănicului, pe vremuri. Îl întîlnesc aici pe Nicu Cojocaru, tot buzoian, pe care-l cunoșteam de pe vremea de cînd era elev. Făcuse mulți ani de închisoare. Îmi face semn cu degetul pe buze, să nu-mi manifest bucuria revederii. Îi accept sugestia, gîndindu-mă la niscaiva complicații. Îmi găsesc un pat liber, chiar lîngă al lui. Patul era chiar lîngă fereastră, loc dorit, fiindcă aici aveam aer curat. Nici vorbă de jaluzele. Ferestrele sînt deschise, iar gratiile sînt subțiri ca giurgiuvelele unor case obișnuite.

Cum e firesc, toți sau aproape toți fac cerc în jurul meu, doritori să afle noutăți și, mai ales, ce-i cu mine. Îi interesa sănătatea mea, după ce aud că am opt ani de cînd sînt arestat. Toți sînt îngroziți de asta, mai cu seamă că nu știu nimic de familie, nimic despre ai mei, nici pachete, nici vorbitor, nimic. Și mai mult s-au înspăimîntat cînd au auzit că am lucrat trei ani la Baia-Sprie și Cavnic. Untea știa bine împrejurările în care fusesem arestat. Erau locuri pe unde făcea curse cu autobuzul. Se apropie de mine un altul, Nicolae Țînțăreanu, care-mi șoptește la ureche că-i văr primar cu alt Țînțăreanu, implicat în grupul nostru, dar rămas nearestat. Plecase din părțile acelea, după care l-au lăsat în pace. Țînțăreanu, Untea și un bătrîn, Gogan, erau implicați, la rîndul lor, într-o cauză de drept comun, o intervenție pentru acordarea de permis de conducere auto. Fiind în cauză și milițieni, erau considerați politici.

În cameră, am găsit și un grup de vreo cincisprezece persoane care făcuseră parte din S.S.I., serviciul secret de informații. După 1944, fuseseră

folosiţi un timp, dar, formîndu-şi alte cadre, stăpînirea i-a arestat. Împliniseră unii cinci-şase ani de închisoare, fără judecată. Toţi acţionaseră în zona Ploieşti. Am cunoscut printre ei pe Mara Manciu, originar din Braşov. Absolvise Academia Comercială. Un om deschis, sincer, cu care, după ani şi ani, mă voi întîlni în Braşov. Erau şi cîţiva poliţişti ce lucraseră în Siguranţa Generală. Printre ei l-am cunoscut pe Nicu Vasilescu, originar din Rîmnicu Sărat. Mi s-a părut a fi om cumsecade. Poate că a fost o excepţie, în comparaţie cu alţi colegi ai lui, de pe vremuri. Avea talent la desen. Mi-a făcut un portret, pe o bucată de cîrpă, schiţă pe care am reuşit s-o trimit acasă prin moş Gogan, eliberat în timpul cît mă găseam acolo. O cususem într-o cămaşă. Cînd m-am eliberat am găsit-o, şi acum e înrămată. Poartă anul 1956 şi numele lui, cel de botez. În cameră mai era şi un mic grup de iehovişti, originari din Nehoiu. Mi-au dat relaţii cu privire la familia care-mi ocupase casa, în 1948. Activişti de partid atunci, acum decăzuseră şi făcuseră şi ceva închisoare pentru infracţiuni de drept comun. O menţionez doar ca fapt divers. Se aflau şi cîţiva ploieşteni, printre care doi fraţi Davidescu, elevi, cărora li s-a adăugat şi un al treilea frate, student, Acum rearestat. Erau şi persoane din familia Vintileanu, doctorul şi tatăl său. Am întîlnit şi un fost gardian de la închisoarea Doftana, Voicu C. Petre, despre care voi vorbi, ceva mai pe larg. Lîngă patul meu se afla şi un inginer, Traian Brăileanu, fost ofiţer de stat major. Originar din Grăjdana, de pe Valea Nişcovului. Mai aflu de la el că directorul închisorii este frate cu ministrul de interne, Alexandru Drăghici. Are gradul de căpitan, dar meseria lui de bază era cea de rotar. Era consătean cu inginerul Traian Brăileanu. Mi-a vorbit despre el ca fiind înţelegător şi atent la doleanţele „pensionarilor” avuţi în grijă.

Sînt surprins că toţi aceşti oameni mă încurajează ca a doua zi, cînd se face numărătoarea, să-i cer directorului să-mi aprobe o scrisoare şi, drept urmare, vorbitor, pachete cu alimente şi îmbrăcăminte. Sînt neîncrezător în cele ce-mi spun, dar toţi insistă s-o fac. În adevăr, reuşesc. Încă nu ştiam pentru ce m-au adus aici. Mă aşteptam ca, dintr-o zi în alta, să fiu dus la securitate, unde mai fusesem cu doi ani înainte.

Camera îşi avea ferestrele înspre sud, deci aveam soare mai tot timpul zilei. Geamurile erau permanent deschise. O adevărată binefacere. Plimbarea se făcea în curticica din faţa camerei. Eram liberi să mergem cum doream, fără supravegherea vreunui miliţian, fiind lăsaţi în voie. Ceva incredibil! Dincolo de gardul din zid al închisorii se aflau casele vecinilor. Una din case, apropiată cu acest zid, avea prinsă pe peretele balconului icoana Sfîntului Nicolae, patronul şi protectorul celor din închisori. Din locul unde mă găseam, priveam înspre bătrînul ierarh, care şi el fusese închis, cu ocazia sinodului de la Niceea, din 325. Cînd nu eram scoşi la aer, stam la geam şi profitam de soarele de pe cer, făcînd plajă. După un timp, începusem

să capăt altă culoare a feței și corpului. Am amintit de cei doi buzoieni, Untea și Țînțăreanu. Am aflat de la ei că făcuseră afaceri la negru, care le aduseseră multe venituri. Făcuseră trafic de influență, afaceri veroase. Mi-am dat seama că, afară, corupția și necinstea tronau peste tot, la toate nivelurile. Mi-au relatat o mulțime de cazuri. Personal, îi consideram ca pe niște corbi, care profitau de orice împrejurare ca să devoreze tot ce le cădea ca pradă. Aici, însă, îi criticau pe mai marii zilei. Procedeu cunoscut de cînd lumea. Cum procedau în trecut, așa făceau și acum. Erau oamenii zilei, ai afacerilor și ai îmbogățirii fără scrupul. Untea își procurase un camion mare, Studebecker, luat pe cîteva sticle cu băutură. Erau adevărații șacali ai acelor timpuri.

Ascultîndu-i, m-am edificat asupra noii societăți de afară. Sînt surprins: corupția, traficul de influență, intervenția erau în floare. Ajunși în închisoare, pozau în victime ale stăpînirii, dar sperau că vor fi scoși de cei cu care colaboraseră în tot felul de afaceri murdare. Oameni ca aceștia se considerau bogați și priveau spre ceilalți de la nivelul de parveniți, de oameni cu stare.

Toți, sau aproape toți, primeau pachete cu toate bunătățile. Mîncarea de la cazan era, pentru ei, un moft. O tratau cu dispreț. Cînd și cînd, se înfruptau din ea, doar să-și completeze ce primeau de-acasă. Gamela mea era mai tot timpul plină, fiindcă rămînea mîncare în hîrdău și, în loc s-o arunce, o distribuiau celor ca mine.

Cu Nicu Cojocaru vorbeam în taină. Îi era frică să nu se descopere că sîntem cunoștințe vechi. Mi-a adus noutăți despre familie. Știa amănunte, fiindcă fusese rearestat de curînd. Sora lui, Marcela, era bună prietenă cu sora mea, Emilica, stabilită la Brașov prin căsătorie. Soția era și ea la Brașov; fata urma cursurile unui liceu. Știa amănunte despre frații mei, care-mi îngrijeau de familie, plecată, de nevoie, din Buzău. Fratele Tănase deschisese un fel de magazin în piața Brașovului, pe numele surorii mele, Emilia. Toți ai mei trăiau de pe urma veniturilor realizate din comerțul acesta, tolerat încă. Sora mea se căsătorise și soția cu fetița stăteau la ea. Soția se angajase muncitoare, la o uzină din Brașov.

Într-una din zile, a fost adus în camera aceea alt buzoian: Petrică Stavride, fost impiegat de mișcare. Îl cunoșteam bine, de mulți ani. Fusese implicat în grupul nostru și inclus într-unul din cele trei loturi, a cîte 25 de persoane. Cu o condamnare sub patru-cinci ani, fusese eliberat prin expirarea pedepsei. După aceea, a început al doilea calvar. El îmi destăinuise cu toată sinceritatea ce s-a întîmplat și pentru ce anume a fost rearestat. Acum venise de la securitate după anchetă. Își aștepta noul proces. Despre ce este vorba?

În timpul primei condamnări, lucrase la Canal, îndurînd, ca atîția alții, severitatea regimului aplicat deținuților aduși acolo, la muncă. Lăsase acasă

o soţie şi doi copii, o fată şi un băiat. Cînd se întoarce din detenţie, găseşte familia cu totul schimbată. În vremea aceea, a detenţiei, el îşi făcuse multe iluzii. Dar, în absenţa sa, un negustor – Netculescu – a început s-o curteze pe soţia lui şi chiar a convieţuit cu ea. La înapoiere, găseşte o asemenea stare de fapt, care îl revoltă la maximum. Soţia îşi regreta slăbiciunea, dar negustorul continua să dea tîrcoale casei. Stavride a voit să-l sperie. A tras cîteva focuri în aer cu un revolver, cînd individul insista încă. E drept, s-a speriat, dar a şi anunţat securitatea că Stavride a tras cu arma în el.

Cercetat, după a doua arestare la securitatea din Ploieşti, Stavride urma să primească o a doua condamnare mai mică şi să poată beneficia de un decret de graţiere. Ceea ce l-a revoltat a fost atitudinea negustorului. Parcă-l aud destăinuindu-se: „Nene Păun, pentru ce ne-am ridicat noi împotriva acestui regim? Ca să-şi menţină privilegiile unele categorii sociale din vechea orînduire. Printre ei, şi nenorocitul de negustor. Ne-am lăsat familiile, tot ce aveam, profesiile şi, mai presus de toate, am pierdut libertatea".

Şi, mai departe, se tot întreba cu ce ne-au ajutat aceste categorii de oameni? În loc să fie alături de noi, ne-au pîngărit familiile, concluziona Stavride. I-am acordat atenţie acestui om, care s-a avîntat, cu toată puritatea sufletească, pentru binele semenilor lui. Am căutat să-l consolez în frămîntarea care pusese stăpînire pe el. În acelaşi timp, m-am gîndit la cinismul lui Dumitrescu. În timp ce mă aflam la securitatea din Buzău, îmi vorbea de strategia lor politică, în care intra şi destrămarea familiilor noastre. În adîncul inimii, el jubila că dădeau rezultate intenţiile proiectate încă de la începutul stăpînirii lor.

Am auzit că Stavride ieşise din închisoare, în baza acelui decret. Şi-a refăcut familia zdruncinată. Acum, odihneşte somnul de veci, împăcat cu sine. Pînă la moarte şi-a menţinut, însă, revolta contra ticăloşilor din categoria negustorilor.

Tot în acea cameră, am vorbit şi cu Paul Cojocaru. Fusese arestat de mai multe ori. Deci făcuse închisoare în mai multe rînduri. Venise de la securitate. Mi-a comunicat că Nelu Dumitrescu, care ştia că-s la penitenciar, se interesa ce anume gîndesc, ce intenţionez, etc. Răspunsul lui Cojocaru a fost de aşa natură, încît Dumitrescu n-a mai insistat. Reţin din povestirile lui, de prin închisori, ceva bine de ştiut. Se afla la Jilava. Acolo erau oameni de toate categoriile sociale, de toate orientările politice. Un conglomerat de persoane, strînse de orînduirea comunistă pentru a li se înscena procese, a-i reduce la simple obiecte.

Printre nefericiţii de acolo, se afla şi prea cunoscutul colonel magistrat Manea, care, în ultimii ani, fusese şeful Curţii Marţiale din Ploieşti. Ca sarcină a regimului anterior lui 1944, pronunţa condamnări fără nici un discernămînt. Pe lîngă executarea unor dispoziţii superioare, condamnările erau date

după capriciile sale. Aici, la Jilava, era grav bolnav, plin de bube care degajau mirosuri greu de suportat. Toţi îl evitau. Nu-i interesau vaietele lui. Totuşi, îşi ducea viaţa acolo, chinuindu-se, ca mai toţi cei din cameră. La un moment, este adus un tînăr. Îşi dă seama ce are de făcut cînd dă ochii cu un suferind, cum era colonelul Manea. Tînărul se apropie de Manea. Îi aducea mîncarea, îi spăla gamela, îl ajuta să se întoarcă de pe o parte pe alta. A făcut mai mult chiar. Îl ajuta să se spele, îi spăla rufele, spre mirarea tuturor celorlalţi, dar mai ales a bolnavului, care nu-l cunoştea pe tînărul milostiv. Între gemete, se tot întreba cine-i omul care-l îngrijeşte cu atîta devotament. Tînărul îl servea în tăcere şi o făcea cu dăruire.

Paul Cojocaru era şi el acolo, în acele momente. Ştia cine a fost Manea, dar şi cine era tînărul binevoitor. N-a mai putut răbda şi, la întrebările repetate ale lui Manea, cine-i băiatul, el îi dă informaţiile, vorbind în auzul tuturor. I-a amintit că tînărul este închis şi azi în baza unei condamnări date de el, cu mulţi ani în urmă. Deşi nu împlinise 20 de ani, condamnarea pronunţată depăşea vîrsta băiatului. Primise 25 de ani. Asta nu l-a împiedicat să-şi facă datoria de creştin şi de om milostiv.

Dezvăluirea lui Paul Cojocaru a dat loc la multe comentarii în cameră. Manea plîngea, căindu-se. Tînărul s-a simţit jenat de intervenţia lui Paul Cojocaru, însă a continuat să aline suferinţele omului care-l osîndise.

Am relatat şi acest caz care completează ce mi s-a părut mai semnificativ din povestirile celor cu care am împărţit viaţa în penitenciar. În continuare, mă voi opri la unele amănunte mai aparte, aflate de la un om găsit acolo, la Ploieşti.

Cum am spus, printre ocupanţii camerei era şi Voicu C. Petre, fost gardian la Doftana. Bărbat vînjos, să spargă pietre în mînă. Un cap mare, cu ochi pătrunzători, roşu la faţă, îţi făcea impresia a fi un voinic din basme. Ţăran din cîmpia Bărăganului, dinspre gura Ialomiţei, încă de tînăr a plecat în lume să-şi încerce norocul altundeva. Şi iată că a ajuns în comuna Telega, din judeţul Prahova, pe valea pîrîului cu acelaşi nume. Şi-a găsit degrabă de lucru: gardian la închisoarea Doftana, aflată la un pas de satul său.

Cînd l-am cunoscut, păstra robusteţea de afară: cu nimic nu i se citea vreo suferinţă. Forţa fizică îi rămăsese aceeaşi de pe vremuri. Vocea-i baritonală se făcea remarcată între celelalte. Căuta să fie disciplinat, respectuos şi politicos, cînd era cazul, dar şi riposta vehement cuiva care-i atingea orgoliul. Avea simţul măsurii şi nu depăşea limitele unei intervenţii dincolo de puterile sale. Constată că Untea nu voia să participe la curăţenia camerei, aşa cum era rînduiala. Se consideră umilit, deşi eu personal făceam regulile. Văzînd atitudinea lui Untea, îi dă replica imediat: „Pune mîna pe mătură, domnule. Ce, ţi-a intrat îmbogăţirea la cap? Vezi că aici nu eşti domn, cum te crezi!” Astfel se comporta Voicu. Dar nu despre asta doream să vorbesc.

Ca fost gardian al închisorii Doftana, a cunoscut mulţi deţinuţi ce-şi executau condamnarea acolo. Le cunoştea viaţa de detenţie şi aceştia, la rîndul lor, îl ştiau bine. După spusele lui, fuseseră mulţumiţi de purtatea gardianului lor.

După un timp, s-a apropiat de mine. Ştia că profesasem avocatura, pe lîngă faptul că aveam o condamnare atît de mare şi atîţia ani executaţi pînă în momentul acela. Îl intriga faptul şi, mai mult chiar, îl revolta. Nu-i venea să creadă că n-am citit ziare sau că n-am avut vorbitor, ca şi multe alte drepturi de deţinut politic. În calitatea lui de fost gardian la Doftana, mi-a povestit unele lucruri privind viaţa şi tratamentul aplicat deţinuţilor comunişti, pe care i-a avut în supraveghere ani de zile. Mi-a dat şi numele celor mai cunoscuţi: Gheorghe Gheorghiu-Dej, Alexandru Drăghici, Chivu Stoica, Ilie Pintilie şi alţii. Printre aceştia se mai afla un oarecare Andrei Bernard, ungur de origine, şi Ady Ladislau, evreu, tot comunişti, ca şi ceilalţi, menţionaţi mai sus.

Stabilit în Telega de atîţia ani, în comuna aceasta îşi întemeiase o familie, avea o gospodărie, avea copii. Îndată după august 1944, fusese scos din serviciul de gardian. Pretindea că s-a purtat omeneşte cu deţinuţii avuţi în grijă, din punct de vedere al îndeplinirii unor norme regulamentare. După venirea comuniştilor la cîrma ţării, în localitate se anunţă că Gheorghe Gheorghiu-Dej va veni să viziteze închisoarea Doftana. În ziua respectivă, se adunase lume multă. S-a dus şi el, dar a stat mai în spatele grupului de oameni venit acolo. Întîmplarea face ca Gheorghiu-Dej să-l vadă. Se îndreaptă spre el, strigîndu-l pe nume şi strîngîndu-i mîna. Era o dovadă că nu uitase omenia fostului gardian. I-a şi spus că, dacă are nevoie de ceva, să i se adreseze oricînd, că îl va ajuta. După ce fusese îndepărtat din serviciul de gardian, se ocupa de gospodărie. A durat această linişte un timp oarecare, cînd a fost anunţat să se prezinte, pentru a da lămuriri privind serviciul de pe vremuri.

Ady Ladislau, evreul, ajuns secretar general la ministerul de interne, a făcut o reclamaţie împotriva lui Voicu C. Petre, prin care semnala unele abuzuri comise pe timpul cît fusese gardian, abuzuri săvîrşite împotriva comuniştilor. Printre altele, i se imputa că a dat o palmă lui Andrei Bernard. Acest Bernard Andrei murise la Doftana, în timpul cutremurului, mi se pare. Deci faptul s-ar fi produs înainte de noiembrie 1940.

Desigur că apărarea lui Voicu n-a avut nici o greutate în faţa reclamaţiei omului zilei, Ady Ladislau. Văzînd situaţia grea în care putea fi încurcat, spre a nu fi arestat, dispare. A fost fugit mai mult de cinci ani. Se prezintă organelor de urmărire, cînd apare decretul de graţiere. Acum, credea că va fi eliberat, dat fiind că fusese fugar atîţia ani.

Fiind om simplu, a cerut să i se facă forme de eliberare, fiindcă trecuseră cei cinci ani prevăzuţi în decret, pentru graţiere totală. Dar legea

trebuia respectată şi, ca atare, i s-au îndeplinit forme pentru trimitere în judecată. Urma ca instanţa să aprecieze ce soluţie se va da. El se considera nedreptăţit: susţinea că făcuse deja cei 5 ani.

Mi s-a părut interesant cazul şi-am ascultat pe acest om cum s-a apărat la securitate, în timpul anchetei. Mi-a povestit relaţiile cu deţinuţii politici amintiţi mai sus, dar şi cu alţii.

Deţinuţii lucrau, în celule sau ateliere, diferite obiecte,: jocuri de table, de şah, mese mici din scînduri sau scăunele, cutiuţe frumos sculptate. După ce terminau o serie, de două ori pe săptămînă, cu încuviinţarea conducerii închisorii, Voicu C. Petre se ducea cu obiectele în tîrgul cel mai apropiat şi le valorifica. Cu banii rezultaţi din vînzarea lor, făcea diferite cumpărături: alimentele cele mai consistente, ca şuncă, brînză, unt, pîine albă, franzelă şi tot ce mai găsea, după cum doreau deţinuţii. Ca să-i satisfacă pe toţi, avea grijă ca alimentele să fie împachetate în ziarele recent apărute. Control nu se făcea, dat fiind că era cunoscut de „colegi". În sinceritatea lui, n-a omis să-mi spună că se alegea şi el cu ceva atenţii din partea deţinuţilor, pe care îi servea în modul arătat. Mi-aduc aminte că, uneori, cînd povestea, era de faţă şi unul din fraţii Davidescu, ploieştean. Cînd auzea, da din cap cu semnificaţie. Dezaproba complicitatea lui Voicu în asemenea situaţii. Eu, însă, insistam să aflu cît mai multe amănunte. Mi-a spus că toate aceste alimente deţinuţii lui le puneau între gratiile ferestrelor, la aer, fiindcă nu s-ar fi putut păstra nealterate dacă le-ar fi ţinut în celulă. Mîncarea de la cazan o serveau numai ca o completare; alimentele de bază le constituiau cele aduse de Voicu. Mai reţin un amănunt esenţial. Uneori, amicii lui deţinuţi, în anumite ore ale zilei, scoteau alimentele dintre gratiile ferestrelor şi le ţineau în interiorul celulei. El ştia de ce făceau acest lucru, fiindcă, intrigat, l-a întrebat odată pe Gheorghiu-Dej. Erau orele cînd treceau muncitorii la şi de la lucru, prin apropierea închisorii. În momentele acelea, ei se ridicau la ferestre şi strigau tare: „Ne este foame, ne este foame. Daţi-ne să mîncăm". Desigur. oamenii, cînd treceau, auzeau şi comentau strigătele lor. După ce trecea momentul, Voicu îl întreba pe Gheorghiu-Dej pentru ce fac asta. „Ei, domnule Voicu, ce ştii dumneata de politică", îi răspundea acesta.

Mi-a mai povestit şi un alt amănunt. Se făcea cîteodată percheziţie prin celule: „Cînd am intrat eu la control, am găsit mai multe pacheţele din foiţă de ţigară, scrise de Gheorghiu-Dej. Le păstram la mine şi, după trecerea percheziţiei, i le restituiam, nu fără a-i atrage atenţia: «Vezi, măi Gheorghiule, ce faci, dacă nu te astîmperi?»". Astfel de amănunte mă făceau pe mine şi pe Davidescu să ne privim în ochi şi, după aceea, comentam între noi: iată pe ce mînă erau ţinuţi, sub pază, comuniştii acelor vremuri!

Am mai ascultat încă o relatare a lui Voicu C. Petre. În noaptea cutremurului din noiembrie 1940, cînd a fost grav afectată închisoarea Doftana,

l-a văzut pe Dej făcîndu-şi cruci mai tot timpul, şi cînd cutremurul era în toi, şi după trecerea pericolului. L-a întrebat: „Cum îţi faci cruce, măi Dej? Tu spui că nu crezi în Dumnezeu". Acesta i-a răspuns: „Domnule Voicu, numai Bunul Dumnezeu ne-a scăpat de primejdie. Lui să-i mulţumim". Iată un aspect care pare de neconceput. În momentul acela de nesiguranţă, în fiinţa lui a revenit instinctiv ceea ce primise ca învăţămînt şi povaţă în copilărie, de la părinţi. Înaintea morţii, i-a apărut îndemnul de a se adresa Providenţei, să-l protejeze.

Pe marginea unei asemenea comportări, făcînd o paranteză, să povestesc ceva similar. Şoferul care transporta doi fruntaşi comunişti, dintre care unul era Vasilichi, a relatat următoarele: „Era Vinerea Mare. Unul din cei doi din spate, pe parcurs, a scos cîţiva covrigi. Oferă şi celuilalt. Acesta îl refuză, amintindu-i că-i Vinerea Mare şi că nu mănîncă. Cel cu covrigii îi răspunde: «Ai dreptate! Cu chestiile astea ale noastre ne-am păgînit de tot. Nici eu nu mai mănînc. Uitasem că-i Vinerea Mare!»"

L-am mai întrebat cam ce program aveau comuniştii în Doftana. Zilnic aveau ore de plimbare. Le deschidea uşile şi ei circulau în voie. Plimbarea ţinea peste jumătate de oră. Vorbeau între ei, fără nici o observaţie. Ne-a mai spus şi că, atunci cînd se ducea la tîrg cu produsele lor spre vînzare, de multe ori transmitea ştiri sau mijlocea legături între cei dinăuntru şi cei de-afară. Pentru a ne convinge de toate astea, Voicu ne-a amintit gestul lui Dej, cînd a făcut vizita la Doftana. „Credeţi că el mi-ar mai fi strîns mîna în faţa tuturor dacă nu le-aş fi făcut atîtea înlesniri?"

Toate aceste informaţii le-am crezut, considerîndu-l pe Voicu de bună credinţă, cînd îmi povestea. Îl ascultam cu atenţie şi interes, dat fiind faptul că ne prezenta adevăruri necunoscute: nici nouă, nici marelui public.

Cînd m-am întors în Aiud, în timpul grevei, am avut o discuţie cu căpitanul politic al închisorii. I-am făcut referire la regimul aplicat comuniştilor pe vremuri. El a negat cele ce-i spuneam eu. Totuşi, mi-a cerut să-i dau amănunte. I-am reprodus unele din cele descrise de Voicu C. Petre. Cînd a văzut cu ce exactitate îi prezentasem situaţia, n-a mai zis nimic. A tăcut şi a plecat bombănind. Era intrigat că ştiam toate aceste date.

Şi nu erau născocirile lui Voicu. Oamenii găsiţi de mine în cameră aşteptau şi ei să beneficieze de prevederile decretului de graţiere. Pentru aceasta, trebuia ca, mai întîi, să fie judecaţi. Asta aşteptau.

Iată că, într-o dimineaţă, gardianul anunţă că vom avea o vizită şi, ca atare, să se facă curăţenie şi ordine. Era deja vară, cu căldura binefăcătoare pentru cei din închisoare. Cam pe la ora 11, vedem în curtea interioară că intră directorul închisorii, Drăghici, însoţit de un maior, magistrat militar, şi un plutonier major, ce purta cu el o servietă mare şi grea, după cum o ducea. Drăghici era în uniforma de căpitan, culoarea kaki, asemeni celor

de la securitate. O stofă bună, fină, pe care, odinioară, o purtau numai ofițerii noștri. Drăghici era masiv, ca un urs. Uneori, cînd venea în camera noastră, să asculte unele dolcanțe, se așeza pe tineta cu apă, acel hîrdău cu capac. De nenumărate ori cînd se așeza pe tinetă, se descălța de pantofi și rămînea numai în ciorapi. Cineva i-a cerut să-i permită a-i duce încălțămintea la reparat, la care Drăghici i-a răspuns: „nu-i nevoie acum, că-i vară. Eu mă simt bine desculț. De-abia aștept să sosesc acasă, să pot umbla desculț, prin casă și curte". Ne dăm seama din ce mediu fusese recrutat. Era fratele ministrului de interne! O măsuță așezată în mijloc, iar în jurul ei, iau loc cei trei, pe cîte un scaun. Maiorul se adresează tuturor, asupra scopului vizitei. Prezentîndu-se a fi președintele secției Curții Marțiale din Ploiești, a venit aici să îndeplinească formele procedurale ale celor aduși de pe la diferite penitenciare, în vederea judecării. Ne-a anunțat că cei ce vor fi strigați vor asculta actul de acuzare, după care pot să-și propună probe în apărare, acte, martori și altele. Cei ce doresc, vor primi hîrtie și tot ce le trebuie ca să-și facă memorii, propuneri de martori etc.

Stam în picioare, rezemat de patul meu și ascultam în ce consta acuzarea fiecăruia din cei strigați, ca și apărarea ce voiau a face.

Printre ultimii strigați este Voicu C. Petre. Ia o poziție decentă, se apropie de masă și ascultă cu atenție citirea actului de acuzare. Grefierul, în mod mecanic, citește pagină după pagină, așa cum procedase și la celelalte spețe. Privesc la Voicu. Devine din ce în ce mai roșu, fixîndu-l pe maior, spre plutonier, nescăpîndu-l din ochi nici pe Drăghici. E tare nervos, după cum își mișcă picioarele. Ce i se reproșează lui Voicu? Ascultă întreaga cameră, fiindcă se citește cu voce tare și rar.

Este învinuit că s-a purtat brutal și violent cu deținuții de sub supraveghere, la Doftana. Mai mult chiar, l-ar fi bătut pe Bernard Andrei. Mai este învinuit că rareori îi scotea la aer și-i ținea foarte puțin. În concluzie, s-ar fi purtat ca un tiran cu deținuții comuniști. Mai arăta că nu le aducea ziare. Maiorul, după terminarea lecturii, îl întreabă pe Voicu ce are de spus, cum înțelege să-și facă apărarea. Voicu sare în sus, ca un resort, și, cu un gest făcut cu degetul arătător către dosar, răspunde, ca o explozie:

„Ăsta nu-i act de acuzare. E rîs. Vă bateți joc de oameni. Nu-i nimic adevărat. Toate-s minciuni de-ale lui Ady Ladislau. Vreau să fie adus aici, în fața mea, jidanu', că-l scuip în ochi, pentru minciunile lui. Nu-i nimic adevărat. Cum n-am dat ziare deținuților? Cum de scrieți asta, în acest act de acuzare? Priviți la acest om (și arată cu degetul către mine), care de opt ani, de cînd îl țineți închis, n-a citit un ziar, o carte, n-are nici o cunoștință despre familia dînsului. Vă bateți joc de oamenii aceștia și îmi puneți mie în cîrcă povești. Sînt prostii, nu altceva. Păi, dacă vreți să știți care-i adevărul, vi-l spun eu, acuma: le-am dat ziare să citească, le-am adus bunătăți din

oraş şi cîtă protecţie le-am făcut! Cer ca martor pe Gheorghiu-Dej, care ştie ce tratament am aplicat oamenilor, ştie cît i-am ajutat. Să vie martor fratele dumnealui (şi arată cu un deget, întinzînd mîna, către căpitanul Drăghici), care şi el ştie cum m-am purtat cu ei. Acum, că-s oameni mari la cîrmă, să vină ca martori, să spună adevărul. Ăştia îmi sînt martorii!"

Cînd termină, Voicu este congestionat la faţă şi broboane de sudoare i se văd pe frunte. E tare mînios. Ar mai fi continuat, dacă maiorul n-ar fi intervenit. Mi-a făcut impresia că-i evreu acest maior. Se străduieşte să-şi păstreze calmul, fiindcă-i luat prin surprindere. I se adresează lui Voicu:

„Bine, domnule Voicu, după ce m-am deranjat eu pînă aici, ca să te feresc de furia poporului pe drum, pînă la localul de judecată, dumneata îmi vorbeşti aşa. Se poate? Eu nu pot cita persoanele indicate de dumneata, fiindcă mă opreşte legea. Sînt demnitari. Caută alţi martori!" Voicu, însă, nu vrea să renunţe. Insistă că „ăştia, pe care i-am ajutat, ştiu cum m-am purtat cu ei". Şi, uitîndu-se la Drăghici, mai repetă: „Fratele dumnealui o să spună adevărul, şi, alături de el, Gheorghiu-Dej".Căpitanul Drăghici, jenat de intervenţia repetată a lui Voicu, cu referire la fratele său, se şterge şi el pe frunte de sudoarea care-l cuprinde. Are călduri.

Dar Voicu nu vrea să renunţe la martorii amintiţi şi insistă să fie chemaţi în instanţă. Mai cere ca şi Ady Ladislau să fie de faţă. Era curios să ştie dacă-şi menţine reclamaţia, dat fiind că va fi el, Voicu, de faţă. Preşedintele, cu acelaşi calm, îl asigură pe Voicu că va primi tot ce trebuie, că să-şi facă şi un memoriu, şi propunerile, în scris, ale martorilor apărării.

După intervenţia aprinsă a lui Voicu, toţi au răsuflat uşuraţi. În primul rînd, Drăghici, care nu se simţea bine pomenindu-i-se numele fratelui, apoi maiorul magistrat, care scăpase numai cu atît şi, în fine, restul oamenilor din cameră, speriaţi că vor avea necazuri. Personal, m-am simţit oarecum jenat în momentul în care Voicu mă arătase ca victimă a măsurilor luate de stăpînirea comunistă împotriva deţinuţilor politici; mai cu seamă că Voicu inversase acuzarea contra lui, împotriva actualei stăpîniri. Aşa s-a terminat vizita. Voicu era nervos, plimbîndu-se agitat prin cameră.

Curînd, a primit un teanc de hîrtie. În colţul său, şi-a scris memoriul cu creionul. M-a rugat să i-l mai corectez, să i-l mai cizelez. L-am întrebat dacă va susţine în instanţă tot ce-a spus şi scris acum. „Fie ce-o fi, domnule Păun, dar voi spune adevărul, fiindcă ăştia sînt porci, nu-s oameni". Toţi cei chemaţi, atunci, de maior au fost judecaţi şi eliberaţi, prin aplicarea decretului. Cîţiva făcuseră opt ani, ca lăgărişti. Din lipsă de probe, fuseseră achitaţi. Deci opt ani pierduţi din libertatea lor, fără temei legal!

Voicu n-a fost judecat cu ei. Ulterior, am aflat că fusese şi el judecat. Martorii propuşi nu fuseseră citaţi. Primise o condamnare de cinci ani şi jumătate, numai ca să nu i se facă aplicarea decretului de graţiere.

Cine vrea să se documenteze, găsește dosarul cauzei lui Voicu C. Petre, dacă mai există în vreo arhivă.

Iată adevăruri necunoscute de mulți oameni.

Revin cu narațiunea la începutul aducerii în acea cameră de pe strada „Rudului", a penitenciarului din Ploiești. În aceeași zi, Nicu Cojocaru, ca și ceilalți, au insistat să cer să mi se dea carte poștală să scriu acasă, cum au făcut toți ceilalți, indiferent de unde fuseseră aduși aici. Eram neîncrezător în ce-mi spuneau ei.

A doua zi dimineața, m-am conformat sfaturilor și am cerut aprobare în sensul acesta. Pe la orele zece, a și venit gardianul cu cartea poștală. Sînt emoționat de-a binelea. În 1950 mi se mai dase o carte poștală, cînd eram bolnav, la Aiud, dar numai pentru medicamente și de-ale îmbrăcămintei, cu rezultatul știut.

Tremurînd, cu creionul dat de gardian, îmi aștern pe cartea aceea poștală misiva către familie. Unde să scriu? Casa de unde plecasem fusese ocupată de stăpînire și confiscată, fără nici o bază legală; deci acolo nu puteam scrie. La Brașov, unde aflasem că-i soția, nu puteam scrie, fiindcă nu le știam adresa. Și atunci am scris soției pe adresa surorii mele, Marița, care locuia în casa bătrînească, la Buzău. Eram sigur că scrisoarea va ajunge acolo. Așa am făcut. Am scris numai strictul necesar, ca să mă încadrez în normele sau, mai bine spus, în jaloanele date. Nu voiam să risc anularea acestui drept de către cenzura penitenciarului. Cînd o predau gardianului, acesta mă asigură că va pleca cu prima poștă. Acești gardieni, prin vorbă, prin comportarea lor, se deosebeau complet de cei lăsați la Aiud sau la mină.

Mă tot gîndeam ca securitatea din Ploiești să nu-mi pună ceva piedici. Dar n-a fost nici un fel de restricție. După cît am fost informat, erau știute zilele cînd sînt programați cei cu drept de vorbitor. În ziua aceea, m-am pregătit sufletește, îmbrăcîndu-mă cu ce aveam mai bun; Cojocaru mi-a dat basca lui, nouă. Voiam să par cît mai arătos.

Anunțat fiind, urmez gardianul, cu vădită emoție, înspre clădirea administrației. Era locul unde se predau pachetele și locul vorbitorului. Deodată, se deschide ușa și în prag apare fratele Tănase. Sîntem față-n față. Nu-mi pot opri lacrimile. Erau firești, după opt ani de cînd nu-l văzusem. Înainte de-a începe vorbitorul propriu-zis, gardianul ne face atenți că el este limitat. În vreme ce verifică pachetul, fratele Tănase mă informează despre tot ce trebuia să știu. A venit el, fiindcă se temea să nu întîrzie, pînă vor fi anunțați cei din Brașov. Mi-a confirmat cam tot ce-mi spusese Nicu Cojocaru. Soția era muncitoare la o uzină din Brașov. Fata, la un liceu, ambele locuind la sora Emilica. El le are grijă. Mi-a mai spus că a obținut un divorț formal,

ca să poată urma fata şcoala, mai departe. Că el, fratele Tănase, a fost martorul reclamantei, ca să obţină sigur divorţul. Au făcut asta în urma unei hotărîri a întregii familii. M-am bucurat că fata învaţă bine. M-a asigurat că, data viitoare, cînd îmi vine iar rîndul la vorbitor, va veni soţia. Despre el m-a informat că face negustorie cu zarzavat, între Braşov şi Buzău. În mare grabă, îmi spune cîte ceva despre toţi. Se căsătorise cu o fată care tocmai ieşise din închisoarea Mislea, Lila Roşu. O cunoşteam bine. Făcuse şapte ani, fără nici un proces. Mi-a mai comunicat că el şi soţia mea au cununat pe-o verişoară, nunta avînd loc în comuna noastră de origine, Ţinteşti. Multe am fi dorit să ne vorbim, dar miliţianul ne anunţă că a trecut termenul fixat.

Cu pachetul în braţe, mă îndrept către cameră. Toţi sînt bucuroşi, văzîndu-mă intrînd. Deci avusesem succes! Sînt cu ochii înroşiţi, după convorbirea cu fratele Tănase. Cînd desfac pachetul, constat că era dublu faţă de ce se aproba normal. Era întreg, aşa cum mi-l făcuseră fraţii, Tănase, Victor şi sora Mariţa, toţi din Buzău. Cei din Braşov au aflat ulterior de vorbitor, spre ciuda lor. Sperau că data viitoare vor veni ei la rînd.

Predasem cizmele, care-mi deveniseră incomode. Primisem o pereche de ghete noi, pe care le voi avea şi în momentul eliberării, de peste alţi şapte sau opt ani. Îmbrăcat cu ce primisem, toate noi, păream alt om. Nu mai eram cîrpit, ca pînă acum. Fusesem informat că voi avea alt vorbitor peste şase luni, deci în noiembrie. Fratele Tănase mă asigurase că atunci vor veni soţia şi fata.

Pentru moment, eram mulţumit de acest prim vorbitor. Mă întrebam dacă voi mai sta aici încă şase luni. Speram şi rămîneam în aşteptare.

Cît am stat în camera aceea, pot spune că m-am odihnit. Evadasem din iad. Simţeam că prind puteri. Mă refăceam cu fiecare zi. Mîncam tot ce reprezenta porţia zilnică. Mîncam de multe ori şi mai mult, adică atît cît puteam, pe săturate.

Eram pregătit pentru drum lung. Făcusem jumătate din osîndă. Nici nu ştiusem cum trecuseră anii. I-am înscris pe răbojul vieţii. Am rezistat datorită a doi factori: întîi, că eram tînăr, în plină vigoare fizică; în al doilea rînd, fiindcă în viaţă fusesem deprins cu necazul, cu lipsurile, care nici aici nu m-au doborît. Problema era dacă şi în viitorii opt ani voi putea rezista. Făceam ce făceam, şi mă tot gîndeam „acolo”, la celula atît de neprimitoare. Pentru moment, eram mulţumit că posedam informaţii la zi despre familie, în primul rînd, dar şi cu caracter politic, de pe întreg globul şi din toate domeniile. Ştiam că, la sosirea mea în Aiud, am obligaţia să transmit tuturor ce posedam, ce înregistram, spre bucuria celor de acolo.

Mulţi erau doritori să înveţe poeziile pe care le cunoşteam. Unul din ei era Davidescu, ploieşteanul. Absolvise liceul comercial şi participase la

organizarea unei formaţiuni politice anticomuniste, împreună cu doctorul Vintilescu şi cu tatăl acestuia.

Între timp, sosise un grup de elevi din Tîrgovişte. Aveau între 16 şi 18 ani. La şcoală fiind, au făcut gălăgie, cu care prilej au adresat cuvinte contra regimului comunist. Reprezentau generaţia ce ne urma nouă, veteranii timpurilor trecute. M-a mirat comportarea lor, fiindcă erau copilandri educaţi de regim. De la şcoală, fuseseră aduşi direct la securitatea din Ploieşti. Mi-aduc aminte că cel mai mic s-a speriat văzînd gratiile la ferestre, cînd miliţianul le lovea cu ciocanul.

Am vorbit mult cu aceşti copii, care m-au pus la curent cu atmosfera din şcoală. Atunci am auzit de cumpărături pe bază de cartelă. Oamenii se obişnuiseră cu sistemul. Pentru deţinuţii politici, constituia o noutate şi, în acelaşi timp, un barometru al lipsurilor în care se zbătea lumea de afară. Lăsasem „prăvălii" şi „negustori"; acum ni se vorbea de „alimentare", de „gestionari" şi de „responsabili". Erau termeni noi, care mă introduceau în mecanismul comerţului de stat. Cel particular dispărea sau dispăruse deja. I-am pus pe băieţi să-mi povestească viaţa lor de şcolari. Şcolile erau mixte, băieţi şi fete împreună. M-am mirat, era o noutate pentru mine. Am auzit termenul de „comitet de clasă", sau ceva asemănător. Profesorii erau îngrădiţi, în aprecierea lor, cu privire la cunoştinţele elevilor. Trebuia să ţină seama şi de părerea „comitetului de clasă". I-am întrebat cum de s-au gîndit să manifesteze. M-au lămurit că au procedat în mod spontan, fără nimic organizat dinainte. Au judecat că este drept să strige împotriva unor stări de lucruri pe care ei le găseau nepotrivite cu felul lor de a vedea. Familiile au fost alarmate, dar, cu toată disperarea lor, n-au putut face nimic pentru a-şi scoate copiii din anchetă. Se credea că fuseseră instigaţi de alţii mai mari, dar, pînă la urmă, s-au convins că demonstraţia avusese loc din iniţiativa lor.

Ajunşi în închisoare, se loveau de altă realitate, sau, mai precis, luau contactul cu o alta, necunoscută lor. Nici nu auziseră că-n închisori sînt oameni care s-au exprimat contra regimului comunist sau care au acţionat. Ba chiar, că sînt acolo de opt-zece ani. Pentru ei, toate reprezentau adevărate şocuri. Acum, îşi aşteptau procesul.

Şi aici începuseră a trece zilele, săptămînile şi lunile, pe neobservate. Toamna îşi arăta primele semne. Nici nu ştiu cum s-au scurs lunile de primăvară, apoi toată vara, şi, acum, iată-ne în toamnă. Sîntem la început de noiembrie.

Cum devenise regula, la noi, de 7 noiembrie, se fac pregătiri pentru defilarea trupelor şi a cetăţenilor. În prealabil, se montează tribunele, în oraşele mari, unde vor lua loc oficialităţile. Oraşul Ploieşti nu putea să nu-şi îmbrace haine de sărbătoare. Tribuna a început a se monta din timp,

împodobită, predominînd roşul, la modă. Drapelele fluturau în vînt. Trecătorii se obişnuiseră cu astfel de manifestări.

În noaptea ce precede ziua de sărbătoare, cetăţenii rămîn uluiţi de ce văd. În grabă, fără mult zgomot, pe furiş oarecum, tribuna se demontează în întregime. În zori, nu se mai vede nimic din ce ridicaseră cu grijă alţi oameni, sau, poate, aceiaşi care o montaseră. Vestea se răspîndeşte peste tot. Unii se duc într-acolo, să se convingă de realitate. Astfel de întîmplări nu puteau ocoli penitenciarul de pe „Rudului", chiar de-a doua zi. Aici nu este Aiudul. Miliţienii sînt mai comunicativi, mai slobozi în aprecierea unor veşti sau evenimente. Încep interpretările. Unii vedeau un început al sfîrşitului. Nimeni n-a putut găsi o explicaţie. Totuşi, lumea comenta.

Şi iată că ne vine altă veste, care, multora, le pare de necrezut. „A izbucnit revoluţia în Ungaria!" Rămînem cu răsuflarea oprită. Eram nerăbdători să cunoaştem amănunte. Deocamdată, ne aflam în faza ipotezelor.

La cîteva zile, încep să vină deţinuţi recent arestaţi. Unul dintre ei – fratele lui Davidescu. E student. Îşi întrerupsese studiile, datorită unei arestări anterioare, dar este mai mare. După eliberare şi le continuase. Acum, iată-l din nou printre arestaţi şi, în primul rînd, alături de fraţii săi. Este cel care ne aduce cele mai clare amănunte asupra evenimentelor din ţara vecină. Desigur, cele comunicate de noul venit sînt emise din combinaţiile unora sau altora. Mai exact, cam cum credeau ei că trebuia să se fi petrecut faptele. Se vorbea că au plecat, înspre vest, trupe ale armatei române, să se alăture revoluţionarilor maghiari. Posturile de radio străine contribuie şi ele la amplificarea ştirilor.

Ceea ce m-a făcut să privesc cu rezervă aspectele optimiste au fost cîteva ştiri, strecurate printre altele. Una a fost aceea că nu s-a permis lui Richard Nixon, vicepreşedinte al S.U.A., să viziteze Budapesta. Fusese trimis de preşedinte. Nixon aştepta într-o ţară vecină viza de intrare în Ungaria. Viza întîrzia. O altă ştire a fost aceea că circulaţia pe căile noastre ferate fusese sistată pe anumite direcţii, pe unde se văd trecînd, zi şi noapte, trenuri cu trupe şi tancuri ruseşti. Alţii, noi veniţi, ne împărtăşesc atmosfera din ţară, impresia omului de pe stradă. Domneşte un optimism general. Toţi se aşteaptă ca şi la noi să se aprindă focul revoluţiei. Unii îi întreabă pe miliţieni, care nu se feresc să-şi spună părerea. Ne vin arestaţi de la securitate, aflaţi în anchetă. Se suspendaseră toate anchetele vechi, fiindcă încep să fie aduşi arestaţi noi, ca urmare a evenimentelor recente.

Trecînd peste veştile calde, stau de vorbă cu studentul Davidescu. El mă informează asupra tuturor celor cunoscute din presa noastră, dar şi din informaţiile captate de la posturile străine. Urma o facultate de electronică. Mi-a comunicat despre ultimele descoperiri în materie. Aud, pentru prima oară, cuvinte ca „laser", „computer". Ruşii au realizat un avion care face

cursa, direct, Moscova–New York, ceea ce nu se întîmplase pînă atunci. De asemenea, că ei sînt în pas cu realizările tehnicii de vîrf. Pe toate, mi le-a subliniat cu toată obiectivitatea.

Veştile care curgeau de la o zi la alta făceau improbabilă menţinerea mea la Ploieşti. Trecuseră aproape şase luni şi nimeni nu m-a deranjat cu vreo întrebare sau cu vreo aluzie la vreo eventuală anchetă.

Miliţienii sînt mai reţinuţi. Sînt şi mai numeroşi, după cum îi văd prin curticica aceea. Eram acum siguri de ceva: dinspre Apus nu se intervine cu nimic în luptele ce se dau în Ungaria. Deci ungurii au fost abandonaţi de apuseni. E concluzia la care ajung după ultimele ştiri.

Într-una din zile, un miliţian strigă nume după o listă, în camera vecină a dreptului comun. După ce termină acolo, vine la noi şi strigă un singur nume: al meu. Mă anunţă să-mi fac bagajele pentru plecare. Peste cîteva minute sînt deja îmbrăcat, cu bagajul făcut. Trec pe la fiecare şi-mi iau rămas bun, spunînd cîte o vorbă de încurajare. Rămîn surprinşi văzîndu-mi calmul cu care mă despart de ei.

Sîntem vreo cincisprezece strînşi în curticica aceea. Eu mă aflu mai de-o parte de ceilalţi. Mai fac un ultim salut spre camera din care ieşisem şi gata, mă văd în altă curte a penitenciarului. Îndată, apare un camion, după care aud voci severe, ca la Aiud: „Hai sus, ce mai stai!” Severitatea aceasta arăta că se luase o poziţie fermă faţă de noi, în raport cu cele ce se petrec prin vecini. Nu voiau să scape oamenii din mînă. Sîntem duşi pe peronul gării din Ploieşti-Sud. Aşteptam duba, să ne transporte spre destinaţiile noastre. Desigur, înspre Transilvania. Lumea de pe peroane ne privea cu multă simpatie. Mă aflam cam separat, aşa cum mă stabileau de la început, faţă de ceilalţi. Poziţia noastră de deţinuţi atrage atenţia tuturor, mai ales că eram înconjuraţi de un cordon puternic de miliţieni. Cît ai bate din palme, mulţimea se apropie de noi, pînă la cordon. Oamenii nu ştiau ce fel de deţinuţi sîntem. Credeau că arestaţii sînt de-ai lor şi, deci, contra regimului. Faptul i-a iritat mult de tot. Începe o adevărată busculadă între ei şi miliţienii din cordonul format. Ni se aruncă ţigări, ba mici pacheţele cu mîncare. Se reped la bufetul gării şi se întorc cu de toate. Le aruncă, peste miliţieni, oamenilor din cerc. Trenul nu mai soseşte. Busculada continuă.

De acum, se aud proteste şi strigăte de răsuna întreaga gară: „Daţi-le drumul, nemernicilor! Deschideţi porţile închisorilor, măcar acum. Nu vedeţi că sînteţi pe drojdie? V-a sosit şi vouă rîndul. Din Ungaria, urmează revoluţia la noi. Nenorociţilor! Acum, acum, veniţi voi la rînd! Să vedem ce-o să faceţi!”

Vociferările veneau din toate părţile. Miliţienii nu ştiau cum să potolească mulţimea care se adunase în jurul nostru. Focul revoluţiei din Ungaria se aprinsese aici, în Ploieşti.

Cînd dă cu ochii de mine, un om se agită şi-mi face semn cu mîna. Mă uit mai atent şi-l recunosc. Era Manea, plugar din Costeşti, judeţul Buzău. Îl cunoscusem la mină, unde trudise şi el. Am dedus că-l eliberaseră. În gălăgia creată, îmi transmite veşti despre ai mei. Fugea cînd într-o parte, cînd în alta, iar eu, după poziţia lui, ascultîndu-i vorbele. Mi-a spus că a vorbit cu soţia, care-i gata să vină la vorbitor. Mi-a mai comunicat că mîine, deci a doua zi, se va duce la Buzău să-i anunţe pe ai mei că m-a văzut gata de plecare. Miliţienii erau cu ochii pe mine. Mă vedeau vorbind cu un străin de pe peron şi nu le convenea, dar Manea nu se lăsa: „Ce vrei, dom'le? Este fratele meu şi nu l-am văzut de opt ani!" Atît le-a trebuit celor de lîngă el, că au început şi ei să vocifereze. Lumea a fost gata-gata să explodeze, printr-o ruptură a cordonului din jur. Dar iată că soseşte trenul cu duba noastră. În dreptul ei, şi mai multă îngrămădeală. Întîi coboară cei cîţiva şi, cînd să ne predea, şeful dubei refuză, fiindcă eram prea mulţi şi nu mai era loc. Cu toată stăruinţa primului gardian, şeful dubei n-a vrut în nici un chip. Aşa cum am venit, ne întoarcem cu acelaşi camion spre penitenciar, urmaţi de lumea care ne făcuse o primire atît de prietenească. M-am liniştit, fiindcă mă aşteptam ca, din clipă-n clipă, să se provoace un incident violent, ale cărui urmări nu le prevedeam. Ajuns în penitenciar, sînt ţinut în carantină. Mă gîndeam la cele ce văzusem. Gata să asist la o revoltă, în sensul adevărat al cuvîntului. Paharul nemulţumirilor era deja plin.

Revolta din Ungaria a costat scump populaţia ţării. Budapesta fusese distrusă mai rău decît în timpul războiului. O văzusem în toamna-iarna 1944/1945, cu distrugerile de atunci; acum, acestea le depăşiseră.

Pe peronul gării Ploieşti-Sud, lumea se revoltase, fiind prea recentă desfăşurarea evenimentelor din Ungaria. Toate s-au lămurit în cîteva zile. Dovada?

După un număr de mai multe zile, cîteva, sîntem duşi la aceeaşi gară, pe acelaşi peron. De astădată, lumea ne privea indiferentă. Informaţiile euforice se dezumflară. Oamenii deveniseră realişti. Erau prudenţi, fiindcă auziseră de noile arestări. Se intrase, cumva, în normal. Teama, teroarea, nesiguranţa puseseră iarăşi stăpînire pe acea lume entuziasmată de pînă mai ieri.

Îngîndurat, mă îndepărtez de locul unde mi-am făcut cam şase luni de osîndă, în condiţii acceptabile faţă de ce lăsasem în Aiud. De acum, mă las dus de soartă în braţele balaurului, care mă şi ia în primire. Nu voi scăpa din strînsoarea braţelor lui decît peste vreo opt ani.

11

Înainte de a intra în pîntecul balaurului, la ușa de intrare mă conformez obiceiului și scutur încălțămintea de grătarul de fier. Era semnalul știut că cineva nou a intrat înăuntru. Milițianul care mă conduce mă tot grăbește: „Hai, dă-i drumul în sus, pe scări, nu te mai codi!" Urc pînă la primul etaj, apoi la al doilea și, în fine, mă văd la etajul trei, de unde coborîsem cu șase luni înainte. Și acum, încotro?

Milițianul care m-a adus șoptește ceva celui de serviciu, după care ultimul mă ia în primire și-mi face semn să-l urmez. Ne îndreptăm spre coada „T-ului", latura de sud. Cam la jumătate se oprește. N-aud decît un zumzet slab, ce vine de dincolo de ușile negre. Zăvorul tras cu putere la o parte, ușa deschisă și gata, am ajuns. Nu pleacă de lîngă mine: „Vezi, mă, dacă-i apă și golește-o p-aia!". Mă conformez, lăsîndu-mi bagajul pe unde nimeresc. Aduc apă proaspătă și golesc tineta de murdărie. Odată treaba făcută, mi se închide ușa.

Sînt singur. Cred că celula era nelocuită de multă vreme, fiindcă un strat gros de praf s-a depus peste tot. Cînd calc pe dușumea, se văd urmele ghetelor. Nu-s paturi, ci doar o saltea, aruncată sul într-un colț. Nu știu cum să încep a mă gospodări. Mă simt coborît dintr-un palat într-un bordei cu noroi.

Aerul acela închis mă lovește în nări cînd îl respir, ceea ce mă face să deschid ferestrele, pentru a-l împrospăta cît de cît. Nici vorbă să stau jos, fiindcă praful așa de gros mă obligă să fac curățenie. Cu o cîrpă înmuiată, încep a-l șterge, luîndu-o de la ferestre. Am luat-o palmă cu palmă. Mi-au trebuit cam două ore pînă ce am terminat. Cînd încerc să mișc salteaua, se ridică din ea un nor de praf fin. Și iar o iau de la capăt. Cu mare greutate, reușesc s-o întind de-a lungul unui perete lateral, după ce i-am șters praful cu cîrpa aceea, pe care o tot spălam în tinetă. Cînd, în fine, termin, mă întind pe salteaua considerată curată. Rămîn decepționat: din interiorul ei, din paiele cu care este umplută, se ridică iarăși praf. Mă resemnez deocamdată. Mă duc cu gîndul la patul din camera din Ploiești, pat în care m-am odihnit cîteva luni. Acum va trebui să mă adaptez, să cobor la treapta de unde voi începe iar drumul.

Aud mai multe bătăi cu pumnii, în pereții laterali. Știu ce înseamnă. Oamenii vor să afle cine le este noul vecin. În monotonia de acolo, sosirea

cuiva nou, mai ales cînd camera era neocupată de multă vreme, reprezintă un eveniment, dacă noul venit nu-i din celular. Toţi ştiu că vine încărcat cu veşti.

Cînd le comunic cine-i vecinul îşi exprimă bucuria prin: „Bine-ai venit, domnule Păun!" Ştiau că eram plecat din primăvară şi acum aşteptau să-mi descarc traista. I-am asigurat că le voi spune totul şi că o voi lua metodic. M-am informat cine-s componenţii celulelor vecine. Cu prudenţă, facem primele schimburi de cuvinte.

Noutatea se transmite mai departe şi, în maximum o zi, se ştie pe lunga aceea că m-am întors. Se începe transmisia şi pe verticală, şi pe celelalte laturi. Mi-a fost greu pînă ce m-am obişnuit cu mizeriile, cu restricţiile din celulă. Trebuie să-mi limitez pretenţiile, mulţumindu-mă cu ce-mi poate oferi acum viaţa de unul singur. Cînd se face predarea-primirea schimburilor, noul miliţian, cînd dă cu ochii de mine, se opreşte o clipă, mă măsoară din privire, spre a-şi aminti cine anume-s, după care îşi vede de treaba lui. Mă recunoscuse.

Cînd mi se înmînează gamela cu lingura, văd urme de rugină. Le frec cu o cîrpă udă şi şterg rugina, făcîndu-le să lucească, de păreau noi şi curate. Uitasem de ani cum arată o farfurie din faianţă şi o lingură de alpaca sau din metal inoxidabil. De furculiţă sau cuţit, nu mai vorbesc. Fuseseră demult date uitării.

Sînt surprins că la intrarea în închisoare şi în celular nu mi s-a făcut nici un control, fie cît de sumar. Puteam aduce cu mine orice, de la cărţi, caiete, ziare, pînă la arme. Aveam asupra mea un corp delict interzis, de care aveam absolută nevoie în viaţa de celulă: un ac. Cu mare grijă, l-am ascuns în tocul ghetelor. Găsisem acolo o găurică pe care cineva, la Ploieşti, mi-a mărit-o, să pot ascunde corpul delict: acul. Aşa că posed un ac pe care-l voi avea cu mine ani de zile. Ştiam că se vînau astfel de obiecte interzise, considerate periculoase, deşi ne erau atît de necesare. Ne voiau rupţi, zdrenţăroşi, ca nişte vagabonzi, ceea ce nu puteam accepta. De aici, un conflict permanent şi pe tema aceasta.

M-a surprins faptul că evenimentele din Ungaria fuseseră răstălmăcite în Aiud în sens optimist. Se credea că revoluţia din ţara vecină izbutise şi că revoluţionarii puseseră mîna pe putere, alungînd regimul de pînă atunci. Persista zvonul şi cei ce-l susţineau erau încrezători în eventualitatea unei schimbări iminente şi la noi. O dată cu sosirea mea, acest optimism începe să scadă. I-am adus la realitate, comunicîndu-le adevărata stare de lucruri. Cîte unii se îndoiau de autenticitatea veştilor aduse de mine. Cu timpul, s-au lămurit. Au şi sosit primele victime ale naivităţii.

După ce a trecut prin carantină, pe etajul trei venise, printre alţii, un oarecare Ţicău, originar din Braşov. Fusese ceva pe la sindicatul uzinei

„Steagul Roşu", fostă „Astra". La o şedinţă, în cadrul sindicatului, el a reprodus unele fragmente din cuvîntările liderilor sovietici pe marginea evenimentelor din Ungaria. A fost foarte prudent. Cu toate acestea, este arestat şi, după sumare cercetări, primeşte o condamnare pentru instigare. Cu toată apărarea (că n-a făcut decît să reproducă expresiile şi părerile unor lideri sovietici), n-a scăpat. Şi acum, iată-l în Aiud. Fusese considerat agitator. Era totuşi suspect, fiindcă aici, în Aiud, îndată ce a fost adus, era folosit ca planton, lucru devenit suspect pentru mulţi dintre noi.

Dar nu numai asemenea categorii fuseseră arestate, ci şi din cei eliberaţi de curînd, după executarea condamnării. S-au găsit texte de lege unde să-i încadreze. Astfel de oameni au devenit o sursă de informaţii pentru aiudenii vechi. Citez, printre aceştia, pe cunoscutul ziarist Ilie Popescu-Prundeni. S-a întors decepţionat de cele aflate. Mai întîi, pentru că fiul lui l-a întîmpinat cu idei ca acestea: „Ce-aţi vrut, măi tată, să faceţi şi voi cu naţionalismul ăla al vostru? Nu vedeţi că sînteţi depăşiţi?" L-a durut reproşul propriului fiu. În al doilea rînd, era tare amărît de curentul de opinie publică sau, mai precis, de lipsa de curaj civic a bucureştenilor. În ciuda lipsurilor, a noianului de privaţiuni în care trăiau, el s-a convins că, dacă s-ar da ordin ca lumea toată a Capitalei să meargă pe Calea Victoriei în genunchi, de la Dîmboviţa şi pînă-n Piaţa Victoriei ar face-o, fără să crîcnească, fără nici o opunere. „Nea" Ilie, care credea, ca mulţi alţii, că avea alături de noi opinia publică, era abătut de constatarea sa. Impresia lui a îngîndurat pe mulţi din cei care i-au înregistrat informaţiile. Privind retrospectiv evenimentele, vedem că au trecut atîţia ani grei peste capul bucureştenilor ca să se revolte odată.

S-a apreciat că părerile lui Ilie Popescu-Prundeni sînt singulare. Oamenii nu disperau, ci îşi continuau drumul, încrezători în luceafărul lor, care le lumina calea spre acel cer senin în care credeau.

Am avut convorbiri, la fereastră, cu Ion Maxim, aflat la etajul inferior mie. Era elevul lui Lucian Blaga. Un băiat talentat şi-n filosofie, şi-n literatură. Atunci nu-l cunoşteam personal; l-am cunoscut peste opt ani, la Periprava. Aici, în Aiud, i-am transmis şi lui tot ce adusesem ca veşti. La rîndul său, m-a pus la curent cum a decurs munca la fabrică şi ce-i preocupa pe oameni în timpul lor liber. Vorbeam şi prin alfabetul morse. Era puţin mai greoi la vremea aceea. Mai tîrziu, peste un an-doi, îl vom practica pe cel devenit mijlocul cel mai eficient de comunicare. Voi pomeni de asta puţin mai tîrziu. De la Ion Maxim, am primit poezia *Mistreţul cu colţi de argint*, scrisă de Ştefan Aug. Doinaş, prieten cu el din vremea studenţiei. Am învăţat-o în întregime. Mi-a plăcut tema pe care autorul o aborda. Dar Maxim însuşi făcea poezii în închisoare. Îmi amintesc că mi-a transmis o poezie intitulată *Mama*. Mi-a plăcut şi i-am spus părerea mea, mai ales că

mă rugase să-i fac un fel de critică. Mai lucra la o baladă, cu o temă din trecutul nostru național. Nu știu dacă a definitivat-o. Oricum, era un băiat talentat. M-a convins și după eliberare, cînd frecventa un cerc literar la Timișoara. A și scos o carte: *Mențiuni critice*.

Cînd am venit atunci în celular, am auzit că se tot ciocănea în pereți, mai toată ziua. Am fost pus la curent cu ce se întîmplă. Se montau instalațiile noi ale țevilor de calorifer. Cele vechi erau cu totul depășite, nu mai radiau căldură. După un timp, sînt mutat, împreună cu toată aripa aceea a „T-ului", pentru a se continua lucrarea și pe partea în care fusesem adus. Sînt mutat pe scurta de nord, de la parter. Aici intrăm într-o nouă componență a celulei. Luăm cunoștință de noua instalație a caloriferului. Era ceva modern. Ni se dăduse consemn sever că n-avem voie să ne atingem de țeava lui. Puteam noi, oare, să respectăm o asemenea dispoziție? Am și început să luăm legătura cu celelalte celule, prin morse. Băteam în țevile cele noi. Era greoi, dar reușisem să comunicăm unii cu alții. În celulă eram cu Lungeanu Virgil, student în ultimul an la medicină, în Iași. Trecuse prin Pitești, dar își revenise pe deplin. Cu noi mai era și Iosif Costea, vechi luptător naționalist. Îl cunoșteam de pe vremuri. Multe ne-am povestit unii altora în această celulă. Era vegetarian convins. Prefera să mănînce gulii crude, cînd ni se dădea, decît mîncarea aceea caldă, cît ar fi fost ea de „bună". Virgil Lungeanu ne delecta cu muzica pe care o știa. După închidere, seara, în surdină, își fredona melodiile. Eram tare bucuroși că uitam de necazurile cotidiene. Acolo am putut „vorbi" prin morse, încet, cît se putea, cu Dumitru Solcan, inginer, cu care muncisem la mină. Sta în celulă cu Gheorghe Bogza, buzoian, arestat la cîțiva ani după mine. Ne bucuram să ne transmitem știri din trecutul nostru buzoian. Ne puneam la curent cu ce puteam afla, deși trecuseră opt ani și ceva de la ultima noastră întîlnire. Am reținut din povestirea lui Virgil Lungeanu un amănunt. Fiind în ultimul an de medicină, deci în prag de absolvire, se logodise cu o colegă de an. Pe inelul de logodnă prietena lui gravase cuvintele: „Pe veci a ta". Puțin după asta, în mai 1948, Virgil este arestat. Nu trece multă vreme de la acest necaz al său, și prietena lui se logodește cu altcineva, fără întîrziere. După care s-a și căsătorit. Ne-a destăinuit-o ca pe un fapt divers.

Multe alte inițiative s-au luat aici. Printre cele mai lăudabile a fost și aceea că duminica, prin țeava caloriferului, ascultam predica rostită de un preot, aflat pe undeva, de-a lungul traseului conductei. Puneai cana cu gura lipită de țeavă și, cu urechea pe fundul ei, ascultai tot ce se vorbea. Cel ce recepționa, transmitea celorlalți, cuvînt cu cuvînt, tot ce se rostea la capătul celălalt. Sistemul a funcționat bine și l-am extins și-n anii următori, cît am stat în celular.

În modul acesta am reuşit să ne menţinem o trăire spirituală, să facem acea legătură invizibilă între noi şi Cel de Sus, prin ascultarea Cuvîntului Evangheliei, pe lîngă celelalte preocupări de ordin intelectual.

Ştiam că nu vom sta mult timp în formaţia aceasta la parter. Era un provizorat, care dura de multişor, în funcţie de mersul lucrărilor de pe celelalte aripi ale „T-ului".

Într-una din zile se fac mutări. Ne vine şi nouă rîndul. Sîntem amestecaţi. Mă văd la etajul doi, pe lunga de sud. Toată latura era ocupată.

Începuse a-şi face simţită monotonia mîncării după pauza de la Ploieşti. Rezistau numai cei cu tubul digestiv sănătos. Numai un stomac fără meteahnă făcea faţă alimentaţiei lipsite de diversificare.

Să fi trecut peste doi ani de la aducerea mea de la Cavnic, în Celular şi încă multe luni după intermezzo-ul de la Ploieşti. Odihna rămăsese o amintire. Cu fiecare lună care se scurgea, se imprima sufletului nostru amprenta regimului de celulă. S-a întîmplat ca unii oameni, ce se cunoşteau din viaţa liberă, să ajungă a nu se mai suporta între ei, după trecerea unui timp. Am stat de vorbă cu cineva care-şi păstrase calmul şi stăpînirea de sine. În convorbirea noastră, m-am referit la un amic: avocatul Ştefan Muscalu, din Braşov. Un intelectual bine pregătit, la curent cu ultimele apariţii literare, el însuşi autor de poezii şi colaborator la reviste de specialitate. Amicul cu care am vorbit mi-a spus în mod franc părerea sa: „Este un om bine pregătit, bun, competent în abordarea multor probleme. Asta afară, în libertate. Aici, în celulă, nu-i bine să stai cu el, fiindcă-i extrem de nervos, irascibil şi te calcă pe nervi cu modul lui de a fi, de a se comporta. Trebuia să dai dovadă de multă înţelegere ca să-i poţi tolera unele ieşiri. Din nimic, sărea ca ars şi ridica tonul sau se agita. Strica toată atmosfera şi liniştea celulei". Eu îl cunoscusem mai bine pe Ştefan Muscalu, ca miner la Cavnic. Avea o atitudine ireproşabilă. Acolo, însă, era o ambianţă cu totul alta. Dar în celulă?

În celulă, omul pare a fi altfel decît în libertate. Viaţa aceea te schimbă, făcîndu-te de nerecunoscut, în comparaţie cu ce fuseseşi mai înainte. Şi se pot cita multe cazuri, cu destule variante.

Una din cauzele care contribuia la tensiunea nervoasă o constituia şi faptul că oamenii erau ţinuţi împreună, în aceeaşi celulă, vreme îndelungată: luni şi ani de zile, în aceeaşi încăpere, fără să fi fost schimbaţi sau separaţi. Îşi vorbiseră despre cele mai mici detalii din viaţa lor, începînd din copilărie, pînă-n momentele prezente. Îşi epuizau subiectele, în aşa fel încît tăceau ore în şir, fără a-şi vorbi. Erau celule cu oameni uitaţi la un loc, încît ne miram cum de se mai suportau unii pe alţii, întrebîndu-ne dacă-şi mai vorbesc. Încă înainte de venirea mea în celular, auzisem că vieţuiau în astfel

de condiţii doi oameni în vîrstă, care se cunoşteau de multă vreme. Acum, destinul face să se întîlnească din nou, ţinuţi sub cheie, în aceeaşi celulă. Erau împreună de aproape doi ani. Iată că este adus un al treilea, să stea cu ei. Fiecare se întrecea în a-i vorbi noului venit, care-i asculta mirat, mai ales că fusese arestat recent. Cînd unul tăcea, celălalt începea a-l lua în primire, povestindu-i episoade din viaţă. Cîteodată, intervenea unul din cei doi veterani ai celulei: „Lasă, n-o mai spune pe asta. Am auzit-o de trei sau patru ori. Vino cu ceva nou", la care cel întrerupt îi găsea răspunsul: „Tu ai auzit-o de atîtea ori fiindcă stăm împreună de vreme îndelungată. Dumnealui este nou şi nu le ştie. Lasă, că dacă s-o învechi şi el, la anu' poate să-mi reproşeze, cum o faci tu acum". După atîta timp, oamenii tăceau, se închideau în ei. Fiecare se izola în el, nu mai vorbea decît rar şi se simţea deranjat chiar de prezenţa altuia, în apropierea sa.

La starea asta contribuia şi primirea unor veşti proaste. Astfel, ne venise ştirea că un bun amic s-a îmbolnăvit. Pe urmă, am auzit că a murit. Toţi l-au cunoscut la mină. După primirea veştii, omul cădea într-o apatie, nemaiinteresîndu-l nimic din jur. Tînărul care a produs o asemenea impresie se numea Dan Mihăilescu, absolvent al Academiei Comerciale din Bucureşti. A contribuit, cu încetarea sa din viaţă, la demoralizarea multora.

O altă cauză o constituia mîncarea. Uniformitatea ei, modul de pregătire, ca şi conţinutul te făceau s-o mănînci în mod automat. Oamenii nu mai aveau nici un fel de apetit. Mestecau în silă tot ce era introdus pe uşiţă, ca mîncare, în gamelă. Nelipsitul arpacaş avea în componenţa sa ceva jumări, ce se aruncau în cazan, aşa cum erau predate de furnizor: cu păr. Ne producea greaţă. Uneori, acest arpacaş avea marmeladă, care se consuma cu oarecare plăcere, ca să aleg un cuvînt mai potrivit. Dar ni se dădea şi arpacaş simplu. Îl numiserăm „colivă". Asta constituia mîncarea „consistentă", fiindcă, după sezon, se aruncau în cazan braţe cu salată verde, cu varză, fără nimic altceva. Erau perioadele cele mai critice.

Într-un an, ni se serveşte carne. Eveniment mare! N-am observat sau n-am dat atenţie faptului că plantoanele, toate de drept comun, cînd cărau hîrdaiele imitau lătratul cîinilor. Lucru rar, dar vedeam că fiecare, în gamela lui, primea o bucată de carne. Proteine, ne spuneam. Cînd începeam a ne înfrupta din această carne, vedeam că nu prea reuşeam s-o mestecăm. Se întindea între dinţi, de părea că-i elastic. Ne străduiam însă s-o înghiţim. Treaba stomacului, de-acum. Să se descurce şi el cu ce i s-a dat să digere. Ne mirăm că astfel de mese sînt cam dese, zi după zi. Şi iată că Şercăianu, medic veterinar, aflat la cîteva celule de noi, ne lămureşte: ne dăduseră carne de cîine. Da, ni s-a dat să mîncăm carne de cîine în Aiud.

În vremea aceea, venea cam des prin celular un sublocotenent, cu numele de Andronache. Era originar din Constanţa, unde fusese încadrat

la securitatea locală. Într-o cameră vecină cu noi, se afla un constănţean cunoscut. L-a întrebat cum e posibil să ne dea carne de cîine să mîncăm. Răspunsul lui a fost scurt: „Medicul a avizat că poate fi dată în consum şi noi ne-am conformat. Dacă aş fi ca voi, aş mînca. De unde aţi dedus că astfel de carne nu poate fi mîncată?"

Ceva mai tîrziu am aflat ce se întîmplase. În ţară, se declanşase o adevărată vînătoare împotriva cîinilor. Hingherii avuseseră mult de lucru. Îi sacrificau pentru piele, folosită la diferite confecţii. Carnea a fost dată unor penitenciare, din care nu putea lipsi Aiudul.

Fiecare din aceste aspecte au reprezentat picături care cădeau în mod ritmic asupra celulei noastre nervoase, influenţînd-o, într-o mai mare sau mai mică măsură, în raport de structura fiecăruia. Faptul că nu ne mai scoteau la plimbare regulat, că nu mai vedeam cerul cu soarele, pătrunzîndu-ne prin ferestre, fie ele cu gratii, că eram ţinuţi într-o izolare atît de strictă, nu putea rămîne fără urmări. Din cei peste două mii de deţinuţi, cîţi ne aflam în vremea aceea în celular, mulţi îşi aveau nervii istoviţi. Cînd se auzeau strigăte că ruşii aplică deţinuţilor un regim mai acceptabil decît fac ai noştri în ţară, mulţi cădeau pe gînduri.

Într-una din zile, obişnuită, banală ca toate celelalte, începuse scoaterea la aer cu celulele de la parter. Nu se mai folosea uşa din capul „T-ului", ci uşa din coada lui. Ne bucuram că vom ieşi afară, să mai respirăm aerul curat, neviciat. Eram în aşteptare. Pînă la noi, mai era mult de aşteptat, ca să ne vină rîndul.

Deodată, auzim o împuşcătură, două, de parcă se trăsese chiar la uşa sau la fereastra noastră. Lumea celularului a amuţit. Ca arşi, am sărit la geamuri. Ne întrebam vecinii ce-i asta, ce s-a întîmplat. Întrebarea circula de la un etaj la altul, de pe o aripă pe alta a celularului. Nu ne mai interesa ce ar putea spune miliţianul de pe sală. Pereţii îşi transmiteau ştirile, ferestrele la fel. N-a trecut multă vreme şi avem răspunsul: un deţinut a fost împuşcat în curte, acolo unde se efectua plimbarea. Fiecare, primind ştirea aceasta dureroasă, reacţionează în mod diferit. Nu ştim de ce şi cum s-a întîmplat nenorocirea, dar un lucru era sigur: oamenii de la parter fuseseră scoşi la plimbare şi unul fusese împuşcat de sentinela din prepeleacul de pe zidul exterior. Şi aceasta, ziua-n amiaza mare.

Oamenii, extrem de nervoşi, stau pe la geamuri şi caută să afle amănunte. Văd că gheretele santinelelor de pe ziduri sînt dublate cu ostaşi. Auzim tropăiturile miliţienilor prin curte; de asemenea, şi în interiorul celularului sesizăm animaţie. În mare fugă, cei scoşi la plimbare sînt reintroduşi în celule. Se aud zgomotele zăvoarelor. Apar oameni în halate albe, vreo doi-trei. Sînt medici, chemaţi la faţa locului. Omul fusese împuşcat mortal. Nu se mai putea face nimic. E zadarnică intervenţia lor. Şi iată că se vede

o targă. Victima este întinsă pe ea, iar milițienii duc targa cu mortul în mare grabă, de acolo. Din clipa aceea, furia deținuților nu mai poate fi stăvilită. „Asasinilor, asasinilor!", începe să se audă de pe la ferestre. A fost suficient ca unul să bată nervos în ușă, țipînd „Asasinilor, asasinilor!", că alte voci se alătură din cele trei sute douăsprezece celule. Se bate în uși cu înverșunare; alții, pe la ferestre, țipă cît pot de tare. „Asasinilor, asasinilor. Ne ucideți în închisoare!" Cei de la etajul doi și trei strigă așa de tare, încît vocile lor sînt auzite de toată lumea care trece pe străzile tîrgului. Îi vedem pe unii ieșind pe stradă, intrigați și ei de cele auzite: împușcături, apoi țipetele și strigătele de la ferestrele impunătoarei clădiri a celularului, care domina orașul.

De acum, întregul celular este un adevărat stup, deranjat în viața lui monotonă. E un vacarm permanent. Nimeni nu mai distinge decît repetarea cuvintelor: „Asasinilor, asasinilor!" Se aude și „Guvern asasin, guvern asasin!", ceea ce înfierbîntă și mai mult spiritele. Cazanul fierbea. După cele petrecute, clocotim cu toții de mînie.

Nu după multă vreme, am aflat și numele victimei, ca și amănunte asupra faptului. Victima se chema Ion Popa, și, fiindcă era din Teiuș, toți îl cunoșteau sub numele de Popa Teiuș. Făcea închisoare de peste zece ani, poate mai mult.

În prealabil, să ne amintim că, după împușcarea preotului Șerban, de la mina Baia-Sprie, se luase măsura întinderii unui gard de sîrmă ghimpată în interiorul lagărului, paralel cu gardul exterior, cam la o distanță de trei-patru metri. Cînd revenim în Aiud, găsim gardul și aici. Apoi, măsura se generalizase. De-a lungul acestui gard de sîrmă ghimpată, se puseseră plăcuțe avertizînd „Trecerea oprită!" În ziua crimei, din seria scoasă la plimbare, un om iese din cerc și se apropie de sîrmă. Nimic altceva nu s-a întîmplat, decît că sentinela din prepeleac, de pe zidul înalt de patru metri și ceva, a tras în plin asupra unei ținte, care-și avea mîinile prinse de sîrma interioară. Și trage, tot în plin, încă un foc asupra omului căzut deja: să fie sigur că l-a omorît. Totul s-a desfășurat fulgerător, încît nimeni n-a putut interveni, să-l oprească pe deținut de a se apropia de sîrmă. După crimă, sentinela n-a permis nimănui să se ducă spre victima rămasă nemișcată, cu mîna pe sîrmă. Mult mai tîrziu, s-a îngăduit să fie ridicată de acolo, de către alți milițieni.

După atîția ani de detenție, ținut în celulă, cu un regim așa de sever și de strict, de luni de zile nescos la aer, cu jaluzelele acelea la ferestre, omul n-a mai putut rezista. Nervii i-au cedat. Totul a durat pînă-n clipa aceea fatală. Atinsese momentul culminant al rezistenței sale. Așadar, Popa Teiuș era la limita puterii lui de-a mai suporta regimul de detenție. Unii din seria lui de plimbare afirmă că ar fi strigat sentinelei: „Trage, trage, că nu mai pot îndura!"

Sentinela din post, de pe gardul cel mare, exterior, are sarcina să supravegheze şi să împiedice pe vreunul care ar încerca să evadeze. Sînt reguli în această privință. Trebuie să someze, o dată sau de două ori, înainte de a trage. Dar cînd este vorba de un gard interior de sîrmă, la trei-patru metri de cel exterior, nu se poate considera că-i vorba de o situație premergătoare evadării, ci de o crimă propriu-zisă.

O crimă oribilă, inimaginabilă, de neconceput, întocmai cum se procedase cu preotul Şerban, cu ani în urmă. Un om cu discernămînt, fie el de vîrsta sentinelei, indiferent de argumentele aduse, își face raționamentul că un deținut, în plină zi, nu poate evada prin escaladarea unui zid atît de înalt. Era ceva imposibil.

Victima se comportă tipic pentru un om disperat. Tot aşa s-a întîmplat cu doctorul Simionescu, la canal.

Între varianta unei sinucideri şi a crimei, cea care iese în evidență rămîne dezgustătoarea ucidere. Este condamnabilă, oricît s-ar încerca să se micşoreze vina criminalului.

De unde pînă atunci nu se auzea decît un zumzet, neputîndu-se distinge cu claritate o celulă de alta, acum oamenii răbufnesc din starea aceea letargică, în care fuseseră aduşi de luni, de ani de zile. Dacă, uneori, se mai bătea în uşi (şi zgomotul acela îi irita, îi deranja, pentru moment, cum se întîmpla şi atunci cînd vreunul striga pe la ferestre), acum lucrurile nu par a se desfăşura la fel.

Din momentul în care s-au auzit împuşcăturile trase atît de aproape, apoi s-a văzut corpul unui fîrtat întins pe targa cu care s-a defilat pe sub ferestrele atîtor celule, privit de sute şi sute de perechi de ochi, totul se schimbă ca atmosferă.

Pînă acum, oamenii mai tăceau, suportau, deveneau aparent pasivi sau resemnați. Dar nu era aşa. Ne aflam sub un jăratec, acoperit cu spuză, jăratec gata oricînd să se aprindă. În situația aceasta erau oamenii, gata oricînd să explodeze. Acumulaseră atîta revoltă, încît parcă aşteptau să izbucnească odată. Buba era coaptă, gata să spargă, din moment în moment. Aşteptau clipa să dea pe față noianul de nemulțumiri, clocotind în inimile fiecăruia. În definitiv, ce mai aveau de pierdut? Cel mai scump bun al omului cu care se naşte – libertatea – fusese luată. Suportau de atîta amar de ani batjocoriri, umilințe, într-un cuvînt, erau terfeliți în ce aveau ei mai demn. La toate acestea, se adăuga permanenta minciună în care erau ținuți. Şi asta din momentul arestării la securitate, continuînd ori pe unde ne-au dus, prin închisori, lagăre de muncă. În parte, au reuşit să ne stăpînească. Acesta le era sistemul de îngenunchere a adversarului căzut captiv.

Dar iată că aceşti oameni, în mod spontan, țîşnesc din pasivitatea lor, explodează, redevin ceea ce fuseseră cîndva, energici, fermi în atitudine.

Strigătele de „Asasinilor, asasinilor!” s-au răspîndit în tot celularul, s-au generalizat. Ca și bătăile în uși. Se auzeau pînă departe, în oraș. Locuitorii ieșiseră pe străzi, alții se urcaseră pe acoperișurile caselor și priveau spre închisoare. Mai tîrziu, am aflat că vacarmul ajungea pînă la gara orașului. Călătorii din trenuri se întrebau ce se întîmplă „acolo”, arătînd în direcția colinei pe care era celularul. Deduceam asta și după ce observam că trecătorii se opreau din drum, dincolo de ziduri.

De-acum, spiritele erau aprinse. Înfierbîntarea în celular se generalizase. Restul închisorii, „Zarca” sau spitalul încă nu se lămuriseră ce se întîmplă la noi.

Oamenii strigau tot mai frecvent: „Guvern asasin!” Și iată că vine ora mesei. Sînt trîntite hîrdaiele, pe blănurile de stejar ale coridoarelor. Undeva, în capăt, începe să se deschidă ușița, pentru a se introduce gamelele cu mîncare. Cineva, cu voce tare, refuză să primească mîncare. Cît ai clipi, se aude și alături, apoi la alt etaj. Se refuză mîncarea peste tot. Se intră într-o nouă fază a protestului. Oamenii declară greva foamei.

De unde pînă acum milițienii încercau să-i oprească pe oameni de-a mai striga pe la ferestre cu „Dă-te jos de acolo!”, intervine ceva nou. E drept că, ici-colo, unii primesc gamelele cu mîncare, gamele ce se umplu complet, dar ele se restituie așa, pline, cum fuseseră introduse pe ușițe.

Din acest moment, încep protestele cu un alt conținut, neauzite pînă atunci: „Vrem scrisori cu familiile! Vrem vorbitor!” „Vrem să ne vedem copiii!” Toate doleanțele, înscrise cu vorbe invizibile în sufletele lor, sînt exprimate sus și tare. Ba, mai mult decît atît. Acea mîncare uniformă, fără gust și insipidă, pe care au îngurgitat-o numai fiindcă erau hămesiți, este acum un prilej nimerit de a-și arăta nemulțumirea, întîi de toate refuzînd-o. Paharul e plin. Refuzarea mîncării se face pentru că era așa cum era, dar și pentru motivul că, numai refuzînd-o, pot să-și exprime vechile revendicări: scrisori, pachete, vorbitor.

Focul este, acum, aprins. Nu există nici o defecțiune. Se observă o aprobare totală a protestului, care ia o nouă amploare. Încep să apară pe la ușițe milițieni, ofițerași, care pun întrebări, iscodesc oamenii pentru ce refuză masa. Primesc același răspuns: „Dați-ne dreptul la scrisori, pachete, vorbitor. Sînt drepturile pe care le-au respectat toate regimurile trecute”, argumentau unii, în vreme ce alții le reproșau faptul că nu se aplică regimul de închisoare pe care comuniștii l-au avut în timpul detenției, în trecut. Strigătele de „Asasinilor, asasinilor!” sînt completate cu „Dați-ne mîncare, dați-ne mîncare! Sîntem înfometați!” Unele voci sînt auzite clar de lumea orașului, care se oprește pe loc și ascultă.

Cînd sîntem scoși la „program”, vedem pe sală alți milițieni, care „ajută” pe cei de serviciu; prin curte patrulează alții, aduși de prin alte părți, fiindcă ne sînt necunoscuți.

Ici-colo, se deschid uşiţele. Se apropie de noi. Sînt la vecini. Printre cei de alături, se află inginerul Ghiţă Boncotă. Nu ştim ce discută, dar stau cam multişor. La noi nu mai vin, doar auzim îndepărtîndu-se paşii celor de pe sală. La perete, sîntem informaţi ce s-a discutat. Pe sală, fusese căpitanul politic. Convorbirea o avusese cu Boncotă. Politicul, om bine hrănit, considerat a fi „intelectual", întreabă pentru ce se refuză mîncarea. Răspunde inginerul Boncotă: „Mă mir că mai întrebaţi. Toate le ştiţi destul de bine, cei din conducerea închisorii. Nu vă gîndiţi că sîntem de opt-zece ani, unii de mai mult, de cînd nu mai avem nici o veste de la familiile noastre, despre soţii, copii, fraţi, părinţi? Vrem să primim pachete, să avem vorbitor, veşti de la ai noştri". Cam acestea au fost doleanţele expuse de Ghiţă Boncotă. Ceilalţi din celulă ascultă aprobator. Politicul, cu capul băgat înăuntru, pe uşiţă, i-a dat următorul răspuns: „N-aveţi grijă. Nevestele s-au măritat sau, dacă nu, şi-au găsit unul sau alţi bărbaţi, iar copiii vi-i creştem noi. Vă vor arunca pietre în obraji cînd veţi fi liberi". Toţi au înlemnit auzind un asemenea răspuns. Boncotă nu se lasă mai prejos şi-i dă imediat această replică: „Dacă asta este părerea ta, te bag în p... mă-tii, golanule! Mă pupi în c...!"

I s-a întors spatele, clipă în care uşiţa se închide. Boncotă era şi mai galben, mai curînd alb ca varul, dar mulţumit că-l înfruntase pe „golan".

Convorbirea a făcut ocolul celularului. Nu după multă vreme, inginerul este chemat sus, la administraţie. Înapoi nu s-a mai întors. Noi, „minerii", cunoşteam cazul maiorului Scurtu. Ne gîndeam că-i vor aplica acelaşi tratament şi lui Boncotă.

Intensitatea protestelor continuă, iar refuzul mîncării aşişderea, cu toate insistenţele lor de a renunţa.

Aflăm că se amenajaseră în beciul celularului vreo două despărţăminte, folosite drept camere de izolare. La o aşa clădire masivă, presupuneam că beciul trebuie să fie mult sub pămînt. Nimeni nu-i cunoştea dimensiunea şi adîncimea.

A treia noapte este linişte, dar o linişte de scurtă durată. Sîntem sculaţi de huruitul unor motoare de maşini, care, în mod neobişnuit, se apropiau de celular. Totul se petrecea în şoaptă. Se fac presupuneri despre eventuale mutări. Oamenii luaţi sînt scoşi din celular. Unde anume, nu bănuiam niciunul. Cei luaţi îşi aveau cu ei şi bagajele personale.

Sînt luat şi eu, dar fără bagaje. Urmez pe miliţianul care venise să mă ia. Nu bănuiam ce va urma. Cobor la parter şi încă mai jos, încă un rînd de trepte, înspre subsol. Acolo nu mai este ciment, ci numai pămînt, pe care sînt implantaţi, din loc în loc, pilonii care sprijină clădirea. Cu cît cobor, mă izbeşte în nări un miros puternic de mucegai, de umezeală. Prin labirintul de acolo, sînt condus, pînă ajung într-un loc amenajat recent. Este

apă pe jos. Calc pe cîteva scînduri aşezate şi iată-mă într-o boxă. Sînt cîteva priciuri, instalate deasupra apei care băltea. Aici dau peste alţi cîţiva inşi aduşi înaintea mea. După plecarea miliţianului, aud o voce strigîndu-mă: „Bine-ai venit, nene Nicule!" Era Ghiţă Boncotă. Pe ceilalţi nu mi-i mai amintesc. Îndată ce am ajuns aici, am şi simţit că-s învăluit într-un fel de munte de gheaţă. E umezeală şi frig. Ni se dă o pătură, încolo nimic. Ne înghesuim unul într-altul, pe scîndurile acelea. Ne încălzim cu căldura trupurilor noastre. Ghiţă Boncotă mi-a reprodus întocmai convorbirea lui cu politicul. În plus, mi-a redat continuarea discuţiei avută cu conducerea administraţiei. Acolo erau directorul închisorii şi politicul. La întrebarea pusă, cum de-a îndrăznit să-l înjure pe un cadru din conducerea penitenciarului, Boncotă a răspuns scurt şi fără nimic altceva: „Nu-l cunosc pe domnul acesta. La celula unde sînt a fost în adevăr un golan, care şi-a permis să ne jignească. Probabil o fi fost un planton de drept comun, nu dumnealui, pe care-l văd acum prima dată. Dînsul cred că nu-şi putea permite o aşa grosolănie". Directorul n-a mai zis nimic. Doar l-a trimis la beciul celularului, amenajat recent, cum am arătat. Cele povestite de Boncotă au fost auzite de toţi cei aflaţi acolo. Date fiind condiţiile, locul fusese numit de noi „Talpa Iadului". În adevăr, nu se putea rezista mult. Noroc de noi că miliţianul ne spusese că sîntem izolaţi pentru şapte zile.

Demonstraţiile de protest se terminaseră în modul arătat. O parte fuseseră scoşi din Aiud şi duşi în alt penitenciar. Mai tîrziu, am aflat că fuseseră transferaţi la Gherla. Revin în Aiud, după un an şi cîteva luni. Alţii au fost izolaţi la „Talpa Iadului", pe cîte un număr de zile.

Îi vedeam că ne privesc cu ură. Ştiau că le sîntem cei mai de temut adversari.

Tot în acea vreme, s-a aflat că se făcuseră unele modificări ale procedurii penale. Se tot vorbea de posibilitatea declarării unor recursuri extraordinare, în baza unor memorii ale celor îndreptăţiţi s-o facă şi condamnaţi pe nedrept. După această grevă şi demonstraţie, ca urmare a împuşcării lui Popa Teiuş, oamenii sînt anunţaţi că pot face astfel de memorii. În adevăr, se dă hîrtie şi încep să se primească demersurile pentru declararea unor recursuri extraordinare, de către Procuratura Generală.

Efectul grevei începe a fi uşor resimţit. Ici-colo, sînt luaţi unii, al căror memoriu fusese admis şi începe rejudecarea cauzelor în care nedreptatea era flagrantă.

Toate aceste întîmplări s-au petrecut la începutul anului 1957.

Etajul trei este liber, deşi caloriferul era gata şi acolo. Ne-am mirat noi pentru ce l-au lăsat gol, dar nici nu încercam să lămurim cauza. Timpul ne va spune, ne ziceam.

Nu întîrziem cu acomodarea pe noile locuri. Imediat, ne reluăm programul de celulă. Devenise ceva obişnuit ca, odată constituiţi în celulă nouă, să ne întocmim un program zilnic, în aşa fel încît să contribuim fiecare la uşurarea vieţii, îndepărtînd tot ce ne-ar fi putut incomoda. Luăm legătura cu vecinii, lateral şi în jos, la nivelele inferioare. Trebuie să ştim cu cine vom colabora.

Într-o noapte, auzim zgomot de motoare, apropiindu-se de celular. În acelaşi timp, auzim zăvoare trase pe lunga „T-ului" de la etajul trei, de deasupra noastră. Ne dăm seama că se fac mutări, umplîndu-se celulele de deasupra. Somnul nostru a fost întrerupt şi, odată cu asta, am şi început a ne întreba cine ne sînt vecinii, mai precis, oaspeţii. Nici nu ştim cum a trecut noaptea aceea. Clopotul a şi sunat deşteptarea. Intrasem în program dar voiam să se termine cît mai repede, ca să aflăm cine-s noii veniţi. Ne-am dat seama că nu-s din Aiud.

Primul contact îl stabilim pe la fereastră. Toţi răsuflăm uşuraţi, fiindu-ne satisfăcută curiozitatea: sînt gherlişti, ba, mai mult, mai toţi sînt cei luaţi anul trecut, după greva declanşată aici. Prin urmare, se încheiase transferul lor.

Observăm o mai atentă supraveghere a miliţienilor, care voiau să ne împiedice a lua legătura cu noii veniţi. Cu toate acestea, nu puteam rămîne inactivi. Dimineaţa următoare, sesizăm ceva neobişnuit: în ţevile caloriferului auzim un ţăcănit ritmic. Este uniform. Asta ne atrage atenţia că-i ceva nou, neauzit. Cu toată atenţia încordată, nu putem desprinde ce ar putea fi, nu înţelegem nimic. Uneori, ţăcănitul se oprea, pentru ca să reînceapă. Pentru noi este o enigmă. Dar nu durează prea mult. Îndată ne lămurim despre ce este vorba. Oamenii veniţi de la Gherla au adus cu ei şi noul sistem de transmisiuni prin alfabetul morse, sistem necunoscut de aiudenii vechi. Încercasem noi a-i angaja în convorbiri prin alfabetul morse, ştiut aici de lumea noastră, pe care şi ei îl cunoşteau la plecare, cu un an înainte. Par nervoşi, neacceptîndu-l pe cel vechi. Atunci, într-un moment potrivit, la fereastră, ni se transmite noutatea: avem sistemul nostru de morse, mai rapid şi mai practic decît cel folosit pînă acum, în Aiud. Nu voiam să renunţăm la al nostru, însă, curînd, ne-am convins că nu aveam dreptate.

Fonic, ne-au lămurit în ce consta noutatea sistemului lor. Punctul este marcat printr-o ţăcănitură scurtă, linia – prin două ţăcănituri. Era invers celui folosit de noi. Deci se putea bate, adică ţăcăni în perete, în ţevile caloriferului etc. Al nostru marca linia printr-o fîşîitură prelungită, iar punctul, printr-o uşoară bătaie. Al lor era admirabil: ţăcăniturile le făceam printr-o pietricică sau nasture de metal, iar în perete se putea bate cu buricul degetului, dacă nu aveai la îndemînă un beţigaş.

Aşadar, enigma s-a lămurit. Îndată îl învăţăm pe cel nou, fiindcă timpul ne grăbea. Ei, cei de sus, dominau, prin bătăile lor armonioase şi plăcute

la ureche. După ce ni l-au transmis, ne-am pus pe învăţat, noi între noi. Mai întîi, vizual. Băteam cu degetul în palmă şi urmăream liniile şi punctele. Apoi, pe marginea patului. Era o întrecere, care-l poate învăţa mai repede. Un timp ne-a fost mai dificil, dar, în cîteva zile, l-am prins şi ni l-am însuşit. Pe cel vechi îl abandonasem deja; cel nou devenise obişnuinţă. De acum înainte, aveam o preocupare nouă, antrenantă. Ne luam la întrecere, care izbutim să stăpînim mai bine sistemul de comunicare morse, adus de gherlişti. Cei tineri reuşiseră să şi-l însuşească mai repede: aveau reflexele mai bune. Începem a ne prezenta, în exterior, cu ce învăţasem. Maeştrii erau bucuroşi, văzîndu-şi ucenicii în ale transmisiunii că progresează.

Mai întîi de toate, ne-am transmis unii altora informaţiile. De-acum, eram la curent cu tot ce se ştia, la data aceea, ca informaţii cu caracter general, iar unele, chiar personale. Sistemul acesta este produsul inventivităţii deţinuţilor politici, siliţi de împrejurări să comunice între ei, indiferent cum, dar rapid şi greu de interceptat de către miliţianul de pe sală. Pe măsură ce constrîngerea s-a accentuat, a intervenit inteligenţa, care a găsit cum să i se opună.

Sistemul acesta morse a reprezentat un reviriment în Aiud. În primul rînd, este al nostru. Exclusiv inventat de noi, de deţinuţi şi, îndeosebi, de cei tineri. Nimeni, nici înainte, nici după aceea, n-a găsit mijloc mai eficace de transmisiune de la o celulă la alta, sau de la un etaj la altul, pe verticală. A fost unicul mijloc utilizat cu rezultate minunate. La Zarca, se folosea un altul, dar era cu totul altceva, impus de condiţiile mai stricte de acolo: era morse pe aţă sau cu noduri.

În unele filme, cu un anumit substrat, se încearcă a se arăta o aşa-zisă activitate în închisori a comuniştilor, pînă-n 1944. Se comite un adevărat fals, folosindu-se sistemul acesta al nostru, de morse. Realitatea este cea pe care o consemnez acum, aici, ca să fie îndepărtat falsul grosolan. Comuniştii ni s-au substituit şi în materie de inventivitate, de creativitate. Au făcut-o şi în privinţa metodelor de tortură, de umilinţe, de depersonalizare, punîndu-le pe seama adversarilor, respectiv a noastră.

De-acum ne punem pe treabă, profitînd de avantajele noului sistem de morse. Faptul că se montaseră noile ţevi de calorifer, fără depuneri de var pe ele, ne-a fost de un mare ajutor. Puteam comunica de la un capăt al altuia al unei laturi a „T-ului", deci de la o distanţă de cincisprezece-douăzeci de celule... Mai mult, puteam vorbi şi pe verticală–laterală. La un moment dat, se produseseră unele încurcături, fiindcă vorbeau mai multe celule odată, situaţie în care nu se puteau înţelege prietenii, între ei. Pentru evitarea unor astfel de încurcături, partenerii îşi aleseseră un indicativ. Cînd se auzea indicativul respectiv, ceilalţi încetau convorbirea. De pildă, eu îmi alesesem Bz., adică linie, punct, punct şi două linii, două puncte. Alţii îşi

aveau indicativul stabilit de comun acord, împreună. La început, se făcea recepţia fiecărui cuvînt în parte, executată printr-o ţăcănitură scurtă şi discret aplicată. Cu timpul, n-a mai fost nevoie de aşa ceva. Din moment ce intrai pe recepţie (şi se ştia aceasta), stăteai în apropierea ţevii, atent şi comunicai în celulă textul transmis. Un altul nota pe o plăcuţă textul. În felul acesta, se cîştiga enorm de mult timp, se accelera transmisiunea şi toţi eram mulţumiţi.

În zilele de sărbători, devenise obişnuinţă ca oamenii din celule să asculte subiecte cu caracter religios, prezentate de vreun preot mai competent. Astfel de subiecte erau prezentate şi în alte zile. Era suficient ca pe latura respectivă să se afle cineva cu pregătire deosebită, şi era solicitat să-şi expună subiectele preferate.

Dar, de la o vreme, miliţienii încep să observe o oarecare mişcare în celule, deosebită de cele anterioare. Făceau observaţii celui considerat de ei suspect pentru că stătea prea aproape de perete sau de calorifer. Încep, apoi, izolări de cîte şapte zile, pentru cel prins în situaţii de acestea.

Se întîmpla, de multe ori, ca miliţianul, filînd, să observe pe cîte cineva stînd aproape de calorifer, fără să bată în ţeavă. Deschidea brusc uşa şi se apropia de cel suspectat. Nu putea lua nici o măsură, fiindcă ţăcăniturile continuau. Îşi dădea seama că altcineva, din altă parte, comunica. Pleca bombănind, cu ameninţarea: „Îl voi prinde eu p-ăla!”

Eram într-o permanentă hărţuială. La început mai rar, apoi mai frecvent, izolările se înteţeau. Erau foarte greu de suportat pe timp de iarnă. La înapoierea de acolo, te simţeai istovit. Veneai zgribulit de frig, înfometat şi tare obosit. În două-trei zile uitai şi o luai de la capăt. Era absolut necesar să procedezi aşa, altfel deveneam ceea ce voiau ei să ajungem. Trebuia să menţinem o activitate intelectuală.

Circulau frecvent printre noi ultimele creaţii ale unor autori, şi ei deţinuţi. Aş aminti cîteva dintre cele mai importante, care se distribuiau extrem de repede de la o celulă la alta. Cel mai prodigios era Radu Gyr. Acest om bolnav, care se număra printre veteranii din Aiud, a creat opere literare inegalabile. Mi-amintesc de numele lui încă din anii liceului, din 1929-1930. L-am reţinut din istoria literaturii române, ce apărea atunci, a lui Loghin, sau Dragomirescu. Era menţionat ca poet în curs de afirmare. Unele din poeziile lui au fost cîntate pe toate meleagurile ţării româneşti. Le auzeai fredonate pretutindeni: şi-n palate, de răsunau saloanele de vibraţia melodiilor cîntecelor sale, şi-n umila casă dintr-un fund de munte. Din momentul în care i-a fost sortit să urce golgota idealului său, vreme de peste treizeci de ani, din care două treimi în temniţe, Radu Gyr a creat opere care, prin talent, l-au ridicat pe cel mai înalt pisc al valorilor literare. Istoricul de mîine îi va recunoaşte calităţile de mare poet al generaţiei sale, al Neamului

românesc. S-a inspirat din viaţa pe care a trăit-o în celulă, în contact cu lumea românească de pe tot cuprinsul ţării. Temele i-au fost inspirate de subiecte variate, ascultate de la alţii, sau alese din trăirea interioară.

Toate, sau aproape toate, se transmiteau. Cum de ajungeau pînă-n cele mai îndepărtate celule, este marele merit al invenţiei noastre. Radu Gyr a fost ţinut izolat multă vreme la Zarcă. Suferea de o boală grea: hemofilie, care-i impunea un tratament continuu şi un regim corespunzător. Pentru acest motiv, îşi împărţea timpul între celulă şi infirmerie sau, cum i se spunea, „spitalul". Era suficient ca un singur om din închisoare să ajungă acolo bolnav, pentru ca, după aceea, revenind în mijlocul alor lui, să fie sursă de difuzare a ultimelor creaţii ale lui Radu Gyr.

Balada codrului fără haiduc este viaţa şi lupta lui Iancu Jianu. Are 120 de strofe, dacă reţin bine numărul. Nimeni nu l-a putut egala pe acest poet. Poate Nichifor Crainic, cum vom vedea. O învăţasem pe de rost, în întregime, şi o ţineam minte pînă mai deunăzi. În ultima parte a baladei, cînd haiducul se retrage din luptă, poetul îl face să-şi spună părerea de rău că nu mai poate lupta. Dar, în acelaşi timp, îşi exprimă încrederea că altcineva se va ridica în locul său:

„Neamule fără noroc,
Pururea-n furtună
Flinta mea cu plumbi de foc
Nu te mai răzbună".

Speranţa în apariţia unuia care să-i continue lupta nu-l părăseşte. Îl şi vede, în imaginaţie: printre vîrfurile brazilor de peste culme, sub clar de lună el zăreşte „cuşma unui alt Făt-Frumos".

Dar balada *Clopotarului din stele,* sau a *Cetăţii fără de icoane?* Poeziile acestea i-au fost inspirate de apariţia Sfintei Fecioare, sub formă de icoană, sau a miracolului clopotarului. Asupra unei cetăţi, năvălitori asiatici, cu ochi strîmbi, fără sprîncene, abat urgia. De o parte credinţa în divinitate; de alta, negaţia ateului. În imagini bine alese, Binele luptă cu Răul, figurat ca spînul din basmele noastre. Fac referire numai la cîteva din baladele lui Radu Gyr. Dar nu numai acestea circulau. Aş aminti de poezia *Sîntem Jnepi,* în care insuflă curaj, încredere, perseverenţă în drumul către piscuri. Cînd o recitam şi apoi o analizam strofă cu strofă sau vers cu vers, ne luam acel tonic sufletesc, de care toţi aveam nevoie. Aş cita *Scrînciobul, Întoarcerea din cruciadă* şi multe, foarte multe altele.

Sărbătoarea Naşterii Domnului ne-o actualizase scriind colinde. Iată cîteva versuri:

„A sosit şi-aici Crăciunul
Să ne mîngîie surghiunul".

Nu exista celulă în care să nu se cunoască poeziile lui Radu Gyr. Sudura sufletească realizată între noi şi cei lăsaţi în gropile anonime e poezia *Întoarcerea lui Ulise* (N-am avut intenţia să prezint opera lui Radu Gyr, creată în Aiud, ci doar să subliniez faptul că s-a difuzat pînă în cele mai izolate celule. Principalul mijloc de transmitere: alfabetul morse, practicat pe scară întinsă).

Dar nu numai poeziile lui Gyr circulau. Trebuie să fac referire şi la Nichifor Crainic. Pe lîngă lucrările de *Mistică*, pe care le dezvolta uneori, a creat şi poezii valoroase. În *Cîntecul potirului* e ideea creştină a Sfintei Cuminecături, a Împărtăşaniei Cu Sfîntul Trup şi Sînge al Domnului Cristos. A împletit-o cu ideea autohtonă a formării elementelor componente ale grijaniei: pîinea şi vinul. Din tată-n fiu se transmitea învăţătura legii creştine. Bunicul şi bunica dădeau poveţe nepotului şi nepoatei, ca să înveţe ce semnificaţie au vinul şi pîinea, pe care le făceau în gospodărie. În potirul pentru împărtăşanie, ele devin *trupul şi sîngele lui Cristos.*

Poezia lui Crainic, *Eu,* mi-a transmis-o Vasile Man, de la etajul trei. Atunci mi-a comunicat şi împrejurările în care a fost creată. Crainic se afla în celulă, printre alţi amici de suferinţă, şi cu un maghiar, foarte arogant faţă de poporul român. A stat puţin îngîndurat. După vreo două zile, a dat glas acestei poezii. După o linişte apăsătoare, recitînd-o, Crainic a readus încrederea în cei ce simţeau ca şi el.

În *Eu,* autorul se vede descendent al unui popor aflat de două mii de ani: de mic copil, mama îl învaţă primul cuvînt latin. El, cel de azi, este urmaşul celor de ieri şi strămoşul celor de mîine. Poezia pune accent pe etnicitatea elementului românesc. Este aici de cînd codrii, apele, munţii, nefiind venit de-aiurea. Aparţine pămîntului. Nu pot trece nici peste poezia *Unde sînt cei care nu mai sînt,* cu substrat creştin-religios. În altă parte, am făcut referire la *Foamea.* Amintesc şi de o baladă a sa, *Baldovin şi Mădălina:* lupta unui erou legendar împotriva asupritorilor, luptă împletită cu dragostea dintre el şi iubita lui. În cele circa o sută de strofe, el rivalizează cu Radu Gyr ca imagini şi figuri de stil. Unii o situau la acelaşi nivel sau ceva mai sus.

Am nimerit în celulă cu un veteran al Aiudului, Ion Mare, marinar de profesie. A stat multă vreme cu Crainic. Profesorul şi-a conceput o lucrare din propria specialitate, ceea ce preda la Facultatea de Teologie: *Mistica.* Nichifor Crainic a fost mulţumit că tînărul s-a oferit să-i memoreze întocmai lucrarea. Îl ascultam pe Mare cu deosebită atenţie, cum reproducea Mistica lui Crainic. Era o adevărată bibliotecă ambulantă acest Mare Ion. Şi biblioteca trecea din celulă în celulă.

Printre noi se aflau persoane care-l îndrăgeau pe Tudor Arghezi. Psalmii lui circulau la fel de mult ca şi poeziile celorlalţi. Era îndrăgită poezia lui, *Făt-Frumos*, dedicată cunoscutului luptător naţionalist, suprimat de fosta guvernare din 1938, în condiţiile cunoscute.

Nici clasicii nu lipseau din materialul care circula printre noi. În primul rînd, Mihai Eminescu. *Scrisorile* lui Eminescu circulau frecvent, ca şi *Luceafărul*. Toate sau aproape toate erau memorate, analizate şi comentate de mulţi.

Toată această activitate intelectuală se desfăşura cu mari riscuri. Risc însemna izolarea celui prins transmiţînd sau recepţionînd vreun material din acesta.

Am mai vorbit despre unele aspecte ale izolării. Dacă aveai neşansa să fie pe timp de toamnă-iarnă, atunci trebuia să-ţi supui organismul unui efort deosebit. Mîncarea ţi se da s-o mănînci fără lingură. Dacă consta din zeamă, mai puteai să te descurci, dar cînd era un arpacaş, erai nevoit să iei conţinutul cu mîna. Murdar cum erai, o făceai cu dezgust, dar trebuia s-o faci, fiindcă altfel riscul era şi mai mare. Nu mai vorbesc de faptul că raţia era pe jumătate. În al doilea rînd, frigul de acolo, din acele camere mari, uneori fără geamuri la ferestre, te făcea să tremuri permanent. Trebuia să te mişti neîncetat. Zgribulit, ghemuit în pătura dată numai pentru noapte, începeai să mergi fără încetare. Cădeai istovit, numai pentru cîteva clipe, pentru ca s-o iei de la capăt. Deveneai vînăt la faţă, dinţii îţi clănţăneau în gură. Şi, totuşi, găseai energie să mai citeşti de pe pereţi poezii neştiute pînă atunci, cîte ceva din evanghelii ori diferite cugetări. Le memorai şi cu ele veneai în celulă, pentru a fi cunoscute de alţii, transmise mai departe. Cei din camere îşi rupeau din puţinul lor, mai ales din pîine, şi te întîmpinau cu o rezervă suplimentară, ca să te poţi reface cît de cît. Uneori, acolo la izolare, cu alt risc, zgîriai pe pereţi o poezie nouă sau altceva, spre a fi de folos altora, care ar fi fost aduşi în aceeaşi cameră.

La izolare căutai să vorbeşti cu vreun vecin. Cînd era din Zarca, aveai prilejul să comunici veşti şi să iei informaţii din ce cunoştea vecinul. Şi toate acestea se făceau cu riscuri... Nu ne puteam opri din astfel de acţiuni. Trebuia să ne continuăm lupta de supravieţuire ca luptători. O astfel de izolare am făcut, pe timp de iarnă, pentru poezia lui Nichifor Crainic, *Eu*.

Toate aceste relatări, privind condiţiile în care eram ţinuţi, le fac spre a arăta că ele ne-au îndîrjit şi mai mult în încleştarea în care ne găseam, în vremurile acelea. N-am întîlnit pe niciunul care să dea înapoi de la astfel de acţiuni. Cîteva zile ne odihneam, după care ne grăbeam să-i ajungem pe ceilalţi din urmă. Miliţienii încălţau peste cizme un fel de tîrlici, ca să nu mai putem auzi zgomotul tălpilor pe culoar. La rîndul nostru, ne luam măsuri şi mai mari de precauţie: unul sta la uşă, atent la orice fîşîit de

pe sală, sau, mai adesea, se plimba de-a lungul celulei, pe direcţia vizetei, în aşa fel încît miliţianul să nu poată vedea ce facem.

Ne perfecţionam procedeele de pază. Sistemul nostru nervos devenise din ce în ce mai sensibil. Eram într-o continuă pîndă; noi pîndeam miliţianul, iar el pe noi.

Cum am mai spus, îmbrăcămintea era toată ruptă. Cu timpul, se subţia, se degrada. Atunci, apărea imperios necesar să cîrpeşti, să prinzi un nasture căzut. Pentru aceasta, îţi trebuia un ac. Am arătat cum am reuşit să aduc un ac de la Ploieşti. Alţii improvizau aşa ceva, prin subţierea unei bucăţele de sîrmuliţă, găsită te miri cum. Cînd nu era folosit, îl ţineam ascuns prin saltea, în locuri numai de noi ştiute.

Percheziţiile constituiau o altă metodă de-a ne irita, pe lîngă faptul că ne umileau. Erau degradante. Te dezbrăcai la piele. După aceea, îţi luau fiecare obiect în parte: ciorapi, cămăşi, tot, tot ce le ieşea la vedere. Descoseau ce vedeau că-i cîrpit. După plecare, îţi lăsau un braţ de cîrpe. După trecerea furtunii, începeam a pune la punct ce aveam. Făceam un inventar al pierderilor. Înainte de percheziţie, pe unii îi apuca un tremur nervos. Cîte unul era cuprins de diaree emotivă cînd auzea că se face percheziţie. Toţi îl luam cu vorba, să-i îndepărtăm deficienţa.

Cum, necum, dar reuşeam să ne improvizăm cîte un pulovăraş, din zdrenţe vechi, sau mai ştiu eu ce era de împletit. Cineva din altă celulă trimite, în timpul programului, material pentru făcut un pulovăr. Am izbutit să-l aducem în celula noastră. „Meşterul" făcuse gheme şi încă nu apucase să-l înceapă. Salteaua cu paie era locul cel mai bun de ascuns. În celulă cu noi era cineva care avea acea emoţie, soldată cu diaree. Toţi îl încurajam să se ţină tare, fiindcă nu se va întîmpla nimic. Promisese solemn că se va abţine. Ca să-i pună nervii la încercare, un altul se uită pe vizetă, o minusculă găurică, spre vecinii de pe partea cealaltă. Percheziţia se apropia de celula noastră. Cel ce avea ghemele asupra lui nu ştia unde să le ascundă. În saltea nu le putea vîrî, fiind prea mari. Atunci le introduce în tineta de murdărie, care, în momentul acela, avea doar puţină apă pe fund. Amicul cu diareea emotivă era în mare încurcătură. Deşi dăduse asigurări că nu se va întîmpla nimic cu emoţia lui aducătoare de necazuri, totuşi nu mai poate şi aşa, deodată, se îndreaptă spre tinetă. S-a uitat la noi cu părerea de rău că nu s-a mai putut abţine. Toţi ne gîndeam la cele două gheme. Faptul se consumase. Percheziţia a trecut, fără prea mari necazuri. A fost ceva de rutină. După trecerea pericolului, „meşterul" s-a dus la tinetă, să-şi scoată ghemele. Cum era de aşteptat, erau îngălbenite. Cu multă grijă le-a spălat, de mai multe ori, ca să le poată readuce la starea iniţială. A doua zi, proprietarul se interesează dacă i-au scăpat firele. A fost asigurat că totul e în regulă, dar că lîna a trebuit să fie dusă la cănit. Să nu-şi facă probleme, fiindcă pulovărul va ieşi puţin îngălbenit.

Am povestit acest episod din viaţa de celulă, pentru ca să se tragă unele concluzii: aveam şi momente din acestea oarecum hazlii.

După fiecare percheziţie, ne continuam munca de Sisif, cînd pierdeam ceva, ca pînă la urmă să ne întregim materialul de care aveam absolută nevoie.

Mai aveam de rezolvat unele necesităţi fireşti, ca de pildă tăiatul unghiilor. Cu ce puteam face o treabă ca asta? Cînd eram scoşi la aer, aveam privirea pe jos, să găsim o bucăţică de sticlă, cît unghia. Cu ea, ne rupeam unghie după unghie. O făceam cu mare atenţie, fiindcă miliţianul, cînd te prindea, îţi lua corpul interzis, pe lîngă observaţiile ce-ţi adresa.

Dacă ne-am fi conformat regulilor ce ni le impuneau, de mult n-am mai fi fost ceea ce eram. Cu toate forţele, de care dispuneam încă, ne-am trăit acolo viaţa noastră, acomodîndu-ne condiţiilor acelora inimaginabil de grele. Am dus-o aşa cu anii şi nu ştiam cum trece timpul. Ne bucuram că fuge, dar, o dată cu el, trecea şi viaţa.

În celular, miliţianul avea de supravegheat un număr de peste şaptezeci şi cinci de celule pe etaj. Trebuia să parcurgă o distanţă apreciabilă de-a lungul laturilor „T-ului", cele scurte şi cea lungă, separate de o plasă de sîrmă. Era un avantaj pentru noi şi ştiam lucrul acesta. Profitam, uneori, de situaţie şi, cînd puteam, aţipeam în timpul programului. O făceam fiecare, după ocazii. De sărbătorile Crăciunului fredonam colinde: ne ajutau să evadăm din viaţa aceea.

După o vreme, nu mai pot dormi. Insomniilor li se adaugă vîjîieli în urechi şi dureri de cap. N-am încotro şi mă cer la medic, în speranţa că voi primi niscaiva pastile. Medic era o femeie: Balea. După ce mă examinează şi-mi ia tensiunea, confirmă ceea ce avusesem la mină: tensiune arterială. Văzîndu-mi îngrijorarea, mă linişteşte, prescriindu-mi zece injecţii cu magneziu sulfuric, dacă mi-aduc bine aminte denumirea. De-a doua zi, încep să-mi facă injecţiile. Erau cam dificile, fiindcă, după fiecare, aveam neplăceri, în primul rînd ameţeli. Treceau după un timp. Aşa le-am suportat pe toate. Parcă îmi revine somnul, însă îmi atrage atenţia să mă feresc de emoţii. Atît i-am răspuns doctoriţei: Pot oare să nu am emoţii aici, cînd în fiecare moment le ai, *volens-nolens?*

Doctorul Balea venise de curînd în Aiud şi, o dată cu ea, observăm că avem un nou director, pe care îl chema Crăciun. Îi voi suporta rigorile dispoziţiilor pînă la eliberare, deci vreme de cinci ani şi mai bine.

Masa aceea uniformă, fără gust, este neschimbată. O mîncam în silă, aproape în scîrbă. Mi-amintesc faptul că Popa Aurel, îmbolnăvindu-se, avea regim. Într-una din zile, dorea să mănînce şi el mîncare de la comun, fiindcă i se urîse fără sare. Mi-a propus să mănînce el porţia mea, iar eu pe-a lui,

ca o varietate în monotonia aceea. Mi s-a părut că mănînc ceva extraordinar, din marile ospeţe. Şi nu era decît o mîncare de prune, de care mulţi fug. N-am uitat-o nici azi.

Într-o vreme ni se da, de două ori pe săptămînă, cafea: un lichid negru la culoare şi puţin dulceag. Avea un gust aparte. O bem la început, fiindcă n-aveam încotro, însă gustul ne intrigă. Nu-l mai sesizasem. Ştiam că, în alte timpuri şi pe alte meridiane, se administrau deţinuţilor, în mîncare sau în alt mod, unele medicamente sau droguri, pentru studii sau cercetări. Tîrziu, ne-am lămurit despre ce este vorba. În cafea introduceau o cantitate de bromură. Voiau să ne calmeze sistemul nervos. Fiindcă nu aveam certitudinea ce anume substanţă conţinea cafeaua aceea, ca să evităm a le deveni cobai, mulţi o refuzau sau, dacă o primeau, o aruncau la tinetă.

De mult îmi consumasem rezervele pe care presupuneam că organismul le acumulase la Ploieşti. Revenisem la limitele inferioare de rezistenţă fizică. Deşi eram slab, posedam totuşi o vigoare, o energie, care mă încuraja, îmi da un imbold să mă menţin. Mai mult, aveam suficiente resurse sufleteşti să dau şi altora. Aici simţeam că alcătuiam un tot, că formam o unitate, în permanent contact, prin toate mijloacele posibile, greu de imaginat de lumea de afară. Mi-aduc aminte că, odată, am fost chemat la grefa închisorii. Era într-o lună cu flori, mai sau începutul lui iunie. În jurul pavilionului administrativ, se amenajase rondouri, unde plantaseră flori de sezon. Stînd la fereastra grefei, în aşteptarea rîndului, admiram diversitatea coloritului . Era o altă lume, care îmi da momente de desfătare. Ochiul privea florile, ceea ce mă făcea să uit pentru ce fusesem chemat. Soarele mă îmbăia în razele lui, florile acelea mă fermecaseră. Rup o floare. Era o petunie. Mă îmbătase cu mirosul ei. Voiam s-o duc cu mine în celulă, în atmosfera rece, neospitalieră. Voiam s-o ţin „acolo", ca un simbol al lumii de afară, să ne bucurăm o clipă. Am luat floarea, dar numai corola, partea ei superioară. După ce termin treaba la grefă, sînt condus înapoi, în celular. Ţineam în palme acea floricică, să aduc cu ea o bucurie confraţilor de suferinţă. Cînd ajung pe etaj, miliţianul mă opreşte, cerîndu-mi să-i dau ce ridicasem de jos. Am negat, însă el a insistat să-i dau floarea. Îl rog să nu mi-o ia, să mi-o lase, că nu-i nimic care-ar contraveni regulamentului. Atunci, ţine să-mi sublinieze că, aici, în Aiud, nu putem face nimic fără să nu fim observaţi. Că oriunde ne deplasăm, un ochi ne urmăreşte peste tot. De acolo, de sus, el mă văzuse cînd am rupt floarea. La insistenţa mea, mi-a făcut hatîrul s-o duc în celulă. Ce bucuros eram! Şi ce bucurie pe ceilalţi fîrtaţi! Am ţinut-o în apă, pînă ce s-a ofilit. I-am examinta fiecare nervură, fiecare nuanţă, ca şi gingăşia străvezie a petalelor. Şi toţi am început a reflecta în jurul noului „decor". Oricîtă inteligenţă ar dovedi omul, oricît de mult s-ar ridica cu descoperirile lui, ca şi cu realizările, este neputincios în a crea o floare.

Ne-am adus aminte de un vers al lui Shakespeare, care arată neputinţa omului de a face ceva asemănător unui copac. Nici vorbă despre gingăşia unei flori! Cît am admirat-o şi am comentat floarea sub toate raporturile! Ne-am despărţit de ea ofilită, fără farmec. Ne-a delectat cu coloritul şi parfumul ei un timp, după care am aruncat-o pe geam.

Spre sfîrşit de toamnă, auzim zăvoare trase şi paşi pe sală. La cîteva zile, ne lămurim. Goleau *scurta* de pe nord şi răsărit a „T-ului", de la etajul trei. Oamenii, scoşi de acolo, erau înghesuiţi pe *lungă*. Se făceau presupuneri şi comentarii, ca mereu în astfel de situaţii. Toţi eram pregătiţi, pentru orice eventualitate. Distingem tropăitul încălţămintei pe grătarul de la uşa de intrare-ieşire a celularului. Îndată am tras concluzia că se aduc sau se scot oameni din celular. Şi iată că apare miliţianul în prag. Uitîndu-se la mine, îmi spune doar atît: „Hai!" Îmi iau rămas bun de la amici şi-l urmez. Sînt introdus într-o celulă, pe *scurtă*. Îl găsesc acolo pe Radu Şutu, fostul meu coleg de facultate. Imediat luăm legătura cu vecinii. Într-un tîrziu, se pronunţă un cuvînt: „Zarca". Deci ea ne va fi destinaţia.

Începem a ne împăca cu ideea mutării noastre în fundul iadului închisorii Aiud. Ştiam doar, din auzite, ce este Zarca. Cei aduşi în Zarca sînt ţinuţi într-o izolare desăvîrşită faţă de restul oamenilor. Plana o atmosferă de teamă, amestecată cu groază. Era ultimul loc, cu supliciile cele mai grele ce se puteau aplica deţinuţilor. Pe mulţi îi auzeam spunînd: „Oriunde e posibil de stat, însă la Zarca, nu!" Dar, în definitiv, ce era Zarca asta? Cînd s-a construit închisoarea Aiud, acum cîteva sute de ani, a fost compartimentată în două părţi rămase pînă azi. O parte – comunul – alcătuită din camere mari, ce constituiau ceea ce numeam noi, cînd am sosit, secţia; altă parte, alcătuită numai din celule. Secţia avea numai camere, toate la parter; celulele, actuala Zarca, formau o parte separată. Mai ştiam că această clădire fusese declarată insalubră, avînd igrasie, din care cauză, în 1912, s-a construit o alta, alcătuită numai din celule, binecunoscutul „Celular". Cu toate că fusese declarată insalubră, totuşi, după 1944, mai ales, fusese populată cu deţinuţi politici. Mulţi şi-au găsit moartea între zidurile ei. Cam asta ştiam despre Zarca, în momentul în care fusesem mutat pe *scurta* „T-ului".

La cîteva zile, acelaşi miliţian, care mă scosese din celulă, mă ia, rostindu-mi: „Hai să ne plimbăm!" La capătul scărilor sînt aşteptat de altul. Mă ia în primire. Mi se pune peste cap mantaua, întorcîndu-i-se poalele, să nu mai văd pe unde calc şi nici în jurul meu. Miliţianul mă apucă de poalele mantalei şi-mi spune să-l urmez. Întuneric. Mă duce undeva, de unde nu voi mai ieşi decît la expirarea condamnării, adică peste cinci ani şi jumătate, mai mult de o treime din totalul pedepsei primite. Pe traseu, miliţianul mă tot grăbea: „Hai, hai, nu mă ţine prea mult pe drum!" Mă ţine strîns de „căpăstru".

În totală tăcere, ajung la o primă treaptă. Mă face atent să păşesc încet. Apoi urc o treaptă, apoi alta şi mai multe. Aud şoptindu-şi cu altcineva. După paşi, îmi dau seama că sînt pe un coridor. Mă las în voia lor, fiindcă n-am încotro.

Puţin după aceea, aud un zăvor tras, o cheie răsucită într-o broască, după care sînt introdus înăuntru. Cînd mă lasă fără manta pe cap, mă văd într-o altă celulă. Am intrat în Zarca. Aici nu-i calorifer. Într-un colţ, în stînga, e o sobă din tablă. Dacă vor voi, vom încălzi celula cu lemne. E o muţenie generală. Stau şi aştept. Deci aici este alt „confort", alt regim. De-acum să te ţii, omule!

12

Aşadar, am trecut pragul celei mai temute părţi a închisorii din Aiud – Zarca. În celulă sînt patru paturi suprapuse, lipite de pereţii laterali şi de peretele dinspre ferestre. Îmi las bagajul pe unul din paturile suprapuse. Privesc înspre exterior: gratii groase străjuiesc celula. Dincolo de ele, văd montate obloane. Nu se poate vedea nimic în afară. Doar o fîşie de lumină pătrunde pe deasupra oblonului. Încolo, nimic. Prin urmare, ne este permis a privi doar cerul, prin fîşia îngustă de deasupra oblonului. Aparte mi se pare a fi soba de tablă. Văd în jurul ei negreală, de la funinginea căzută din interior, rămasă aşa din iarna trecută. Oricîtă curăţenie s-ar fi făcut, nu dispăruseră urmele funinginii. Pe jos nu-i aşa de mult gunoi, semn că aici fuseseră de curînd oameni.

Sînt în aşteptare. Pe sală nu aud nici o mişcare, nici un pas care să mă facă a trage unele concluzii, aşa cum făceam în celular. Sînt ca o vietate pe care o aduci într-o colivie ori într-o cuşcă mică. Paturile au cazarmament complet. Cel puţin, am un avantaj: nu voi sta pe duşumeaua goală, ca pe vremuri, cu 8 ani înainte. Am evoluat, deci.

Stînd aşa, furat de gînduri, sînt trezit din noianul lor de zăvorul uşii, tras brusc. În prag apare cinvea, cu mantaua trasă peste cap, aşa cum fusesem adus şi eu, ceva mai înainte. Miliţianul se retrage, închizînd uşa după el. Cel venit se dezmeticeşte, cum făcusem la rîndul meu. Ne recunoaştem: este Roman Buzoianu. Ne ştiam din viaţa studenţească, din atîtea şi atîtea împrejurări. Practica avocatura în Brăila, unde-şi întemeiase o familie. De bun venit, ne-mbrăţişăm, bucuroşi că sîntem cunoştinţe vechi şi că n-avem a ne teme unul de altul. Încercăm a ne gospodări, dar auzim iar paşi. În dreptul uşii şi-n prag, apare încă cineva. Îl vedem cu aceeaşi manta pe cap.

Rămaşi noi între noi, îl recunoaştem: este Eugen Dragomir. Profesase avocatura în Bacău, apoi se stabilise în Bucureşti. Sîntem satisfăcuţi toţi trei că ne cunoaştem. Din două cuvinte, rostite iniţial, aflăm că el vine din altă celulă din Zarca, în vreme ce eu şi Buzoianu eram aduşi din celular. Cu Dragomir printre noi, aveam un om care cunoştea „tainele" Zarcăi. Dar n-apucăm să intrăm bine în vorbă, fiindcă auzim umblîndu-se la uşă. Noul venit este Ion Păvăluţă, avocat din Tecuci, cu care studenţisem la Iaşi. Toţi ne bucurăm, dat fiind că sîntem vechi cunoştinţe şi ca atare putem vorbi deschis.

Presupuneam că nu ne vor mai aduce pe altcineva. Ceva mai tîrziu, însă, am fost ţinute opt persoane în aceeaşi celulă. Patru vom rămîne vreme de mai bine de un an.

Cum e firesc, noi trei, aduşi din celular, îl ascultăm pe Eugen Dragomir, care ne dă toate amănuntele ştiute de el, privind viaţa din Zarca. În primul rînd, nu putem comunica decît cu vecinii şi asta cu mare prudenţă. Mai departe, doar prin vecini putem transmite unele informaţii sau primi cîte ceva. Prin morse, nici vorbă. Ţeavă nu avem şi dacă am încerca să batem prin alfabetul morse ar fi prea greoi, fiindcă filajul e foarte insistent, rapid şi aproape permanent. În nici un caz, aici, în Zarca, nu puteam lungi convorbirile la perete, cum făceam la celular. Nu se putea vorbi la ferestre cu vecinii, nici pe verticală. Sînt de neconceput în Zarca astfel de legături. Nu se vorbeşte cu voce tare, ci numai în şoaptă. Miliţianul introduce capul pe uşiţă, ca să i se audă vocea numai de cei din celulă. Ceilalţi nu trebuie să afle ce anume se vorbeşte. Baia s-a rezolvat în sensul că, celulă cu celulă, o vom face la capătul culoarului, la closet, unde sînt instalate două duşuri. Deci, pentru aşa ceva nu mai sîntem scoşi afară, ca în celular.

În ce priveşte plimbarea, ea se face afară, pe fiecare celulă, într-o curticică înconjurată de un gard de scînduri, înalt de mai mult de patru metri. Nimeni nu ne poate vedea, nici de la etaj, nici din altă parte, din curte, de pildă. Sîntem într-o izolare desăvîrşită. Nimeni nu trebuie să ştie cine sîntem şi nici noi să nu aflăm ceva despre alţii. Aceasta-i regula.

Ceva a dus la spargerea izolării în care ne voiau ţinuţi: s-a născocit transmiterea informaţiilor, de la o cameră la alta, prin sistemul morse pe aţă, sub forma unor noduri. Două noduri făcute unul peste altul însemna linie; numai un nod – punct. Născocirea aparţine inginerului Chica Dumitru şi profesorului George Manu. Eugen Dragomir venise din celula în care stătuse cu profesorul George Manu. Învăţase şi el să facă noduri, să transmită veşti, prin sistemul nou. Îndată îl învăţ şi eu, nu numai să-l „redactez", dar şi să descifrez mesajele transmise de alţii.

Pentru moment, sîntem nevoiţi să ne limităm a ne duce traiul folosind numai posibilităţile noastre, în cadrul celulei. Nu aveai voie să stai culcat sau întins pe pat, nici să stai rezemat de perete sau de marginea patului.

De la deșteptare și pînă la stingere, trebuia să stăm în poziția așezat, cu picioarele atîrnate în jos. Atît. Eugen Dragomir ne-a prevenit că o nesocotire a acestor reguli ne poate costa cîteva zile de izolare. În ce privește încălzirea cu foc a sobei, dura cam o oră-două, din douăzeci și patru. Aceste cîteva momente erau cele mai bune, fiindcă trăiam cîteva clipe de intimitate, stînd de vorbă „la gura sobei". Tehnica aprinderii focului am prins-o îndată de la el.

Ne-a împărtășit un secret, propriu fiecărei celule. Pe tabla neagră a sobei, dinspre interiorul camerei, ferită de vizeta ușii, se putea scrie cu ceva cretă sau calcar, pe care-l găseam pe la vreun colț al peretelui sau la closet, pe sub ferestre. Aveam, așadar, și tablă de scris. Se scriau versuri sau texte și cuvinte dintr-o limbă străină, pe care, privindu-le din poziția așezat pe pat, le memoram. Bineînțeles, totul se ștergea cînd se făcea predarea-primirea serviciului, dar, după aceea, treaba se relua. Rămînînd peste noapte, aveam suficient timp pentru „școlarizare".

Cîte observații n-am primit pentru cîte un minut de stat rezemat de marginea metalică a patului sau că am fost surprins moțăind ori stînd cu picioarele (sau numai cu un picior) ridicate pe marginea patului!

Eram istoviți de poziția anchilozantă, în care ne voiau permanent.

Toți patru făcuserăm războiul. Prin urmare, aveam ce să ne povestim, pe lîngă faptul că știam atîtea și atîtea din activitatea profesională. În acest sens, ne-am organizat programul, încît să-l folosim cu folos pentru toți și pentru fiecare în parte. Din primele zile, Eugen Dragomir a început să transmită morse pe ață profesorului George Manu, de care se despărțise. Noi, cei veniți din celular, aduceam vești „recente", care trebuiau cunoscute de cei din Zarca. Izolarea în care ne voiau o spărsesem prin mijlocirea acelui alfabet. Profesorul George Manu ne trimitea tot ceea ce „scrisese" el pe ață. Întocmise adevărate lecții din istoria diferitelor popoare, de la cea a românilor, la cele mai îndepărtate. Sub forma unor ghemuri, ele circulau de la o celulă la alta, prin mijlocirea closetului. Aveam un anumit loc unde piteam ghemulețele. Acolo se lăsau și tot de acolo se luau.

Dar rigurozitarea regimului se face resimțită curînd după constituirea celulei. Oricîte încercări am făcut de a ne odihni peste zi, sub forma unei rezemări de perete sau de marginea patului, toate au fost zadarnice. Milițianul era mereu cu ochii pe noi și ne atrăgea atenția mai întotdeauna. N-aveam voie să ne ținem capul prins în palme ori cotul rezemat pe genunchi. Îndeosebi după masă eram copleșiți de oboseală și starea de somnolență ne cuprindea pe fiecare. Moțăiam cum puteam, dar, dacă erai surprins, gata, erai atenționat și trezit la starea de veghe, cu avertizarea că, în caz de repetare, vei fi izolat.

Supravegherea aici era mai insistentă fiindcă exista un singur coridor pe fiecare dintre cele două caturi ale închisorii, parter și etaj. Nu ca în celular,

unde milițianul avea de controlat aproape 80 de celule și acestea despărțite de plasa de sîrmă. Aici imediat te pomeneai cu milițianul că-ți deschidea ușița, cu observații și avertizări. De-a lungul coridorului, se afla un perete pe care, în partea superioară, se aflau, din loc în loc, ferestre, desigur cu gratii. Pe vreme de vară, cînd ne scoteau la program, prin acele ferestre mai pătrundeau cîteva raze de soare. Asta pînă într-o zi. Întîmplîndu-se un accident mortal în fabrică, la turnătorie, omul a scos un țipăt care ne-a îngrozit pe toți. Devenisem nervoși. Era scînteia care aprinsese focul unei explozii. Ca să evite repetarea unor astfel de scene, au zidit toate ferestrele. Ne găseam total închiși. Nimeni nu trebuia să știe de noi. Prin acele ferestre, mai puteam zări cîte o stea, dacă era noapte, stea licărind și ea tristă. Era unicul mijloc de a vedea „ceva" dincolo de pereții clădirii. De acum, prin zidirea ferestrelor, ni s-a interzis și această ocazie.

Mi-aduc aminte că, într-una din zile, în toiul unei discuții, ne-am cam aprins, vorbindu-ne cam tare. Deodată, ușița ni se deschide și milițianul, cu capul introdus înăuntru, ne atenționează să vorbim încet, că nu sîntem la tribunal. Știa, deci, că toți patru profesasem avocatura.

În iarna care a urmat, ne-am îmbolnăvit de gripă. Bîntuise în toată închisoarea. Aveam febră, frisoane și, *volens-nolens*, trebuia să ne lase să zăcem în pat. Evoluția bolii dura cam o săptămînă. Rînd pe rînd, ne-am îmbolnăvit toți. Eu am luat-o ultimul, dar într-o formă mai ușoară.

Focul îl făceam cu brichete de cărbuni. În prealabil, primeam cîteva bețigașe de lemn, ca să putem aprinde focul. Învățasem. Era o satisfacție cînd focul se încingea cu brichetele primite drept combustibil. Din acel moment, începeau clipe de adevărată desfătare pentru toți. Cînd duduia focul, soba radia o căldură mare, încît, unul cîte unul, ne scoteam îmbrăcămintea să ne încălzim. La un moment dat, soba se înroșea. Era punctul culminant al bucuriei generale. Nu ne mai puteam ține prea aproape. Dezbrăcați la piele, doar cu pantalonii pe noi, ne întorceam pe toate părțile, să ne știm încălziți. În vremea aceasta, ne serveam „ceaiul": umpleam cana cu apă, o așezam pe sobă, pînă ce fierbea în clocot. După aceea, sorbeam apa fiartă, pe care am botezat-o „ceai". Simțeam nevoia să introducem în organism apă clocotită, ca să ne-ncălzim de-a binelea. Nu știam cum trecea vremea asta. Ne povesteam de-ale noastre, uitînd, pentru un timp, unde ne aflam. După ce soba căpăta iar culoarea neagră, auzind cum fierul trosnea răcindu-se, ne îmbrăcam încet-încet, cu boarfele pe care le aruncasem. Intram în „normal". Acumulasem căldură pentru douăzeci și patru de ore. O iluzie doar. De-acum aveam gîndul la focul zilei următoare. Calmați pentru scurtă vreme, vedeam cum ne învăluie, din nou, frigul, gonit puțin. Uneori, aveam neșansa să nu ni se aprindă focul. Ne resemnam, ne chirceam tremurînd, cu gîndul la căldura zilei următoare, care va dura îndoit.

Cum am spus, izolarea era totală. Eram înconjurați de o tăcere absolută. Nimeni nu trebuia să știe cine-i în Zarcă și nici noi cine se află dincolo de zidurile ei. Aceasta era linia. Cînd eram în celular, aflasem că în Zarca, pe latura parterului opusă nouă, era închis Vasile Luca. Lîngă celula ocupată de el se afla alta goală, după care, într-alta, – un „mare" șef. Auzisem că avusese grad de general. Încă un altul tot cu grad mare, izolat de restul deținuților. Era muțenie în jurul nostru, dar pentru „ei", aceasta era totală. Ne întrebam ce-or fi gîndind, știindu-se printre adversarii lor de pînă mai deunăzi. Cît timp am stat în Zarca, n-am reușit să obținem nici o relație despre aceste păsări rare. Desigur, își urau stăpînii care-i aruncaseră în temniță. Mi-amintesc că venise știrea, în celular, că Ana Pauker, internată în spitalul de la Mărcuța, striga pe la ferestre: „Fanarioților, o s-o plătiți!" N-am reținut numele omului care ne-a adus vestea despre „tanti" Ana.

Tot timpul cît am fost ținut la Zarca, vreme de peste cinci ani, pînă la eliberare, n-am reușit să sparg izolarea în care ne-au ținut și nici să dau sau să primesc știri în această groapă a tăcerii. Primeam numai dacă, întîmplător, venea careva, adus alături de noi.

Dacă în Celular mai puteam evada din strînsoarea celulei, prin contactul ce-l realizam cu ceilalți oameni, aici, în Zarca, o astfel de posibilitate era extrem de redusă. În primul rînd, trebuia să ne limităm numai la resursele ce-ți putea oferi viața de celulă, respectiv oamenii ce-o compuneau. În mod cu totul excepțional, asumîndu-ne riscuri, mențineam legătura cu vecinii.

Pe lîngă aceasta, muțenia era alt factor care ne influența negativ sistemul nervos. Poți să te menții într-o tăcere o zi-două, dar cu lunile, cu anii, ea are repercusiuni. Se va face simțită, cu trecerea timpului. Dacă ne-am fi conformat în totul regulamentului, ar fi însemnat să ne prăbușim total echilibrul. Era o tăcere adusă la nivelul cel mai scăzut al ei. *Trebuia* să încălcăm regulile impuse.

Mai scăpam fredonînd o melodie de dor, un colind de sărbători, un cîntec de vitejie. O făceam ca să ne menținem pe linia de plutire, fie ea cît de joasă, dar o făceam. Totuși, peste noi plana monotonia cu care ne învățasem întrucîtva. Era regula vieții de acolo. A ieși din ea însemna a ne perturba viața, ceea ce echivala cu o iritare. Stam așa închirciți, limitați la o activitate cît mai redusă. Ne învățasem cu modul acesta de trai. Un zgomot, o bătaie în ușă, un zăvor tras ne făceau să tresărim, să ne agităm, întrebîndu-ne ce-i, ce s-a întîmplat?

Odată era zi de bărbierit. Am dedus asta, după ușile ce se deschideau și pașii de pe sală ai oamenilor. Aveam trei săptămîni de cînd nu ne bărbieriseră, poate chiar mai mult. În timp ce așteptam, pe rînd, să fim bărbieriți, liniștea în care se efectua treaba este tulburată de un accident. Eugen

Dragomir cade jos, acolo, în cameră, unde ne bărbiereau. Leşinase. Noi, cei trei, ne-am alarmat imediat, sărind în ajutorul celui întins jos. Era livid la faţă. Îl ridicăm, aşezîndu-l pe un scaun şi începem a-l freca pe la tîmple, după ce l-am udat cu apă pe frunte, pe piept. Miliţianul nu schiţează nici un gest. Rămîne indiferent. Ne cere doar să-l ducem în cameră. Nici o sesizare, nici o intervenţie pentru a veni în ajutor unui om leşinat şi care fusese adus în simţiri numai prin acţiunea noastră.

Rămaşi noi între noi, ne tot uitam la Dragomir, care îşi revenise. Faptul în sine ne-a revoltat, cum era firesc. Ne aduseseră în starea aceasta, încît puteam cădea din picioare. Eram revoltaţi împotriva miliţianului, şi, prin el, a stăpînirii, care privea cu nepăsare. Desigur, am transmis vecinilor cele întîmplate. Un caz ca acesta a tulburat viaţa unei celule, ne-a iritat sistemul nervos. De-acum, eram gata să sărim în sus de revoltă. A fost de ajuns un fapt ca acesta, ca să ne ducă pînă la paroxism. Ne-au trebuit cîteva zile să ne calmăm, să revenim la acel obligatoriu „normal" în care ne ţineau. Se dusese de mult vremea protestelor, a bătăilor în uşă, prin care ne ceream drepturile.

Oboseala începuse a pune stăpînire pe noi. Nu mai eram ce fuseserăm cîndva. Era o stare de moment, sau, cu adevărat, ne schimbaserăm noi în modul de a fi, de a ne comporta? Timpul urma să arate ce amprentă va lăsa asupra psihicului nostru toate restricţiile regimului.

Am arătat, puţin mai înainte, cum ne zidiseră ferestrele culoarului. Eram de-acum zidiţi, încît nu mai puteam vedea nimic dincolo, în afară de fîşia de cer de deasupra oblonului.

Iată că tăcerea ne este tulburată într-una din zile. Cum tulburarea nu era ceva obişnuit, a alarmat, imediat, toată Zarca. Fiecare celulă a sărit spre uşă, să distingă mai bine ce s-a întîmplat. Am auzit ţipătul unui disperat. Ţipătul omului acesta era ceva pe care nimeni nu-l mai auzise vreodată. Mulţi lucraseră în mină şi artificierii strigau cît puteau de tare: „Ardeee, ardeee!", ca să semnalizeze primejdia, dar cel de-acum era cu totul altceva. El era al unui om în pericol de moarte, dacă nu chiar în braţele morţii. Ţipa în speranţa ca cineva, din apropiere, să-l ajute, să-l salveze, să-l scoată din pericol. Mai distingem paşi grăbiţi pe coridor. Am dedus că-s ai miliţianului. În timp ce ne agitam în celule, el fila de zor. Urmărea să vadă cum reacţionăm la ţipetele disperatului.

Dar nu numai ale acestuia se aud. Distingem mai multe voci. Sesizăm agitaţie mare. Am dedus că-i o nenorocire, un accident de muncă, a cărui victimă nu putea fi decît un deţinut, un om de-al nostru. A mai durat încă puţin agitaţia pe culoar, după care s-a aşternut o linişte de mormînt. Fusese ca o scînteie care a aprins un foc ce mocnea sub cenuşă, sau care era gata să dea foc unei capse amorsate, unui explozibil. Ne plimbam agitaţi în

intervalul dintre paturi şi uşă, comentînd toate variantele posibile ale celor auzite, cu puţină vreme înainte. Nu mai era nici o îndoială că avusese loc un grav accident de muncă şi că victima fusese un deţinut. Nu ştiam cît de grav rănit era omul acela.

Cînd ne scoteau la program, ne aruncam privirea înspre ferestrele de unde venise ţipătul nefericitului. De astădată, miliţienii erau lîngă noi, nu ne scăpau din ochi. Şi, totuşi, am putut afla ce anume se petrecuse. Celula dinspre capătul culoarului se găsea aproape de bucătăria închisorii. De acolo s-a transmis ce se întîmplase. Nefericitul, ce lucra la turnătoria fabricii, scăpase un vas cu metal, înroşit prin topire. Vasul s-a revărsat peste el. N-a mai putut fi salvat. Încă o victimă a regimului închisorilor. Nu-i aflasem numele. Ne-a înfiorat modul în care omul şi-a găsit moartea. Acoperit de fier topit, murise în chinuri îngrozitoare. Totul s-a soldat cu zidirea ferestrelor de pe culoar. În timpul cît s-au făcut aceste lucrări, vreme de cîteva săptămîni, ne-au iritat ciocăniturile şi zgomotele provocate de treaba aceasta. Fiecare lovitură de ciocan în perete, fiecare cărămidă dată jos, reprezentau tot atîtea zgîrieturi în sistemul nostru nervos. Oricîte mişcări am fi făcut sau am fi vorbit, zgomotul ne deranja. Îl suportam cu mare greutate. Devenisem extrem de sensibili, iritabili.

Dintre miliţieni, doi îşi făceau simţită cel mai mult răutatea. Unul venise din celular. Nu-i ştiam numele, însă îl poreclisem „Colţatul”, fiindcă, atunci cînd vorbea, îşi arăta caninii. Avea faţa palidă, de părea că-i suferind, părul fiindu-i blond. Un altul era Biro, tipul executantului la sînge al ordinelor primite. Aceştia, în cazul în care te surprindeau în defect, raportau, nu te cruţau niciodată. Erau neîndurători. Nu cunoşteau iertarea sau „închiderea ochilor”. Orice, dar aşa ceva nu concepeau. Probabil că voiau să se evidenţieze, să dovedească destoinicie şi să obţină aprecieri din partea mai-marilor.

Multe izolări am făcut, fie datorită unuia, fie celuilalt. Nu puteam sta locului, ca un obiect neînsufleţit, aşa cum voiau. Noi eram substanţă vie, în continuă mişcare şi, deci, în permanentă activitate. Cerebrală, în primul rînd. Era domeniul în care ne voiau total inactivi. Din această cauză s-au creat conflicte, ciocniri, soldate cu măsuri restrictive împotriva noastră, a celor fără apărare. Activitatea celor din Zarca era cu mult mai riscantă decît în celular. Ne-a fost cu mult mai greu, dar nu imposibil. Dar ea, activitatea, ne-a ţinut moralul ridicat, ni l-a alimentat şi am putut să trezim din amorţeală pe cîte unul, ce da semne de epuizare nervoasă.

Mă văd, odată, luat din celulă şi mutat. Mă despart de fîrtaţi, cum se face de obicei, şi mă las condus. Şi iată-mă singur într-o celulă. Paturile sînt fără saltele, fără alt cazarmament, în afară de-o pătură.

Era în plină vară, îmbrăcat în bluzele acelea de doc şi pantaloni scurţi. Mi se întinde o cană pentru apă, altceva nimic. Sînt, deci, izolat. Cît? Încă

nu bănuiam. Aveam noroc că era cald afară, ca şi în celulă. Eram scos la plimbare de unul singur. Încerc să fac legătura cu vecinii, dar nu mi se răspunde. Celulele alăturate sînt goale. Deci izolarea trebuia s-o consum într-un program impus de unul singur. Încep a mă gîndi nostalgic la convorbirile şi discuţiile cu oamenii din diferite celule. După aceea, mi-am rememorat, încetul cu încetul, ce reţinusem de-a lungul anilor. Mă simt bine. Vorbesc cu voce tare. Constat că memoria îmi este fidelă şi că funcţionează ireproşabil. Deşi trecuseră două ierni de Zarcă, organismul încă nu-mi face probleme. În afară de tensiunea avută în celular, nimic nu mă doare acum. Doar pe timp de toamnă-iarnă mă cam jenează încheieturile.

Aud uşa deschisă în celula alăturată. Găsesc prilejul nimerit şi iau legătura cu vecinul, tot singur. Era doctorul Uţă Dumitru, unul din veteranii Aiudului. Am schimbat cîteva fraze cu el. Mi-a recomandat să fac mereu-mereu gimnastică, să-mi ameliorez durerile reumatice sau să le previn. Şi, într-una din zile (era Biro de serviciu), avem neşansa să fim prinşi vorbind la perete. Pe amîndoi ne-a costat o izolare de 14 zile, făcute în condiţiile cunoscute. Ne-am făcut semnalată prezenţa, nimic altceva. După expirarea izolării, sînt adus în aceeaşi celulă.

Nu după multă vreme, observ că mi-au apărut cîteva bubuliţe pe un picior, mai în jos de genunchi. Îmi provocau mîncărimi. Oricîtă voinţă aveam, nu mă puteam abţine şi mă scărpinam. Din zi în zi, s-au extins şi la celălalt picior. Supurau, ieşind un puroi rău mirositor. Nu aveam nici vată, nici vreo faşă, nici dezinfectant. Eram dizgraţios, cînd mă priveam cum arăt. Am cerut fiecărui miliţian să fiu văzut de medic, de sanitar. Nici vorbă. Biro, care, cînd era vorba de drepturile cuvenite deţinuţilor intervenea, acum se face a nu vedea nimic. Tăceau cu toţii. Bubele se întindeau. Începusem a mă gîndi la vreo boală mai gravă.

Norocul meu e că apare pe sală, la primirea serviciului, un gardian care mă cunoştea din celular. Îl rog să-mi dea o faşă şi puţină vată. În adevăr, mi-aduce ce i-am cerut. După prima folosire, le arunc. În mediul infecţios în care eram înotam ca într-o mlaştină de microbi şi bacterii de toate felurile, ale tuturor bolilor. Priveam cum se scurge puroiul. Voiam să mă spăl. Cine să-mi toarne? Trebuia să evit extinderea bubelor pe restul corpului. Ştiam că furunculoza se putea generaliza. După trei zile, îl văd pe acelaşi miliţian şi-l rog să-mi mai dea o faşă şi puţină vată. Am apelat la el, fiindcă-l cunoşteam mai altfel. „Mai cere şi de la alţii", la care i-am răspuns: „Nu vor!" Puţin după aceea, apare iar cu o bucată din ce-i cerusem, spunîndu-mi că nu-mi mai poate da. Îmi vorbea, în timp ce ochii îi erau îndreptaţi spre uşa etajului. Îi era frică.

Cîteva săptămîni au durat bubele acelea. Le-am pus capăt numai cu apă şi săpun, folosind şi feşele date de acel om de pe sală. Îmi turnam

apa, apucînd toarta cănii cu degetele înfăşurate într-o cîrpă, ruptă din poalele cămăşii. Pe lîngă aceasta, am profitat de cîteva zile de soare şi, prin fîşia de lumină ce pătrundea pe deasupra oblonului, lăsam picioarele expuse. Numai aşa am scăpat de necaz. Astăzi, semnele de pe picioare îmi amintesc de acele zile. De neuitat mi-a rămas cîinoşenia miliţienilor, care n-au vrut să-mi acorde nici o atenţie sau să facă demersuri. Îl ţin minte pe acel miliţian care s-a distanţat de ceilalţi colegi. În el a biruit omenia, pe care i-o sădiseră în inimă părinţii şi mediul din care provenea.

Am vorbit, în altă parte, de măsura luată, ca, pe vreme călduroasă, să ne dezbrace de hainele vărgate şi să ne dea, în schimb, bluze din doc şi pantaloni scurţi, din petece de diferite culori, predominînd albastrul. Vremea călduroasă era considerată a începe din primele zile de aprilie şi pînă la finele lui octombrie, chiar începutul lui noiembrie. Acolo, la un pas de munţii Apuseni, frigul se prelungea pînă în mai şi începea în octombrie. Tremuram, în vremea aceea, îngrozitor. Dîrdîiam de frig. Ne mai protejam cu păturile puse pe spate sau pe genunchi, în celular. Însă în Zarcă nu se tolera aşa ceva. Dacă o făceam, ne asumam riscuri mari.

Intrăm într-o iarnă îmbrăcaţi numai în acele bluze. Oricît ne-am fi mişcat în celulă, nu ne vedeam calzi deloc. Tremuram toată ziua. De schimbat îmbrăcămintea, nici vorbă. În ziua de 6 decembrie, plantonul, în prezenţa miliţianului, ne anunţă discret: „A venit moş Nicolae cu daruri!" Ne introduce pe uşiţă mantale pentru fiecare. Au mai trecut încă două săptămîni pînă ce ne-au dat şi restul efectelor.

Mulţi ani au trecut pînă ce ne-au luat rufele la spălat. Se înfiinţase spălătoria închisorii. La fel, am îndurat ani grei cu gîndul la o foarfecă pentru tăiatul unghiilor, mai cu seamă de la picioare. Unghiile de la mîini învăţasem a le rupe, sau, mai degrabă, a le roade cu dinţii. Cîte izolări nu s-au făcut pentru un ac, fie el fabricat sau confecţionat rudimentar, acolo, în celulă, dintr-un capăt de sîrmă. Şi, în sfîrşit, s-au înduplecat să ne introducă pe uşiţă cîte un ac, în zilele stabilite pentru program administrativ.

Dar, pînă atunci, am improvizat un ac dintr-un fir de pai, ceva la care numai oamenii primitivi mai recurgeau. În saltea aveam paie suficiente. Alegeam un fir mai tare, pe care-l verificam să nu se rupă prea repede. Îl teşeam la un capăt, iar la celălalt, de preferinţă aproape de un nod, îi dam o mică gaură. Şi cu asta confecţionam un ac. Nu mai putea fi considerat corp delict, tăios sau primejdios.

Într-un moment în care „coseam" de zor, aşa primitiv cum o făceam, ne pomenim cu uşa larg deschisă. În prag, apare, impozant, „politicul" Chirilă, persoană de care am mai vorbit şi cu care vom mai avea de-a face pînă la expirarea condamnării. Tresărim cu toţii. Inima începe să-mi bată, de să-mi sară din locul ei. „Staţi aşa!", ne ordonă ofiţerul, sigur că şi-a

găsit victime, bune de trimis la izolare. „Scoateţi acum şi celelalte obiecte interzise!", continuă el. Aşa cum am mai spus-o, îmi tremura corpul, cu toată voinţa de-a mă stăpîni. N-aveam nimic, decît o bucată de aţă cu noduri, deci morse, pe care o lucram. Nu putea fi ascunsă în momentul acela. Căutau insistent, scotocind saltelele, bagajele şi tot ce credeau că pot constitui un loc de ascuns. Ştiau ei ceva. Ne-am lămurit, după aceea. Ne turnase Valeriu Sima, fost preot greco-catolic, din apropierea oraşului Zalău. De cîteva zile, fusese mutat din celula noastră şi dus în fabrică. Era ceva neuzitat. Dar, despre acest aspect, voi vorbi ceva mai tîrziu.

Politicul şi haita lui nu găsesc nimic. Eu aveam în mînă firul cu aţă, pe care-l înnodam cu morse. Tot timpul cît a durat percheziţia, am frecat firul în mînă, pînă ce l-am făcut bucăţele, după care l-am aruncat la picioarele politicului, fără să se observe. Totuşi, el mă văzuse că am cusut. Îmi cere sentenţios să-i predau acul. „Cu ce coşi?" mă întreabă iscoditor. Îi arăt „acul", care, cu aţa prinsă într-un capăt, căzuse şi el în învălmăşeala aceea. Acesta-i „acul", îi răspund, ridicînd de jos paiul, devenit ac. Îl ia, îl priveşte, se uită în zare la el şi nu-i vine a crede că folosim paiul drept ac. Nu mi-l mai restituie. Încă tremuram de emoţie. Nu-mi puteam stăpîni tremurul nervos care, în astfel de situaţii, mă depăşea. Voinţa nu mai avea nici o putere. După ce au scotocit toată celula, fără să găsească ceva, se retrag nemulţumiţi că au lovit în gol. Îi cer politicului să-mi restituie acul, fiindcă nu reprezintă nici un pericol, la care el, refuzîndu-mi cererea, adaugă: „Lasă că-ţi faci altul. Paie găseşti destule în saltea. Ăsta îl iau ca să ne îmbogăţim muzeul cu obiecte găsite prin celule". Şi închide uşa.

Nu ne-a găsit în defect cu vreo abatere. Firul de aţă îl distrusesem fără să se observe. În schimb, sistemul nervos a continuat să se resimtă. Era solicitat de fiecare dată în astfel de situaţii. Am citat numai cîteva din cazuri. Dar au fost şi altele, provocate de iritarea oamenilor. Nu toţi componenţii unei celule se înţelegeau. Se întîmpla să se ivească divergenţe de opinii, de principii, care dădeau loc la discuţii aprinse.

Ceea ce era mai neplăcut era faptul că nu numai cei angajaţi se enervau, dar produceau şi celorlalţi tensiuni nervoase. Am făcut unele referiri la situaţii din acestea, trăite în celular. Şi aici, în Zarca, s-au petrecut asemenea fapte. Aş cita un singur caz, din atîtea cunoscute. Eram în celulă cu preotul Ion Dumitrescu-Borşa, fost secretar general al mişcării legionare. Împreună cu noi, mai era şi un măcelar, Petru Olinici, din Rădăuţi. Nu ştiu acum pentru ce anume fusese condamnat. Avea un defect. În timpul somnului sforăia, sau, mai bine spus, horcăia, încît ne tulbura somnul tuturor. Ceilalţi ne resemnam într-un fel, dar preotul Dumitrescu ajunsese cu nervii la pămînt. Îl ruga pe Olinici să se controleze, dar zadarnic. În timpul nopţii îl trezea, ceea ce da loc unor discuţii şi ne deranja pe toţi. Pentru preot, noaptea

însemna un chin în plus. Îşi punea cîrpe sau resturi de vată în urechi, dar fără efect. Suporta, fiindcă n-avea încotro. De multe ori Olinici se scuza, spunîndu-ne că şi în alte celule avusese neplăceri cu oamenii. Ceruse să fie mutat singur, dar nici vorbă să se aprobe una ca asta. Aveau intenţia să ne chinuim, indiferent cum.

Tresăream la orice zgomot auzit pe sală sau în alte celule. Eram într-o continuă încordare.

Şi după ce am devenit liber am rămas pradă coşmarurilor care mă chinuiau, în somn. Rar se întîmplă să nu mă visez fugărit, filat, admonestat, în închisoare fiind. Somnul, în loc să-mi fie reconfortant, devenea un mod de chinuire a mea. Şi astăzi, după mai bine de douăzeci de ani, mă duce zeul Morfeu prin prăpăstii, mă aruncă în apă, mă lupt să nu mă înec şi cîte şi mai cîte alte primejdii. Mă trezesc transpirat, obosit. Şi nu-mi găsesc altă explicaţie de faptul că, acum, trăiesc în somn momentele de tensiune pe care le-am apucat „atunci", treaz fiind.

Mi-am amintit de un vis avut în Zarca. Era în plină zi. După ce mîncasem, am aţipit cu capul în mîini şi coatele pe genunchi. Deodată, m-am trezit speriat. O visasem pe mama, care îmi legăna picioarele întinse în pat, în vreme ce dormeam. Şi aşa, legănîndu-mă, şi-a îndreptat privirea înspre vizetă, implorîndu-l pe miliţian: „Lasă-mi, domnule, băiatul să se odihnească puţin, că tare-i obosit!" Aşa m-am trezit, în vorbele mamei. Poate că, în adevăr, sufletul ei o fi fost lîngă mine, în vremurile acelea.

De-a lungul anilor de detenţie, l-am cunoscut şi pe Petrică Boncotă. Era frate cu inginerul Ghiţă Boncotă, de care am vorbit mai înainte. Absolvise Academia Comercială şi era un tînăr dotat. Cînd l-am cunoscut, mi-a povestit sumar chinurile pe care le îndurase în timpul anchetei făcute la Ministerul de Interne. A evitat să-mi dea amănunte prea multe. Le-am aflat mai tîrziu, de la fratele lui. Cînd am vorbit prima oară, era perfect sănătos, ca şi toţi ceilalţi fraţi ai săi.

În închisoare fiind, a fost chemat din nou la Ministerul de Interne şi de acolo, la Constanţa. Datorită torturilor morale, s-a dezechilibrat mintal. Fizic nu-l torturaseră. Îi aplicau în faţă lumini orbitoare, cu becuri care-i erau fixate drept în ochi, supunîndu-l unor interogatorii ce nu se mai sfîrşeau. Cînd era scos de acolo, simţea că „ceva" opera asupra sistemului nervos.

Cînd îl întîlnesc pentru a doua oară, stau de vorbă cu el. Nu mai era cel cunoscut de mine cu ani înainte. Sistemul nervos se dezechilibrase total. Avea momente de adevărate coşmaruri, care deveneau din ce în ce mai dese.

Ne-am despărţit apoi, fiecare fiind repartizat pe la celule diferite. Într-un tîrziu ne-a venit ştirea că a murit în chinuri mari, din cauza unor tulburări nervoase. Vorbind cu frate-său mai tîrziu, acesta mi-a confirmat cele ce-mi spusese sumar Petrică, fratele cel mic.

Au fost şi unii dintre noi al căror sistem nervos a cedat, ca urmare a regimului de celulă sau al celui aplicat în cursul anchetelor.

La începutul acestui capitol, „Zarca", am dat numele celor cu care am constituit prima celulă, în noua mea viaţă de detenţie. Timpul cît am stat împreună, mai bine de un an de zile, ne-a fost suficient să ne cunoaştem. Toţi făcuserăm războiul şi răspunseserăm la toate chemările adresate de Ţară. Luptasem sub faldurile drapelului tricolor. O făcuserăm ca şi părinţii noştri, care au înfăptuit România cea Mare. Şi încă o remarcă: toţi ne ridicaserăm de jos, din lumea celor săraci, umiliţi, fără pogoane, moşii sau dividende de la bănci. Posedam o diplomă, în baza căreia profesam şi, întemeindu-ne o familie, ne remarcasem în localităţile unde ne stabiliserăm. Pe lîngă aceasta, eram mînaţi de cele mai înalte idealuri faţă de semenii noştri, faţă de Neamul căruia aparţineam. N-am fost stăpîniţi de gînduri de căpătuire, de îmbogăţire, sau de acapararea vreunor averi.

Cu fiecare din ei, m-am întîlnit după eliberare. Căutam să ne scoatem onorabil pîinea cea de toate zilele, pentru noi şi familiile noastre.

Celula s-a destrămat. Într-una din zile, sînt mutat în altă parte. Cu mine este şi Eugen Dragomir. În noua celulă nu cunosc pe nimeni, în schimb Eugen Dragomir are o explozie de bucurie cînd dă cu ochii de cineva. Ambii se îmbrăţişează. Imediat, Eugen Dragomir mă ia de mînă şi facilitează, o secundă mai devreme, cunoştinţa cu profesorul George Manu. Fără nici o rezervă sau altă reţinere, în mod spontan, ne strîngem cu mîinile prelung. Amîndoi auziserăm unul de celălalt. De acum, sîntem în aceeaşi celulă. După ce trece animaţia de moment, ne împărţim toţi opt, cîţi eram, în cele patru paturi. Voi dormi cu profesorul George Manu, în acelaşi pat, cîtă vreme vom sta în această formaţie.

Cunoştinţa făcută cu acest om, convorbirile cu el, precum şi modul de viaţă dus împreună le consider a fi cele mai importante, mai fructuoase, din cîte am avut în detenţie.

O afirm avînd în vedere clarviziunea, puterea de a judeca situaţia politică în ansamblul ei, în prezent şi în perspectivă, orientarea pe care profesorul George Manu le avea. De asemenea, pregătirea intelectuală, cunoştinţele din toate domeniile, de la istorie la muzică, de la filosofie la literatură, m-au făcut să-l consider o adevărată bibliotecă, mai cu seamă datorită amabilităţii de a împărtăşi şi altora orice i se solicita. Am constatat dăruirea cu care venea în ajutorul oricărui i se adresa pentru o lămurire, o precizare, un sfat. Sînt calităţi pe care cu greu aş putea să afirm că le-am mai întîlnit. La toate aceste însuşiri se adaugă una care-i era proprie, datorită educaţiei primite: modestia îl făcea şi mai respectat, şi mai stimat, şi mai iubit de către toţi cei cu care venea în contact.

Deşi îşi pierduse libertatea în 1948, avea un moral sănătos, împărtăşit celor din jur. Ca specialitate profesională, a fost cel mai competent şi mai

bine pregătit în fizica nucleară din România, după Hulubei, dacă nu la acelaşi nivel. Îşi perfectase studiile în laboratoarele soţilor Curie din Paris, unde a învăţat vreme de şapte ani. Multe din amănuntele vieţii sale, legăturile ce şi le-a făcut, din studenţie şi pînă la data întîlnirii cu el, mi le-a împărtăşit cît am stat împreună.

Profesorul George Manu, pe linie maternă, aparţinea neamului Cantacuzinilor. Neam de domnitori şi mari cărturari, cu care toţi românii se mîndresc. Mama lui era sora generalului Cantacuzino-Grănicerul – eroul de la „Coţi" –, din primul război mondial. După tată, era nepot al generalului Manu, care comandase o divizie în războiul de independenţă, după care a fost, un timp, prim-ministru al României. Tatăl lui fusese consilier la Casaţie, deci magistrat. Cu asemenea strămoşi, descendent din viţe nobile, care au ridicat numele de român, George Manu oferea oricui garanţia că este animat de cele mai frumoase intenţii în lupta împotriva unei stăpîniri străine de spiritualitatea şi de năzuinţele poporului nostru.

Lucrarea de sfîrşit al studiilor la Paris i-a încununat pregătirea. Trata devierea razelor gamma în vid. Doamna Curie, după ce i-a verificat experimentul, l-a felicitat cu menţiunea că, în acest domeniu, el a făcut tot ce se putea face. Acolo, la Paris, în laboratoarele soţilor Curie, s-a împrietenit cu alţi oameni de ştiinţă – tineri ca şi el – veniţi din toate ţările, deveniţi apoi atomişti cu renume în lumea-ntreagă. Unul era din Germania, altul din Rusia. Au fost acolo şi chinezi. Era singurul român. Ţin minte un amănunt: mai toţi colegii chinezi erau tăcuţi şi copiau şi tot ce le cădea în mînă cu privire la problemele atomice.

Cînd ţara noastră a reluat legătura cu Rusia, a făcut acolo, împreună cu tatăl său, o excursie. Sosit la Moscova, a rugat ghidul să-l anunţe pe colegul său venit de la Paris, fiindcă voia să-l vadă. După două zile, ghidul i-a dat un răspuns negativ, motivînd că acela se afla departe de Moscova. A înţeles că n-au vrut ca doi specialişti în energie atomică să se întîlnească.

Odată terminate studiile, se întoarce în ţară. Iniţial, i se oferise o catedră la universitatea din Cluj. A preferat Bucureştiul, unde a fost încadrat la catedra de fizică. În timpul acela, la Iaşi, catedra era ocupată de Hulubei. În postura de profesor, îl surprind evenimentele politice din România, de după 1938. Un timp a ocupat postul de ambasador în Bulgaria.

Revenit în ţară, îşi reia locul la catedră. Dar nu se mulţumeşte cu atît. S-a gîndit să iniţieze o acţiune politică, în care să-i grupeze pe toţi românii de bună credinţă. Intenţia s-a intensificat şi a devenit realitate.

Nu se împăca în nici un caz cu ideea că am putea fi o ţară vasală învingătorului din răsărit şi aceasta nu numai din punct de vedere politico-economic sau militar, ci şi ideologic. Nu putea concepe una ca asta.

După august 1944, îşi concretizează acţiunea prin concentrarea în jurul său a tuturor românilor, indiferent de orientările lor politico-ideologice de

pînă atunci. Aşa a luat naştere organizaţia căreia i-a dat denumirea de *Mişcarea Naţională de Rezistenţă* (MNR). Se adunaseră în jurul lui oameni de diverse convingeri politice şi acum îşi concentrau energiile pentru a lupta împotriva ideologiei comuniste şi a aservirii ţării noului suveran. Concomitent cu această activitate, profesorul George Manu a luat legătura şi cu reprezentanţii Comisiilor aliate de control, respectiv cu cel al SUA şi cu cel al Angliei. Cu aceştia a menţinut legături strînse vreme îndelungată, pînă aproape de arestare. Mi-a redat convorbirile cu aceşti diplomaţi şi, îndeosebi, cu Burton Berry, americanul.

Aşa cum prea bine se ştie, toată lumea credea că, după încetarea ostilităţilor din Europa, apusenii nu vor permite ruşilor să-şi extindă forţa politică şi militară dincolo de graniţe. Ba, mai mult, că nu-şi vor impune ideologia în alte ţări. Era dată ca certă o asemenea situaţie. Cu alte cuvinte, apusenii vor avea un cuvînt hotărîtor la noi în ţară, ca şi în celelalte ţări din răsăritul Europei, Cehoslovacia sau Polonia.

Diplomaţii cu care a vorbit (printre care numea pe Burton Berry), i-au repetat, în cîteva rînduri, că lucrurile nu stau chiar aşa cum îşi închipuia omul de pe stradă şi i-au demonstrat pentru ce anume. Opinia publică anglo-americană nu-i ca aceea sud-mediteraneană. Nu putea concepe să fie pusă în faţa unui fapt împlinit, prin schimbare de orientare cu o sută optzeci de grade, cum au făcut italienii sau românii. Vreme de mai bine de zece-cincisprezece ani, a fost pregătită să lupte împotriva Germaniei, alături de un aliat de nădejde, Rusia Sovietică. În situaţia aceasta, înţelege să rămînă consecventă. Politicienii sînt convinşi că pericolul pentru civilizaţia şi progresul omenirii vine din Rusia Sovietică, a comunismului, însă, acum, ei nu pot acţiona cu succes. N-ar putea-o face, fiindcă opinia publică nu i-ar susţine. Cu răbdare, vor duce o luptă de pregătire a opiniei publice, contrară celei de pînă mai deunăzi. Şi asta cere timp. Vor avea succes numai în faţa opiniei publice de mîine, nu a celei de ieri sau de azi, respectiv cea care a susţinut războiul.

Diplomaţii l-au asigurat de totala adeziune la punctul de vedere al României. Din datele pe care le culegeau, erau convinşi că românii aveau dreptate, că „aliatul" răsăritean pradă, jefuieşte şi secătuieşte economia ţării. Aveau cunoştinţă de toate aceste nedreptăţi făcute poporului român. Au discutat şi problema antisemită, prezentă în mintea multor români, cu care ei nu erau de acord.

Profesorul George Manu le-a explicat cu argumente. În ultima jumătate de secol, poporul român a fost victima a două invazii militare străine. De fiecare dată, el a constatat că mare parte din elementul evreiesc s-a desolidarizat de majoritatea românilor, în luptă cu invadatorul, indiferent de unde ar fi venit el. Ba, mai mult, s-a pus în slujba acestuia. Cînd Capitala ţării,

Bucureşti, a fost evacuată în 1916 şi românii au luat calea băjeniei, retrăgîndu-se cu armata în Moldova, unii evrei i-au primit pe invadatori cu flori, punîndu-se la dispoziţia nemţilor.

Cînd românii s-au întors din refugiu, aveau sau nu dreptate să-şi manifeste repulsia lor faţă de o asemenea populaţie, tolerată a trăi în mijlocul lor? După cel de-al doilea război mondial, sîntem din nou în situaţia aceea, numai că invadatorul vine din răsărit. Aceeaşi populaţie evreiască s-a pus în slujba noului invadator, primindu-l cu flori şi osanale.

Dar, mai mult decît aceste argumentări, George Manu le pune următoarea întrebare: „Dacă America ar fi fost invadată de germani, sau, mai sigur, Anglia, şi-n capitalele lor germanii ar fi fost primiţi cu urale de-o populaţie minoritară, cum ar fi reacţionat americanii sau englezii, la sfîrşitul războiului, după ce i-ar fi alungat pe duşmani?" Le-a prezentat o asemenea situaţie ca să-i facă a înţelege pentru ce, ici-colo, românul are o rezervă faţă de elementul evreiesc. Dacă ar fi fost solidar cu el în vremuri grele, alta ar fi fost atitudinea. Oricum, i-a asigurat că asemenea aversiune nu trebuie confundată cu ura rasială, de felul nazismului. Dovada o constituie faptul că românii n-au permis predarea evreilor în mîna germanilor, cum au făcut alte ţări, aliate lor, atunci.

Într-una din convorbirile cu aceşti diplomaţi, toţi au căzut de acord să prezinte un document în care să se arate toate jafurile şi spolierile pe care „aliatul" lor sovietic le practica în România. Lucrarea urma să fie bine documentată, cu cifre, date exacte, după care ei o vor înainta guvernelor lor. S-a subliniat că ar fi bine să ajungă în apus înaintea conferinţei pentru încheierea păcii.

Profesorul George Manu a depus o muncă asiduă, luînd legături cu persoane în măsură a-i oferi datele necesare. A găsit militari din Marele Stat Major sau din Ministerul Apărării Naţionale, care erau în posesia unor asemenea cifre. De pildă, pe generalul Ion Ionescu, cu care mă întîlnisem în celular, în 1951, şi pe mulţi alţii. Lucrarea aceasta a lui, de forma unei cărţi-document, a scris-o în limba engleză cu titlul: *Behind the Iron Courtain* (*În spatele cortinei de fier*). Cartea a ajuns în Apus. A avut-o şi Churchill pe masa lui de lucru. Ea a avut un mare răsunet, pe vremea aceea fiind scoasă în mai multe ediţii – în martie 1946 şi noiembrie 1947.

După ce le-a prezentat cartea, interlocutorii l-au sfătuit pe profesor să se refugieze în Occident şi să ducă lupta de acolo, în sensul în care voieşte şi cum o cer interesele României. I-au cerut-o fiindcă lupta era de durată. Ştiau că nu se va întîmpla nimic aşa de curînd, cum spera majoritatea românilor. Convins fiind de o asemenea realitate, profesorul a încercat să treacă frontiera, dar fără succes. A fost arestat în drum spre graniţă şi, după un proces răsunător, a fost adus în Aiud, cu o condamnare pe viaţă. Din

prima zi a fost ţinut numai în Zarca, de unde n-a mai fost scos decît pentru internare la spitalul închisorii, unde a şi murit.

Profesorul Manu credea că deznodămîntul nu poate veni decît printr-o confruntare militară, în urma unei coaliţii capabile să-şi asume întreaga răspundere istorică. Nu vedea această posibilitate aşa de curînd, mai cu seamă în urma convorbirilor avute cu diplomaţii. Îşi exprima convingerea că rezolvarea este de durată şi, ca atare, noi, cei din închisori, să fim pregătiţi a rezista cît mai mult cu putinţă. Excludea orice idee de compromis sau de capitulare în faţa noii orînduiri. Prefera să cădem fermi pe poziţii, decît să abdicăm. Făcea referire la un dicton, care constituia o conduită de urmat: „Decît să învingi printr-o infamie, mai bine să mori mergînd pe drumul onoarei". Era conştient că toate suferinţele generaţiei noastre, cum spunea el, ale generaţiei „paşoptiste", din secolul XX, nu vor fi zadarnice: ne dau garanţia victoriei de mîine a Neamului românesc. Chiar dacă noi, cei de azi, nu vom vedea victoria, ea va veni, cu siguranţă. Insista că toate suferinţele, toate privaţiunile vor fi glorificate de generaţiile următoare. Susţinea că reprezentăm un simbol al rezistenţei româneşti, al spiritualităţii creştine, împotriva materialismului ateu. Cu asemenea satisfacţii în suflet, să ne menţinem pe poziţiile ocupate. Acestea-i erau convingerile. Parcă venea din altă lume, coborît din alte sfere.

Cele de mai sus mi-au fost relatate zile în şir, între patru ochi. Am tăinuit amîndoi despre o mulţime de aspecte ale luptei poporului nostru, aflat acum într-o înverşunată încăierare, privind însăşi existenţa fiinţei lui ca Neam, aici, la porţile Europei.

După ce ne-am despărţit, fiecare urmîndu-şi destinul, ne aflam la cîteva celule unul de altul. Ne comunicam prin perete şi prin sistemul morse pe aţă. El era singur, izolat. La un moment dat, îmi comunică o informaţie mai aparte. Fusese chemat la conducerea închisorii, propunîndu-i-se eliberarea, cu condiţia să lucreze în cercetare nucleară la Dubno, în URSS. Fără îndoială, vechea lui cunoştinţă de studii din Paris îl căutase. Voia să colaboreze cu el. Aflîndu-i-se de urmă, ajunsese în Aiud dorinţa acelora de a-l avea „acolo". Era o personalitate prea importantă ca să fie lăsat să zacă într-o temniţă. Cînd aude ce i se cere, refuză categoric. Nici nu voia să audă de una ca asta. În acest scop, venise cineva special în Aiud, să-i vorbească. A rămas intransigent, pe poziţia sa, demnă şi fără compromisuri.

Readus în celulă, tot singur, este complet abandonat. Într-un tîrziu, îmi spune că nu prea se simte bine. Începe a-i lipsi pofta de mîncare. În acea celulă nu era nici pat. Stă, deci, pe duşumea, doar cu pătura. Cere să fie văzut de medic. Este cu totul ignorat. Zace întins, fără să se mai poată ridica. Miliţienii îl iau în primire, într-un tîrziu, văzîndu-l ghemuit, înfăşurat în pătură. Nu mai poate primi nici mîncarea. Mult a durat această stare a lui. Nu-mi mai răspunde la chemări.

Mi se comunică faptul că fusese dus la infirmerie, nu pe picioarele sale, ci în pătură.

Ulterior, am auzit cum a fost primit de medicul închisorii. Doctorul Balea ar fi exclamat: „Vai, domnule profesor, cum de v-aţi lăsat să ajungeţi în starea aceasta?” La care el i-a putut da, abia vorbind, următorul răspuns: „Nu m-am lăsat *eu* să ajung astfel, ci *ei* m-au lăsat”.

Lîngă el, în ultimele clipe de viaţă, s-a aflat arhitectul Nicolae Goga, care-l cunoscuse la minele Baia-Sprie şi Cavnic. Profesorul i-a încredinţat ultimele gînduri, un fel de cuvînt de ordine. Goga, după un timp, este adus în Zarcă, vecin cu mine. Este cel care ne dă trista veste şi îmi transmite un mesaj personal al profesorului, rostit în ultimele lui clipe. „Spune-i lui Nicki, (cum îmi zicea el) să transmită tuturor să nu cedeze sub nici o formă presiunilor la care vor fi supuşi. Să rămînă fermi pe poziţie, să nu accepte nici un compromis. Să reţină tot ce am vorbit amîndoi”.

Nicolae Goga i-a promis că-mi va transmite această ultimă dorinţă, ceea ce a şi făcut. Aceeaşi rugăminte i-a făcut-o şi arhitectului Nicolae Goga, care i-a închis ochii. După ani şi ani, întîlnindu-l pe Goga, mi-a comunicat direct ultimele dorinţe ale profesorului.

Deţinutul Oprea Filip din judeţul Dîmboviţa, aflat atunci în spitalul din Aiud, ca bolnav, mi-a dat un amănunt suplimentar, la 5 octombrie 1991, la congresul A.F.D.P.R., ţinut la Braşov: „De Florii, în 1961, eram şi eu alături de profesorul George Banu. Cînd şi-a dat obştescul sfîrşit, în loc de lumînare, i-am ţinut o crenguţă de copac. Am fost martor la acest ultim moment al vieţii marelui român şi om de ştiinţă. S-a întîmplat la orele 9”.

Acesta a fost marele român, un adevărat os de Domn, descendent din familia imperială a Bizanţului, profesorul George Banu.

Nu mai insist asupra rolului avut de el în Zarca, pentru ajutorarea oamenilor care au cunoscut severitatea regimului din temniţa Aiudului. Pe lîngă acea bibliotecă pe care o acumulase şi o purta cu sine, el a născocit, cu inginerul Dumitru Chica, alfabetul morse pe aţă, cu noduri.

Dacă se va scrie vreodată despre calvarul românilor sub regimul comunist, dacă se va menţiona vreun nume, acela al profesorului George Manu va fi înscris cu litere de aur, la loc de mare cinste. I-am purtat şi-i port o mare veneraţie, ca martir al Neamului românesc, veneraţie pe care o s-o duc cu mine în mormînt.

Am stat, cum am spus, cu acel măcelar din Rădăuţi, Petre Olinici. Un om simplu, dar cu bun simţ. Dobîndise multă experienţă de-a lungul vieţii. Cu el mai era un cunoscut bucovinean şi politician, pe nume Nichifor Robu. Se înfoia cu trecutul său de luptă pe teren naţionalist, mai ales împotriva evreilor. Fusese deputat de nenumărate ori, cunoscut pentru

atitudinea lui bătăioasă în Parlament şi în întrunirile politice. Îşi făcuse acolo, în Rădăuţi, o avere destul de mare.

Olinici l-a răbdat o vreme, pînă ce n-a mai putut asculta tot ce povestea Robu. La un moment dat, i-a reproşat contradicţia între vorbe şi fapte. Deşi vorbea de lupta împotriva elementului evreiesc, Olinici i-a replicat că, în fapt, făcea afaceri necinstite cu evreii din Bucovina. Fiind de prin părţile locului, i-a dat unele amănunte, cu privire la asemenea afaceri. Pus la punct, Nichifor Robu şi-a temperat ifosele. Într-una din zile, ne spusese în ce împrejurări intrase în închisoare. Concepuse înfiriparea unei organizaţii politice împotriva regimului comunist. Erau la modă astfel de iniţiative, pe vremea aceea. Fiindcă n-avea o platformă politică, cu răsunet la noi sau peste graniţe, s-a gîndit să şi-l apropie pe cunoscutul avocat Istrate Micescu, politician cu priză în straturile de sus ale societăţii româneşti. Fostul ministru s-a lăsat convins şi a acceptat propunerea lui Nichifor Robu.

Mai tîrziu, Micescu a regretat pasul făcut. Decepţia sa am relatat-o în altă parte a evocărilor. Oricum, în ciocnirea la care am fost martor, Olinici-Robu, m-am convins, încă o dată, de lipsa de fond a luptei. Fusese un politician cu nimic deosebit de ceilalţi. România n-a dus lipsă de astfel de oameni între cele două războaie, în viaţa politică.

Cunoşteam ambiguitatea lui Robu, dar acum mi-a confirmat-o un om din fieful lui electoral.

Într-o vreme, am stat şi cu preotul Grebenea Nicolae, de care mă despărţisem la mina Baia-Sprie. Era originar din Răşinari. Fecior de mocani, tocmai fusese hirotonisit ca preot cînd a luat drumul închisorilor. Era şi el un veteran al Aiudului. Rămăsese cu acelaşi suflet cald. Comunicativ, plin de duh şi, în acelaşi timp, bine ancorat în spiritualitatea creştină. Pe lîngă acestea, preotul Nicolae Grebenea poseda în mod desăvîrşit probleme de teologie creştin-dogmatică şi mistică ortodoxă; de asemenea, patristica şi vieţile sfinţilor. Într-un cuvînt, tot ce se cade unui preot cu chemarea de a păstori suflete. Deşi purta povara atîtor ani grei de detenţie, în inima lui palpita speranţa unor zile mai bune pentru Neam. Era un adept al ortodoxiei, proprie poporului român.

Întîmplarea face să avem în celulă încă un preot, pe Sima Valeriu, din comuna Mesteacăn, pare-mi-se, din zona Zalău. Întînirea dintre cei doi ne-a oferit prilejul informării asupra unor evenimente de care luaserăm cunoştinţă din presă şi din izvoare indirecte. Preotul Sima Valeriu fusese greco-catolic. Am asistat la convorbirile lor, privind unificarea, sau, mai precis, revenirea la biserica mamă ortodoxă a românilor de rit greco-catolici, sau uniţi cu Biserica Romei.

Preotul Sima Valeriu participase, ca preot, la solemnitatea de la Alba-Iulia, cînd s-a perfectat actul revenirii acestor credincioşi la Biserica ortodoxă.

Părintele Grebenea i-a cerut cît mai multe amănunte (pe care celălalt le-a dat), cu privire la desfăşurarea evenimentului. Am reţinut că totul s-a petrecut după perfecta bună voie a participanţilor-delegaţi, din toate zonele cu credincioşi aparţinînd acestui rit. I s-a cerut să dea astfel de amănunte, fiindcă preotul Sima, după un timp, a revenit la poziţia iniţială, renunţînd şi la harul său. S-a retras din casa Domnului, nemaislujind Altarul. De mai multe ori critica actul în sine, la care participase personal. Schimbarea, diametral opusă a preotului Sima, l-a contrariat pe părintele Nicolae Grebenea, care a început să angajeze o discuţie de principiu pe această temă. Am fost prezent la expunerea unui teolog competent şi român în acelaşi timp, a acestei sensibile probleme, mai ales a românilor din Transilvania, divizaţi confesional. El, preotul Grebenea, demonstra utilitatea unirii celor două Biserici, mai exact, revenirea tuturor la matcă – Biserica strămoşească. La replica dată de Sima Valeriu, că unirea cu Biserica din Roma a fost un mare bine pentru românii din Transilvania, fiindcă a grăbit culturalizarea maselor largi româneşti şi trezirea conştiinţei naţionale, părintele Grebenea i-a dat răspunsul pe loc. Românii au fost dintru început ortodocşi şi numai conjunctura istorică i-a determinat să facă ruptura şi să se alăture, în anumite privinţe, cultului catolic. Acum, cînd trăim o altă conjunctură, se impune revenirea la matca Bisericii a tuturor românilor. A mai amintit că de-a lungul istoriei s-a încercat de mai multe ori catolicizarea noastră, dar fără succes. A fost adus încă un argument, care ne-a uimit. Era de dată recentă, argument căruia preotul Sima Valeriu nu i-a mai putut face faţă.

De curînd, cînd ne aflam în celular, a venit vestea că fusese arestat un român din Transilvania. Era notoriu faptul. Fusese greco-catolic, deci unit. La îndemnul unuia sau altuia, n-a voit să revină la Biserica strămoşească, ci a preferat să treacă la romano-catolici. Locuia într-o comună cu populaţie mixtă. Se afla în comuna aceea o biserică romano-catolică, frecventată de credincioşii unguri şi de cîţiva germani. Soţia românului se ducea la acea biserică. Odată a vrut să se mărturisească şi să primească sfînta împărtăşanie. Preotul, ungur, ştia şi româneşte. După mărturisire, i-a dat femeii, drept canon, să se roage lui Dumnezeu pentru unirea Ardealului cu Patria mumă, respectiv cu Ungaria. Românca a tresărit şi i-a dat următorul răspuns: „Păi, părinte, eu sînt româncă şi Ardealul nostru este unit cu Patria mea!” Văzîndu-se descoperit, preotul ungur i-a dat a înţelege româncii că aşa a vrut să-i spună. Din momentul acela, ea n-a mai trecut pragul bisericii unde se slujea în maghiară. La fel şi soţul ei care, mai tîrziu, intrînd în închisoare, povestise toată păţania soţiei. Auzind-o, preotul Valeriu Sima a făcut feţe-feţe.

Problema, destul de delicată, de natură confesională, a românilor din Transilvania, a dat loc multor discuţii prin celule. Părintele Grebenea,

ardelean şi el, a fost un om care ştia să argumenteze temeinic punctul de vedere sănătos în disputa iscată între oameni. A dovedit a fi om şi preot în acelaşi timp, net superior altora. Celălalt partener de discuţie, Valeriu Sima, nu numai că nu era la nivelul teologic al părintelui Grebenea, dar nici la cel moral al unui om simplu, de rînd. După o scurtă şedere în mijlocul nostru, o bănuială a devenit certitudine. La cîteva zile de la luarea lui dintre noi, ni s-a făcut o percheziţie, de care am mai amintit (cînd mi s-a luat acul acela din pai). Politicul fusese informat despre legăturile noastre prin morse, pe aţă, cu celelalte celule. Preotul Sima o ştia, ca şi ceilalţi. Cum am arătat, după o percheziţie amănunţită, haita de miliţieni n-a găsit nimic. L-am întrebat pe Olinici dacă acest om a fost corect cu noi. N-a dezvăluit nimic. După plecarea politicului, i-am adresat lui Olinici felicitări şi mulţumiri pentru tăria lui. El ştia unde anume aveam restul ghemului cu aţă scrisă, mai exact, înnodată.

O cunoştinţă nouă a fost profesorul Vasile Stoian. Profesase la o şcoală secundară din Bacău. Ceva mai în vîrstă decît mine, dar se ţinea bine ca fizic, vioi, ager. Zilnic, îşi avea program de gimnastică, spre mirarea noastră. Prezenţa lui ne-a completat programul intelectual. Pe lîngă faptul că preda lecţii de limba germană, ne-a prezentat ideile sale originale în domeniul toponimiei. Fusese profesor de istorie şi geografie şi, deci, era în materie pentru a ne demonstra unele din teoriile sale. Susţinea că denumirea rîului Bîrlad, cu localitatea ce-i poartă numele, provine din limba goţilor, care, în migraţia lor, au trecut şi prin părţile noastre. Apa rîului Bîrlad izvorăşte dintr-un punct geografic pe care localnicii îl numesc „Leşul ursului". Este vorba de poalele unui deal, de unde ţîşneşte apa. Cînd au venit goţii în părţile acelea, au germanizat numele de „urs" în „bär". Băştinaşii au tradus-o în limba migratorilor *Bärland*, adică *Ţara ursului*. În decursul secolelor, denumirea germană de Bärland a devenit, în româneşte, Bîrlad. Ni s-a părut interesantă argumentaţia profesorului Stoian, care nu contrazice cu nimic o verificare lingvistică. După el, denumirea localităţii şi a pădurii din zonă „Tighina" (şi mai pe urmă a codrilor „Tigheciului") îşi are obîrşia în numele pe care autohtonii l-au dat migratorilor germani, de pe vremuri, goţii. Autohtonii îi numeau pe aceşti germani ca şi italienii Tedeschi. Băştinaşii au denumit locurile după numele ocupanţilor, ca fiind ale Tedeschilor. Cu trecerea timpului, prin evoluţia limbii, a rămas Tighina şi codrii Tigheciului.

Interesantă ni s-a părut şi argumentarea sa privind denumirea localităţilor Sibiu şi Sighişoara. Sibiul şi-ar fi luat numele de la rîul Cibin, care, prin evoluţia limbii, a rămas Sibiu. Sighişoara ar fi un oraş mai mic decît Sibiul. Cum vedem, s-a transformat *C* în *S*. În susţinerea teoriei lui, profesorul Stoian argumenta că, în limba populară, oamenii pronunţă în loc de bine, ghine, sau în loc de pi se pronunţă chi (picioare = chicioare). Şi astăzi unii localnici pronunţă Sighii.

Încă multe alte denumiri de localităţi ne-a prezentat profesorul Stoian. Erau originale teoriile sale şi aveau un sîmbure de adevăr în ele. În acest sens, îşi întocmise mintal o lucrare, pe care voia s-o facă cunoscută specialiştilor.

Compania profesorului Vasile Stoian a fost plăcută. Cît timp am stat împreună, ne-am mai descreţit frunţile, ne-am destins oarecum. Nu l-am mai întîlnit de atunci. Tîrziu, am auzit de la colegul Coman Voicu că a murit în oraşul Bacău, trist şi părăsit de toţi. A fost dus la cimitir într-un sicriu, aşezat într-o căruţă trasă de-un cal şchiop, fără nici un însoţitor pe acest ultim drum. A fost unul dintre românii care credeau în ceva durabil pentru neam. Modest a fost o viaţă-ntreagă şi tot aşa s-a retras din ea.

Am făcut referire la preotul Ion Dumitrescu-Borşa, cu care am stat o bună bucată de vreme. În calitatea lui de secretar general al Mişcării Legionare, avusese, cîndva, multe şi variate legături cu lumea politică anterioară lui 1938. Participase la luptele din Spania, alături de trupele generalului Franco. La data cînd l-am întîlnit, era singurul supravieţuitor dintre participanţii români. Multe amănunte am aflat de la el, privitoare la trecutul luptei mişcării naţionaliste, în care fusese implicat într-o măsură destul de mare. Acum, la umbra evenimentelor trăite cîndva, avea nostalgia trecutului său romantic.

Nu avansase, ca mod de a judeca situaţiile, la prezentul pe care-l traversam cu toţii. Dar era depăşit şi din alt punct de vedere. Mersese cu neîncrederea în cele ce se scriau pe plan ştiinţific, încît nu mai credea nimic. I-am comunicat unele din descoperirile la care se ajunsese în zilele acelea. Mi-a replicat sec: „Nu trebuie să te încrezi în minciunile *Scînteii*!”

Cu toate acestea, i-am admirat constanţa. A rămas luptătorul consecvent, din echipa care a cunoscut încrîncenarea luptelor din Spania.

Voi vorbi de alţi prieteni, cunoscuţi deja sau pe care i-am cunoscut în Zarcă. Unul din aceştia a fost Victor Borzaşiu, funcţionar superior la CFR, în Dej. Absolvise Facultatea de Drept din Cluj. Consemnez un amănunt din cele povestite de acest om. Fusese arestat în 1958 sau 1959. La anchetă, i s-a adus reproşul următor: „Ei, ia spune, banditule, cum stăm cu ciocănarii, de care nu scapi nici aici?”

Ce se întîmplase? Cu cîţiva ani înainte de arestare, asistase la un meci de fotbal, dintre echipa locală din Dej şi CFR Cluj. A învins echipa CFR Cluj. Lui îi păruse rău că echipa preferată din Dej cunoscuse înfrîngerea. Părerea aceasta de rău şi-o exprimase astfel: „Nici aici nu scăpăm de ciocănari. Nici chiar la fotbal!” Securitatea înregistrase exprimarea şi i-o adăugase la dosar. Afirmaţia făcută cu atîţia ani înainte constituia o agravantă în ancheta ce i se făcea. N-avea astîmpăr, fiindcă nu izbutise să dea de urma „amicului” care-l turnase.

Era o avertizare binevenită pentru cei ce urmau să fie liberi.

L-am cunoscut şi pe Radu Budişteanu. Cînd m-au despărţit de profesorul George Manu, am ajuns în celulă cu această personalitate a lumii româneşti. Despre el auzisem atît pe linie profesională, cît şi pe cea politică. Era din a treia generaţie de jurişti a familiei. Tata fusese consilier de Curte, deci magistrat. Cît timp am stat împreună, Radu Budişteanu m-a pus la curent cu evenimentele la care participase în perioada 1938/1940, ca şi cu cele anterioare, pe care le-am consemnat în evocările mele.

În Aiud fusese adus de la Sighet, unde şi-a ispăşit o mare parte din pedeapsă. Din contactul cu acest om, aici, în Zarca, am constatat că mă găsesc în faţa unui intelectual crescut şi educat într-o familie cu tradiţie cărturărească. Deşi era spre sfîrşitul condamnării, poseda o memorie extraordinară, purtîndu-ne prin cele studiate.

Era atît de volubil în expuneri, încît îl rugam uneori să ia un scurt *respiro*, ca să-l putem urmări. Făceam efort să-l ascultăm. Era un tip cerebral, toate acţiunile sale, sau aproape toate, fiind consecinţa unui raţionament prealabil făcut. Datorită acestor calităţi, de intelectual profund format, avea o anumită nuanţă de superioritate asupra interlocutorilor. Poate că-i lipsea modestia profesorului George Manu.

Radu Budişteanu era un consecvent al propriilor păreri, în sensul că nu accepta să se dezică de convingerile sale. Desigur, operaseră şi asupra sa unele influenţe, dar acestea erau doar de suprafaţă. Nu atinseseră fondul său intelectual şi sufletesc. Mi-aduc aminte că, odată, îşi propusese să scrie o lucrare cu titlul: *Între lumea roşie şi cealaltă*. După titlu, se vedea clar cam ce subiect ar fi dorit să trateze. Era un democrat convins, ostil sistemului comunist şi, mai presus de toate, un adevărat român. I-am surprins şi momente afective, adevărate scăpări, pe care nu mă pot opri să le consemnez. Deşi sînt strict personale, ele dovedesc fondul său spiritual.

Se căsătorise din dragoste cu o arhitectă, mi se pare catolică. Soţia se măritase cu el numai cu o condiţie: copiii lor să fie botezaţi catolici. N-a dat, atunci, prea mare importanţă faptului, mai ales că nu era ortodox practicant, cum era, de pildă, mama sa. A avut doi copii, o fată şi un băiat. Soţia sa i-a crescut şi le-a făcut copiilor o educaţie creştină, pe linie catolică.

Cînd i s-au mărit copiii, a observat unele nuanţe care l-au cam mîhnit. Îşi exprima părerea de rău că se grăbise în tinereţe. „Eu, care am strămoşi ctitori de biserici, ortodocşi, am copii, ce-mi par nişte străini, ca religie". Era o mărturisire sinceră. Regreta că şi-a dat acordul ca proprii copii să-i fie botezaţi în altă confesiune decît a lui şi a strămoşilor.

În viaţa de celulă era un bun coleg, antrenant în discuţii utile. Îl impresiona imensa suferinţă suportată cu stoicism de generaţia noastră, suferinţă pe care şi el o îndurase cu demnitate. Trăit în condiţii bune, dat fiind

că provenea dintr-o familie cu posibilităţi materiale, Radu Budişteanu nu s-a lăsat doborît de umilinţe, nici de restricţiile în care fusese obligat să trăiască. Am remarcat la el ţinuta demnă şi distinsă a omului bine axat pe convingerile sale, nedispus a face compromisuri sau abdicări. În această privinţă, îl alătur profesorului George Manu.

Printre multe altele, un amănunt. Ajuns la Paris să se specializeze în ştiinţele juridice, a mers să-l vadă pe Nicolae Titulescu. Acesta ştia că va veni Radu Budişteanu, să-i facă o vizită. Cînd pătrunde în birou, în loc de „bun venit", Titulescu îi adresează următoarea întrebare: „Care-i definiţia agresorului?" Desigur, au angajat convorbiri pe marginea unor principii de drept, îndeosebi drept internaţional. Titulescu fusese încîntat de spontaneitatea şi originalitatea răspunsurilor date, atunci, de tînărul doctor în drept.

El s-a alăturat generaţiei ce îmbrăţişase ideologia naţionalistă şi a repugnat-o pe cea materialist-comunistă. A contribuit la aceasta descendenţa sa din oameni adînc implantaţi în trecutul nostru istoric. Mai reţin de la el că era rudă îndepărtată cu Gh. Tătărăscu, cunoscutul politican.

După eşecul militar din noiembrie 1942, din cotul Donului, opinia publică începea să se îndoiască de victoria armată. Cu trecerea timpului, unii politicieni îşi puneau problema structurării viitoare a societăţii româneşti, la sfîrşitul războiului. Printre aceştia se număra şi Gh. Tătărăscu, ruda sa. La un moment dat, în cursul unei discuţii, în familie, unii şi-au exprimat îngrijorarea cu privire la ziua de mîine. Se vedeau deposedaţi de pămînturi, de averile lor. Gh. Tătărăscu, mereu oportunist, a căutat să-şi liniştească amicii şi familia în felul următor: „Nu vă îngrijoraţi, că nu va fi chiar aşa de rău. Din două moşii, vom da cîte una şi tot ne mai rămîne şi nouă. Aşa s-a întîmplat şi după primul război mondial". Cam în felul acesta judeca situaţia acest politician. Radu Budişteanu îl combătea cu hotărîre. Mai tîrziu, a demonstrat familiei cît de eronat a fost raţionamentul rudei. Comportamentul acestuia l-a descalificat în ochii contemporanilor şi ai istoriei. Erau părerile lui Radu Budişteanu şi nu numai ale sale, ci ale tuturor românilor.

Închisoarea pe care a făcut-o Gheorghe Tătărăscu, după ce colaborase cu regimul comunist (care-i luase totul, atît material cît, îndeosebi, demnitatea), a constituit un argument în plus, care să-l convingă de neloialitatea partenerului de drum.

Asupra perfidiei şi vicleniei sistemului comunist nu mai încăpea nici o îndoială , în ce-l privea pe Radu Budişteanu. Dacă ştia ideologia marxist-comunistă din literatură, acum o cunoscuse direct, prin metodele şi regimul suferit personal în atîţia ani grei, înduraţi în închisori, la început în Sighet, apoi în Aiud.

Era extrem de revoltat de abdicarea lui C. Argetoianu de la cea mai elementară demnitate. Pentru un polonic cu arpacaş, cerşit miliţianului, juca

„ursul” în jurul hîrdăului. Era dezgustător în modul acesta de comportare. De asemenea, a mai făcut remarca: mulţi conducători ai României, buni sau răi cum au fost ei, mai toţi au îndurat suferinţa cu stoicism. Mi-a povestit că cei patru foşti guvernatori ai Băncii Naţionale se aflau şi ei în temniţă. Unul din ei, nu-i mai reţin numele, avea „plăcerea” ca atunci cînd li se aducea aşa-zisa masă, să aştearnă pe prici o bucată de obială păstrată curată, drept faţă de masă. Ignora promiscuitatea şi-şi închipuia că-i acasă.

Radu Budişteanu găsea argumente să demonstreze în ce constă pericolul noului sistem, impus în România după 1944 şi să arate superioritatea ideii pe care o îmbrăţişase cu zeci de ani înainte. N-am sesizat nici un regret că se afla printre noi şi că-şi jertfise o parte din viaţă dincolo de gratii.

Roman Buzoianu ne-a povestit multe amănunte despre drumul parcurs în închisori şi în „lagărele” de muncă. A muncit cînd a fost obligat s-o facă, a zăcut în temniţe, suportînd rigorile regimului din penitenciare. De altfel, şi noi ceilalţi ne povesteam necazurile.

Printre locurile pe unde a fost purtat se număra şi Capul Midia, celebra închisoare din cadrul Canalului. Aici, mai mult decît în altă parte, problema principală era a mîncării. Oamenii se zbăteau, zi după zi, în ghearele foamei. Era problema numărul unu. Printre deţinuţii cunoscuţi de el, se afla şi farmacistul Cristodulo din Ploieşti. Farmacistul nostru se specializase în prinderea broaştelor şi a şerpilor, pe care-i devora cu nesaţ, pe loc. Improviza un foc şi gata friptura. Muncea şi era mereu cu ochii după vînat. În zilele cînd găsea o astfel de pradă, se desfăta: avea ospăţ mare.

Oamenii aveau ochii duşi în fundul capului, cearcăne de oboseală, erau străvezii de foame. Teroarea, exercitată sub toate formele, asupra lor, îi vlăguia. Ajunseseră, zi şi noapte, obsedaţi de spectrul foamei.

Într-o dimineaţă, mare zarvă în lagăr, unde trona celebrul Borcea. Dispăruse de vreo două zile căţeluşa preferată a ticălosului. La început se zvoneşte, apoi devine tot mai clar faptul că animalul fusese sacrificat de deţinuţii înfometaţi. Borcea ordonă să se efectueze o percheziţie, în baraca unde bănuia că s-ar găsi resturile căţeluşei. Dau un amănunt. În ţarcul capului Midia se afla closetul comun: o groapă mare, peste care se aşezaseră scînduri şi acoperiş, lungă de peste zece metri. Cu timpul, acolo se forma o substanţă vîscoasă, pînă aproape de suprafaţă. Vara bîzîiau muştele, iar iarna totul era îngheţat. Aspectul te umplea de scîrbă.

În baracă, percheziţia se face cu amănuntul. În fine, se descoperă „cămara” unde era ascunsă prada. Căţeluşa fusese tranşată, friptă şi pusă la loc sigur, pentru a fi devorată încetul cu încetul. Miliţienii sînt şi ei scîrbiţi de cele ce văd. Iau întreg conţinutul şi-l aruncă în closet. După plecarea grupei care făcuse percheziţia, unul din înfometaţi (autorul principal al

sacrificării căţeluşei) se repede spre closet. Acolo poate ridica un picior al căţeluşei, rămas înfipt în materia vîscoasă. Lumea îl vede şi, o dată cu ea, îl vede şi Roman Buzoianu. Omul acela, înnebunit aproape, după ce scoate bucata de acolo, sare în sus de bucurie. Agita copanul „salvat". „Na! că i-am păcălit. Am reuşit să-mi recuperez ceva".

Desigur, faptul în sine era scabros, dezgustător, însă demonstrează starea de îndobitocire a omului, din cauza înfometării. Cînd am auzit relatarea lui Roman Buzoianu, toţi am fost afectaţi de starea în care ajunseseră oamenii la Capul Midia.

Eugen Dragomir ne povestea din cele trăite şi cunoscute de el, în cursul vieţii. Iată un fapt care spune multe despre tenacitatea şi dîrzenia englezească.

Înainte de primul război mondial, un mare proprietar din comuna lui, Oituz, adusese un englez să-i supravegheze grajdurile. Avea la dispoziţie locuinţă şi-şi vedea de treaba lui, fără să aibă legătură cu restul locuitorilor. Englezul avea un băiat de vîrstă şcolară, coleg de clasă cu Dragomir. Tatăl lui Dragomir era învăţătorul comunei. Englezul permisese copilului său, pe nume David, să se împrietenească cu băiatul învăţătorului.

Cînd şi cînd, Dragomir era invitat în familia englezului. David învăţase româneşte şi la şcoală, dar şi prin legătura cu colegul de clasă. Dragomir avea cîţiva fraţi. Cel mare era cunoscut ca bătăuş notoriu: toţi copiii îi ştiau de frică. Tatăl său, învăţătorul, nu reuşise să-i tempereze comportamentul violent. Mai tot timpul, fratele cel mare găsea pricină de bătaie lui David. La un moment dat, bătăuşul şcolii a aruncat cu o piatră spre David, care stătea pe loc. Nu se fereşte, dar îl atenţionează pe agresor să se astîmpere. Cum acesta continuă să arunce cu pietre în direcţia lui David, puiul de englez îşi alege o piatră şi o azvîrle, ţintind către bătăuş. David se duce la părinţi şi le istoriseşte păţania. Băiatul învăţătorului, care ţinea sub ameninţare întreaga clasă, îi determină pe copii să spună că incidentul a fost provocat de englez. Tatăl lui David se plînge învăţătorului. După o cercetare făcută în faţa englezului, copiii confirmă cele spuse de bătăuşul şcolii. Atunci englezul, tatăl, cu fermitate în glas, îi spune învăţătorului: „David nu spune minciuni. El spus adevărul. De azi încolo nu-l mai dau la şcoala de aci. Îl trimit acasă, în ţara mea".

Iată o istorioară, din care rezultă tenacitatea englezului. Deşi mic, a răbdat cît a răbdat agresiunea, dar, în cele din urmă, a reacţionat cu calm, dar hotărît. Un astfel de copil, educat în felul în care o făcuseră părinţii lui, nu poate minţi. Mai dau un amănunt. Atunci cînd David s-a apropiat de bătăuş, să-i dea riposta, i-a amintit: „Eu spus la tine să mă laşi în pace. Acum iată răspunsul meu". E momentul în care aruncă piatra.

Mai reţin încă un fapt, minor în aparenţă, cu privire la comportarea reginei Maria. După terminarea războiului, se refăcuse biserica din comuna Oituz. La solemnitatea redării ei în folosinţă, se anunţă şi participarea reginei.

Veniseră oameni de prin toate părţile. Regina se amestecase prin mulţimea care o aclama. Copiii se ţineau de ea, unii atingîndu-i poalele. Împărţea daruri. Unul din copii i se adresează astfel: „Dă şi mie, ţaţă!” la care regina, cu voioşie în glas, îi dă cadoul, însoţit de răspunsul ei cuceritor: „Uite că-ţi dă ţaţa!” Copilul de atunci, Eugen Dragomir, a văzut scena şi n-a putut-o uita nici după trecerea a zeci de ani. Şi a mai reţinut ceva din spusele reginei: „Veniţi la mama, că vă dă la toţi, mînca-v-ar mama de voinici!” Căldura şi blîndeţea glasului cu care le vorbea oamenilor i-a cucerit pe toţi, copii, femei şi bărbaţi. Cînd ne povestea întîmplarea, Dragomir, acum om în vîrstă, era mîndru că a primit şi el un mic cadou. Mai mult decît atît, şi-a simţit fruntea mîngîiată de mîna reginei Maria.

Cu inginerul Dumitru Chica am vorbit tot la Zarca. Din multele întîmplări auzite de la el voi reda una. E, cred, cea mai semnificativă. Ca şef de promoţie al Politehnicii, obţinuse o bursă de perfecţionare în Anglia, înainte de 1937. Acolo se specializase în filatură. Firma care-i acordase bursa îşi avea o sucursală în România, şi anume la Tîlmaci, lîngă Sibiu. E vorba de cunoscuta fabrică „Româno-fir”. Întors de acolo, este numit director la „Româno-fir”. Dumitru Chica era fiu de ţăran, băiat ridicat de jos şi cu sentimente curat româneşti. Îşi făcuse anumite relaţii în ţară, datorită calităţilor sale. Ulterior, e numit director la „DISCOM”, care coordona şi dirija toate produsele pentru care se percepeau taxe şi impozite indirecte – sare, tutun etc., aducătoare de mari venituri în vistieria ţării. Printre amicii ce şi-i făcuse, se număra şi un oarecare Ştefănescu. Erau cunoscuţi încă după întoarcerea sa din Anglia. Ba mai mult, el îi înlesnise obţinerea bursei. În calitate de Director la „DISCOM”, avea legături cu conducerea ţării din vremea aceea, adică 1940. Orientarea politică a României către Germania îngrijorase pe acest Ştefănescu, adversar convins al dominaţiei germane asupra ţării noastre. Nu voia să ne înfeudăm politicii acestei mari puteri.

Pentru aceasta, Ştefănescu se prezintă la inginerul Dumitru Chica, cerîndu-i să uzeze de toată influenţa de care dispunea pe lîngă conducerea ţării, ca să se menţină în rezervă faţă de tendinţele expansioniste ale Germaniei. I-a subliniat că nu trebuie confundată ideologia unei organizaţii politice cu interesele majore ale ţării. I-a spus că ţara, pe plan politic şi economic, aici, în sud-estul Europei, are interese care nu pot fi confundate cu cele ale Germaniei. În final, i-a amintit că România trebuie să aibă legături strînse cu ţările apusene, ca Franţa, Anglia sau SUA. Că va trebui să se distanţeze de vecinii puternici, care o pot sufoca şi, în final, o pot subjuga. În cele din urmă, Ştefănescu a obţinut din partea lui Dumitru Chica promisiunea că va depune stăruinţe în sensul acesta. Era şi el convins că aceasta trebuia să fie orientarea noastră strategică.

Zis și făcut. Începe să angajeze convorbiri cu factorii de răspundere. Vîrfurile politicii românești se întreceau însă în a-și arăta atașamentul față de Germania. Care mai de care, își licitau prietenia și aservirea țării. Chica a avut un eșec, în intervenția sa. Evenimentele ulterioare au demonstrat că Ștefănescu avusese dreptate.

Odată războiul terminat, România se afla în fața altei primejdii. Conducerea țării, susținută de tancurile sovietice, s-a înregimentat intereselor noului suzeran, Rusia Sovietică. De astă dată, o făcea însușindu-și o ideologie opusă celei care pierduse războiul: ideologia comunistă.

Ștefănescu gîndea acum ca și înainte de război, sesizînd pericolul pentru țară. O voia îndepărtată de noua ideologie. S-a gîndit să se adreseze tot lui Dumitru Chica, pentru că mai deținea oarecare influență. I-a amintit de convorbirea anterioară. I-a repetat argumentele, dar i-a pomenit de un pericol și mai mare, care ne amenința.

Cei doi cad de acord. Numai că inginerul Dumitru Chica nu mai poate face demersurile, în sensul cerut de Ștefănescu, cum o făcuse, cu ani, înainte. Atunci, Ștefănescu îi propune să se alăture lui, pe linia unei legături strînse cu Anglia, legătură care să zădărnicească influența rușilor.

Acțiunea lor s-a soldat cu ani grei de închisoare și pentru cei doi, și pentru alții, care li se alăturaseră. Toată gama de suferințe le-a îndurat Chica în timpul anchetei. Vreme de cinci ani fusese ținut izolat, de unul singur, la Ministerul de Interne. Cînd mi-a povestit toate acestea, Chica era convins că, odată și odată, tot vom scăpa de conduceri politice care confundă ideologia lor cu interesele majore ale țării. Timpul i-a dat dreptate. Una este ideologia, altele sînt interesele unei țări. Ele nu trebuie nici confundate, nici aservite una alteia. Acest adevăr este valabil pentru toți oamenii politici, indiferent de meridianele pe care se află.

Părintele Grebenea, veteran al Aiudului, ne-a povestit o scenă petrecută aici, în Zarca, pe vremea cînd încă nu se introduseseră paturi. Oamenii zăceau pe dușumeaua goală. Ici-colo, se găsea cîte un rest de rogojină. Am arătat condițiile nespus de grele în care deținuții își duceau traiul. Și iată că printre noii aduși în Zarca, apare și Pop, fruntașul național-țărănist. Bătrîn cum era, rămăsese o arătare de om. Trăia de pe o zi pe alta, întins pe scîndura goală, cu ochii speriați, sticloși, îndreptați înspre vizeta care-l ținea mereu sub observație. Milițienii știau cine fusese noul „client". Își găsiseră prilej să se amuze, să-l batjocorească. Într-una din zile, cînd vin cu masa, opresc hîrdăul mai mult în fața ușii lui Pop. Îi dau merticul cu mîncare, după care milițianul îl provoacă: „Ei, cum o duci aici, măi, Pop?", la care bătrînul, crezînd că vor să-i ușureze necazul, îi răspunde, cu voce stinsă: „Să trăiți, domnule șef, tare greu o duc!" Credea că poate obține o ameliorare a stării lui. Replica pe care i-a dat-o milițianul a venit rece, usturătoare: „Așa-ți

trebuie. Eu te-am trimis să semnezi armistiţiul la Moscova? Dac-ai făcut-o, stai acum şi suferă. Aşa-ţi trebuie!", şi cu asta i-a închis uşa bătrînului.

Bătrînul Pop a tăcut, a oftat, s-a resemnat. A stat pe gînduri multă vreme asupra vorbelor severe, dar drepte, ale unui om simplu, care-i spusese crudul adevăr. A înghiţit cu noduri, lingură după lingură, zeama primită. Şi cîţi alţii nu meritau asemenea reproşuri!

Să mai amintesc un fapt, care dovedeşte divergenţele de păreri între oameni, fie ei cît de apropiaţi. În Zarca, pe la începutul stăpînirii comuniste, se mai tolerau mişcări libere ale deţinuţilor. Într-o celulă se aflau doi germani, rămaşi la noi. Erau ţinuţi pînă la clarificarea situaţiei. Au loc discuţii aprinse între ei: unul propune celuilalt să evadeze. Studiase totul şi, cu puţin risc, ar fi putut-o face. Primul nu voia să rişte; celălalt îşi asumă orice risc şi izbuteşte să iasă. Cel rămas este cercetat, dar, neimplicat cu nimic, este lăsat în pace. A stat un timp în închisoare, după care a fost trimis în răsărit. Între timp, însă, primeşte, prin cineva de afară, ştirea că amicul de celulă ajunsese în apus.

Inserez încă o întîmplare, povestită de inginerul Ghiţă Boncotă. Capitularea Germaniei l-a surprins acolo. Dorul de pămîntul natal l-a mînat spre România. A pornit-o pe jo. A străbătut spaţiul răsăritean al Germaniei, apoi, prin Polonia de sud şi de acolo a coborît prin Bucovina, pînă-n Dobrogea. Cînd a străbătut Silezia, a trecut prin sate întregi pustiite. Locuitorii se retrăseseră înspre vest. În cîte un sat, întîlnea vreo babă sau auzea lătratul vreunui cîine, care urla a pustiu şi a jale.

La o răscruce de drumuri, întîlneşte două nemţoaice tinere. Erau surori şi aveau puţin peste douăzeci de ani. Plîngeau şi nu ştiau ce să facă, în momentul cînd le-a apărut în cale străinul. Îl solicită să le dea un sfat. Una din ele voia să rămînă în satul ei, unde s-a născut şi a crescut; cealaltă dorea să meargă spre apus, cum făcea toată lumea care se refugia, luînd drumul bejeniei. I-a fost greu să le dea un răspuns, mai ales că şi el era unul din refugiaţii acelor vremuri. Ele ar fi vrut să-l însoţească, însă le-a făcut să înţeleagă că şi el merge în necunoscut. Totuşi, le-a dat adresa din ţară. Şi, în fine, le vede pe cele două surori luînd hotărîri diferite. Una o ia înspre apus, cealaltă rămîne pe loc: nu voia să-şi părăsească satul natal.

L-a impresionat destinul tragic al celor două nemţoaice. Le privea pe surori cum se depărtează una de alta, fiecare luîndu-şi în cîrcă soarta, în mod deliberat. Au trecut cîţiva ani şi iată că Ghiţă Boncotă primeşte o scrisoare de la nemţoaica plecată înspre apusul ţării. Îl anunţă că a ajuns cu multe peripeţii, dar că, în cele din urmă, are o situaţie mulţumitoare. Îi mai scrie că nu are nici o veste de la sora ei. Se întreba de ce-o fi supărată pe ea. Nu ştia că luase drumul pribegiei spre răsărit sau mai departe, trudind în vreo mină, pe undeva, prin Siberia.

Mai consemnez încă un fapt, povestit de preotul Grebenea. Fiind din Răşinari, cunoştea lumea satului. Toţi ştiau că şi Octavian Goga era de acolo. Locuiau cu casele pe aceeaşi ulicioară. Se duce vestea în sat că a sosit soţia „domnişorului", cum i se spunea lui Goga. Mama lui Grebenea s-a dus să-i facă o vizită fiindcă, de la venirea în comună, nu ieşise din casă.

Cînd o vede pe „privighetoarea" din Viena, cum era cunoscută pe vremuri, mama părintelui rămîne speriată. Veturia Goga avea vînătăi la ochi şi părea supărată. Acesta era motivul pentru care nu ieşise din casă. Tîrziu după aceea, „domnişorul" a venit şi a luat-o pe Veturia, soţia sa. Enigma se lămurise. Goga îi aplicase o corecţie mocănească. Sesizase că Veturia întreprinsese unele acţiuni politice, care-i compromiteau cariera. Am dat crezare spuselor părintelui Grebenea. Veturia Goga a avut un rol nefast în viaţa lui Goga şi a familiei generalului Antonescu. De acolo, din înalta societate, prin Consiliul de patronaj, ea da îndrumări şi informaţii, peste capul lui Antonescu. Numai aşa se explică faptul că, după 1944, Veturia Goga n-a avut nici o neplăcere. Din contra, mai marii zilei i-au acordat toată atenţia.

S-au scurs anii, unul după altul. Nu-i mai număram pe cei care trecuseră, cu toate greutăţile lor. Fusese ca un vis urît. De-acum, priveam înainte, către termenul de împlinire a celor cincisprezece ani, cît prevedea osînda. Nu-mi mai număram anii: ajunsesem să-mi socotesc lunile. Intrasem în 1963. Orice calcul legat de zvonul unei eliberări înainte de termen, cu acel condiţional de care se tot vorbea, nu mă mai interesa. Participam la discuţii pe tema asta, însă nu mă trăgea inima să-i susţin temeinicia. O făceau cei cu condamnări mai mari decît mine. Acum, pusesem gînd să ajung la limanul celor cincisprezece ani.

Aveam în spate atîtea peripeţii, cu tot atîtea nume de persoane, încît mă ştiam încărcat cu o dăsagă plină cu de toate. Dobîndisem o experienţă, pe care o păstram, pentru a-mi fi folositoare şi mie, dar şi altora.

Observam că, de la o vreme, miliţienii nu mai erau atît de exigenţi cu noi, în ce priveşte aplicarea cu stricteţe a regulamentului care ne-a dat atîta de furcă. E drept că nu ne întindeam pe pat, în timpul zilei, cum am fi dorit fiecare, dar nu ne mai cicăleau, dacă ne vedeau rezemaţi de un perete sau de marginea patului. De la un timp, nu mai auzeam de izolare. Ne mai scăpam vorbind la perete, mai tuşeam pe la uşa celulelor cu cunoscuţi, cînd ne scoteau la program sau la plimbare, iar miliţienii se făceau a nu observa.

Cu alte cuvinte, remarcăm o toleranţă din partea lor. Iniţial, am pus-o pe seama oboselii. Nu ne duceam cu gîndul mai departe. Mai ajunsese pe la noi cîte un zvon privind eliberarea cuiva, la data expirării condamnării, lucru neîntîmplat de mulţi ani.

Din toate acestea, ne-am dat seama că atmosfera se schimbase. Ne bucura, fiindcă simţeam o uşurare în viaţa ce ne-o impuseseră. Din punct de vedere al sănătăţii, ieşisem din iarna precedentă cu unele necazuri. Mă jenau încheieturile, începînd cu regiunea lombară şi terminînd cu gleznele. Nu mai aveam spontaneitatea de odinioară în mişcări. Mergeam cu greutate, mai ales cînd mă ridicam şi începeam a merge. Oricum, nu mai eram cum fusesem înainte. Chiar cînd eram de rînd la serviciu, pe celulă, simţeam că-i un mare efort. Ceea ce, pînă de curînd, nu reprezenta mai nimic pentru fizicul meu. Speram să mi se amelioreze situaţia: vara ce-o aveam în faţă mă va ajuta, cu căldurile ei, să scap de dureri. Cînd se va apropia umezeala din toamnă şi frigul din iarna viitoare, credeam că voi fi liber.

Muţenia în care eram ţinuţi cu anii, tăcerea care ne învăluise de atîta amar de vreme ne este spartă într-una din zile. Mai întîi, unul cu urechea ceva mai fină, apoi un altul şi, în fine, toţi auzim o muzică. Sîntem numai urechi. Ne-am preschimbat la faţă. Nu-i ceva imaginar: distingem şi bucata muzicală ce se executa, opera *Madame Butterfly*. O ascultam cu toţii, cu urechile îndreptate înspre fereastră, de unde pătrundea, printre gratii, melodia cunoscută. Ce-o fi asta?, ne întrebam. Să fi dat vreun vecin drumul la radio către maximum, ceva asemănător ca cele întîmplate cu treisprezece ani mai înainte, cînd începuse războiul în Coreea? Dar atunci ne aflam în celular, pe latura sa de sud, cea mai aproape de primele case ale localităţii. Însă în Zarca, în fundul adîncului unde ne aflam, nu ne prea venea a crede că se putea auzi ceva din oraş. Indiferent de unde venea melodia, am ascultat-o cu multă plăcere. Ne-am delectat, după anii aceia de încătuşare, de crispare a feţelor, ne-a înseninat frunţile. Atunci am apreciat ce rol are muzica asupra stării sufleteşti. Cît de mult ajută ea să-l scoată pe om dintr-un impas, să-l destindă, să-l facă a uita de necaz. Muzica înalţă pe om, îl ridică sufleteşte. Este un calmant, o alinare pentru inimi prea tracasate. Aşa i-am apreciat binefacerile atunci. După ce s-a terminat opera, prea bine cunoscută de noi, auzim muzică populară şi uşoară.

În ziua aceea, am avut ce comenta. Unii ne-am amintit cînd auzisem pentru prima oară *Madame Butterfly*. Însă persista întrebarea: Ce să fie oare? Ştiam că în fabrică lucrau deţinuţi, deci presupuneam că era un program destinat lor. Vorbim la perete cu vecinii, dar nici ei nu puteau găsi vreo explicaţie. Ne consolăm cu o soluţie: să aşteptăm ce ne va aduce ziua următoare.

Surprizele se ţin lanţ. Miliţianul acela sever, care ne aducea numai mustrări, observaţii şi izolări, ne deschide uşiţa, înmînîndu-ne un ziar. Era „Scînteia". Incredibil, ne lasă să-l citim, cu recomandarea ca, după ce terminăm, să-l lăsăm tot la uşiţă, să-l poată da şi altora. Nu mai văzusem ziar din 1951, de la mina Baia-Sprie. Asta pentru mine. Mulţi nu mai citiseră ziar de aproape cincisprezece ani sau chiar mai mult.

Ne repezim asupra ziarului şi-i vedem data. Era de o zi-două. Primul lucru pe care-l facem este să-i răsfoim pagina a patra: ştirile politice externe. În cîteva minute, ne-am lămurit. Însetaţi cum eram de veşti, ne-am satisfăcut curiozitatea. Nu cuprindea nimic din ce-am fi vrut să găsim. Unul sau altul îl mai răsfoieşte, mai află o ştire sportivă sau cuturală etc. Îl buchisim în grabă şi gata, îl aşezăm la locul indicat de miliţian. Aşadar, iată că am avansat. Ni se dau ziare. Nu mai era nici o îndoială că voiau să ne pună la curent cu ce se întîmplă în lumea largă.

În ziua ce-a urmat, se repetă acelaşi gest. Aşadar, se schimbă atitudinea lor faţă de noi, atitudine de neconceput pînă mai de curînd. Dar nu se opresc la ziare. Ne dau cărţi, cu aceeaşi recomandare, să le aşezăm pe scîndura din faţa uşiţei. Cărţile cuprindeau schiţe uşoare, scrise de autori necunoscuţi, probabil tineri, producţia regimului. Toate prezentau aceleaşi subiecte: acţiunea (cu succes) colectivizării agriculturii din ţara noastră. Citindu-le, ne amuzam sau zîmbeam ironic.

Prin urmare, a început lupta pentru colectivizarea agriculturii. Ceea ce văzusem, în răsărit, cu ocazia războiului, se va introduce şi la noi. Vom avea colhozuri, formă unică de exploatare a pămîntului, pe lîngă cea a agriculturii de stat. Dincolo se numeau sovhozuri.

Ne amuzam, într-un fel, fiindcă prezentau, în mod nefiresc, modul cum sătenii aderau la colectivizare. Dincolo de cele ce scriau, se putea observa că se manifestau rezistenţele masei ţărăneşti la o asemenea acţiune. În decembrie 1963, fiind dus la Periprava, am întîlnit acolo foarte mulţi ţărani, internaţi pentru opunerea la această colectivizare. Erau de pe întreg cuprinsul ţării. Ei m-au pus la curent cu realitatea din lumea satelor noastre, în perioada colectivizării.

Deocamdată, aici, în Aiud, luăm act de o acţiune în curs de desfăşurare sau pe cale de a se termina. Comentam toate acele întîmplări, păţanii din cele mai nefireşti, cu privire la zisa înflăcărare a satelor de a intra în colectivă. Aveam convingerea că voiau să ne pună în temă cu aplicarea noului sistem economic agrar, pe care de mult îl aveau în plan. Observăm, cînd şi cînd, că sîntem filaţi. Ne dam seama că voiau să vadă dacă citim tot ce ni se distribuie şi cum reacţionăm. Presupuneam că supravegherea o făceau alţii, nu miliţienii de pe sală. Gîndeam că întocmeau un raport scris sau verbal pentru organele care dirijau acţiunea.

Din celulă în celulă, se transmite prin perete că unii dintre noi, consideraţi mai reprezentativi, au fost luaţi şi ţinuţi undeva, izolaţi de restul oamenilor. Acolo ar avea un regim alimentar mai bun şi un tratament corespunzător, cu totul deosebit decît cel de pînă acum. Ziarele şi cărţile ni se aduc cu regularitate.

Ceea ce ne îngrijorează cumva este vestea pe care o primim, prin cei de la baie, că aceia luaţi dintre noi, după hrănirea lor substanţială, au

fost plimbaţi prin ţară, îmbrăcaţi civil, ca să vadă „realizările" regimului, schimbările intervenite în ţară.

În situaţia aceasta, aveam ce discuta, ce interpreta şi, desigur, trăgeam concluzii din toate cîte se vorbeau. Aşadar, aveam ştiri care ieşeau din comun. Se observă un fel de agitaţie în convorbirile ce aveau loc la perete, între celule. Trecuse tăcerea impusă. Oamenii se văd în faţa unor probleme noi, nemaiîntîlnite. Ce atitudine va trebui să se adopte? Se mergea pînă acolo încît unii îşi făceau adevărate procese de conştiinţă, care trebuiau să-şi găsească o rezolvare personală. Aşa se prezenta situaţia în vremea aceea.

Şi atunci mi-a venit în minte îndemnul profesorului George Manu, care sesizase primul ce intenţii au cu noi. El îmi transmisese recomandarea sa, ca un fel de ultimă dorinţă, înainte de a-şi da sufletul, şi anume să nu ne lăsăm antrenaţi pe linia concesiunilor, a abdicărilor. Eliberarea bătea la uşă, însă ei voiau să obţină ceva de la noi, care să le fie în avantaj. Faptul că profesorul nu acceptase să colaboreze cu ei la Dubno, condiţia eliberării sale, l-a costat viaţa. A rămas demn pînă la ultima suflare.

În această cascadă de zvonuri, care se încrucişau cu lectura ziarelor şi a cărţuliilor ce ni se înmînau cu regularitate, într-una din zile auzim că zăvoarele sînt trase, unul după altul. Paşi pe sală, voci. Cînd sosesc la uşa noastră, ni se rosteşte: „Fiţi gata să mergem afară!" În mare grabă, am şi ieşit în pragul celulei, fără să mai aşteptăm a doua invitaţie. Observăm că scot oamenii din celule cu hainele pe cap, prinşi unul de spatele celuilalt. Dispun să facem şi noi acelaşi lucru, prinzîndu-ne de spatele celui din faţă. În această formaţie, de şir indian, celulă după celulă, coborîm scările şi ne vedem în curtea interioară a Zarcăi. Apoi, în curtea cea mare a secţiei. Pe tot acest traseu, miliţienii ne cicăleau: „Lasă vorba!" Nu eram eu omul să mă conformez unor asemenea dispoziţii. Cum am ieşit din curtea Zarcăi, am şi trecut înainte, să le vorbesc celorlalţi, să-i aud vorbind. Treceam sub acoperişul format din hainele ţinute deasupra capetelor.

Aflu astfel că în coloană sînt vechi cunoştinţe ca Luca Dumitrescu, Ilie Stoica, Mateiaş Virgil şi mulţi alţii. În fugă, schimb cîteva cuvinte cu fiecare. În semiîntunericul de sub acoperămîntul acela, ne spunem numele, după care vorbim direct, unii cu alţii. Oamenii aceştia, pe care nu-i văzusem de zece sau mai mulţi ani, sînt îmbătrîniţi, ofiliţi. În plus, nebărbieriţi cum erau, păreau şi mai bătrîni. Adevărate umbre a ceea ce fuseseră odinioară. În contrast cu starea lor fizică, constat o vioiciune în vorbe, în priviri. Nici nu ştiu cum au trecut aceste momente, de neuitat, pe drumul parcurs prin curtea aceea. M-am strecurat cum am putut de-a lungul convoiului, de la o celulă la alta.

Mergînd aşa, nu ştiu cum de-am ajuns într-o cameră mare a secţiei. De astă dată ne puteam vedea direct unii pe alţii. Luăm loc pe canapelele

din scînduri, iar de jur împrejurul nostru, de-a lungul pereților milițienii ne supraveghează. Nu ne putem vorbi, doar ne privim și ne salutăm. Pe peretele din față se observă un ecran improvizat. Ne și anunță că vom viziona un film. Ni se părea ceva extraordinar. Odată cu începerea jurnalului de actualități, se stinge lumina și iată-ne iar în întuneric. Văd oamenii zilei și ai stăpînirii, apărînd pe ecran. Sînt îmbătrîniți și ei, mult mai grași de cum îi știam. Grași să crape pielea pe ei. Timpul nu cruță pe nimeni, indiferent cine-ar fi el.

Îndată ce începe filmul, am și pornit printre bănci, peste ele. Întrebam de inginerul Chica Dumitru. Ajung la el. Cu ochii spre ecran, de formă, vorbesc cu acest om, prietenul profesorului George Manu. Discutăm toate aspectele problemelor ce ni se puneau acum în față. Îl considera pe Manu ca fiind din altă lume, cu totul deosebit de ceilalți. Filmul a fost pentru mine un pretext să-mi văd prietenii și să le vorbesc. Am reținut doar prezentarea lui Titov, rusul care a învins imponderabilitatea în spațiu și în jurul căruia se făcea mult caz atunci.

Odată terminat filmul, în aceeași formație, ne întoarcem la celule. Mulți și-au schimbat locurile în sală, putînd astfel să-și vorbească mai ușor. Acum, la întoarcere, auzim muzică de toate genurile.

În celulă, noi între noi, începem comentariile, inerente unui astfel de eveniment, care a spart izolarea în care ne țineau. Nimeni nu se mai îndoia că în Aiud a început acțiunea de acomodare a noastră cu ideea unei eliberări. Toți eram de aceeași părere. Unii își frecau mîinile de bucurie că, în sfîrșit, se apropie ziua mult așteptată: eliberarea. Dar se va face ea așa, una-două, fără complicații?

Ziarele și cărțile ni se înmînează în continuare. De-acum, le parcurgem doar. Ideea principală rămîne cea asupra căreia căzusem de acord: în curînd, vor elibera masa de deținuți, ținuți încă sub cheie.

După cîteva zile, sîntem iar scoși din celule. Luăm aceeași formație. Este dimineață cînd sîntem scoși afară. Sîntem introduși în aceeași cameră, unde vizionasem filmul. Cu toată insistența milițienilor să stăm liniștiți, noi schimbăm vorbe, ne salutăm și parcă o lumină de veselie se vede pe fețe. Stăm așa cam o jumătate de oră, cînd milițianul de la ușă ne anunță că „vine". Însemna că vom avea în fața noastră pe „cineva" mai mare. Sîntem curioși să-l cunoaștem, să-l știm pe acest cineva, care, iată, apare.

Este țanțoș, îmbrăcat în uniforma de colonel. Știm că-i Crăciun, directorul închisorii Aiud. Îl urmează un altul, ceva mai scund, negricios la față, cu gradul de locotenent-colonel. Aflu că-i Ivan, secund al închisorii Aiud. După ei intră politicul Chirilă, cu grad de maior, pare-mi-se. Și el este spătos și bine hrănit. Crăciun ne zîmbește, voind să spargă gheața raporturilor dintre noi, deținuții și administrația, reprezentată de el și de cei ce-l însoțesc. Voia

să pară degajat, întrebîndu-ne dacă am primit ziare şi cărţi. Dorea să ne facă a înţelege că ce-a fost s-a consumat şi că de-acum începem, în Aiud, o altă perioadă, spre binele nostru. Cînd şi cînd, colonelul Crăciun presară cîte o glumă. Îşi dă seama că-l privim cu neîncredere, dar se face a nu observa.

Are în faţă un teanc de ziare şi multe alte hîrtii. Ia un ziar şi-l înmînează unuia, cu indicaţia să-l citească, ceea ce omul şi face. Era vorba de elogiul adus clasei muncitoare, avangarda luptei pentru înnoirea vieţii sociale din ţară. Era ceva banal, cum văzusem şi în ziarele introduse pe uşiţa celulei.

După lectura articolului, începe a ne face o prezentare a atmosferei ce planează în străinătate asupra ţării noastre, atmosferă alimentată de unele „cercuri ostile" României, mai cu seamă în ce priveşte regimul aplicat minorităţilor. Ca să ne facă a înţelege că regimul nu are nimic cu noi, cei închişi, ne aduce la cunoştinţă că s-a dat răspunsul cuvenit şi meritat de către profesorul Constantin Giurescu. Cînd auzim numele acesta pronunţat, tresărim. A sesizat: „Ştiu la ce vă referiţi. Da, a fost şi el la Canal, dar, uite, partidul dovedeşte că nu are nimic cu cei care se încadrează ritmului nou de viaţă de la noi". Şi adaugă: „Mai ştiţi o vorbă veche românească: cine n-are bătrîni să şi-i cumpere. Noi l-am păstrat pe profesorul Giurescu şi acum este binevenit în mijlocul nostru".

Remarca o reţinem. Voia să ne arate cu asta că, o dată ieşiţi, putem colabora cu ei, cei care ne-au scos din societate. Realizăm că ceva îi determina să apeleze la oamenii care, pînă de curînd, erau consideraţi „bandiţi".

Deci căuta să ne încredinţeze că oricine este binevenit a-şi aduce contribuţia la reconstrucţia României, alături de întreaga clasă muncitoare.

Nici nu ştiu cum a trecut timpul. Sosise ora mesei. Suspendă convorbirea şi ne anunţă că, după ce „servim" masa, vom continua. Masa ne este adusă acolo, într-o mică curte interioară, înconjurată de un gard de carton, ca să nu fim văzuţi de altcineva. În timpul mesei, puteam vorbi liber între noi. Eram emoţionat că acum îi puteam vedea şi le puteam vorbi celorlalţi. Mi-amintesc că am discutat şi cu Ion Taşcă, coleg de serie cu mine la Drept, la Iaşi, cu zeci de ani mai înainte. Cît timp am vorbit cu el, m-am convins că în inima lui se stinsese flacăra aceea aprinsă în suflete în vremea studenţiei. M-a surprins, dar nu m-a clintit din punctul meu de vedere cu nici o iotă. Am înregistrat o dezolare. Atît. Cu ceilalţi nu era acelaşi lucru. Toţi erau încrezători în steaua noastră.

În fine, sîntem anunţaţi să intrăm din nou în sala de lectură, cum se numea camera aceea. Cînd vine, Crăciun ne urează „Să vă fie de bine!" O face ca să pară mai binevoitor. Totul se desfăşura cu mult tact. Cu tot dinadinsul, trebuia să pară că s-au schimbat complet raporturile dintre ei şi noi.

Reia firul ideii, legat de aportul profesorului Giurescu. Caută să sublinieze faptul că oricine poate urma exemplul acestuia, că partidul nu face nici o deosebire, nici o discriminare, indiferent dacă unii au trecut pe aici, pe unde ne găsim noi acum. Ca să fie mai convingător, mai dă un exemplu. Pomenește încă un nume: Horia Lovinescu. Mai întîi, pune întrebarea dacă e cineva care-l cunoaște. Cristofor Dancu, ridicat în picioare, confirmă că făcea parte din „cuibul" lui. După această intervenție, probabil prestabilită, Crăciun ne amintește că Horia Lovinescu scrie, fiind cel mai bine apreciat dintre dramaturgii literaturii contemporane. Cazul prezentat îl satisface pe Crăciun, dar ne dezamăgește pe mulți intervenția lui Cristofor Dancu. Era evident că totul fusese aranjat, în sensul dorit de conducerea închisorii. În general, oamenii sînt rezervați. Ascultă și nu par chiar dispuși să iasă din tăcere. Atîția ani de restricții, de constrîngeri i-au făcut neîncrezători. Pe lîngă aceasta, exista acel dureros precedent, creat de stăpînire: Piteștii.

La un moment dat, ia cuvîntul un om ceva mai în vîrstă decît majoritatea. Vorbește degajat, fără complexe. Este Petre Pandrea, avocat și publicist, cumnat cu Pătrășcanu. Se afla în închisoare pentru a doua oară. În esență, se adresează lui Crăciun, cu o părere clar exprimată: „Dacă așa stau lucrurile, nu vă rămîne altceva de făcut decît să dați drumul băieților, să goliți pușcăriile!" Deodată observ o înviorare pe fețele tuturor, o încurajare și încredere în asemenea posibilitate.

Crăciun mustăcește cînd Pandrea termină cele cîteva cuvinte, făcîndu-se a nu da importanță fermității vorbitorului. Convorbirea se încheie cu unele referiri la realizările pe plan intern ale țării.

Întorși în celulă, discutăm aprins pe marginea celor auzite și în jurul unor convorbiri care au avut loc între noi, separat. Stătusem acolo, toți împreună, aproape o zi întreagă.

Dar lucrurile nu se opresc aici. După cîteva zile, se deschid ușile, dar numai ici-colo. Din celula noastră este scos profesorul Vasile Stoian. Rămași singuri, reîncepem discuția. Rămînem în așteptare. Pe la prînz, profesorul Stoian revine. Imediat ne pune la curent.

Acum ne-am convins că începe o nouă etapă în viața noastră, poate ultima, decisivă. Ce va urma, vom vedea. Timpul ne va lămuri încotro se îndreaptă orientarea unora sau a altora.

13

Nu după multă vreme, auzim pe sală voci străine şi ciocănituri în pereţi. Ce anume, nu bănuiam. Cînd ne scot la program, vedem, pe peretele din faţa celulelor fixate un fel de cuie. Întorşi în celule, încercăm să găsim o explicaţie, dar nu cădem de acord ce-ar putea fi. Cerem părerea vecinilor, dar nu ne dau nici o lămurire. Şi ei sînt în espectativă. În concluzie, trăim din surprize în surprize. Timpul ne va aduce cu el şi explicaţia.

De la un timp, nu se mai aduc ziare, nici cărţi sau ni se distribuie rareori. Ne învăţasem cu ele. Le mai comentam, le mai interpretam, mai citeam printre rînduri. Pentru moment, scăpam de monotonia celulei. Nu mai vorbesc că scoaterea tuturor, în zilele acelea, la film şi la convorbire, ne-a dat prilejul să amplificăm discuţiile între noi. Reveneam la viaţa noastră. Consideram cele trăite un intermezzo.

Dar lucrul acela enigmatic, de pe sală, continuă şi-n zilele următoare. La cîteva zile, vedem întinsă o sîrmă, asemeni celei de telefon. După aceea, din loc în loc, au montat mici cutiuţe, acoperite cu pînză. O pauză de o zi-două şi auzim pronunţîndu-se rar cifrele 1, 2, 3, care se tot repetau la intervale de cîteva minute. În vremea asta, se auzeau paşi pe coridor.

Am dedus că instalau megafoane, pentru a se transmite muzică. Oricum, instalaţia ne intriga. Aşteptam altă surpriză.

Se tot verifica buna funcţionare a megafoanelor. Nu după multă vreme, într-o dimineaţă, după aducerea terciului, ni se deschid uşiţele celulelor, cu îndemnul de-a fi atenţi. Ne lămurim în ce consta enigma. Au voit să amplifice o treabă pe care o proiectaseră de multă vreme. Au recurs la această ingeniozitate tehnică, pe care noi nu o bănuiam. Nu-i credeam în stare de aşa ceva. Evoluează şi merg în pas cu tehnica.

Aşteptăm într-o tăcere enervantă să urmeze surpriza pe care ne-o pregătiseră. Şi aşa începe: „Aici vorbeşte Nicolae Pătraşcu, fost secretar general al Mişcării Legionare". Înlemnim. Dintru început, facem feţe-feţe. Nu ne vorbim, doar ne privim şi ne încordăm atenţia şi mai mult. Oare ce ne va spune? Calm în ton, cu vocea-i cunoscută de mulţi, începe a ni se adresa rar şi apăsat, cu cuvinte bine alcătuite în fraze, probabil dinainte compuse, cu aprobarea conducerii închisorii sau a mai marilor de la Bucureşti.

Vorbeşte cînd patetic, cînd ferm, încercînd să închege raţionamente, pentru a demonstra o atitudine pe care, cum vom vedea, şi-o însuşise. Voia să ne-o împărtăşească şi spera să ne-o însuşim.

Dacă nu şi-ar fi pronunţat numele şi nu i s-ar fi recunoscut vocea de către unii din ascultători, s-ar fi crezut că textul aparţine şi e rostit de un Nicolschi, sau de vreun om al acestuia, şi nu de Nicolae Pătraşcu.

Vreme de cîteva ore, şi dimineaţa, şi după amiaza, am ascultat unul dintre cele mai severe rechizitorii pe care vreun adversar de-al nostru ni l-a întocmit şi adresat. A fost ceva de groază, neînchipuit de dureros să ascultăm toate cîte ne-a citit acest om. Am ascultat rechizitoriul procurorului militar din luna mai 1938; am citit rechizitoriul altui procuror militar, în martie-aprilie 1934 şi multe altele, dar toate pălesc în faţa a ce ascultăm la Aiud, în vara lui 1963.

Iată o scurtă trecere în revistă a problemelor. Repet că Pătraşcu s-a situat net pe baricada ocupată de duşmanii noştri cei mai înverşunaţi. De acolo, de unde ne vorbea, cu un deget acuzator, ne-a împroşcat cu invectivele cele mai tari, a aruncat cu pietrele cele mai colţuroase în noi, în gîndurile noastre cele mai curate, deschizînd răni vechi, cicatrizate sau încă sîngerînde.

A început prin a arăta că fenomenul legionar ar fi o apariţie nefirească pe meleagurile româneşti, străin de firea românului. A făcut, apoi, o prezentare din cele mai negative întemeietorului Mişcării Legionare, Corneliu Zelea Codreanu, aşa cum n-a putut s-o facă nici unul din adversari, pînă la el. A răstălmăcit, în sensul voit de duşmani, toată viaţa acestui om, care întruchipează, pentru viitorime, idealul de înnoire a moravurilor româneşti şi care dorea să facă o Românie strălucitoare, ca soarele sfînt de pe cer. Toate aceste intenţii, gînduri, năzuinţi, le-a dat la lada de gunoi. Le-a considerat simple baliverne, de ameţit minţile unei generaţii.

Ascultam şi tremuram de durere. Încasam loviturile. Îmi păreau a fi mai dureroase decît tot ce primisem în viaţă, de-a lungul atîtor zeci de ani. Mă uit şi la ceilalţi din celulă: îi văd schimbaţi la faţă, galbeni-pămîntii.

După ce termină de demonstrat lipsa de bază naţională a Mişcării Legionare, arată că a fost o agentură a nemţilor. Personal, după 1941, ca şi după 1938. şi-ar fi găsit refugiul în ţara aceea. Nu mărturiseşte că fusese ţinut în lagăr la Buchenwald, pînă în august 1944.

Dar nu se opreşte aici. Nicolae Pătraşcu s-a ataşat Mişcării Legionare în vremea studiilor, probabil şi prin căsătoria cu sora luptătorului şi doctrinarului Mişcării, doctorul Ioan Banca. Lui Horia Sima, cel care a dat direcţia Mişcării, după 1938, i-a fost locotenent, om de încredere. A colaborat cu Sima pînă-n 1944 şi, după aceea, prin curieri. Acum nu-şi cruţă nici şeful direct, care-şi pusese toată încrederea în el. Că îl atacă aşa de brutal pe Corneliu Zelea Codreanu s-ar putea explica prin faptul că-l cunoştea mai de la distanţă. Codreanu îi facilitase editarea, la Sibiu, a cărţii *Pentru Legionari*. Or fi avut un prilej să vorbească împreună, în jurul acestei lucrări, fapt care l-a determinat pe autor să-i menţioneze numele undeva, la un loc

cu mulţi alţii. Dar să-l cravaşeze, în chip atît de violent, pe Horia Sima, cam de aceeaşi vîrstă, prieten la „toartă", este ceva greu de închipuit.

Îşi prezintă prietenul ca fiind agent al nemţilor, la fel ca atîţia adversari. Revenind la acuzaţiile împotriva lui Corneliu Zelea Codreanu (că şi el ar fi fost în slujba nemţilor), nu face nici o referire la declaraţiile din cursul procesului său din 1938, cînd Codreanu a dovedit că nu a avut nici o legătură cu nazismul, că n-a răspuns nici unei invitaţii de a-l vizita pe şeful acestei formaţii politice. Critică înţelegerea încheiată între Corneliu Codreanu cu Iuliu Maniu şi Gheorghe Brătianu, dinaintea alegerilor din 1937.

Nu se opreşte numai aici. Îl atacă pe democratul Iuliu Maniu pentru adversitatea sa faţă de regimul comunist.

Tăcem şi ascultăm încremeniţi. Nu putem reacţiona în nici un fel. Miliţienii se plimbă pe sală, urmărind felul cum se desfăşoară audiţia.

Dar el continuă rechizitoriul. Aduce acuzaţii şi papalităţii, care, în unire cu mulţi adepţi ai lui Iuliu Maniu, a dezaprobat reunirea celor două biserici, ortodoxă şi greco-catolică din Transilvania. Nu cred să o fi făcut altcineva cu atîta patimă ca Pătraşcu.

În final, se adresează legionarilor, de a se încadra noii orînduiri, de a face corp comun cu clasa muncitoare din ţara românească. Mai face menţiunea că a constatat personal realizările înfăptuite, pe tot cuprinsul ţării, de regimul aflat la cîrmă.

Am prezentat pe scurt ideile rostite timp de mai multe ceasuri. Odată ultima frază terminată, miliţianul trece pe la uşiţele celulelor şi le închide. De acum ni s-a tăiat contactul cu exteriorul. Rămînem noi între noi, singuri între cei patru pereţi.

Ne uităm tăcuţi unul în ochii celuilalt şi nu ne putem ascunde umezeala pleoapelor. A fost o zi grea, extrem de grea pentru fiecare. Ne-am ascultat propriul rechizitoriu, din gura celui pe care mulţi îl considerau portdrapelul unei idei, un simbol al rezistenţei noastre. A trebuit să treacă un timp de cincisprezece ani, ca la sfîrşitul lor să ascultăm o critică atît de severă la adresa noastră. Nu scoatem vreun cuvînt. Doar cîte unul suspină prelung, din adîncul rărunchilor. Şi iar se aşterne peste capetele noastre acea tăcere apăsătoare. Ce mai putem spune?

Începem, rînd pe rînd, să ne dezlegăm limbile. „S-a terminat!" spune unul. „Totul a fost pînă aici!" Sînt crîmpeie de exclamări, rostite de unul sau de altul. De acum, chiar că ne vedem ochii în lacrimi. Nu ne putem ascunde emoţia sau ciuda că am trăit astfel de momente. Cu toţii am primit lovitura de pumnal, înfiptă direct în inimi. Prea eram siguri pe noi, pe oamenii noştri. Dacă unii au mai căzut de-a lungul anilor, s-a întîmplat datorită slăbiciunii personale. Comportarea lor echivalează cu desprinderea unei frunze de pe coroana unui falnic copac. Luată de vînt, cade la pămînt şi se transformă în gunoi. Pe drumul anevoios şi plin de obstacole, se întîlnesc

multe.asemenea gunoaie, detestate de toată lumea. Sînt călcate în picioare, dar coloana merge mai departe, pe calea care-o duce spre finalul glorios.

Dar acum, ce-am mai putea zice?

Nu ne mai amintim de nimic, nici de program, nici de viața mohorîtă de celulă, pe care trebuia să ne-o ducem mai departe. Sîntem suspendați în vînt, la discreția lui. Mă întreb: Oare vom mai găsi resurse suficiente să nu ne lăsăm luați de șuvoiul torentului, care s-a dezlănțuit, rupînd zăgazurile? După cele auzite, sînt aici, în celulă, asemeni unui luptător lovit sub centură. Livid la față, așteaptă altă și altă lovitură.

Într-un tîrziu, batem în perete la vecini sau ei ne cheamă, nu mai țin minte. Oricum, ieșim din tăcerea care ne toropise. „Ce aveți de spus?", e prima întrebare. Unii mai aruncă o scuză: „Pînă aici a putut ține pasul în marș!" Altul găsește alt răspuns: „A rămas de căruță!" Și iarăși, singuri, luăm cîte o afirmație și o disecăm, desfăcîndu-i firele în patru, în zece. Nu ne găsim astîmpărul.

Trec iar zilele și nu mai sîntem deranjați nici cu ziare, nici cu cărți, nici nu mai sînt deschise ușițele, ca să se scoată oamenii afară. Cum vedem, sîntem lăsați să ne frămîntăm. Ne-au servit o otravă și acum îi urmăresc efectul. Ne-au lovit drept la mir și încă nu ne găsim echilibrul sufletesc. De pildă, cînd ieșim la program, nu mai ciocănim pe la uși, nu mai tușim să ne facem simțită prezența, cum o făceam pînă acum. Fiecare celulă adoptă o atitudine proprie.

Într-un tîrziu, primim opinia unuia dintre ai noștri, de pe cealaltă aripă a coridorului: Alexandru Constant. Publicist, gazetar, cunoscător al ideologiei fenomenului legionar, Alexandru Constant a fost un nume, o persoană bine ancorată, cu rădăcinile adînc înfipte în glia strămoșească. Ce ne-a transmis el, la o întrebare pusă de vecinii lui: „Pe o asemenea piatră nu se mai poate clădi nimic".

Așadar, pe Nicolae Pătrașcu nu se mai poate conta. Era definitiv pierdut cauzei. S-a rupt de trunchiul stejarului, nemaifiind bun de nimic. Nu mai putea fi folosită ruptura acestei crengi a copacului, nici pentru construcții sau altceva folositor. Doar bun de foc, spre a fi transformat în cenușă și, apoi, aruncat în vînt.

Avem astfel o caracterizare făcută omului care s-a prăbușit sub povara propriei neputințe. N-am întîlnit pe nimeni altul care să-l prindă așa de bine ca Alexandru Constant: „nu mai este bun de nimic". Această apreciere a lui Constant a făcut ocolul Zarcăi. Cine a vrut să o rețină a făcut-o și și-a văzut, în continuare, de povara ce-o purta în spate. Cine nu, s-a prins de conținutul acelui rechizitoriu, ca să-și aibă justificarea cedării personale.

Am stat de unul singur și am examinat toate aspectele legate de cele vorbite. Le-am comparat cu alte poziții care au reprezentat „ceva" în trecutul românesc, fie înainte, fie după 1944.

Acolo, în Zarcă, am cunoscut oameni cu majusculă şi mă refer numai la doi dintre ei: Radu Budişteanu şi profesorul George Manu. Cînd m-am despărţit de Radu Budişteanu, am fost convins că rămăsese acelaşi, cum îl ştiam de la intrarea sa în Mişcare. Mai mult, afirmaţia făcută, că va scrie o carte cu primul prilej, prin care va prezenta anomalia sistemului comunist, contra firii umane, m-a convins că nu va fi omul compromisurilor, al cedărilor, indiferent de presiunile ce s-ar exercita. Eram sigur că a fost şi că va rămîne omul de caracter, ostil oricăror cedări de la linia unui adevărat român, ostil comunismului. Şi cred că nu mă înşelam atunci. Era prea documentat, ca să se dezică vreodată. În privinţa sa, nu m-am înşelat, după cîte am aflat ulterior.

Referitor la profesorul George Manu, atitudinea lui am arătat-o ceva mai înainte. Refuzul de a ceda presiunilor, indiferent sub ce formă veneau ele, este o dovadă că, în adevăr, rămăsese „os de domn", ferm şi dîrz pe poziţii. A ştiut că refuzul de a face concesii asupritorului îl va costa viaţa. Pe lîngă aceasta, era conştient de pericolul care-i paşte pe deţinuţii politici, fapt ce-l determină să-mi trimită acel ultim mesaj, cu puţin înainte de a-şi da sfîrşitul. Iată două atitudini de reţinut ca fiind cele mai reprezentative pentru generaţia noastră, la care se adaugă cea a lui Alexandru Constant. Eliberarea plana asupra închisorilor, la acea vreme. Stăpînirea voia cu orice preţ să obţină ceva în avantajul său. Şi a obţinut: rechizitoriul ascultat zilele trecute.

În altă parte, am mai vorbit de un tînăr elev, pe numele lui Gafencu, mort la Tg. Ocna. A refuzat presiunilor de a-şi dezavua credinţa în idealul său, în schimbul hidrazidei, oferită în schimb. Refuzînd, el a acceptat nimbul unei morţi care l-a înnobilat în ochii contemporanilor şi ai viitorimii. Aceştia sînt oamenii prin care dăinuim, prin care ne afirmăm în continuare crezul.

De-a lungul ultimilor zeci de ani, autorul rechizitoriului a mers din greşeală în greşeală, îndeosebi pe plan politic. A reuşit să antreneze după sine pe mulţi oameni, care au luat drumul închisorilor. Mulţi au închis ochii acolo, aruncaţi în gropi comune, dar au rămas cu credinţa nealterată.

Posibil că şi-a dat seama de ultima abatere de la conduita luptătorului. Poate că nu-şi găsea liniştea văzîndu-se liber, după o abdicare atît de josnică. Cu siguranţă, avea mustrări de conştiinţă.

Aflăm că şi-a curmat viaţa, spînzurîndu-se. A procedat întocmai ca Iuda. Şi-a ales aceeaşi moarte.

Nu-mi pot îngădui să mai comentez cazul acesta, dar ne-a tulburat viaţa în Aiud, în ultimele zile ale detenţiei. I-am gustat picăturile amare. Tare amare au fost aceste picături. Şi acum le simt, în toată fiinţa mea.

După lovitura primită, încerc să estompez efectele ei. Caut s-o alătur celor încasate în cursul vieţii. Încerc s-o compar cu una sau cu alta, dar

parcă este mai dureroasă, mai altfel decît celelalte. În vreme ce, în trecut, cu un sfert de veac înainte, puteai să dai un răspuns, să parezi astfel de lovituri, asta rămîne numai primită, fără să ai putința de a reacționa într-un fel. Din postura în care ne aflam, nu aveam altă posibilitate decît să suportăm.

Cum am spus, un timp ne-au lăsat în pace. În mod discret, filau să vadă cum reacționăm, ce facem, eventual ce vorbim, ce comentăm. Unii au înțeles că au auzit un punct de vedere strict personal al vorbitorului, al procurorului Mișcării noastre.

Din cele ce discutăm la perete cu vecinii, tragem aceleași concluzii. Sesizez un consens în această privință.

Ne dădeam seama că rămăsesem acefali, fiindcă cel ce ne vorbise coborîse de pe piedestalul ocupat. În locul lui, nu se putea ridica altcineva să poarte drapelul, fiindcă nu era posibil, în condițiile în care ne găseam. Ochii stăpînirii urmăreau să nu se producă așa ceva, fiindcă le-ar fi stricat planurile. Pe cei care ar fi putut avea vreun ascendent asupra oamenilor i-au izolat complet.

Încep să se audă iar uși deschizîndu-se, dar numai ici-colo. Auzeam aceeași muzică. Presupuneam că se continuau reprezentațiile, la care fusesem și eu de două ori. Mă tot gîndeam cum să procedez. Îmi sunau în urechi cuvintele transmise de profesorul George Manu, care anticipase desfășurarea măsurilor ce vor fi luate. În celulă și la poartă am insistat că vorbele auzite erau doar păreri personale ale unui om. Atît și nimic mai mult. Am împărtășit părerea mea tuturor celor întîlniți. Erau unii extrem de obosiți, ajunși la capătul puterilor, al răbdării. Se vedea pe fețele lor. Căutau să-și justifice o eventuală cedare prin cele auzite la difuzorul acela. Am întîlnit și astfel de păreri, voalat transmise. Toți se frămîntau. Se zbuciumau, mai cu seamă noaptea, cînd rămîneau singuri, cu capul așezat pe pernă. N-aveau astîmpăr. Și erau firești toate acestea.

În sfîrșit, într-o asemenea atmosferă sau, mai bine spus, tensiune, spre sfîrșit de vară, milițianul, deschizînd ușa, mi se adresează: „Hai, bagajul!" Într-o clipă sînt gata și mă despart de acei oameni, pe care-i las cu frămîntările lor. Fulgerător mă gîndesc „Unde mă vor duce?", fiindcă mai aveam cîteva luni pînă la expirarea osîndei. Mă văd condus spre capătul culoarului, la ultima celulă, de lîngă closet, acolo unde mai fusesem cîndva, cu ani înainte. Celula este goală, deci sînt singur, îmi spun. Rămîn în așteptare. După puțin, aud iar zăvorul. În prag, Șercăianu. Nu-l mai văzusem de foarte mulți ani, nouă-zece la număr, deși vorbisem la perete uneori, cînd eram vecini. Mi se pare îmbătrînit. Ca fizic era bine, chiar contrasta cu cei de aici. Era încă bronzat. Mă lămuresc îndată. Lucrase la grădina de zarzavat a închisorii, vreme de mai multe luni și beneficiase de soare, de aer și de mîncarea completată cu legume proaspete, pe săturate.

Sîntem numai noi doi. Aşa vom rămîne pînă la capăt. Toţi ştiau că, spre finele lui noiembrie, ne expiră condamnarea. Ne tot întrebam: „De ce oare ne-au adus pe amîndoi, singuri, într-o celulă?" Ne aşezăm temeinic să ne organizăm viaţa de celulă. Aveam ce ne povesti.

Şercăianu îmi spune cele mai recente veşti aduse la grădină, de un buzoian, Alecu Pascu. Îl avusesem client, pe vremuri, şi-mi era prieten. Era un om al casei. Fusese arestat de dată recentă. Acum ştiam că soţia este la Braşov, unde lucrează ca muncitoare la uzina „Rulmentul", că fata este studentă în ultimul an. Ceva de necrezut. Trecuseră atîţia ani şi viaţa, afară, îşi depăna firul. Mi se mai comunică faptul că soţia sta cu sora mea, Emilica, măritată în oraşul de la poalele Tîmpei.

Amîndoi reflectăm asupra timpului care s-a scurs de-atunci, din acea toamnă tîrzie şi posacă a anului 1948. M-am dus cu gîndul, fulgerător, la învăţătorul Ion Constantinescu, împuşcat în ziua aceea de neuitat. În ce-l priveşte pe Şercăianu, avea ştiri despre ai săi. Tatăl, preot, trăia şi păstorea tot în comuna Pleşcoi, unde-l lăsase. Soţia i se mutase la Bucureşti, cu fata. Ca să poată ajunge acolo, se căsătorise de formă. Deşi era afectat de vestea primită, îşi ascundea amărăciunea. Aştepta să treacă lunile, să se lămurească asupra realităţii.

Am necazuri cu durerile mele reumatice. Cu primele zile ale toamnei, încep să mă jeneze încheieturile toate, de la mijloc în jos. Pînă încep să fac mişcări, să mă ridic, să merg, îmi trebuie minute de acomodare, care înseamnă tot atîtea minute de durere. Picioarele mi le tîrăsc greu. Mă tot gîndesc la vremea de iarnă sau la cea umedă. Cu siguranţă, voi fi obligat să stau la pat. Mă consolez cu ideea că nu voi mai fi la Aiud, în lunile ce urmează. Şercăianu mă menajează, nelăsîndu-mă să mai fac de serviciu.

Trec zilele, săptămînile. Cine se gîndea odinioară că vom ajunge pînă aici, fără ca „ceva" să se fi întîmplat? Cînd îmi spusese Dinu, la Braşov, în 1949, că-i posibil să stau în închisoare cinci ani şi să comunic asta în cameră, toţi au respins o asemenea posibilitate. Mai tîrziu, în celular, consideram intervalul dintre gratii ca reprezentînd fiecare un an. Le număram, le contabilizam şi, de la un timp, constat că-s mai puţine intervale de numărat decît trecuseră, făcute în ani. Aici, în Zarcă, cei cinci ani şi ceva s-au scurs şi ei ca un vis urît, ca un coşmar. De astă dată, număr lunile ultimului an şi săptămînile,rămase a le face. Cu mintea mă consider dincolo de gratiile închisorii şi gîndul se duce la cei ce mai au încă mulţi ani de făcut. În acelaşi timp, nu pot uita pe toţi cei care au rămas, presărînd, cu trupurile lor, pămîntul din jurul închisorilor şi lagărelor.

Într-un tîrziu, primim vizita colonelului Crăciun. Auzisem uşile celorlalte celule deschizîndu-se. În fine, îl vedem în prag, impozant cum e şi îngîmfat. Nu ne întreabă decît cum ne cheamă. Ştim că o face de formă. Îl văd că se apleacă spre politic, căruia îi şopteşte ceva. Pe Şercăianu îl

cunoștea de la grădină și, știind că-i medic veterinar, îi spune că mîine, cînd va fi liber, va fi bine de el, fiindcă are o profesie care-i un bulgăre de aur.

Ni se închide ușa, fără nici o convorbire. Pe la celelalte celule mai întîrziase. La noi fusese doar în trecere.

În discuțiile de la perete începem a primi mesaje pentru familii. Le memorăm, asigurîndu-i că ne vom achita de toate comisioanele, așa cum și alții au făcut-o pentru noi. Toți sînt bucuroși că vom aniversa Sfîntul Nicolae în familie. Ne rugau să ne gîndim și la ei. Comisioanele ne vin și de la celule mai îndepărtate. I-am asigurat pe toți că ne vom achita de solicitări.

Cînd se sună deșteptarea, în ziua de 27 Noiembrie 1963, vecinii ne bat în perete, în semn de „drum bun". Le răspundem atît cu vorba, cît și prin bătaie cu pumnul: „să ne vedem afară", „pe curînd" și „așa cum ne dorim". Deși arestarea avusese loc la data de 30 noiembrie 1948, totuși, după unele calcule ale evidenței, eliberarea căzuse pe la 27 noiembrie 1963.

După banalele momente ale programului zilnic, care se termină cu „terciul", milițianul ne deschide ușa: „Gata, ați scăpat!" Eram deja pregătiți, cu traista făcută. Aranjasem paturile și toată celula, ca să lăsăm ordine desăvîrșită. Preia cazarmamentul și restul mobilierului, spunîndu-ne să ne luăm gamela, lingura și cana. Asta-i tot.

Încă un pumn bătut cu putere în perete și, ieșind din celulă, în semn de salut, tușim pe la uși și tîrșîim picioarele. Auzim, din loc în loc, cîte un strigăt de salut. La ieșire, predăm milițianului vesela și sîntem luați în primire de un alt milițian, venit special să ne scoată din Zarca. Mai arunc o privire de-a lungul coridorului, care pare o hrubă: pe o parte, un perete fără nici o fereastră, pe cealaltă, uși negre care închid în spatele lor viețile atîtor oameni în suferință. Nu se dezmint nici acum. Ne pun hainele pe cap și așa, luați de căpăstru, îl urmăm pe însoțitor. Rămîn consecvenți măsurii: nimeni să nu ne vadă și să nu vedem pe careva. După puțin, sesizăm că am ajuns la secție, unde ni se dau la o parte hainele de pe cap.

Iată-ne la secție, introduși în acea cameră mare, în care poposisem pentru prima oară în Aiud, la începutul lui 1950. Goală, ca și atunci, servind de carantină pentru noii veniți sau pentru cei care pleacă. Rămîn mirat că ușa se închide în urma noastră. Credeam că vom fi duși la grefă, pentru îndeplinirea ultimelor formalități, o dată cu preluarea îmbrăcămintei civile. Deocamdată, sîntem în așteptare. Puțin după aceea ne sînt aduse coletele, conținînd hainele. Le predăm pe cele vărgate și, după ce le verificăm pe ale noastre în fața milițianului, îl încredințăm că nu ne lipsește nimic din ce-i al nostru.

Rămași singuri, ne aranjăm ținuta, ca să facem față cînd vom ieși afară, în lume, dincolo de zidurile închisorii. În sfîrșit, mă pot încinge cu

cureaua şi-mi pot încheia ghetele cu şireturi. Acum, începem a face presupuneri, pentru timpul imediat următor. Aveam în gînd mai multe variante. Prima era cea mai fericită, şi anume că, puţin mai tîrziu, vom fi conduşi pînă la poarta de la stradă şi lăsaţi liberi; alta, ceva mai puţin optimistă, era aceea că s-ar putea să fim predaţi miliţianului din localitate, ca acesta să ne însoţească pînă la domiciliul nostru, sau, mai ştii? pînă la vreun domiciliu obligatoriu, cum procedaseră cu alţii, prin 1956/1957. Iată că venise vremea să ne punem şi astfel de probleme. De un lucru eram siguri: că înapoi, în Zarca, nu ne vor duce. Scăpasem definitiv.

Cam după o oră de aşteptare, se prezintă un funcţionar de la grefă, care, după ce ne identifică, pune la punct cîteva lucruri, cum se face în atare situaţie. În primul rînd, ne prezintă biletele de eliberare. Le vedem completate, cu menţiunea că sîntem eliberaţi prin expirarea pedepsei. Ne cere să semnăm de primire. După ce semnăm, nu ni-l înmînează, cum e firesc. Pentru moment, nu dăm mare atenţie amănuntului. Apreciem că ni-l va da la ieşirea din închisoare.

Funcţionarul este satisfăcut că are în mînă documentul cu semnătura noastră de primire. Eram liberi deci, în baza actului. Biletul de eliberare rămîne asupra sa. Oricum, avem satisfacţia că s-au emis actele, prin care sîntem „eliberaţi". Din acest moment, nu mă mai simt sub povara greutăţii unei condamnări. Faptul că am văzut cu ochii mei biletul de eliberare m-a satisfăcut. Aşadar, vom fi eliberaţi, gîndeam. Funcţionarul ne întrebă dacă am lucrat în perioada condamnării. I s-a răspuns afirmativ, indicîndu-i şi minele unde muncisem. Ne-a asigurat că va verifica la birou şi că ne va aduce CEC-urile.

La scurt timp, revine cu cîteva hîrtii în mînă. Anunţă că a găsit numai carnetul CEC al lui Şercăianu; pe-al meu nu l-a putut afla. Şercăianu semnează de primirea carnetului, iar pe mine mă asigură că-l va căuta şi mi-l va aduce îndată.

După ce pleacă, mă enervez puţin. Acum, la eliberare, mi-ar fi fost de folos banii ce-i dobîndisem prin truda grea din mină. Şercăianu încearcă să mă liniştească, în sensul că suma de 500 lei, cît era trecut pe CEC-ul său, o vom împărţi frăţeşte, pe drum şi pînă acasă. Nervozitatea mea este îndreptăţită, îmi spuneam. După o robie ca miner, vreme de trei ani, îmi comunică faptul că nu dau de urma carnetului CEC. Deja devin bănuitor.

Dar nu numai pierderea carnetului mă enervează, ci şi faptul că nu ne scot de aici. Din momentul în care sîntem liberi, conform biletului de eliberare pentru care am semnat, ce rost are să nu ni se deschidă uşa, spre libertate? Vorbesc de unul singur, plimbîndu-mă agitat prin cameră, ignorîndu-l pe Şercăianu, care încearcă să mă calmeze.

Şi aşa a trecut vremea şi vine ora mesei, după cum auzim zgomotul caracteristic, făcut de hîrdăul cu mîncare, trîntit pe ciment. Ni se deschide

uşa şi, o dată cu ea, ni se înmînează gamelele. N-avem încotro şi terminăm de mîncat.

Cînd miliţianul ne ridică gamelele, îi atrag atenţia că nu-i legal să mai fim ţinuţi în starea aceasta, din moment ce sîntem liberi, după actele semnate. Răspunsul miliţianului vine prompt: „Pentru mine nu contează că eşti condamnat sau nu. Mi te-au dat în primire să te păzesc şi asta fac. Nu-i treaba mea să ştiu mai mult", după care ne închide uşa-n nas.

Nici nu mai avem cu cine vorbi. Este un simplu executant. Cine ştie cîţi din categoria mea, cu condamnarea făcută, nu i-o fi avut în pază acest miliţian! De-acum sînt lămurit că nu mă vor elibera: ne pregăteau o surpriză.

Curînd, apare acelaşi miliţian, care ne înmînează fiecăruia cîte un pacheţel cu hrană rece, pe mai multe zile. O face, nu fără a adăuga: „Iată că scap de voi!"

Nu mai există nici un dubiu că vom fi duşi de aici, din Aiud. Unde, nu bănuim. Căzuse varianta predării noastre către Miliţia locală.

Rămînem în aşteptare. N-aveam altceva mai bun de făcut. Consideram că, după orele 18 ale zilei eliberării, conform hîrtiei, nu ne vor mai ţine aici.

În aceeaşi zi, cam pe la trei, miliţianul ne deschide uşa cu următoarele cuvinte: „Hai, că am scăpat de voi!" Cu această formulă de adresare, ne despărţim de el şi de tot ce ne înconjura. Avem în faţă un alt miliţian. Ne ia în primire.

Bombănind, îl urmez, mişcîndu-mi greu picioarele. Afară, odată ieşiţi, privesc înapoi spre celularul teribilei închisori. Cînd ajungem în dreptul grefei, observăm că funcţionarii ne privesc pe geam. Erau şi ei nedumeriţi că nu sîntem liberi cu adevărat, după 15 ani executaţi. Ştiau că se încalcă brutal sacra idee de libertate a omului?

14

După ce trecem de prima poartă, văd o maşină de teren, un fel de IMS, cu prelată. În faţa ei – maiorul politic Chirilă şi încă un miliţian. Cu perfidia-i caracteristică, maiorul ne invită să luăm loc în maşină. Îl săgetez cu privirea, în vreme ce păşesc spre portieră. La comanda maiorului, maşina porneşte şi îndată trecem peste o altă poartă. La cea inferioară, se face verificarea de rutină şi gata, sîntem în stradă.

Clocotesc de furie împotriva a tot ce reprezenta ocîrmuirea. Dacă timp de 15 ani i-am simţit apăsarea pe propria-mi piele, fiind între ziduri, în

baza unei pedepse (justă sau nu), în baza unui mandat de arestare, de acum mă văd constrîns să-mi urmez temnicerii datorită arbitrarului.

Îmi vedeam răpită libertatea, fiindcă aşa voiau cei ce deţineau puterea, fără să mi se comunice în temeiul cărei legi sau al cărui text al constituţiei o fac. Sînt măsuri luate după bunul plac al cuiva, care deţine o parte din autoritatea statală, prin nesocotirea drepturilor sfinte cu care omul se naşte: de a fi liber, de a respira liber, de a se mişca liber.

De acum, sînt la discreţia celor ce mă însoţesc în maşină. Mă conduc, pînă unde oare? Cui vor să mă predea? Mă întreb ce temei au acum? De cîteva ceasuri, scăpasem de povara condamnării. Am citit şi am semnat că sînt liber, sau, mai exact, că m-au eliberat. Doar ei au emis un document în acest sens. Mi l-au arătat, l-am citit cu atenţie, m-am bucurat că, în sfîrşit, am ajuns la ziua „eliberării" şi, cînd colo, mă văd, în continuare, în aceeaşi postură. Sînt escortat şi dus undeva, loc necunoscut, pentru moment.

Deşi, de drept, sînt pus în libertate, constat că, în fapt, sînt încă arestat, deci privat de libertate. Iată documentul pentru care am semnat de primire.

RPR
MAI
Formaţiunea 0622 Aiud
Anul 1963 - XI - 27

BILET DE ELIBERARE> Nr. 7616/1963

Numitul: PĂUN A. NICOLAE

Născut în anul 1912 luna mai, ziua 18, în oraşul Buzău, raionul Buzău, regiunea Ploieşti, profesia avocat, fiul lui Alexandru şi al Vasilica.

A fost depus cu mandat la 1.12.1948, pînă la 27.XI.1963 de către Trib. militar Braşov cu mand. 102293/1949, emis de trib. militar Braşov, pentru faptul de crimă de uneltire.

Numitul se stabileşte cu domic. în com. Buzău, raionul Buzău, reg. Ploieşti.

Semnalmente personale: talia 1,80, fruntea înaltă, nasul rect. gura mică, bărbia ovală, sprîncenele castanii. Semne particulare n-are.

Drept care s-a eliberat prezentul bilet.

Comandant,
(ss) indescifrabil
Şeful grup evidenţă
(ss) indescifrabil

Cum vedem, actul mă pusese în libertate, dar stăpînirea nu s-a conformat.

Ce stranie părere au comuniștii despre noțiunea de libertate! Cîți s-au jertfit, de-a lungul istoriei, pentru a se recunoaște acest drept sacru. S-au sacrificat pentru ca, acum, în secolul XX, omul să poată respira liber, să poată gîndi liber, să scrie liber și să se deplaseze liber oriunde dorește, fără restricție, ca să se poată asocia cu alți semeni, cum crede de cuviință.

Cînd colo, iată cum este ținut, sub tocul cizmei, dreptul la libertate al omului. Ba mai mult, mă văd constrîns să-i urmez acolo unde vor, fără să mă întrebe dacă-s de acord, fără să-mi aducă la cunoștință intențiile lor, sau să-mi explice pentru ce nu mi-au dat drumul pe poarta închisorii, așa cum prevedea actul, semnat că-l primisem.

Astfel de gînduri îmi trec prin minte, cînd mașina, ieșind pe poarta închisorii, o ia spre stînga, la vale. Eram un pumn de nervi, în urma acestui prim șoc.

Cunosc traseul pe care alergăm cu mașina și realizez că ne îndreptăm spre gara CFR. Deci ne vor urca într-un tren. Dar cum vom călători, mă întreb?

Coborîm în spatele gării și de acolo ne îndreptăm spre peron, și apoi, între linii. Lume multă așteaptă trenul sau cunoscuții. Animație ca în toate gările.

Nu mă pot reține. Am dreptul să spun ce gîndesc și încă fără fereală. Lumea curioasă se adună și ea în jurul nostru. Îi arunc maiorului politic, care-i lîngă noi cu milițianul său, un protest, fără menajare. Este revolta ce acumulasem în sufletul meu, de atîția ani: „Sînteți niște tirani, cum v-am știut din totdeauna. Disprețuiți cele mai elementare drepturi ale omului. După un timp de 15 ani, cît mi-ați răpit libertatea, în baza unui mandat de arestare, ce bază legală aveți ca să mă țineți mai departe arestat, sub pază? Ce respect aveți pentru om și pentru noțiunea de libertate? Vă considerați puternici și, ca atare, nu vă pasă de ceilalți, mai cu seamă dacă am fost închiși pentru idei contrare vouă."

Am reprodus, din memorie, frînturi din reproșurile pe care le-am adus maiorului politic Chirilă.

Lumea strînsă în jur a prins mare parte din cele ce-i spusesem cerberului. Vorbisem destul de tare. Se face roșu la față. Îl aud scrîșnind printre dinți, ca să nu aud decît eu: „Lasă, că te ducem acolo unde-ai să te domolești!" Cînd aud răspunsul, îi dau replica, pe loc, tot cu voce tare: „Cum, vreme de 15 ani n-ați reușit să o faceți și acum crezi că o vor face alții?" Lumea aceea, mirată, ascultă. Eu mă plimb agitat cîțiva pași. Nu mă mai puteam stăpîni. Și, în fine, iată trenul, venind din sus. Recunoaștem duba. Nu coboară nimeni, în schimb se fac pregatiri pentru urcarea noastră, a celor doi. Îi mai arunc o privire încruntată maiorului, privire care înseamnă dispreț, dar și înverșunare de-a rămîne cum am fost . Maiorul îmi surprinde privirea și-și dă seama că din ochii mei ies flăcări.

În dubă, îmi continui reproşul: cum e posibil ca, după 15 ani de închisoare, acum, la expirarea condamnării, să nu mi se dea drumul? Şeful dubei îşi menţine ochii peste hîrtii, făcîndu-se a nu auzi vorbele mele. Doar dă dispoziţie miliţianului să ne ducă într-o celulă. Amicul meu de drum încearcă să mă liniştească, în sensul că n-are nici un rost să mă enervez, dar rămîn tensionat.

Am însă o uşurare sufletească. Nu-mi mai simt, în spate, povara osîndei. Scăpasem de ea. Indiferent unde mă vor duce, presupun că voi avea alt regim, ceva mai acceptabil, în comparaţie cu ce ni se aplicase pînă acum.

Într-un tîrziu, ajungem în Gara de Nord. Mă întreb încotro ne vor duce. Ştiam că în Bucureşti sînt două locuri de tranzit: Văcăreşti şi Jilava. Într-un tîrziu, undeva, la triaj, auzim zgomote de maşini, voci de oameni. Am dedus că-s pentru noi. Sîntem anunţaţi să ne pregătim de coborîre. Pentru mine, mişcările de coborîre sau urcare înseamnă dureri în regiunea lombară şi în încheieturile picioarelor. Sînt ajutat de Şercăianu, fiindcă singur nu pot. El îmi duce şi bagajul personal, sprijinindu-mă cînd cobor. Cam după trei sferturi de oră (deja era întuneric), observ că maşina coboară şi atunci îi şoptesc amicului că ne apropiem de Jilava, închisoarea care i-a înspăimîntat pe atîţia români trecuţi pe aici.

N-apuc să-mi termin vorba, fiindcă maşina s-a şi oprit. Plutonierul de la poartă, cercetînd hîrtiile, face semn unui miliţian, care ne ia în primire. Îl urmăm. Nu mai pătrunsesem pe această poartă, în interiorul fortului 13, cum este cunoscută Jilava, din iarna 1933/1934, ca student. Încep a-mi aminti traseul pe care-l străbatem acum. Mă năpădesc gîndurile. În timp ce-l urmez pe miliţian, mintea mă duce cu zeci de ani în urmă. De atunci şi pînă în clipa cînd intru, fortul a fost locul de mare supliciu al românilor. Mi-amintesc de oameni care-au trecut prin caznele Jilavei, oameni care-au ocupat funcţii înalte, foşti dregători cu răspundere în conducerea României. Aici au suferit chinurile foamei, umilinţei şi bătăi. Toată gama acestor suplicii le-au îndurat românii, îndeosebi după stăpînirea ţării de către comunism. Nu-i mai numesc. Poate că alţii o vor face, spre aducere aminte generaţiilor viitoare.

Şi românii de acum, ca şi cei de mai înainte, i-au cîntat acestei închisori un cîntec de jale:

„Geme Jilava
Neagră-nchisoare
C-ai fost sortită
Pentru români."

Îl cîntam ca studenţi. Acum, mi l-am fredonat în gînd, mergînd după miliţian. Pare grăbit şi cumva indispus, deranjat de prezenţa noastră.

Sîntem într-o cameră boltită, care dă într-un coridor al fortului. Un

curent de aer rece simt că-mi străbate tot corpul. Ușile sînt crăpate, ceea ce face ca și în cameră să pătrundă acest curent, de început de iarnă. E tot ce poate fi mai nepotrivit pentru încheieturile mele. Acum mă dor, de parcă mă aflu într-o pivniță umedă. Camera mare, cu paturi suprapuse, așezate pe mai multe rînduri. Ne facem loc, cum putem, pe cîte un pat. În momentul în care îl atingem, din saltele iese un nor de praf, semn că de multă vreme nu fuseseră oameni aici. Facem puțină recunoaștere. Dau peste ceva ce nu mai văzusem: cutii sau pahare de culoare albă. Am înțeles că-s dintr-un material care se îndoaie sau se rupe. E prima oară cînd văd obiecte făcute din material plastic. O noutate, de care iau cunoștință. Mă gîndeam că astfel de obiecte ne-ar fi prins bine în celule, în loc de sticle, pentru folosit la unele necesități prozaice, de fiecare zi. Mi se par primele realizări ale lumii civilizate. Comentăm pe marginea acestor „descoperiri", de care fuseserăm străini. Născociri noi. Vorbim, pînă ce ne cuprinde somnul, ghemuindu-ne cum putem în paturi. Ca să mă protejez, peste pătură pun tot ce aveam cu mine ca îmbrăcăminte, fiindcă simt că frigul pătrunde de pretutindeni. Cînd mă trezesc, constat că încheieturile îmi dau dureri. Ca să scap puțin, fac mișcare în intervalul dintre paturi. Mi-aduc aminte de sfatul doctorului Uță Dumitru, pe cînd eram la izolare, în Zarcă.

La preluarea serviciului de către milițian, nu mă las și-i amintesc și acestuia că-s om liber și că n-au de ce să mă țină închis. Îi cer să-mi spună care-i temeiul legal al reținerii mele. Primesc răspunsul imediat: „Nu mă interesează ce-mi spui. Mi te-au dat să te păzesc aici, după care, la stuf cu voi!" și închide ușa, fără alt comentariu.

Așadar e vorba de „stuf", de recoltat stuful din baltă, sau mai știu de unde, pe care-l fac cu deținuții ce-i au în mînă. Încep a coborî din înaltul norilor și revin cu picioarele pe pămînt. Nu mă pot împăca, totuși, cu un asemenea gînd și-mi acumulez revolta împotriva a tot ce există ca sistem de asuprire comunistă.

Nu ne rămîne altceva decît să așteptăm, fiind în tranzit. Încotro ne vor duce, deducem: spre bălțile dunărene sau în deltă.

Nu după multă vreme, milițianul ne anunță să fim gata de plecare. Facem cale-ntoarsă, cu formalitățile de rigoare la plecare și hrana rece, pe mai multe zile. Conduși pînă la duba unei garnituri de tren, călătorim pînă la Galați. Deci tot spre zonă cu stuf ne îndreptăm. Auzisem de unele puncte, unde ființau așa-zisele „colonii", pentru astfel de munci. Ajunși în gara Galați, pe peron ne iau în primire doi gardieni. Sîntem numai noi doi. Călătorim pe jos, amestecați cu populația orașului. Nimeni nu ne deranjează cu vreo privire sau iscodire. Le sîntem indiferenți, deși cred că printre ei sînt și oameni care își dau seama cam ce-i cu noi. Sînt curioșii care ne însoțesc cu privirea. Probabil că-i mai văzuseră și pe alții în situația noastră. Milițienii

nu ne deranjează. Respir aerul curat, ca şi cînd aş fi cu adevărat „afară”. Merg în cadenţă şi mă uit undeva departe, peste capetele oamenilor. Mărşăluiesc cu gîndurile mele, înfipte în trecut. Uit de dureri şi, după un timp, văd că am ajuns în faţa unei clădiri cu ziduri înalte. Este închisoarea din Galaţi.

Pentru noi, formalităţile sînt simple. Predaţi unui miliţian, iată-ne introduşi într-o celulă. E mai altfel decît cele de prin Transilvania. Ceea ce reprezintă ceva aparte este aprovizionarea cu apă, adusă din Dunăre. În vasele respective se pun ceva pastile, care o limpezesc. Am încercat să bem, dar nu izbutim. Are un gust neplăcut. Ne mulţumim cu lichidul din zeama ce reprezintă mîncarea zilnică.

Aici, în Galaţi, primim ultimele informaţii în ce ne priveşte şi mai ştim că se aşteaptă sosirea unor delegaţi, care să ne însoţească pînă la destinaţie. Vine şi ziua aceea. La poartă, dăm ochii cu doi miliţieni care ne întîmpină cu zîmbete. Ne întind mîna. Interpretăm gestul ca un indiciu sigur al renunţării la brutalităţile de pînă acum. Ne spun că vom călători ca simpli civili. Mijlocul de transport este un vapor, ancorat în portul Galaţi. Ne amestecăm cu oamenii întîlniţi în cale. Este o adevărată plimbare, la care nici nu visam cu ceva vreme mai înainte.

Călătorim în clasa I a vaporului, numai noi cu miliţienii. În cealaltă clasă, sînt călătorii civili. Ne desparte de ei doar un geam care se poate manevra. Acolo, la civili, este multă gălăgie, voioşie, animată de băutura pe care o sorb din sticle trecute din mînă-n mînă. Mulţi vin de la „tîrg” cu cumpărături făcute, alţii se duc după ceva „marfă”, pe care s-o cumpere din alte localităţi. Se fumează mult. Curînd, acolo pluteşte un nor din consumarea acestei buruieni, nu prea agreată de unii călători. Miliţienii sînt binevoitori. Ne informează că acolo unde ne vor duce sînt mai multe sute de persoane, cu situaţii similare nouă. Nu crezuseră că executasem 15 ani închisoare şi acum, după expirare, în loc să fim eliberaţi, sîntem în aceeaşi situaţie, de arestaţi. Scot din mapă dosarele. Le studiază, după care îşi exprimă părerea: „Da, aşa este, dar n-aţi fost cuminţi pe unde aţi fost.” Am avut încă o dată prilejul să-mi vărs revolta împotriva a tot ce reprezintă stăpînirea comunistă, care dovedeşte atîta abuz şi ilegalitate. Miliţianul nu reacţionează în nici un fel. Mă lasă pînă ce mă calmez.

Pe vapor, observ acea lume atît de diversificată. Oamenii ne fac semne, ne oferă de toate, mîncare şi băutură, dar nu primim, deşi miliţienii nu s-ar fi opus. Le mulţumim pentru gest, arătîndu-le că avem şi noi. În schimb, miliţienii iau şi se ospătează din plin. Băutura îi face şi mai amabili.

Realizăm că toţi şi-au dat seama ce fel de călători sîntem. Vaporul opreşte prin diferite porturi primitive, unde unii coboară, alţii urcă. Este mijlocul de transport cel mai obişnuit, chiar unicul. Majoritatea sînt lipoveni, vorbesc în limba lor, dar nouă ni se adresează în româneşte.

Multe porturi am văzut. Vasul nostru navighează mai departe, pe canalul Chilia. După un timp, ajungem la punctul terminus al călătoriei. Este Periprava, locul destinației, ne spun milițienii. Cînd coborîm, mă izbește o particularitate: mult nisip. Urcăm un dîmb, după care încep să apară primele case. Toate învelite cu stuf, stuf care formează și gardurile gospodăriilor. Totuși, oamenii au fixat nisipul, plantînd pomi. Localnicii ne privesc curioși. Merg greu. Ceva mai departe, drumul nostru se oprește, fiind barat de o poartă, pe care străjuiește o firmă mare. Rețin două cuvinte: internat și Periprava. Am ajuns la poarta lagărului.

În prepeleacul de la poartă, un ostaș scrutează zarea cît poate cuprinde cu ochii. Gardul de sîrmă ghimpată împrejmuiește întregul lagăr. Prepeleacurile nu lipsesc pe traseul acestui gard. În fiecare, un ostaș securist este la post, noi fiind încă dușmani ai poporului. La ghereta de la intrare se fac formalitățile de identificare și de înregistrare. Cei doi milițieni care ne-au însoțit pînă aici au plecat și, de-acum, sîntem conduși de un altul, de-al casei. Nu ni se pare nici sever, nici mai aparte. Ne îndreptăm spre un grup de barăci. Merg destul de greu prin nisip.

Am sosit într-o sîmbătă, dacă-mi aduc bine aminte, și ora era pînă-n prînz. Curtea, vastă, este împărțită în mai multe compartimente, separate cu garduri de sîrmă pe care sînt împletite, din loc în loc, fire de stuf, așezate pe verticală. Nisipul, datorită vîntului, formează mici dune, peste care trecem anevoie, mai ales eu. În grupul acela de barăci vedem oameni puțin agitați, privind spre noi. Și-au dat seama că vin alții de-ai lor. Milițianul merge puțin mai înainte, strigă un nume, după care se înapoiază, spunîndu-ne să ne continuăm singuri drumul în direcția barăcilor.

De la distanță, sîntem chemați de cîte unul. Ajunși în ultimul țarc, îmi dau seama că aici este lagărul nostru propriu-zis, Periprava.

E un adevărat șoc tot ce văd acum, aici. De unde îi consideram pe unii eliberați din Aiud de cinci ani, prin expirarea pedepsei, îi găsesc ieșindu-ne în întîmpinare. Amicul Dem. Iliescu, avocat și coleg al meu, căruia îi expirase osînda de zece ani este în starea de lăgărist de cinci ani și jumătate. Îl citez numai pe el, dar sînt atîția în aceeași situație. Ică Spirescu, și el avocat, din București sau inginerul Ion Panteș sau învățătorul Victor Popa, mineri ca și mine, se numără printre cei care mă întîmpină. De Dem. Iliescu mă despărțisem în 1950, deci nu ne văzusem de 13 ani. Poate pe parcursul relatării să mai fac mențiunea altor nume de prieteni găsiți la Periprava. Sînt bucuroși cînd ne văd, în primul rînd că sîntem în viață, dar observ și o tristețe pe fețele tuturor. De la un timp, nu le mai aduseseră oameni noi, așadar presupuneau că ar fi posibilă o eliberare a tuturor. Aducerea noastră le-a curmat multora calculul. De unde sperau să fie eliberați pînă-n Crăciun, de-acum își văd iluziile spulberate.

Oricum, e mare bucurie că sîntem împreună, că, deci, vom împărţi în comun soarta. Ne cazăm cum dorim, în raport de locurile libere existente prin bărăci. Ca să mă menajeze, îmi găsesc un pat jos, nu suprapus, să nu fiu nevoit să urc. Este şi un cabinet medical, grupul de medici fiind condus de doctorul Morariu, făgărăşan.

Ceva nou, care mă surprinde, e că oamenii pot circula liberi de la o baracă la alta, sau să se plimbe în voie, cît pot şi cît vor, prin curtea din faţa şi din spatele barăcilor. Mă întind pe pat, liniştit. De acum, sînt lăgărist, calitate fixată pe un termen necunoscut. Sînt impresionat că am dat peste oameni care-şi executaseră condamnarea de mulţi ani, dar sînt ţinuţi la cheremul stăpînirii. Mă umplu de şi mai multă revoltă. Acumulez noi şi noi nemulţumiri, ce mocnesc în mine, gata să explodeze, să se aprindă ca un jăratec sub spuză.

Mă văd cu avocatul Vasile Cîrciu, din Rădăuţi, pe care-l cunosc din studenţie, de la Iaşi. Ne bucurăm pînă la lacrimi văzîndu-ne. Ce tinereţe plină de avînt, ce elan aveam, de să urcăm dintr-o săritură munţii, ce visuri în înfăptuirea acelui sfînt ideal al nostru şi, acum, la ce trudă sîntem supuşi! În cîteva clipe, ne răscolim tot trecutul nostru curat, tumultuos, care ne-a înflăcărat atunci, dar care mai dăinuie în inimile noastre încă tinere. El îl aduce pe Visticul-Sebastian Erhan – omul de mare credinţă din Cîmpulungul Bucovinei. Fusesem în casa lui de mare gospodar, ca student, în 1934. Bătrîn acum, făcea efort să se menţină pe linia de plutire; atunci, falnic cît un brad, adevărat voinic, de se mîndrea lumea cu el.

Toţi cei care vin mi-aduc daruri, constînd din alimente: unt, biscuiţi, dulciuri şi alte bunătăţi, de care uitasem de mulţi ani. Nu le pot consuma şi-i rog să le păstreze pentru mai tîrziu. Mă informez cum de au asemenea bunătăţi. Ei mă lămuresc încetul cu încetul.

Aflu că acolo se află şi Horia Cosmovici, avocatul cunoscut pentru apărarea făcută în 1938, în acel mare proces, lui Corneliu Codreanu. Îl lăsasem la Aiud în fabrică, la secţia de jucării, în 1950. Povara anilor îşi spusese şi asupra lui cuvîntul, dar era încă vioi.

Este o mare diferenţă faţă de ce-am lăsat la Aiud. Aici se aduc ziare şi cărţi de tot felul. Ziarele circulă şi oamenii pot comenta în fel şi chip, cum voiesc. Am citit *Un om între oameni,* scrisă de Camil Petrescu.

M-am informat şi lămurit, pe deplin, în ce fel îşi duceau viaţa oamenii în lagăr. Am aflat că oricine lucra undeva, în cadrul lagărului, după un timp avea dreptul să scrie acasă, deci să ia legătura cu familia şi să primească pachete cu alimente şi îmbrăcăminte. Prin urmare, orice lăgărist, după o ruptură de atîţia ani, se grăbea să lucreze ceva, care să-i dea posibilitatea să scrie cîteva rînduri şi să înfiripeze cu familia o legătură. Astfel au procedat mai toţi, cu rare excepţii. Dar care era lucrul de bază?

În primul rînd, recoltarea stufului, care începea toamna şi ținea pînă primăvara, tîrziu. Din primăvară şi pînă în toamnă, se lucra la grădini de zarzavat. Acolo puteau munci şi oameni mai slăbiți sau bătrîni. Mai erau şi alte posibilități, care să ducă la obținerea dreptului la scrisoare şi pachet.

Cînd am venit în lagăr, la început de decembrie, se lăsase frigul. Recoltatul stufului era o muncă grea, fiind efectuată manual, pe temperaturi de sub zero grade şi cu picioarele în apă. E drept că oamenii primeau încălțăminte de cauciuc. Puțin după utilizare, se crăpa şi apa pătrundea la picioare, oricîtă cîrpeală s-ar fi făcut. Ca să-şi primească scrisoarea, erau obligați ca, zilnic, să-şi îndeplinească norma de recoltat. Stuful se tăia cu secera, după care se strîngea în snopi, fiecare cu diametrul de un metru. Norma zilnică era de opt snopi. La sfîrşitul lunii, se aprecia dacă se acorda dreptul la scrisoare. Era muncă grea şi cea mai riscantă din punct de vedere al sănătății. Pe lîngă aceasta, era istovitoare. Oamenii se încumetau să-şi asume riscul îmbolnăvirii. Vasile Cîrciu, cam de vîrsta mea, 52 ani, o făcea numai ca să-şi mențină legătura cu familia. M-am îngîndurat aflînd în ce condiții trebuie să munceşti, în plină iarnă, ca să obții un astfel de „drept". Eram sigur că nu mă voi bucura de el, dată fiind condiția fizică, din momentul acela.

Din prima zi, m-am orientat asupra componenței deținuților. Erau strînşi de pe întreg teritoriul țării. Pe lîngă cei ce fuseseră prin închisori cu condamnări executate, unii trecuseră cu domiciliul obligatoriu prin Bărăgan. Am întîlnit la Periprava şi țărani. După lectura cărțuliilor distribuite în Zarcă, am dedus că începuse acțiunea de colectivizare a agriculturii. Nu se făcuse cu entuziasm, cum se descria prin povestioare, ci s-au folosit toate metodele diabolice, spre a se realiza. Aici, la Periprava, am aflat realitatea crudă de la țărani. Mi-au descris toate formele de silnicii prin care trecuseră. Erau țărani din părțile Vrancei, din Argeş sau Oltenia. Nu credeam ca oamenii satelor să se fi opus cu atîta hotărîre la colectivizarea aceasta, începută cam prin 1960. Dragostea țăranului pentru pămîntul lui, mult-puțin cît avea, era atît de puternică, încît nu se putea despărți de el aşa, cu una, cu două. Țăranii de la Periprava erau din aceia care s-au opus colectivizării. Am stat de vorbă cu foarte mulți dintre ei şi mi-au povestit amănunțit cum s-a procedat ca să li se ia pămîntul, împreună cu inventarul fiecăruia, vite, pluguri, căruțe. Printre ei, am întîlnit mulți preoți. Dintre aceştia, aş pomeni numele preotului Letea,din Oltenia, județul Dolj, fratele doctorului Letea, cel judecat în lot cu mine, cu 15 ani înainte. Țăranii din Argeş mi-au dat detalii în privința maltratării la care fuseseră supuşi de securitatea din părțile lor. Auzind că-s buzoian, au vorbit de unul din securiştii aceştia, un anume Mihăilescu. Cînd aud de numele acestui ticălos, le spun că l-am cunoscut din copilărie. Nu ştiu cum de se pot găsi astfel de oameni, fără pic de licărire de omenie în inimă. Acest Mihăilescu învățase o meserie. În loc

să şi-o fructifice, a preferat munca de terorizare a oamenilor, pentru realizarea unor scopuri străine de firea noastră românească. Ţăranii îl blestemau pentru tot ce-au pătimit din partea lui. Cei din Argeş erau atît de traumatizaţi de acest maior, încît nici după atîţia ani nu-şi reveniseră din şoc. Mă uitam cum îşi vorbeau numai între ei, cu speranţa în priviri, că lucrurile se vor întoarce ca mai înainte şi că pămînturile li se vor restitui. Erau convinşi că totul nu-i decît un provizorat. La Periprava, erau de peste trei ani, rupţi de familiile, de gospodăriile, de pămînturile lor.

Acum îmi explicam pentru ce, în Aiud, începuseră acele şedinţe cu noi. Considerau ca terminată colectivizarea şi voiau să evite eliberarea noastră în perioada cînd lumea era în fierbere mare. Se temeau să nu luăm contact cu lumea satelor şi să-i împingem la rezistenţă. Ridicaseră preoţii care se alăturaseră sătenilor. Cu toţii credeau că, pe curînd, se vor întoarce pe la case, pentru a-şi relua pămînturile în primire. Aveau o dorinţă arzătoare să se răfuiască cu toţi cei care agitaseră satele pentru această colectivizare forţată. Cei ce au făcut-o, nu reuşiseră să lege un crîmpei în ograda proprie, să bată un par în jurul casei. Aceştia fuseseră cei mai activi, cei mai înrăiţi, ridicaţi apoi în fruntea bucatelor. Gospodarii de frunte fuseseră categorisiţi cu numele de chiaburi şi ei au fost în obiectivul lor, din primele zile. În rîndul celor mai aprigi adversari, se numărau aceşti ţărani, adunaţi la Periprava.

Totalul lăgăriştilor, la sosirea mea acolo, se ridica la aproximativ cinci sute de oameni.

Dar, pe lîngă ţărani, în lagăr se găseau internate şi alte persoane. Aş aminti numele lui Ilie Lazăr, fruntaşul naţional-ţărănist care, ştim, se număra printre apropiaţii lui Iuliu Maniu. Deşi în vîrstă, după atîţia ani de detenţie, îşi păstra vioiciunea minţii, avînd un moral foarte ridicat. Era încrezător în viitorul democrat al lumii şi, implicit, al ţării noastre. Înalt, voinic, îşi păstra vigoarea fizică. Ştiam că se făcuse cunoscut în viaţa politică dintre cele două războaie, impunîndu-se prin robusteţea fizică. Voi mai face pomenire despre alte nume, pe măsură ce voi relata unele aspecte ale şederii aici.

În după-amiaza aducerii, prietenii găsiţi mă anunţă că voi fi internat în infirmeria lagărului, pentru a fi pus pe picioare. Infirmeria fusese organizată în cîteva camere ale unei barăci. Se internau bolnavii suferind de diferite maladii, pulmonare, cardiace, interne. Condiţiile de internare şi de asistenţă se asemănau cu cele ale unui spital de afară. Exista şi un cabinet stomatologic, un laborator care efectua analizele fiecărui bolnav internat, după cum era cazul. Dintre medici, reţin numele doctorului Octavian Sonea, cel mai în vîrstă, care conducea laboratorul. Pentru că era cel mai în vîrstă, toţi i se adresau cu termenul de „papa". Respectat şi iubit de toată lumea, doctorul Sonea, din Braşov, a fost un adevărat mentor pentru mulţi deţinuţi din lagăr.

Doctorul Morariu, şeful acestei infirmerii, era în bune relaţii cu conducerea lagărului. De multe ori, era solicitat să consulte şi să trateze şi pe unii bolnavi din comună. O făcea cu toată dăruirea, fiind însoţit de cineva, cînd ieşea pe poarta lagărului. Datorită acestei calităţi şi situaţiei ce-şi crease, era bine informat asupra unor date şi măsuri ce ne priveau.

Cum am menţionat, mă mirasem văzînd la Jilava acele obiecte din plastic. Era ceva nou, necunoscut de mine. Aici rămîn surprins cînd beau lapte, oferit de Emil Budei, din praf. Auzisem de aşa ceva, dar nu văzusem praf de lapte.

Voi mai cunoaşte acolo un medic, pe doctorul Sever Perianu, unul din cei mai buni cardiologi din ţară, format la clinicile universităţii din Cluj.

Aşa cum fusesem anunţat imediat după venire, mă consultă doctorul Morariu şi de luni sînt internat la infirmerie, la cardiaci, salon supravegheat de doctorul Perianu. Era ceva mai tînăr decît mine. M-am convins de capacitatea sa profesională şi, în egală măsură, de cea intelectuală. Fusese implicat în organizaţia creată la Cluj, cu ramificaţii în toată Transilvania, după evenimentele din Ungaria în 1956. După internarea mea la infirmeria de la Baia-Sprie, acum mă văd din nou bolnav. Atunci încă eram tînăr; acum, mai în vîrstă şi la limita forţelor fizice. Trecuseră deja cincisprezece ani de la arestare. Ceea ce m-a frapat a fost aspectul de spital. Căldura, curăţenia şi îngrijirile dădeau această notă specifică. Fără îndoială, se datora medicilor, care au impus aceasta. Erau încrezători în însănătoşirea mea. Mi-au aranjat un loc lîngă sobă şi la geam. Nu-mi închipuiam să fiu primit cu atîta căldură. Prin fereastră, priveam la toţi oamenii care se plimbau prin faţa infirmeriei. Văzîndu-mă, mă salutau cu toată afecţiunea.

Doctorul Sever Perianu m-a tratat în mod desăvîrşit, aşa cum se face la cea mai modernă clinică. A început cu antecedentele bolilor de care suferisem. Acuzam dureri reumatice, cum ştiam după jena tuturor încheieturilor, dar mă temeam şi de unele complicaţii cardiace.

După ce mă consultă, întîi de toate mă anunţă că nu-i nici o problemă cu inima. Este ea puţin obosită, dar nu ne va crea probleme, mă linişteşte el. Urgenţa numărul unu o constituiau durerile reumatice de la încheieturi. După minuţioasa consultare, el îşi spune cuvîntul: debilitate, reumatism şi anchilozare a încheieturilor, toate provocate de o şedere îndelungată în celulă, cu atmosferă umedă, igrasioasă, rece, cu lipsă de mişcare şi alimentaţie insuficientă. Vestea că inima nu-mi este afectată mă bucură. Mă simt mai liniştit.

Doctorul Perianu mi-a dezvoltat concepţia cea mai recentă pentru vindecarea reumatismului. Boala se poate trata prin trei căi: balneologic, medicamentos şi prin gimnastică. În situaţia în care mă găseam, nu-mi putea administra decît medicamentaţie şi gimnastică, ultima depinzînd numai de

mine. Îmi cere să depun multă voinţă şi perseverenţă. L-am asigurat că îi voi dovedi că posed o voinţă de care se va convinge. Pentru documentarea mea în această privinţă mi-a dat să citesc un tratat de medicină în limba franceză, unde se prezenta o asemenea posibilitate. În adevăr, după cele mai recente teorii, gimnastica reprezenta una din metodele cele mai eficace pentru însănătoşirea maladiilor reumatismale.

Mi-a întocmit un program zilnic şi pe ore, învăţîndu-mă să fac mişcările numai aşa cum prevedeau normele specificate în tratat. Toată gimnastica o făceam sub îndrumarea şi supravegherea lui. Asta la început, fiindcă, după un timp, mă descurcam singur. Făceam progrese din zi în zi. Fiecare încheietură era pusă la treabă, începînd cu gleznele, genunchii şi pînă la ceafă. Nu lipseau nici mîinile, de la degete pînă la umeri. Cînd aveam dureri, se bucura, spunîndu-mi că asta înseamnă că acolo e miezul bolii şi că trebuie îndepărtat. După un timp, nu mă mai recunosc, de cum fusesem. În final, ajunsesem să-i depăşesc toate aşteptările doctorului Perianu. Mă puteam aşeza cu capul pe podea, de-a lungul peretelui, cu picioarele întinse pe verticala acestuia. Amicii se uitau pe fereastră la mine şi se bucurau de cele ce vedeau. Eram de nerecunoscut, după trei săptămîni de internare. Desigur, mi se administraseră şi ceva medicamente. El mă previne că reumatismul este înşelător. Ideal ar fi ca în lunile cu „r" (septembrie, octombrie, noiembrie, decembrie, ianuarie, februarie, martie şi aprilie) să merg în sud, în Egipt de pildă; în celelalte luni, fără „r", să stau în ţară. Era o glumă a lui. Mi-a recomandat ca, după eliberare, să-mi completez tratamentul cu băi, în anumite staţiuni balneare, fără să renunţ la gimnastica medicală.

De-acum, mă gîndesc să obţin dreptul la o scrisoare. El mă sfătuieşte să nu încerc la recoltat stuf, fiindcă acolo nu-i treabă pentru mine: ar însemna să se agraveze lombosciatica. La grădină da, cînd se va începe lucrul acolo. Deci, răbdare.

După sosirea la Periprava, cînd şi cînd se mai elibera cîte cineva. Dar se făcea asta şi înainte de aducerea mea.

Printre cei întîlniţi aici se afla şi Ion Maxim, pe care-l cunoscusem doar prin alfabetul morse, vorbind la perete. Ne-am bucurat că, în fine, sosise vremea să ne cunoaştem personal. Convorbirile de la Aiud ne apropiaseră, de parcă ne ştiam de-o viaţă. Am ocazia să-l văd în carne şi oase, să ne privim în ochi, ca doi buni prieteni. Era mai tînăr decît mine cam cu zece ani. Vioi, energic, plin de vigoare, fizică dar, mai cu seamă, intelectuală, era o plăcere să ne vorbim. După ani şi ani, i-am urmărit activitatea prin „România Literară". A şi tipărit o carte, *Menţiuni critice*. La Periprava a fost extrem de atent cu mine. Nu putea uita aprecierile ce i-am făcut în celular asupra unor poezii, compuse ca deţinut. Îmi vorbeşte de o posibilă eliberare. Avea unele indicii.

Într-una din zile, mă anunță că a fost chemat de administrația lagărului, să-i spună că va fi eliberat. Se aștepta doar sosirea vaporului-cursă, pe Dunăre. A fost de acord că poate să-mi facă orice serviciu, privind transmiterea de vești către familie. După ce-am auzit că drumul trece prin București, gata, am și găsit rezolvarea. Mi-a promis că va face totul în sensul acesta. În București locuia sora soției, iar cumnatul meu era preot-paroh al bisericii din Colentina. Bîlbîie, pe numele lui. Nu doream decît să ia cunoștință că sînt în viață și să transmită familiei mele vestea. Ca semn de recunoaștere și garanție că trimit un om de încredere, i-am dat amicului Maxim un prosop nefolosit, pe care-l țineam la mine de la plecarea din securitate. Era un prosop cunoscut de familia soției, fiindcă toate surorile primiseră un astfel de prosop ca zestre. În adevăr, așa a procedat. Cu prima cursă a vaporului, a plecat.

Cînd m-am eliberat, la vremea mea, familia mi-a dat amănunte cu privire la vizita lui Ion Maxim la București. A fost primit cu toată atenția. Cînd sora soției a văzut prosopul și-a dat imediat seama că este de-al familiei. Din București, s-a dus la Brașov, unde i se dăduse adresa soției și a fetei, stabilite, între timp, acolo.

Prin urmare, am reușit să transmit familiei ultimile vești despre mine și starea în care mă aflam.

Printre amicii de pe vremea studenției, am întîlnit și pe George Hîncu. El urmase Literele și ajunsese profesor. Era originar din județul Tecuci. Ca student, avusese o idilă cu o colegă, Adina Nica..S-au și căsătorit, stabilindu-se în Galați, unde ambii își aveau posturile în învățămînt. George Hîncu a luat drumul închisorilor, iar Adina lui îi purta de grijă. Hîncu reușise să lucreze, ținînd evidența scriptelor, privind medicamentele ce se distribuiau lagărului. Pentru aceasta, el trimitea scrisori și, drept urmare, primea pachete. Mare bucurie pe amîndoi: nu ne revăzusem de zeci de ani. Frățietatea care ne legase de-atunci, ca și cu Vasile Cîrciu, nu se putea uita așa de ușor. Viața din Iașul visurilor noastre ne-a cimentat prietenia. De foarte multe ori, noi trei stam de vorbă și ne gîndeam la trecut și la viitor. Rămăseserăm intacți din punct de vedere al structurii sufletești ce-și avea temeiurile în tinerețea de odinioară.

George Hîncu suferea de stomac și era programat să fie trimis la Tulcea, pentru operație. În situația aceasta, se gîndea să-mi lase mie grija scriptologiei, pe care o ținea la zi. Provizoriu, pînă la întoarcerea sa din spital. Acestea erau doar eventuale proiecte de viitor.

Mă întorc la baracă, schimbîndu-mi locul. Într-un fel, scăpasem de durerile cu care venisem. Făceam plimbări după un program stabilit. Era în plină iarnă. În infirmerie cunoscusem un profesor grec, cunoscător al problemelor de filosofie. El privea orientarea viitoare a omenirii sub un unghi

personal, original, dincolo de concepția materialistă a socialismului, într-un cuvînt, a marxismului și comunismului. Concepea lumea viitoare bazată pe principiile naționale ale popoarelor. Își formula vederile pe raționamente întemeiate pe concepția lui Tsatsos, profesor și viitor om politic grec. Cît am stat cu el, mi-a fost o bună companie.

Odată cu Ion Maxim a plecat și profesorul grec. Trecuse multă vreme de-atunci, parcă și uitasem de ei. Așa am intrat în martie. În lumea aceea a Dunării, plină cu nisip, din loc în loc se formaseră niște ridicături, pe care localnicii le numeau grinduri. Termenul ni l-am însușit și noi. În incinta locului cu barăcile noastre, exista un astfel de grind. Ne urcam pe el și, de acolo, priveam în depărtări, cît puteam cuprinde cu ochii. Vedeam pădurea Letea, o oază în mijlocul dunelor de nisip, la capătul Deltei. Mă lăsam furat de gînduri și priveam înspre acel loc, cu o vegetație rămasă din alte ere geologice. Mă uitam și pe celălalt mal, peste brațul Chilia, malul Basarabiei noastre. Ne aflam aproape de țara vecină.

Așa se scurge și luna martie. De-acum aveam în față primăvara, cu alte speranțe. Într-una din zile, nu mă simt bine. N-am poftă de mîncare, am febră și aș fi tot stat la pat. Simt că-mi scad puterile fizice. Bolesc de-a binelea. Doctorul Nicolescu, din Ploiești, care își avea patul sub al meu, mă consultă, fără nici un instrument. Aduce un termometru. După ce mi-l pune, constată că am 39 de grade. Imediat, alarmează cabinetul medical, care, printr-un medic, stabilește diagnosticul: congestie pulmonară. Internat, din nou, la infirmerie, sînt îngrijorat, cum e și firesc. Eu, care mă gîndeam că scăpasem de orice boală, mă văd din nou pe mîna doctorilor. Primul care vine la patul meu a fost doctorul Sever Perianu. Mă consultă și el cu toată atenția și confirmă diagnosticul. Mă asigură că-i va da de hac bolii. În adevăr, începe un tratament cu streptomicină. Datorită acestui tratament intensiv, febra scade și îmi revin, cumva, la normal. După aceea, îmi administrează tonice, ca să mă pot pune iar pe picioare.

Cît timp am fost la infirmerie, George Hîncu, și el internat, sta cu patul alături. Îmi mărise speranța că îl voi putea înlocui, după trimiterea sa la spital, pentru operație.

Reîntors la baracă, îmi reiau, încetul cu încetul, vechiul program de plimbare, dar ceva mai prudent. Îl aveam alături pe doctorul Nicolescu, care mă ținea din scurt, să nu abuzez.

Mi-aduc aminte că sărbătorile Paștelui, ca în fiecare an, le-am făcut în detenție. De astă dată, ceva mai relaxați. Îi aveam pe preoții Ion Ilinescu, cunoscut de la mină și pe preotul Tatulea, așișderea. Erau și alți preoți, dar aceștia doi se preocupau mai mult de cele pregătitoare primirii Sfintelor Paște. N-am repetat slujba Învierii de la mina Baia-Sprie, din 1951, însă și aici i-am dat cuvenita cinstire. Prin mijlociri rămase discrete, ni se adusese

Sfînta Împărtăşanie de afară, aşa că primisem curăţirea sufletească, pe care toţi o doream.

Sărbătorim Sfintele Paşte mai altfel, fiindcă puteam a ne deplasa în voie, de la o baracă la alta, fără restricţie. Era o voioşie generală. Ne lipsea doar libertatea şi ambianţa familiilor, rămase încă departe de locul unde ne găseam.

Sîntem deja în luna aprilie. Încep oamenii să se gîndească la viitoarele zile de muncă la grădină. Recoltatul stufului este încă în toi, dar în curînd se va termina şi cu asta vor începe alte munci. Mi se arată cîteva sere şi cineva îmi sugerează că aş putea lucra, fiindcă deja se fac pregătiri preliminare. Recenta congestie pulmonară mă făcea să fiu ceva mai prudent la asemenea sugestii. Încă nu se încălzise bine, ca să mă pot hazarda să lucrez sub cerul deschis, expus intemperiilor, şi nici în sere cu aer închis. Pentru moment, căutam să mă fortific, ca să mă ştiu pe deplin restabilit, după care voi vedea încotro îmi voi găsi de lucru.

Pînă una-alta, amicul George Hîncu mă tot vizita sau îmi trimitea vorbă să merg pe la el, să-l ajut. O făceam cu plăcere, mai cu seamă că lucram la adăpost de vînt. Aceasta nu-mi răpea prea mult timp. Era o destindere şi un divertisment. În plus, nu-mi schimba cu nimic programul zilnic. Cu mîncarea eram într-un fel mulţumit, comparativ cu ce primeam în închisoare. Ziarele şi revistele se distribuiau cu regularitate.

Aflu ceva ce mă îngrijorează, îmi dă de gîndit. Începe a se vorbi de o iniţiativă sau sugestie, venită din partea politicului, fiindcă exista şi aici o asemenea funcţie, prin care se impulsiona discutarea în comun a unor subiecte, tratate în ziarele ce ni se distribuiau. Se şoptea că-i vorba de teme doar cu caracter literar, cultural. La început, astfel de discuţii ar fi avut loc în barăci, în mod izolat, dar acum se preconiza ca ele să se desfăşoare într-o cameră mai mare şi cu mai mulţi oameni întruniţi. Astfel de ecouri veniseră pînă la mine, în infirmerie. După ieşirea de acolo, am fost mai bine pus în temă. Se constituie chiar un fel de comitet care iniţia discuţii, în jurul unor subiecte desprinse de prin ziare. Transmisesem aici cele ce se petreceau la Aiud, în faza de început. Mi-am dat seama că, sub aparenţa unor discuţii pur inofensive, cu caracter literar, se ascundea o infiltrare, cu tendinţe de dezavuare a ceea ce constituia ideea de opunere la regimul aflat la conducerea ţării.

Din prima zi cînd am auzit de iniţierea unei astfel de activităţi, m-am opus categoric oricăror dezbateri. Înainte de orice, le-am comunicat cele ce-mi transmisese profesorul George Manu, în Zarca, şi ultimele lui cuvinte, înainte de-a muri. M-a surprins că printre cei care frecventau aşa-zisele şedinţe se număra şi prietenul meu de profesie, implicat în lot cu mine, avocatul Dem Iliescu. L-am întîlnit şi am avut un schimb de păreri, ară-

tîndu-i că va deveni un instrument în mîna conducerii şi, îndeosebi, a politicului. N-a vrut să asculte şi a continuat să se ducă. M-am despărţit de el şi i-am evitat compania. Din acel moment, s-a rupt între noi o legătură invizibilă, care dăinuia de ani de zile, încă din liceu. Rămăsese surd la argumentele ce-i aduceam şi, în special, că ne vor elibera, dacă o vor face, fără nici un fel de activitate ce ar scădea poziţia noastră iniţială, avută de-a lungul anilor, înainte şi după arestare.

Deja în rîndul oamenilor încep a se naşte discuţii pro şi contra. Probabil că, în dosul cortinei, cineva îşi freca mîinile de satisfacţie că încep să se ivească animozităţi, frămîntări, asemănătoare cu ce sesizasem că se petrecea în Aiud, înainte de scoaterea mea de acolo.

Odată, politicul vine prin dormitorul nostru. Părea cam distrat. Nu întreba mai nimic deosebit. Se cînta o melodie. Nu mai auzisem de aşa ceva pînă atunci. După plecarea lui, îmi exprim mirarea. Un asemenea aparat nu mai văzusem niciodată. Doctorul Nicolescu mă pune la curent, bagatelizînd astfel de obiecte, obişnuite în lumea contemporană. El m-a informat amănunţit despre asemenea evoluţii ştiinţifice. În schimb, îl ironiza pe politic: căuta să pară „cineva", posedînd un asemenea obiect, atît de banal, afară.

Cam prin aprilie, nu mai ţin minte dacă era înainte sau după ieşirea mea din infirmerie, sînt anunţat să mă prezint la ofiţerul politic al lagărului. M-am conformat şi iată-mă într-o cămăruţă, la capătul unei barăci. Erau doi, în faţa unui birou. Par amabili, chiar curtenitori. După primele convorbiri, fără nici o importanţă, încep, pe ocolite, să-mi vorbească de realizările regimului. Tresar cînd mi se aminteşte de ce spusesem cuiva, în celulă: „Aici te-au trimis ca să nu te mai gîndeşti să te duci peste graniţă!" Rămîn uluit auzindu-i vorbindu-mi despre astfel de gînduri, mărturisite într-un cadru extrem de redus, chiar numai între patru ochi. Acest om fusese profesorul Vasile Stoian, pe care l-am rugat să transmită intenţia mea cuiva, în ultima zi cît am stat cu el. Mi-a comunicat că o făcuse, dar că acel cineva nu era de acord. Nu vreau să dau alt nume pe această temă. Cînd aud ce-mi spune politicul, mă fac a nu înţelege ce voiau să spună. Înregistrez doar reproşul făcut pe chestia aceasta.

Cei doi mă întreabă dacă citesc ziare şi cam ce părere am despre cele ce se scriu în presă. Le-am spus că nu mă interesează decît cronica sportivă şi faptul divers. Îi văd că se uită unul la altul, oarecum miraţi de răspunsul dat. Nu se lasă şi-mi vorbesc despre realizările de afară. Le-am răspuns că toate sînt posibile, fiindcă lumea nu stă pe loc: este vorba de 15 ani de cînd am fost scos din acea lume. Văzîndu-mi neîncrederea în cele ce-mi spun, emit părerea că ar trebui să mă scoată afară, să văd unele realizări, ce se transmit la televizor, de pildă. Nu m-am oprit să nu le dau replica, în sensul că se face multă propagandă prin mijloacele de transmisiune ale zilei. Rămîn

amîndoi puțin încurcați, însă mă asigură că mă vor scoate afară, să văd ce-i acolo.

Cînd revin în mijlocul oamenilor, mulți fac cerc în jurul meu, curioși să afle ce au voit de la mine. Mă gîndeam că nu degeaba mă chemaseră. Rămăsesem însă rezervat și în așteptarea altor chemări, cărora trebuia să le fac față, așa cum socoteam eu atunci că este cazul s-o fac.

Într-o zi-două, faptul fusese dat uitării. Nu mă mai interesa ce va urma. Oamenii erau stăpîniți de starea de spirit a unui provizorat. Cu cine vorbeam, fiecare încerca să-mi argumenteze că anul 1964 este sfîrșitul calvarului. Argumentele erau diferite. În ce mă privește, eram cam sceptic, rezervat, fiindcă, după cei 15 ani executați, nu găsiseră de cuviință să mă elibereze, ci mă trimiseseră aici. Nu prea dam crezare argumentelor ce-mi aduceau. Și, totuși, acești oameni mă dezarmau cu presupunerile lor.

Cum am spus, mă duceam să-l ajut pe George Hîncu, la treburile lui de scriptologie. Prietenul mă informează despre ceva cu totul aparte, nemaiîntîlnit. De la o vreme, nu mai înregistrează primirea de medicamente. Așa rezultă din situațiile lui, care fac mențiune doar despre consumuri. Îmi mai spune că am avut noroc că mi-au administrat acele antibiotice, fiind ultimele existente în depozit. Altele nu mai erau și nici nu s-au mai adus. Niciodată nu s-a mai întîmplat așa ceva.

Doctorul Morariu era ceva mai sigur de presupunerile sale. Îmi șoptește că, fiind chemat de directorul lagărului, pentru un consult, a fost asigurat că multă vreme nu vom mai sta aici, în lagăr. Aștepta să vină o comisie de la București în acest scop. Doctorul Morariu era sigur de cele ce-mi spunea și nu aveai argumente să-l combați. Am înregistrat cele de mai sus și mă tot gîndeam în ce măsură pot fi luate în serios sau rămîn simple zvonuri.

Sîntem în pragul lui 1 mai 1964. Ce-mi șoptise doctorul Morariu face ocolul lagărului. Toată lumea era în așteptare.

Și iată că Hîncu mă cheamă de urgență la el. Mă pune la curent cu ultima noutate. I se ceruse să facă o situație clară și imediată privind stocul de medicamente, un fel de inventar. Îmi mai comunică faptul că nu va mai fi trimis la spital pentru operație, dîndu-i-se a înțelege că o poate face afară. De acum, Hîncu era sigur de eliberarea sa și, desigur, și a celorlalți. Oamenii nu discutau decît despre o asemenea eventualitate. Libertatea, pentru majoritatea din ei, plutea în aer.

Liniștea lagărului, la data de 3 mai, este tulburată de un zgomot asurzitor: zbîrnîitul unui motor în aer, care se apropia cu fiecare clipă. Aveam o certitudine: un helicopter aterizase pe un mic grind, vizibil de pe grindul din jurul barăcilor noastre. Încep să dau crezare spuselor lui Hîncu și doctorului Morariu. Îndată se și aud așa, ca din senin, cuvintele mult așteptate: „A venit comisia!”

În lagăr este mare fierbere şi pe bună dreptate să fie astfel. Primăvara se află în plină desfăşurare aici, în deltă. Am văzut şiruri de berze şi stoluri de rîndunici, îndreptîndu-se în zbor spre nord sau spre cuiburile din anii precedenţi. Toate aceste păsări aduc cu ele şi speranţa atîtor oameni, supuşi la atîtea încercări. Toţi ştiu că rîndunelele aduc cu ele primăvara, bucuria în sufletele oamenilor, nu iarna, cu vremea ei posomorîtă. Aşteptarea a durat o zi, poate două, fără să se întîmple nimic. Ne culcam şi ne sculam tot comentînd, ochii tuturor fiind îndreptaţi spre locul unde aterizase elicopterul.

Vedem că, în sfîrşit, apare un miliţian cu o listă în mînă. Sînt strigaţi primii, numai cîteva nume. Emoţie firească în rîndul celor rămaşi. Sînt conduşi cu privirea pînă spre poarta lagărului. După un timp, se anunţă cu mare bucurie că sînt scoşi afară, pe poartă. După un timp, revin în mijlocul nostru. Toţi fac cerc în jurul lor şi încep întrebările de tot felul.

Spre seară, mai sînt chemaţi alţi zece-cincisprezece şi cu ei se întîmplă acelaşi lucru. Dimineaţa sînt strigaţi mai mulţi, care urmează aceleaşi formalităţi. Dar, în după-amiaza zilei, sînt chemaţi cei din prima listă. Li se spune să-şi ia bagajele cu ei. Cu privirea sînt conduşi pînă departe. Emoţie mare: se îndreaptă spre magazia cu îmbrăcămintea civilă. Şi, îndată, se transmite că-s văzuţi îmbrăcaţi civil. Prin urmare, s-a spart gheaţa! Strigările continuă, cu nume din ce în ce mai numeroase. De-acum, cei chemaţi se întorc şi-şi iau bagajele, după care urmează traseul spre magazia cu haine personale.

Este chemat şi Dem Iliescu. Cînd pleacă, nu vine la mine. Relaţiile noastre deveniseră reci. Mi-am dat seama că se rupsese ceva irevocabil între noi. În baraca noastră rămăsesem vreo zece. În fine, sînt strigat şi eu, printre ultimii. Ştiam că fiecare este chemat de cîte cineva, venit special. Mă lămurisem cum stau lucrurile. Din fiecare regiune administrativă, respectiv a securităţii, era cîte un delegat. Acela sta de vorbă cu cei din regiunea sa. Eram curios să ştiu cine anume va sta de vorbă cu mine.

Mă văd într-un birou aşa de luxos, încît nu gîndeam că pot fi astfel de camere în barăci învelite cu stuf. Aveai impresia că te afli într-o instituţie din Capitală, nu la margine de ţară.

Îndată ce trec de pragul camerei, mă întîmpină un cetăţean, mai tînăr decît mine, care-mi întinde mîna. Se prezintă a fi căpitan Petcu, din securitatea regională Ploieşti, de care aparţine şi oraşul Buzău. Aşadar, iată-mă în faţa unui subaltern al ticălosului de Nelu Dumitrescu, acum ştab. Politicos, îmi oferă un scaun, după care se aşază şi el. Începe convorbirea, cu banalităţi. Mă anunţă că familia îmi este stabilită la Braşov. Mă fac a nu înţelege informaţia. După alte tatonări, îl văd că mi se adresează direct cu propunerea finală. Mă anunţă că vom fi eliberaţi cu toţii, însă trebuie să îndeplinim o formalitate şi anume să mă angajez că, odată ieşit afară, voi colabora

cu organele securităţii, în sensul că le voi da informaţii: tot ce aflu privind persoane, fapte, întîmplări. Cînd aud despre ce este vorba, mă ridic în picioare. Simt că-mi zvîcnesc tîmplele şi devin nervos. Mă roagă să iau loc şi să discutăm problema în linişte. De aici încep, între noi, discuţii pe marginea realizărilor înfăptuite în răstimpul celor cincisprezece ani, chiar mai mult, de cînd eram rupt de realitatea de afară. Îmi descrie cît mai multe din ele, care de care mai mărețe, în timp ce eu i le contest. I-am replicat că, atunci cînd au construit uzine, fabrici, au golit satele, lăsîndu-le pustii. Au aglomerat oraşele, creînd un proletariat pe care-l pot manevra cum vor. Au forțat industrializarea țării. Încerca să mă convingă de contrariul. Insista că, odată ieşit afară, voi fi încadrat în muncă după pregătirea mea şi că va trebui să facem un efort pentru consolidarea țării, un front comun împotriva oricui ar mai încerca să împiedice această operă. În asta ar consta rostul angajamentului.

I-am răspuns că, pentru aceasta, au un organ propriu, special pregătit să depisteze pe cei care ar încerca să acţioneze împotriva regimului şi anume securitatea, prezentă peste tot. Nu doresc să ne substituim acestei forme a statului. Mai arăt că cererea lui dovedeşte că regimul se teme că-i slab din anumite puncte de vedere. Încearcă să mă convingă că sînt tari, dar vor să se asigure că nu le vom crea dificultăţi. Vor să ne ştie alături de ei, odată liberi. În privinţa „realizărilor” de care-mi vorbeşte, îi răspund că, dacă voi vedea în satul Ţinteşti, de unde-i mama şi unde am copilărit, zic, dacă voi vedea gospodăriile oamenilor cu hambare şi tot ce ştiam eu, atunci va fi altceva. De asemenea, dacă voi vedea case noi construite în oraş pe strada unde m-am născut, în Buzău, în perioada cît am lipsit, atunci mai stăm de vorbă pe tema realizărilor.

În privinţa acelui angajament de care-mi vorbise, am fost categoric în refuzul meu iniţial. Dacă voiau să mă bucur de libertate, îl întreb de ce n-au făcut-o la 27 noiembrie 1963, cînd mi-au expirat cei 15 ani şi m-au trimis aici? Nu-mi răspunde decît că declaraţia este o formalitate. Ceea ce îi declar e că nu voi mai activa din punct de vedere politic. Atît. Se arată încurcat, mărturisindu-mi că-i creez dificultăţi. Voia să-şi încheie treaba, fără să aibă pe cineva care s-ar opune unor astfel de propuneri. Se vede nevoit să înregistreze un eşec. La insistenţele lui, sînt neclintit, rămînînd la părerea mea, de a-l refuza.

Îl văd că se retrage puţin, pentru o consultare. Cînd revine, îşi exprimă regretul că nu-mi poate încheia situaţia şi că va trebui să prezinte „cazul” superiorului. Dispune să fiu luat şi condus. Nu mă mai duce la baraca de unde fusesem luat, ci undeva, prin apropiere, în altă baracă, numai cu celule.

Nu aflasem de existenţa unor astfel de celule în lagăr. Erau întocmai ca celulele din Aiud, doar că pe jos era pămînt. Lutul emana un miros

caracteristic, greu suportabil. Rămas singur, mă concentrez asupra unor consecinţe. Nu poate fi mai rău decît regimul aplicat la Zarca, îmi zic. Dacă vor lua o asemenea măsură, eram hotărît să o încep de la capăt cu golgota suferinţei. Nu aveam altceva a-mi imputa. Era un gest personal, fără să implic pe nimeni altul.

În celulele vecine erau şi alţii, fiindcă auzeam paşi şi oameni tuşind. Am încercat să iau legătura, dar nu am reuşit. Totuşi, la cîteva celule, aud zgomote, multă gălăgie. Erau oameni care strigau cît puteau de tare, că nu mai pot îndura regimul şi cereau să fie duşi înapoi la închisoare. Aud spunînd: „Eu nu sînt politic. Nu vreau să muncesc aici. Cu mine nu vă merge să faceţi aşa cum procedaţi cu politicii!” Am reţinut întocmai astfel de accese şi am dedus că omul era de drept comun, din lagărul alăturat, învecinat cu al nostru. Miliţianul venea cînd şi cînd să-l mai tempereze, ameninţîndu-l că-l bagă-n fiare. El nu se lăsa intimidat, le aducea reproşuri în continuare.

După cîteva ore, apropiindu-se timpul mesei, miliţianul mi-aduce o gamelă cu mîncare şi o bucată de mămăligă, din care mănînc, aşa cum făcusem atîţia ani. Mă gîndesc la un drum lung, ce-mi stă în faţă. Fac plimbări prin celulă, încercînd a mă deprinde cu mirosul de pămînt.

Mă tot gîndeam la spusele profesorului George Manu. Îmi dam seama de conjunctura politică a momentului, care obliga stăpînirea comunistă să-i elibereze pe deţinuţii politici din închisori. Profesorul Manu sesizase aceasta încă din timpul vieţii, cînd mă găseam la Zarca. Imboldul lui, transmis prin arhitectul Nicolae Goga, mi-a fost de mare sprijin în convingerile ce-mi făcusem şi eu.

După-amiază, miliţianul îmi deschide uşa, cu urarea să am noroc. Mă uit la el şi-mi continui drumul, în direcţia pe care mi-o arată. Securistul Petcu îmi iese înainte, îmi zîmbeşte şi atît îmi spune: „Ce-o hotărî tovarăşul general, domnule Păun!” Nu-i răspund. Îl urmez pînă-n dreptul unei alte uşi, în care ciocăneşte cu oarecare sfială. Cînd aude „Intră!”, mă văd, cu el împreună, într-un birou, de-a dreptul luxos pentru locurile acelea, depăşindu-l pe cel unde fusesem dimineaţa. Mă găsesc în faţa unui om în vîrstă, dar nu mai mare decît a mea, care mă străbate cu privirea. Îl fixez şi eu în ochi. Începe prin a mă descoase, aducîndu-mi reproşuri pentru comportarea avută în închisori şi mine, de-a lungul anilor. „Ce, crezi că nu ştim cine eşti? Te-am urmărit pe oriunde ai fost, de la arestare. Nu te-ai lecuit. Te-am adus aici să vedem în ce apă te scalzi. Şi acum ne faci dificultăţi? Toţi oamenii ăştia au semnat un angajament de loialitate, iar dumneata te opui şi acum, cînd libertatea îţi surîde!” I-am răspuns că nu pot semna un act care ar însemna un conflict cu conştiinţa mea. I-am amintit şi lui că pentru depistarea celor care ar mai încerca vreo activitate politică potrivnică

regimului, există un aparat de stat, bine pus la punct. Cînd vorbeam, nu mă scăpa din ochi. În cele din urmă, îmi comunică ultimul său cuvînt: „Să știi că nu ne este teamă de cei din categoria dumitale. Îți dăm drumul, împreună cu toți ceilalți, dar vom fi mereu pe urma dumitale. Pe ușa asta ieși, și-mi arată cu degetul ușa, dar ia seama că tot pe ușa asta vei intra din nou în închisoare. Nu te vom cruța. Ești liber!" Cu aceste cuvinte, ieșim din birou.

Petcu nu era deloc îmbufnat pe mine. Era, într-un fel, liniștit că totul se terminase. Îmi cere să scriu ceva pe o coală de hîrtie: ce cred eu de cuviință, spunîndu-mi că nu-l mai interesează ce anume va cuprinde textul. La terminare, căpitanul securității, Petcu, îmi strînge mîna: „Te-ai ținut tare, domnule Păun. Dar afară ai să te convingi de realizări!"

Și așa s-a terminat ultima mea confruntare, în dosul ușilor zăvorîte, cu susținătorii sistemului comunist. Sînt condus în dormitor, cu indicația să-mi iau bagajul personal, că-i tîrziu. În adevăr, în dormitor nu mai era nimeni.

În mare fugă, mă îndrept spre magazia cu bagajele personale, asistat de milițian. Din îmbrăcămintea civilă aleg ce-i mai bun, ce aveam mai nou, păstrat din pachetul primit cu ani înainte, la Ploiești. Cînd sînt gata, dau ochii cu Ică Spirescu, prietenul și colegul de breaslă din București. Lucrasem împreună la mină. Numai pe el îl rețin ca nume. Mai eram, în aceeași situație, încă vreo zece oameni. Cînd sîntem gata, un milițian ne îndrumă către o baracă. Acolo am întîlnit pe ceilalți fîrtați, care se uitau la mine cu o privire aparte. Mă uit în ochii unuia sau altuia, fără a scoate vreun cuvînt. Atîta le-am spus: „N-am cedat sub nici o formă. N-am semnat ce mi-au cerut!" În felul acesta, am înțeles să nu aduc nici un reproș nimănui din cei ce se grăbiseră. Poate că aveam dreptul s-o fac, dar n-am schițat nici un gest de nemulțumire la adresa cuiva. Trebuia să se găsească simbolic cineva, să aibă o asemenea atitudine.

După atîta amar de ani, oamenii erau obosiți și fizic, și psihic. Ajunseseră la limita de jos a rezistenței. Ne găseam la un liman, ca o trupă sleită de efort. Tracasările, cu toată gama de umilințe și torturi la care fuseseră supuși acești oameni, i-au adus în situația că nu mai puteau continua, așa cum o făcuseră la începutul osîndei. Vreme de atîția ani așteptaseră ziua aceasta, cînd erau puși să semneze o asemenea declarație-angajament. Aveau în spate nu un an-doi de suferințe, ci zece, cincisprezece ani, chiar peste douăzeci, ca Vasile Turtureanu, spre care am vorbit într-un capitol anterior. A fost ceva de necrezut că s-a putut rezista și răbda atîta vreme. Așadar, nu am adus nici un cuvînt de dojană sau mustrare. N-o puteam face.

Gestul făcut de acest mic grup, în care mă număram, reprezintă un simbol al nostru, al tuturor, de-a nu pleca steagul, cum ne pretindeau.

Odată ajuns în dormitor, am considerat capitolul încheiat, fără să se fi afectat raporturile dintre noi.

Convingerile mele rămăseseră nealterate şi cred că ale multora din cei ce erau cu mine, dar, de pornit la drum, în conjunctura actuală, nu vedeam a fi posibil. Oamenii erau epuizaţi complet. Îi vedeam. Şi cred că şi eu mă consideram astfel. De aceea spusesem securistului, generalului, că de activat nu mai activez. Va trebui să ne reconfortăm şi fizic, dar şi psihic, pentru reluarea luptei. Depindea de ce vom găsi afară. După aceea, vom vedea cum se vor derula evenimentele. Mi-aduceam aminte de o vorbă de pe front, a unui comandant de regiment: „văzînd şi făcînd". Asta îmi trecea prin minte în acele clipe, cum stam întins pe pat, furat de gînduri. Deocamdată, rămînea ca sămînţa să încolţească în sufletele generaţiei următoare. Ea să preia ştafeta, să înalţe drapelul, zdrenţuit acum. Vor avea atîtea exemple de caractere, de voinţă de fier, de oameni tari, care s-au ridicat pe piscurile valorilor spirituale.

Ieşeam din închisori cu răni adînci în inimi şi-n suflete, pentru mulţi de nevindecat. Pentru toate astea, nu m-am gîndit să fac cuiva nici cea mai voalată observaţie. Cred că am procedat înţelept.

În postura în care ne aflam cu toţii, se putea face un bilanţ al anilor pe care i-am consumat, în atîtea şi atîtea încercări şi renunţări. Putea fi considerată pierdută această perioadă din viaţa noastră, cînd ne-au smuls din mijlocul familiilor, de la rosturile noastre?

Cred că timpul pe care l-am consumat cu renunţările acceptate, cu umilinţele îndurate, privite în contextul istoric, nu s-au irosit zadarnic. Ele se înscriu în epopeea Neamului, aflat de atîtea ori în furtună, aici, la răscrucea vînturilor, în calea atîtor invazii. Generaţia căreia aparţin iese acum din temniţă, lăsînd generaţiilor viitoare un tezaur, constînd în crezul nostru: o Românie strălucitoare, ca soarele de pe cer. În drumul parcurs, am urcat o treaptă, mai multe, spre înfăptuirea acestui ideal.

Rămîne ca alţii să urce mai departe, alte trepte şi să desăvîrşească ceea ce am năzuit noi. Mi-aduc aminte de cîteva versuri, create pe marginea acestor gînduri:

Din luptele şi-nfrîngerile noastre
Aşternem trepte noilor destine
O scară de mărgean peste dezastre,
S-o urce paşii lumii care vine.

Din orice răstignire care doare
Din fiecare rană mai adîncă,
Am pus armuri pe piepturi viitoare
Şi-o spadă grea în mîini ce nu sînt încă...

Prin urmare, această ofrandă lăsăm lumii care ne urmează, o treaptă de urcat cît mai sus, spre visul nostru dintru început. Acum, mă întreb de unul singur dacă aceşti oameni mai pot acţiona cum o făcuseră cu ani înainte. Trebuie făcută o distincţie între a acţiona şi a gîndi. Ei nu mai pot acţiona, fiindcă sînt obosiţi, extenuaţi, epuizaţi la maximum. Lupta, acum, este pierdută. Dar a năzui şi a spera la înfăptuirea acelui vis măreţ este o altă faţă a problemei. Sînt convins că gîndul lor este acelaşi şi că visul nu s-a spulberat.

Aceasta este esenţa problemei. Au urcat o treaptă către înfăptuirea idealului nostru, pe care-l transmitem lumii viitoare. Îl transmitem prin suferinţă.

A doua zi de dimineaţă, sîntem mutaţi din această baracă în alta, din apropiere. Este o construcţie din panouri lemnoase, înaltă, spaţioasă. Părea a fi un saivan. În interior, priciuri de jur-împrejur, pe mai multe nivele. Dincolo, spre exterior, nu mai vedeam nici o sîrmă ghimpată. Deci mă consider semi-liber. Începem a ne gospodări în vederea plecării întregului efectiv, de peste cinci sute de oameni.

Încă nu-mi venea a crede că aş putea fi liber, după atîtea şocuri prin care am trecut, de la 27 noiembrie 1963 pînă astăzi. Adormisem, în noaptea precedentă, sub influenţa frămîntării de peste zi, încununarea efortului psihic al ultimelor luni. Acum, eram relaxat de-a binelea, ca de altfel toţi ceilalţi. Ieşeam afară şi ne plimbam în jurul saivanului. Ne întrebam cînd şi cum vom pleca. În primul rînd, totul era în funcţie de programul vaporului de cursă, apoi trebuiau făcute formalităţile necesare pentru eliberarea actelor de călătorie.

După mutarea aici, au şi început lucrările scriptice, pentru ca fiecare să-şi primească documentele de călătorie şi, desigur, actul de eliberare. Documentele se făceau pe traseul fluvial, CFR şi auto. Fiecare primea documentele necesare pînă la domiciliu. Unora li se dădeau bani lichizi, pentru eventualele taxe auto. Aud pentru prima oară termenul de IRTA, cu care mă voi familiariza. A fost o muncă migăloasă, făcută cu rapiditate. Pe lîngă aceasta, a mai fost şi înmînarea carnetelor CEC celor care aveam aşa ceva. În ce mă priveşte, eram lămurit. Carnetul meu fusese însuşit de vreun escroc din administraţie, care încasase banii. Mă gîndisem să fac sesizare Ministerului de Interne dar, pînă la urmă, am renunţat. N-am vrut să mai aud de ei.

Din bagajul ce-l aveam, am oprit rufăria nouă primită cu ultimul pachet. Am mai oprit o cămaşă ruptă, cîrpită, luată numai ca să arăt familiei ce purtam în unele perioade ale detenţiei. Restul obiectelor le-am împărţit acelor ţărani din Argeş care nu mai aveau nimic. Se rupsese tot ce avuseseră cînd fuseseră arestaţi. Erau îmbrăcaţi în zdrenţe. Alesesem pe unul, care mi s-a părut mai amărît. Cînd te gîndeşti că reprezentau, cîndva, „talpa ţării”!

În fine, sîntem chemaţi să ni se înmîneze mult aşteptatul document cu titulatura de „bilet de eliberare". Eu primisem două: pe cel al închisorii Aiud şi pe cel al lagărului Periprava. Pe acesta din urmă îl redau aici.

RPR.
MAI.
Formaţiunea C830 Periprava
Anul 1964, luna mai, ziua 9

BILET DE ELIBERARE nr. 4371/1964

Numitul: PĂUN NICOLAE
Născut în anul 1912, luna mai, ziua 18, în com. Buzău, raionul Buzău, reg. Ploieşti, profesia avocat, fiul lui Alexandru şi al Vasilica.
A fost depus ca internat de la data de 27.XI.1963, pînă la data de 27.XI.1966, de către MAI, cu ord. 45014/1963, emis de MAI, pentru faptul de activitate legionară.
A fost eliberat imediat de către formaţiunea 0830 Periprava, conform ord. nr. 5021/1964.
Numitul se stabileşte cu dom. în or. Buzău str. M. Bravu nr. 17, raionul Buzău, reg. Ploieşti.
Drept care i s-a eliberat prezentul bilet.
Comandant,
(ss) indescifrabil
Şeful grup evidenţă
(ss) indescifrabil

Acesta-mi este documentul în baza căruia urma să ies pe poarta lagărului şi să călătoresc, ca om liber, spre casă. La înmînare, ni s-a dat instrucţiunea ca, la sosire, în termen de trei zile, să ne prezentăm la organele de securitate, pentru a fi luaţi în evidenţă.

Originalele acestor acte mi-au fost confiscate de organele de securitate Braşov, în anul 1984.

Prin urmare, după 15 ani de detenţie făcuţi în diferite închisori, în baza unei condamnări, văd că, prin abuz şi violarea noţiunii de drept şi de justiţie, sînt privat de libertate, în continuare, pentru o perioadă de încă trei ani. Pe ce temei se ia această măsură, nu se arată în nici un fel. Se indică numai ordin al Ministerului de Interne. Aşadar, în mod arbitrar, mi se prelungeşte detenţia, deci mi se fură libertatea pe încă trei ani, pentru un fapt cu nimic dovedit sau pentru care să fi fost, în prealabil, cercetat. Fără nici o discuţie sau verificare, eşti aruncat, mai departe, într-un lagăr,

în dispreţul oricărei noţiuni de legalitate. Pretextul îl aveau la îndemînă: activitate legionară.

Ceea ce este mai cinic: asemenea măsură se săvîrşeşte de un regim care se afişează ca apărătorul ideii de libertate, al respectului faţă de om şi care combate măsurile regimurilor dictatoriale de ieri. Documentele ce mi se înmînează demonstrează, în mod irefutabil, că abuzul, arbitrarul şi bunul plac domnesc la noi în ţară. Mă conving că nu s-a schimbat nimic. Totul a rămas cum a fost totdeauna şi la vecinul răsăritean.

Mă gîndesc că afară, odată liber, voi găsi o stare de lucruri avînd la bază dispreţul faţă de cel mai scump bun al omului: libertatea. Nu împărtăşesc nimănui din temerile mele. Nu-mi rămîne decît să fiu prudent, extrem de prudent, în orice ocazie, în relaţiile cu cealaltă lume, care are un avans de 15 ani de viaţă trăită sub noua orînduire; pentru mine, străină complet. Este o primă concluzie. Da nu numai atît. Îmi pun problema ce voi avea de făcut, fiindcă am răspunderea morală faţă de familie, pe care trebuie s-o întreţin. Deci va trebui să lucrez undeva, să-mi cîştig existenţa onorabil.

Mă întrebam dacă mai puteam exercita profesia de avocat, din care fusesem epurat în 1948, în primăvară. Chiar dacă nu va fi posibil s-o exercit, mă voi consola cu o muncă oarecare, numai să-mi asigur traiul. Ştiam că soţia e muncitoare şi, în consecinţă, îmi puneam problema unei reprofilări, pe linie profesională.

Pierdut în astfel de gînduri, nu ştiam cum trec ceasurile. De unde pînă nu de mult număram anii, apoi lunile, acum număr ceasurile. Am evoluat, deci! Este mare animaţie în saivan. Cine ştie cine-or fi fost cei cazaţi aici! Alţi şi alţi oameni privaţi de libertate, lucrînd la recoltat stuf. Către seară, apare un miliţian cu grad de plutonier. Ne anunţă să fim gata. Nu vom merge spre „portul" Periprava, fiindcă vaporul va acosta ceva mai în sus, motiv pentru care vom străbate în acea noapte, pe jos, o distanţă cam de 10 km. Ne mai anunţă că va călători cu noi pînă la Tulcea sau Galaţi. După asta, ni se împarte hrana rece pentru un număr de zile, în raport de distanţa fiecăruia pînă acasă.

Deşi aveam asupra mea documentele, nu-mi venea a crede că sînt liber cu adevărat. În sfîrşit, pornim încolonaţi. Se aud chiote de bucurie, strigăte de veselie, care se asemănă cu zburdălniciile unui cîine dezlegat din lanţ. Păşesc în rînd, ţinîndu-mă de coloană, avînd alături pe acel ţăran din Argeş, care îmi ţine companie şi-mi duce trăistuţa. Unii sînt mai sprinteni şi o iau înainte, depăşind cu mult capul coloanei. După vreo două ore, rămîn în urma multora. Urcăm peste diguri, trecem pe deasupra lor, coborîm şi aşa parcurgem distanţa aceea în cursul primei nopţi de om liber. Sînt obosit, cum de mult nu mai fusesem. Organismul meu era pus la grea încercare. Era prea mult pentru mine.

În zori, vedem luciul apei. Ne apropiem. Alte chiote, alte strigături. Vaporul ne aştepta. Primii ajunseseră deja. Ei stau pe loc, aşteptînd restul, rămas în urmă. Plutonierul, după ce se încredinţează că sîntem toţi, ne invită să urcăm. Supraveghează trecerea fiecăruia pe punte. Voia să se asigure că totul se desfăşoară fără nici un necaz. Pe vas sînt şi civili, care-şi văd de treburile lor. Cei eliberaţi puteau vorbi cu ei, se puteau deplasa în voie, fără nici o interdicţie. Unii merg la bufet şi se omenesc între ei. Fiecare în felul lui, după vederile propii, îşi manifestă bucuria.

Stau într-un colţ, spre partea din urmă a vasului şi aştept pornirea. Vin mulţi amici lîngă mine. Schimbăm impresii. Noi plecăm, dar atîţia alţii au rămas încă. Cu siguranţă că ne vor urma, fiindcă este anul eliberării tuturor deţinuţilor politici. Aşa credeam. Vasul porneşte. După un timp, mă scol şi trec pe la grupuri-grupuri formate, în raport de direcţia de mers. Majoritatea va debarca la Galaţi; un grup, mai restrîns, va pune piciorul pe mal, la Tulcea. Vreau să-i văd şi să le vorbesc celor cu care am pornit la acest drum atît de lung, măsurat în ani.

Ne privim nostalgic şi, într-o unitate de simţiri, gîndurile fug către aceia care nu au mai apucat asemenea clipe. Au rămas în morminte fără cruce, prin cimitirele închisorilor şi lagărelor. La Tulcea trebuie să cobor, motiv pentru care trec pe la fiecare prieten să-mi iau rămas bun. Pe unii nu-i voi mai vedea niciodată. Despre Vasile Cîrciu, şi George Hîncu voi afla că şi-au sfîrşit viaţa în mijlocul familiilor. Cu alţii mă voi mai întîlni, ca, de pildă, Eugen Dragomir sau Ică Spirescu, dar şi ei s-au întors în pămîntul ţării. De Vasile Turtureanu, bucovinean, mă despart mai emoţionat. La arestarea sa era elev. Acum, după peste 20 ani, e un om matur. Nu mai ştiu nimic despre el. Se eliberează cu o afecţiune cerebrală, în urma unui accident avut la mina Baia-Sprie. Ică Spirescu primise de la cineva ceva bănuţi şi-mi oferă din ei o monedă de 5 lei. Mă uit, curios să văd cum arată. E grea despărţirea de prieteni. Ne privim cu ochi umeziţi de emoţie, gîndindu-ne dacă şi cînd ne vom mai întîlni, dacă şi cînd ne vom vedea visul împlinit. Ne despărţim, luaţi de valurile vieţii, ale sorţii, angajîndu-ne în altă luptă. Lupii sînt aceiaşi, metodele sînt diferite. Ştim asta şi va trebui să le facem faţă, care pe unde ne ducem.

Aici, la Tulcea, este cap de linie pentru trenul cu care vom călători spre sud, pînă la Medgidia. De acolo, vom lua trenul local, către Buzău.

În acest tren, care porneşte din Tulcea, ocup loc într-un compartiment, împreună cu Şercăianu. Ceilalţi sînt prin alte compartimente, unde-i şi Dem Iliescu. De la discuţia avută în lagăr, am evitat să mai vorbesc cu el. E trist, dar, cu greu, am reluat relaţiile. Se crease o fisură care nu s-au mai putut suda. Am început a schimba vorbe, pur formale, peste ani şi ani. I-am

spus lui Şercăianu să se ducă pe la celelalte compartimente, să vorbească cu cunoştinţele lui şi, implicit, cu Dem Iliescu.

De acum, nu mai sîntem însoţiţi. E un alt şoc. Sînt singur, fără nici o supraveghere. Cu noi mai sînt ceva civili. Rămîn uluiţi cînd aud că de 15 ani sînt plecat de acasă şi că am atîţia ani făcuţi prin închisori, pentru o idee ostilă regimului. Mă privesc înmărmuriţi, auzind că am şi muncit trei ani la minele de plumb, din Maramureş. Se uită la mine de parcă aş fi coborît de pe alt tărîm. Încearcă să-mi ofere de-ale mîncării şi băutură, dar refuz, mulţumindu-le. Nu aveam nici o poftă de aşa ceva.

Privesc pe geamul compartimentului şi rămîn surprins de cele ce văd. Vegetaţia este în plină dezvoltare, dar nu văd răzoare, nu văd parcele de loturi, aşa cum ştiam pe vremuri. Cît pot cuprinde cu ochii, se întinde un lan de grîu verde, frumos, curat. Îi întreb pe însoţitorii mei ce-i asta. Ei îmi explică totul. S-au desfiinţat proprietăţile individuale ale ţăranilor, terenurile s-au comasat şi s-au înfiinţat CAP-urile, acele colhozuri ştiute de mine din timpul războiului. Acum pricep mai bine revolta acelor ţărani, cărora li se luase palma lor de pămînt. O livadă cu pomi fructiferi n-o pot cuprinde cu ochii. Pomii sînt tineri, plantaţi de curînd, după colectivizare. Tot ce văd reprezintă prima surpriză ca om liber. Îi întreb cum merge treaba la cîmp. Îşi spun părerea, clătinînd din cap. Mulţi tineri părăsesc satele şi-şi găsesc de lucru pe la oraşe. La sat n-o să rămînă decît cei bătrîni. Sînt primele remarci pe care le aud. Înainte se zăresc macarale şi case, ceva mai răsărite. Oamenii aceştia mă informează că ne apropiem de Medgidia, punctul terminus al trenului local.

Gara Medgidia o ştiam doar cînd treceam cu trenul spre Constanţa. Acum o voi cunoaşte mai bine, pînă la legătura cu trenul nostru, ce va sosi tîrziu de tot, în cursul nopţii. Ne găsim un loc lîngă un robinet cu apă, ceva mai izolat. Facem cu rîndul, lîngă traistele cu bagaje, fiecare mergînd în recunoaştere prin jur. Nu-mi vine a crede ce văd. Trenurile de marfă trec prin faţa staţiei fără oprire şi au o viteză de parcă sînt accelerate. Dar nu numai atît. Sînt tractate de locomotive care nu mai scot fum pe coş, ci sînt acţionate cu motoare Diesel. Ceva nou. Nu mă refer la acele „realizări" de care se tot vorbea, ci iau cunoştinţă de o nouă realitate, care mă loveşte în faţă la tot pasul.

Îmi exprim dorinţa să văd oraşul. Spun oraş, fiindcă astfel este cunoscută localitatea din spatele staţiei. Mă îndrept într-acolo. Deşi este o distanţă apreciabilă, mă încumet s-o văd. Timp aveam destul. Casele sînt aşezate fără nici o rînduială. Uliţele sînt strîmbe, acoperite de un strat de praf. Totu-i murdar, ceva primitiv. Macaralele sînt numeroase. Înseamnă că se construieşte. Ajung în piaţă. Cîteva tarabe, iar vînzătorii te îndeamnă să cumperi din ce au. Nu prea ai ce alege. Găsesc, într-un loc, mere. Din cei cinci

lei, oferiţi de Ică Spirescu, cumpăr un kilogram. Costă trei lei. Mai rămîn cu doi lei. Este prima mea cumpărătură ca om liber. Mă uit la mere, mă uit la bani şi, cu atenţie, le examinez ca pe ceva aparte. Mai fac un tur prin mijlocul acelor case şi întîlnesc o saca, ce transporta apă. Acum, în secolul atîtor „realizări", lăudate de oamenii regimului.

Fac cale-ntoarsă. Văzînd macaralele, mă întrebam ce-or fi vrînd să construiască în acel orăşel? Îi întind şi lui Şercăianu punga, să-şi aleagă şi el din merele cumpărate şi-i împărtăşesc impresiile.

Pînă la sosirea trenului nostru mai este destul timp. Un tren de persoane se opreşte, avînd altă direcţie. Am impresia că pasagerii se uită la mine, dar este numai o impresie. După plecarea trenului, îmi apare un miliţian în cale. Probabil că aştepta şi el vreun tren. Are în mînă un pacheţel. Cînd îl văd, tresar şi inima îmi zvîcneşte în piept. Uniforma albastră mă înfioară. Mult timp va trebui să treacă pînă ce-mi vor dispare astfel de emoţii.

Între timp, Şercăianu face şi el recunoaşterea în jurul gării. Acum, eliberat de griji, de teroare şi restricţii, încep a pătrunde într-o realitate pe care am ignorat-o sau de care am fost izolat. Îmi va trebui mult timp să mă pot integra, aliniindu-mă celorlalţi oameni. Cu sau fără voie, pătrund într-o lume ce-mi pare străină.

Mai remarc încă ceva. Aud pronunţîndu-se un cuvînt cu care nu eram obişnuit. E cel de „tovarăş". Cineva mă întreabă cît e ceasul şi mi se adresează cu acest termen. Sînt surprins. De unde noi între noi ne adresam cu termenul de „domnule", acum va trebui să mă obişnuiesc cu acest apelativ, deşi îmi displace. Pe unde am umblat, cei ce reprezentau stăpînirea mi se adresau cu cuvinte răstite: „tu", „mă", „ăla", acum văd că devin „tovarăş". Nu-mi convine, dar îl ascult, nevoit fiind. Şi o voi face de acum încolo, adresîndu-mă şi eu altora aşa. Dar securiştilor le spun numai „domnule". E o rezervă faţă de această categorie de slujbaşi ai societăţii.

Nici nu ştiu cum a trecut timpul. În fine, apare şi trenul. De mult nu mai trecusem Dunărea. Exact de şaisprezece ani, din 1948. N-am descifrat nici o urmă a fostului canal, unde şi-au găsit moartea atîţia români. Parcă le simt duhurile.

Străbatem cîmpia Bărăganului. De la staţia Făurei, cunosc aproape toate staţiile. Am o strîngere de inimă cînd ajung la Tăbărăşti. La cîţiva kilometri se află comuna Ţinteşti, satul de unde-i mama. Acolo, în casa bunicilor, şi, mai tîrziu, ca elev, mi-am petrecut copilăria şi vacanţele. Fulgerător, mi se răscolesc toate amintirile, cînd îmi îndrept privirile într-acolo.

Sîntem în gara Buzău. E locul nostru de coborîre. Ne privim unul pe altul, stînd cîteva clipe. Ne vom mai întîlni oare?, parcă ne întrebăm din priviri. Ne luăm rămas bun, ne îmbrăţişăm. Vreme de peste cincisprezece ani, ne legaserăm de acelaşi destin, de aceleaşi închisori. Acum ne despărţim,

fiecare pornind în direcţii opuse. Asta-i situaţia în care am ajuns. Ne vom evita oare? N-a fost chiar aşa, dar prima grijă era să ne vedem familiile, să luăm contact cu ai noştri.

Despărţit de el, mă gîndesc să merg la locul unde cumnatul meu, Gheorghe, soţul sorei Mariţa, lucra la revizia de vagoane. Acolo găsesc doi lucrători mai tineri. Îi întreb de cumnatul meu. Se uită la mine curioşi, privindu-se apoi unul pe altul. Nu auziseră de acest nume. Cînd ajung la uşă, ei întreabă pe un bătrîn, care clarifică enigma. Se pensionase de mulţi ani, din cauza unei boli. Am înţeles şi va trebui să merg spre casa bătrînească, destinaţie fixată încă de la Periprava.

Drumul îl cunoşteam din copilărie. Este linişte deplină. Merg pe mijlocul bulevardului. Nici ţipenie de om. Calc rar şi apăsat, privind la casele ce-mi apar neschimbate.

Nu întîlnesc clădiri mai aparte, doar spitalul CFR, ştiut deja. Merg pînă la intersecţia cu şoseaua Brăilei.

Ajuns aici, mă simt mai aproape de locurile copilăriei. Şoseaua Brăilei era poarta de intrare în Buzău. Spre partea oraşului unde mă îndreptam, mergeam de-a lungul zidului palatului cunoscutului om politic Alexandru Marghiloman. Are o lungime de circa un kilometru. La capătul acestui zid, ştiam că voi trece peste un şanţ, prin care curge apa necesară irigaţiilor grădinilor de zarzavat, din extravilan. Cînd ajung la capătul zidului, nu văd nici o urmă de şanţ. Drumul era asfaltat şi nici vorbă să văd vreun pod, aşa cum îl lăsasem.

Mai tîrziu, mă vor lămuri ai mei că, în locul şanţului, s-au introdus tuburi sub pămînt. Pînă la strada Luminei, unde era casa bătrînească, lăsasem o străduţă nou deschisă, pe care se construiseră, atunci, cîteva căsuţe. Acum, sînt case una după alta. Modeste, dar sînt.

Ajuns pe strada mea, ştiu că va trebui s-o iau spre stînga direcţiei de mers. În faţă era un loc viran, acum sînt case cu aspect orăşenesc, cum nu bănuiam să văd. Lăsasem o casă sărăcăcioasă. Acum era o alta mai arătoasă. Cea veche dispăruse.

Cu greu recunosc drumul. Mă orientez după o casă veche şi recunosc locuinţa unchiului meu, frate cu tata. Iar pierd şirul, fiindcă întîlnesc alte case noi. Acuma ştiu cît mai am de mers.

În fine, ajung în dreptul „străduţei": o ulicioară ce porneşte din strada noastră. Aici era un puţ, acum nimic. Multe se schimbaseră în răstimpul scurs de atunci!

Sînt copleşit de presupuneri.

Dar, iată, am ajuns la casa bătrînească.

Nu pot încheia aceste dezvăluiri fără a nu face referire şi la un aspect destul de neplăcut, care a mărit suferinţa multora, fie atunci, pe loc, fie mai tîrziu. La supliciile pe care oamenii din dosul gratiilor le-au îndurat din partea organelor regimului comunist s-au adăugat necazurile provocate de semenii lor, aflaţi alături de ei, prin celule.

Sînt cei care s-au pus în slujba opresorilor. Multiple au fost motivele care i-au determinat pe unii din aceşti foşti fîrtaţi de suferinţă să-i servească pe călăii noştri.

Unii au făcut-o ameţiţi de mirajul unor avantaje de moment, de pildă, un polonic de zeamă sau arpacaş, oferit în plus, cînd erau chemaţi „sus", de politicul sau directorul închisorii;

Alţii au făcut-o din convingere, fiindcă ne urau pur şi simplu. Ne urîseră şi mai înainte, iar acum, văzîndu-se alături de noi, printre noi, socoteau că faptul s-ar datora numai nouă. În rîndul lor, s-au numărat unii poliţişti şi jandarmi;

Mai erau unii care făceau joc dublu. Erau chemaţi regulat „sus", de către politicul sau directorul închisorii şi spuneau tot ce se discuta în celule, ceea ce interesa mult organele de conducere. Voiau să cunoască starea de spirit, să depisteze persoanele care, în convorbirile de prin celule, se străduiesc să menţină moralul oamenilor, în sensul de a rezista cît mai mult opresiunilor, îndeosebi de ordin moral. Întorşi în celulă, ne comunicau banalităţi, fapte fără prea mare importanţă, ca să ne facă a crede că au fost chemaţi doar aşa, ca să se ştie cum o duc ei, cei chemaţi. Categoria acestora era cea mai periculoasă: semnalau „sus" amănuntele vieţii de celulă, preocupările noastre, cine anume sînt cei mai insistenţi în a evada din mizeriile vieţii de celulă, amintindu-le oamenilor motivele pentru care au intrat în temniţele comuniste.

Prima oară cînd m-am lovit de categoria turnătorilor a fost la 30 noiembrie 1948, cînd am fost arestat în munţi. Un ticălos de pădurar, depistîndu-ne probabil, a adus potera comunistă în jurul locului unde ne aflam. Deschizînd focul, l-au împuşcat mortal pe amicul meu, învăţătorul Ion Constantinescu, căzut în braţele mele. După eliberare, am căutat să aflu numele acelui pădurar, însă mi-a fost imposibil. O fi murit de mult. Păcatul l-a dus cu el în mormînt.

La mina Baia-Sprie şi Cavnic, turnătorii erau cunoscuţi de toată lumea. Doi erau căpitani de jandarmi – Gh. Petrescu şi Rogojanu.

Dacă acolo, la mină, se făceau turnătorii în general, în viaţa de celulă lucrurile au devenit mai aparte.

M-am convins în ultimii ani pe care i-am făcut în Zarca din Aiud. Condiţiile de viaţă erau atît de vitrege, încît, mai mult decît în oricare altă parte, trebuia să ne impunem o voinţă de fier să supravieţuim, să nu ne

lăsăm doborîţi. Ce puteam face mai bine decît să angajăm convorbiri privind viitorul Neamului românesc? Am socotit de datoria mea să angajez asemenea convorbitri cu toţi cei aflaţi prin celule.

La data de 27 noiembrie 1963, cînd mi-a expirat osînda, semnez actul de eliberare, dar nu sînt eliberat, ci sînt trimis în Deltă. Deci, după 15 ani executaţi, mi se mai adaugă încă 3 ani de lagăr. La eliberarea de la Periprava, văd şi motivul internării: „activitate legionară". Această activitate, spun ei, am desfăşurat-o în viaţa de celulă, fiindcă numai acolo, în celulă, fusesem vreme de atîţia ani (Vezi actul emis de Ministerul de Interne nr. 4371, din 27.XI.1964, consemnat în altă parte a acestei lucrări).

În momentul acela, văzînd motivul internării la Periprava, luat direct din Aiud, mi-am trecut în revistă componenţii celulelor din ultimii 5-6 ani de la Zarca. Iată cine-s turnătorii, care au prezentat referinţe privind persoana mea, cînd erau chemaţi „sus", la politicul Iacob şi la directorul Crăciun. Iată cine sînt ticăloşii care au contribuit la încondeierea mea:

– S. Valeriu, preot din preajma oraşului Carei. I-a turnat şi pe alţii, pe unde a mai fost mutat; atunci eram în celulă cu pr. Dumitrescu-Borşa;

– Sîrbu, cadru didactic la Academia Comercială din Braşov, unde funcţionase pe timpul războiului. Avea ce spune „sus", dat fiind că fusesem în aceeaşi celulă cu el şi cu Radu Budişteanu;

– Moldoveanu I., dintr-o comună din Constanţa sau com. Năvodari, ţăran;

– S. Alexandru, din Ţara Bîrsei, muncitor.

Fiecare era scos periodic din celulă. Cînd lipseau, se da alarma prin pereţi şi toţi comentau faptul.

Iată, prin urmare, persoanele care au avut grijă să contribuie la încondeierea mea, în sensul propagandei legionare, de care vorbeşte actul de internare în lagăr.

Ca aceştia au fost, desigur, mulţi alţii.

Consemnez numele lor spre a le arunca dispreţul. Nu numai al meu, dar şi al tuturor foştilor deţinuţi care şi-au purtat crucea cu demnitate pînă la capăt.

15

Aşadar, sînt în dreptul casei bătrîneşti de pe strada Luminii, casa în care m-am născut, construită în anul naşterii mele. E casa părinţilor, făcută cu truda şi sudoarea frunţii lor. Cînd o văd de pe trotuar, stau o clipă, să-mi stăpînesc valul de emoţii. Sînt în dreptul casei, către care m-a purtat gîndul an de an, şaisprezece la număr. Cînd luasem drumul clandestinătăţii şi al codrului, am trecut pe aici, în acel sfîrşit de februarie 1948. Şi acum, iată-mă, la început de mai 1964, întors acasă.

Mă întreb cum să procedez. E trecut de ora trei şi-i linişte deplină. Doar stelele de pe cer mă privesc. Încolo, nimeni nu m-a văzut, nici dintre vecini. Nici cîinii nu m-au simţit, să dea veste că un străin trece pe stradă. Nimic – nimeni.

Mă gîndesc cum să procedez, dat fiind că poarta era încuiată. Să bat însemna să fac zgomot, să se scoale vecinii şi nu voiam asta, şi nici să-i sperii pe ai mei – sora Mariţa cu bărbatul ei, Gheorghe. Atunci iau o hotărîre, venită instantaneu. Să urc pe galerie, direct de pe trotuar. Am văzut că o pot face, doar cu o mică săritură.

Iată-mă pe prispa casei. Încep să fac zgomot, ca să-i trezesc. Dormeau în camera din fund. Îi strig pe nume, concomitent cu o bătaie uşoară. „Sculaţi, măi, c-am venit. Sînt eu, fratele vostru, Nicu. Mă întorc acasă la noi!" Strigînd, ciocăneam în scîndura galeriei şi repetam, apropiindu-mă de camera lor. Nu voiam să-i înspăimînt. Deodată, văd lumina aprinzîndu-se şi-l aud pe cumnatul meu: „Mariţo, scoală c-aud vocea lui Nicu. Aşa mi se pare!" Îmi bate inima, o simt că-mi zvîcneşte. De ce oare n-o pot domoli? „Nu vă speriaţi, măi, că eu sînt. M-am întors acasă şi vin la voi!" Încă un pas şi le aud vocile. Sora Mariţa, trezită din somn, îi vorbeşte bărbatului ei. „E vocea lui Nicu, fratele meu, deschide-i, nu mai întîrzia atît!" Sînt acum în faţa uşii camerei lor şi, prin geamul cu perdele, văd înăuntru siluete care se mişcă. De-acum, sînt siguri că nu-i un vis, că nu-i o arătare în pragul uşii. Fac zgomot, spunîndu-le în continuare, să nu se sperie că sînt din nou acasă. „Am venit, măi, de pe celălalt tărîm!" Atît am mai putut rosti, fiindcă uşa descuiată mi se deschide larg în faţă. Stau o clipă în prag, o secundă, o veşnicie parcă şi-i privesc pe cei doi înmărmuriţi.

Sora Mariţa, aşa cum sărise din pat, în cămaşa albă, se repede la frăţiorul ei şi-l cuprinde în braţele ei slabe. O strîng la pieptu-mi. Plînge,

plîng şi nu ne mai oprim din plîns. N-o mai văzusem din ziua cînd venise la mine să mă anunţe de chinurile prin care trecuse fratele Rică, snopit în bătaie de Sîrbu, şeful securităţii buzoiene. Nu ştiu dacă pot reda acele clipe unice. O văd pe soră-mea că mă înlănţuie cu braţele ei, de sus, de la cap, coboară în jos, pînă la picioare şi la glezne. Mă sărută, mă pipăie, să se convingă că sînt cu adevărat. „O, frăţiorul nostru drag, prin cîte ai trecut! Te-ai întors de pe lumea aceea. Eşti iar printre noi!" Şi continua să mă sărute, să mă mîngîie, sub privirea cumnatului. Nici el nu-şi poate stăpîni emoţia. Îl îmbrăţişez şi pe el, ne îmbrăţişăm toţi trei, de bun venit.

Şi o mai văd pe sora Mariţa că îngenunche în faţa icoanei şi, adresîndu-se cerului, rosteşte o rugă de mulţumire că i-a adus acasă fratele. Aşa, îmbrăcată în alb, mi se pare o fiinţă coborîtă din alte sfere. Şi, cum o priveam, mi-am adus aminte de mama. În aceeaşi cameră, cu mulţi ani înainte, în ianuarie 1939, tot aşa, întorcîndu-mă dintr-un refugiu, dintr-o urmărire, m-am aflat în faţa mamei în crucea nopţii. Surprinsă că mă întorsesem, mama, în alb, ca o nălucă, a îngenunchiat în faţa aceleiaşi icoane şi a adresat Cerului rugă de mulţumire că feciorul ei s-a întors acasă liber, din pribegie.

Întîlnirea cu sora Mariţa mi s-a întipărit în inimă. N-o pot uita. Destinul a făcut să fiu prezent în ultimele clipe ale vieţii mamei, în aceeaşi cameră, în aprilie 1946. I-am ţinut lumînarea şi i-am închis ochii. Şi tot în acea cameră, în 1980, în iulie, după 16 ani, am fost iar acolo şi tot eu, fratele ei, i-am ţinut lumînarea cînd şi-a dat sufletul, închizîndu-i ochii, ca şi mamei. Aşa a fost să fie.

Dar acum ridic ochii pe un perete şi mă opresc cu privirea pe o fotografie,de mult scoasă, pe care ea o ţinea acolo, la loc de cinste. Îmi văd soţia cu fata în braţe. Sora mi-a citit gîndul. „Sînt la Braşov. Valerica e muncitoare, iar Cornelia a ajuns profesoară tot acolo. O să le vezi!"

Cît am stat aşa, nu mai ştiu. Reţin că începuse a se lumina. S-a îmbrăcat una-două şi, energică cum o ştiam, o şi aud intrînd în activitate. „Du-te, Gheorghe, la Rică şi dă-le de ştire. Să se bucure şi ei cu ai lui. Mă duc să prind o găină să-ntindem masă mare!" Făcea ce făcea şi iar mă cuprindea de gît, fiindcă nu-i venea să creadă că-i adevărat. Îndată a venit şi Gheorghe, de la Rică. Tocmai pleca la serviciu. Acolo a fost o explozie de bucurie. Soră-mea Mariţa mă informează că Rică e căsătorit, are trei fetiţe şi şi-a construit casă nouă, tot pe strada noastră, ceva mai la vale. A insistat să mă culc, să mă odihnesc. Dar de asta-mi era mie acum? Ies afară. Soarele răsărise. Mă uit în curte, în grădină şi privesc nostalgic către salcîmul din fund, unde berzele îşi făcuseră cuibul. Acolo, în preajma cuibului, m-am dus cu mintea către anii trecutei mele vieţi, amintindu-mi de berzele care n-au lipsit să vină niciodată. De astă dată, m-au adus pe mine la casa bătrînească.

Sora mea n-are astîmpăr. Stropolea prin curte, pe la bucătărie. Găina tăiată o pregătea cum ştia ea mai bine. Lumea, vecinii mă văd prin curte.

Ba şi ea a spus ici-colo vestea cea bună. Încerc să aţipesc, dar nu se prinde somnul de mine. Eram căzut din altă lume. Nu mă puteam deprinde cu ideea că-s liber. Şi văd că vine vecina de peste drum, ţaţa Veta, cu care ne cunoşteam din copilărie, şi cu bărbatu-său, nenea Mitică. Le văd bucuria pe feţe, mă îmbrăţişează şi-şi exprimă satisfacţia că „arăt bine". Pleacă şi duc vestea mai departe. Şi unde încep să intre în curte unul sau altul, din cei cu care am copilărit, din cei cu care m-am jucat sau cu care am discutat diverse probleme. Unul vine, altul pleacă şi în curte este un du-te-vino. Toţi îşi exprimă bucuria că-s în viaţă, că sînt iar printre ei. Acum au ce comenta, au ce vorbi oamenii din partea aceea a oraşului. Asta-n primele zile, fiindcă ştirea se răspîndeşte mai departe.

Soră-mea, la un moment dat, vrea să mă menajeze. Le confirmă noilor veniţi că-s în casă, dar ei insistă să mă vadă, să-mi vorbească. Nu pot fi refuzaţi. Le satisfac dorinţa care, în egală măsură, este şi a mea. Sînt copleşit de toate cîte se petrec în aceste prime ore din ziua întîi. Mi se părea a fi un vis. Făcea ce făcea şi iar venea pe la mine sora Mariţa, cu voioşie pe faţă. Mă mai întreba una-alta şi iar se repezea la poartă, chemată de cîte cineva, să le confirme dacă-i adevărat cele ce se aud. Cu bucurie le dă amănunte, atît cît putuse şi ea afla. Şi iată că a sosit ora mesei. Sîntem de-ai casei. Nu mai mîncasem ceva gătit de atîţia ani. Mi-era lehamite de mîncarea cu gust de cazan. Mă servesc din fiecare cîte puţin, chiar foarte puţin. Nu voiam să forţez organismul. De băutură, nici vorbă. Gustam cîte puţin, o gură, două. Chiar în timpul mesei, apar rudele de la Ţinteşti, surorile mamei, cu soţii lor, ţaţa Şerbana cu nenea Lupaşcu şi tanti Leanca cu nenea Ionică, învăţătorul satului. Fuseseră anunţaţi de Rică, în drum spre serviciu. Cînd au aflat, au luat primul autobuz, să-şi vadă nepotul. Emoţie şi bucurie pe toţi. Vin cu daruri, cum este obiceiul. Aflu de necazurile prin care au trecut şi ei. Nenea Ionică, învăţătorul satului, cunoscuse muncile istovitoare de la canal şi alţi ani de închisoare; nenea Lupaşcu suferise şi el, fiind considerat chiabur. Nu mai aveau nimic din gospodăria ce-şi agonisiseră, nici pămînt, nimic altceva. Trăiau cum puteau, acum, la bătrîneţe. Le înţelegeam necazurile. Eu cu ale mele, ei cu ale lor, cei lăsaţi în urmă. Nimeni n-a scăpat de prigoana aceasta nemaivăzută pe lume.

Şi, în timp ce vorbeam, îl văd pe fratele Rică deschizînd poarta. Este radios. Însoţit de o femeie şi trei fetiţe, nişte gîgîlici de copii. Toţi plîng de bucurie. Nu-l mai văzusem din decembrie 1949, de la unul din procesele buzoienilor, cînd fusesem adus ca martor. Îndurase şi el regimul neomenos de la securitatea din Buzău. Toate trecuseră şi, acum, iată-ne deasupra necazului. După ce ne descleştăm din strînsoarea braţelor, Rică, luîndu-şi tovarăşa de viaţă pe după mijloc, mi-o prezintă: „Iată soţia mea. Acestea-s fetele mele!" Timide toate, se uită la mine, ca la un necunoscut.

Masa continuă cu bună dispoziţie. Rică mă informează că este responsabil la un magazin universal, din comuna Smeeni, satul lui Chivu Stoica. Mă pune la curent cu realizările lui. Insistă să-i fiu musafir în ziua următoare, după amiază. Mai face comunicarea că a telefonat la Braşov vestea şi că, pe-a doua zi, şi-au anunţat sosirea toţi de acolo. Fratele Tănase a spus că va veni spre seară, ceea ce a şi făcut. Era însoţit de Lila, născută Roşu, care executase şi ea şase ani închisoare, fără proces, fără nici o învinuire, decît numai că era sora unui om rămas peste frontieră. O cunoşteam de cînd era elevă. Acum, căsătoriţi, au o fetiţă, elevă în clasele primare. Masa la sora Mariţa nu se mai ridică. Continuă şi după plecarea rudelor de la Ţinteşti.

Mă odihnesc iepureşte, fiindcă vizitele au loc una după alta. Sînt rude şi cunoscuţi, alţii mai puţin cunoscuţi. Mă ştiau de pe vremuri, de cînd profesam avocatura. M-a surprins avalanşa de vizitatori. Eram neschimbat, doar cu amprenta acelor ani pe faţă. Nu le puteam spune ce-i în mintea mea, ce gîndesc despre tot ce s-a petrecut acolo, pe unde am fost. Nu le puteam vorbi despre grozăviile cunoscute de mine sau de alţii. Aflaseră cîte ceva, dar vag.

Într-una din zile vine un om, Silvestru Picioruş, care, pentru cei ai casei, le pare curioasă dorinţa lui de a mă vedea. Cînd dăm ochii unul cu altul, ne sărim în braţe, fără nici o rezervă, spre mirarea tuturor. Venise şi el la mina Baia-Sprie în 1951/1952. Acolo, ca mineri, am lucrat înfrăţiţi în suferinţă şi demni, în acelaşi timp. El se pronunţase cu voce tare împotriva regimului. După o sumară cercetare, este judecat şi gata cu el, la mină. Acum, în casa noastră, toţi iau cunoştinţă, din scurta convorbire avută cu Silvestru Picioruş, despre locul unde ne-am întîlnit în detenţie. Încă nu le dezvăluisem amănuntele peripeţiilor prin care trecusem.

La un moment dat, aud la poartă o discuţie mai aprinsă a sorei Mariţa cu cineva. Persoana aceea voia să mă vadă, să-mi vorbească, aşa cum făcuseră atîţia. Sora mea nu i-a permis, apostrofîndu-l: „Acum vrei să-l vezi? Ce credeai, că moare pe-acolo? Să-ţi fie ruşine!" Ies repede din casă şi o opresc. Merg la acel om, îi întind mîna, ca şi cînd nimic nu s-ar fi întîmplat. S-a simţit obligat să-mi dea o explicaţie. „Aşa erau vremurile pe atunci, domnule Nicu. Aveam o pîine de cîştigat şi am fost pus să vorbesc!" L-am liniştit, asigurîndu-l că n-o să-i port pică pentru asta, fiindcă alţii au făcut lucruri cu mult mai grave. Omul a plecat, împăcat cu sine. Dar sora Mariţa nu s-a lăsat: „Lasă că o să vedeţi voi pe dracu'!" Cu asta, s-a terminat micul incident, dacă poate fi numit astfel.

Mi se comunică faptul că braşovenii, primind vestea, şi-au anunţat sosirea în seara următoare. Trebuiau să se învoiască de la servici. În seara aceea, fratele Rică aranjase masa, în casa lui cea nouă.

Cînd ajung în dreptul casei, mă minunez de construcţie. Era făcută după ultimul proiect şi-n ton cu alte cîteva case construite între timp. În curte, văd pomi, acum în plină floare. Atunci, el mi-a amintit o vorbă spusă de mama, nouă, copiilor: „Te poţi considera om pe lume dacă ai întemeiat o familie, ai copii, ţi-ai făcut o casă şi ai sădit măcar un pom!" Rămîn încîntat de realizarea lui şi-l felicit, pe măsură ce-i văd curtea şi apoi interiorul. În fundul curţii, nu puteau lipsi porumbeii copilăriei noastre, din casa bătrînească. Ne aşezăm, însă nu mîncăm încă, fiindcă îi aşteptăm pe braşoveni, care trebuiau să sosească puţin mai tîrziu. Sora Mariţa era cea mai vorbăreaţă. Îşi exterioriza marea bucurie, povestea întîmplări din viaţa lor şi a altora, numai ca să mă reintroducă în lumea din care plecasem. Mă punea la curent cu evoluţia unor cunoştinţe, care se lansaseră în noua politică o vreme, apoi reveniseră de unde plecaseră. Plutea în aer de fericire.

Sîntem acum cei din oraş. E prezent şi fratele Tănase, cu familia lui. Sora Filiţa, cea mai mare, îşi aştepta fetele să apară şi ele. În adevăr, apare pe uşă Ana, fata ei cea mică. Acum e mare, căsătorită. Cînd intră în casă, îmi sare de gît, îmbrăţişîndu-mă, lăcrimînd, după care îmi prezintă soţul şi fetiţele, mici de tot. Terminase şcoala comercială. E contabilă.

Cu ochii pe ceas, îi aşteptăm pe braşoveni. Toţi, curioşi să vadă cum va decurge întîlnirea cu soţia şi cu fata mea.

Şi, în sfîrşit, se aude zgomot la poartă şi în curte. Prima care intră în casă este soţia. Roşie la faţă, cînd dă ochii cu mine. Toţi privesc scena. Îşi ascunde emoţia cu acel zîmbet al ei, cunoscut de toţi. Se repede în braţele mele, sub privirea celorlalţi, care plîng la scena derulată în faţa lor. Lîngă ea, o tînără care-mi seamănă. Înaltă, prezentabilă, aşteaptă înlăcrămată să-mi sară de gît. E Cornelia, fata mea, pe care de atîtea ori am avut-o prezentă în visele mele. Toţi trei rămînem aşa, îmbrăţişaţi, în vreme ce ceilalţi tac şi ne privesc. Şi alţii aşteaptă. O văd pe sora Emilica, repezindu-se la „nenica" al ei. Şi ea mă înlănţuie cu braţele. Ea, Emilia, mereu prezentă pe la porţile securităţii şi ale închisorilor pentru cei doi fraţi, ţinuţi în beciurile casei blestemate din Buzău. E acum lîngă mine, nemaivoind să se despartă. E un vis revederea şi-l trăim. O văd că se îndreaptă spre uşă către un bărbat şi mi-l prezintă: „Nenică, e soţul meu, Ionel!" Este Ionel Raţiu, muncitor la uzina Tractorul. Lîngă ei, un copilandru, copilul lor Doru, în clasele primare. Mă priveşte băieţelul cu timiditate. I se vorbise de unchiul lui, încolo nimic nu ştie direct. În spatele lui Ionel, o văd pe Margareta, sora Anei, cealaltă fată a sorei Filiţa. Ca şi pe Ana, de-abia o recunosc. O lăsasem fetiţă, acum e adevărată doamnă. Mi-l prezintă pe soţul ei, Gheorghe Raţiu, frate cu Ionel.

Îl văd pe fratele Tănase că se ridică de la locul lui, după care o ia de umeri pe Valerica, soţia mea, şi pe Cornelia, fiica mea şi, dintre ele,

mi se adresează cu următoarele cuvinte: „Frate, acum aproape 16 ani mi le-ai dat în primire. Am avut grijă de ele cum ai dorit. Acum ţi le predau. Să fiţi fericiţi împreună!"

Emoţia este generală. Şi, deodată, tot sora Mariţa sparge gheaţa: „Gata, terminaţi cu plînsul. E timpul să ne bucurăm. Ia să vedem ce ne-a pregătit Zenovia pentru petrecere!" Tocmai terminase ea de vorbit, că apare pe uşă Gicu Constantinescu, cu soţia lui, Cica. Vin de la Ploieşti. Auziseră vestea dimineaţa. E vărul meu primar, mama lui, tanti Leanca din Ţinteşti, mă văzuse în ajun. Este inginer petrolist. Îl lăsasem elev şi acum era om în toată firea, cu familia lui şi cu copii. Explozia de bucurie e şi mai mare.

Stau la masă între soţie şi fată. Aşa aranjaseră ei locurile. Îi am în faţă pe toţi. Gicu, inginer petrolist, a încercat să mă depisteze la mina Baia-Sprie, dar n-a reuşit. Auzise că-s acolo. Privindu-i, văd că viaţa şi-a urmat cursul normal. Copilele de ieri, azi sînt la rostul lor, au întemeiat familii, au copii. Sora Emilica şi fratele Rică, de care eram cel mai legat, sînt la casele lor. Ei doi doar îşi mai aduc aminte de tatăl nostru. Au crescut sub ochii şi îndrumarea mea. Acum, la acest ospăţ, cînd văd atîtea bunătăţi, mă gîndesc la mîncarea searbădă, care mi-a fost alimentaţia pînă în momentul acela. E voioşie mare. Fiecare caută să-mi împărtăşească cîte ceva din trepidaţiile vieţii lor, mai ales fraţii şi nepoţii. Cei recent intraţi în familie mai mult ascultă.

Şi s-a prelungit petrecerea pînă către ziuă. Pe peretele din faţă, era prins tabloul mare, înrămat, cu chipul mamei. Parcă şi ea era satisfăcută de bucuria băieţilor, fetelor şi nepoţilor ei. O aveam în inimile noastre. Era şi ea prezentă lîngă noi.

După ani şi ani, începem a ne rări. Prima care ne părăseşte este sora Mariţa. Durerea ne-a cuprins în 1980. În acelaşi an, i-a urmat fratele Tănase. Şi, la alţi ani, cumnatul Gheorghe şi sora Filiţa. Avusesem grijă să fac un cavou unde, alături de părinţi, odihnesc toţi. S-a dus şi vărul Gicu Constantinescu.

La 20 de ani de la această petrecere, l-am pierdut şi pe fratele Rică. Toţi sînt seceraţi de aceeaşi boală necruţătoare: cancer. Rică a fost condus spre locul de veşnică odihnă din camera în care, în 1964, avusese loc petrecerea.

Se pune problema: încotro o voi lua. Ce anume voi face. Se stabileşte să mă duc la Braşov, unde-mi e familia. Eu, însă, le-am tăiat respiraţia cu părerea mea. Nu voiam nici un serviciu, nici o angajare. Le ceream să-mi cumpere două capre, pe care să le pasc pe marginea drumurilor, pe la cîmp. Nu-mi trebuia nimic altceva. Această dorinţă a provocat o explozie de haz, rîs general şi glume. Ori de cîte ori vorbeam, mai tîrziu, de probleme legate de existenţă, de serviciu, fratele Rică îmi amintea de planul meu de crescător

de capre. Le-am provocat în acea seară (şi mult după aceea) ocazii de glumit pe seama mea.

În convorbirile de-atunci mi-am pus şi problema retrocedării casei soţiei, primită ca zestre, casă confiscată în 1948. Nu se pronunţase nici o condamnare sau un alt act judecătoresc. Fusese luată ca bun „părăsit". După eliberarea soţiei din securitate, ea s-a dus, pentru un timp, la surorile şi la fraţii săi, timp în care casa a fost ocupată de un activist de partid. Acum ne puneam problema retrocedării ei. Nici după 27 de ani casa nu ne-a fost restituită.

Cum ni se recomandase la Periprava, m-am prezentat la organele de securitate locale, pentru viza de sosire. Cînd aud că mă voi stabili în Braşov, observ o uşurare pe faţa şefului acestei instituţii de groază. Scăpase de eventuale dificultăţi, gîndeam eu.

După aceasta, prima grijă a fost să merg la cimitir, pentru a mă reculege şi a îngenunchia la mormintele părinţilor mei şi ai soţiei. În adevăr, luăm un autobuz şi pornim într-acolo. Era prima oară cînd ieşeam din casă şi de pe strada noastră. Lumea mă vede şi mă salută; alţii se uită cu oarecare curiozitate. Din cunoştinţele care nu mă vizitaseră, vin la mine, acolo, în staţie, şi-mi urează „Bine ai venit, domnule Nicu!" Strîng mîna celor ce mă opresc. Fratele Rică îmi oferă un costum să-l îmbrac, fiindcă îmbrăcămintea mea era toată dusă la Braşov, atît cît se putuse salva. Odată cu sosirea autobuzului, neputîndu-mă dumiri cu banii, plăteau soţia sau fata. Pasagerii care mă cunosc mă salută şi ei.

Deodată, văd ceva neobişnuit, care mă uimeşte de-a binelea. Un om, cam de vîrsta mea, cînd dă cu ochii de mine, se repede să-mi sărute mîna: „Bine ai venit, domnu' Nicu. Să ne trăieşti!" Soţia şi fata rămîn perplexe de intervenţia acelui necunoscut. Nici atunci, nici după aceea, nu-mi pot da seama cine a fost acel necunoscut, care a atras atenţia tuturor din autobuz. Nu l-aş fi lăsat să facă acest gest, dar m-a luat prin surprindere. Autobuzul trecea prin faţa casei noastre. O fracţiune de secundă ne uităm, dar emoţia ne face să întoarcem capul. E casa în care s-a născut fetiţa, construită de socrul meu, special pentru fata lui, cea mai mică, să rămînă cu el. Am trecut peste aceste momente nostalgice. În cimitirul unde odihneşte familia soţiei, ne-am recules, aprinzînd cîteva lumînări.

Aşa cum se stabilise, urma să facem un drum la Bucureşti, să văd şi pe surorile soţiei, după care vom pleca direct la Braşov. Rudele bucureştene aflaseră prin telefon şi ne aşteptau.

Facem vizita la preotul Bâlbâie, preoteasa fiind sora soţiei. Aceleaşi manifestări de bucurie. Ne-au dat amănunte cu privire la vizita ce li s-a făcut de amicul Ion Maxim, sosit cu veşti de la Periprava.

Dar, înainte de-a pleca din Buzău, în centrul oraşului, pregătiţi să luăm autobuzul către gară, însoţiţi de toţi fraţii şi surorile, se apropie de mine

un coleg din Baroul de odinioară, Costică Albuleț. Mare surpriză pentru amîndoi, cînd ne vedem. Locuia pe aceeași stradă cu mine. Pe lîngă bucuria revederii, se adaugă una neprevăzută. Cînd mă epuraseră definitiv din Barou în 1948, o dată cu dispariția mea, s-a luat hotărîrea să se ardă toate dosarele. El a avut grijă să sustragă dosarul meu și l-a ținut ascuns la el, încheindu-se document că fusese ars. Nu mă gîndisem pînă atunci că voi avea nevoie de astfel de acte. Stabilim ca fratele Rică să se ducă la el să le ridice. Iată cum o întîmplare rezolvă o problemă personală.

Deci, sosiți la București, prima grijă a fost ca, a doua zi dimineață, să mă împărtășesc, ceea ce și face cumnatul, preotul. E prima oară cînd pătrund într-o biserică, după ani și ani. Primind sfînta împărtășanie, mă simt complet ușurat sufletește. În familia soției, rudele de aici mă examinează în mod cu totul diferit de cum o făcuseră ai mei, în vinele cărora curgea același sînge. Mi se par mai raționali, mai puțin afectivi, ca să nu spun altfel. Sînt și ei bucuroși că m-am întors, că mă văd întreg, sănătos și mulțumiți că sora lor cea mică și-a curmat calvarul. I-a impresionat unele amănunte pe care le-am putut destăinui, din perioada încheiată de cîteva zile.

La ora și-n ziua stabilită, luăm trenul spre Brașov, al cărui locuitor voi deveni. E noaptea tîrziu cînd sosim. Locuiau într-o cămăruță, unica. Fata venea doar sîmbăta, avîndu-și postul de profesoară într-o comună din marginea județului. După cîțiva ani, o aduc lîngă Brașov și apoi în oraș, unde-i și acum.

Camera aceasta este, cum am spus, mică. Acolo-i dormitorul, bucătăria. Observ o mare parte din trusoul de pe vremuri al soției, tot ce putuse salva din casa din Buzău.

Încep o viață nouă, cu alte frămîntări, cu alte ecuații, pe care va trebui să le rezolv. Pentru moment, în Brașov nu cunoșteam pe nimeni. Fusesem în acest oraș cu atîția ani înainte. Ca avocat, mă prezentasem în fața instanțelor, în unele cauze. Ultima oară, în toamna lui 1949, cînd am compărut în fața curții marțiale, ca acuzat.

De astă dată, devin cetățean al orașului, om liber. Să vedem în ce măsură voi fi beneficiarul acestui cuvînt, scump fiecărui om.

Dimineața, atît soția cît și fata se scoală devreme. În mare grabă, închid ușa în urma lor, ca să „prindă" mașina. Mi s-a spus că este una din grijile de căpetenie: să ajungă printre primii în stația de autobuz, altfel riscă să meargă pe jos pînă la serviciu sau pînă la gară, distanță destul de mare.

Așadar, totul este legat de termeni ca „grabă", „repede". Mai rețin că, de multe ori, se întorc cu cîte un nasture lipsă, în înghesuiala ce se produce, la urcarea sau coborîrea din autobuz. Sînt nevoiți oamenii să meargă într-un picior, pe scara mașinii. Aud vociferări, înjurături, în timpul călătoriei, fiindcă toți sînt cu mare grijă să nu întîrzie „acolo" unde-și cîștigă existența. Ajunși la serviciu sau întorși acasă, sînt deja obosiți și nervoși chiar.

Sînt primele impresii pe care mi le fac, din spusele lor. Rămas singur, observ că îmi trec prin cap atîtea şi atîtea gînduri, privitor la intrarea mea în această lume, complet străină. Mă gîndesc să merg la sora Emilica, dar nu-mi pot aminti bine strada unde locuieşte. Drumul făcut din Deltă şi pînă aici mă face să resimt jenă la încheieturi, prin urmare, gîndesc că voi avea necazuri cu sănătatea. Şi mă găsesc într-o lună fără „R", îmi zic, după vorbele doctorului Sever Perianu.

Înainte de orice, trebuie să merg la instituţia aceea de care nu putem scăpa: securitatea. Mă duc într-acolo. Localul este fosta casă a lui Popovici, fruntaş naţional-ţărănist. Pe lîngă această casă, au mai construit ceva mai special, încăperi cerute de „tehnica" modernă a unei aşa instituţii, indispensabilă regimului de asuprire. Aici am găsit un om care mi s-a părut a fi mai binevoitor. M-a primit amabil, omeneşte. După cîţiva ani, i-am văzut într-un cimitir mormîntul, la capătul căruia îşi avea o cruce de creştin.

Printre altele, m-a întrebat ce funcţie aş dori să ocup. I-am comunicat că avocatura este profesiunea mea. Mi-a răspuns imediat: „Orice, dar avocatură nu se poate". L-am informat că, pentru moment, trebuie să mă ocup de sănătate şi, după ce voi face un tratament balnear, voi vedea. M-a întrebat unde stau. I-am răspuns că la soţie, divorţată între timp, că am o fiică, profesoară la Ungra, o comună îndepărtată de Braşov. În zilele următoare, va trebui să facem formele pentru a ne recăsători.

Cu această primă luare de contact, am plecat, bineînţeles, după ce-mi vizase biletul de eliberare. În prima sîmbătă, cînd vine fata, este puţin tulburată. La cîteva zile de la sosirea ei la şcoală, s-a prezentat la direcţie un civil, cu şeful miliţiei locale. A fost supusă unui interogatoriu. Cine-i tata, unde-i, şi altele. Ea le-a spus adevărul. I-au replicat: „Cum ne spui acum toate acestea, cînd în evidenţele noastre eşti trecută că nu ai tată, şi aşa rezultă din dosarul personal?" Le mai scăpase un caz.

I-au spus că vor mai sta de vorbă, dar n-au mai deranjat-o. Familia mea hotărîse, cînd fata a ajuns la vîrsta liceală, ca soţia să divorţeze şi, astfel, să nu aibă dificultăţi pe traseul vieţii şcolare. Fratele Tănase a fost martor în susţinerea divorţului intentat de soţie. Aşa s-a putut strecura fata, de şi-a făcut studiile universitare la Cluj, terminînd ca specialitate „franceza". Prima grijă, înainte de a pleca spre staţiunea balneară a fost să facem formele pentru recăsătorie. Totul a mers după cum am decis.

Avem o surpriză plăcută. Ne vin în vizită rudele de la Timişoara. Sora lui Gicu Constantinescu, de care am vorbit, deci verişoara mea, Ana, căsătorită fiind, locuia acolo. Îşi avea familia ei, soţul fiind tot din comuna Ţinteşti. Era inginer. Fuseseră cununaţi de soţia mea, împreună cu fratele Tănase. Deci îmi era şi verişoară, şi fină. Veniseră şi cu copiii lor. Acum, fata e inginer, iar băiatul, medic. Viaţa a mers înainte. Deci, ei veneau nu

numai la văr, ci şi la naşul lor. Din Braşov, se duceau la Ţinteşti, să-şi lase copiii la bunici, astfel că stabilesc să merg cu ei pînă acolo şi apoi să-mi continui drumul pînă la Amara, pentru băi. Toate cheltuielile le-au suportat ei. Am făcut tratamentul prescris de medicul de circumscripţie din Braşov. Foarte amabil, cînd aude de unde venisem. E mirat cînd află cît timp fusesem „dincolo", în lumea aceea, de care se vorbea cu groază.

Întors de la Amara, mă prezint să-mi iau serviciu, mai precis, să mi se ofere ceva, în afară de avocatură. Posedam actele de studii, cu toate diplomele. Sînt surprins că nu mi se poate oferi nimic. Raportaseră la Bucureşti că toate cazurile au fost rezolvate. Acum, cînd apar eu, sînt puşi în încurcătură. Merg la oficiul de plasare a braţelor de muncă. Nu găsesc post de jurisconsult. În momentul acela, nu mă prea interesa ce serviciu voi obţine. În sfîrşit, după mari stăruinţe, ocup un post de merceolog, la Agrosem. Postul era numai pe hîrtie. În realitate, eram muncitor necalificat sezonier. Nu ştiam asta, dar m-am mulţumit că aveam un serviciu, deocamdată. Voi avea dificultăţi cînd sezonul va trece, respectiv în primăvara următoare.

Acum am serviciu, deci sînt în rînd cu restul oamenilor. Încărcam saci, primeam cereale de pe la unităţi. Eram ajutor al gestionarului unităţii din Braşov. Totul a durat pînă-n primăvară. Cineva, venit în inspecţie la unitate, văzîndu-mă, se exprimă tare, în auzul celorlalţi, că nu par a fi muncitor. După aspect, spune el, aş avea altă pregătire. Cînd află ce-i cu mine, îmi comunică: locul meu nu-i acolo. Puţin după aceea, mi-am încetat activitatea, fiindcă trecuse perioada de sezon. Rămîn, deci, fără slujbă. Orientîndu-mă cum stau lucrurile, nu mai voiesc alt serviciu decît în profesia mea. Omul acela, pe numele lui Petru Turea, inspector la Banca agricolă, nu s-a lăsat pînă nu mi-a găsit un post de jurisconsult în sistemul IAS, GAS, cum se numea pe atunci. A durat cam şase luni, timp în care am stat fără serviciu. A fost o perioadă de incertitudine, privind încadrarea mea.

Fiindcă nu puteam sta toţi trei în cămăruţa aceea, am început a face demersuri pentru acordarea unui spaţiu, cît de cît corespunzător. Ori pe unde am fost nu am avut succes. Am fost nevoit să mă mut la sora Emilica. Deşi avea numai cameră şi bucătărie, erau ambele spaţioase. Acolo, la ea, am stat trei ani, pînă ce am reuşit a mă muta, printr-un schimb, în altă locuinţă. În tot acest timp, am avut ocazia să-mi dau seama de modul în care-şi duceau traiul oamenii.

Lumea aştepta la uşa unor magazine să se aducă marfa de care aveau nevoie, indiferent de care. Toţi se aşază la ceea ce se numeşte „rînd" ori „coadă". Mă aliniez şi eu la o astfel de coadă şi aştept ceasuri întregi, pînă-mi vine rîndul să ajung la tejgheaua măcelarului sau a băcanului, care primeşte numele generic de „gestionar" sau „responsabil". Dar, pînă acolo, aud tot felul de critici la adresa regimului.

Ceea ce m-a frapat a fost şi termenul de „ciubuc", despre care mai ştiam eu ceva, dar era folosit ca ceva josnic. Acum, dacă dai „ciubuc", obţii ce vrei, carne pe alese, ceva specialităţi din vreo alimentară sau ceva mai pe sprînceană. Formaţiunea aceasta, „coada", mă surprinde. Înseamnă că lipsesc bunurile de larg consum, începînd cu alimente de strictă necesitate. Pentru mine sînt lucruri necunoscute, ce le întîlnesc în această lume zisă „nouă". Mai aud şi alte expresii. Ca să ai ceva bun, trebuie să „ungi osia". Va să zică, asta-i noua orînduire, cu marile ei realizări. Cînd ajung în faţa tejghelei măcelarului, acu-i acu. Înghesuială, îmbrînceală, gălăgie şi fiecare ia ce apucă. Eu nu „ungeam osia", n-o puteam face şi, de multe ori, mă întorceam acasă fără provizii. Fără carne, îndeosebi. Odată, m-am dus să cumpăr legume de la aprozar. Văd în vitrină roşii arătoase. Stau la coada care era destul de lungă. Cînd mă apropii de tejghea, observ că lumea se mulţumea cu roşii mici, verzi, fără nici un aspect. Mă uit la cele din vitrină. E o deosebire enormă. Înainte de a-mi veni rîndul, iau şi aleg cîte-mi trebuiau din vitrină. Gestionarul mă opreşte, obiectîndu-mi că-i stric frumuseţe de aranjament. I-am replicat că, din moment ce-s acolo, şi acestea sînt de vînzare. Lumea care urma după mine îmi dă dreptate şi toţi fac ce făcusem eu. Părea anormal să strici vitrina. Trebuia să te mulţumeşti cu ce-ţi cădea din grămadă.

Dacă se întîmplă să fie femei în jurul meu, le dau prioritate, să treacă ele înainte. O făceam din politeţe, pînă ce una, mai realistă, observînd, mă atenţionează, în felul ei: „Ce faci, domnule? De ce nu-ţi ţii rîndul? Parc-ai fi picat din lună!" Tac, înregistrez şi povestesc alor mei, spre hazul tuturor.

Fiindcă am pomenit de un termen nou, „ciubuc", să relatez o păţanie a mea, întîmplată ceva mai tîrziu, spre toamna acelui an. Începusem a mă tunde la frizer. Părul crescuse deja. Găsisem unul pe lîngă locuinţa soră-mii. M-am dus o dată, de două ori, iar frizerul începuse a mă cunoaşte cumva. Îi dam drept plată cît scria pe tarif. Nimic în plus. Acasă, nu spuneam cîţi bani dădeam. Odată, cînd vin de la acest frizer, sora Emilica începe să rîdă cu hohote, cînd mă vede tuns. În genere, nu mă uitam în oglindă cînd plecam de la frizer. Plăteam tariful şi gata. Mă lăsam în voia frizerului. Sora mă întreabă cine m-a tuns, fiindcă şi-a bătut joc de mine. Mă uit în grabă în oglindă şi, în adevăr, eram ciopîrţit la păr. M-am mirat şi eu. Sora mă întreabă cît am plătit. I-am spus cît este tariful. „Cum, numai atît? N-ai mai dat nimic? Să-i fi dat un ciubuc!" De atunci, mi-am schimbat frizerul şi m-am adaptat noilor moravuri ale zilei.

În perioada cît eram liber, după terminarea sezonieratului de la Agrosem, am încercat să obţin un serviciu în cariera mea. Aflasem că e un post liber la UJCOM. M-am prezentat oficiului juridic, trimis de salariatul de la Oficiul de plasare a forţelor de muncă. Postul era. M-am prezentat

şefului acestui oficiu juridic, o femeie, pe numele ei Drăgan. După un scurt interogatoriu, sub forma unei convorbiri libere, văzînd cine sînt şi de unde vin, îmi răspunde că nu mă poate angaja. Motivul? Nu aş avea îndeplinit stagiul de avocat. Îi prezentasem toate actele, diploma de avocat definitiv, în primul rînd. Cînd i-am dat răspunsul că această diplomă se eliberează după ce se trece o probă, la sfîrşitul stagiului, ea rămîne pe poziţie. Văzînd aceasta, am întrebat-o cînd a terminat studiile. Spre surprinderea mea, aflînd cînd anume, i-am dat răspunsul cuvenit: „Se cunoaşte, fiindcă nu aveţi cele mai elementare noţiuni în materie". Mă lămurisem ce pregătire avea. Fusese comandanta unei închisori de femei, cu ceva ani mai înainte, după care, gata, devenise mare juristă. Iată un alt aspect: oameni nepregătiţi ocupau posturi importante şi căutau să se debaraseze de elemente cu pregătire temeinică.

Numirea în postul de jurisconsult s-a datorat unui om, aşa cum am menţionat. Nu reuşeam singur, oricîtă stăruinţă aş fi depus. L-am căpătat numai datorită „intervenţiei" sale. Deci, un alt termen era cel de „intervenţie", fără de care mai nimic nu se putea obţine. Ai relaţii – reuşeşti; nu, aştepţi. Odată, mă pomenesc că sînt căutat la sora mea de o persoană. Era şeful personalului de la ICRAL, al cărui director era un evreu, pe nume Vasile Marin. Auzise că-s corect şi competent. Îmi face propunerea să vin la unitatea sa. Avea nevoie de un om cinstit. Era vorba de schimb de locuinţe şi de multe altele, legate de spaţiul locativ. De unde aflase el de numele meu, nu ştiu. Spun asta directorului meu, un ungur, Gheorghe Biro. Mi-a răspuns că-mi dă transferul, dar nu-i bine: „Te vor doborî hoţii şi toţi şarlatanii. Dumneata nu poţi rezista acestor şacali care mişună pretutindeni, la toate nivelurile, şi pe verticala, şi pe orizontala societăţii comuniste. Era membru de partid, dar a avut curajul să-mi spună adevărul, fără nici o rezervă. I-am ascultat sfatul şi am refuzat un post care mi-ar fi oferit prilejul să am şi eu o locuinţă. Şi bine am făcut că am rămas locului!

Cînd am sosit în Braşov, nu cunoşteam pe nimeni. Cu trecerea anilor, am început să leg relaţii pe linie profesională. Încep să mă cunoască magistraţii, aşa cum erau ei, unii mai competenţi, alţii discutabili. Mi-am văzut de problemele mele şi am evitat orice mi-ar fi putut pune la încercare o anumită conduită. Eram cunoscut ca un om cu care nu se putea „aranja". Nu puteam concepe una ca asta.

Am spus că, la început, nu cunoşteam pe nimeni în Braşov. Cu timpul, relaţiile se înmulţesc. Primul întîlnit aici este avocatul Sever Ghiaţă, originar din Turnu-Severin. Îl cunoscusem la Baia-Sprie, unde lucrasem împreună, ca şi la Cavnic. Eram în acelaşi sistem de activitate, al agriculturii de stat. L-am întîlnit pe doctorul Octavian Niţu, şi el fost miner la Baia-Sprie. Ne cunoşteam din perioada studenţiei de la Iaşi. A mai fost şi Clement Huzdup.

Fiind în căutare de serviciu în profesia mea, am nimerit la biroul lui. Cînd dă ochii cu mine, fără să-i fi spus numele, sare în sus de bucurie, amintindu-mi momente din viaţa noastră studenţească. Fusesem colegi de serie, la Iaşi. Ca argument, mi-a scos dintr-un sertar o fotografie a mea, cu el împreună, din perioada aceea.

Multe am cunoscut prin contact cu lumea de afară. Acum nu mai aveam nevoie să mă documentez din lecturi, fiindcă „trăiam" o realitate, o crudă realitate.

Contactul cu lumea de afară a provocat asupra noastră adevărate şocuri. Am prezentat parte din ele. Fiecare din cei eliberaţi a avut ocazia să vadă, în mediul în care s-a încadrat, discrepanţa între ceea ce gîndea în închisoare, izolat, şi realitate, în libertate fiind.

Am menţionat numai una din impresiile cu care s-a întors ziaristul Ilie Popescu-Prundeni, după ce a stat cu familia. Am arătat marea lui deziluzie, împărtăşită şi nouă, cu privire la cele constatate, cînd a luat contact cu lumea bucureşteană, ca şi propriul băiat.

Voi prezenta, în continuare, cîteva cazuri ale unor cunoscuţi. Odată văzîndu-se liberi, au luat cunoştinţă de unele stări de lucruri care au acţionat asupra lor ca adevărate şocuri, cu urmări pentru tot restul vieţii. Parte le-am aflat direct, de la cei în cauză; altele mi le-au povestit alţi amici, cu care m-am întîlnit între timp.

La minele Baia-Sprie şi Cavnic l-am cunoscut pe Cristian Petrescu, conferenţiar la Academia de Înalte Studii Comerciale şi Industriale din Bucureşti, cu care mă împrietenisem. Intrase în închisoare la începutul lui 1949 şi avea o condamnare de douăzeci de ani. Multe am discutat cu el, cît ne-am aflat ca mineri. Întorşi în Aiud, am comunicat prin morse sau prin vorbe, după cum puteam. Toţi cei ce-l cunoşteam mai bine îi spuneam Cristel. Era un adevărat intelectual. Poseda o întinsă cultură generală şi puteai aborda cu el nu numai probleme de specialitate, economice sau juridice, dar şi de literatură. Mult timp am stat cu el în acelaşi dormitor. Cînd coboram în mină, aveam prilejul să vorbim despre familiile noastre chiar. Începeam cu informaţii cu caracter politic, pe care le disecam, ca într-un laborator. Ne avîntam în convorbiri asupra structurii de mîine a societăţii româneşti după prăbuşirea celei prezente, considerată ca firească. Eram ca fraţii şi, ca atare, discutam şi probleme personale, aşa cum procedau mai toţi. Dispăruse orice rezervă dintre noi.

Cu cîtă plăcere îmi vorbea Cristel Petrescu de familia lui, reuşită şi consolidată cu un băieţel! Pe soţia lui, Doda, cum îi plăcea s-o alinte, o diviniza. Locuiau undeva, înspre biserica Caşin, în Bucureşti. De multe ori, aflaţi în mină şi vorbind despre ea, îi însemna cu degetul pe ţărînă numele,

ca şi pe acela al copilului. Cîteodată, îmi împărtăşea visele şi o făcea cu satisfacţie atunci cînd soţia cu copilul îi apăreau în ele. Considera că menţine o permanentă legătură invizibilă cu Doda lui, cu familia pe care o adora.

Şi a venit momentul mult aşteptat, al eliberării din 1964. Cînd ia contact cu lumea de afară, vede că i se prăvale în ţăndări, la picioare, idolul. Amărît cum era de suferinţa îndurată, cu amprenta ei pe trup şi suflet, se îndreaptă zdrenţuit către cea care-i fusese un fel de far, un suport. La tăria lui sufletească nativă, cu care era dotat, considera a fi contribuit şi soţia, tovarăşa sa de viaţă.

Dar, vai, nici nu poate trece pragul casei. Din uşă este respins. E primit ca un străin, ca un necunoscut, ce bate la o uşă oarecare. El păleşte la cele ce vede, apoi se înroşeşte şi-şi şterge bobiţele de sudoare ce-i apar pe frunte. Nu poate crede că-i adevărat şi insistă să fie lămurit, dar nu primeşte nici o explicaţie. Doda lui se recăsătorise, iar băiatul se deprinsese cu noul tată. Cristel nu-şi poate crede ochilor. Mai încearcă să bată-n uşa ce-i fusese închisă, dar zadarnic.

Mult m-a întristat ştirea acestui şoc, primit de prietenul meu. Aş fi dorit să-l întîlnesc, să-i vorbesc, să-l consolez, alinîndu-i durerea sufletească, dar nu ştiam cum să-i dau de urmă. Şi au tot trecut ani, pînă ce văd un anunţ mortuar, dat de un frate al său. Cristel Petrescu s-a resemnat cu decepţia amară pe care destinul i-a hărăzit-o. Cu această decepţie, a intrat în mormînt. De atunci, de cînd îl cunoscusem, şi pînă acum, cînd scriu aceste rînduri, mă tot gîndesc la drama sa. Un şoc care, cred, i-a grăbit sfîrşitul.

O altă cunoştinţă care a primit un şoc asemănător a fost prietenul meu, Emil Budei. Originar din Bîrlad, după ce-şi terminase studiile juridice la Iaşi, se stabilise în Bucureşti. Aici şi-a întemeiat şi el o familie, iar fruct al dragostei lor erau doi copii – o fată şi un băiat. Mama locuia tot în Bucureşti, dar separat. În toate convorbirile avute cu el, la mină sau în celule, cînd şi cînd, făcea referire la familia sa. Ne povestea că, odată, a avut invitat la masă un ziarist. A fost aşa de încîntat de armonia întîlnită în familia lui Budei, încît şi-a exprimat admiraţia, considerîndu-i doi logodnici. Atmosfera aceea l-a determinat pe ziarist să-şi scrie un articol, intitulat *Logodnicii*. Era foarte încîntat că-şi întemeiase o familie pe deplin reuşită. Despre copii avea numai cuvinte de laudă şi nutrea speranţa că va afla în ei un sprijin, pentru mai tîrziu.

Cînd mă întîlnesc cu el la Periprava, îl găsesc abătut. Îmi destăinuie că primeşte pachete numai de la mamă, care, într-o scrisoare, i-a vorbit despre soţia lui ca despre ceva încheiat, aparţinînd trecutului. Am încercat să-l încurajez, argumentîndu-i că poate fi o rivalitate între soacră şi noră. Uneori, încerca să se alimenteze cu o asemenea eventualitate. Oricum, îşi

pusese speranțe în cei doi copii, lăsați de vîrstă școlară. Totuși, era intrigat că nici despre ei mama sa nu-i pomenea nimic.

Puțin după stabilirea la Brașov, mă întîlnesc cu el, pe stradă. Îl găsesc îmbătrînit, prost îmbrăcat, plecat de spate. Mă surprinde starea în care-l văd, iar el mă privește admirativ. Mă considera întinerit.

Rămîn de-a dreptul zguduit de destăinuirea ce-mi face acest amic al meu de pe vremuri. Îmi prezintă situația pe care a constatat-o personal, cu care a luat contact direct, după eliberarea noastră din Periprava. Povestește că, de la gară, s-a dus, așa cum era îmbrăcat, la familia sa, acolo unde o lăsase. Avea emoții, cînd s-a văzut în fața propriei case. Sună, curios să vadă cine-i va deschide, cine îl va întîmpina. Îi deschide chiar „logodnica" de odinioară. Îl scrutează cu privirea, ca o străină. Secunde nu-și vorbesc, după care începe a-i transmite vestea dureroasă: „Nu te mai cunosc acum, cel mult, te pot considera a fi un străin. Eu mi-am refăcut demult viața. M-am recăsătorit și sînt foarte fericită. Deci, poți pleca și să-mi dai pace!" Lui Emil Budei i se încețoșează ochii. Are, totuși, tăria să întrebe de copii. Vrea să-i vadă, la care ea îi dă replica neîntîrziat: „Nu știu dacă și ei ar vrea să te mai vadă" și îndată îi și cheamă, acolo în prag. Și acum, marea lovitură. Copiii, amîndoi, nici nu vor să rămînă în fața străinului. Cu toate insistențele lui de a le vorbi, copiii se retrag, replicîndu-i că au de învățat și că nu-și pot pierde vremea cu discuții fără rost. În același timp, fosta soție încheie întîlnirea, odată cu închiderea ușii, aruncîndu-i aceste cuvinte: „Pleacă, nu vreau să-mi supăr soțul cu prezența dumitate aici!"

Budei, total dezamăgit, își îndreaptă pașii spre casa mamei lui, care-l primește cu brațele larg deschise. Mama l-a consolat, l-a mîngîiat și i-a dat curaj să suporte și o lovitură ca aceasta. Tot el mi-a vorbit despre cazul asemănător al lui Cristel Petrescu. După cele discutate, l-am invitat la mine acasă, dar m-a refuzat, invocînd că timpul nu-i permite să rămînă mai mult în Brașov. De atunci, nu l-am mai văzut și nici n-am mai auzit ceva despre el.

Similară este și situația lui Petrică Stavride, de care s-a vorbit într-un capitol anterior. Numai că soția lui Stavride nu se recăsătorise, ci întreținuse relații amoroase cu un individ. Cazul prezintă o particularitate: acel individ aparținea unei categorii sociale înstărite, pentru care un om ca Stavride, sărac, simplu impiegat de mișcare la CFR, se angajase să lupte. Lupta pentru menținerea unor structuri, de care beneficia cel care începuse să-i destrame familia. Situații diferite, dar, în fond, reprezintă tot atîtea șocuri pentru cei ce-și sacrificaseră libertatea.

Multe cazuri din acestea am auzit că s-au petrecut, pe întreg teritoriul țării. Nu încerc să le enumăr. Mă opresc aici, la cele cîteva, expuse mai sus.

Mai vreau să consemnez şocul primit de doctorul Sever Perianu, cunoscut de mine la Periprava. Cînd s-a întors, în 1964, a avut şi el decepţiile sale. Amănunte despre această nemulţumire mi-au fost date de Ion Maxim, cel plecat puţin înaintea noastră. Înregistrase prima decepţie, la căsătoria logodnicei. Desigur, faptul în sine l-a durut, dar nu-l chinuia la fel de mult ca altul. Cum am spus, era unul dintre cei mai buni medici cardiologi, apreciaţi în Cluj şi chiar în ţară. Nici nu putea concepe să nu-şi reia locul ca specialist, de unde fusese ridicat, cu ani înainte. Dar n-a fost cum gîndea. Fusese repartizat a-şi exercita profesiunea la o circă periferică şi, mi se pare, nu în Clujul lui. A fost un adevărat şoc pentru acest om ce putea să facă atîta bine. Lîncezea, departe de clinica unde se specializase. Mi-a confirmat această stare de lucruri şi un coleg al său, cadru universitar în centrul universitar Cluj.

Din cele cîteva cazuri, se poate trage o concluzie. Dacă mulţi, foarte mulţi, au reuşit să facă faţă unor astfel de dificultăţi, strict personale, alţii nu le-au putut rezista. Cristian Petrescu s-a lăsat doborît, găsindu-şi moartea în urma frămîntărilor, iar Emil Budei nu şi-a găsit echilibrul sufletesc ca să poată depăşi un astfel de şoc. În ce-l priveşte pe Stavride, acesta s-a resemnat, rămînînd revoltat împotriva unor oameni care nu înţelegeau spiritul de jertfă, al lui şi al altora.

Toate acestea m-au dus cu gîndul la discuţia avută, cu ani înainte, la securitatea din Buzău, cu acel ticălos, Nelu Dumitrescu. Ca ofiţer de securitate, primise o anume pregătire, în instructajul făcut. Fusese îndoctrinat pe o anumită linie. Ştia că ne vor ţine închişi pînă ce familiile adversarilor se vor destrăma. Li s-a spus că, la eliberarea multora dintre victimele lor, cei ce vor scăpa teferi îşi vor găsi soţiile „curve", iar copiii nu-i vor mai recunoaşte. Este exact ce s-a întîmplat în cele cîteva cazuri povestite. Deci aceasta le era strategia.

Dacă mulţi au scăpat intacţi din punct de vedere moral, neafectaţi de regimul aplicat în anii grei de detenţie, afară au avut de înfruntat alte şi alte lovituri. Au rezistat cei care aveau o doză în plus de tărie sufletească, care nu s-au prăbuşit, oricît de mari, de intense au fost şocurile.

Sînt loviturile pe care luptătorul le primeşte după întoarcerea din bătălie.

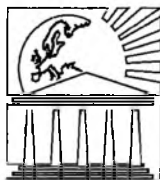
În aceeaşi colecţie:

1. Gheorghe Barbul, *Al treilea om al Axei. Memorial Antonescu*
2. Nistor Chioreanu, *Morminte vii*
3. Helen Keller, *Povestea vieţii mele*
4. Ion Sceastlivăi, *Exilat în Komi*
5. Stelian Tănase, *Ora oficială de iarnă*

În pregătire:

Marcel Petrişor, *La capăt de drum*
Ion I. Lapedatu, *Memorii şi amintiri*
Ioan Hudiţă, *Memorii*

Format 1/16 (70x100)
Bun de tipar: 1997

Tipărit la Imprimeria *Institutului European pentru Cooperare Cultural-Ştiinţifică* Iaşi • Str. Cronicar Mustea nr. 17 • C.P. 161 • Cod 6600 • Tel. 032-233800 • Fax: 032-230197

Dacă în 1954 un miliţian bătea la uşa ta şi îţi spunea că trebuie să îl urmezi, nu ştiai dacă trebuie să-ţi faci bagajul ca pentru o lipsă îndelungată sau urma doar o discuţie suspicioasă şi ameninţătoare.

Peregrinările autorului prin puşcăriile comuniste au fost lungi şi pline de suferinţe. Programul de reeducare - se înţelege, de exterminare a valorilor - era pus cu minuţiozitate la punct: de la confuzia generală şi pînă la purtatul între Aiud şi Cavnic şi înapoi la Aiud, de la Ana la Caiafa ... Nici unul dintre politicienii şi intelectualii prinşi în sistemul acesta diabolic nu se mai gîndea că există vreo scăpare ...

INSTITUTUL EUROPEAN